

3 1761 05978666 5

2 vol.

90 —

371/502

III, 135: 246 p.

TRANSSYLVANIA
ET
BELLUM BOREO-ORIENTALE

ACTA ET DOCUMENTA

JUSSU ET IMPENSIS COLLEGII HISTORICI ACADEMIAE SCIENT. HUNG.

INTRODUCTIONIBUS ET NOTIS ADIECTIS

INSTRUXIT

ALEXANDER SZILÁGYI

TOMUS I.

BUDAPESTINI

EDITIO ACADEMIAE SCIENT. HUNG.

MDCCCXC

ERDÉLY
ÉS
AZ ÉSZAKKELETI HÁBORÚ

LEVELEK ÉS OKIRATOK

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL
BEVEZETÉSEKKEL ÉS JEGYZETEKKELL ELLÁTVA

KÖZZÉTETTE

SZILÁGYI SÁNDOR

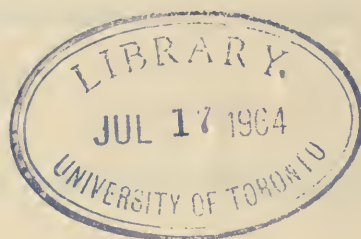
R. T.

ELSŐ KOTET

BUDAPEST

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA

1890

913495

DB
738
S8
V.1

PRAEFATIO.

Collegium historicum Academiæ Scientiarum Hungariæ inter alia proposita id quoque sollicitè curat, ut relationem ac nexum historiæ domesticæ cum historia aliorum Europæ regnorum gentiumque quo clarius explicet atque in lucem pleniorē sistat.

Ideoque in serie editionum suarum jam et hætenus plures collectiones, quæ «Acta Extera» continent, publici juris factæ sunt.

Publicatio autem hujus collectionis eo utilior esse videtur, quod non solum Germani, sed et Austriaci, Russi, Svedi et Polonici historici penitus scrutari coeperint ævum illud, quod secutum est post bellum tricennale, et cujus omnes reliquos eventus magnitudine superat bellum quod dicitur septemtrionale.

Interim cujusque gentis historici ad id potissimum contendebant, ut in enarrando tanti momenti bello eam partem magis exhiberent, quam in moliminibus illius eorum patria cepit, adeo, ut belli integra quasi imago tunc solum exhiberi possit, dum jam omnes fontes aperti fuerint.

At vero ut isthoc obtineri queat, necesse est, ut regna omnia, quæ in bello hoc ingenti partem ceperunt, accedant, laboresque ad tantum opus peragendum conferant.

Verum quidem est, quod Collegium historicum Academiæ Scientiarum Hungariæ jam anno 1874. in lucem emisit «Collectionem documentorum ad Historiam connexionis diplomaticæ Georgii Rákóczy II.» ; ast hic tomus necquaquam exhaurit omnem, quæ in Hungaria reperiri potest, materiam.

Ea occasione, dum Archivum publicum Regni Hungariæ novis curis in ordinem nuperrime redactum est, manifestum evasit, ibi magnam insuper quantitatem documentorum asservari, quæ ad hoc ævum illustrandum pertinent et præcipue nexus Georgii Rákóczy II. diplomaticos illustrant.

Necessarium igitur visum est, ut tomus editus nova publicatione suppleatur, seu potius integer reddatur, quia hac ratione solum fieri poterit, ut Transsilvaniæ actionem in his motibus clarius exponere liceat ac determinate exhibere ejus diplomaticam

conjunctionem cum statibus boreo-orientalibus. Verum, ut hæc collectio claram, quantum fieri potest, imaginem tractatum et eventuum exhibeat, opportuit colligere externis quoque ex tabulariis materiam in iis asservatam.

Quamquam vero et imposterum haud parum supererit hunc in finem supplendum, cum præsertim tabularia Polonica plerumque disjecta ac difficilia accessu sint; existimo tamen hanc collectionem posse præbere tantum, quantum accommodum erit externorum Historicorum attentionem eo dirigere, ut investigationes suas etiam ad connexiones patriæ suæ imprimis orientales extendant; etenim non nisi hac via poterunt emergentes quasdam quæstiones obscuras enucleare.

Traditurus itaque hanc collectionem et nostris et exteris historicarum scriptoribus ac indagatoribus gratos animi sensus profiteor omnibus iis, qui ad eam effectui dandam auxiliatrices præbuerunt manus, in primis Baroni Taube directori tabularii status publici Sueciæ, utpote cui non solum copiosam eamque simul magni momenti materiam in acceptis refero, sed et baronis Skytte relationes, quas in germanicum transferri curavit (hæc collectio versionem earum hungaricam exhibet, ipsa vero germanica versio lucem conspexit in paginis scripti periodici «Ungarische Revue» 1890.) Tum grates habeo directori bibliothecæ Leopoltianæ ab Ossolinski nominatæ, porro equiti Alfredo Arneth, directori Archivi Status publici Viennensis, item Doctori Arpado Károlyi, qui auctor fuit, ut in tabulario hoc investigatio et transumptio ritè peragatur, ac Doctori Ludovico Thallóczy, qui in tabulariis Russiæ investigationes instituit ac transumptiones scripto fieri curavit, necnon Doctori Julio Pauler, directori archivi primarii regni Hungariæ, Julio Nagy, vice-archivario ac Carolo Tagányi ejusdem archivi concipistæ, qui in materialibus tabularii congerendis adjumento fuerunt, demum Adalberto Pettkó nepoti meo, qui indicem paravit ac in collatione documentorum et reperta crypticarum epistolarum clavi laboribus subveniundo perutilem operam præstitit.

Budapestini, 1890. 5-ta Octobris.

Alexander Szilágyi.

ELŐSZÓ.

A Magyar Tudományos Akademia Történelmi Bizottsága a magyar történetnek az európai történettel való összefüggését felderíteni s lehetőleg tisztázni egyik feladatává tette. Erre vonatkozólag kiadványai sorozatában már eddigelé is több értékes collectio jelent meg. Jelen collectionnak publicálása annnyival inkább időszerűnek látszott, mert újabb időben nemesak a német, hanem az osztrák, orosz, svéd és lengyel történetírók is behatóbban kezdtek tanulmányozni azt a kort, mely a harmincz éves háborút követte, s melynek legkimagaslóbb eseménye az úgynevezett északi háború. Mindenik nemzet történetírója azonban leginkább azon volt, hogy e nagyfontosságú küzdelemben saját hazájának részvételét derítse fel, úgy hogy az egészlől egységes képet még is csak akkor lehetend alkotni, ha a forrásoknak jelentékeny része közzé lesz téve. De hogy ez elérhető legyen, szükséges, hogy a nagy küzdelemben részvevő országok mindnyájan járuljanak a munkához.

Igaz ugyan, hogy a Magyar Tud. Akademia Történelmi Bizottsága már 1874-ben a «Monumenta Hungariæ Historica: Diplomatarium» XXIII-ik kötetében adott ki egy okmánytárt, melynek czíme: «Okmánytár II. Rákóczy György diplomáciai összeköttetései történetéhez» s mely ezen idők történetéhez nyújt adalékot — de ezen kötet koránt sem meríti ki az anyagot. A magyar országos levéltár újabb rendezése alkalmával kitűnt, hogy itt még egy sereg olyan okmány őriztetik, melyek épen ezen korra, s jelesül II. Rákóczy György diplomáciai összeköttetéseire vonatkoznak.

Szükségessé vált tehát, hogy a megjelent kötet újabb publicatióval pótol tassék, illetőleg egészíttessék ki, mert csak ez által válik lehetővé Erdély szerepét ezen mozgalomban tisztába hozni, s constatalni diplomáciai összeköttetését az északkeleti államokkal. De hogy a gyűjtemény lehetőleg teljes képét adja az alkudozásoknak s eseményeknek, a külföldi levéltárakból is be kel-

lett szerezni az ott őrzött anyagot. S habár épen e tekintetben még mindig marad fenn pótolni való, — miután kivált a lengyel levéltárak szét vannak szórva s nehezen hozzáférhetők, — azt hiszem még is nyújt e gyűjtemény annyit, mennyi alkalmas lesz a külföldi történétírók figyelmét oda irányozni, hogy kutatásaikat hazájuknak keleti összeköttetéseire is terjeszszék ki, mert csak ez úton sikerülend nekik egyik-másik homályos kérdést tisztába hozni.

Most tehát, midőn e gyűjteményt átadom a hazai és külföldi történétíróknak s búvároknak, hálás köszönetemet fejezem ki mindazoknak, kik annak létrehozásához segédkezet nyújtottak; jelesül báró Taubenak, a svéd állami levéltár igazgatójának, mint a kinek nemcsak sok becses anyagot köszönhetek, hanem azért is, mert ő volt az, ki báró Skytte jelentéseit lefordíttatta németre (jelen gyűjtemény a magyar fordítást hozza, a német fordítás az Ungarische Revue 1890-iki folyamában látott világot), továbbá a leMBERGI Ossoliński-könyvtár igazgatójának, a bécsi állami levéltár igazgatójának, Arneth Alfréd lovagnak, dr. Károlyi Árpádnak, ki ama levéltárban a kutatásokat, másolásokat eszközölte, s dr. Thallóczy Lajosnak ki az oroszországi levéltárakban kutatott s másoltatott; végre dr. Pauler Gyula orsz. ltári igazgatónak, Nagy Gyula allevéltárnoknak, Tagányi Károly levéltári tisztviselőnek, ki a levéltári anyag összehordásában volt segélyemre s végre Pettkó Béla öcsémnek, ki az indexet készítette, az okmányoknak collationálásánál s a rejtelmes levelek kulcsai feloldásánál segélyemre volt.

Budapesten, 1890 október 5-én.

Szilágyi Sándor.

ERDÉLY

ÉS AZ ÉSZAKKELETI HÁBORÚ.

1648.

I.

A harmincz éves háborúnak utolsó éveiben észak-keleti Európa leghatalmasabb államában, Lengyelországban, egy következményeiben messze kiható lázadás kapott erőre, melyet Európa több éven át kevés figyelemre méltatott, mert azt eleinte kizárólag Lengyelország belügyének tekintette, mely azonban utóbb nagy nemzetközi háborúvá nőtte ki magát s nemcsak északi, de Közép-Európának is egész diplomatiáját foglalkoztatta : a kozákok lázadása.

A kozák lázadás évek hosszú sora óta rendes öröksége volt a lengyel királyoknak. Kis-Oroszország nagy része s a saporogi kozákok birtoka Lengyelország határvidéke volt kelet- és délfelé : Orosz- és Tatárország felől. De a lengyel katolikusok vallásos türelmetlensége s a lengyel urak kegyetlensége örökös forrongásban tartotta azon vidéket, melynek hivatása lett volna az ország biztosságát az orosz és tatár szomszéddal szembe megvédeni. Ez az üldözés 1638-ban épen tűrhetetlenné vált, de az annak megtorlására keletkezett mozgalom erőre csak akkor kapott, midőn 1647 aug. 7-én Chmielniczki Zenobius Bogdán, egy ritka tehetségű agitator és nem mindennapi hadvezér, állott a mozgalom élére.

Lengyelország zavarát csak növelte az, hogy a király, IV. Ulászló, már akkor gyöngéledett s 1648 máj. 22-én meghalt. Öreg Rákóczy György fejedelem, csak úgy mint elődjei Bethlen és Bocskay, Báthory István példájára, a lengyel korona elnyerésén munkált. Egyfelől lengyelországi bárataival, főként a dissidensekkel lépett követei Bethlen Ferencz és Klobusiczky által szorosabb összeköttetésbe, kiket pénzzel is kellőleg támogatott, másfelől a fellázadt kozákokkal kezdett tárgyalásokat. Az új kozák hetmán Chmielniczki

Bogdán az Erdélylyel kötendő szövetségnek becsét hamar felismerte s szokott erélyével és ügyességével annak létrehozását munkába vette. Lengyelországban az interregnum alatt Ossolinski korlátnok vezette a dolgokat, ki semmit sem tett a kozák mozgalom lecsendesítésére. Annál tevékenyebb volt Chmielniczki. Szept. 28-án diadalt aratott a Wisniewieczki által vezetett lengyel seregeken, s minthogy nem tartotta valószínűnek, hogy függetlenségét saját erején kivívja, elhatározta magában, hogy teljes erejével támogatni fogja Rákóczy királylyá választását, visszaemlékezvén Báthory István királyra, kinek a kozákok szabadságukat köszönhatték. 1648 nov. 17-én már egyenesen arra szólítja fel Rákóczyt, hogy közösen nyomuljanak sergeikkel Lengyelországba a királyválasztásra.

Mire a levél Fejérvárra ért — Rákóczyt a ravatalon találta. A fejedelem okt. 10-én halt meg s ezzel az egész terv meghiúsult.

Chmielniczki levelére késtek az elhatározással, úgy hogy a hetman 1649 jan. 1-én meg is sürgette a választ.* Időközben azonban Kemény János, ki épen ez időben a megbízhatatlan Lupul moldvai vajdánál volt, hogy azt Rákóczy részére megnyerni igyekezzék, elindítá a kozákokhoz Mósá Gergelyt és Rácz Györgyöt, hogy Chmielniczkiel folytassák a tárgyalásokat. A lengyel királyválasztás megtörténte után maga a fejedelem is küldött követet.**

A harmadik követség, melyet bár közvetve, a lengyel királyság elnyerése érdekében indított Rákóczy útnak, a Kemény Jánosé volt, ki az öreg fejedelemnek Kassay korlátnok halála óta legbensőbb és legmegbízottabb embere volt. E követségre vonatkozik a Történelmi Tár 1887. III. f. 432—3. ll. közlött utasítás. A két jelentést, melyet alább adunk, Kemény az útból küldte a fejedelemnek.

A mi Bethlen és Klobusiczky küldetését illeti, a tárgyalások legfontosabb és legnehezebb része az ő vállukon nyu-

* L. Okmánytár II. Rákóczy György dipl. összeköttetései történetéhez 9. l.

** L. utasítását Okmánytár i. h. 4. s köv. ll.

godott. Az első erdélyi, a második magyarországi ember volt. Nem bizalmatlanság, hanem óvatosság volt a fejedelemtől, hogy országa mindkét felét képviseltette e követségben. Azt, mit Kemény János emlékirataiban mond e követségről, rendkívül érdekesen illusztrálják e jelentések, melyek az akkori lengyelországi viszonyok ismeretéhez bő és becses adatokkal járulnak. Rákóczynek Lengyelországban sok barátja volt, a nélkül mégis, hogy erős pártja lett volna. Leginkább csak a dissidensekre támaszkodhatott: mind a mellett, ha idő előtt meg nem hal, erős versenytársává lett volna János Kázmérnak, ki nov. 17-én, egészen váratlanul, minden nagy küzdelem nélkül választatott meg királylyá.

II.

A portai tárgyalások ebből az időből hasonlóképen nagy fontosságúak. A kapitliha ekkor *Gyárfás* Ferencz volt, kiről különben sem előbb, sem utóbb nem hallunk semmit, s ki a politikai cselekvés teréről, kapitlihasága kitelvén, lelépett.

Még 1646 végén ment a portúra s ott érte őt fejedelmének halála, melyről előleges jelentést tenni az ő kötelessége volt. Az öreg fejedelem idősb fia II. György az öreg fejedelem magyarországi támadása előtt megkapta a portai megerősítést, s így elismertetése ott nem járt nehézséggel, csak fizetéssel. Volt a portán egy pár függő kérdés is — többi közt az öreg fejedelemen követelt pótfizetés az elfoglalt hét vármegyéért: de ezek még ez időben csak melékesen jöttek szóba.

Alább közlendő jelentésein kívül még a következők jelentek meg tőle :

1648 okt. 12. a fejedelemhez. Beke és Barabás. (900. l.)

1648 okt. 24. a fejedelemhez. Ugyan ott. (901. l.)

1648 nov. 14. a fejedelemhez. Ugyan ott. (904. l.)

LEVELEK ÉS AKTÁK.

1648 nov. 17/27.

A kozák hetmán I. Rákóczy Györgyhöz.

Ilme ac Magn. dne princeps Ungariæ, dne due nobis clementissime etc.

Libentissimo animo atque benevolo legatos missos a Magn. tua suscepimus, ex quibus optime intelleximus, quod nobis Magn. tua magnam benevolentiam ostendit, plus et ultra grati animi significatione pollicitus es; quoniam antecessores piæ memoriæ, Stephanus Batory hac etiam de regione, a quo multa privilegia et libertates tenemus hucusque, et tanquam filios suos benevolentia sua quasi alis texit, sic opinio atque persuasio nostra fert, quod futurus nobis dominus ac patronus tutus, quoniam polona gens nimirum omnis atque universa contra nos inimicitiam et iram excitavit, itaque toto animo atque pectore nostro unanimiter Ilmam Celsnem habere patronum et regem Poloniæ patriæ nostræ cupimus. Ideo Ilma Cels. tua militibus suis quam citissime aggredi iubeat Poloniam, nos quoque cuncti cum toto exercitu nostro atque potentia Ilmam Cels. tuam sequemur et admovebimus, ob meliorem et clariorem sermonem, qui oretenus Cels. tuæ fundamentaliter et explicatius narrabunt legati nostri, quos ad. Cels tuam electos de exercitu nostro mittimus. Expostulamus officiosissime, omnibus in sermonibus adhibeatur plena fides iisdem. Deinde sumus Ilmæ Cels. tuæ amicissimi et ad obsequia omnia paratissimi. Datum Zamoysciæ die 17. Novembris anno 1648.

Ilmæ Celsdinis tuæ

famuli obedientissimi
Bohdan Chmielnicki
hetman woyska zaporoskiego
reka swa. mp.

Külczim: Ilmo ac Cels. principi dno dno Georgio Rakocy dei gratia principi Transylvaniæ, partium regni Ungariæ dno, Siculorum comiti etc. dno plurime observandissimo.

1648 október.

Kemény János moldvai követsége.

a)

1648 okt. 11-iki jelentés.

Keglmcs Uram fejedelmem, az ur isten Ngodat stb.

Ez előtti levelemben irtam Ngodnak, hogy az oláh könyveknek, oláh levélnek, asszonyunk levelének, az régi assecuratoriának, ezeknek nem lételekből való hiával vagyok, de már nem reménlem, útban érhessenek véllek, mert holnap isten engedelmeiből bemegyek Jászvásárra, s nagy hatalmas okon vagy nyavalyán kívül ott nem mulatok, ha lehet; ezekből való fogatkozást tulajdonitom Ngod betegségének, kit utamban értettem igen szomoruan; az úr isten szent fiáért adja meg elébbi jó egészségét Ngodnak. Szilágyiék mit írjanak Basa uramnak, Ngod meg fogja látni; útban tanálván, nem akarám levelem nélkül elbocsátani az embert. Az vajda eddig Ngod méltóságáért böcsülettel excipiáltatott; Tatroson túl jött előmben az fő sztolnik, és Tatroson maga szekeress lovaival is vártak. Tovább mi leszen, az üdö megmutatja. Minden circumstantiákból az látszanék, hogy az lengyelországi gyűlésnek esze veszne. Az tatár és kozák már messze távozván, nehéz az embereknek arra járni, csak igaz hírt tudni is etc. Alázatosan könyörgök Ngodnak, méltóztassék mind hopenester uramnak, s az lengyelországi állapotokról is tudósítani, ha itt ben helyben nem érnének is, útban elől tanálhatnak, s Ngod is hol fog lenni. Ifjú urunkat, úgy az urat ő Ngát ki fogja is bocsátani, s azalatt érkezett állapotokhoz képest az hadakozás felől valamit disponált legyen-e, hogy én is tudhassam az Ngodnak szolgálatjára magamat alkalmaztatnom és utamat is dirigálnom. Az terminust is Ngod ki fogja-e szolgáltatni, ha késő nem volna. Igen alázatosan kívántam volna informáltatni arról is, valami hadfogadásban, kiváltképen az kik Lengyelországból vetődtek ide, kellene is igyekezni, ha volna mód benne, avagy nem. Ezek után az úr isten Ngodat jó egészségben éltesse. Irtam Schej nevű faluban, 1648, 11. Octobris tíz órájban délbe.

Ngodnak

méltatlan szolgája
Kemény János mp.

Külczim: Ilmo et Celsmo principi dno dno Georgio Rakoczy, stb.

b)

1648 okt. 13-iki jelentés.

Kegyelmes uram fejedelmem.

Az úr isten ne hozta volna fel azt az napot én reám, melyen az én jó és jámbor vén uramnak, szegény nemzetünknek édes atyjának halálos betegségét kellett volna értenem, annál is inkább, ha az igaz istennek titkos itéletinek úgy tetszett, hogy halála is következne, kivel való megszorítás-tól, az úr isten szent fiáért oltalmazzon Ngtokkal együtt mindnyájunkat. De ha úgy történnék lenni, Ngod kegyelmes parancsolatjára az én igen csekély tetszésemet csak így irhatom alázatosan; ezek az Ngtok hivatali:

1. Mindenekfelett azt az istent, az ki az Ngtok édes atyjával vala, tartsa meg Ngtok magoknak.

2. Édes anyjokat meg ne szomorítsa semmiben, annak tanácsával igen éljen, mert bizony az istennek igen szép ajándéki vadnak ő ngánál.

3. Egymás között Ngtok felette nagy egyező értelemmel, szeretettel legyen, s nagyobb gonosz akarójokat ne ítélje lenni, mint az ki azzal ellenkezőt svadeálna.

4. Alatta valóit Ngtok magokhoz alliciálja, s még az megbántódott szíveket is complacálja. Nagy példa az fejedelmeknek Lengyelország, mint bánjanak alattok valókkal.

5. Az vitézlő rendet conserválja, az mi fogyatkozás abban volt fizetések dolgából, bővebben kiterjeszkedjék.

6. Noha itt benlétele is felette szükséges ő ngának, de mégis szükségesebb az úrnak kimenni, mert félek, oda is hirtelen való tűz ne gyuladjon, s mind értékek s mind annak az darab földnek fegyvere mellől el ne szorittassék Ngtok.

7. Igen caute és csendesen úgy kellene alkalmaztatni az dolgot, se magunk ne adnók fel idő előtt az ott kin való vármegyéket, se ne provocálnók császárt azoknak megtartásával, sőt ő fgét tudósítani kellene, hogy azok végezését meg fogja tartani, servatis de modo servandis, az embereknek is szíveket conserválni, ne hertelenkednének.

8. Portára derekas instructiókkal kellene embert készíteni.

9. Bethlen Ferencz uramat tudósítani és nem recedálni semmiben, valamiben isten módot enged. Én úgy reménlem, itt is az lengyelországi állapotnak promotora fog találatni.

noha igen nehéz kívánság fog lenni mellette; melyekről, ha kimehetek, Ngtokat alázatosan tudósítom, de félek megtartóztatástól, ha az hír itt ér, melytől még búcsúvételemben is féltetett urunk ő nga. Ezek után az úr vigasztalja és vezérelje is Ngtokat. 1648. die 13. Octobris Jassy.

Ngodnak méltatlan szolgálja

Kemény János mp.

Ma leszen audentiám, holnap után megindúlok, ha bocátanak.

Külezím: Az én kgmes uramnak az erdélyi mlgos fejedelemnek adassék.

II. R. Gy. kezével: 17. octobris 1648. Albæ Kemény János uram szolgálja.

c)

1648 okt. 15-iki jelentés.

Kglmes uram fejedelmem, az úr isten Ngtokat mindnyájunkkal együtt vigasztalja szent lelke által, és Ngtok életét hosszabbítsa, minden dolgokat boldogítsa.

Megirhatatlan szomorúsággal olvastam Ngod méltóságos leveléből Ngtok szerelmes atyjának, az én jó és jámbor kglmes vén uramnak halálát, kit ha ember akart volna cselekedni, avagy megcserélhető lött volna, annak mind ellent állani vékony erőm szerint, mind pedig életemmel életét megtoldani, mint igyekeztem volna, tökéletességgel az minden sziveket látó istenre támasztom; de istennek cselekedeti ellen csak meg kell némúlnunk.

Hétfőn érkeztem kglmes uram Jászvásárra, kedden szemben lettem az vajdával, szerdán expediált, az éjjel indúltam, eddig békével jöttem, mivel az hír is még ide nem érkezett; holnap Rákóig igyekezem, onnét irok vissza az vajdának; az alatt ha addig nem érkezik akadályom, vasárnap általérek az Ojtozon, Vásárhelyig, ha lehet, az Ngtok szolgálatajára éjjel nappal igyekeztvén sietni; de hatalmas nagy akadály, éjjel semmi holdvilág nincsen.

Itt én valamit cselekedtem, Ngodnak nevével egyiránt mint idvezült uramnak nevével tractáltam, eleve ellátván az következett dolgot.

Máté vajdát Ngod csak tudósítsa, de se ne kívánjon semmit, se ne emlékeztesse kötelességére, hanem csak tisztességesen etc. maga ajánlást tegyen Ngod, s kívánjon hasonlót

tőle is, mert ő fogja Ngodat arról megtalálni, én jól tudom. Az egyéb dolgok nem pennára valók levén, azokról, ha isten kimenetelemet engedi, alázatos relatiókat teszek. Engedje isten Ngtokat jó egészségben tanálnom. 1648. 15. Octobris, Schej nevű faluban.

Ngodnak

méltatlan szolgálja
Kemény János mp.

Külczim : Az én kglmes uramnak az erdélyi mlgos fejedeleme-
nek adassék.

1648 szept.—okt.

Bethlen és Klobusiczky követsége.

a)

1648 szept. 11. *Jelentés Rákóczy Györgyhez.*

Illustrissime et excellentissime princeps domine, amice
nobis observandissime !

Generosus Joannes Rainer tabellarius et aulicus Illustritatis Vestrae cum certo nuncio ad nos expeditus reddidit nobis Illustritatis vestrae literas, atque ea, quae sibi ab Illustritate Vestra commissa erant, coram nobis probe atque luculenter exposuit. Cui nos benevolam aurem praebuimus et ea, quae par est, humanitate exceptum cum sufficienti responso ad Illustritatem vestram expeditimus. Id vero cum gratissimum nobis acciderit, quod Illustritas vestra propensissimam animi sui erga nos voluntatem contestetur : nostri erit muneris cumulatissimis studiis ac officiis nostris uberrimis, ubi usus et occasio tulerit, Illustritati vestrae respondere, quae et ad praesens eidem cum appreciatione rectae, diuturnaeque valetudinis, nec non florentissimorum quorumvis successuum amicissime deferimus.

Datum in castris ad Czollhanski Kamien, die 11. Septembris 1648.

Illustritatis vestrae
amicus benevolus ad officia paratissimus
Alexander a Koniecpole mp.

Külczim : Illustrissimo et excellentissimo principi dno Georgio Rakóczy Trnæ principi, partium regni Hungariae domino, Siculorum comiti, Domino, amico nobis observandissimo.

b)

1648 okt. 11-iki jelentés Rákóczy Zsigmondhoz.

Illustrissime domine domine nobis gratiosissime. Fidelity et humillimorum servitiorum nostrorum perpetuam oblationem.

Kegyelmes urunk, tegnap reggel hozák utánunk az Nsgd leveleit, melyeket az főrendeknek irt Nsgod, isten bevívén Varsavára az kinek illeni fog, praesentálni fogjuk. Veliopolszki valóban becsölettel látott bennünket, klmes uram, sokat is mondott. Inter pocula azt is, hogy *totus est Rakóczianus*. Igen értekezett Nsgd felől, nagy ember bizony s in nobilitate potest plurimum.

Az krakói vajda azon vagyon, hogy most dirimáltassék az electio s annakutánna post aliquot menses egyszersmind legyen mind electio, mind coronatio. Erre az végre indicált conventust Krakóban ad 13. praesentis. Mindazonáltal mi bizonyosan nem tudván s látván azt is, hogy mennek Varsavára az emberek; elmegyünk, ott megtudjuk, lesz-é, nem-é. Rettenetes nagy confusio vagyon ott et magna animarum consternatio. Megbecsülhetetlen kárt vallottak s azt mondják, hogy est damnum irresarcibile. 40 ezer lelket vitt el az tatár. Egyéb praedát is neki engedvén az kozákság, csak szekerek vezett 60 ezerig, cselédjek mind oda vagyon munitióval együtt, gyalázatos futás volt, meglátván az ellenséget, mindjárt elfutottak, odahagyván mindeneket. Az a hire, hogy Brandeburgus az electióra haddal akar jönni, mi mindazonáltal nem hihetjük. *Veseléni az krakai vajdának segítségével ajánlja* magát olyat spárgálván Nsgtok felől, hogy Nsgtoknak vagyon correspondentiája az *kozákokkal*. Az két Regulusok között concordia inpersvasibilis s simpliciter csak azt mondják, hogy oly királyt választanak, qui in praesenti statu juvet ipsos, azoknak pedig abban módjok nincsen. Visnievezki post fugam recipiálván magát Ilvóban generalissá eligáltatta magát az hadak reliquiáival in priorum reipublicae ducum contentum absque reipublicae consensu, res mali exempli. Gondolkodásban vadnak felőle, vagy approbálják, vagy nem hajtmanságát. Ha nem approbálják, félnek rebelistül, ha approbálják, exemplum praebent in futurum etiam hoc aliis faciendi. Mindazonáltal ezt tartván kisebb gonosznak, quod coguntur facere ultro praestabunt, megköldvén az confirmatiót neki.

Klmes uram, az *hadak készen legyenek*, mert mi olyan

reménységben vagyunk, hogy magok fogják requirálni Nstokat prouti in tanta animorum consternatione Nsgd versatur *in ore omnium*. Tovább való utunkról, dolgainkról ennekutánna is jó alkalmatossággal tudósítani fogjuk Nsgdat.

In religio Illustrissimam Magnificentiam Vestram diu et feliciter valere animitus cupientes In Biez 11. Octobris, anno 1648.

Illustrissimæ Magnificentiae Vestrae
humillimi servitores
Franciscus Bethlen
Andreas Klobusoczky m. pr.

Bethlen kezével: Nsgd, Kemény János uramnak irott levelemet Nsgod olvassa s küldje meg. Proverbium: nostrum decrementum vestrum augmentum.

Külczim: Illustrissimo domino dmo. Sigismundo Rakóczi de Felső-Vadasz universorum Siculorum in Trna existentium generali supremo ac suæ celsitudinis principalis domini domini nobis elementissimo in 7 comitatibus regni Hungariæ locumtenenti etc. Dno dno. nobis gratiosissimo.

c)

1648 okt. 21-iki jelentés Rákóczy Zsigmondhoz.

Illustrissine domine domine nobis gratiosissime. Humiliorum servitiorum stb.

Klmes urunk 9 præsentis irt *keserves* levelét Nsgdnak tegnap estve hozá meg Gro uram; tudja csak az egy élő Isten, mely rettenetes nagy *búsulásban* és *szomorúságban* vagyunk. Nsgtok írásához képest nem lenne semmi *reminségünk* az mi jó klmes urunk ő nsga *élete* felől. Mely *casus mennyivel váratlanul*, annyival *nchezebben esett*, hogy ez az nagy dolog *életiben* ő nsgának in *progressum* nem *mehetett*. Immár bár ennek lött volna ő nsga *speculatora*, avagy ha ez *nem succedál* ottan *más promotiója felül* Nsgdnak gondolkodhatott volna ő nsga. Mindazonáltal mindeneknek úgy *köll lenni*, az mint az böles Isten akarja. Ha meggondoljuk az *röppenetes* nagy difficultásokat, quæ possunt sequi, *mintha hegyek szakadnának reánk*, obstupescimus. Mindazonáltal mint Nsgnak igaz szolgái, nem hagyhatjuk abban az dolgot, valamig cselekedhetünk, cselekeszünk mindent tessék meg Nsgdhoz való tekintetes affectionk, obligationk s otthon se mondják, jövődöben emberségünknek, tisztönknek meg nem felelvén ignaviter processimus

ex desponsione animorum. Isten úgy adhatja, jó vége leszen az dolognak. *Razivil hercege* még itt sincs, várják e héten, *Psitkovius* és *Mirinski* itt vagynak, de még szembe sem voltak velünk, oda vagyon emberünk érettek, mert nekünk itthon kellett szállanunk de lege ipsorum competitores existentes. *Dominik hercegnil* levén minap, ajánlotta magát, hogy örömet szolgál Nsgtoknak, csak hogy res ipsius mutare incipiunt propter præteritam fugam. S azt is mondja az vulgus, hogy confiscálni fogják jószágát, de ezt mi nem hiszszük. Ugy tudjuk, embere odábbot ment volt urunkhoz. *Bizonyosan beszil-tik* ma valami barátok, *capellani ducis Visnorecii*, hogy az herceg egyet ért *Razivil herceggel* in dando suffragio pro eligendo novo rege s egyedől Nsgodat *emlegeti*, prout tamen nonnullas difficultates, melyeket lejegyzettünk ifjú urunknak ő Nsgának szóló levelünkben, kérjük alázatosan Nsgodat azon, levelönket megolvassván, méltóztassék azon lenni, mennél hamarébb lehessen válaszunk azokra az dolgokra, mert tempore excludemur. *Ha* beszélgethetünk jóakaróinkkal, mivel *fognak biztatni* bennönket, Nsgdat ijjel nappal fogjuk alázatosan tudósítani. Curlandus valóban inconstanter viseli magát, megértheti Nsgd leveliből. Dalmadi uram nagy vétket committált, hogy erre nem dirigálta útját, vehettünk volna informatiót ő klmétül. Kemény János uram mivel jött szükséges volna értenünk. Az Istenért könyörgünk Nsgodnak, urunk állapotjáról informálni méltóztassák Nsgtok. Mature de auxilio his dando cogitent ac de excipiendis *legatis*, *talám* a jó Isten *prosperálni fogja forgolódásunkat*. In reliquo illustrissimam magnificentiam *stb.*

Die 21. Octobris. hora 9. vespertina, anno 1648.

Illustrissimae magtiæ vestrae

humillimi servitores

Franiscus Bethlen m. pr.

Andreas Klobusoczky m. pr.

Bethlen kezeirása: Az gyalogok gyűjtésére az Istenért Nsgd provideáljon mind maga előmeneteliért s mind becsületiért; az Curlandus, Brandeburgus residens ihol jó hozzám, beszélék vele.

Külcém: Illustrissimo domino Sigismundo Rakóczi stb.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

d)

1648 nov. 1. Lanckoroncki levele a követekhez.

Illustres Magnifici dni legati, dni amici observandissimi.

Summopere doleo Magnificas Dominationes Vestras in tanta distantia loci existere: proinde optarem, ut Magnificæ Dnationes Vrae et pro pecuniis hospitium habere possint. Adhæc miror, quod ab illmo principe dno meo nullas habuerim literas; si vero essent aliquæ: rogo sufficientem notitiam. — Etiam hoc miror, scientes Magnificæ Dnationes Vestrae bonum affectum meum erga se, tamen non jussistis ad hoc usque tempus inservire vobis. Notum etiam facio M. D. V. quod ad nos rumores tristes adveniant, ratione non valetudinis illmi principis Transsylvaniæ, sed non credo, quia M. D. V. hac de re notitiam priorem habuissetis. Alii etiam rumores sunt varii, tam circa Kozakos, quam etiam circa nullitatem Electionis, quia non concordant. Cæterum me ad omnia servitia paratissimum M. D. V. præbeo. Varsaviæ 1. Novemb. 1648.

Illustrium magnificarum dominationum vestrarum amicus et servitor paratissimus

Sigismundus de Brzezic
Lanckoronski capitān
Maskoviensis m. p.

Külczim: Illustribus magnificis dominis legatis Serenissimi principis Transsylvaniæ, Dominis amicis observandissimis pateant.

1648 okt. 23.

Komarniski György jelentése a kozákok előnyomulásáról.

Ilme et Celsme dne dne et benefactor colendissime.

Officialis Andreas Wysnici, quem ad me Ilris Cels. Vra misserat sciscitandi causa, quodnam hoc luctuoso tempore in patria nostra suo rege orba ageretur; et quis sit status eiusdem. Cui paucis defero literis. Turbulenta permanet, in cuius visceribus ferrum flammaque dominatur, nullusque est status, nullaque conditio, quæ sanguine sparsa non redundaret, nos ipsi timore undique repleti, quieti in parietibus nostris permanere non possumus. Urbs celeberrima Leopoli omni copia rerum resertissima sacrisque sedibus multum

florens variis conatibus sceleratorum prædonum impletitur. Halicia, Trembasta, Brodi, Brezany, Laticbow Rochatin, uno verbo Podolia, Popucie totaque Ukraina ferro consumpta. Versantur isti latrones, nimirum Kozaci et Scithæ, suaque castra posuerunt inter Moscisca et Grodek. Electio Varsaviæ peragitur. In cæteris notitiæ Ilmæ Celsdini Vrä deferendis moram non patiar. Modo me pristino favori cum humillimis obsequiis meis Ilmæ Cels. Vrä commendo. Datum in Zupania 23. Octobris 1648.

Ilmæ Cels. Vrä

ad minima obsequia paratissimus
Georgius Komarniski mp.

Ilme et Celsme domine et benefactor colendissime. Iubeat me et amicos meos consanguineosque in bona sua recipere, imperet officialibus ut possim esse securus, quia rusticis non in toto do fidem, iterum atque iterum peto obnixè ut benefactorem meum, recipiat me Ilma Cels. Vra sub patrocinium et umbram alarum suarum.

Külczim: Ilmo et Celsmo dno dno Sigismundo Rákócy comiti commetato (sic!) benefactori meo colendissimo pateant.

1648 decz. 8.

Ab Hortis orvos gyógyszereket ajánl Rákóczynak.

Ilme dne dne gratiosissime.

Salute et servitias paratissimas commendatione præmissa.

Ex literis I. V. C. intellexi, suam Celdnem principem vestrum quartana laborare, quæ quidem singulis paroxismis remittit, spero circa solstitium hybernum, quod incidit 21. Decembris: remissuram. Consulo autem, ut medicamentis purgantibus non utatur, illa enim hanc febrim potius exasperant, sed dum eram Albæ Juliæ, curavi per apothecarium præparari oleum vitrioli rubrum, ex illo oleo sumat semper, quamprimum sentiet paroxismi motum, guttas septem, ad summum novem in haustum vini, et si calor et sitis supervenerit tempore paroxismi, non patiatur sitim, sed utatur potu tali: curet aquam simplicem coqui, refrigeretur per se, et dein misceat æqualem mensuram vini puri, ut sit instar vinacei, et quantum æquat justam unam Budensem, sumat pro una vice, jubeat autem ut apothecarius, pro singulis justis det drachmam unam salis prunellæ, et ex hoc potu tem-

pore caloris et sitis (erit potus satis appetitui delectabilis) bibat quando et quantum placet, tum materia febrilis partim per urinas, partim per sudores copiosos evacuabitur, et ultra quinque vel sex paroxismos non patietur. Diætam vero aliam non præscribo, nisi ut abstineat a nimis aromatisatis, carne suilla, anserina, anatina, vervecina, hæ enim augent materiam. Potus sit vinum temie clarum et subdulce, nec affligat se siti, hæc enim febris plus humoris pro crasso humore, qui eius causa est, diluendo requirit, quam alii morbi, qui ex tenuioribus constant. Vehementer autem gaudeo celsam principissam mutationes aliquando meliores sentire, successu temporis, et hic mœror mitigabitur, metuo autem ne tempore sepulturæ recrudescat, quo tempore curent dein cibos croco ungarico, cujus copiam habent in Balasfalya condiri, ut inanimadvertenter tamen medicinam aliquam habeat. Quam etiam officiosissime saluto et me meaque studia pristinae Vestrae Celdnis gratiæ commendans, eandem florentissime et bene valentes esse exopto.

Ex Lomniza 5. Decembris 1648.

Ilmæ Vræ Celdinis

servitor paratissimus

Christianus Augustinus ab Hortis D. mp.

P. S. Mirabiles de me sparserunt rumores, alii enim ac si mortuus fuisset, alii ac si V. C. captivassent me, de sua Cels. vero piæ memoriæ, ac si tempore nuptiarum veneno sublata fuisset, sed tamen omnium mendacia jam retrudi.

Külezim : Ilmo dno dno Sigismundo Rakoczy de Felsővadász, trium sedium Siculialium et partium regni Hungariæ capitaneo, et generali etc. dno dno mihi gratiosissimo

Albæ Juliæ.

Portai tárgyalások.

Gyárfás Ferencz kapitliha jelentései.

a)

1648 okt. 12. Gyárfás jelentése a fejedelemhez.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nsgdnak stb.

Klmes uram ez alkalmatossággal is az itt való állapotokat így adhatom alázatosan értésére Nsgdnak. Az havasalföldi s moldvai adót tegnap meghozták s adták be hatalmas császárnak, az adó mellett az mely bojérek voltak, azokat megkaf-tánozván, böcsülettel jöttek ki császár udvarából; az moldvai

adóval Jorga posztelnik jött be, az havasalföldi adóval nem jött egyéb követ, hanem kapitány Kerztin, ő marad itt ben kapikiháságra is más bojérral együtt; az mely kapikihái itt ben voltak, azok kimennek, úgy értem, klmes uram, hogy az moldovai vajda is más kapikihát küldött azelőtti kapikiha Pavlaki helyében.

Klmes uram tegnap s ma is alá mentem vezér divánjába én is, kiváltképen azért, hogy szólhassak az bojérokkal; az kik esmernek engemet is, kérdezék én tőlem az törökök, mikor érkezik be az erdélyi adó, azt mondtam, klmes uram, hogy én úgy tudom, hogy ez ideig megindultak vele, most útban vagyon. Az itt való emberek csodálkoznak azon, hogy ez ideig semmi bizonyos hír ninesen az adó felől. Klmes uram, ha egy hét alatt valami bizonyos hírünk nem érkezik az adó állapotjáról, azután nem tudok mit mondani előttök, mivel nem is hiszik mindenik szómat, annyira vagyon az állapot. Kandia állapotjáról egyéb hírt nem mondanak klmes uram, az mit ezelőtt Nsgodnak alázatosan értésére adtam. Az tatárok hogy felmentek Lengyelországra, azt bizonyosan beszélik. Fazli pasa ezen az nyáron Azáknál volt, az elmúlt héten jött meg, most harmadik vezér, olyan hír vagyon felőle, klmes uram, hogyha ez mostani fővezér állapotja megváltoznék, Fazli pasát fognák fővezérré tenni. Klmes uram, az lengyel internuntius még el nem ment, az bajrámig nem expediálják; az bajráig die 18. præsentis leszen. Az muszka követ is még itt vagyon.

Kegmes uram, itt az pestis igen uralkodik mindenféle nemzetségen, az mi szomszédink házait üresen hagyta egynehány helyen. Az úr Isten Nsgodat, klmes uram, éltesse jó egészségben sokáig, szent lelke által vezérelje kegyelmesen Nsgodat minden dolgaiban idvességesen.

Datum Constantinopoli, die 12. mensis Octobris anno 1648.

Nsgdnak igen alázatos beteges szolgálja

Gyárfás Ferencz m. pr.

Külczim : Illustrissimo ac celsissimo principi, domino domino Georgio Rakóczy, dei gratia principi Tranæ stb.

II. R. Gy. kezével: 30. Octobris 1648. Albæ. Vajda postája.

b)

1648 nov.

Gazdag és bücsületes pronesoló jóaka rómhoz illendő jóakaratumk és szeretetből való jóakaratumk után:

Értésedre ezt adjuk most ennek az jó-akarótoknak Száva Mihály nevő póstátoktól szeretetből írott leveledet az tolmács Zulfukár efendi és az kapukehajátok Gyárfás Ferencz kezek által ennek az jóakarótoknak megadatván, elolvastuk, valamik benne irattattanak, de mindeneket megértettünk. Az nsgos fővezérnek ő nságának, hogy most levelet nem küldöttél, azért ennek az jóakarótoknak szeretetből írott levelit az nsgos fővezérnek ő nsgának vittem és magának elolvastam és másodnap az mely pósta Száva Mihály jött vala, ismét vissza szabadság adatott, ez előtt Sebesi Miklós nevő követetektől az fővezér ő nsga, az mi szerént választ adott és evvel az jóakarótokval az megnevezett követetekkel, az mit beszélgettünk szóval, valami válasz adatott, most is az szerént igaz szó innét felől ismét az szerént vagyon, abban az szolgálatban semmiképen változásra való szó most is bizonyosan nincsen, olyan gondolat legyen, azért most is egyébb választ és hírt nem írok, mert nem kellekik, mind az mi dolgokat értésekre adtuk. Csak fő követeteknek ide való jövetelire maradott, erre az dologra igen gondotok legyen. Ide az mely fő követetek jó, úgy legyen, hogy ez az Száva Mihály pósta az jövő útjában találja, egyébb az a mi kellő, ehhez a dologhoz illendő dolgot az kapukehajátokra bizattatott, annak az leveliből megértitek.

Jóakarótok

Aly aga.

c)

1648 nov. 11.

Alázatos szolgálatomat ajánlom nsgodnak, mint klmes uramnak természet szerént való fejedelmeknek stb.

Kegyelmes uram, Isten jó útát adván Száva uramnak, alázatos írástomat elhiszem nsgod méltóságos kezéhez juttatja. Az mennyire ráérkeztem Isten áldásából az itt levő állapotokat értésére adtam nsgodnak alázatos írásom által. Ujabb hírt klmes uram nsgodnak nem írhatok. Fazli pasa, az ki az elmúlt esztendőben kapitán pasa volt, nem régen jöven meg Azákról, most harmadik vezér volt, hatalmas császárnak kedves embere lévén, az zpahiák igen szereték s böcsülték. Az elmúlt napokban az mikor az zpahiák s jancsárok közt való veszekedés volt, ha superálhatták volna az zpahiák az jancsárokat, Fazli pasút töttek volna fővezérre; azt mondják klmes uram, hogy az zpahiák részéről Fazli pasa volt indítója az veszekedésnek; most az tömösvári pasaságot adták Fazli pasának, oda kell már

menni, noha neki nem igen tetszik az az állapot. Az zpahiák közül, az kik elsőik voltak az veszekedés dolgában, úgy értem klmes uram, hogy alattomban valóba csigázza a vezér azokat; negyed napja vagyon, hogy egy Bujukli Mamhut aga nevű főtöröknek az fejét meghozták Bruszszából. Klmes uram az lengyel internuntius elment; úgy értem, hogy az muszka követ ez jöendő szerdán indul innen. Római császárnak ő felségének residense még ide nem érkezett, azt mondják klmes uram, hogy internuntius is jó az residenssel együtt. Az tatárok állapotjáról azt mondják klmes uram, hogy Lengyelországban vadnak az kozákokkal együtt. Olyan hírt is beszélnek kegyelmes uram, hogy az pomeraniai avagy prusciai herceget hozták volna az lengyel királyságra, itt nem adnak hitelt annak, hogy így volna, nsgd klmes uram bizonyosan érti, mivel oda közelb Lengyelország. Kandia állapotjáról egyebet nem hallunk klmes uram, az mit ezelőtt alázatos írásom által nsgdnak értésére adtam volt. Az adó állapotja klmes uram gyakran forog emlékezetben, nem is kérdik én tőlem úgy, hogy mikor hozzák be az adót, hanem azt kérdik, hogy az adókat mikor hozzák be? Itt úgy értik klmes uram, az mint én eszembe veszem az két esztendőre való adók állapotját, hogy ha Száva uram nsdhoz kikerkezik, mindjárt indul az Nsgod főkövetje, az ki azokat behozza az adókat. Klmes uram én azt mondtam Ali agának ő nsgának is, mikor megkérde én tőlem az adók behozásának ideit, hogy az napját bizonyoson nem tudom, de egyáltalában nem halad sokáig annak behozása. Alázatos írásom által Nsgodnak klmes uram ezelőtt is értésére adtam, mivelhogy az több keresztyén országokról az adót behozták annak szokott idején, az erdélyi adó pedig két esztendőre való vagyon hátra, behozásának ideje elmúlt, arra nézve nem hiszik szómat, noha igen állatom az dolgot s bíztatom őket s magamot is klmes uram, mindazáltal mivelhogy igen tanolt emberek ezek, úgy értik s hiszik szómat, az mint akarják magok. Zülfikár aga vitt klmes uram egy levelet az havasalföldi vajdának ő nsgának, minekelőtte peesétleni akarta az aga, elsőben énnekem adá az levelet, hogy értem én is, mit irt az vajdának ő nagának, azután bepecsételvén, kezemben adá az levelet, hogy elküldjem, klmes uram én az vajdának ő nsgának kiküldöttem az levelet, elhiszem, hogy Nsgod méltóságos kezéhez jut az aga levele is, mert írásában azon kéri az vajdát ő nsgát az aga, hogy azt az ő levelét is küldje ki nsgodnak az vajda ő nsga. Klmes uram, az levélnek summája az, hogy az vajda ő nsga is írjon nsgodnak, hogy az adókat mentől hamarébb s böcsületesben küldje meg Nsgod.

Az beadott adónak maradékja felől az mint irt az aga,

azt én nem hallottam az fővezértől akkor, mikor engemet behívatott volt: úgy vagyon klmes uram, hogy mikor én kijöttem az vezér elől, Zülfikár agát visszahivatá, az aga azt mondja, hogy akkor parancsolta neki az vezér ő nsga, azért hívatta volt vissza.

Az mely gályák az Fejértengeren elmentek az tavaszszal, azok klmes uram az elmúlt hétfőn 12. órákor megjövének.

Klmes uram az ragusiai követeknek az egyike az elmúlt héten megholt pestisben; az itt lakó keresztyén embereken az pestis uralkodik most is inkább, hogysen az törökökön. Zülfikár aga ő klme küldé klmes uram egy minutát hozzám, kéretett azon, hogy küldjem Száva uram kezéhez, ez levelemmel együtt Nsgd méltóságos kezéhez küldöttem, Nsgd klmes tetszésiből kezéhez juthat Száva uramnak, kiből megértheti ő klme, mit kívánjon az aga. Az úr Isten nsgdat klmes uram éltesse sokáig boldog állapotban, segélje, vezérelje kegyelmesen Nsgdot minden dolgaiban idvességesen, hasznosan.

Datum Contantinopoli, die 11. mensis Novembris anno 1648.

Illustrissimæ celsitudinis Vestrae

humillimus servitor

Franciscus Gyárfás m. p.

Külcím: Illustrissimo ac celsissimo principi, domino domino Georgio Rákóczi, dei gratia Principi Trniæ stb.

d)

1648 decz. 20.

Alázatos szolgálatomot ajánlom Nsgdnak mint klmes uramnak, természet szerint való fejedelmeknek stb.

Klmes uram, útját megadván Isten Sebesi Miklós uramnak, az itt való állapotokat referálja elhiszem Nsgd méltóságos személye előtt ő klme; mostani alkalmatossággal is Nsgdnak klmes uram, egyebet nem írhatok, mivelhogy most azt várja az fővezér ő nsga, minemű válaszok jó Nsgdtól arra, az mit Sebesi uramtól izent Nsgdnak az fővezér ő nagysága. Klmes uram, Zülfikár agával ma is sokat beszéltem házánál; azt mondá, hogy most elválik egyszer, mint leszen az állapot, megérti Nsgod fundamentaliter Sebesi uram által, mit akar az porta (noha ezelőtt is egynehányszor értésére adták az idvezült klmes urunknak ő nsgának). Nsgod, klmes ur am, ha az porta kívánsága szerint cselekszik, minden állapot jól leszen, ha pedig Nsgd, klmes uram az porta kívánságának

nem enged, leszen arról való gondviselés, hatalmas császár igazsága mint szolgáltatassék be az ő hatalmassága tárházába. Zülfikár agának mondtam azt is, klmes uram, hogy énnekem bizonyosan megmondották, hogy az minap éjszaka feljött volt Székely Móses az vezér udvarába, szembe lőtt az fővezérrel; az aga azt mondtá, klmes uram, hogy azt nem kell hinni, mert ha az úgy volt volna, ötet is oda hitták volna akkor; megesküvék Zülfikár aga, hogy ő soha szemével sem látta Székely Mósest. Klmes uram, azt bizonyosan mondták nekem, hogy Székely Móses az görögök által sollicitálja az fővezért ő nsgát, több török főembereket is, kik által sokat igirt az fővezérnek ő nsgának s másoknak is; ez bizonyos dolog, klmes uram, hogy nem continuálják vala az előtt az vezér divánját az Székely Móses szolgálói, az Sebesi uram bejövése után gyakran láttam az vezér divánjában Bakót s Demetert, az Székely Móses szolgáját. Zülfikár aga írt most is újjobban egy levelet az havasalföldi vajdának ő nsgának, az mint az aga szavából értem. Klmes uram, az mely ajándokot Sebesi uram hozott volt hatatalmas császáruk s az fővezér számára, azoknak az ajándékoknak mivoltáról írt, minthogy hatalmas császáruk új császár, az fővezér is új vezér, klmes uram, Nsgod is, Isten kegyelméből az fejedelemséghez most jutott valóságosan, mindezekre az ratiókra nézvéen kellett volna Nsgdnak több ajándokot küldeni hatalmas császár s az fővezér számára is, az déván-ülő vezérek számára is kellett volna ajándok; elhiszem, klmes uram, Nsgdnak értéére adja bővebben az vajda ő nsga.

Az mikor Sebesi uram innen megindúlt, ugyanazon az napon mentünk volt, klmes uram, az agával az cancellarius-hoz, kupát vittünk neki kettőt (mivel azelőtt is úgy concludáltunk volt Sebesi urammal) Nsgd méltóságos nevével salutálván, mikor beadtuk az kupákat, nagy böcsülettel jó néven vevén, megköszöné az cancellarius, ígíré ő nsga jövődöbéli jóakarátját, szolgálatját az Nsgd dolgaiban, mondtá azt is, hogy esodálatos dolog, miért nem keresi Nsgod kedvét hatalmas császárnak, az minemű fejedelemséget bír Nsgd, ha nem tartoznék is azzal, mindazáltal be kellene Nsgdnak küldeni az ötezer aranyat annuatim az több adóval együtt olyan szép országnak megmaradására, mint Erdély országa, avagy talám nincsenek Nsgdnak oly igaz tanácsai, az kik szívek szerint kívánnák azt, hogy Nsgd, klmes uram, csendesesen megmaradjon sokáig az fejedelemségben, avagy az hogy Nsgdnak magának nincsen arra való derekas szándoka, hogy sokáig duráljon az fejedelemségben, s arra való alkalmatosságot keres Nsgd ezzel az engedetlenséggel. Klmes uram, általmentem

volt Galatába az elmúlt szerdán az keresztyén oratórokhoz; az Nsgd leveleit mikor megadtam, salutáltam mindeniket külön-külön Nsgd méltóságos nevével. Nagy böcsülettel acceptálván ő nsgok, ajánlák Nsgdnak minden időbeli szeretettel való szolgálatjokat; úgy ítilem, klmes uram, hogy rövid nap Nsgdot levelek által látogatni el nem mulatják. Klmes uram, két levél volt az oratóroknak való levelek mellett, úgy ítilem, talám Bistelfferd uram ő klme levelei fogtak lenni, azokat is megadtam azoknak, az kiknek intuláltattak volt.

Talám illetlen dolog, hogy Nsgdot klmes uram, gyakorta solicitálom, mindazáltal az állapotot látván, könyörgők aláztatson mégis Nsgdnak, mint klmes uramnak természet szerént való fejedelmeknek, ne feletkezzék el Nsgod az Zülfikár aga adóssága felől, az aga azt kívánná, klmes uram, hogy maradna az két esztendőre való fizetésébe az négyszáz tíz tallér, az kit kölcsön kért volt itt mitőlünk; az adósság jönne kezéhez mentől hamarobb. Úgy vagyon, klmes uram, hogy az bélések árért, az mely intereset fizetett az aga, azt is Nsgdtól várják; mindazáltal az a Nsgd kegyelmességében vagyon. Sebesi uram tudja az dolgot, mint volt, hogy Száva Mihály utolszor bejött vala.

Klmes uram, itt esős üdők voltak, vagyon már tized napja, kiváltképen éjszaka menydörgések, vellámások, nagy esők voltak; az itt való házakba egynehány csorog be az eső, néha esebrekkel vizzik ki az eső-vizet, napról napra rathadnak, vesznek az házak; az elmúlt esztendőben megépítik vala öt ezer oszporáért, ezután többet fogna kívánni az mivesek, ha provisió nem leszen róla.

Deli Huszain pasától, az ki Kandia alatt vagyon, tegnap érkezett ember az fővezérhez ő nsgához, megkaftánozták. Klmes uram, hirdetik az törökök, hogy annyiba vagyon már az dolog, hogy hamar üdön megveszik Kandiát; úgy értem, klmes uram, hogy nem várják mártiust, annak előtte megindítják innen az gályákat, az kik Kandia alá akarnak menni. Az lengyelek, kozákok állapotjáról ez ideig, klmes uram, bizonyos hírek ezeknek nincsen. Az úr Isten Nsgodot kegyelmes boldog állapotban, jó egészségben megtartván, éltesse sokáig, szent lelke által vezérelje kegyelmesen minden dolgainak idvességesen végben vivésére. Datum Constantinopoli, die 20, mensis Decembris, anno 1648.

Nsgdnak igen alázatos szolgálja

Gyárfás Ferencz m. pr.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino dno Georgio Rakóczi, dei gratia principi Tranæ stb.

1649.

I.

Chmielniczki Wisniewiczzin nyert diadalát előnyomulásra használta fel. Lemberg ellen ment (1648 okt. 6.) s 20 napi ostrom után csak jelentékeny sarcz lefizetése árán hagyta félbe az ostromot. Onnan Zamoisk vára alá vette útját s itt kapta a hírt János Kázmérnak királylyá választatásáról, ki sietett őt mint alattvalóját felszólítani, hogy azonnal hagyjon fel az ostrommal. A hetman meg is tette s arra is késznek nyilatkozott, hogy méltányos feltételek mellett leteszi a fegyvert; egyúttal azonban az ovatos ember arról is gondoskodott, hogy a Rákóczyval kezdett tárgyalások félbe ne szakadjanak.

Rákóczyt János Kázmér megválasztatása kellemetlenül lepte meg. Némi tekintetben habozó magatartásának tulajdonítható, hogy a választás oly símán mehetett véghez s most már csak abban bízott, hogy hátha sikerülend családja régi barátai, főként a dissidensek által a koronázást meghíusítania, mi aztán a választás érvényét meg fogta volna dönteni. De e reménye is hiúnak bizonyult be: a lengyelek 1648 decz. 15-re országgyűlést hívtak össze s a koronázást 1649 jan. 17-re tűzték ki. S a koronázás véghez ment, a szokott formák közt a rendes módon, «elég gyalázatosan» ugyan, mint Rákóczyt tudósították, de véghez ment a nélkül, hogy a dissidensek s Rákóczy barátai kísérletet tettek volna annak meghíusítására. Az új király az ünnepélyek után, hogy trónját megszilárdítsa, azonnal eljegyezte az özvegy királynét.

Épen így hiúnak bizonyult be Chmielniczki reménye is, hogy a lengyelekkel méltányos békére léphet. A kozákokban csak lázadó alattvalókat láttak s feltétlen meghódolást követeltek: arra, hogy azt a sok igazságtalanságot, jogfosztást,

üldözést, mit évek óta követtek el velük szembe, jóvá tegyék, gondolni sem akartak. A kozákok nyolez pontban terjesztették elő követeléseiket,¹ de a lengyelek azok elfogadásáról hallani sem akartak: hadat határoztak a kozákok ellen, kikről feltétlen meghódolást követeltek. Ily körülmények közt a hetmán a fejedelemnek nála levő követeit, talán éppen Ráczot és Mósát, saját követeivel együtt útnak indította Erdélybe a megkezdett tárgyalások folytatására. Aggódva várták Zsigmondot, hogy színről-szinre térket hajtsanak előtte. A követek² márcz. 19-én már Fogarast voltak,³ honnan ápr. 7-én indultak vissza,⁴ de még mindig a nélkül, hogy a megkövetendő szövetségnek alapjait megvetették volna. Rákóczy végleges határozat előtt a portával, a tatárokkal és Lupullal kívánt volna tisztaba jöni. Ez utóbbihoz Gilányit küldi követségbe.⁵

A lengyel király előtt e követküldések nem maradtak titokban, bárha azok czélja iránt nem volt is egészen tájékozva. Valószínűleg oly czállal, hogy a kozákokat legjobb támaszaiktól megfoszsza, egy időben indított követséget a muszka czárhoz s az erdélyi fejedelemhez. Az elsőhöz Ciekliniski Boleslávot s az utóbbihoz Wielopolski Jánost küldte.⁶

Wielopolskinak az volt a megbízatása, hogy Rákóczyval szövetséget kössön s segílyt eszközöljön ki tőle a kozákok ellen. Jármí ez időben Lengyelországban volt, s a jelentés, melyet onnan küldött a fejedelemnek, az ottani viszonyokat nem olyanoknak tüntette fel, melyek a fejedelmet annak elfogadására hangolhatták volna, annyival inkább, mert ő még nem mondott le a reményről, hogy a lengyel koronát megszerezheti magának.

A lengyel király Rákóczy megnyerésére nagy súlyt fektetett s azért bizta e követséget oly előkelő főúrra mint Wielopolski. Ez ápril 27-éről tudatta a fejedelemmel, hogy mint.

¹ L. Rudawski 40. l.

² L. Chmielniczki leveleit Történelmi Tár 1887. III. 438. l.

³ L. u. o. Rákóczy Zs. márcz. 19-ki levelét 440. l.

⁴ L. u. o. 442. l.

⁵ L. Lubomirszki máj. 20-ki s a császár jun. 17-ki levelét.

⁶ Rudawski 42. l.

a lengyel király követe jön.¹ Épen ez időben Dániel János Lengyelországban volt. Ő a Zsigmond herceg házassága ügyében indult Németországba s útközből értesítést küldött Wielopolski küldetéséről, ki «nagy készületekkel vagyron, közel 200 lóval s 100 emberrel», s azért jött, hogy benső szövetséget kössön vele. De Dániel különösen hangzó híreket is írt: a hetman kész volna meghódolni a királynak, csak hogy «adjon bizonyos állapotot nekie s valami kapitányságot».² Még megbízhatóbb híreket kapott a fejedelem a család bizalmas emberétől s meghitt levelezőjétől, Lubienieczki Wladislawtól, ki mint a Rákóczyak megbízottja, maga is Lengyelországban volt: s így történt, hogy a követet az őt megillető fénynyel fogadták ugyan, de kitérő válaszzsal bocsáták vissza.

Wielopolski máj. 5-ről még lengyel földről Zsigmond herceget értesíté közeledéséről³ s máj. 17-ről már magyar földről, Szalárdról írt neki.⁴ Fogadtatása Gyula-Fejérvárt követi rangját megillető pompával és fénynyel ment véghez. Jun. 4-én kapta ki a választ, mely úgy látszik, semmi végleges megállapodást nem foglalt magában,⁵ s csak a fejedelem jó akaratáról biztosítá a királyt.⁶

Épen ez időre várta a fejedelem Göcs Pált a kozákoktól,⁷ ki a választ Czeherinben máj. 14-én kapta ki.⁸

A hetman azzal az ajánlattal lépett fel, hogy Rákóczy Zsigmond álljon a kozák mozgalom élére, s menjen hadaival közejek. Ime, a két küzdő fél közül mindenik a Rákóczy-ház szövetségét kereste — egyik a fejedelemét, másik a herceget. A kényes helyzetben a fejedelem jun. 14-re a gyógyi fürdőbe a tanácsurakat s bizalmas embereit összehívta s ez egyenesen akár az egyik, akár a másik fél javára történendő inter-

¹ Okmánytár 14. l.

² Történelmi Tár 1887. évf. 446. l. s 1889. évf. 327. l.

³ Történelmi Tár 1887. 447. l.

⁴ Történelmi Tár 1887. 452—3. ll.

⁵ Történelmi Tár 1889. évf. 331. l.

⁶ A királynak e levélre adott válaszát l. Történelmi Tár 1889. évf. 336. l.

⁷ A két Rákóczy Gyövgy családi levelezése 407. l.

⁸ Történelmi Tár 1887. évf. 452. l.

ventio ellen nyilatkozott,* minthogy a fejedelemnek a rendek beleegyezése nélkül támadó hadat indítania nem szabad. Hogy Zsigmond herczeg elfogadja-e a meghívást s elmenjen-e, mint a kozákok óhajtják, az tőle függ — de más-ként, a törökre s németre való tekintettel sem mellet, mint hajdan István király, díszörséggel. De jó lesz meggondolni, hogy a közt, mit a követek mondanak s a közt, mit a kozák főnökök követelnek, ellentét van: amazok azt mondják, hogy nekik csak «patronus» kell had nélkül — a főnökök pedig azt követelik, hogy a Rákóczyak vegyék meg Krakót saját hadaikkal. Ily körülmények közt, midőn maga a császár is kérdést intézett ez ügyben, a Lubomirszkitől nyert értesítések alapján, a fejedelemhez — a tanácsurak azt ajánlották, hogy az ellentétes követelések tisztába hozatalára újabb követeket kell a kozákokhoz küldeni. Maga Zsigmond herczeg is, ki még ez év májusa elején Patakon volt, s a tárgyalásokra lejött Erdélybe, egyet értett ez elhatározással.

Bár mennyi bölcsesség és higgadság volt is a vincezi tanácskozmány végzéseiben, azok nem voltak alkalmasak arra, hogy egy emelkedni kívánó dynastiát pályáján elősegéljenek. A kozák-kérdés válságpontján állott. A mint a hetmán arról értesült, hogy a lengyelek követeléseit elvetették s feltétlen meghódolást kívánnak, népgyűlést hívott össze, mely a fegyveres ellenállást elhatározta. Roppant tömegek gyűltek össze a hetmán zászlói alá, de fegyelmezetlen s a katonáskodásban járatlan nép, melyet ő zászlóaljakba osztott szét. Rákóczyn kívül még a moldvai vajdától, Lupultól, s a tatár khántól is várt segílyt a hetman — de csak ez utóbbitól kapott: azonban csak olyan hadakat, melyek a fegyelmezetlen tömeg számát szaporították, mely szám azonban — mint Pistorius mondja — akkora volt, hogy olyan nagyot Európa a hunok és Tamerlan beütései óta nem látott.**

E fenyegető veszélylyel szemben a király elhatározta, hogy személyesen áll a lengyel hadak élére. Menyekzójét az özvegy királynéval nagy gyorsan megtartotta. A lengyel ne-

* Közölve a tanácskozás jegyzőkönyve Tört. Tár 1889. évf. 332. l.

** Galiezin Russische Kriege im XVIII. Jahrhundert. 164. l.

messég színe-java csatlakozott hozzá, mely Varsóba gyülekezett. Julius elején indult el s útját Lublin felé vette, honnan jul. 18-án (új sz. 28.) Wielopolski még levelet intézett Rákóczyhoz, s honnan a lengyel had tovább nyomult a kozákok ellen. Zborownál (Sbarasktól 2 m. f.-re) aug. 15—16. közt volt a döntő ütközet, mely a lengyelek teljes megveretésével végződött. Maga a terep sem volt a lengyeleknek kedvező, lovasságuk szétszóratott, részint bekerítettett. De Chmielniczki épen csapatai fegyelmetlensége miatt nem tudta diadalát felhasználni. A fényes diadal vége fegyverszünet s az aug. 19-ki zborowi béke lett, mely a kozákok különben méltányos követeléseinek teljesítését foglalta magában.

A béke, sanyarú kényszerűség műve, Lengyelországban felháborodást keltett. Nov. 22-ére országgyűlést hirdettek, melynek feladata leendett annak szentesítése. Maga a hetman sem bízott annak tartósságában, sem abban, hogy az végre fog hajtatni. A gondolat, hogy elszakadjon Lengyelországtól, még nem volt megérve benne, de annál élénkebbül élt a vágy szívében, hogy a kivivott előnyöket biztosítsa a népnek, melynek élén állt. Meg volt győződve, hogy a Rákóczyak megnyerése döntő súlyú fog lenni, s elhatározta, hogy a megkezdett alkudozások folytatásán teljes erejével munkálni fog. Az volt a célja, hogy fiát, Timuszt küldi Erdélybe — de ez nehézségekbe ütközött, s arra határozta el magát, hogy notariusát, Teterát állítja a követség élére. A levelek, melyeket Tetera hozott magával a fejedelemnek s öcscsének, mutatják, hogy a hetman csalódásokban nem ringatta magát a lengyelekkel szemben, s őszinte, komoly törekvése volt a Rákóczyakat megnyerni, kik közül egyiket — a választást rájuk bízta — a mozgalom élére akart állítani.

Tetera nov. 17-én Beszterczen volt. Onnan írt Zsigmond hercegnek sürgetőleg kérve őt, hogy jelölje ki a helyet, hol felkereshesse.* A fejedelem is írt Zsigmondnak, ki ez idő szerint Felső-Magyarországban időzött. Tudta, hogy minő ajánlatot hoz a kozák követ: ők határozzák el maguk közt,

* Történelmi Tár 1887. évf. 680. l.

hogy kettőjük közül ki jöjjön Kozákországba. S a választást György egyenesen testvérére bízta. Ő az óvatosságot atyjától örökölte, nem volt barátja a kockáztatásnak. Magára nézve a kozák ajánlatok elfogadását lehetetlennek tartotta, s testvére tekintetében is aggodalmi voltak. Nem ajánlotta, hogy akár melyikük is «csak a kozák erejével feltegyen a respublikával». Jó volna, ha az egész republika velök tartana, de minthogy ez nem érhető el, jó volna, ha csak néhányan «az elei közül» meg volnának nyerhetők. Maga Zsigmond is bejött Erdélybe, de a végválaszt Klobusiczkynek, a Lengyelországba küldött követnek haza érkezése után adták ki. Tetera is azzal a biztatással tért vissza, hogy követ fog menni közéjük a tárgyalások folytatására.

Sem a fejedelem, sem a herczeg nem mondtak le a reményről, hogy a király és a republika közt szakadás fog beállani, mely aztán meghozta volna az alkalmat a beavatkozásra. A család meghitt és bizalmas levelezője, Lubienieczki Wladislaw, maga is előkelő család tagja, folytonosan értesíté a Rákóczyakat a lengyelországi eseményekről és hangulatról s ha jelentéseiben talán néha élesebb színeket használt is, de általában azok megbízhatók voltak. A mit ő titkos jegyekkel írt Zsigmondnak, hogy «rex Poloniae apud subditos suspectus est, apud non parvos exosus» az a zborowi egyezés után igaznak bizonyult be. Olyannak találta a viszonyokat Klobusiczky is, kit a fejedelem Varsóba küldött követül a királyhoz s republikához, szinleg üdvözölni őket, valóban pedig tájékozást szerezni a helyzetről.

Klobusiczky nov. 15-én érkezett meg Varsóba, hova a rendek, a főurak csak lassan gyülekeztek. Értekezett Radziwillal, Psitkowiussal, Wisniowiekivel (Korybut) s úgy találta, hogy mindenik elégtelen, a béke állandóságában egyikük sem bízik: de azért «nemo est qui caput per se erigat».* S ez volt az igaz. Szerették volna, hogy a gesztenyét Rákóczy kaparja ki nekik, tudták is, hogy ennek udvarában kozák követ van, arról is felvilágosította őket Klobusiczky, hogy

* Történelmi Tár 1889. évf. 115. l.

a hetman attól sem idegen, hogy a törökhöz csatlakozzék — de kezdeményezni mit sem akartak, nehogy markukba szakadjon.

Nov. 18-án volt Klobusiczknak magán kihallgatása a királynál s nov. 23-án a kancellárnál. Ez alatt az országgyűlés is megnyílt, mely a tatárokkal s a kozákokkal kötött zborowi béke pontjait elfogadta.* Csak miután ez bevégeződött, 1650 elején tért haza Klobusiczky.

II.

A Rákóczyak tartózkodó magatartását a lengyel-kozák viszályba való avatkozás ügyében a császárral fenforgó differenciák, a portai ügyek bonyolultsága magyarázzák meg. Az öreg fejedelem egy lebonyolítatlan ügyet hagyott fiaira: a porta a felső-magyarországi megyékért külön adót követelt tőle, mely elől ő ki akart térni. Szemben ezzel a fejedelem örökösei a császár jóakarátát akarták maguknak biztosítani, s nem sokkal atyjuk halála után Dániel Jánost küldték Bécsbe. Az előterjesztésekre adott válasz megjelent az «Okmánytár II. Rákóczy György diplomáciai összeköttetései történetéhez» 7. s köv. ll. Ez előterjesztést II. Rákóczy György az 1649 jan. elejére hirdetett országgyűlés elé terjeszté, mely Klobusiczkyt küldte Bécsbe s a császárhoz intézett válaszában rá mutatott a porta részéről fenyegető veszélyre s ennek a «haza szabadságának rongálásával való kívánságira». Nem találtak támogatást: sőt Vesselényi Ferencznek megbuktatásukra szőtt csele még nehezíté helyzetöket.

Egy másik nem kevésbé fontos, s még mindig függőben levő kérdés volt: Erdély beigtatása azon békébe, mely felett a harmincz éves háború által teremtett új viszonyok consolidálása végett Münsterben és Osnabrückban tanácskoztak a küzdő felek meghatalmazottjai. A család az öreg fejedelem halálát 1649 elején tudatta a francia királylyal. Már folytak a tárgyalások Zsigmond herczeg házassága ügyében is — s

* Rudawski 56. l.

ezek folytatásával Dániel János volt megbízva, kinek megbízatása volt Münsterbe is elmenni. A választ 1649 jun. 9-én kapta ki,* mely a kíváнат teljesítését a tárgyalások végleges eldőlésére halasztá.

III.

1649 márcziusában főkövetség ment a portára, oly megbizatással, hogy az új s a porta által már régen megerősített fejedelem székfoglalását jelentsék be, a beigtatáshoz szükséges díszjelvényeket eszközöljék ki, s egyúttal a felső-magyarországi megyékért követelt adó elengedését eszközöljék ki. A követség élén Serédy István állt, az öreg fejedelem régi megbízott embere, ki már 1632 óta járta a portát s 1639 óta majd minden második, harmadik évben mint főkövet megfordult ottan. Jó kedélyű, megbízható, de csipős nyelvű ember, kinek társai voltak Ebeny István és Bánffy Zsigmond s kinek ha nem sikerült is az adó-elengedést kieszközölni, de annyiban megoldotta feladatát, hogy egy kapucesi basa kíséretében magával hozta a jelvényeket, melyek Fejérvártt jul. 21-én adattak át.**

A kapitihá még ez évben is Gyárfás volt.

Az alább közlött portai jelentéseken kívül a következők jelentek meg:

Serédy 1649 máj. 2-iki jelentése. Okirattár. 17. l.

Serédy 1649 máj. 19-iki jelentése. Történelmi Tár 1889. 328. l.

Serédy 1649 máj. 22-iki jelentése. Történelmi Tár 1889. 330. l.

Bánffy Zsigmond 1649 jun. 5-iki jelentése. Történelmi Tár 1889. 332. l.

Serédy 1649 jun. 6-iki jelentése. Okirattár 21. l.

* A Zsigmond herczegnek írt levelet jun. 6-án. Lásd Tört. Tár 1887. évf. 457. l.

** Erd. Orsz. Emlékek. XI. k. 10. l.

LEVELEK ÉS AKTÁK.

1649 jan. 12.

A rendek válasza a császár 1648. nov. 3-iki elhatározására.

Resolutio etc. 12. Januarii 1649. Albæ Juliæ.

Ő felségének és az méltóságos ausztriai háznak csak magok privatumjára is, mennyivel inkább ez közönséges és az egész keresztény világnak hasznára és békességének helyben állatására nézendő dolgokban kedveskedni és szolgálni nagy kész indulattal volnánk, de mostan in specie az ő felsége kegyelmes intimatiójának effectuálására való dologból, hogy kevés haladékra időt kellessék ő felségétől kívánnunk, valósággal elhittük, ő felsége idegen dologra nem fogja magyarázni.

Mivel azért minekelőtte ő felségének ezbeli kegyelmes akaratját értettük volna, igen nagy bizodalommal akartuk és rendeltük is volt ő felségét mint keresztény monarchát is megtanálnunk, destináltuk is volt böcsületes hívünket és szolgánkat Klobusóczky András uramat ezen dolog végett expediálnunk.

Jelentjük azért igen nagy bizodalommal ő felségének, micsoda szomorú vexáltatásunk legyen már jó időtől fogva még idvezült fejedelem atyánk életében kezdetett s maig is continuatióban lévő ez hazának szabadsága romlásával való kívánsága miatt az portának akarván szokott honorariumát nevelni s annak nem praestálásáért fegyverrel is fenyegetőzni, mely ő természetek szerént való indulatjokat, noha minden lehetséges placidum mediumokkal akarjuk ugyan mitigálni, mindazáltal az dolgoknak kimeneteli Isten titkában levén, fegyver jűjjön-e ki belőle fenyegetődések szerént, vagy pedig megböcsülhetetlen expensa, nem tudhatjuk. Im azért annak experiálásába országgyűléséből akarván köve-teinket expediálnunk :

Alázatos engedelmességgel kérjük ő felségét, ne legyen nehézségével csak addig való haladékja bizonyosb resolúciónak, miglen experiálhatjuk akaratját az portának, elhívén

bizonyynyal ő felsége, ha fegyverre nem megyen dolgunk (kit teljes igyekezetünkkel távoztatni is akarunk, avagy csak nem elbírhatalan költésre) kevés értékünkhöz képest ő felségének kedveskedni el nem múlatjuk, kit elhittünk ő felsége is kegyelmes ígéreti szerént jó securitásunkkal fog kívánni és venni tőlünk, maradván egyebekben is minden tőlünk lehetséges dolgokban ő felsége szolgálatjára kész indulattal, etc.

(*Fogalmazvány Kemény János kezétől.*)

Jegyzet. Öreg Rákóczy György halálát a család a császárral Dániel János által tudatta, nem sokkal a haláleset bekövetkezése után. A császár válaszát erre lásd Okmánytár 7. l. Erre a válaszra az 1649 jan. 10-én tartott országgyűlésből küldetett fel e felelet, mely úgy látszik a tanácsurak ülésében lett megállapítva.

1649 eleje.

Rákóczy Gy. atyja halálát tudatja a francia királylyal.

Ad Christianissimum Regem Galliarum.

Christianissima Regia Majestas, Domine benignissime.

Quanta fide Christianissimam Regiam Majestatem Celsissimus Princeps Pater et prædecessor meus immortalis nominis coluerit et observavit indubium et expertum Eidem esse nullus ambigo, cujus praxim et ulterioris declarationis progressum cum nullæ rerum asperitates nec ulla locorum remotissima quantumvis intercapedo nationum et ditionum interjacens diversitas interrumpere potuerit, mors rebus humanis parcere in scia, superioribus mensibus, quasi intervertere visa est. Cujus fatum nobis lugubre, promotioni communis boni nocuum et publicæ salutis amantibus utique triste, Majestati Vestræ Christianissimæ jam pridem cognitum esse, non sum in scius, quod officii mei fuisset hactenus etiam peculiari nuncio ad Eam perscribere, nisi tantæ rerum vicissitudines et dissita regnorum et regionum intervalla, obstaculo fuissent. Et si autem paterni casus dolor demissionis meæ in Majestatem Vestram declarationi hactenus obveniret, domui tamen meæ et nobis, qui cum fratre germano ambo supersumus surculi, devota Ejus observantia tam alte insidet, quæ nullis adversitatibus dimoveri possit; nec despero benignam illam affectionem, quam in beatæ memoriæ Dominum Patrem et prædecessorem meum exercere solebat, in nos ambos, et domum meam gratiose continuaturam. Quod uti mihi de benigno Majestatis Vestræ favore indubius

promitto et me benevolentiae Ejusdem fiducia plena commendo, ita Eandem rerum suarum feliciter potiri et regna ac ditiones suas glorioso imperio diu regere et tenere toto pectore apprecor. Datum etc.

(Egykorú másolata a m. nemz. múzeum kéziratárában. Fol. Lat. 1674.)

1649 febr. 20.

Chmelniczki Bogdán utasítása a Rákóczy Györgyhez és Zsigmondhoz küldött követei számára.

Ilmus campiductor tum ex literis tum ex legatione legatorum suorum, tum et serenissimorum principum Transylvaniae ad illum campiductorem universorum exercituum Zaporoziensium expeditorum satis ardentem voluntatem inflammatumque desiderium fratrem suum promovendi et in nobis dominandi, ac proinde nobis patrocinandis intellexit. Pro quo humillimas quas potest et debet ilmus campiductor cum universis exercitibus Zaporoziensibus agit gratias offertque et modo secundum persuasionem et desiderium sernsimorum principum se cum universis exercitibus Zaporoziensibus necnon Scitarum cohortibus esse paratum propositum suum continuendi (?), retus (sic!) sersmos principes hoc desiderio et ad finem arsuros in executioneque propositi inflammatos.

Interim quod ilmus campiductor cum universis exercitibus Zaporoziensibus et Scitarum omnibus cohortibus aliquatenus a proposito recesserat, ne hoc spei reconciliationis imputetur, sed his potissimum rationibus humillime in sersmos principes rogat.

1. Quod legati ilmi campiductoris non cito absoluti et sersmorum principum intempestive expediti sunt.

2. Ferebantur sersmos principes esse Munkacz, cumque per tam tempus longum nihil de legatis nostris audiebatur, spes de illis extincta aliquo modo fuit.

3. Spargebantur rumores in districtu Maramarosiensi fati aliquibus nostros legatos periisse.

4. Quod ab illis qui reducebant legatos sersmorum principum et ilmi campiductoris habuit certum et indubitatum ilmus campiductor piæ memoriæ serssimum principem Transylvaniæ mortuum esse, ac proinde legatio et causa abrupta videbatur.

5. Ab iisdem habuit nullum exercitum in Transylvania sperare sibi pro auxilio, cum protunc limites sui principatus custodiunt, tanquam sub interregno.

6. Audiebatur etiam eatenus tantum posse sperare auxilium ex Transylvania, in quantum electio impediretur regis electi et cum electio iam non potuit impediri, spes de auxilio extincta fuit.

Nunc vero ilmus campiductor cum universis exercitibus Zaporozziensibus literis sersmorum principum, maxime vero relatione legatorum sersmorum principum sanctissime assecuratus in proposito suo non deficiendo eodem desiderio ardet sersmorum principum domum promovere et occasionem non præterit qua possit obsequia sua in notitiam sersmorum principum inducere.

Cumque reconciliationis spes cum rege electo nunc vero et coronato spes in dubio est; quandoquidem magnifici domini legati sersmorum principum firmiter illum campiductorem et universos exercitus Zaporozzienses assecurarunt et omnes exercitus Transylvaniæ paratos esse et illum principem Radzivil cum universa Litvania ac omnibus dissidentibus esse bonum amicum ilmi campiductoris ac universorum exercituum Zaporozziensium nec non sersmorum principum et conspirasse unacum sersmis principibus id propositum continuendi et præviis tantum unis literis sersmorum principem Sigismundum promovere, et contra rempublicam regemque Poloniæ insurgere.

Quocirca ilmus campiductor ad executionem rei procedendæ hoc potissimum desiderat:

1. Quoniam ilmus campiductor cum universis exercitibus tam Zaporozziensibus, quam Scitarum, ductus voluntate sersmorum principum, iterum contra Polonos insurgit, humillime rogat, ut quam citissimorum (*sic!*) citissime serenissimorum *helyett*) principum Transylvaniæ et ilmi principis Radzivil Litvanorumque coniuratio ac dissidentium fideiussio in quibus conspirarent, quod unus alterum ad executionem propositi non deseret, ad se transmittatur, quoniam in posterum de omnibus agetur.

2. Licet ilmus campiductor cum universis exercitibus tam Zaporozziensibus quam Scitarum iterum Polonos infestabit, tempus tamen assignari vult, quo ilmus campiductor sersmi principes Transylvaniæ et ilmus princeps Radzivil quilibet eorum suo pro interesse insimul et semel cum omnibus suis præsiidiis in Poloniam irruant et propositum suum exequantur.

Quam citissime tamen ante omnia literas ad illum prin-

cipem Radzivil Litvanosque ac dissidentes sersmi principes expediant, in quibus conspirent, ut non Polonis sed nobis in auxilium illi cum suis subsidiis veniant, quia nulla modo concordia erit ad resolutionem celsdinum suarum.

His positis et ad executionem rei adductis condiciones quatuor primas salva christianitate, in toto tanquam sacrosanctas ilmus campiductor suscipit, easdemque ipse cum universis exercitibus suis, non tantum cum officialibus (ut in punctis desideratur) sub honore, fide et conscientia servaturum pollicetur.

Quoad sequentes duas: positis præcedentibus et in executionem rei adductis, ipsæ omni periculo sublato solvuntur.

Quoad Scitas: licet illi legatos literasque assecutorias non mittunt firmissimum, tamen et uti ita dicam, indubitissimum, quod ipsi ad executionem rei illum campiductorem et exercitus Zaporozzienses non deserent, quoniam iuramentum invicem intercessit alterutrum servire sibi pro necessitate.

Quod spectat ad nuncios, ut sæpius invicem rumores et cointelligentia habeatur, ilmus campiductor cum universis exercitibus suis curabit, ut ipsis liber aditus et reditus fiat.

Adhuc ilmus campiductor cum universis exercitibus Zaporozziensibus hoc unicum rogat, ut legati eius quam citissime expeditionem apud sersmos principes habeant.

Hoc modo faventibus superis et ilmi campiductoris et universorum exercituum Zaporozziensium propositum et sersmorum principum affectatio, felicem effectum quam citissime sorietur.

Bohdan Chmielnicki
hetman woyska zaporoskiego mp. (P. h.)

(Eredetije Chmielniczky pecsétjével, mely egy kozák vitézt díszöltözetben tüntet elő, s körirata Ciril-betűkkel, megpecsételve.).

Jegyzet. A leveleket, melyekhez az utasítás mellékelve volt, lásd Történelmi Tár 1887. évf. 438. l.

1649 márcz.

Jármí Ferencz jelentése a lengyelországi viszonyokról.

Quis status et quæ facies rerum in Polonia?

1. Kglmes uram, lengyelországi állapotokról Mirinczki uramat kérdezvén, elkezdé beszédét a mostani koronázatról, azt mondá, hogy elég gyalázatosan ment végben, semmi

köztök való előbbeni pompa és solennitás nélkül, s más idegen országokból való követeknek absentiájokkal.

2. Itt hozá elő, hogy Ngtoknak is kellett volna ugyan nagy rendű szolgáját ekkorra bebocsátani követségül; Bettlen Ferencz uramnak ugyan jelentette volt, hogy Ngtoknak intimálja, hogy vagy ő kglmét magát vagy Kemén János uramot bebocsássa a temetségre. Ez igen szükséges lött volna Ngtoknak az urakkal való nagyobb ismeretségnek, s méltóságos hireknek, neveknek köztök való terjedése kedvéjért.

3. Az kozákokkal való békességet senki nem reménli; beszéllé Mirinczki, hogy Littvaniában Radzivil herzeg mostan jól megcsapta őket, az előttök járójokat is, a kit Melniczki képeben küldött volt be Littvában, elfogta Radzivil.*

4. Melniczki kívánsága a többi között: Ipse ducatum petit, sztarosztja s imez-amaz rajtok, mint eddég, ne regnáljon, ne parancsoljon senki nekik a királyon kívül, hanem hadd éljenek ők magok szerint privatis iuribus, hiszem mikor az szükség kívánja, ők készek lesznek az közönséges haza szolgálatjára.

5. Az mint láttam kglmes uram, a lengyel urak közül némelyek azt az gaz népet, a kit már kétszer is megfutamtatott az kozákság, ismét szedegetik, gyűjtik öszve őket, s leszállétják Podoliára. Egynehány compania német is szállangozott Slesia felől, itt Krakkó táján quartélyoznak, fosztogatnak, rontják az szegénységet. Vagyon közönséges hire annak is, hogy Hollandiában harminczezer népet akarnának fogadni; az respublica húszezeret, s a király tízezeret; de nem bizonyos kglmes uram, sok szántalan hamis hirek folynak Lengyelországban. A királyné halálának is nagy hire volt, de semmi nincs benne, Varsavára menék, s csak hallám, hogy meglevenedett.

De caetero kglmes uram, Mirinczki Ngodnak maga részéről csak ad partem én általam hűséges szolgálatját ajánlván, így beszéllé:

Rex iste modernus aut brevi moriturus (quia est nimis valetudinarius) et fiat interregnum. Aut in ipsa republica fiet civile bellum, etiam si pax facta fuerit cum Kozacis, quod etiam non sperandum. Et sic orto civili bello, rex degradabitur.

Civilis belli causæ. Tum publicæ, tum privatæ.

1. Imminens reipublicæ libertatum extrema periclitatio.

Ezt kglmes uram Mirinczki tovább nem magyarázá, maga igyekezém vala rajta. De én fülhegygyel egynehány

* Ez a diadal még 1648 végén volt. Lásd Rudawski Annales 32. l.

belyen Lengyelországban azt hallottam, hogy a király a cancellariussal az absolutum regimen felől forralna valamit, de bizonyosan nem tudhatják, csak várják az eventusát; mert minden esze, elméje a királynak egyedül csak az egy cancellarius, a ki suspectus a respublica előtt.

2. *Privatæ multorum benemeritorum virorum injuriæ.* Sokak injuriáltattak, a többi között Visnyoveczki herczeg is degradáltatott, az ország botja tőle nagy gyaláztatásra elvéteztett. Ad regimen helyében substitutusok Andreas Firlej castellanus Belsensis, Stanislaus Lanczkoroczki et Nicolaus Ostrogh, pocillator regni.*

3. *Quia alioquin etiam rex iste est inhabilis, ineptus, agit enim futilia, et negliget seria.*

Ezekre az okokra nézve azért ha civile bellum leszen, s a király degradáltatik, soha senki meg ne gondolja azt, hogy a lengyel respublica assumálná az öcsését, hanem idegen országra vetné mindjárt szemét, s onnét hozna magának királyt. Sua Celdo itaque attendat ad huiusmodi vices rerum diligentissime, interim studeat votis magnorum virorum. Certo certius Sua Celdo compos erit votorum, si satagat, et aurea illa semel neglecta occasio recurrerit. Ugyan most is azt mondá kglmes uram, hogy bár az isten soha ne adjon jobb occasiót, mint a ki negligáltatott. A többi között kglmes uram a krakkói vajdát tegye Ngod jóakarójává, úgy látom kész a Ngtok szolgálatjára nagy dologban is.

Jegyzet. Jármy Ferencznek Varsóból küldött jelentése. Lásd Okmánytár 11-ik lapját, hol említettik, hogy épen ez időben Varsóban volt. Útjának célja Felső-Németország volt.

1649 márcz. 6.

Gyárfás Ferencz kapitliha jelentése.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nsgdnak mint klmés uramnak természet szerént való fejedelmeknek, stb.

Klmés uram, ezelőtt 14 napokkal irt alázatos levelem, elhittem, Nsgd méltóságos kezéhez jutott ez ideig; kívántatott volna klmés uram azután is, hogy alázatos irásom által értésére adtam volna Nsgdnak az itt való állapotot, el is nem mulattam volna, innen kimenő kalarás ha volt volna avagy más oly ember, kire leveletem bízott volna, de mivel nem volt, azért haladott ez ideig.

* V. ö. Rudawski Annales 43. l.

Alázatosan jelentetem klmes uram az előtt is Nsgdnak az Székely Mózes állapotját; most is nem szűnnek az ő fautori, az mikor alkolmatosságok vagyon, sollicitálják az fővezért ő nsgát, az kihaját, jancsár agát, Bektes agát, Muszladin agát; Ali agát ő nsgát is egynehányszor requirálták ezelőtt, de ez ideig el nem vonhatták Nsgdnak ígért jóakarátja s ezelőtt megmondott szavai mellől, most is jóakarója Nsgdnak, ha ezután is abban marad meg.

Az temesvári alai bég, Ahmed aga vagyon itt ben, vagyon már egynehány het, vadnak klmes uram temesvári agák is azzal az új alai békkel együtt, gyakran jönnek vezér divánjába, egyik agával egynehányszor beszéltem az divánban; az azt mondotta nekem, hogy Budán lakó szpahiakkal volt dolgok; azok felől találták meg az vezért ő nsgát, arról várnak választ, az több agák nem beszéllenek énvelem. Klmes uram, az minap, úgymint die 23. Februarii az vezér divánjában levén én is az több kapikihákkal együtt, az vezér ő nsga behivatá az temesvári alai béket s agákat; azok ott ben az vezér belső divánjában mulatván egy ideig, az vezér kihája kijöve, engemet szólíta, kérdé, ha jött-é valami hirünk; én mondtám, hogy semmi nem jött, mert ha jött volna, mindjárt értésére adtam volna ő nsgának. Kevés üdö mulva az havasalföldi kapikihákat hivatá az kihája az maga házába, azoktól sok szókkal kérdezősködött az erdélyi állapatról, az oláh kapikihák mondták az vezér kihájának, hogy az erdélyi állapatról minden jót kell reménleni, mert ő nekik is azt irta az vajda ő nsga, hogy nem fog mulatni az erdélyi követ, sőt mentől hamarébb igyekezik ide bejönni az végre, hogy hatalmas császárnak s az fényes portának kedvét kereshesse Nsgod az országgal együtt; az Székely Mózes szolgálja akkor is az vezér ajtaján álla mind addég az mig kijövének onnan belől az temesváriak. Klmes uram, azután egynehány napok mulva megmondá nekem az interpres (az kiról ezelőtt alázatos írásom által emlékeztem volt Nsgdnak), hogy neki megmondták bizonyoson az vezér belső emberei, hogy akkor azért hívatta volt be az temesváriakot az vezér ő nsga, azt parancsolta nekik, hogy ők is hadra készüljenek az több hadakkal együtt Zadra felé megindulhassanak tavasszal; az temesváriak azt mondták, hogy ők nem tudják, mint menjenek hadra, mig az a kígyó az erdélyi fejedelem ott az országban leszen, mert addég nem leszen nekik csendes állapotjuk. Az vezér ő nsga azt mondotta, hogy ha úgy vagyon az dolog, menjenek haza, vigyázzanak magokra.

Nsgdnak klmes uram alázatosan jelentem azt is, vagyon itt egy ifjú legény jancsár, magyar nemzetből való, ezelőtt

négy esztendővel esett volt rabbá, Temesváratt tartották egy ideig, most itt ben lakik; úgy veszem eszembe, klmes uram, hogy csak kívül török, belől keresztyén, az előtt is titkon jött hozzám egynehányszor, mert attól félt, hogy az társainak hírek leszen benne, hogy ide jár s megmondják az csorbacsinak, az elmúlt napokban hozzám jöven az a jancsár, kérdé én tőlem, ha esmérem az magyarországi urakat, én mondtam, hogy esmerek ő nsgok közül egynehányat, monda az jancsár, hogy Barkóczy uram s Csáki uram ő nsga küldött volt levelet az budai vezérnek, hogy a fővezérnek ő nsgának irjon az dolog felől, küldjék ki innen Székely Mózeset Budára, onnan vigyék be az erdélyi fejedelemségre; ha kívántatik, az magyarországi urak is az ott levő vitézlő renddel mindjárt felülnek s melléje jönnek Székely Mózesnek s az végbeli török vitézeknek segítségekre. Az budai vezér azt az levelet beküldötte ide az végbeli pasák, bégek tetszéséből, temesvári aga hozta ide be, az fővezérnek oda adta az levelet, az vezér az jancsár agával s több fő törökökkel discurrált az dolog felől, mely discursus volt die 18. Februarii; az mint nekem mondák, az Bornamisza Ferencz neve is emlékezetben forgott az levél elolvasásában. Az vezér ő nsga is levelet írt az budai vezérnek, elküldötte attól az temesvári agától.

Alázatosan jelentem, klmes uram, Nsgdnak ezt is, az üzbeg hántól érkezhén követ hatalmas császárhoz, az elmúlt vasárnap szembe lött hatalmas császárral, szép lovakot hozott hatalmas császárnak ajándokon. Az hadra ez jövő holnapban indulnak meg innen az velenczések ellen mind az vizen s mind az szárazon, az hire az, klmes uram, hogy az gályákkal az kapitán pasa megyen el, az szárazon való hadakkal az fővezér s jancsár aga megyen. Bizonyoson beszélük, klmes uram, azt is, hogy az indiai császár nagy hadakkal megyen az Kazul pasára. Az nímec internuntius még be nem érkezék ide, minden nap várják, azt mondják, klmes uram, hogy ez jövő héten beérkezik.

Az itt való épületek, házak romlását ez előtt is alázatosan jelentettem volt, klmes uram Nsgdnak, az sok esők miatt az konyhának egyik oldalában ledőlt egy darab, az házakba is sok helyt befoly az eső; annyira romlott, veszett az épület már, hogy az elmúlt esztendőben az mennyi pénzzel megcsenáltathattuk volna, most két annyi pénzzel nehezen csenáltathatni meg. Klmes uram, ma reggel, mikor szintén elvégeztem volna feljel való alázatos írásomat, az havasalföldi vajda ő nsga kapikihái küldék meg Fejérváratt die 16. Februarii nekem írt Nsgd klmes parancsolatját, azzal együtt Zülfikár agának küldött Serédi uram ő klme levelét is; mivel dívánba akar-

tam menni ma reggel, elsőben Zülfikár agához mentem, hogy az Nsgd klmes parancsolatját hozták nekem, megmondottam, az Serédi uram ő klme levelét is megadtam, az aga böcsülettel vevén, elolvasá az Serédi uram ő klme levelét, emberséggel szólja az dologhoz, mondá, hogy Isten hozza ő klmét jó egészségben, itt böcsülettel acceptálják, tartják, látják is ő klmét, böcsületes válaszszaal is bocsátják, ha hatalmas császá-runk kívánsága szerént leszen az dolog. Az agával együtt Ali agához alá menénk, megmondók ő nsgának is, minemű hí-rünk jött, kérdé én tőlem Ali aga ő nsga, minemű alapattal jó Serédi uram, ugy-é az mint Sebesi uramtól az vezér ő nsga izent volt Nsgdnak az erdélyi adók s Magyarországról való ajándokok állapotjáról? Klmes uram, én azt mondtam, hogy én azt nem tudom, minemű állapotattal jó Serédi uram ő klme, nem is szokás minálunk az olyan dolgokat tudni másoknak, minek előtte az főkövet elérkeznek. Mondá Ali aga ő nsga, hogy engedje Isten, jöjenek minden jó álla-pattal, innen minden állapot jó leszen, Nsgdnak klmes uram, s az országnak szép csendes, nyugodalmas állapotja leszen ez után is, csak keresse kedvét hatalmas császárnak s az fényes portának. Az Ali aga ő nsga házáatól vezér divánjába jöttünk, elsőben az kihájának adtuk értésére az dolgot, az kihája mondá, hogy mindjárt értésére adja az dolgot az vezérnek ő nsgának. Ali aga ő nsga is oda érkezék, együtt menének be az vezérhez ő nsgához. Kevés idő mulva Zülfikár agát is behívaták, kérlette az vezér ő nsga, hogy megírta-é nsgd nekem, minemű állapotattal jó az követ, klmes uram, azt mondotta Zülfikár aga az vezérnek ő nsgának, hogy nem szokás olyan dolgokat üdő előtt másnak megjelenteni, az fő-követ tisztí az olyan dolgoknak megjelentése. Az vezér ő nsga olyan állapotattal szólott, mint Ali aga ő nsga is mondá az előtt, adja Isten jöjjenek jó állapotattal onnan, itt minden jó dolog, szép állapot leszen. Klmes uram, én nem jelentettem Ali agának ő nsgának, bizonyoson Zülfikár agának is nem mondtam (mivel hogy nem tudom) az ország főrendei közül kik jönnek Serédi urammal ő klmével; ha érkezik bizonyos hírem Serédi uramtól ő kelmétől, igyekezem azon Isten áldá-sából, hogy az fővezérnek, Ali agának ő nsgának is értésére adhassam jó alkalmatossággal.

Az úr Isten Nsgdot, klmes uram fejedelmi méltóságos állapotjában éltesse sokáig jó egészségben. Datum Constanti-nopoli die 6. Martii, anno 1649.

Nsgodnak klmes uram alázatos szolgája

Gyárfás Ferencz m. pr.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi, domino dno Georgio Rákóczi, dei gratia principi Trnæ stb.

Udvarhely 1649 márcz. 13.

Rákóczy Zsigmondnak Rákóczy Györgyhöz irt leveléből.

Bisterfeldius uram levelét Lubinyiczki uraméval együtt ma vettem, melyeket im kglmednek megküldöttem, kérem szeretettel kglmedet, megolvassván küldje vissza. Azonban mai ebédlő helyemre érkezék Pálfi urammal egy ember, hozván kglmednek (melynek felszakasztásáról bocsánatot kérek kglmedtől) nekem is levelet, az mely ember hozta, ugyan azontúl im megküldöttem kglmednek. Ez tudva, jobb lett volna kglmednek Fogarasban várakozni, az innepig lenni, de az már késő, mivel pedig (ha Moldvában valami tartóztatások nem leszén) talán ők is kedden Miklósvár felé érkeznek, mivel mind jönni, s mind visszamenni az útnak nehéz voltához képest sietnek, akarom érteni kglmed parancsolatját, ha akkor tájban közel lesznek, legyenek ott velek szemben, vagy egyenest Kegdhez küldjem, vagy Fogarasban legyenek velek szemben, hogy az dolgokat értvén, annál hamarább kglmednek is értésére adhassam, tudhassa kglmed is magát mihez alkalmaztatni. Azomban mivel az Pálfi uram levelébül úgy látszik, derék dolgokról leszén kérdés, talám nekem is kglmed akkor kglmednél való létem felől fog parancsolni, kérem kglmedet alkalmaztassa úgy útját, se kglmednek se nekem az innepiken járásunk ne legyen, melyre képest kglmednek ha kedve lészen, az útban is talál mulatóhelyeket, Görgény is, kglmed vára levén, ott is egynéhány napig igen jó szívvel, szeretettel látom kglmedet, mivel nagy dolog, ha nekem is oda nem kell mennem, irtam azért Pálfi uramnak, siessen hozzám jönni, utamról is tudósítottam; megértvén az dolgokat tüle, kglmedet éjjel nappal tudósítom, kglmed is akaratjárúl, parancsolatjárúl tudósítani siessen, mivel ez levélvivő fáradt állapattal vagyon, más szolgájátul. Holnap estvére Szent-Mártonban megyek.

1649 máj. 14.

Chmielniczki Rákóczyhoz: visszabocsátja követeit.

Sersme princeps Transylvaniae dne dne nobis colendissime.

Literæ per mgeos legatos Ser. Suæ Celdinis redditæ, in quibus cognovimus Ser. Suam Celsdnan bonam valetitudi-

nem et omnia fausta cum sua clarissima maiestate habere, maximam lætitiā nobis tulerunt. Candido corde precamur, ut in multos annos tam ad alia multa, quam etiam et ad nostrum promovendum propositum felicissimā peragat vitam. Legati sersmæ Suæ Celdnis serio nobiscum tractantes, de re missa oretenus Sermæ Suæ Celdini in quali sit serie et statu, decantabunt, per quos humillimum nostrum animum voventes, et promptum patrociniū imprecantes, omnia prospera Sermæ Suæ Celdini intimo corde exoptamus. Datum in Czyhiryn die 14. May anno 1649.

Sersmæ Suæ Celdnis

obsequentissimus

servus

Bohdan Chmielnicki hetman
woyska zaporoskiego reka swaj.

Külczim : Sersmo Georgio Rakoczy principi Transsylvaniae, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti, dno dno nobis colendissimo etc.

Jegyzet. Az ugyan ez alkalommal Rákóczy Zsigmondhoz írott levelet l. Történelmi Tár 1887. évf. 452. l.

A császár beavatkozása az erdélyi kozák szövetezés ügyeibe.

a)

1649 máj. 20.

Lubomirszki levele Wesselényi Ferenczhez Rákóczy s a kozákok közt tervezett szövetezés ügyében.

Illustrissime ac magnifice domine Vesseleni, magnifice domine et frater.

Vehementer admiror hoc quod tam longo tempore nullas literas a magnifica Dominatione Vestra habeam. Ego tamen ipse scripseram, donec fui salubrior, frequenter ad magnificam Dominationem Vestram, modo vero, cum sim infirmus, non adeo. Obnixē rogo, velit magnifica Dominatio Vestra de se nunciare, tam etiam de comitiis suis, quæ est causa, quod tam diu protrahantur. Deinde etiam velit hoc nunciare, quam cito ad istas partes approximare magnifica Dominatio Vestra velit. Mitto præterea magnificæ Dominationi Vestræ epistolam a serenissimo rege et ab illustrissimo cancellario regni pro nostra confidentia scriptam, ex qua ma-

gnifica Dominatio Vestra poterit intelligere, quid serenissimus rex habere velit. Obnixè rogo, faciat magnifica Dominatio Vestra et Suae Maiestati cæsareæ hoc referre velit, quod scribit, tum etiam in Rakocium habeat vigilantissimum oculum; cedit hoc illustrissimæ Dominationi Vestræ (certifico in hoc) apud regiam Maiestatem et in meritum et in præmium. Legato regiæ Maiestatis, qui profectus est ad Rakocium, valde se illi Sigismundus Rakoezi obtulit cum sua amicitia erga regiam Maiestatem et rempublicam et tamen habent et modo apud istum Chmielnicium suum legatum qui vocatur Georgius Gilai (t. i. Gilányi) dapifer Transsilvaniæ, per quem multas res non solum nobis, sed etiam ipsi cæsareæ Maiestati nocivas praticant. Esset multum de his scribere, sed epistolæ in tanta loci distantia omnia confidere non decet. Inveniuntur etiam apud nos tales, qui Rakocio favent, cum et ipsa magnifica Dominatio Vestra unum noverit. Hanc epistolam ab illustrissimo domino, cancellario quoniam pro summa confidentia mitto illustrissimæ Dominationi Vestræ valde rogo jubeat sibi semel vel bis perlegere, postea curet eam comburi. Et si magnifica Dominatio Vestra ad me scribet, ut et ego literas magnificæ Dominationis Vestræ sæpius regiæ Maiestati mittere possim, si aliquod privatum vel particulare acciderit, hoc in aliqua privata carta scribat. Commendo interim obsequia mea in gratiam magnificæ Dominationis Vestræ. Datum ex Visnicz, 20. Maii 1649.

Illustrissimæ Dominationis Vestræ servus
faventissimus

Stanislaus Liubomirski Palatinus Cracoviensis.

Hátirat: Palatinus Cracoviensis ad dominum Wesseléni.

(Egykorú másolat a bécsi állami levéltárban. Polonica.)

b)

1649 jun. 19.

A császár levele Töröshöz.

Az irat élén: Töresio ratione Ragozzi. *Alább*: Magnifico consiliario cameræ nostræ hungariæ fideli nobis dilecto Joanni Törös.

Ferdinandus tertius.

Ex diversis locis nobis renunciatur, quin per expressum serenissimi Poloniæ et Sueciæ regis ablegatum monemur, Transilvaniæ principem periculosa cum Cosacis miscere con-

silia et in Walachia hominem quempiam Gilai cognominatum habere, qui fomitem nutriat inflammetque et in hoc principi suo, utriusque regni, tam Hungariæ videlicet quam Poloniæ coronæ inhianti inserviat, prout ex inclusis copiis literarum et propositionis uberius percipies.

Quia igitur nostra interest, certitudinem ex ipsis, unde consilia et actiones formantur, locis habere, benigne tibi committimus, dextre indagare satagas, an huiusmodi intentiones animum illius principis occupent et cuius animi aut qualitatatum minister ipsius Gilai esse credatur?

Casu ergo quo rem eiusmodi suspitione non carere experireris, nomine nostro ipsi Ragozzio per te intimatum volumus, pervenisse ad aures nostras quasi ipse regnum non tantum Poloniæ sed etiam Hungariæ sive pro se, sive pro fratre suo affectet. Tametsi igitur nos quidem eiusmodi famæ minime deferendum censeamus, quippe qui meliora omnia et saniora nobis de ipsius cum fide et prudentia, tum æqui etiam et iusti studio polliceamur: non celandum tamen ipsum hac fama existimasse, ne quam ipse eiusmodi suspicionibus vel causam vel ansam præbeat; prout pro consueta industria faciendum noveris, executurus in hoc benignam voluntatem nostram, cui gratiam nostram cæsaream benigne offerimus.

Viennæ 19. Junii 1649.

(Fogalmazvány a bécsi áll. ltárban. Polonica.)

1649 jun. (k. n.)

Lubienieczky a Rákóczyakhoz.

Serenissimi illustrissimique principes dni gratiosissimi.

Cum ab ilmo dno principe Radzivilio ad Srmas Ilmasque Cel. Vras ablegatus fuisset in Transylvaniam, permulti ex iis, qui jam pridem Cel. Vris in præsentī favebant negotio, illudque etiamnum (dummodo vel levissima se se offerat occasio) totis viribus promoverē sunt parati, impense me exorant, ne (oblata humili et syncera ipsorum in Vras Cel. propensione) hac occasione, nomine ipsorum de nonnullis apud Cel. Vras interpellare prætermittam. Quod cum æquitatis officiique ratione exigente, negare ipsis non potuerim, supplex oro, ne meæ importunitati potius, quam principali favori suo, qui mihi tantum dedit animi, Cel. Vrae id puten[dum et hab]endum.

Et primum quidem, cum ilris dnus succamerarius Kiio-

viensis, singulariter mereri de Cel. Vris contendebat, ut etiam gravissimo eo nomine, cum adversæ factionis patronis, tum imprimis regis Casimiri se se objicerit odio atque invidiæ (cujus rei magci dni legati Cel. V. testes sunt luculentissimi, per quos etiam postulatum hocce suum vel maxime apud Cel. Vras promovere exorabat) submisso per me orat, ut quoniam per hanc Cosacorum inundationem, bonis suis exutus est omnibus, promotionis vero sui in aula, ob hanc qua laborat invidiam, omni plane spe exciderit, ex gratia et liberalitate Cel. Vrarum in casum ultimæ necessitatis, qua jam premittitur, bona aliqua habere possit in ditionibus Cel. Vrarum, ex quibus se suosque sustentare commode possit; nec non literas salvi passus egrediendi et ingrediendi tuto, vel filios familiamve suam mittendi in ditiones Cel. Vrarum, maxime vero cum, et ob eximias animi dotes, et ob propensum in sermam domum Vram affectum (quem authenticis testatus est documentis) servitio Cel. V. videatur non indignus, quod promptissime per me Cel. Vris offert.

Deinde alii omnes, qui non tam religionis suæ propagandæ, aut rerum novandarum, quam libertatis avitæ, vitæ fortunarumque conservandarum causa, imprimis vero fama heroicarum virtutum nominisque vestri, sceptrum regni nostri sermæ domui vestræ delatum cupiebant, et usque cupiunt, pro qualibuscunque promeritis et officiis suis, quantumvis exiguis, hoc saltem per me apud Cel. Vram impetrare volunt, ut quoniam plerique sedibus pulsi, bonisque sunt suis exuti omnibus (necdum vero finis malorum) literis Cel. Vræ freti, tuto egredi et ingredi ditiones Cel. Vræ, ibique pacate, modeste, neminique molesti vivere sub patrocinio suo possint, donec procella hæc, quæ rempublicam nostram singulari pœna divina [afful]sit, tandem aliquando desæviat.

Quia vero ordinata charitas incipit a seipsa, imprimis amicorum et consanguineorum meorum nomine, ratione literarum securi passus, in quantum accidere poterit necessitas, preces meas humiles ad Cel. Vram interpono, daturus unacum ipsis operam, ne hujus christiano principe dignæ benignitatis, externis afflictis, sibi vero, totique sermæ domui suæ addictissimis, probatos, unquam Cel. Vram pœniteat.

Præterea illustris dnus capitaneus Biecentis pro ea, quæ mihi cum eo intercedit confidentia (cum ipse adhuc nolit eo nomine Cel. Vris esse molestus) me jam jamque abiturum præmonuit, ut meo tantum nomine intercedam pro illo apud Cel. V., quo dni præfecti bonorum Cel. Vrarum Makovicensium, cum subditis ejus, Vrarum Cel. ditioni vel maxime

vicinis, mitius placidiusque agere velint, ut si aliquis inter subditos ab utrinque oboriantur differentiae et lites (ut fieri creberrime cosvevit) nullis prorsus, more suo, in illis componendis justitiaque administranda, utantur effugiis vel procrastinationibus, se idem ab invicem facturum, et Cel. Vris in omnibus ad serviendum promptum fore offerens.

Sersimis Illustrissimisque Celdnibus Vestris

aeternum devotus.

(W. Lubienieczki mp.)

Jegyzet. Lubieneczky ez idő szerénti küldetésére nézve lásd Történelmi Tár 1887. Rákóczy Zsigmond 1649. máj. 1-ei s Dániel János hasonló máj. 1-ei leveleit 445. és 446. ll. s ugyan ez utóbbinak egy másik levelét Tört. Tár. 1889. 328. l.

1649 jun. 9.

*A münsteri békealkudozásokkal megbízott követek válasza
Rákóczy Györgynek.*

Rex christianissimus dnus meus clemsmus, celsum principem Transylvaniæ, tanquam unum ex præcipuis suis confederatis in tractatu pacis imperii comprehendî, serio et ardentè desideraverat; verum cum hic difficultatis nodus emergerit, ut cæsarei plenipotentiarîi eodem modo in instrumento pacis regem Hispaniæ, cum quo bellum nobis adhuc gerendum comprehendî quoque contenderent: id nostri nec æquum nec justum judicarunt, et ideirco ex communi partium tractantium consensu et dnorum mediatorum beneplacito, articulus confœderatorum, qui utrimque debebunt exprimi, studio remansit in suspensio, usque dum per omnipotentis clementiam pax et concordia universalis etiam inter Galliæ et Hispaniæ coronas stabiliatur.

Et unicum hoc in instrumento pacis Svecico continetur discrimen, quod omnes fœderati specificè exprimantur. Ratum tamen fixumque est regem christianissimum dnum meum clemsmum ex sua parte celsum Transylvaniæ principem statuto tempore juxta articulum XI-mum fœderis Gallici certo certius nominaturum. In cujus fidem sigillo meo et manu propria hoc obsignare et confirmare volui. Datum Monasterii Westph. die 9. Junii, anno 1649.

H. Groulart
De la Court.

(P. H.)

Jegyzet. Az ugyan ez alkalommal Rákóczy Zsigmondnak küldött levelét lásd Történelmi Tár 1887. 457. l.

1649 jun. 19/29. Kassel.

Károly Lajos, pfalcezi örgróf levele Rákóczyhoz, melyben ajánlja a levélvivőt, Bodeck Ernő Ditrichet, mint ki a külföldre megy tanulmányokat tenni, hogy vagy az udvarába, vagy hadseregéhez fogadja be.

1649 jul. 20.

Orsetti krakói kereskedő a fejedelemhez, vásárlásokban s más ügyekben.

Sersme princeps dne dne clementissime.

Gnrosi dni mandatarii præsentavere mihi clementissimas literas Ilmæ Dnis suæ et quantum attinet, epitaphiis sersmi principis sanctæ memoriæ parentis Sermæ Dnis suæ, quoniam ratione eiusmodi summæ duorum millium imperialium, nempe 6000 fl. polonicalium (quæ in manibus meis deposita est) contractus finem non cepit causæ istius, rationes oretenus præfati gnosi dni Sermæ Dni suæ referent. Ideoque redeunt ad Sersmam Dnem Suam, promittentes se iterum spacio duarum hebdomadarum cum integra summa pecuniaria redituros; non desinam itaque exequi deo dante quantum attinet promissionis meæ offertæ Sersmæ Dnis Suæ; dabo enim operam quam diligentissime in omnibus obsequiis, ut ex administratione mea Sersma Dtio Sua aliqua ex parte sit contenta.

Ille duo vasa, prout primis literis notum feci Sermæ Dni Suæ, hucusque ad manus meas non pervenere, quæ quamprimum ad me pervenient, transmittam Sersmæ Dni Suæ. Contractum antepositum a grosis mandataribus Sermæ Dnis Suæ transponam ad reditum præfatorum grosorum, quibus ex mandatu Sersmæ Dnis Suæ monstras sericorum, prout expostulavere dedi, et si aliquid placeret, supplico disponat Sersma Dtio Sua, nam prompta et parata humillima obsequia mea offero libentissime, quæ in gratia sua commendata habeat, eoque cum fine a deo ter optimo maximo cum prospera salute felicissimos progressus devotissimos opto.

Cracoviæ die 20. Julii 1649.

Sersmæ Dnis Suæ

devotissimo servo
Guglielmo Orsetti.

1649 jul. 22.

Rákóczy György a kurlandi herceghez s Radzivil herceghez.

Ad principem Curlandiæ.

Ilme dne princeps, amice observandissime.

Jam pridem in votis habuimus Ilmam Dnem Vram literis invisere; distantium siquidem benevolorum necessitudinem et conjunctionem vix aliquis efficacius alit, et conservat, quam nuncia amica et crebræ literæ; verum facies hæc tristissima regni Poloniæ, omnem huic rei occasionem interceptit, vel saltem rem periculi et suspicionis plenam reddidit. Nililominus benevola Vra Dil. in nos affectio omnem infortunii aleam, et rerum avicissitudines ob sui respectum flocci pendere jussit, et animum amore V. D. ferventem, ut eam hisce invisere, compulit. Nos, numine favente, rerum nostrarum ad vota potimur, et cum nostris prosperiorum valetudinibus aura fruimur, quod utinam et de Dil. Vra felix quispiam nobis afferat mercurius, uti etiam amanter requirimus, rerum suarum nos certiores reddere, et tabellarii verbis fidem adhibere velit. Cui de cetero vitam ex animi sententia florentem et votivos rerum progressus intime precamur. Datum in civitate nostra Alba Julia die 22. Julii 1649.

Ilmæ Dil. Vrae

amicus benevolus.

Ilmo dno principi Jacobo, dei gratia in Livonia Curlandiæ et Semigalliæ duci etc.

(A m. nemz. muz. Fol. Lat. 1674. sz. kötetéből.)

Ad principem Radzivil.

Ilme dne princeps frater nobis observandissime.

Desiderium nobis ante omnia esset, præ ceteris quorum animum nobis arcior addixit necessitudo, Dil. Vram, cum ad vos non liceat, literis et nunciis velut singularis affectionis sinceris exercitiis sæpe sæpius oblectare, sed cum ob procellas istius regni et hoc facere minime liceat, rerum asperitatis parendum; ne tamen quod frequentius optaremus, nunque vel saltem quam rarissime facere velle videamur, quæsitâ hac occasione Dilem Vram invisendi animum et audentiam sumsimus; utinam literæ nostræ bonis ad eam avibus appellant. Nos, divina favente clementia, rebus fruimur prosperis, et undiquaque nuncia accipiemus felicia, quod de Dilectione Vra intelligere pro desiderio summo nobis esset.

Quamobrem quæsimus, quantocitiùs aut præscribat, aut pronunciet nobis statum suum, ut felici gratulemur, et infelici (quod deus declinet) compatiamur. Demum ut tabellarii fidem habeat, Dil. Vram sincere interpellamus, et eidem feliciorẽ vitæ usuram diutiorẽ, et felicia quæque ex animo precamur. Datum in civitate nostra Alba Julia die 22 Julii, 1649.

Ilmæ Dilectionis Vràe frater ad officia paratissimus.

Ilmo dno Janussio Radzivil, dei gratia duci Buzarorum et Dubnicorum, sacri Romani imperii principi, ducatus Samogitiæ capitaneo generali, exercituum magni ducatus Lythvanie duci campestri, Casimiriensi, Camonecensi, Seyvensi, Bystrycensi, Retonensi capitaneo.

(A m. nemz. muz. Fol. Lat. 1674. sz. kötetéből.)

1649 aug. 4.

Tárgyalás a moldvai vajdával egy elfogott erdélyi úr kiszolgáltatása ügyében.

Responsoriæ ad resolutionem principis Moldaviæ.

Illustrissime domine princeps vicine et compater nobis benevole.

Resolutionem Illustrissimæ Dominationis Vestræ de arrestato cive hujus regni nostri patricio ex literis vestris intelligimus, quam juri et æquo consonam minime videmus, cum uti in toto orbe christiano, ita apud nos etiam parte utraque exaudita ferri et determinari soleant et debeant sententiæ et earum exequutiones, alias quicquid exequatur, divino et humano juribus contrariantibus et aliud dictantibus fit. Subditus Illustrissimæ Dominationis Vestræ dicit se per subditum nostrum damnum furto sibi illatum accepisse, hic negat; negatio autem non nisi luculenta affirmatione probationis tollitur. Si enim accusare satis esset, quid non exequeretur? sed cum non sufficiat dicere, quare antequam accusationem comprobaret, ipsi satisfaceret? Illustrissima Dominatio Vestra subditum nostrum personali aresto detinuit, sed qua lege? quod ille furti accusatur? recte equidem si accusasse sufficiat; sed hoc judicio et discretionis bonæ conscientie committentes, sciet volumus, nos bene nosse dignitatis observantiam et cultum, in jussa et mandata obedientiam et fidem plenariam a nostris exigere; nolumus tamen in delinquentes cæde subita et internecone antequam res plana fiat, furere, non ignorantes, regna sine justitia latrocinia esse, siquidem ejusmodi præcis et audacibus patratiss

omnis reclamet, omnis reclamationis æquitas, abhorreat lex conscientiae et rem illegitimam et a vero absonam pronunciant tribunalia Christianorum. Nos longe aliam æquanimitem expectabamus, sed cum spe bona frustremur, alia via innocentia subditi nostri asserenda venit; quamvis vicinitatis et compaternitatis jura malleus observare; sed cum arestum illud legibus contrarium renunciatio benevolentiae et fecialis quidam sit, nobis etiam jure nostro uti licebit. Eidem de cætero fausta quæque precati. Datum in civitate nostra Alba Julia die quarta Augusti anno dni 1649.

Illustrissimæ Dominationis Vrae

Vicinus et compater benevolus.

(Egykorú másolata a m. nemz. múzeum kéziratárában. Fol. Lat. 1674. sz.)

1649 szept. 7.

Lubienieczki tudósítja Rákóczy Zsigmondot a lengyel-kozák-tatár békéről.

Ilme Celsmeque princeps dne gratiosissime.

Nullus dubito Cels. Vram hocce tam longum silentium meum sinistre intepretaturam; verum ibidem nullus dubitare possum de solito Cels. Vrae in me favore, quo usa, facile justissimam excusationem meam Cels. Vrae acceptabit. Tres integras septimanas abfui domo, quibus iter ad castra regis maturabamus. Sed accepto nuncio in medio itineris de facta cum Cosacis pace, ante triduum saltem domum reversus, officii mei testandi causa, hæc brevibus Cels. Vrae scribo. Poteram quidem etiam ex itinere, ante octiduum hoc perfungi officio, sed primo rumori in re tanta, tamque inopinato peracta vix credere poteram. Expectandum igitur fuit, donec quid certius didicissem. Accepta igitur verissima genuinaque totius istius transactionis relatione, nil cunctatus, eam tumultuario sane stylo in latinum translatam, hac occasione Cels. Vrae mitto. Mirabitur procul dubio orbis tam infamem reipublicæ totique genti nostræ pacem, utinam in longum duraturam, an vero non duraturam, perplexus sum, quid sentiam; de qua sublime Cels. Vrae iudicium quanto citius videre animus gestit. Tempus docebit et quidem breve, quis successus tam lepidæ pacis futurus sit. Interim quoniam paria narrationis istius plura scribere tempus vetuit, obnixè Cels. Vram rogatam volo, ut illa perlecta, una cum literis meis eam sersmo principi Transylvaniæ dno meo gratiosiss-

simo, Cels. Vra mittere non grave ducat. Dux Visniowiecius obsidione liberatus, una cum affine suo domino vexillifero regni, imo etiam omnes fere milites obsessi, ægerrime hanc transactionem ferunt, dicunturque secessionem cum militibus prædictis moliri. Comitia jam indicta pro die 22. Novembris Varsoviæ celebranda. Pax ista tam horrenda, omnes omnino incolas regni mirum in modum perturbavit. Nihil præterea habeo Cels. Vrae perscribendum, si quid postea erit dignum auribus Cels. Vrae, quod brevi futurum spero, non negligam perscribere Cels. Vrae. Interim vale Cels. princeps, et favere, ut capisti, perge

Dab. die 7. Septembris 1649.

Ilmo nomini tuo, quoad vivet

addictissimo (W. Lubieniecki).

Külezím: Ilmo celsmoque principi dno Sigismundo Rakoczy de Felsővadász, universorum Siculorum Transsylvaniensium generali, necnon ad septem comitatus pertinentis regni Hungariæ supremo locumtenenti etc. dno meo gratiosissimo.

Rákóczy Zsigmond kezével: Remetemező, Balutafalva.

Ezen levél melléklete:

1649 aug. 26.

A lengyelek békekötése a kozákokkal és tatárokkal.

Copia literarum magni chami Tartarorum ad regem Poloniae.

Dei gratia felix et serenissimus Islan Girai cham. Serenissimo et potentissimo regi Poloniae fratri nostro dilectissimo.

Primum, si Vra Mtas valet bene an male. Ego opto, ut Mtas Vra in bona valetudine quam plurimos annos feliciter regnet.

Miror tamen, quod Mtas Vra hactenus nullum ad nos hominem misit, et tam me, quam etiam meum dominium contempsit; non reputas, quod mea aliquando amicitia potuerit esse utilis. Sed utcumque, ego in hac regiones hibornatum (*sic!*) veni, et in Poloniam dei auxilio hac hieme manere volo. Si Vra Mtas uti hospitem et amicum tractare velit et mecum de pace agere cupit: committat Vra Mtas hoc negotium suo supremo cancellario, nos ex parte nostra deputabimus supremum nostrum cancellarium, modo intelligamus mentem Vrae Mtis. Quod si Mtas Vra supremum suum

cancellarium deputare non vult, tunc alium fidelem sibi mittat, qui nobis fidem tatam (*sic!*) servare possit. Interim nostram amicitiam Vrae Mtis (*sic!*) offerimus. Datum ex castris nostris 16. Augusti anno dni 1649.

Epistola responsoria sersmi regis Poloniae.

Accepimus literas vestras, in quibus amicitiam tuam nobis declaras, quod nos grato animo accepimus. Hoc tamen valde miramur, quod nobis amicitiam tuam declaras, et tamen die etiam hodierna post scriptam hanc epistolam tuam hostilitatem exerces. Quando quidem tamen postulas hoc a nobis, ut cancellarium nostrum designemus, qui cum tuo vicissim cancellario de pace tractet, hanc tuam voluntatem acceptamus, et statim hoc negotium cancellario nostro commitemus. Hoc tantum a te postulamus, ut hostilitas ab utrisque cesset, ne sanguis humanus amplius profundatur. Quod dum tu prius feceris, mittemus illustrissimum cancellarium nostrum supremum ad locum inter utraque castra vicinorum (*sic!*). Interim amicitiam nostram et affectum ibi vicissim offerimus. Datae ex castris nostris 16. Augusti anno dni 1649.

Copia literarum quas scripsit Jannes. Bogdanus Chmielnicki Kaszakorum dux ad regem sersum.

Serenissime rex, dne due clementissime.

Procumbo et prosterno me ad pedes Sersmæ Mtis Vrae, precibus humilimis petens, ut Mtas Vra hoc crimen rebellionis, quod magis ex necessitate, quam ex voluntate commisi, mihi humilimo et indignissimo subdito suo ex corde condonare dignetur. Ego vero quemadmodum antea piis prædecessoribus Mtis Vrae, ita et Vrae Mti dno meo clementissimo ad finem vitæ meæ fidelis et sincerus subditus esse promitto. Quod dum attinet convocationem armorum nostrorum cum tartaris, hoc ita fieri debuit ex fœdere, quod ad (*sic!*) utraque parte fecimus, quodque perpetuo nos servaturos promissimus, sed nobis vicissim promittit magnus cham, quod facta pace, nullam in terras et ditiones Mtis Vrae subiectas factururus sit irruptionem. Nos etiam magno chamo fidem dedimus, quod illum cum nostro exercitu defendere adversus omnes eius inimicos debeamus. Ceterum omnem fidelitatem Mti Vrae spondeo et humilia obsequia mea defero, meque gratiæ Mtis Vrae quam diligentissime commendo. Datum in castris nostris die 16. Augusti anno dni 1649.

Conditiones pacis facto cum magno chamo Tartarorum et cum Koszaciis.

1. Rex Poloniæ ducenta millia tallerorum magno chamo persolvat ratione retenti donativi, quod vocatur kozocki.

2. Rex Poloniæ consuetum donatium magno chamo mittet singulis annis.

3. Magnus cham auxilia regi Poloniæ contra omnes hostes ferre tenebitur cum Tartaro exercitu Tartarorum, quantum rex Poloniæ voluerit.

4. Magnus cham amicus erit amicis regis Poloniæ et inimicus inimicis.

5. Rex Poloniæ Coszacos omnes mittet chamo, si ad aliud bellum eorum opera militaria indiget.

6. In gratia chami Tartarorum omnibus Coszácis rex Poloniæ veniam preteritorum criminum faciet.

7. Coszakorom exercitus quadraginta millia numero constabit, qui ad omnia bella semper erit paratus.

8. Koszaci proprium ducem in posterum habebunt.

9. Koszakorom privilegia integram restituentur.

10. Græcorum religio in pristinum statum revocabitur.

11. Metropolitanos Chioviensis (*sic!*) inter senatos (*sic!*) senatores (*helyett*) Poloniæ loca habeant (*sic!*).

12. Palatinus Chioviensis græcam religionem profitebitur.

(Egykorú hivatalos, igen hibás lengyel fordítás.)

Jegyzet. V. ö. Rudawski Annales 49. és 51. ll.

1649 okt. 29. Bukarest.

Helena «principissa regni Valachiae Transalpinæ» Lorántfy Zsuzsánának: részvétirat férje, Rákóczy György halála alkalmából. Férje Száva logofetet küldvén «az nagyságtok meglátogatására», ő is felhasználja az alkalmat részvéte kifejezésére.

1649 nov. 25.

Rákóczy György levele öcséséhez Zsigmondhoz.

Szolgálok kglmednek édes öcsém uram, jó egészséggel áldja meg Isten kglmedet.

17. Tokajból irt kglmed levelét vettük, egészségének örülünk, kiben isten sokáig tartsa meg kglmedet. Istennek hála mi is mindnyájan egészségben vagyunk az kglmed szolgálatjára. Mi is így gondolkodunk az Austriai háznak conjuncta causa lévén az hispaniai állapot, esendessége mindenfelől

ne lehetne, mindazáltal Kgd írása szerint az vigyázás kedves keresés illendő módon szükséges, az mint szokták mondani, *occasio facit furem*, az alkalmatosságnak sok társai volnának, mihent módjokat látnák az emberek. Sulyok uram nem fog késni, úgy hiszszük, óránként várunk levelet ő kglmétül. Klobucsiski uramnak nem kellenék késni. Mi is irnánk az kurlandusnak, brandeburgusnak, de az *secretarius* nem érkezik, elvárnök, de ott nem érnék is, küldenünk kell valakit oda, úgy tetszvéen kglmednek Az Kemiliczki felől való hirben semmi nincsen, inkább az lengyelek vágják, az hol kozákat kaphatnak.

Palatinus uramnak mi is egy lovat akarunk küldeni; azon igyekeznénk, császárhoz is fő követet küldhetnénk. Isten tartsa meg palatinus uramot az hozzánk való jó akaratban. Az nyereg felől irtunk kglmednek Radnótról, ha fog kívántatni, mentest megcsinálják, ha annyi időre halad az kglmed felküldése, ha pedig nem, nekünk is leszen tisztességes nyergünk.

Az kglmed lovaihoz való szerencsétlenségét magunk is bánjuk; melyik lovai vannak rosszúl kglmednek, nem tudhatjuk. Az portai vásárláshoz keveset bizzék kglmed, nem találni nekünk kettőnél többet, nem vehettek, maga régen vannak ottben szolgálk, annak is talám egyike megholt. Sulyok uram im commendálja nekünk három lovát, nem hozták, hanem az budai vezér küldött egyet szerszámostúl, meglehetőes ló, az követnek van igen szép szerecsen lóva, ugyan szép az elei, de az alja nem *correspondeál*, még nem vehettük meg — régen nem láttunk töröknél kesebb s szebb lovat annál, nem örömet válnék meg túle, mindazáltal katona ember, talám mienk leszen; 350 tallérért el nem bocsátjuk, noha nem igen nagy; csak isten hozná be kglmedet, reá építenők róla kglmedet. Az budai vezért magunkévá akarjuk tenni; mihent követe elindúl, mentest Barcsai Ákos uramat expedáljuk hozzá ajándékkal, ha meg nem ölik, nagy ember lészen; arannyal vert szerszámmal küldte az lovat, ezüstös nyereggel, bot az nyeregsében tisztességes öltözetel.

Az persiai királt 17 esztendőes ifjú legénnek mondják az örmények, kik onnét jönnek, igen hadakozónak, az anyját is megölette az lator, két öcsésének szemeket kitolatta; nagy bizonynyal beszélk, Babiloniát meg akarja szállani.

Az örmények Máramaros felé mennek be; az szerszámot mi vettük meg 1450 oroszlanos tallérért, nagyobb része azért árának harminczadjokban tudatott, szép igen.

Az kozákok követségét eddig megérthette kglmed, és el is várjuk édes öcsém uram az kglmed tetszését.

Asszonyunk ő ngtól küldendő borokat alázatosan meg-

szolgáljuk ő ngának, kglmed egészségéért megiszszuk, ide be csak oly savanyúk, mind fenesi, fejérvári, csak nem igen kívánjuk az ürmös bort.

Keresztési János dolgának vége van édes öcsém uram Keresztési Ferencznek ítérték ily okon

(A levél végét lásd a két Rákóczy György fej. csal. lev. 411. lap. Ered. a fej. sajátkezű levele.)

Tetera követsége.

a)

1649 szept. 25.

Chmielniczki Bogdán megbízó levele Tetera a hadak notariusas a Rákóczyakhoz küldött követe számára.

Ilme princeps Sigismunde Rakoci dne dne ac benefactor colendissime.

Dum literæ Ilmæ Celsnis Vræ ad nos pervenere, ex quibus cognovimus, quod Sersma Sua Celsdo nos in antiquo suo favore et gratia servare velit, humillimas reddimus gratias, nos quoque quousque vivemus, fidelissima nostra obsequia præstare parati sumus, conciliando patrocinium Sersmæ Suae Celsdinis, legatum nostrum notarium misimus, hic oretenus necessaria Ilmæ Vræ Celsdini referet. Interim nos gratiæ et protectioni Ilmæ Cels. Vræ felicia quæque imprecantes commendamus. Datum in Suboton 1649 die 25. Septembris.

Ilmæ suæ Celsdinis

obnixissimus servus

Bohdan Chmielnicki hetman
zvoyskiem Zaporozki reka swoj.

Külczim: Ilmo principi Sigismundo Rakoci dno dno et benefactori nostro observandissimo.

(Eredeti, a pecsét egy felfegyverzett vitézt ábrázol.)

Jegyzet: Egy másik ugyan e napról írt levele közölve van Történelmi Társ 1887. évf. 669. l.

b)

1649 szept. 25.

Chmielniczki Bogdán írja I. Rákóczy Györgynek.

Megvervén a lengyeleket, sokáig várt, hogy folynak a dolgok Erdélyben s már-már félt, hogy megcsalatozott a fejedelem első szándékát illetőleg, de addig is hadakozott a lengyelek ellen, míg a király maga kezdte a békét kérni, s ezért aztán feltett szándékától elállott. Hálát ad az istennek, hogy a háború előtt győztes ellenségei semmi vigaszt nem nyertek s így ha a béke el is fogadtatott, nem-sokára megszegik azt a lengyelek s a köztársaságot még inkább felzavarják, «proinde scimus simulationem factam esse, non pacem. Filium meum circa istum legatum volui ad Ser. suam Celsdnem, confirmando amicissimum nostrum affectum erga Ser. suam Cel. pro obsequiis mittere, sed cum propter occupationes maximas, necnon rumores varios ex recenti occurrentes hoc negotium maturare tam cito, siquidem nec legatus Ser. suæ Cels. parumper adhuc expectare noluit, non potui ad declarationem Ser. suæ Celnis ut benevolo et paterno oculo suscipiat illum supersedi, quem brevi missum servum minimum Ser. Cels. suæ declaro, nec modo illum sed me quoque cum totis exercitibus Zaporoviensibus pro omnibus negotiis et obsequiis Ser. suæ Cels. promptissimum offerendo, ac manus Ser. suæ Cels. exosculando, ut in favore, gratia et patrocínio suo nos, clientes suos, prout et antea servare ac protegere velit.» A többit követje, titkárja fogja szóval elmondani, kinek kér hitelt adni.

(Egész terjedelmében közölve Tört. Tár 1887. évf. 670. s köv. ll.)

c)

1649 nov. 17-én Beszterczén.

Tetera kéri Rákóczy Zsigmondot, hogy tudassa vele, hogy hol kereshetné fel, mert szeretné küldetését mennél előbb befejezni.

(Történelmi Tár 1887. évf. 680. l.)

d)

1649 nov. vége.

Rakóczy Zsigmond rotuma a kozák hetman által tett ajánlatok ügyében.

Az kozákok követei, elhittem édes bátyám uram, eddig elérkeztek, kiktől az dolgokat eddig bővebben megérthette Kegyelmed, mindazáltal elhittem, azok sem fognak különbözöt mondani az Klmed maga embere relatiójátúl, melyről azért mégis szükségesnek itelem, hogy Klobucsiczky uramat tudósítsa Klmed, tudhasson ahhoz képest beszélni jóakaróinkkal. Azonban, mivel két rendbeli levelében is parancsolja Klmed, hogy azon dolgok felől való vékony tetszésemet megírjam, noha távolról igen nehéz tetszést adni ilyen dolgokban, mivel gyakran, és sok dolgokról tudakozván az ember olyan helyről jött emberektől, olyat érthet, melyre képest előbbeni tetszését meg is változtatja, mindazáltal értvén már alkalmasint az dolgokat, ebben is az Klmed parancsolatjához alkalmaztatom magamat.

Hogy klmed, édes bátyám uram, elsőben is nékem enged választást abban az állapotban, igíri is minden jóakarátját, Isten ő fölsége életmet s egészségemet adván, minden alkalmatossággal azon leszek, ezért is tapasztalja meg az én háladó voltomat, melyet inkább akarok valósággal bizonyítani, hogynem csak szóval ajánlani, biznyságom Isten, magamnak sem kívánok több jót, mint Kegyelmednek. Ebben az dologban azért, édes bátyám uram, kettő forog. 1. kell-e az kozákok kívánságára megindulni, hivataljoknak helyet adni, közikben menni az király és respublica ellen. 2. Kinek kell, Kegyelmednek-e vagy nékem? Mindezekről, édes bátyám uram, nékem adnom tetszést igen bajos; mert ha azt mondom, menjen Kegyelmed, az biztatáshoz szerencsét nem adhatok, ha azt mondom, ne menjen Klmed, talám némelyek azt gondolják, az Kegd előmenetelit irigylem, mely ha úgy vagyon-e, tudja Isten, az magam lelkem ismereti. Magam részéről ha azt mondom, elmegyek, azt gondolják talám némelyek, csak az világi böcsületért cselekeszem, noha az is nagy ez világi módon, de én, biznyságom Isten, magam gyönyörőségéért, könnyebbségéért azt az állapotot csak az mostanival is meg nem cserélném, hanem Istenem dicsősége, hazám szabadsága, jóakaróimnak való szolgálatra nagyobb alkalmatosságom volna indító ok arra; ha azt mondom, nem megyek: talám azt gondolják némelyek, hogy félek, bi-

zony dolog, szántszándékkal szerencsétlenségben magamot nem ejteném örömet, mindazáltal, Istennek hála, nem vagyok oly igye-fogyott, kétségben esett elméjő, hogy az istenes utokon való előmenetelt megvessem.

De mivel Klmed kívánja, tetszésemet, az simulálást sem Kegyelmedhez való kötelességem nem engedi, sem természetem nem hozta, valamint szívem állása vagyon ebben az dologban, Klmednek igazán megírom.

A mi az elsőt illeti, kell-e az kozákok hivataltjára megindulni, etc., abban hármát kell meggondolni. 1. Micsoda helyes igaz okokból. 2. Micsoda eszközökkel. 3. Micsoda végre?

Az mi az okot illeti, melyet jól megvizsgálni szükséges mert Isten az igaz igyet segíti, ha úgy vagyon, az mint írják, hogy most is az végezés ellen az országot ölik, vágják, az lengyelek szegték meg elsőben az végezést, ezzel is nevelkedik az kozákok feltámadásának oka, az penig nyilván vagyon, hogy azelőtt is igaz okok volt nekik, mert szabadságok épen elnyomatott volt, szabad penig akárkinek is az igaz igyet segíteni.

Az mi az eszközöket illeti, az is háromban áll: 1. hadban, kivel oltalmazhassa ember magát ellenségi ellen, alatta való előtt nagyobb tekintetet szerezzon magának; 2. pénzben, mert azzal jár az hadakozás, kiváltképen elsőben feles kell arra, azután maga eltartja magát Isten áldásából; 3. idegen országokban sok jóakarók, kiktől való tartásokban mások valamint distractiót ne cselekedjenek, mert minden jó szerencsének vagyon irigye.

Az vége az Isten dicsősége, az közönséges jónak helyre állatása, az elnyomatott szabadságnak építése, az mely mindenik igen jó s ha az megirt okok, módok meglesznek, nem ítélem, senki is azt mondja, nem kell cselekedni; következik azért az másik dolog, ha így vagyon az dolog, Klmed menjen-é, vagy én? mind az kettőben nagy nehézségek vadnak, melyeket nem az végre irok, hogy vagy Kegyelmedet ijeszszem attúl az állapattúl vagy irigyeném Klmednek, hanem hogy lelkem ismeretinek tisztaságát ebben megmutassam, nem tartván soha jónak azt, hogy mindenkor csak az jó felét forgassa ember, mert akkor könnyű az szerencsét követni, hanem az akadályokat is meg kell nézni, hogy azok ellen idején való orvosságról gondolkodhassék ember, azokkal éljen is. Klmed részéről azért. 1. békességes országát bironytalanért koczkára vetni valakinek, bajos. 2. Feleségét, gyermekét Klmednek oly állapotra hadni, az mely igen meg fogja próbálni ő klmeket, az is nehéz, most Klmed maga jelenlétében is sok emberek elméje, higgye Klmed nem nyugszik; Lupul, lator szomszéd,

Székely Mójzes, futja az dolgot, itt kin is nem aluszik az ördög, hát Klmed, távol létében mit cselekesznek? 3. Vagy az porta hirivel cselekeszi Klmed, vagy anélkül, ha a nélkül, az garázdának kész okának tartják; üdvözült urunk az hírével mene el s mégis mint lón, csak visszahívák, ha hirrre teszi Klmed, meg nem engedi: mit cselekeszik Klmed? Az mint feljebb is íram, nem az végre írom ezeket, hogy ijeszszem Klmedet, hanem hogy idején igyekezze eleit venni, ahoz az állapathoz kedve s módja lévén Klmednek.

Az én személyemben is nagy akadályok vannak: 1. oda had kell, énnekem olyan semmi nincsen; hogy szerezhessenek, abban is igen kevés avagy semmi módon; 2. oda pénz kell, tudja Klmed mi vagyon s mi nincsen, az mi vagyon, nem elégséges ahhoz. 3. Emberem is nincsen nékem ahhoz olyan, kinek abban az állapotban vagy tanácsával vagy utánnam való gondviselésével élhetnék.

Mindezekből azért az én vékony tetszésem édes bátyám uram ez: nem látok módot benne, hogy Klmed akár maga, akár az én részemre cathgorice resolválhassa magát, akár-mint kívánják az kozák követek, valamíg Lengyelországban levő jóakarói tetszéseket nem veszi, az sem lévén bizonyos, ha az mostani végezéseket ugyan csak annihilálják-é az ország gyűlésében,* mert vagy vagyon Lengyelországban oly jóakarója Klmednek s nékem, hogy azt az állapotot akarja, vagy nincsen; ha vagyon, nagy offensájokra, sőt idegenségekre leszen, hogy hírek nélkül esik az dolog, az miben segíthetnének is, vagy nem cselekeszik osztán, vagy nem tudván az dolgot s ahhoz magokat alkalmaztatni, olyat cselekesznek, az mely Klmednek kárára inkább, mintsem hasznára leszen. Ha nincsen olyan jóakarónk Lengyelországban, ki azt akarná, én jó lelkem ismereti szerint írom, sem klmednek, sem magamnak nem javallatom, hogy az egész respublicával feltegyünk csak az kozák erejével; mert az tatár hitihez igen keveset bízhatik ember. Noha úgy volna jobb, ha az egész respublica akarná az dolgot, de az minthogy nem remélhető, úgy nem is kívánható, elég volna, bárcsak egynehány akarná az elei közül. Lengyelországban azért lévén jóakaróink, az kozákoknál is derekasb fundamentomot vetvén, könnyebb volna akár Klmednek s akár nekem az Istentől megmutatott alkalmatossággal élni, sőt elmulatni nem is tartanám igen jónak.

* Ezeket a végzéseket lásd Rudawski Annales. Varsaviae 1755. 49. és 51. ll. Kivonatilag s variánsokkal Lubieniecki szept. 7-iki levele mellett.

Az mi az Klmed írásának utolját illeti, tudakozván, van-e kedvem az állapathoz, ha ninesen, Klmed maga állapotjáról gondolko

(Eddig. Vége, mivel új ív kezdődik s ez elveszett, hiányzik. Rákóczy Zsigmond kancelláriáján készült más.)

e)

1650 jan.

Rákóczy György válasza, melylyel a kozák követeket visszabocsátotta.

Resolutio ad puncta per dnos legatos illustrissimi dni campiductoris proposita ac etiam scriptotenus exhibita, etc.

1. Az hetman ő kme köszöntését és az lengyel királylyal ő felségével lött megbékélésének okainak velünk való közlését kedvesen vöttük és az mint hogy eleitől fogva mindenkor mi is azt javallottuk, hogy az keresztény vérontást és annak az méltóságoson floreáló szép republicának romlására való kész alkalmatosságot letevén, magoknak is elegendő securitásokkal vegyék inkább a jó békességet, úgy, hogy Isten mind két fél részeknek szíveket arra vezérlette, mint keresztény fejedelem, azon szívből örvendezünk és annak nem csak állandóságát, de naponként való erősödését kívánjuk s kívánva svadeáljuk is ő knk annak őrizésére való vigyázását.

2. Nem szükségtelen okokból akartuk volna és az jó correspondentiának rendi is azont dictálta volna, hogy ő kme ha szinte elébb nem is ottan csak mostan ide bocsátott követjei által is ne prætermittálta volna velünk közleni, az megbékélésnek conditióit és az mostani lengyelországi gyűlésre követeit küldendő szándékát, melyeket maig is mi különben nem tudhatunk, hanem csak az mint idegen helyekről és bizonytalan emberektől érthettünk, kik is különbözőképen és csak az magok kedvek szerint irtak, az mint ezeket elégségesen közlöttük az ő kme követjeivel és noha szükségesképen magunknak is kedvünk ellen kellett ő kme emberit várakoztatnunk az végre, hogy Lengyelországba beküldvén érthessünk minden bizonyost, de nem egyébbel tért az is vissza, hanem hogy az republica is confirmálta legyen az ő klmekkel lött végezéseket és hogy ő klmknek is követjek akkor tájban várattott be.

3. Persuasusok levén annakokáért már egészlen az res-

publica, a király és az ő klk. között való békességnek állandó végben meneteli felől, mégis akartuk az mi ő klkhez való jóakaratumknak fenlételét declaralnunk, úgy hogy ez után is minden igazságos és tőlünk lehetséges dolgokban tudjanak és higgyenek bennünket ő klkhez minden fejedelmi kedveskedő jó akaratra kész indulattal lenni.

4. Öcsém Rákóczi Sigmond urnl való dologról ő klmétől vagyon válaszok.

5. Máthé vajdával levő dologban szeretettel adlaboralunk.

6. Az ő klme fiát kegyelmes gondviselésünk alá ha bizza, nemcsak fejedelmi favorunkkal prosequalni s jó erkölcsökben educalni igyekezzük, sőt azzal is ő klme magához való indulatinkat öregbíteni fogja, bátorságosan is bizhatja ezen mostan beküldött fő ember hívűnkre.

7. Hogyha pedig ez mi vélekedésünkön és informáltatásunkon kívül tanálkoznék lenni az dolog, annak mind meg tudására s mind pedig azon dolgokról ő klnvel tovább való deliberatióra bocsátottuk böcsületes fő ember hírűnket, bizonyos és elégséges tanúsággal.

(Kemény fogalmazványa.)

Lubienieczki jelentései.

a)

1649 nov. 14.

Rákóczy Zsigmondhoz.

Ilme Celsissimeque princeps, dne gratiosissime.

Ad literas Cels. Vrae, per ilnum dnum capitaneum Bie-censem * in conventu Prossoviciensi mihi redditas, jam pridem respondissem, nisi propositum meum defectus tabellariorum, qui haecenus Makovica ad me commeare consveverant, intervertisset. Deus enim novit, me nihil magis in votis habere, quam ut non tantum voluntati, sed nutui Cels. Vrae respondere possem. In conventu illo per dnum Reiner, Celdbus Vris respondere neque tempus ferebat, neque tutum videbatur. Nunc brevibus. Gratulor imprimis vehementer, de prospera valetudine, felicique rerum Celdnum Vrarum statu, quem divina clementia in annos quamplurimos prosperare velit. Utinam respublica nostra pari felicitate frui possit. Pax

* Wielopolski János, ki a lengyel király és respublica követe volt Rákóczynál. L. Rudawski Annales 42. 1.

ista nostra (omni scilicet crudelior bello) fax et principium malorum a Cels. Vra meritissimo jure appellata est. Nihil in ea firmum, nihil stabile, omnia suspecta et perniciosa sunt. Chmielnicius non sua sponte, neque vel amore patriæ, vel pœnitentia tam large profusi christiani sanguinis ductus, nobiscum pactus est. Reverentia Tartarorum ducis (qui nescio, quo fato, nostri (qui jam pene perieramus) misertus est, ad hæc pacta compulsus est. Nunc seditionem in incondita plebe concitavit; scribitque regi, se rabiem illius in officio continere non posse, pacta ista non acceptantis. Revera nihil aliud ista pacificatione egit, quam ut per hyemem pace frui possit, ineunte vere bellum atrocius redintegraturus. Quod plerique procerum regni subolfacientes, specie quidem priorum votorum exolvendorum, in exteris oras excurrunt. Pacta ista (quæ auctoritate modernorum comitiorum regni approbati hostis urget) a paucis, iisque, quos malum istud vel non movet, vel non attingit, approbantur, omnes ea promiscue detestantur, bellumque contra hostem tam nefarium (inito prius cum Tartaris, quos avellere ab illo satagunt arctissimo fœdere) adornari volunt. Quod utique, successu non careret suo, si inter regnicolas animorum unio speraretur; sed passim inter proceres et nobiles odiis acerrimis et suspicionibus laboratur; quodque magis metuendum: *Rex Poloniæ apud subditos suspectus est*, apud non paucos *exosus*. Deus det meliora. Dux Visniovicius, aliique magnates Russiæ et nobiles opem reipublicæ implorant, amissis bonis suis pro patriæ salute, fere omnibus. Dnus Firley castellanus Belsensis, post delatum sibi palatinatum Sendomiriensem a rege, is inquam, qui in obsidione Zbaraziensi generalis exercitus officio fungebatur, nuper vita functus est. De eventu futurorum comitiorum, varii varia; plerique tamen de felici ambigunt. Anglia, postquam regi suo tam funeste parentavit, regis imperium detrectat, et popularem statum introducit. Et, si famæ publicæ credimus, quo scilicet facilius crimen tantum elucet, Turcarum imperatori contra Venetos, 28 armatas naves in subsidium submisit, quibus gravis jam esse Venetis incipit Turca, et Candia nutare dicitur. De equis pro usu Cels. Vra commodis hucusque multum sollicitus fui. Sed revera nusquam invenire potui idoneos, ob summam bonorum equorum penuriam, quam et bellum hocce, et nimia provinciarum Russiæ vastitas (ex quibus plerumque generosissimi prodibant equi) intulit. Invigilabo tamen omnibus occasionibus, dummodo mihi constet, gradariisne, an alius quævis equis Cels. Vra indigeat. Hæc et alia quantocyus a Cel. Vra scire velim; vereor enim ne ilmus dnus capitaneus Bieccensis comitem me sibi

adjungat itineris ad comitia Varsoviensia; tum et de dno legato sersmi fratris vestri, ad eadem comitia expediendo (de quo jam aliquid inaudivi) certi aliquid scire cupio vehementer. Sed gratulor mihi non mediocriter de adventu in bona Makovicensia Cels. Vrae, qui brevi speratur una cum sersma matre. Deus optimus maximus Cels. Vrae feliciter sistat. Vale Ilme princeps, et prout soles, favere perge

Ilmae Celdnis Tuæ

famulo addietissimo

(V. Lubieniecki) mp.

Die 14. Novembris 1649.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

Külczim: Ilmo celsmoque principi dno Sigismundo Rakoczy de Felsővadász, universorum Sicularum Transylvaniensium generali, nec non ad septem comitatus pertinentis regni Hungariæ supremo locumtenenti etc. etc. dno meo gratiosissimo.

b)

1649 decz. 16.

Rákóczy Zsigmondhoz.

Ilme Celsmeque princeps, dne gratiosissime.

Evocatus literis mag. dni Klobucsicki, Ser. principis ad S. R. Mtem legati, occurri Becziam, ubi (absente tunc illustri dno capitaneo Biecensi) cum a primoribus civitatis tum a provisore ilris dni capitanei, mea cura (quantum tempus illud ferre potuit) humaniter exceptus, postera die, quæ 5. præsentis fuit, cum bono deo Varsaviam discessit, eamque, optimo itinere usus, sine dubio ante quadriduum ingressus est. Neque dubium est, gratissimo lætissimoque vultu, si unquam alias, a sua Mte exseptum iri. Me quidem iltris dnus capitaneus, comitem itineris ad comitia destinaverat; qua occasione cum mag. dno legato, tum imprimis Cels. Vris exilem quantumvis operam, commodare animus fuit, et firimum propositum. Sed postquam illum dnum capitaneum acerbus excepit casus, fato functa iltri ipsius conjuge, ordo etiam et tempus itineris ipsius confusus est, ita ut nonnisi ante unum atque alterum diem, idque tumultuarie, Varsoviam profectus sit; infortunatus tamen de non nullis, de quibus cum mag. dno legato contuleram, obtulit lubens operam suam ipsi eo loci inserviendi; neque ego prætermisi aliquos amicorum meorum per literas excitare ad idem

studium, cumprimis vero avunculum meum Cels. Vrae optime, quamquam non a persona notum. Innotuit praeterea Bieczii mag. dn. Klobuesicki, eximio viro, et cum ob natalium splendorem, tum ob militaria facta, insigni, dno Christophero Przyiemski, s. regiae Mtis colonello, qui suasu meo, prior m. dnum legatum accessit, ab eoque hilari coena exceptus, fidelem obtulit operam m. dno legato in comitiis inseriendi; idque sine dubio praestabit. Varsavia hucusque nihil novi accepimus. Comitia ante octiduum valde infrequentia fuisse ob tardiores senatorum et nunciorum terrestrium adventum; neque ilmus princeps campiductor Lithvaniae adhuc adfuit, excepto ilmo principe Boguslao Radzivilio, qui exiguo comitatu Varsaviam ingressus est. Director nunciorum equestris ordinis, illustris comes de Leszno, generalis Majoris Poloniae lectus est. Pacem cum Cosacis ratam fore, contra Turcas vero bellum regiam Mtem meditari, prima fama tulit. Sed in incerto omnia adhuc esse, nemini ambiguum est. Hisce demum diebus, scilicet, realiter inchoabuntur comitia, hucusque in praeliminaribus, vel ut verius dicam, in aulae nugis (pessimo reipublicae nostrae more), tempus insumptum est; utinam vero quam felicissime coalescant. Allata mihi ab aula nuper est narratio transactionis cum Tartaris et Cosacis, stylo certe non vulgari, ut apparet, et (ut quidem mihi cognitum est), ipsius ilmi cancellarii confectam; eam ut ut paulo prolixior, manu mea tumultuarie descriptam, Celsbus Vris mittendam censui, quod viderem in ea nonnulla contineri, quae Celsnes Vras scire intersit. Atque utinam istis conditionibus, cum barbaris et rebellibus pacti fuisset. Sed vereor, ne de ea idem sit iudicium, quod de Xenophonte, qui confecta poedia Cyri Persarum monarchae, descripsisse dicitur Cyrum non qualis fuerit, sed qualis esse debuerit. De adventu ad initium adventantis novi anni Cels. Vrae Makovicziam, multis nominibus gratulor; sed imprimis, quod tum licebit mihi ad Cels. Vram excurrere (nisi futurus sim molestus) eique coram, primum ad omne obsequii genus, meum testari affectum. Faxit modo deus optimus maximus, ut conspiciere mihi Cels. Vram liceat incolumem et florentem. Dabantur 16. Decembris 1649. anno.

Ilmae Celdnis Vrae

aeternum devotus

(W. Lubieniecki.)

Külczim: Ilmo Celsmoque principi, dno Sigismundo Rakoczy de Felsővadász, stb.

1649 nov.—decz.

Klobusiczky lengyelországi követsége.

a)

1649 nov. 8.

A Lengyelországba küldött követek által egy lengyel főúrnak adandó bizalmas közlés töredéke.

Mivel pedig, az mint bizonyosan értjük, nem kevésé vötték kétségben az dissidensekkel ellenkező respublicának tagjai az mi emberinknek kozákoknál, azoknak viszont nálunk való lételeket, s noha Istennek kegyelme által sem azért való valami tartásból, sem pedig az idő előtt való mentséggel az kétségné knevekedéseért, mindazáltal jó akaróinknak értékre adnunk szükségesnek itiltük, hogy ha kik ellenkező értelemben kezdenének lenni, igaz mentségünket megért-hessék, és azoknak szívekből is excutiálhassák.

Erdélynek és Magyarországnak nem kevés sőt ez napig is siralmas emlékezetben levő kárával, ezelőtt való időkben in anno t. t. Lengyelországra menvén az tatárság, onnan Husztnál által az havasokon, és véletlen tanálván az föld népét, rettenetes pusztitást töttenek, melytől mostan is nem kevés félelem levén, mind Erdélyre, Magyarországra, fejedelmi hivatalja szerint édes atyáinknak kellett volt küldeni vigyázni, s explorálni, nem követjét, sem internunciusát, hanem csak közönséges gregarium militem.

Erre pedig indíttatott volt onnan is, mert az portáról expresse megirták, hogy az szultánok és Kmelinezki sollicitálták is az portát ezen licentiajáért; vádolván azzal bennünket, hogy az respublicánál mind követeink ben volnának Lengyelországban, s mind pedig hadat küldöttünk volna az respublica szolgálatjára.

Melyet annyéra apprehendált volt az kozákság és tatárság, hogy obiciáltak is azon katonáknak, és vittek is eleikben magyar rabot, ki ha meg nem examináltatott és bizonyosodott volna, hogy nem az erdélyi fejedelem birodalmából való, azon katonának élete is elfogyott volna.

Correspondeálván pedig az szultánok Chmelinezkivel, mindkét felől concurrált fenyegetőző követségek, ha valahogy experiálhatták volna vagy experiálnák az respublica szolgálatjára való indulatunknak kimutatódását, akárki azért

jó lélekkel megítélheti, ha nem kellett-e fejedelmi hivatalja szerint vigyázni, idvezült édes atyánknak, és módokat keresni, hogy birodalmára is ne vonja azt az fegyvert, és annak az szomszéd tüzének szikrája, melyben ég Lengyelország, ez hazába is be ne pattanjon, annyival inkább, hogy noha idvezült édes atyánk, az király halála után is minden jóakarátját ajánlotta az respublicának, de azoktól, kiknek incumbált, respuáltatott, sőt még audientia is töllök denegáltatott.

(Talán a Klobusiczkynek adott utasítás töredéke, Kemény János fogalmazványa.)

b)

A levelek.

Ad regiam Mtem Polonum.

Serenissima Mtas dne gratiosissime.

Bonæ vicinitatis, et observantiæ (quam Mti Vrä debere me fateor) debitum esse existimavi per internuncium meum gener. Andream Klobusiczki ex præcipuis aulæ meæ familiarem, Mtem Vram, hanc nactus occasionem obsequenter invisere, et de sedatis regni istius, alias multum incliti tumultibus, tranquillitate reduce, ac tropheis, quibus fascēs Mtis Vrä numen propitium in ipso stativi primordio ornavit, ex animo congratulari; quod et affectu sincero facio et concipio, et hanc Mtis Vrä felicitatem indies majoribus ampliari et cumulari progressibus intime voveo, nihil ambiguus Mtem Vram eadem inclinatione et prosperitate gratiose in me fieri, qua immortalis nominis frater et prædecessor istius regni Atlas et pater, in defunctum dnum patrem et prædecessorem meum excelsi nominis ferebatur, ut hoc, uti mihi certo promitto, ita Mtem Vram instanter rogo, hanc obsequentissimi studii mei oblationem animo faventi excipiat, et pro sinceræ affectionis tessera agnoscat, nunciumque meum affectu benigno intueatur, et quid nomine meo demisse proponenda habebit, illis fidem adhibere ne dedignetur, rem sua eminentia dignam, et meis obsequiis demerendam factura. Cujus favori me et sincere commendo et Eam et diutissime et augustissime rerum potiri toto pectore exopto etc.

Ad rempublicam Polonorum.

Ilmi, Reverendissimi, Illustres, Reverendi, Spectabiles, Magnifici, Generosi, nobiles ac excellentes dni vicini et amici observandissimi.

Officium boni vicini facturum et effecturum me putavi, hac se offerente occasione Dil. Vras amanter invisere, et de superatis tot malorum fluctibus, ac redintegrata salute communi eisdem congratulari, quam perennem et æternum florentem affectione sincera exopto, nihil dubius sersmam rempublicam eundem in me candorem, quo defunctum principem dñum patrem et prædecessorem meum excelsi nominis prosequabatur, observare, cui respondere mihi quoque cum et cordi est, quod et sincere promitto, et Dil. Vras peramanter compello, nuncium meum animo benevolo excipere, verbis ejus nomine meo proferendis fidem habere, et acquiescere velint, animoque indubio sibi persvadeant, quicquid a bono vicino, et principe amico expectare potest, id omne, more prædecessorum meorum hujus regni principum magni nominis, me toto conamine præstiturum. Quas de cetero diu florere, et regimine augusto frui ex animo precamur.

Ad primates et potiores regni Poloniae mutatis mutandis secundum conditionem personarum.

Ilme etc.

Memoria et observantia fœderum antiquorum, et bonæ vicinitatis, quæ inter gentes nostras intercedit, intime movet eundem affectum, et amicitiae officia, quæ prædecessores nostri hujus regni Transylvaniæ principes cum sersma Polonorum republica et primoribus ejus exercuerunt, quavis occasione exhibere et exercere. Eam ob rem in præsentiarum etiam benevolæ affectioni consonum nobis visum est, Ilmam D. Vram medio generosi t. t. ex præcipuis aulae nostræ familiaribus invisere, statum rerum, et valetudinis ejusdem cognoscere, et paci ac tranquillitati isti regno redivivæ congratulari, quam uti longævum et perennem ex animo vovemus, ita Eandem observanter requirimus, hanc benevolentiae nostræ oblationem protestatæ sinceritatis argumento observare, et si quæ nomine nostro præscriptus aulicus noster dicenda habuerit, fidem illi adhibere haud gravatim velit, quo tali Ill. D. V. inclinatione exciti, consuetudinis mutæ studia, frequentiori et alacriori fervore exerceamur. Quod nobis de Ill. D. V. et audacter promittimus, et Eandem diu valetudine votiva perfrui, et feliciter rerum potiri peroptamus. Datum etc.

Ad alios nonnullos, hic etiam observata variatione pro conditione personarum.

Cum fidelem nostrum gen. Andream Klobusiczki, ex præcipuis aulae nostræ familiarem ad sersmam regiam Mtem et rempublicam expeditum voluerimus, in mandatis eidem dedimus Dñem Vram invisere, et affectionem nostram bene-

volam eidem offerre; quod uti nos sincere facimus, ita ab eadem accipi, et observari volumus, et ut verbis præscripti nuncii nostri fidem habeat, et hoc pro candida benevolentiae nostrae contestatione reputet, benevole requirimus, ac eidem diutioris et felicioris vitae commoda precamur. Datum in civitate nostra Bistriciensis die 8-a Novembris 1649.

(A m. nemz. múzeum. Fol. Lat. 1674. sz. kötetéből.)

c)

Klobusiczky decz. 17-iki jelentése.

Excellentissime domine, domine mihi gratiosissime, fidelium et humiliorum servitorum meorum stb.

Kegyelmes uram, akarám Nsgdat alázatosan informálnom ide való érkezisem felől. 15. præsentis jöttem be Varsavára, elébb nem lehetett rosz utaknak miatta, mindazonáltal békével; az szállás dolgában volt elsőben difficultásom, de az is accomodáltatott, köldetvén és láttatván cancellarius uram király ő felsége parancsolatjából, ha mi fogyatkozás esett abban, készek resarciálni etc. *Sed hoc pro forma* duntaxat etc. Tegnap sollicitáltam audientiát, cancellarius uramnak izenvén felőle; mert mind az két hopenester igen beteg, Kozanovski uram nem is szólhat immár. Ő nsga azt izente, hogy gondja leszen reá, mennél hamarébb leessen audientiám, mind király ő felsége s mind pedig az respublica előtt, ha audientiam leszen, derekasan minden dolgokrúl akarom informálni mind urunkat ő Nsgát s mind pedig Nsgdat. *Radivil* tegnap jött be, még nem lehettem szemben vele. Ez *íjel* mindazonáltal szemben voltam *Psitkoviussal* nagy *rettegíssel*, mert igen *suspectus* mind maga, mind az *herceg*, s *communicáltam* vele az *dolgot*, kérvén arra, juttasson szemben az *urával* s az *dolgot* is *communicálja* vele. Megmondottam, *quod versentur inter ignem et aquam lássák, mit cselekesznek, nem hisznek az kozákok sem az királynak, sem pedig az respublicának, ha Nsgtok nem akarja az dolgot, töröknek adják az országot.* Azt mondotta arra, *hogy est res maximi momenti*, tanácskozni fognak az *herceggel* felőle. *Rex in magno odio et contentu propter levitatem et immoderatos affectus multi male illo contenti.* Itt vagyon Visniovetzki herczeg is. *Tam Radivil, quam ille male rege contenti* kétséges, *confirmáltatnak-é, nem-é, az pactumok, quia multi præsertim ecclesiastici pertinaciter dis(sen)tiunt multi e contra volunt, videntes ultimam ruinam reipublicae.*

Én mindazonáltal azt mondom *confirmálni fogják* annak vállalását reserválván nsgtoknak *in aliud tempus. Radivilnál voltak kozák követek.* Nem tudván *bizonyosan elmíjék(et)* az embereknek, nem tudok *még most* Nsgtoknak semmi *bizonyost írni.* Audentiam levén s beszélgetvén *az emberekkel,* informálni fogom Nsgodat mindenekről derekasban; az urak most gyülekeznek csak, addig nem lehetek senkivel szemben, az míg audentiám nem lesz az királynál és az respublicánál. Félek igen *költségben* való fogyatkozástúl, ha sokáig leszen itt mulatásom, mert drága minden. Én nem tudom, *miért gazdálkodunk beste kurva fiaknak,* nekünk *senki semmit sem ad.* Velipolski ninesen még itt, a felesége holt meg. *Lubineckivel* az útban voltam, szömben nem igen biztat az, azt mondván, *non posse fieri aliquam mutationem* nisi degradato aut defuncto rege. In reliquo E. cels. V. diu et felicissime valere animitus cupiens.

Varsaviæ, 17. decembris, anno 1649.

Excellentissimæ cels. V.

fidelis et humilimus servus

Andreas Klobusoczky m. pr.

P. S.

Ez órában jött volt hozzám cancellarius, maga jelentvén, hogy holnap leszen audenitiám 10 órakor az király előtt annakutánna az respublicának.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

Külczim : Rákóczy Zsigmondnak.

d)

1649 decz. 26.

Klobusiczky decz. 26-iki jelentése a decz. 23-iki kihallgatásról s a lengyel főurakkal folytatott tárgyalásról.

Megjelent Történetmi Tár 1888. évf. 114. s köv. ll.

e)

1649 decz. 24.

A lengyel király levele Lorántfy Zsuzsánnához.

Joannes Casimirus dei gratia rex Poloniæ, magnus dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ,

Smolensciae Cernihoviaëque, nec non Svecorum, Gottorum Vandalorumque hæreditarius rex.

Ilma princeps, dna vicina et amica nostra charissima. Luculenta ilmi Transylvaniæ principis propensi in nos regnaque nostra animi testificatio per se nobis gratissima, eo nobis iucundior est, quod coniuncta cum testimonio benevolentiaë in nos Iltis Vraë, quam ex literis Iltis Vraë et generoso Andrea Klobucziczki, eiusdem ilmi Transylvaniæ principis internuncio cumulate perspeximus. Quo officii genere quod Iltas Vra erga nos defungi voluit, nobisque gratulatur motus et tumultus subditorum nostrorum compositos, pacemque stabilitam, non possumus id nisi gratissimo animo ab Ilte Vra accipere, cupimusque dari nobis occasiones, quibus nos Iltas Vra gratos et memores huius officii experiatur. Exposuit etiam nobis idem internuncius nomine Iltis Vraë querelam contra gen. capitaneum nostrum Sanocensem, quod aliquos subditos Iltis Vraë prætextu latrociniorum in bonis Iltis Vraë captivari et suppliciis affici curaverit. Quod ab eo factam iniquo animo intelleximus, licet enim ad talem executionem procedere potuisset, si in fundo suo, et in facto eos deprehendisset, minime tamen in bonis Iltis Vraë id attentare illi licuit. Talia in posterum a subditis regni nostri ne fiant, edictis nostris quæ statim in illas partes regni nostri mittimus, serio cavebimus, utque omnibus modis bonæ vicinitatis iura conserventur, providebimus et curabimus, quod fusius referet idem gen. internuncius ilmi principis Transylvaniæ. De cetero Ilti Vraë diuturnam valetudinem et omnem felicitatem a deo precamur. Datum Varsaviæ die XXIV. mensis Decembris, anno d. MDCXLIX. regnorum nostrorum Poloniæ primo, Sveciæ vero II. anno.

Joannes Casimirus rex mp.

Külczim: Ilmæ principi dnæ Zuzannæ Lorantfi Transylvaniæ principi, Siculorum comiti atque partium regni Hungariæ dnæ amicæ et vicinæ nostræ charissimæ.

f)

1649 decz. 26.

A lengyel király levele a fejedelemlhez.

Non potuit latere Iltem Vram ob ipsam locorum vicinitatem et ingens periculum, quod ex perniciosos Cosacorum subditorum nostrorum motibus regno nostro et toti christianitati imminabat, et subsecuta tranquillitas quam populus

dominiisque nostris restituimus. Agnoscimus in eo summam dei erga nos benignitatem, quod conatus nostros pro regni nostri et tot populorum salute susceptos favore suo prosequi voluit, agnoscimus etiam Illtis Vrae dignam christiano principe et bono vicino benevolentiam, quod sicut exitiosis istis motibus et regni nostri calamitati indoluit, ita nunc feliciores successus nobisque res brevi tempore gestas per literas et generosum Andream Klobuesieki, internuncium suum amice gratulatur, quod nos gratissimo animo ab Illte Vra accipimus, haneque propensi animi erga nos regnaque nostra testificationem ita animo nostro infigimus, ut omnes nos id cupere agnoscant, quo amicitia inter seruum olim et potentissimum Vladislauum quartum et illum principem parentem Illtis Vrae constanter culta inter nos omnibus officiis etiam augeatur. De caetero Illti Vrae longævam incolumitatem et felicissimos rerum successus a deo precamur. Varsaviae 26. Decembris.

(Lib. legat. XXXV. 436—44. A szentpétervári állami ltárban.)

g)

1649 decz. 30.

*Radzivil herczeg válasza Rákóczy Zsigmondhoz, melyet
Klobusiczki által küldött.*

Ilme dne, frater nobis observandissime.

Ex omnibus litteris, quas Ilma Dilectio Vra ad nos dedit, solæ eæ ad manus nostras pervenerunt, in quibus priores numerantur, quæ tabellariorum vel infidelitas vel incuria in causa est, quod tam ardenti Il. D. Vrae erga nos amoris hactenus nihil responderimus. Ceterum ut scribendi diligentia hactenus fuimus inferiores, ita sincero ac fraterno Ilmæ D. Vrae animo par studium nostrum ad obsequendum afferre adnitemur; id unice desiderantes, ut dignam et Ilmæ Dnis Vrae erga nos benevolentiae et mutuae ad præstanda officia Ilmæ Dnis Vrae debita, animi nostri alacritati quamprimum nanciscamur opportunitatem, atque tam re ipsa queamus comprobare, quam simul vere et ex animo

Ilmæ Dnis Vrae

frater

ad omnia officia paratus

Boguslaus Radzivil dux mp.

Datum Varsaviae die 30. Dec. 1649 anni.

Külczim: Ilmo dno Sigismundo Rakoci de Felsővadász, dno fratri observandissimo.

Jegyzet. Az ossolmi herczeg, Lubieniczka, a brescensi palatinus Micninski János, Pegonvski András s Wielopolski leveleit lásd Történelmi Tár 1888. évf. 118. s köv. s 288. ll. Különösen Pegonvski az országgyűlésről érdekes részleteket közöl. Radzivil levelét Okirattár 25—6. ll. Klobusiczkynak a király előtt mondott beszédét Történelmi Tár 1889. évf. 339. l. s u. ott Wielopolskinak decz. 30-iki levelét Zsigmond herczeghez.

h)

1650 febr. 6.

Radzivil Janusius válasza Lorántfy Zsuzsánnának.

Serenissima princeps dna et mater observandissima.

Filialis noster in Sermam Dilect. Vram affectus et promptitudo nullis penitus verborum cancellis circumscribi potest; proinde cuncta eiusdem a dno groso Klobuczyeki ad rempublicam nostram ablegato ad Sermam Dil. Vram existimet devota nostra in se quam animo concepimus observantia, hanc non literario alloquio, verum luculentiori aliquo argumento evidentiis contestari in votis habemus. Quod vero Serma Dil. Vra reciprocum in nos affectum et propensionem polliceatur, est de quo nobis gratulemur, omnique studio et conatu in id incumbamus, ut cum tam singulari in nos affectus testificatione paria facere possimus, officiorum nostrorum promptitudine, eam et in præsens quam prolixissime delatam cupientes Sermæ Dil. Vrä. Eidem commodæ valetudinis, cumulatissimæ celestis benedictionis et omni-genæ successuum prosperitatis intima concipimus vota. Datum in bonis nostris Zabłudoviensibus die 6. Februarii anno 1650.

Sermæ Dilect. Vrä filius ad obsequia paratissimus

Janusius Radzivil d. g. dux Burzarum et Dubnicorum, S. R. I. princeps, Neveliae et Sebiesii comes, ducatus Samogitiae generalis capitaneus, exercituum magni ducatus Lithvaniae dux campestris, Casimiriensis, Borysoviensis, Camenecensis, Seyvensis, Bystricensis, Retoviensis gubernator.

J. Radzivill mp.

Külczim: Serenissimæ principis dnæ Susannæ Lorantvi, dei gratia Transylvaniæ principis, partium regni Hungariæ dnæ et Siculorum comitissæ, dnæ et matri observandissimæ.

Jegyzet. Klobusiczky követségére nézve v. ö. Rákóczy Zs. febr. 2-iki levelét: Rákóczyak csal. levelezése 416. l.

Portai tárgyalások.

Serédy István főkövetsége 1649 márcz.—jun.

a)

1649 márcz. 30.

Serédy István jelentése.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nsgdnak, mint klmes uramnak, Isten ő felge Nsgdat, jó szerencsés hosszú élettel áldja meg.

Az alkalmatosság úgy hozá, klmes uram, az vajda ő nsga kapikihái kalarást bocsátának az urokhoz, nem mulatom el én is klmes uram, hogy Nsgdat ne tudósítanám jövelelem felől. Áldott az felséges istennek nagy neve, mi is az tegnapi napon 29. Martii érkezénk be Konstantinapolyban az régi szokás szerint böcsölettel hozának be, szállásom is tisztességesen volt; utunk, klmes uram, felette nehéz lön, úgy hogy sok lovaink halának, maradának el, az Nsgod veres szekere elől is kettő holt meg, magunknak is egynehány, az főembe-
reknek is mindeniknek maradt lova el, de az csak semmi, csak Isten ez után adjon jó előmenetelt dolgainkban. Nsgdnak, klmes uram, ilyen hamar való idő alatt semmi bizonyost nem írhatok, mivel Zülfikar agával is csak tegnap bejövetelemkor beszéltem s küldettem az vezérhez ő Nsgához audientiát sollicitálni. Mivel az római császár követével is ez mai napon lött szemben császár, ott forgódott Zölfikár aga is, nem jöhetett ma hozzám, mindazáltal, klmes uram, keményen tartják magokat az tölönk kívánt dologban, ha Isten engedi, klmes uram, az vezérrel szemben lehetek, Nsgdat mindenekről bőségesen tudósítom. Magok állapotjokat úgy látom, klmes uram, meg akarnak békélni az velenczésekkel, noha igen nagy készöletek vagyon hajókkal. Az lóra való szerszám felő Nsgdat tudósíthatom, az csáprág és az szerszám egyforma mind, apró robintos, de az nyereg jáspisos, robintos is ugyan, de apró terkéz több vagyon benne, régi kormán nyereg-forma, vékony mind eleji hátolja, az kengyelét sem láttam, klmes uram, mivel csak egy napom volt, az jancsiknak is csak egy darabját láttam, szép jancsig, az csáprág is szép, az szerszám-mal egyforma. Ezután három-négy nap alatt bővebben írok

Nsgdnak, klmes uram. Az leveletem csak sietséggel íram, mivel sietett az kalarás, Nsgd klmes uram, mégis értse, hogy beérkeztem, valamire az jó Isten erőt ad, klmes uram, tiszta tökéletességgel igyekezem Nsgodnak szolgálnom, Isten Nsgdat éltesse sok esztendőig jó egészségben.

Datum Constantinapali, 30. Martii, 1649.

Nsgdnak alázatos szolgálja
Serédi István mp.

Külczim: Illustrissimo principi domino domino Georgio Rakóczi, dei gratia principi Trnæ, stb.

Rákóczy kez.: 19. Apr. vajda postája.

b)

1649 ápr. 12.

Serédy István jelentése.

..... mert klmes uram, ha tehetségem volna rája, egynehány ország királyává tenném Nsgodat; mi szöksége, klmes uram, Nsgdnak mindenkor tartani, búsulni, az minek meg kell lenni, Nsgd ne halogassa, bizonynal higye Nsgd, nem hasznos; oly nagy gyölölségében volt klmes uram, ödvezelt klmes urunk az portának, én meg sem irom Nsgdnak mit mond az vezér is ő nsga felől, klmes uram, igen erősen megparancsolván Száva Mihálynak feje vesztése alatt, senkinek semmit ne szóljon, csak Nsgdnak mondja meg, az mit hallott, magam is izentem tőle Nsgdnak. Nsgd, ismét ötet keldje be mivel talán hamarébb járhat ő. Én klmes uram, valami az én kicsin tehetségem, Nsgdnak tökéletességgel igyekezem szolgálnom, ha Nsgdnak úgy fog tetszeni, az tizezer aranyat megkeldi Nsgd, az atnam formáját Nsgd kívánságul írva keldje Nsgd; Nsgdat, klmes uram, ugyan nagy alázatossággal kérem, ne késlelje Szávát, vagy más póstát bekeldeni, ha egyebet is akar Nsgod keldeni, hogy gyalázatjára Nsgdnak és az országnak s magunknak is innét ki ne köldjenek, bennönket; valameddig kételen nem leszek vele, addég ki nem megyek ugyan. Ezek után Isten ő felsége éltesse sok esztendőig.

Datum Constantinapoli, 12 Aprilis jó reggel, 1649.

Nsgdnak alázatos szolgálja
Serédi István m. pr.

P. S. Sebesi Miklós uramtól beköldött Nsgd ajándékot az császárnak és vezérnek még ez ideig is be nem vötték,

arról azt mondá, klmes uram, az vezér, abból is meglátszek az Nsgd maga veselése az portához, császárnak csak gyermeki rossz marhát köldött Nsgd, melyet nem tartván illendőnek, nem is vöttek be; Nsgd parancsolta, klmes uram, az órácskát tegyem az ötszáz arany helyébe az ládában, de én klmes uram, nem töttem, mivel irva adtak be az vezérnek minden ajándékot, jól tudja az vezér, hogy az ládában volt az ötszáz arany; arról is mit fog Nsgd parancsolni, az ajándékokat hova, kinek s mint adjam be, ha Nsgd, klmes uram, nem késik kedvét keresni az portának, hiszem Istent jó karban állathatjuk az Nsgd dolgait, mindent megpróbáltam, klmes uram, ígérettel, ajánlással, de nincsen semmi szaporája, ha szintén valamit véghez vihettem volna is, elvették volna az Nsgd adományát, de gyermek levén az császár, az vezérség is változandó, csak héában volna az Nsgd költsége, ugyan ez után is mindenkör csak vonnának Nsgdon az dolognak is meg kellenék lenni. Hírek felél Nsgdat kapikiha uram fogja tudósítani.

Külczim : Illustrissimo ac celsissimo principi domino Georgio Rakóczy, dei gratia principi Trnæ stb.

c)

1649 jun. 5.

Serédy István jelentése.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nsgdnak, mint klmes uramnak, Isten ő felsége Nsgdat jó szerencsés hosszú élettel áldja meg. Tudom Klmes uram Nsgd örömet értette volna, állapotunk miben legyen, magam is jó szívvel gyakorta tudósítottam volna Nsgdat, az volna, klmes uram, hívatalom is, de az itt való állapotok nem engedték, mivel változások lőnek az vezérek állapotjokban. Ez ideig, klmes uram, micsoda dolgokon mentem által, Nsgdnak alázatosan megírom. 24. Maii az új fővezérrel szemben lők, klmes uram nem úgy láta, mint az vín rossz vezér, nagy becsőlettel katona módon tractála velem, minden ajándék megvult nálam, mivel az vén szerencsémre sem vötte vala el tőlem. Nsgd ajándékát kedvesen vövé, én is klmes uram az mint tudtam, Nsgd nevével keszentettem, egyéb szavaira is váloszt töttem, idvezölt klmes urunk felől is, klmes uram, böcsőlettel emlékezők, mondá, Rákóczy fejedelemben volt ugyan valami fogyatkozás is, de az híségét megtartota az portához. Az én szavaim után, klmes uram, mondá: Nsgd is jó úton indult el,

abban megmaradván Nsgod, csendesesen, békeségesen uralkodhatik Nsgod, megmondá ugyan, klmes uram, volt az portának gondolkodása is ugyan, rendelése is, de az miért annak kellett volna lenni, azt Nsgod beteljesítette, alkalmatossabb Nsgdnak helyében maradni, hogysen mint az ki azt sollicitálta sok igirettel, tudniillik Mojses, ő azért klmes uram nem nevezé ki. En is klmes uram, mind atnámét, egyéb szökséges dolgokat is eleiben adám az vezérnek, írva is beadám neki; sok volna klmes uram az beszéd, de rövideden mindenekre ajánlá magát.

Ezeknek utánna az császárnál lén audentiám, klmes uram 1. Junii oda is igen nagy böcsülettel vittek bennönket az szokás szerént klmes uram, az mint az vezér előtt öltem, kérdé, mint vagyok, megfelelék: köszönem ő nsgának jóakarátját, csak Isten ő Nsgát éltesse, mind jól leszek én; kérdé klmes uram miért adtuk, mert így szóla kegmes uram, vissza az németnek Kassát ahhoz való tartományokkal egyött; mondám, Nsgd nem adta, magok elpártoltak, éjjel bocsátották be az német részről való generalist is. Kérdé, volt-é az békeségben az, hogy vissza száljon az az tartomány ödvözölt urunk halála után? Mondám, klmes uram, úgy volt, mert én voltam akkor is követe ödvözölt urunknak ide be az portán, mind meg beszélém historice, klmes uram. Nem segítették ő nagát az végezés szerént, sőt az hadakozástól is tilalmazták; — mondá klmes uram, az vezér, az némettel való végzése is hatalmas császárnak úgy volt, az hét vármegye Erdélyhez maradjon örökösön, azonban monda nó erről másott beszélek veled. Onnét, klmes uram, vittek az kis császár eleiben, szintén az köntöseig maga adá az vezér az császár mentéjének újját kezemben csókolni, mivel, klmes uram, elvégeztem vala az előtt az vezérrel, hogy úgy legyen, mert gyalázatnak tartja Nsgod országával egyött, hogy csak földet csókoltatnak velönk. Köszöntém klmes uram császárt Nsgod nevével egyéb követségemet is meg mondám Zülfikárt szintén eleében hívá az vezér császárnak, úgy mondatá meg, az mit én mondtam. Mikor arra juta, klmes uram atnámét, lovat, egyebet kívánunk Zülfikár fő kapuczi pasája által köldjön ő hatalmasága Nsgdnak; megkérdé az gyermek az vezértől: úgyé az szokás; az vezér klmes uram, mondá úgy, hatalmas császár; mondá az kis császár nolla, meg legyen. Mind ez ödök alatt is klmes uram semmi szó nem volt az magyarországi adóról, én sem hoztam elő, de úgy gondolom, nem mulatják el, hogy elé nem hoznák, ha előhozzák is, isten velem levén, igyekezem klmes uram, azt is jó karban állatnom. Az vezéreket is klmes uram az szokás szerént eljártam, az kikhez szökségesebb volt me-

netelem, azok is klmes uram, igen nagy böcsölettel kedvesen láttak, ajánlották magokat Nsgdnak, akarják klmes uram, hogy had nélkül ment végben ez mostani dolga Nsdgnak. Sokat beszélnek, klmes uram, de mind jót.

Nsgdnak irtam vala klmes uram az lóra való arany rubintos szerszám felől, sokkal szebb, jobb annál, melyet Száva Mihály mondott Nsgdnak, úgy vagyon darágább is, mert meg nem hozhattam alább négy ezer kétszáz tallérnál. Az szerszám, klmes uram, királyi marha, valóban vagyok rajta, kivihessem Nsgdnak, de még nem vehetém rája az zsidót, az kié. Mind azáltal, klmes uram, ha lehet, valami részét ugyan kiviszem, nyergét vagy czáprágot, valamelyik részét lehet, ha kell klmes uram, valami pénzt neki adnom is; az nyerge is Murat-formán vagyon csinálva. Lovakat szőkön tanálhatunk, Ébeni uram, klmes uram minden nap járja az várast, lovakat keresve, az magam szolgálaim egy felé, ő klme más utcákra járnak minden nap. Kapuczi pasát is készítik, klmes uram, az melyet mondanak igen dicsérék, emberséges ember ez ember is; az ló és szerszám felől is ajánlák, klmes uram magokat az vezérek, hogy jó leszen. Száva Mihályt hátrább hattam, hogy mikor kiindulunk innét, klmes uram, tudósíthassam Nsgodat bizonyoson. Ha isten azt adná érhetnünk, az Dunáról még újabban tudósítom Nsgdat, klmes uram. Az feleségemnek irtam magam állapotom felől, Nsgdnak alázatosan megszolgálom, küldje meg Nsgod neki, otthon is had viseljünk gondot. Irtam arról is, Bánfi uram klmes uram az lovai felől azt mondja, maga is Nsgd alázatos szolgálja, lovai közül melyek(et) szereti Nsgod, jó szívvel adja Nsgduak. Ezek után Isten ő felsége engedje, tanáljuk Nsgodat jó egészséges boldog állapotban. Datum in Constantinopoli 5. Junii, 1649.

Nagyságodnak alázatos szolgálja
Seredi István m. pr.

I.

Klobusiczky Varsóból csak januárban érkezett haza. «Tovább való mulatásában — írja Zsigmond herezeg febr. 2-áról testvérének — nem volt mód, mert a királytól, respublikától válasza lévén, ha mulatott volna mindjárt eszekben vették volna, hogy nemcsak a királyhoz, respublikához ment»,¹ hanem valóságban azért, hogy utánnézzon a király-ellenes pártot szervezni. Klobusiczky tapasztalatai nem voltak igen biztatók, de olyanok sem, melyek kizárták volna a lehetőséget, hogy a viszonyok alakulása a dolgoknak kedvezőbb fordulatot adhat. Azért hát midőn Teterát visszabocsátották, elhatározá a fejedelem, hogy nem szakítja meg a tárgyalásokat, s maga részéről is nevezett ki követet a hetmánhoz, Márjássy Istvánt,² azzal az utasítással, hogy ez olyan barátságot és szövetséget szerezzen közte és a tatár közt, mint a milyennel ő, a hetmán bír, mert csak ezen esetben lehet remélni, hogy a lengyel viszályban sikerrel léphet fel. Maga Zsigmond is, ki decz. 12-én érkezett Erdélybe, visszasietett a lengyel határszélre, úgy hogy jan. 13-án már Zborón volt.

Ez volt a legalkalmasabb hely, honnan a lengyel s a keleti viszonyok alakulását figyelemmel lehetett kísérni, s hogy ezt a Rákóczyak felismerték, mutatja azon körülmény, hogy az a gazdasági személyzet, mely a makoviczai uradalomban volt alkalmazva, egyszersmind diplomáciai testület is volt. A törökökkel szemben álló végvárak tiszttartói katonák is voltak: a lengyel és moldvai területtel határos vidékek tiszttartói sokszor jártak politikai küldetésekben s gazda-

¹ A két Rákóczy csal. lev, 416. l.

² Okmánytár 662—667. ll.

sági tudósításaik politikai hírekkel is meg vannak rakva. A Rákóczy-ház lengyelországi s moldvai barátaival ők tartották fenn az összeköttetést, s mindig volt köztök olyan, kit fontosabb küldetésekhez lehetett alkalmazni. Gondoskodtak, hogy a levelek gyorsan kézbe adassanak s a posták és követek hamar és biztosan juthassanak rendeltetésök helyére. S ez annyival fontosabb volt, mert nemcsak a Lengyel-, Kozák- és Muszkaországba, hanem a Nyugat-Európába menő követek is rendesen erre vették útjokat. A lithvániai, kurlandi és danczkai (gedani) levelek ez úton jutottak rendeltetésök helyére. A központ, ki ez összeköttetések csomóját fenntartotta, Zsigmond herczeg volt, ki legtöbbnyire Felső-Magyarországon tartózkodott, s kinek kezén mentek át az Erdélybe szülő levelek is.

A mint II. Rákóczy György az atyja által kezdett keleti összeköttetéseket fenn akarta tartani, szemben Lengyelországgal arra volt utalva, hogy Moldvával jó viszonyban legyen, mert a krimiai tatárok birodalma s a kozák területek Moldvával lévén határosak, a legrövidebb út a khánhoz s a hetmánhoz ez országon át vezetett. De a moldvai hospodár Lupul, ki 1634 óta ült a vajdai széken, megbízhatlan ember volt. Sok baja volt vele már az öreg Györgynek is, ki a csatatéren s a diplomáciai küzdelemekben sikerrel küzdött vele, a nélkül, hogy megbuktathatta volna. György uralkodása utolsó évében az a terv merült fel, hogy érdekei házassági kötelék által csatoltassanak a Rákóczy-ház érdekéhez, s már ki volt csinálva, hogy fiatalabb leányát Zsigmond herczeg vegye nőül (másik leánya Radzivil herczeg neje volt), hanem e tervet a fejedelem halála megghusítja. Mert a mily hévvel dolgozott Lupul annak létrejöttén I. György életében, oly lanyhán vette azt II. György alatt — s határozott válaszáadás nélkül húzta, halasztotta a dolgot. A Rákóczyak bosszantva e megbízhatlanság által, kéz alatt Zsigmond számára Németországban kerestek menyasszonyt: Lupul pedig még nem szánta el magát rá, hogy mit fog leányával csinálni. Az egész 1650. évet várakozó állásban töltötte el, de arra, hogy a viszonyok alakulását sokáig nézze tétlenül, s ne ha-

tározza el magát azokat a maga hasznára kizsákmányolni, gondolni sem lehetett.

Még ez időben nem látta Lupul eljötnnek az időt, hogy valamit tegyen. A szorosabb családi összeköttetés tervének elmaradása nem zavarta meg a szomszédságos jó viszonyt, s a két ország közt gyakori volt a követváltás. Bensőbb volt Rákóczy viszonya Havasalföldével, melynek vajdája, az öreg Máté, megerősítette az öreg fejedelemmel kötött frigyét s követeket küldött Brassóba, kik febr. 18-án annak megtartására letették az esküt;¹ habár, mint az esküetételből származott differentiák mutatták, az ő kiegyezése sem volt őszinte.²

Hogy ezekben a semleges országokban mi fog történni, az a kozák-lengyel kérdés alakulásától függött, mely élességét a sborowi béke daczára sem vesztette el. Mert a sborowi béke egyik félnek sem tetszett. A kozákoknak azért nem, mert az őket a lengyel főhatóság alól nem szabadította fel, a lengyelek pedig egyenesen megaláazónak tartották. Ezek a királyt szidták, azok a hetmánt, s míg János Kázmér a nemesség ingerültségének csillapítására mit sem tett, Chmielniczki márczius havában Pereslawába országgyűlésre gyűjtötte össze a kozákokat,³ s új seregbeosztást hajtott végre a nép közt.⁴ Ez időtájban bocsátotta vissza a hetmán Márjásyt Rákóczyhoz, meleg hangon ajánlva barátságát s kérve az övét.⁵

A bekövetkezendő új alakulás azonban már előre vetette árnyékát. Nem sokkal utóbb két követség jött Varsóba: a tatár kháné, mely a királytól a megígért tiszteletdíjt követelte, s az orosz czáré, melynek élén Puskin állt, s mely a korábban elfoglalt területeket követelte vissza és követelte, hogy azok, kik az oroszokat «barbár» gúnynévvel illették, büntetessenek meg: de tagadó válaszzsal bocsátották haza.

¹ Okmánytár a két R. Gy. diplomacziái összeköttetései történetéhez. 27—8. ll.

² Lásd Kemény máj. 6-iki levelét.

³ Rudawszki Annales 57. l.

⁴ Galitzin 174. l.

⁵ Lásd ápr. 14-iki levelét.

Annyit azonban megtett a király, hogy a maga részéről ő is küldött követet Moszkvába: Bartlinskit, ki aztán azzal a biztatással tért haza, hogy az oroszok meg fogják a békét tartani, s azzal a kijelentéssel, hogy midőn Puskin háborúval fenyegetőzött, túllépte megbízatása határait. Ugyanakkor újabban jött orosz követ Varsóba, s ez már nem követelt többet, mint hogy a czár ellen írt gúnyiratok szerzője büntettségbe kerüljön.¹ Megkapták az elégtételt: a könyv, mely a czár haragját magára vonta, Twardowski munkája, hóhér által elégtetett, s annak könyváruusi úton terjesztése szigorúan megtiltatott.²

Az öreg Bisterfeld, a Rákóczy-ház régi bizalmasa, épen ez időben azt írta: nevetségesnek találom *«Polonium ambire et suos affligere»*.³ Helyes tanács oly időben, midőn a lengyelek is váluton voltak, s egy alapjában elhibázott politika útjain tévelyegtek. Lényegében megegyezett ez a család tradicionális politikájával. Fentartották a baráti összeköttetést a család régi barátaival, de nem kötelezték magokat semmire szemben a királylyal. A jó szomszédi viszony fentartásán munkáltak s tettek a hol lehetett apróbb szivességeket: a határszéli rablások megfékezésére megtették a szükséges lépéseket, barátaiknak a jó tokaji bor bevásárlását megkönnyítették, s ezek fejében magok is részesültek előzékenységekben, de nem segítették őket a kozákokkal szemben az elnyomási törekvések elérésében. Hogy a béke tartós, állandó maradjon, abban senki sem bízott s Zsigmond herceget már jó eleve értesítették a készülő mozgalmakról;⁴ főként Lubienieczki, ki a Potockiakkal való összeköttetésénél fogva jól ismerte a hangulatot s nem tartotta valószínűtlennek a háború kitörését főként azon elkeseredett hangulat miatt, mely a kozákok és lengyelek között uralkodott.

De arra a fordulatra, melyet a dolgok vettek, senki sem volt elkészülve.

¹ Rudawski 57—62. ll.

² Lubienieczki aug. 16-iki levele.

³ Tört. Tár 1890. 241. l.

⁴ Lásd a márcz. 12., 25. s máj. 8-iki leveleket.

A mi pedig a fordulatot előidézte, az Lupul leányának házassága volt. A Rákóczyak még 1650 nyarán, — mikor pedig már javában folytak a tárgyalások a német udvarokkal Zsigmond házassága ügyében — sem voltak képesek Lupult elhatározásra bírni. Leányát kihozatta a portáról, hol az kezes volt atyja hűségeért, s hol e házasságot örömmel látták volna, hanem az eljegyzést halasztotta.¹ Végre még is a valláskülönbség ürügye alatt visszavonta ígérését. Ez alatt a leánynak új kérője akadt. Chmielniczki megkérte kezét fia, Timotheus számára. Ezt a házasságot Lupul épen kicsinyelte, de a hetmánnak sem adott határozott választ: a portától tette függővé. Hanem Lupul elszámította magát. A hetmán kedvelt ember volt a portán s az engedélyt ottan hamar megnyerte.² Daczára ennek, Lupul nem határozta el magát a beleegyezésre: ő valójában valamelyik lengyel palatinusnak szerette volna adni leányát. E habozás sértette a hetmánt, s fegyverkezni kezdett. Vele egy időben a tatárok is mozogtak. E készülődésekről a Rákóczyakat levelezőik tudósították s pontosabb tájékozás szerzése végett Mikes Mihályt küldték be Varsóba azon ürügy alatt, hogy onnan muskatélyosokat hozzon ki, valóban pedig, hogy a család barátaival értekezzenek.³

A kozákok és tatárok fegyverkezése nagy aggodalomba ejtette a lengyel királyt. Hogy mit akarnak, arról nem tudott semmit, de tartott az eshetőségektől. Aggasztó hírek keríngettek, hogy a hetmán a portának készűl meghódolni — már tudni akarták, hogy török is járt nála — mi Lengyelországtól a végleges elszakadást jelentette volna. Julius végén a király figyelő sereg felállítását parancsolá meg, s Potocki, a fővezér, elrendelte a táborba szállást.⁴ A kozák hadak gyülekezése azonban folytonosan nagyobb arányokat öltött s ez mind

¹ Lásd Bisterfeld 1650 ápr. 12., máj. 24., 25., jun. 4., 8., jul. 18. leveleit Tört. Tár 1890. évf. 246—57. ll.

² Engel: Geschichte der Moldau. 269. l.

³ Lásd Történelmi Tár 1890. évf. 258. l. s az ossolini herezeg-jul. 28-iki levelét.

⁴ Lásd Pegowski aug. 3-iki levelét s v. ö. a többi forrásokkal.

jobban aggasztotta a királyt, ki végre is követet küldött a hetmánhoz, megtudni tőle ellenséges magatartása czéljait. Chmielniczki előzekenyen fogadta a követet, kijelentvén előtte, hogy a köztársaságot nem fogja megtámadni, de ha neki nem adnak elégtételt, s nem biztosítják a vallásszabadságot, elszakadnak Lengyelországtól teljesen, meghódolnak a töröknek. Hanem ez alatt a tatárok is kezdtek készülődni s most e két had combinált beütésétől tartva, Potocki, a fővezér, küldött a hetmánhoz követet, intve őt, hogy ne szövetszövedezzen a keresztyének ellen a keresztyénség ellenségeivel. Chmielniczki most sem árulta el valódi czéljait. Ellenkezőleg, mintha kedve telt volna abban, hogy a lengyeleket bizonytalanságban tartsa, kijelenté a követnek: ha Potockinak háború kell, megkapja. Koniecpolski most halt meg — meglesz a koniec polski (= finis Poloniae). S ezzel kiadván táborában a rendeletet, hogy meginduljanak, s a tatároktól is megsürgetve a segílyt, csakugyan útra kelt.

A lengyel had Kamienienél meglehetősen rossz állapotban volt, s aligha lett volna képes a kozákkal sikerrel megharczolni. De a hetmán nem arra vette útját: Lupullal akart leszámolni azért, mert ez leánya kezét megtagadta a hetmán fiától. Szept. 1-én elborította hadaival Moldvát s rabolva, pusztítva, egész Jászvásárig nyomúlt, s mondhatni szerencsés pillanatban ért oda. A vajda épen meg akarta indítani az évi adót s ajándékokat a portára, melyeket most könnyű szerrel lefoglalt. Ezzel aztán jól kipusztítván s jól megsarczolván, szept. vége felé kivonta hadait Moldvából. Ez a gyors kivonulás még jobban megijeszté a lengyel királyt, s decz. 5-ére Varsóba országgyűlést hirdetett, s megelőzőleg az egyes palatinusoknak nov. 7-ére részleges gyűléseket hirdetett, mint nagy veszélyek idején szoktak cselekedni.

De a hetmán most sem ment a kamienici tábor ellen, mint a király hitte; hanem bevárta, hogy szövetségesei, a tatárok is beüssenek Moldvába s maga is visszafordult. A khán jól megsarczolta a vajdát, a hetmán pedig fegyverrel kezében kényszeríté őtet, hogy leányát fiával jegyezze el: a mi meg is történt. S most már tatár-kozák csakugyan kivo-

nultak Moldvából.¹ Lupul pedig fellélegzett. Első gondolatja volt, hogyan bújjon ki a kötelezettség alól, melyet az eljegyzés mért rá, s legjobbnak találta, ha Lengyelország védelmé alá adja magát. Meg is történt, melynek következtében a decemberi országgyűlésen megkapta a lengyel indigenatust.²

Chmielniczki óvatos ember volt. Érezte, hogy a moldvai hadjárat a lengyelekkel háborúra vezethet s jó eleve szövetségeseket szerzett. A tatárral legteljesebb egyetértésre jutott s a portának nagy kedvességében állott. A lengyelekkel szemben Rákóczy lehetett erős támasza, mivel tárgyalásai még nem értek véget s a Pruth melletti táborából szept. 14-én követséget küldött a fejedelemhez, egyenesen felhívá őt, hogy a lengyelek ellen védelmezze meg s a módokat megbeszélésére küldjön követet hozzá. Most már biztosan küldhet, — írta — mert az út Moldván át biztos.³

Rákóczy nem volt idegen a tárgyalások folytatásától. S novemberben csaknem egy időben négy felé indított követséget: Gilányit és Göcs Pált Lengyelországba, hol az országgyűlés küszöbön állt, Sebesi Miklóst a tatár khánhoz, Pávai Tamást a moldvai vajdához, kit a király arra szólított fel, hogy «egyeztessen meg őket a kozákokkal» s Ujlaki Lászlót a kozák hetmánhoz.⁴ A legfontosabb ez utóbbi volt.

A fejedelem zokon vette, hogy egyfelől, mint hírlék, a lengyel király a békéltető szerepre a havasalföldi vajdát kérte fel, más felől pedig Chmielniczki, ki még egy év előtt is anynyira járt szövetsége, patronatusa után, az egész moldvai expedíciót úgy hajtá végre, hogy őt arról nem is értesíté. Ujlaki meg volt bízva megértetni a hetmánnal, hogy e titkolódzás a köztük fennálló szivélyes viszonynyal ellentétben áll, s megértetni azt is, hogy Erdélynek nincs valami különös oka rajongani Lengyelországért, mely, valahányszor ez or-

¹ Lásd az okt. 19., nov. 16. és nov. 17-iki leveleket.

² Dogiel I. 621. l.

³ Okmánytár II. R. Gy. összeköttetései történetéhez. 38—9. ll.

⁴ Az 1650 nov. 23-iki levél elég világosan szól Gilányi és Göcs küldetéséről. (A Kákóczyak Csal. Lev. 423. l. A többi követekről nov. 30-iki levelében tesz említést. (U. o. 424. l.) Sebesi visszajövetelét említi a febr. 28-iki levél 1651-ből.

szág fenyegetve volt német vagy török által, mindig ellenséges magatartást követett vele szemben. Ha tehát a hetmán biztos szövetséget akar azzal, annak alapját azzal kell megvetnie, hogy a portán szerezzen neki biztos securitást, a tatárral pedig olyan benső szövetséget, mint a milyen az övé. S ezzel Ujlaki elindult Czeherinbe, Moldván át.

Nem sokkal utóbb elindult Gilányi is Göcsessel, Varsóba.

Itt csudás hírek keringettek Rákóczyról. Potocki a kamieniezi táborból arról értesíté a királyt, hogy Rákóczy 30,000 emberből álló haddal fenyegeti Lengyelországot* s a kanczellár már az első találkozás alkalmával, melyet a követeknek adott, ezt nyíltan ki is jelenté előtte; vád, melynek alaptalanságát nem volt nehéz kimutatni Gilányinak. A gyűlés zajos volt s háborút határozott a kozákok ellen — de még azután is, hogy bezáratott, egy hétig tartóztatta Varsóban a követeket Radzivil herezeg, a Lupul vajda sógora, míg ezek vele találkozhattak. S még azután is csak napok mulva lehettek vele szemben, s adhatták elő neki bizalmas küldetésöknek czélját.

«Mit tegyen urunk, — kérdék tőle — ha a hetmán derekasan előmenne dolgában?» Nagy vártatva kaptak választ: Chmielniczki megbízhatatlan ember, s kivált ha részeg, mindent kifecseg. Igyekezék a fejedelem azon, hogy a békesség általa mennjen véghez. Ha pedig a béke nem mehetne végbe s a fejedelemnek Krakót meg kellene szállania, ő reá számíthat. Ő most idegen hadakat fogad s ugyan feles számmal, hogy ha mire menne az dolog, birhasson a pápistákkal. Csak arra kéri a fejedelmet, legyen azon, hogy Lupul megmaradhasson vajdaságában: ő bizonyynyal nem fog ezért háládatlan lenni.

S ezzel a követek haza indultak. De a tárgyalások nagy port vertek fel mindenfelé s a nádor által figyelmessé tett császár kérdést is intézett ez ügyben Rákóczyhoz.**

* Rudawski Annales 65. l.

** Lásd a decz. 17., jan. 3. és jan. 27-iki leveleket.

II.

A kándiai háború, azaz a háború, melyet Kréta szigete birtokaért Velenczével már évek óta folytatott a porta, nem kis mértékben megbénította ennek erejét: legalább újabb vállalatokra képtelenné tette. Épen ezért lehetőleg azon volt, hogy sem tatár intervenció, sem moldvai háború distractiót ne okozzon neki. Mondhatni csak szemlélője volt azoknak, a mik történtek — de azért, daczára ennek, Konstanstinápoly fontos diplomáciai focus maradt.

Az erdélyi adót s ajándékokat szent Demeter napja táján szokták bevinni. Mindig főkövetség vitte magával, melyben a három nemzet volt képviselve s melynek élén a fejedelem által kinevezett főkövet állt. 1649 végén Sulyok István főkövet ment a portára, egy az öreg Rákóczy iskolájában felnőtt államférfi, ki már több ízben, több nagy követséggel megfordult a portán. E követséggel ment az új kapitliha is Jósika Farkas, ki Gyárfás Ferenczet váltotta fel. Jósika nem lehetett idős ember, mert a történeti szereplésben ezuttal először fordul elő a neve s valószínűleg utolszor is — mert többé nem hallunk róla beszélni — sőt az eddig ismert családíkon sem fordul elő neve.

Jósika jelentései a kozák-tatár viszonyokhoz s az akkori portai tárgyalások történetéhez érdekes adatokkal járulnak: azokból látjuk, hogy Rákóczy törekvései iránt nem volt idegen a porta, habár feltűnőnek találták ottan, hogy még eddigelé a portai engedély megnyerésére lépéseket nem tett. Sajnálni lehet, hogy Jósika jelentései épen a legfontosabb időből, a moldvai beutések idejéből, nem maradtak fen.

Ez év ápril havában Ebeni István s októberben Boros küldettek a portára mint követek. Az utóbbtól egy jelentés sem maradt fenn.

A Jósika kapitlihaságára vonatkozó jelentések közül következők láttak világot:

Az 1649 decz. 15-ki jelentés. Tört. Tár, 1889. évf. 337. l.

Az 1650 ápr. 15-ki jelentés. Tört. Tár, 1889. évf. 341. l.

Az 1650 máj. 5-ki jelentés. Tört. Tár, 1889. évf. 344. l.

Az 1650 máj. 26-ki jelentés. Tört. Tár, 1889. évf. 347. l.

LEVELEK ÉS AKTÁK.

1650 eleje.

*Rákóczy Zsigmond votuma a lengyel s kozák háboruba való
interventio ügyében.*

Klobucsieski uram mivel járt, Kglmed édes bátyám uram az ő kglme relatiójából megértheti bőven, melyhez képest az dologhoz szólni igen bajos, nem tudván az ember az jövődöket, szerencsét is senkinek nem adhatván, levén is mind két részre nem kicsiny ratió, arra hogy az kozákok kívánságát nem kell megvetni, az több ratiók között, melyeket tudom, kglmed nálamnál jobban tud, nem kicsinyek ezek. 1. Hogy az királyt senki nem szereti többire. 2. Hogy hadok nincsen, az republica hadai mint fogják az dolgot, bizonyosság az elmúlt idők, az mely hadat most akarnak fogadni, micsoda az annyi sokaság ellen, s mikor gyűjtik azt meg? 3. S az mi legnagyobb, az keresztyénségnek az pogánytul elnyomatásától való félelem, mely bizony dolog, igen nagy motiva lehet akárkinek is, az kinek az dologhoz elegendő eszközi megvolnának, nem is kellene megvetni. De mivel ellenben is nagy akadályokat látok, az ő kívánságokra hogy most reá menjen kglmed, nem mondhatom bátorságosnak, mert az többi között látok ilyen nehézségeket. 1. Már confirmálják az pactumokat, ámbátor tudja is az ember, hogy jövődöben violálják, (az mint én is hiszem), de minekelötte violálják, addig az végezés ellen cselekedni jó conscientiához alig illik. 2. Az kozákok állhatatlanságát is veszem eszemben, Radzivilt is megkínálták azon állapottal, s ott nem levén jó válaszok úgy folyamodtak ide. 3. Az jövődö bátorságosb úton való promotióban igen nagy akadálnak gondolom lenni, mert az mint Klobucsieski uram mondja, abban az állapotban való jóakaróink száma nem kevesedett, hanem szaporodott, kiket ezen az úton ha nem mind is, többire ellenségünkké teszünk, nem az királyokhoz való szeretetére, hanem az magok szabadságok oltalmazásáért. 4. Az arra való eszközökben is nagy fogyatkozásokat látok, az melyek jóakarókból, pénzből, hadból állnak; az mi az jóakarókat illeti, azok vagy

Lengyelországban, vagy más szomszéd országban, vagy maga országában valók kglmednek. Az lengyelországiak nem is tudják az dolgot az herczegen kívül, Visnoviezkít már contentálta az király, s a nélkül is ha szintén akarná az dolgot mi reánk nézvé, de az kozákoknak megbékélhetetlen ellenségek, az többit is adománynyal lecsendesíti az király, kit nem azért nem szeretnek, hogy nem ad nekik, hanem hogy nincsen esze, az mostani világ pedig igen jár az adom után, de ha szintén akarnának is valamit, nem mernek semmit cselekedni s segíteni. Az szomszéd országokban való jóakaró kevés, az austriai házhoz semmit ne bizzunk, az törökhöz igen keveset, Lupulhoz hasonlóképpen semmit sem, magyarországiakhoz szintén úgy, ezek nem hogy segítenének valamit, de lesik az ártalomra való alkalmatosságot, maga birodalmában is kglmednek, kiválképpen az két vármegyében ugyan vagyon konkoly. Az mi az hadat illeti, az szeretet úgy jobb, ha erő is vagyon mellette, s micsoda penig az mi erőnk az ő erejekhez képest? vagy az szerencsétlenség miatt, vagy egyéb alkalmatlanság miatt ne lenne kedvek szerént az dolog, könnyen oda hadnának, anélkül is azon vadnak az lengyelek, hogy az tatárt elvonják mellőlök teljes tehetségekkel, azzal is ha úgy járnak mint az muszkával. Az mi az pénz dolgát illeti, az herczeg is azt tanácsolja, az hadakat pénzzel kellene hozzánk vonni, csak arra is mennyi menne, azonkívül több költségünkre annyi értékünket nem ítélem lenni, Lengyelországban penig még, kiválképpen az papoknál sok kincs vagyon. én elhittem, nem szánnák mi ellenünk. Hogy penig az török most, még az velenczésekkel dolgát derekason el nem végezi, addig declarálja magát aperte az lengyelek ellen, én alig hiszem, mindazáltal lehetetlennek nem tartom. Én azért édes bátyám uram úgy gondolkodtam felőle, az én vékony tetszésem szerént egy hiteles okos embert kellene kglmednek küldeni az kozák követekkel, ki által declarálná: az pactumok confirmáltatván, igazán ők sem cselekedhetnek az ellen, mig túl nem violálják, kglmednek is addig módja nincsen benne, isten is az igaz igyet segítvén, ha penig az lengyelek violálják, kész kglmed jóakarattal lenni hozzájuk; ilyen okkal adna reménséget az kozákoknak az kglmed assistentiája felől, mindazáltal nem köteleznék derekason arra kglmedet, nem tudván ember jövődöbeli állapotokat, s több ratiókat találni bőven, melylyel az ember megmutathatja nekik szintén oly, vagy inkább veszedelmesnek lenni nekik az portával való conjunctiót, mint az lengyeleknek. Ha penig azt mondják, az lengyelek akkor violálják azt, az mikor derekason hozzá készülnek, nem félnek tőlök. Én nem hiszem soha, hogy az

egész respublica megegyezzen az ő ellenek való hadakozásban offensive, kiváltképpen azok az kik érzették mostani hadakozásoknak ízeit, de ha szintén megegyeznének is, hiszem az országgyűlésében végeznék el, akkor rendelnének hadakot, azt ők öt hat holnapra fogadnák meg, ezek mindenkor együtt s készen lévén, az meddig az lengyel had egybegyűlne, addig által is mehetne Lengyelországon. Ha pedig attúl tartanak, azalatt hogy magok közt csinálnak pártolásokat, az tatárokat mellőlök elvonszszák, az mely ígérekkel akkor azt vihetnék végben, most is szintén azzal, így is nem volna hát derekas fundamentumok.

(Egykorú hivatalos másolat R. Zsigmond irodájából.)

1650 jan. 8.

Lubienieczki Rákóczy Zsigmondnak ajánlja Potocki barátságát.

Ilme celsissimeque princeps, dne gratiosissime.

Literas Cels. Vrae 27-a Decembris datas eo, quo par est, honore, tum imprimis, summa animi lubentia accepi. Cujus cum prospera valetudo Cels. Vrae, Celsque parentis vrae (pro qua, etiam sub hac, utinam faustissima novi anni auspicia indefessa nuncupabo vota) in causa fuit; tum quod intellexerim appropinquare exoptatissimum diem adventus Cels. Vrae Makoviczam. Gessit nempe animus oculis usurpare Cels. Vram, fidisque audire et reddere voces. Et quia multis incognitus non est Cels. Vrae favor, quo me, utut immeritum, complecti non dedignatur, non desunt, qui fama humanitatis comitatusque Cels. Vrae, tanto principe dignae, excitati, ultro in obsequia Cels. Vrae ruere velint. Inter eos vult esse primus frater mihi conjunctissimus, mag. dnus Johannes Potocki, qui itineris mei ad Cels. Vram, fidum comitem se praebere parat, in votisque unice habet, quamprimum innotescere Cels. Vrae; neque dubito eo animo a Cels. Vra exceptum iri, quem experiantur omnes, famae, illustrisque nominis vestri propagandi, studiosissimi. Ego, ut primum mihi de adventu Cels. Vrae, certo innotuerit, promptus advolabo, testatumque faciam coram, me hucusque fuisse, futurumque, dum vita suppetet,

Dab. 8. Januarii, anno 1650.

Ilmae Cels. Vrae

humillimum servitorem mp.
(W. Lubieniecki.)

Külezím : Ilmo Celsque principi, dno Sigismundo Rakoczy de Felső-Vadász. universorum Siculorum Transylvanensium generali, necnon ad septem comitatus pertinentis regni Hungariæ supremo locumtenenti etc. etc. dno meo observandissimo.

1650 jan. 16.

Boros János küldetése Moldovába.

Ad quosdam procures Moldaviæ.

Georgius Rákóci. etc.

Generose Domine nobis honorande.

Præsentium exhibitorem egregium Joannem Boros aulæ nostræ familiarem pro equis in rationem nostram comparandis in partes illas expeditum esse noverit, et hac data occasione eandem invisere volumus, benevole requirentes, dicto aulæ nostræ familiari, si res ita postulaverit, officiis suis adesse et in perficiendo negotio fidei suæ commissio suppeditas dare velit, rem benignitate nostra promerendam factura. De cætero Eidem vitam feliciorum precati. Datum in civitate nostra Segesvár, die 16. Januarii. 1650.

Ejusdem benevolus.

(Egykorú másolat a m. nemz. múzeum kéziratárában. Fol. Lat. 1674. sz.)

1650 február.

Mikes Kelemen küldetése Moldovába.

Ad principem Moldaviæ.

Illustrissime domine princeps, compater et vicine nobis observandissime.

Reversus ad nos servitor noster egregius Joannes Boros, literas Illustrissimæ Dominationis Vestræ ad nos datas ab eodem benevole accepimus et indultum super emtione equorum boni consulimus et affectu reciproco agnoscimus, ac eam ob rem servitorem nostrum egregium Clementem Mikes rursus eo expedire volumus; ut illi etiam re sic exigente ope sua adesse velit, benevole requirimus. Quantum autem attinet interdictum nostrum de argenteorum vasorum comparatione, civis Kézdi-Vásárbelyiensis indebitum arestum et detentio carceraria occasionem legitimam ei rei suppeditaverat: uti enim Illustrissima Dominatio Vestra suorum, ita et nos fidelium nostrorum curam agere oportet, et ut illic, ita

etiam hic iurium municipalium observatione uti licet. Dimisso jam cive et repetitis bonæ vicinitatis officiis Illustrissimæ Dominationi Vestræ et fidelibus suis nos etiam gratificare pro re nata non intermittemus. Eandem de cætero diu feliciter vivere precati. Datum in civitate nostra Coronensi, die (*üres hely*) Februarii ao 1650.

Illustrissimo domino principi Basilio regni Moldaviæ vajvodæ ac perpetuo hæredi, domino, compatri et vicino nobis observandissimo.

(Egykorú másolata a m. nemz. múzeum kézirtattárában. Fol. Lat. 1674. sz.)

A lengyelországi határszéli rablások ügye.

a)

1650 jan. 21.

A lengyel király az özvegy fejedelemasszonynak: a sandeci várnagyot hozzá küldi a határszéli rablások ügyében.

Joannes Casimirus dei gratia rex Poloniæ, magnus dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Czerniechoviæque nec non Sueccorum, Gottorum, Vandalorumque hereditarius rex.

Illustrissima princeps domina, amica et vicina nostra charissima. Postquam intelleximus ex relatione magnifici castellani Sandecensis capitanei Sanocensis multos prædones reperiri in palatinatu Trannia, prout ex confessatis cuiusdam Solinka, nuperrime per milites terræ nostræ Sanocensis propter securitatem loci illius excubias agentes in captivitatem ducti, luculenter constat præcipue quosdam provisores nomine Makovicios, qui tacito consensu varias prædas, cædes et spolia agere non modo permittebant, verum etiam de iisdem participare consueverant: curæ itaque magnifici castellani Sandecensis commisimus hocce negotium Illustritati Vestræ explanandum, benigne ab eadem postulantes, ut pro suo erga nos et regnum nostrum affectu in id animadvertere iubeat, ne eiusmodi latrones ipsorumque sevities impune prætereant et ad affectationem præfati magnifici castellani Sandecensis, cuius est officii securitati locorum illorum prospicere, promeritas luant pœnas. Factura id ipsum Illustras Vestra cum interpositionis nostræ, tum ipsiusmet æquitatis causa, cui de

cætero bonam a Deo precamur incolumitatem. Datum Var-saviæ, die XXI. mensis Januarii anno domini MDCL., regno-rum nostrorum Poloniæ secundo, Sveciæ tertio anno.

Joannes Casimirus rex m. pr.

Külczim: Illustrissimæ principi dominæ (dominæ Sus)annæ Lurantfi Ra(. . . arum) Transilvaniæ (principissæ) Siculorum (co-mitissæ et) partium regni Ungariæ dominæ, amicæ et vicinæ no-stræ carissimæ.

b)

1650 febr. 10.

A wisnei gyűlés átirata Rákóczy Zsigmondhoz.

Illustrissime domine et amice observandissime.

Tantæ hominum strages et frequentissimæ optimorum civium clades, quæ passim in confinio regni Hungariæ ter-rarumque Russiæ ab insolenti nocturnorum sicariorum per indulgentiam imo conscientiam finitimarum arcium præfecto-rum colluvie fiunt, animum Illustrissimæ Dominationis Vestræ non solam ex humanitatis officio, verum etiam christiano quo refulget cultu, iuste commovere debet, non hic plurimis amicit-iæ vinculis proceribus nostris fœderatam serenissimam domum commemoramus, non tot palam amici pectoris testata indicia revocamus, bonum tantummodo publicum et religionis chri-stianæ officium intendimus, quod utrumque copiosos petiti-o-nibus nostris conciliare potest favores. Aequi bonique con-sulimus Vestram Illustrissimam Dominationem nostris con-cessuram amicitii et in rem innocuo fœdatam sanguine vindici respecturam oculo. Est igitur hoc, quod deferimus. Subditi regni Hungariæ finitimi præsertim sub ditione Illu-strissimæ Dominationi Vestræ manentes quolibet anno sævis-sime nocturnis temporibus in proximos Poloniæ incolas no-biles et rusticos impune grassantur, templa diripiunt, sacra contaminant, viros sacerdotes et de plebe alios immaniter trucidant, bona vicinorum multo labore parta per omne ne-fas deprædantur, vias publicas armati obsident et utriusque regni mercatores negociantes depopulantur, omniaque illicita more barbarico truculentiores ipsis Getis perpetrant: hæc autem eo licentiosius peragunt, quo magis et liberius a præ-fectis arcium, quibus sunt subditi, id sibi non modo indul-geri, sed demandari fatentur, prout hæc officiosa atrocissimi cuiusdam prædonis Stephani Solinka dicti testamenta ac ali-orum complurium confessata edocent. Tantis igitur contra

fidem pactaque conventa permoti exorbitantiis de singulari amicitia Illustrissimæ Dominationis Vestræ persuasi, factis inter nos mutuis consiliis, exponendum id Illustrissimæ Celitudini Vestræ censuimus, simulque petendum, ut futuris malis, quæ de impuna licentia sicariorum sequi possunt, tempestive occurrere velit. Præfectos arcium, quibus nihil sacrum est, amovere dignetur, vicinamque amicitiam, quæ hue usque inviolabiliter colebatur et regni utriusque publicum commodum tueatur, ac reciprocam (quam speramus) præstet nobis vicinitatem. Habebit nos semper promptissime addictos et ad omnia amicitiae munera paratissimos. Diu interim Illustrissimam Dominationem Vestram sibi suisque feliciter vivere desideramus. Dabantur Wisne in conventu publico palatinatus terrarum Russiæ die 10 Februarii 1650.

Illustrissimæ Dominationis Vestræ ad obsequia amica parati

Georgius de Magna Koncie Mniszek.

Marsalcus conventus Visnensis. S. R.

Mattis cubicularius

Franciscus a Dubravska Dubravsko mp.

succamerarius terræ Premisliensis.

Marcianus Morawicz mp.

judex r. terræ Leopoliensis.

Stephanus Naraiowski de Naraiaw mp.

lapifer Podoliæ

Andreas Stano pocilator Leopoliensis mp.

A Drienek mp.

Petrus Orga Rethw mp.

sacræ regiæ Mattis notarius

terræ Leopoliensis.

Külczim : Illustrissimo comiti domino Sigismundo Rakóczy de Felső-Vadász perpetuo de Mukacz, hæreditario domino in Saros-Patak et Regez. Domino et amico nobis observandissimo.

Ugyancsak ezeknek van ezen napról egy másik levelök Lorántffy Zsuzsánnához, tartalmilag hasonló az, t. i. hogy a rablók, egyetértve a Rákóczyak várnagyaival az utakon rabolnak, különösen Oroszország nemeseit, a templomokat kirabolják, sőt embereket is ölnek, a mi nem történhetnék, ha a várnagyok nem tűrnék a gyilkosokat. Kéri, hogy a várnagyokat fenyítse meg.

c)

1650 febr. 11.

Wielopolski levele Zsigmond herceghez.

Ilme princeps, dne et amice observandissime.

Cum perillustris et reverendus dnus Andreas Pegowski sac. regiae Mtis secretarius vicinitate loci provocatus veniat salutatum Suam Ilmam Dnem, ut id non suo tantum, sed singulariter nomine meo faciat, eidem diligentissime commendavi, facturus idem ipse, nisi me leges patriae extra fines regni egredi prohiberent vetarentque. Aestimabit itaque Ilris Dnatio Sua hunc meum affectum, quem quia coram non valeo, literis et praefato dno secretario mihi amico familiarissimo declarandum commisi. Cum his me ac mea obsequia Ilmae Dni Suae etiam atque etiam commendo

Ilmae Dnis Vræ

Datum in curia mea

Kobylanensi die 11. Februarii 1650.

amicus servire paratissimus

J. Wielopolski

Biecensis capitaneus mp.

Külczim : Ilmo principi dno Sigismundo Rakoczi de Felső-vadász, universorum Siculorum Transylvaniensium generali etc. nec non ad septem comitatus pertinentis regni Hungariae supremo locumtenenti etc. etc. dno et amico observandissimo.

d)

1650 ápr. 1.

A fejedelem levele a krakói vajdának, a máramarosi határ-sértések ügyében.

Ad vaivodam Craccoviensem.

Illustrissime domine princeps, amice et vicine observandissime.

Quam molesta intercesserit nobis controversia ratione alpium Máramarosiensium cum dominis vicinis Polonis, Illustrissimæ Dominationi Vestrae non ignotum esse scimus, quæ tantum abest, ut desineret, ut in dies ultrocitroque novis pecorum et pecudum abactionibus et aliis damnorum illationibus et patratis violentis augmentum sumat et procedat,

uti etiam anno præterito et antea sæpe sepius intentatum et actitatum est. Cujus rei sopiendæ gratia pluribus licet vicibus requisiti domini vicini et etiam moderatores inclyti istius regni Poloniæ fuerint, jurgia nihilominus nunquam præcisa, nunquam intermissa. Quæ ut tandem secundum jura bonæ vicinitatis defervcant et componantur, Illmam Dominationem Vestram benevole requisitam habemus, cum dominis vicinis magnatibus Polonis habita et facta bona correspondentia, de competenti ei rei componendæ termino et loco convenire et concludere velint, de quo et nos certificati nostros et Dominationes Vestræ (quarum vicinitas dominio patet) suos utrinque commissarios cum plena ad tractandum et radicitus evellendam illam controversiam autoritate expediendo simus. Quod bonæ vicinitatis observantia postulat, æquitas jubet et leges dictant, nobis siquidem maximæ curæ sit officia boni vicini sequi; quod uti de Illsma Dominatione Vra etiam nil diffisi concipimus, ita Eidem felicioris vitæ commoda exoptamus. Datum in civitate nostra Alba Julia die 1. mensis Aprilis. anno D. 1650.

Illsmæ Dnis Vrä

amicus et vicinus benevolus.

(Egykorú másolat a m. nemz. múzeum kézirattárában. Fol. Lat. 1674. sz.)

e)

1650 jul. 8.

A sandeci várnagy köszönetét írja az özvegy fejedelemasszonynak a rablók megfékezéséért.

Sersma princeps, dna mihi observandissima.

Fateri Sersma Celdo Vra dignabitur, nullam tot retro annis usque ad præsentem diem, nec quidem per ænigmati-
cam aliquam speciem, sacra frangendi repagula, inter hæc duo inclytissima regna nostris ab oris erupisse occasionem. Solinna ille ab annis quadraginta quinque in omne scelus audacissimus, sacrorum altarium dirutor, curiarum nobilitatis depopulator, sanguinis innocentissimi christiani altera (*sic!*) a Muræna extitit. Hæc omnia vix non qualibet septimana, retroactis temporibus favore consciorum passim perpetrabat. Quamobrem quotidianis oppressorum vocibus tum in particularibus, tum in generalibus nobilium conventibus defatigatus, inhærendo legibus regni, de ordine officii mei in

terra Sanocensi supremi interest, de integritate et securitate confiniorum consulere, Vramque Sersmam Celdnem, ut communi bono faveat, exposcere. Et quoniam Sersma Cels. Vra de complicibus aliisque, qui suos ob respectus sceleratis (*sic!*) patrocinebantur rotam justitiæ sacræ non impedire, imo promovere dignatur, nomine meo et ilorum prærum regni Poloniæ perpetuas habeo gratias. Ceterum semper promptam obsequendi Sersmæ Cels. Vrä retinebimus voluntatem. Interea Sersmam Cels. Vram diu et feliciter valere intimis favemus votis et vovemus. Datum in arce Lescensi die 8. Julii anno 1650.

Smæ Celdnis Vrä affectionatissimus

servitor et amicus

Franciscus de Magna Konecye

Mniszek castellanus Sandecensis.

Külczim: Sersmæ principissæ ac dnæ Susannæ Lorantfy sermi quondam principis ac dni dni Georgii Rakoczy Transylvaniæ principis etc. etc. relictæ viduæ, dnæ mihi observandissimæ.

f)

1650 nov. 29. Strutikec.

Franciscus de Magna Konezie Mniszek sandeczi várnagy levele Rákóczy Zsigmondhoz. Tolmácsolja az orosz rendek halálját s örömét az igazságszolgáltatásért s reméli, hogy ilyen rablók nem fogják többé megzavarni a jó szomszédságot.

(V. ö. a febr. 10-iki levéllel.)

Radziwil herczeg levelei bor bevásárlás ügyében.

a)

1650 febr. 18.

Az özvegy fejedelemasszonynak.

Sersma princeps dna mater observandissima.

Cum nihil prius in votis habemus, quam ut frequentes de valetudinis commoditate Sersmæ Dilectionis Vrä totiusque inclytæ domus florenti statu ad nos perferantur nuncii, destinato, unum e familiaribus nostris grosum Andream Towarnicki mittentes in Hungariam, eidem commisimus, ut hæc brevissimas Sersmæ Dil. Vrä deferret, quibus integræ valetu-

dinis feliciumque successuum intima vota nostra quam prolixissime transmittimus. Per eum, ut nos optata de incolumitate sua Sersma Dil. Vra beare velit, notitia exoptamus. Dedimus negotium eidem vini in Ungaria pro usibus nostris propriis coëmendî, qua in re ut solitam propensionem Ser. Dil. Vraë experiatur, non solumque in coëmptione generosi vini, verum eiusdem per podvodas ditionum illarum ad emporia usque Poloniæ subvectione, iussu Ser. Dil. Vraë prompta opera commodetur, maiorem in modum rogamus. Testatam benevolentiam omni officiorum promptitudine allaborabimus rependere, Ser. Dil. Vraë eidem in præsens faustissima quæque medullitus præcati devota officia nostra prolixè deferimus. Datum in curia nostra Zabłudoviensi die 18. Februarii anno 1650.

Sersmæ Dil. Vraë

filius ab obsequia paratissimus

Janussius Radzivil dei gratia dux Buzorum et Dubincorum, sac. Rom. imperii princeps, Neveliaë et Sebesy comes, ducatus Samogiensis capitaneus, generalis exercituum m. d. Lithv., dux campestris Casimiriensis, Borysoviensis, Kamene-censis, Seyvensis, Bystrzycensis, Retoviensis capitaneus

J. Radzivil mp.

Külczim: Sersmæ principi dnæ Susannæ Lorantfi, dei gratia Transylvaniæ principi, stb.

b)

1650 febr. 18.

Zsigmond herczegnek.

Ilme dne frater carissime.

Consentaneum fraterni affectus et propensionis nostræ dictamini esse duximus, ut per amandatum in Hungariam unum e familiaribus nostris gen. Andream Towarnicki literis nostris Ilmam D. Vram inviseremus, indefessoque studio et promptitudine nostra prolixè delata intima vota integræ valetudinis illibatæque successuum prosperitatis conciperemus. Datum est eidem id negotii, ut in Ungaria pro nostris usibus propriis vinum coëmeret, qua in re ut prompta opera ei commodetur, tam in vini generosi emptione, quam eiusdem per podvodas illarum ditionum ad emporia usque Poloniæ devectione effecturam Ilmam Dnem Vram certo persvasum habentes, reciprocam promptitudinem usibus Ilmæ Dnis Vraë deservituram addicimus, eandem prolixè deferentes fraterno

Ilmæ Dnis Vrä affectu et singulari propensione quam diligentissime nos recommendamus. Datum in curia nostra Zabudoviensi die 18. Februarii anno 1650.

Ilmæ Dnis Vrä

frater ad officia paratissimus

Janussius Radzivil dei gratia dux Birzarum et Dubincorum, sacri Romani imperii princeps, ducatus Samogitiæ capitaneus generalis, Neveliæ et Sebesii comes, exercituum. m. d. Littvaniæ dux campestris, Casomiriensis, Borysoviensis, Camenecensis, Seyvensis, Bystorzycensis, Retoviensis capitaneus

J. Radzivill mp.

Külczim: Ilmo dno Sigismundo Rakoczy de Felső-Vadász, dno fratri carissimo.

Értesítések a lengyelországi viszonyokról.

a)

1650 márcz. 12.

Ilme ac Cels. princeps dne dne observandissime.

Confederatio exitiosissima reipublicæ literis universalibus a marsalco confederationis ad universas copias et exercitus datis vulgata est his diebus. Confœderatorum militum numerus in dies crescit. Marsaleus confœderationis dnus Kaskj denuntiatus. Ratio confœderationis præcipua, quod stipendia merita arestari sibi ab iniunctis non poterant tulisse. Fertur confœderationi eidem tacitum, alii dicunt expressum consensum exhibitum a duce Visniovecio, ex occultis rationibus et nondum in publicum evulgatis. Hoc autem omnia gesta sunt Lublini, quo etiam dicitur iam pervenisse dnus Potocki generalis exercituum nuper a Tartaris redux. Milites in suis stativis a marsalco confœderationis evocati, propediem signa ad Lublinum (vel et alii volunt) movebunt Varsaviam. Sveci hostile ali quid meditantur in Prussiam. Quis horum omnium futurus sit vel progressus vel exitus, proxima occasione Ilmam Celsdinem faciam certiozem. Literas Suæ Celsdini accepi nuper plenas benevolentiae, sed et boni gustus, quem mihi propediem affuturum pro sua liberalitate Ilma Cels. pollicetur. Propinabo etiam amicis Ilmæ Cels. benevolentibus. Titulos et denominationes magnatum Poloniae miseram Suæ Celsni, quorum nullam in suis literis video.

feri mentionem credo posterius allatos, quam literæ Suæ Celsdnis ad me missæ sint. Cum his me et mea obsequia Ilmæ Cels. etiam atque etiam commendo. Datum Stritiæ 12. Martii 1650.

Ilmæ Celsdnis

obsenquentissimus servus
Achatius Ramoty mp.

Hæc adhuc sine notis, si opus intellexero adhibebo et illas.

Külczim: Ilmo ac Celsmo principi dno Sigismundo de Felsővadász Rakocy, stb.

b)

1650 márcz. 25.

Ilme ac Celsme princeps, dne dne observandissime.

Dominationes procerum Poloniæ multo ante missas non per malitiam, sed per incuriam illius, cuius fidei transmitendas commiseram, hactenus apud eandem servatas, iterum Ilmæ Celdni descriptas mitto. Hæc nomina sunt omnia, quod voveo, quod precor. Confæderatio exercituum per dnos commissarios, persoluto omnibus stipendio, sopita est, iterumque, mota iam Lublinum versus, retroverterunt signa. Commissionis nondum finis. Pax dubia ob ferociam plebis agrariæ, quæ duce Nieczaja ipsi Chmielnicio gravis, dominos suos atrociter persequitur Chmielnicius scripsisse dicitur. serenissimo, ni festinet mittere sibi auxilia ad comprimendam numerosissimæ plebis rusticæ ferociam, ipsum necessitate adactum transiturum in partes eorum. Legatus Moschorum venit nuper Varsaviam. Exercitus in Russiam, ob inopiam et caritatem annonæ, quæ ibi est gravissima, non statim puto moturos signa ex stativis, sed potius expectaturos graminis abundantiam. Plura scribenda hac occasione non occurrunt. Cum his me ac mea obsequia item Ilmæ Celdnis commendo. Datum Stritiæ 25. Martii 1650.

Ilmæ Celdnis Vræ

servitor obsequentissimus
Achatius Ramoty mp.

Külczim: Ilmo ac Celsmo principi dno dno Sigismundo Rakocy de Felsővadász, stb.

1650 ápr. 14.

Chmielniczki Bogdán Rákóczynak további barátságát ajánlja.

Sersme princeps Transylvaniæ dne dne ac benefactor colendissime.

Ut ex principio per literas Sermæ Celdinis Vrä, tum etiam per ipsum experimentum rerum de benevolentia Sermæ Vrä Celdinis non permisimus nos esse dubios. Et hac vice eandem benevolentiam Sermæ Vrä Celdinis videamur abunde super nos perflui, sperando in subsequens tempus, nos eiusdem sane paterni favoris Sermæ Vrä Celdinis participes fore. Hæc vero quæ votum nostrum concernunt mediante supremo numine speramus felicem exitum nobis attingi, hoc solum nobis curandum restat, ut Sermæ Vrä Celdinis immutata erga nos affectione ducatur, quod uti humillime precamur, ita laudabilissimam vitam Sermæ Vrä Celdinis ad amplioraque honoris culmina prosilientem protrahi, intimo corde peroptamus. Data in oppido nostro Subotow 14. Aprilis 1650.

Sermæ Vrä Celdinis servus

ad omnia obsequia paratus
Bohdan Chmielnicky hetman
woyska zaporoskiego mp.

Külczim: Sermo Georgio Rakoczi principi Transylvaniæ, partium regni Hungariæ dno et Siculorum comiti dno et benefactori nostro colendissimo.

1650 május 6.

Kemény János votuma az oláhországi dolgokról.

Kglmes uram fejedelmem, az úr isten Ngodnak napjait sokasitsa és minden dolgait boldogitsa szerelmesivel együtt.

Alázatosan vöttem Ngod méltóságos levelét tegnapi napon az Pávai Tamás relatiójával együtt, melyből én ezeket látom vékony itiletem szerént: vagy az, hogy Ngoddal együtt minket azok az emberek contemnáltanak, vagy az vajdának nem jót kívánó avagy kevés itilettel biró tanácsi vadnak, vagy harmadik, már decrepitus ember levén az vajda elméjében is, az felfualkodás által káros szégyenvallás fogja követni nem sokára. Mind ezekben az Ngod kglmes tetszésén én is acquiescállok, hogy Ngod se ne írjon semmit az dologról, se ne disputálja vélek, mert láttatnék utánok járásnak lenni: mig az portán jól állanak Ngod dolgai, isten kglme után Máthé vaj-

dától és országától nem kell tartanunk, holott határosok vagyunk mi az törökkel más felől, de azért ugyan békével vagyunk vélek; ha mikor az portúnak derék erejét isten reánk bocsátja, Havasalfölde meg nem oltalmaz ellene, aprólékossal meg nem próbál, és a mikor az Oláhországtól kellene félnünk, csak magunkban való mételetől isten oltalmazzon, elébb kell őket praeveniálnunk, mintsem magunkra várunk; ha pedig Lupullal indított dolog végben találna menni, vagy az minapi Zöldfikár szavaihoz hasonló szél találja az vajda fülét megérni, ő fog Ngod után járni azonban ma holnap az élete is (*kimaradt*: elfogy), mert impossibile senem diu vivere, mindazáltal nem kell az mennyiben lehet tettetni semmi idegenséget hozzájuk, sem valami kötelességnek felbomlását nem kellene Lupul, avagy török fülben ejteni. Ha pedig arra kellene menni az dolognak, nekik ártana az meg, hogy török ellen való specifica confœderatiót urgeáltak, s Ngod nem ment reá, és hogy tatárhoz is csatlották magokat. Nem tudhatom kglmes uram, az Brassóban adott levelét visszahozák avagy ott hadta Pávay, és az két országok közt eddig való levélnek renuntiáltanak-e avagy nem, mert ha az fen van, eleget suffragál az Ngodnak is. Mutat isten módot abban is, ha ugyan arra kell menni az dolog, megveheti Ngod az mivel tartoztanak, portán pedig két kézzel kapnak azon az alkalmatosságon s Lupul is az szerént, ha Máthé vajdához való idegenségét Ngodnak értendik. Ezek után jó egészségben tartsa meg isten Ngodat. 1650. 6, May. Vécsen.

Ngodnak

méltatlan szolgálja

Kemény János m. pr.

Az kállaiak öszve háborodtak, Ngodhoz követeket expedáltak, az vicekapitán ellen tumultuálnódnak, gonosz ember van ott, egy hadnagy; ha oda érkeztek, Ngod ne siesse kglmes uram expedálni őket. Kis István is bejő, itt vala nállam, félt Ngod neheztelésétől, kért, irjak mellette Nsgdnak, noha nem láthatom vétségét; szembe levén mindenik fél, Ngod belőle megitilheti; ma mene el innét Ngodhoz.

Girgicze választételét jobb megvárni kglmes uram.

Külczim: Az én kglmes uramnak, az erdélyi mlgos fejedelmnek adassék.

(Eredetije egészen Kemény János írása.)

1650 május 8.

Lubienieczki jelentése Rákóczy Zsigmondhoz.

Ilme Celsmeque princeps, dne dne observandissime.

Ad literas Cels. Vrae 17. Aprilis ad me datas, me absente domi meae relictas, altero post reditum die, ultima scilicet ejusdem, cum responderim, per nobilem quendam mihi bene notum (qui commendatione mea inter Cels. Vrae aulae familiares adscribi cupiebat, eoque duntaxat fine iter in Hungariam suscepit) illaque occasione omnia seitu digna ad votum Cels. Vrae fuse perscripserim, ea nunc omnia minime necessarium existimo Cels. Vrae recensere. Novi interim nihil nobis auditum praeter antiqua, nimirum de Svecorum consiliis in Livonia, de Moschorum rabie, in apertum bellum (ni deus obsistat) brevi eruptura, de plebis rusticae in Russia in dies magis magisque gliscentibus tumultibus et rebellione, tum de ambiguïs et metuendis Chmielnicii consiliis; quae omnia non tantum publica fama, verum etiam ex aulae penetralibus nobis sunt satis superque cognita. Inter alia, quae aliquot abhinc diebus ab aula mihi perscripta sunt, referebatur milites magni ducatus Lithuaniae, eadem plane ratione, qua et nostrates cum republica agere, legatosque ad s. Reg. Mtem misisse eo nomine: regem Galliarum, compositis in Normandia rebus, Lutetiam rediisse, iterque in Burgundiam moliri, ubi principis Condei aliorumque sanguinis principum copiae contra regem armantur, ferente ipsis suppetias archiduce Austriae ex vicina Brabantia. In Anglia regi res ex voto succedere, sperarique magnam illa in provincia revolutionem. Vesirium insuper magnum in porta a janiceris jugulatum. Et haec quidem haecenus. Si quid post occurreret auribus Cels. Vrae dignum, id Cels. Vrae mandare prima quaqua occasione mei erit officii. Quod reliquum est, deum optimum maximum oro, ut Cels. Vram bono orbis christiani quam diutissime incolumem florentemque conservet. Dab. 8. Maji, 1650.

Ilmae Cels. Vrae

humillimus servitor mp.
(W. Lubieniecki.)

Külczim: Ilmo celsmoque principi, dno dno Sigismundo Rákóczy de Felső-Vadász, universorum Siculorum Transylvanien-sium generali, nec non ad septem comitatus pertinentis regni Hungariae supremo locumtenenti etc. dno meo observandissimo.

Jegyzet. Lubienickinek ez évből még korábbi jelentése láto tt

világot. Az első 1650. febr. 18-ról az író nevének aláírása nélkül igen találóan írja a lengyel urak hangulatát (lásd Történelmi Tár 1888. évf. 289—90. ll.). A második még élesebben az ott uralkodó elkeseredést s 1650 apr. 11-én kelt — hasonlólag aláírás nélkül jelent meg. (L. Okirattár a két Rákóczy Gy. összeköttetéseihez 30—1. ll.)

1650 jul. 28.

Ossolinski György herczeg Mikes Mihály követségéről.

Ilme princeps dne et amice observandissime.

Quo crebriori literarum commercio Ilma Dilectio Vra affectum suum renovat et repetitis vicibus confirmat, eo me alacriorem reddit ad exhibenda mutua amoris et benevolentiae argumenta utque amicitiam ilmi Transylvaniæ principis, tum et Ilmæ Dilectionis Vrae omni opere retinere et conservare studeam. Quod et in præsentí occasione omni, quo decebat, amicitiae cultu contestari non neglexi, dum iis omnibus, quæ mihi a gen. dno Michaele Mikes de Zabola exposita fuerunt, diligenter ac syncere exceptis omnem meam pollicitus sum promptitudinem, quæ vota Ilmarum Dilectionum Vrarum secundare possim, omnem aliam non patiar elabi occasionem, quæ demonstrem quod sim. Datum Varsaviæ die 28. Julii anno d. 1650.

Ilmæ Dilectionis Vrae

amicus ad inserviendum paratissimus

Georgius dux in Ossolin mp.

S. R. I. princeps.

Külczim: Ilmo dno dno Sigismundo Rakoci de Felső-vadász, stb.

Jegyzet. V. ö. Rákóczy György 1650. jul. 6-iki levelével Tört. Tár 1890. 258. l.

1650 aug. 5.

Pegowski prépost a kozákok készülődéseiről.

Ilme et Celsme princeps, dne dne et patrone observandissime.

Intermissionem literarum frequentioribus abhinc volo diluere, fastidio ne sint legenti, Ilmam Celsdinem diligenter rogo. Regnum Poloniæ pacificatione potius, qua pace adhuc

utitur. Exercitus moverunt signa in Russciam inferiorem vulgo Podoliam, et in campis Orynensibus castra metati sunt. Ilmus generalis exercituum Potocki dedit nuper literas ad omnes palatinatus Russiæ significatorias Tartaros Crymenses et Budziakovienses, una sub signis circa Borysthenem aliquid moliri hostile, dubium, Polonis an Moschis. Scriptum, quod prioribus ad Suam Celsdinem datis spoponderam me missurum, mitto. Si quid erroris in scribendo, amanuensi non bene exercitato tribuat. Certe non possum assequi, unde, nam sit emanatum, perquiram tamen diligenter. In locum dni cancellarii (quem spiritus tristis ob disgustus et alienationem a se regis sersmi enecavit) rendsimus Leszczynski vicecancellarius more solito successit. In hujus vero locum unum ex tribus sufficiens auguramur, aut Radzieconski capitaneum Zontynensem, aut Ostrorogium pocillatorem regni, aut castellanum Gedanensem. Inter ducem Viszniovecium et generalem exercituum aliquid intervenit simultatis, nam invitatus ab ilmo generali ad castra, excusavit. Ita ruimus aut ruere volumus discordia. Clara hac occasione non occurrunt scribenda. Cæterum accuso nescio cujus tabellarii fidem, qui literas a ser. principe ad me datas nuper ex Transylvania curavit quidem ad me deferri, at donativum a sersmo mihi missum et in iisdem literis expressum non detulit. Maioris ego certe benevolentiam sersmi principis quam pretium donativi aestimo, at ne alius gratia sersmi mihi præstita abutetur, Ilmam Celdnem Vram præcustoditam esse volui. Cum his me ac mea humillima obsequia Ilmæ Celdni commendo
Strzyzoviae 25. Augusti 1650.

Ilmæ Celdinis Vrae

humillimus servitor

A. Pegowskj

præpositus et decanus Strizoviensis S. R. M. secr. mp.

1650 aug. 16.

Lubienieczki Rákóczy Zsigmondot az oroszokkal kötött béke megerősítéséről értesíti.

Ilme celsmeque princeps dne dne observandissime.

Ut primum literas ab aula 12. Augusti datas accepi, e vestigio corripio calamum, eaque, quæ mihi perscribuntur, Cels. Vrae promo. Legatos Moschoviæ ducis cum confirmatione pacis dimissos, Cels. Vrae jam perspectissimum esse nullus dubito. Unum tantum adjicio: librum quendam de gente Moschica a nobili quodam Polono scriptum contume-

liose, publice ustum, quominusque apud bibliopolas prostet, serio prohibitum, idque factum Mosehis studio gratificandi.* Internuncius hani Tartarorum præstolatur Varsoviæ reditum regii internuncii ad hanum nuper expediti. Sed statum et consilia aulæ nostræ sine dubio maxime turbavit inopina, et fere subita mors ilmi cancellarii regni Ossolinii. Is jam dudum meditaturn Romam iter ingressurus, regique et aulæ valedicturus, die 8-a præsentis, cum audientia apud sersmum regem a meridie usque in longum noctis detentus, minus prospere re gesta parumque sorte contentus discessisset ex palatio, postero die, 9-a nimirum præsentis, aliquoties prius comitali morbo correptus, una atque altera hora ante meridiem, extinctus est. Ilmus dnus capitaneus Bieciensis brevi ab aula rediturus, judiciale sua capitanealia Bieciæ celebraturus est, quibus peractis, Romam ultimis diebus Septembris excursurus dicitur. Chmielnicius quietus hucusque est in castris suis ad Czechrynum. Plebs rustica in aliquos sparsa manipulos parere dominis suis recusat. Noster exercitus ad Satanovum coit, ibique castra metatur. Hæc brevibus et perfunctorie Cels. Vra accipiat, utpote cum mihi plura ægritudo nondum superata, vix dum a febris libero, scribere prohibeat. Vale Ilme Princeps, et favere, ut soles perge

Dab. 16. Augusti 1650.

Ilmæ Cels. Vrae

servientium humillimo
W. Lubieniecki.

Külczim: Ilmo celsmoque principi dno Sigismundo Rakoczy de Felsővadász, stb.

Rákóczyhoz küldött értesítések a kozákok beütéséről Moldovába

a)

1650 szept. 30.

Wielopolszki levele.

Illustrissime et celsme princeps, dne et amice observandissime.

Non exigui temporis spatium in aula s. regie Mtis com-

* V. ö. Rudavszki 62. l. A könyv Twardowszki Sámuel munkája volt.

moratus, tandem hisce diebus negotiorum meorum causa excurreram ad bona mea ditioni Celdnis Vraë vicina. Cum vero mihi subito his ex oris item Varsoviā sit redeundum, facere non potui, quin Celdni Vraë solitam illibati affectus mei, constantisque amicitiae testificationem praesentibus probarem. Optime quippe perspectum mihi est, eam illius esse naturae, ut nonnisi familiaritate alatur, quae quoniam coram practi-
cari nequit, beneficio literarum exercenda est.

Nullus equidem dubito cum alia aulae nostrae negotia Cels. Vraë esse notissima, tum vel imprimis inopinam mortem magni cancellarii regni; juvat tamen C. V. in memoriam revocare tanti viri obitum, qui, ut ut sua non caruerit invidia (quae plerumque virtutis comes esse solet) plurimum tamen reipublicae nostrae intererat, hocce praesertim illius statu, eum diutius vivere potuisse; neque Cels. Vraë grave sit, aliquod saltem eo nomine ducere suspirium, cum mea quidem (si verum fatendum sit) opera, tantus ante fata sua factus fuerit Cels. Vraë Iltrissimaeque domus Suae amicus, quantus a Cels. Vris vix sperari in patria nostra potuit. Chmielnitium quoque in Moldaviā irrupisse, illiusque principem ad mutas redactum, jam sine dubio Cels. Vra accepit. Dolendum equidem alienas ditiones a rebelle occupari, sed dum altius rem reputo, tantum abest ut doleam, ut potius gratulari mihi necesse sit, tum qui nunquam Cels. Transylvaniæ principi fuit amicus, principatu suo exulum (*sic!*); quia tamen ob tantam Moldaviæ cum Transylvania viciniam sine dubio causa genuina occupationis Moldaviæ Cels. Vraë compertissima esse potest, quis sit armorum Chmielnicii sensus, et num instinctu vel conniventia Turcarum imperatoris, an vero alio motore bellum hocce suscepit, informari a Cels. Vra avidissime cupio. Plura de rebus nostris ex literis magnifici domini Lubieniecii Cels. Vra et fusius intelliget. Cui prosperrimam valetudinem et faustissimos rerum successus animitus precatus officiorum quoque meorum promptitudinem lubens defero, futurus, ut ante

Ilmae Celdnis Vraë

amicus ad serviendum paratissimus
Joannes Vielopolski
capitaneus Bieccensis mp.

Dab. in curia mea Kobilanecensi die ultima Septembris, 1650.

Külczim: Ilmo et cels. principi dno Sigismundo Rakocy de Felső-Vadász, stb.

(Az egész Vielopolski írása.)

b)

1650 szeptember.

Lubienieczki jelentése Zsigmond herczeghez.

Ilme Celsmeque princeps, dne observandissime.

Jam pridem in animum induxeram rerum gestarum apud nos imprimis tum alibi seriem C. V. perscribere, sed partim iniquitas temporum, quæ nobis hocce rerum nostrarum statu otiosis esse non permittit, præcipue autem quod adventum ab aula ilmi dni capitanei Bieensis expectarem avide, quem sciebam vota mea expleturum, propositum hocce meum lucusque distulit, quo nomine, ne mihi Cels. Vra succensere velit, humillime peto. Apud nos iam videbantur omnia pacata, sollicitatusque per submissas personas a rege Chmielnicius, coëgerat omnes suos militum tribunos, et primarios in exercitu viros, Cerkassios (oppidum non vulgare est in illis partibus) ut cum illis collatis consiliis, fundamentalem pacificationem concluderet. His intento, allatum est nuncium, ill. d. generalem nostrum cogere exercitus, castraque in interiori Russia ponere. Aegerime id acceptum ab omnibus, statimque exorto tumultu, arma strepebant, Tartarorum subsidia accersebantur, et universa Cosacorum colluvies, literis Chmielnicii ad sumenda arma excitabatur. Dum hæc, missus a rege ilmus d. palatinus Kiioviensis excusare vel componere satagit, legatus ex porta supervenit, qui datis muneribus, Chmielnicium in nos concitabat, in partes Turcarum pertrahebat, palatinatumque ei Moldaviæ insuper dni sui nomine offerebat. Quo cognito il. d. palat. Kiioviensis expedit fratrem suum d. capitaneum Cerkassiensem ad Chmielnicium, obviam extremæ dementiæ illius, ne cum barbaris contra christianos tam arcta fœdera iniret. Sed ille legatum hunc honorificentissime excepit et dimisit; adiunctis illi duobus ex primariis viris, qui nomine illius legatione in porta perfungerentur. Tandem inter pocula dno cap. Cerkassense præsentem, in hæc verba erupit Chmielnicius, se nunc uno pede in Polonia, altero Constantinopoli stare; nolle se quidem desciscere a rege Poloniæ, sed his duntaxat conditionibus. 1. Ne se vel minimum castra Polonica lacescant. 2. Ut Czaplinius (cujus ille nimirum uxorem in suam accepit uxorem) sibi captivus tradatur. 3. Ut templa græca erepta restituantur omnia. Quod ni fiat, paratum se sequi partes Turcarum imperatoris. Cum nihil d. cap. Cerkassiensis ultra proficere posset, unicum rogavit: adire

vellet d. palat. Kiioviensem, sed ne hoc quidem tunc impetrare potuit. Interim allatæ sunt illi ab hano Tartarorum literæ, quibus significabat se cum omnibus suis ordibus ire in Moschum, ad sersmumque Poloniæ regem misisse, ad belli istius societatem concitando, ut itaque penultimis diebus Augusti se illi sisteret tanto cum exercitu, quanto Zbarazium oppugnabat, orabat, quod ni facere vellet, scissionem iuratæ fraternitatis interminabatur. Supervenientibus itaque tunc Moschico et Moldaviæ Transalpinæ legatis, unacum illis adiit d. palatinum Kiioviensem Orlikoviæ. Qui communicatis cum ipso nomine regis de suscipiendo contra Turcam bello consiliis (subordinatus quippe ab aula nostra fuit Hispanus, sive Italus quidam, qui reipublicæ Venetorum nomine tanquam legatus, Chmielnicium ad bellum Turcis inferendum sollicitaret) a subsidiis contra Moschum Tartaro ferendis, admotis validissimorum argumentorum machinis, unacum metropoli Kiioviense ibi præsentem, eum divertebat. Sed anceps illius tunc fuit deliberatio. Hinc refugiebat tam arcta cum paganis fœdera in perniciem christianorum eruptura, hinc (ni subsidia Tartaris ferret) se ab illis desertum iri male metuebat, præsertim cum nobis nulla ratione confidat. Tandem hoc medium arripuit, ne scilicet Tartarus subolfaceret, se contra Moschum bellum suscipere nolle, expedit legatum ad hanc Crimensem, qui illi referret, nondum se a nobis tutum, exercitumque Polonicum ad castra convocari, et quia nullus externus imminet hostis, nullo alio fine hos a nobis fieri apparatus, quam ad sui suorumque interitum, rogaretque ut Tartarus paululum differret hoc propositum, dum palam fiat, nos nullam contra se moliri hostilitatem, quidve sersmus rex de bello contra Moschum suscipiendo concludat; paratas interim haberet omnes ordas ad ferendas sibi suppetias ingruente periculo. Dum hæc aguntur, ilmus d. generalis per unum ex suis Chmielnicium monet, 1. Ne cum exteris principibus sine scitu regio literis et legationibus certet. 2. Ut clientibus suis omnia per hoc bellum erepta restituat, damnaque refundat. 3. Ut severe animadvertat in plebem et Cosaccos insolentes. Qua legatione mirum in modum exacerbatus in hæc verba erupisse fertur: Quoniam dno Potocki bellum mecum placet, habebit illud, et Koniecpolscio iam vita functo, ego quoque finem imponam Poloniæ (Koniec Polski enim finem Poloniæ significat). Expedit itaque e vestigio literas ad Cosaccos, ut sub pœna capitis eodem momento equos et arma corripiant, dieque et nocte ad se Humanium, relictis impedimentis bello necessariis, ubi et Tartarorum subsidia expectabat, properarent. Sed dum nobis bellum internetio-

nemque minatur, repente alio conversus, in Moldaviam 1. Septembris movit, 40 millibus Cosaccorum selectorum, et totidem Tartarorum succinctus, relicto cum quinque circiter armatorum millibus, Niweczajo quodam, qui, se absente, nostrorum conatus observaret, quem ut nobis quidem relatum est, d. generalis noster ex improvise adortus dissipasse dicitur; quod si ita est, sine dubio bellum (quod mirum in modum d. generalis expetit) maturius longe quam speraveramus, nobis accelerabimus.

De successibus Chmielnicii in Moldavia iam sine dubio Cels. Vra accepit, quam ut primum ingressus est, omnia ferroque vastabat. Sed Jassios imprimis opportune venit, tunc enim tributum a Moldaviæ principe Constantinopolim expediendum erat, quod totum illi cessit. Lupulus ipse in Moldaviam Transalpinam fuga sibi consuluit, quem Chmielnicius in porta accusasse dicitur, quod nobis, quam dno suo, fidelior fuerit, literasque suas aliquoties interceptas nobis transmiserit. Ilmus d. cap. Bieccensis (cui literas suas ad Cels. Vram hisce meis adiungere placuit) quoque mihi retulit nuper, emissarium ipsius Kutnarscium, qui in aula nostra dni sui nomine residebat, sinistra omnia de Cels. Vris subinde Varsoviæ sparsisse, quæ postea a primariis in aula viris ilmo d. capitaneo exprobrabantur, sed excusata semper, et in bonam partem interpretata ab illo fuere. In castris nostris ad Camenecium annonæ caritate nimia et fame miles iam premittitur; adeo scilicet ora illa bello isto exhausta est. Cancellarius defunctus, tandem adeo regi, et qui regias partes sequebantur, invisus exitit, ut eum rex cane pejus et angue odisset; nihilque jam consilio ipsius gerebatur, sed omnia illi in contrarium; denique hi ipsi, qui illi antea semper addicti fuere, in gratiam regis ipsum deseruere, quod cum ille ferre nulla ratione valeret, inopinato, nondum sexagenarius, et constitutione corporis optima, morbo comitiali, (qui eum 24 horarum spatio afflixit) extinctus est. Referebat ilmus d. capitaneus, cum, *si vixisset*, sine dubio *aliquid contra regem Poloniæ fuisse tentaturum*. Sed imprimis in Cels. Vras singulari ferebatur affectu, quem reipsa comprobavit in persona m. dni Mikes, cui summum honorem et singularis benevolentiae humanitatisque specimina exhibuit ipse, exhiberique in aula fecit. Unicum est, quod ilmus d. cap. Bieccensis Cels. Vras præmoneri cupit, ne literas nomine Cels. Vrarum scriptas internuncii quibusvis promiscue in aula, et iis, quorum ut ut officialium, vel exiguus, vel nullus est respectus, tantominus *suspectis* offerant; id quod nuper factum fuisse, ilmus d. cap. imo et cancellarius ipse vehementer doluit et ni opera

illorum intervenisset, non deerant etiam ex primariis viris, qui id sinistre interpretarentur, et sollicitationis sive ambitionis vivente principe, postulare internuncium minitarentur. Ideoque in spargendis istius generis literis adhibendus præcipue in *consilium* est *Welipolski* qui de cætero non exiguum in aula Cels. Vrarum *respectum* esse refert, imprimis apud *regem* Poloniæ, qui cum multis, iisque præcipuis in republica viris vel *invisum* vel *parum charum* se esse sciat, ad singula momenta intentus est. Reverendus d. vicecancellarius (qui in locum defuncti brevi successurus est) invidebat cancellario hanc cum Cels. Vris amicitiam, expostulabatque cum *Welipolski* eo nomine querebaturque quodammodo se a Cels. Vris postponi, cum eodem fuerit, quo cancellarius, loco, svadet itaque, ut quam officiosissime a Cels. Vris tractetur. Sersmus rex in Litvaniam abierat cum Brandenburg, qui illic præsens adesse debebat de quibusdam consilia collaturus; sed brevi reversurus sperabatur ob imminetia a Cosaccis et Tartaris pericula, de quibus ilmus d. generalis per literas omnes monet. Moschoviæ imperium iisdem fere motibus, quibus et nostra respublica, nuperrime concussum est ista ex occasione. Erat apud Moschoviæ ducem in deliciis Morozovius quidam, qui cum in instituenda principis juventute fidelem operam navasset, etiam ad consilia imperii admotus est, quibus præcipue juvenis princeps utebatur. Factum inde est, ut plebs forte ultra modum exactionibus exhausta, contracto contra Morozovium odio, in unum conglobata, regiam circumsisteret, tradique sibi ad necem Morozovium postularet, quod ni fieret, ipsimet duci mortem allatura. Subito tumultu et præsentis periculo percussus princeps egressus ex arce supplex rogavit plebem parcere suæ juventuti vellet, Morozoviumque extemplo ab aula sua amoveturum jurejurando se se obstrinxit. Recessit utcumque mitigatum vulgus, et Morozovius in monasterium quoddam ablegatus est, cujus nihilominus consiliis cuncta gerebantur, ut ut absentis. Sed ille in luce hominum versari sveltus, solitudinis monasticæ pertæsus, incognito in Sveciam abiit, ibique jus nobilitatis, quod solenniter expetierat, adeptus, de conjugæ et liberis, tum de ingenti, quem congesserat, thesauro, in Sveciam transferendis, consilia agitavit. Commigravit itaque unacum suis in oppidum quoddam maritimum Moschoviæ ducis, thesaurumque suum in publico ærario oppidi (quo tutior esset) asservandum tradidit. Præfectus oppidi (cum jam in Sveciam vela daturus, credita repeteret) se id facturum inscio principe negavit. Qui re cognita, depositum illius detineri severe mandavit. Quod Morozovius adeo ægre tulit,

ut adscitis sibi ex plebe et clientibus (quibus, ut rerum potiretur, satis potens erat) permultis aliquot millibus hominum auctus, oppidum illud expugnavit, indiesque accedente ad partes illius plebe, ultra 60 millia armatorum coëgerit, multosque ex nobilibus et proceribus, præcipue qui nomine principis obstiterant, trucidavit. Ipse dux deserta regia (urbs ingens

(Eddig, folytatása, mely a második íven volt, elveszett.)

Jegyzet. A cursivval szedett titkos írással.

c)

1650 okt. 14.

Pegowski levele.

Illme ac celsissime princeps dne dne observandissime.

In hoc perturbato tum reip. Polonæ, tum vicinarum provinciarum statu, ut ad ingenium Chmielnicii versutum concepta Polonorum mutantur in dies consilia, meus etiam calamus Illmæ Celstudini obsequentissimus, cum crisi nihil haberet quod scriberet, siluit hactenus, quum post expeditas a seren. rege literas significatorias ad omnes ordines regni de futuris generalibus comitiis eadem celeritate experio. In diem quintam Decembris hæc incidunt comitia Varsaviis celebranda. Particularia comitia pro palatinatus omnes celebrabuntur die 7-a Novembris more solito. Valachia vastata, tum minæ et machinationes Chmielnicii per nuntium ejusdem exercitui nostro intentatæ extraordinariis istis comitiis ansam dederit. Moleste tulit Chmielnicius exercitum nostrum castra sua fixisse ad Camenicum, quæ nisi solveret istam solam occasionem et causam fore materiam belli. Et hæc legatio movit regem serenissimum, ut præfata omnibus ordinibus indiceret comitia per duas hebdomadas duratura. At non soli regno Poloniæ metuendus hic hostis, experta est nuper Valachia, utinam ab eodem periculo procul absit Transylvania. Vulgata apud multos, nescio an certa loquor. Erudiet amicam et vicinam gentem aliena calamitatis exemplum et contra armatorum versutiam armabit sedula vigilantia. Nos ad omnem famam erimus intenti et quidquid tum in particularibus, tum generalibus comitiis statutum fuerit de omnibus Illmam Celsitudinem certiores faciemus. Dederam ante aliquot hebdomadas literas ad illmam Celsitudinem scriptas, an pervenerint, nescio? Continebant illæ scriptum

quoddam in regno vulgatum, et ad dnum præfectum Machovicensem delatæ. Plura hac occasione non occurrunt. Me interim ac mea obsequia Illmæ Celsitudini commendo. Datum Cracoviæ 14 Octobris 1650

Illmæ Celsitudinis obsequentissimus servitor

A. Pegowski P. D. S. R. M. S. m. p.

Külczim: Ilsmo ac celsissimo principi dno dno Sigismundo de Felsse Wadas Rakocy partium regni Hungariæ domino, dno dno mihi observandissimo.

Cito.

(*Egészen Pegowski írása.*)

d)

1650 okt. 19.

Lubienieccki jelentése a hetman kivonulásáról Moldvából.

Ilme Celsmeque princeps, dne dne observandissime.

Literas Cels. Vrä 14-a præsentis datas hesterna die accepi, vel eo nomine gratissimas, quod sint propensi in me favoris Cel. V. veluti obsides. Pro communicatis novis non est, quod mihi C. V. referat gratias; cum mearum partium esse sciam jussa Cel. Vrä capessere. Atque utinam prospera omnia de rebus nostris scribere liceret, sed nescio quo fato nostro, etiam post tot tantasque spes de alma pace conceptas, quietis nobis esse non licet. Allatæ sunt nuper ex castris nostris literæ de data 24-a Septembris, quibus admone-mur, ne spes de firma pace concipiamus; Chmielnicumque ex Moldavia redeuntem (cui iam et ius, ad provinciæ illius principatum a porta Ottomannica collatum esse scribitur) expedivisse ad illum d. generalem legatos, qui exquirebant, promotorum in viscera Russiæ castrorum nostrorum causas, denunciabantque, nisi protinus inde removeantur, eum cum universo exercitu suo illa aggressurum. Ad hæc il. d. generalem respondisse, se id nullo modo facere posse sine mandato sersmi regis. Interim paratus est cum eo proelio vires suas experiri, dum modo miles despondere animo nolit, qui consternatus dicitur, potentiæ et virium Chmielnicii (cui et Tartari præsto sunt) optime conscius. Interim rustica plebs, jam vel umbræ subjectionis impatiens, magnum nobilium numerum, trans Borysthenem et ad Kiioviam, qui illas in partes ad bona vel sua vel dnorum suorum commigraverant, trucidavit; inter quos et grosus noster d. Gabriel Doma-

radzki, anno præterito nomine ilmi ducis Visniovieis apud Cels. Vram legatione perfunctus, occubuisse dicitur. Eæ proculdubio causæ fuerunt indictorum nuper per literas sersmi regis comitiorum, quindecim duntaxat dierum (qualia non nisi urgente necessitate, vel ingruente periculo reipubl. indici solent) nonis Decembris Varsoviæ; quæ conventus particulares in singulis palatinatibus pro 7-a Novembris celebrandi antevertent. Ego quoque Prosoviciensi unacum ilmo dno capitaneo Biecensi, deo volente, interero, cui tunc literas Cels. Vrä (quarum se percupidum esse nuper mihi perscripsit) unacum literis ad illum et reverendissimum cancellarium tradam. Cromvellus, exercitus anglicani dux campestris a rege Scotiæ die 15-a Augusti clade affectus non exiguam exercitus partem amisit, ac pœnas crudelis perfidiæ dedisse scribitur. Quodsi rex favente numine victoriam persequatur, ne ille inveniet in ipsis Angliæ visceribus multos, quos et recordatio præteritorum et præsens fortuna ad eum pellet; proceres præsertim, qui iam in republica supra proletariam vulgi turbam emergere nequeunt. Hæc ad præsens Cels. Vrä brevibus; de aliis brevi deo volente exactius Cels. Vrä perscripturus. Jam vale ilme princeps et favere ut soles perge

Ilmæ Cels. Tuæ

servientum humillimo mp.
(W. Lubieniecki,)

Dab. 19. Octobris 1650.

Külezim : Ilmo celsmoque principi dno Sigismundo Rakoczy de Felső-Vadász, stb.

e)

1650 nov. 12.

A havasalföldi vajda Rákóczyt a kozák viszonyokról tudósítja.

Ilme ac celsme princeps, dne vicine et compater nobis honorande. Salutem atque vicinitatis nostræ paratam commendationem.

Az Ngod levelét az Ngod postájától elvöttük, és az Ngod irását megértettük, melyről hogy Ngod jó eleve bennönket tudósított, azt az jó szomszédságos szövetségnek tulajdonítjuk, és hihető, hogy azoknak az tatároknak összevgyülekezések az ide alább valóknak s szélybelieknek nincsen hirekkel, avagy hogy talám az kozákok nyomán jötenek vona vissza, de az hánnak most is bizonyos emberei vannak itt nálunk, az kik

esztendőnként szoktanak hozzánk jönni, kik által szépen írminekünk és jóval igéri magát; mindazonáltal az Ngod írása szerint mi annak sem hiszünk, hanem mindenfelé embereink vadnak, mind Neszter Fejérvár felé s mind Szmil felé, a mellett magunk is vigyázásban vagyunk. Az imperiumbeli békesség hogy vagyon, istennek hála, melyet isten tartson meg; az lengyelországi gyűlést mi is így értettük, hogy most volna. Továbbá az jó szomszédságnak és kötelességnek megakarván mi is felelnünk, mindenekben követni is akarjuk. Tartsa meg isten sokáig kedves egészségben Ngodat. Datum in aula nostra Tergovista die 17. mensis Novembris anno dni 1650.

Ilmæ Cels. Vrä

vicinus et compater benevolus

(oláh aláírás

a havaselvi vajdáé.)

Külczim: Ilmo ac cels. principi dno Georgio Rákoci dei gratia regni Transylvaniæ principi, partium regni Hungariæ dno ac Siculorum comiti etc. dno vicino et compatri nobis honorandissimo.

g)

1650 nov. 17.

Lubienieczki titkos jelentése.

Illustrissime celsissimeque princeps, domine domine observandissime.

Literæ Celsitudinis Vestræ 31. Octobris ex itinere scriptæ, 10. Novembris me absente redditæ sunt, neque est, quod Cels. Vra identidem me literarii officii commonefaciat, vel de eo intermittendo quicquam ex parte mei subdubitet; alte enim menti infixum hæret Cels. Vrä mandatum, cui deesse nec velim, si possim, nec possim, si velim. Ex *conventu nostro Prosoviciensi* (in quo *Velyipolski* directoris officio fungebatur) tardioris multo *in aedes* meas reditus *necessitatem mihi imposuerant gravissima*, quibus *distinebar, negotia mea*. Sed cum *ibi plurima occurrerent* C. V. *scitu pernecessaria* die nocteque *regrediundum* fuit, ut *in secessu et ocio* ea in ordinem *redigerem*, quæ *communicare ad præsens debita mea in* C. V. *observantia* demandavit. Atque *imprimis proposita a rege nobilitati puncta id unice egerunt*, *prospiceret serio ne extremis*, quæ nunc *imminent, periculis in extremum respu-*

blica adducatur exitium. Quorum fundamentum ponit indissolubile Chmelnicii cum Tartaris faedus adeo, ut non tantum consilia sua in magna confidentia majorique secreto invicem agitent, sed ea ad suum utrique nutum exequantur, Quod recenti documento probat cum facto praetextu 230-em invadendi, conjunctis invicem copiis suis; faventem semper reipublicae vicinum Moldaviensem aggressi sint, eoque principatu spoliato, reliquisque vicinis principibus in partes pertractis, per hocque medium sibi firmata potentia undique circumdatam rempublicam nostram in ultimum exterminium adducere agitaverint. Id quod Chmelnicius facillimo negotio exequi potuisset, ni Tartari a Moldaviense ingenti pecuniae summa (qua vitam fortunasque suas redimere coactus est) aucti, opimaque onusti praeda in sedes suas regredi, quam nova bella agitare maluissent, quo viso, plebs Russiae furere cepit, permultosque nobiles, qui pactis tuti domos quisque suas repetebant cum uxoribus et pignoribus, crudeliter, adhibitisque exquisitissimis tormentis trucidavit. Neque contentus Chmelnicius hoc cum Tartaris faedere, sed quo magis augeret potentiam suam, protectionem apud Portam quaerit, legatisque 266-is (id quod antea perscripsi) cum applausu receptis, suos cum omni subjectione ad Portam expedit, ibique ad communicanda consilia suos etiamnum alii residentes. Verum id quoque non minus asquit (!) malignos ipsius conatus, quod egressis jam ex 259. Tartaris, ipse iterum Moldaviensem aggressus armis ab eo extorserit, ut filio ipsius filiam suam in matrimonium desponderet, idque pactum solenni confirmaret juramento, quod si re ipsa fiet, quanta ex ista conjunctione immineant reipublicae pericula nemo non videt. Accedit, quod non ita pridem chanus expediverit in 262-am legatos (qui per Poloniam euntes 285-æ fuerunt) non alio sine dubio fine, quam instinctu Chmelnicii 262-os contra nos concitando, ut ita undique a diversis hostibus distractos facilius aggredi et opprimere possit. Nihil itaque aliud sperare jubet rex, quam gravissimum vere ineunte cum Kosacis Portaque bellum, neque a vicinis principibus rempublicam securam proponit, quæ omnia muturis seriis consiliis nostris, quantasque colligere possumus, viribus antevertenda rex svadet. 215. quoque per literas, quas manu illius scriptas ipse vidi, monuit regem, remque publicam Chmielnicium cum C. V. indissolubilem amicitiam armorumque societatem inivisse eo animo, ut coronam regi ademptam capiti C. V. imponat (his usus formalibus) eoque fine C. V. habere in promptu 30,000 armatorum. Moldaviensem nuperrime a se per literas postulasse bis milia 330-rum Germanorum seque ei nonnisi

400-tos¹ (cum inconsulto rege plures non licuerit) misisse eundem Moldaviensem, quo certior protectionis nostrae esse possit, indigenatum a republica solenniter petere (qui sine dubio ipsi comitiorum modernorum auctoritate concedetur) neque solum pro se, sed et pro Kutnarskio suo eundem Moldaviensem implorare opem nostram quam nisi mature dedimus jurata Chmelnicio pacta matrimonialia se ut ut velit nolit servaturum declarat Chmelnicium ex Russiae palatinatibus, quos per pacta a corpore reipublicae quasi avulsit caesari² tributum se daturum pollicitum, proptereaque ipsi a Porta missam frameam, vexillumque, novi scilicet Russiae ducis insignia, quod si velimus, ratam ab ipso haberi pacem Zborovianam septem ex praecipuis Poloniae proceribus obsides pactorum deposcit, alias se illis stare nulla ratione posse. Denunciat interea legatos ad regem expeditos aliosque ad futura comitia a Chmelnicio expediendos; certus est, quo tanto tutius reipublicae imponat legatos quoque 230-is nuper apud Chmelnicium honorifice acceptos et dimissos. Accepimus de caetero aulae procerumque consilia imprimis 215-is eo unici collimant, ut Kosacis gravissimum bellum inferatur, quod si ad votum successerit, omnes ad internecionem deleantur; idque hyeme aggredi volunt, quod eos tunc minus bello aptos existiment, eoque nomine major pars exercitus nostri illis in partibus pro hybernis relicta est, sed et novus, longeque numerosior conscribetur miles, qui tantae hostium multitudini opponatur, quod certe cum ultima nobilium ruina conjunctum erit; gravissimae enim sine dubio istorum comitiorum decreto indicentur contributiones, quae funditus nobilitati exhaurient, cum domini pro subditis suis jam ad extremam paupertatem redactis iterum contribuere tenebuntur. Vicini principes brevi legationibus honorabuntur, inter quos sine dubio princeps³ primas tenebit partes. Rex Angliae nuper per legatum a rege reque publica suppetias petiit, sed fieri non potest, ut adeo turbatis rebus nostris aliis opem ferre queamus. De comite Bohemo nomine regis⁴ ad principem cum secretioribus ablegato jam antea audiveram, neque dubito, quid is principi et suone, an regis nomine tulerit, me brevi a C. V. sciturum. Is homo novus est, neque regni indigenatum, demum in Poloniam venit salisque fodinarum administrationem adeptus, cum Velyipolski apud principem legatione fungeretur; mercator verius, quam miles, multominus militum officialis, om-

¹ T. i. quadringentos.

² T. i. török császár.

³ T. i. Tranniae.

⁴ T. i. Poloniae. A eseli gróf pedig = Wresowecz.

nibus fere invisus, tantum forte regi aliquantum gratus ob commonstratos uberiores ex fodinis redditus. De domino Domaradzki fama meliora tulit. Cum enim ex rerum provinciae illius gnaris curiosius percontarer, qua ratione, occasioneque occubuerit, retulerunt, magno eum quidem in periculo versatum, sed tamen divina gratia vivere. Ignoscat quaeso Cels. Vra, si qui commissi sunt eroribus, qui tam operosa scriptione adeoque praecipiti tempore corrigi non poterant. Principi domino meo clementissimo paria scribere tempus plane prohibuit, neque fortasse multum expediebat, cum penes C. V. clavis sit istius generis literarum, quibus explicatis, facile sua Celsitudo frui potest. Scribi autem aliter non poterant, quod in iis fere omnia secretiora sint, quod a C. V. apud Suam Celsitudinem excusatum iri nullus dubito. Vale jam, viveque incolumis quam diutissime Illustrissime Princeps, et solito favore suo non dedignare Dabam 17. Novembris anno 1650.

Illmæ Celsnis Tue

humillimum servitorem
(Wladislaum Lubieniecki) mp.

A dült betükkel szedettek titkos írással, a számok biztosan meg nem fejthető neveket jelentenek.

1650 nov. 3.

Radzivill Janusius levele Lorántfy Zsuzsánnához, Rákóczy Györgyhöz küldvén Sienicius Pált követségben, őt is akarta levéllel tisztelni.

1650 nov. 2.

Rákóczy György válaszol a holsteini herczeg levelére.

Ad principem Holsatiae.

Ilme princeps, dne amice nobis observandissime.

Literas Illmæ Dil. Vrae 23. die praeteriti Julii hoc anno ad nos datas his diebus a tabellione suo amanter accepimus; quæ eo nobis gratiores fuere, quo ex illis notitiæ suæ et consuetudinis, quam cum celsmo principe dno patre et predecessore nostro excelsi nominis habuerat exercitium, in nos derivasse uberius intelligamus; sciat in observantia magnorum virorum, uti et in aliis virtutis studiis, vestigia patris et imitari, et impense prosequi nobis cordi esse; ea itaque securitate amicitiae palæstram nobiscum exercere licebit, cui et nos toto pectore sincere respondere haud supersedemus, uti homini etiam Dil. Vrae per ditiones nostras salvi passus literas dare et comitem, quo commodius commissa sibi exequere-

retur, adiungere, curæ nobis fuit. Deline etiam quæcunque ab amico principe expectari et expeti possent, id nos etiam benevolis nostris et Dil. Vrae ex animo impendemus. Quod uti candide vovemus, ita eidem vitæ diuturnioris iucunditatem et felicia rerum incrementa ex animo optamus. Datum in castro nostro Radnotiensi die 2. Novembris anno dñi 1650.

Ilmo principi dno Friderico dei gratia hæredi Norvegiæ, duci Schlesvici, Holsatiæ, Stormariæ et Ditlmarsia, comiti in Oldenburg et Delmenhorst etc.

(A m. nemz. múz. Fol. Lat. 1674. sz. kötetéből.)

A kozákok tárgyalása Rákóczyval.

a)

1650 szept. 15.

Chmielniczki követséget küld Rákóczyhoz, mely által felszólítja ezt, hogy lépjen vele a lengyelek ellen szövetségre, miután a tatárokkal teljes egyetértésre jutott, s kéri, hogy ő is küldjön követet hozzá.

(Okmánytár II. Rákóczy Gy. szövetezése történetéhez 38—9. ll.)

b)

1650 okt. 30.

Rákóczy utasítása követe Ujlaki László számára.

Instructio pro (Lad.) Ujlaki, ad illm. dominum campiductorem Kozacorum Zaporoviensium.

1. Megindulván Isten áldásából az heitman követeivel és tohai bég emberével együtt járjon, utjokban az mi birodalmunkban reájok illendő gondot viseljen, azontalis mindenütt szép egyességben, barátságban élvén és járván vélek, magokat úgy alkalmaztassák, semmi idegenségre való alkalmatosságot ne szolgáltatassanak, sőt inkább mindenben hozzánk alliceálják.

2. Molduába érkezvén, az vajdával szemben legyen, nevünkkel böcsülettel köszöntse, levelünket præsentálja mind menő és jövő útjának alkalmatosságára uti levelet és késérőt kérjen, de útjának okáról és instructiójának semmi részéről egyéb jelentést ne tegyen, se ne tétessen, hanem csak azt, mivel az heitman is ő klmé hozzánk emberét küldötte, mi is böcsületit meg akarván adni és az régi jó akaratot fenntar-

tani, azért küldöttük és bocsátottuk emberünket. Onnan elmenvén, continuálja útját az hetmanhoz, valahol találai fogja, kívül szemben levén, nevünkkel böcsülettel köszöntse, levelünket ajándékunkkal együtt praesentálja és minden jó akaratunkat ajánlja.

3. Jelentse meg az régi jó akaratot és barátságot fenntartván, ezelőtt már jó idővel mind ő kegyelméhez, mind pedig az tatár hánhoz ő felségéhez és szultánokhoz követeinket expedíáltuk volt, de véletlenül történvén az tatárságnak érkezése az Prút vize mellől, csak Isten tudja, micsoda szerencséken és mennyi kárvallással szaladtak és maradtak mégis életben embereink, melyről elhittük, hallhatott is ő klme. ezzel mostan oda ment emberünk is, kit ő klme ismer, Rácz György megtudhatja mondani.

4. Ő kegye hozzánk küldött emberit, levelét és izenetét is böcsülettel láttuk, vettük és értettük is. Az mi annakokáért elsőben is illeti az molduai állapot felől való tudósítását, azt elhittük, méltó ok nélkül nem lött, de ilyen jóakarójoknak, mint mi, nem most, az mikor az dolog meglött és mind ez világ tudja, hanem annakelőtte bizvást értésünkre adhatták volna, mert mi ő klmeknek semmi akadályt sem ez, sem más dolgokban szerzeni nem akartunk volna és titokban is tudtuk volna tartani. Azt az ő kegmének hozzánk való jó akaratjának nagy jelének ismertük volna s ez után is akármi dolgot is ha miveünk közöl, abból ismerjük meg nálok való tekéntetünket, hitelünket, ő klmeknek is hozzánk való jó akaratjokat, egyébaránt efféle szomszédságban vé(letlen?) történt zendülés mindeneknek elméjekben vélekedést nemz, az mint mostan is ő klmeknek az mi birodalmunk felé való szándékjokról csudás hírek és szók folytanak.

5. Az molduai vajdával való egyesség felől hogy tudósított ő klme, kedvesen vettük, akarjuk, és annak állandóságát is kívánjuk, el is hittük, hogy ha szintén egyébképen az jó szomszédságnak kívánsága szerént ez előtt velünk egyet érteni nem akart volna is, már az ő klmekkel való szövetség szerént jó szomszédságot és értelmet fog velünk tartani; kit ha követ, mi is hasonlóval leszünk hozzája.

6. Az lengyel respublicával és királylyal lött ő klmek békességét az mint javallottuk mindenkor, úgy az keresztyéni vérontásnak és olyan szép országnak pusztulásának eltávoztatásán örvendeztünk, kívánjuk is, Isten tegye hosszas időig állandóvá; és hogy okot nem akarnak adni az békesség felbomlására, azt is igen dicséretesen cselekszik, ugyan is Isten az igaz igyet szokta segíteni, az szent békességet bontogatókat pedig megszegyenéteni.

7. Mivel penig kiválképen való kívánságok: az követjek által declaráljuk magunkat, hogy ha az lengyelek az békeséget felbontván ellenek való fegyverhez nyulnának (akarjuk-e?) ökök megsegíteni avagy nem, ez dologról azért intimatiót tegyen az hetmannak, hogy mentől secretiusban lehet, úgy tractálja, ne legyen idő előtt való czégére, megjelentvén azt, most is mind az lengyelek s mind azoknak faveáló több nemzetek előtt nem kicsiny kétségben és idegenségben vagyunk az ő klmekkel eddig fentartott barátság miatt, melyet mindazáltal ő klmekért örömet szenvedtünk, és ha szintén ő klmeknek egyebet nem segíthetünk is, az minthogy Istennek hála nem is volt szükségek reá másképpen, töttük mindazáltal azt az hasznót, hogy tartván tőlünk is, mind több felé kellett vigyázniok, erejeknek vonyódniok ő klmek ellenséginek, és az békességnek felbontására is olyan szabados bátorsággal nem merészeltek lépni.

8. Az mi annakokáért illeti az mi declaratióinkat, ez levén veleje követségének, ezt igen szorgalmatosan elméjében szedje és oly szóknak nemeivel, s az mint feljebb iránk, az mennyire lehet titkosabban is tractálja, hogy ebben nekünk méltóságunk, hazánknak és nemzetünknek veszedelme forog, melyre minekelőtte az declaratióinkat és resolútióinkat megmondaná, értesse meg igen jól az hetmánnal ő klmvel, miesoda helyben legyen situáltatva ez mi hazánk, úgy mint melyet hatalmas nemzetek vötnenek környül, török, német és lengyel, kikkel külön külön mindenikkel ottan-ottan volt veszekedésünk, az mint erről ha régi példákat elő nem számlál is, az melyek sokak voltak, ottan csak maga idejebelit is mondhat, úgymint 1631. magyarországi palatinussal, 1636. az törökkel, 1644. és 45. viszont német császárral való igeink elég bizonyosságok, melyekben noha immediate az lengyel magát ellenségünkkel nem tötte, mindazáltal római császár mellett mindenkor jelen voltak lengyel hadak is, sőt Betlen Gábor idejében többször is ugyan excursiók is löttének Lengyelországból és mindezekre nekünk szorgalmatos vigyázásinknak kell minduntalan lenni.

Mindazáltal assecurálja valósággal ő klmeket, hogy valamikor és valamiben nekünk módunk és az mennyire való elégségünk ez feljebb megirt állapotokhoz képest lehet, semmiképen meg nem akarunk fogyatkozni az ő klmekhez való jóakaratusokban és segítségünkben, csakhogy ez assecuratiót igen értelmesen cselekedje, mert mi sincere akarunk ő klmekkel tractálni, végezni és az végzett dologot meg is állani.

Eleiben kell annak okáért adni ő klmének, hogy ő minden nagy dolognak nagy fundamentumának és bizonyos végének

is kell lenni. Ezek nélkül pedig (a na)gy dolgok nem bátor-ságosok.

Az fundamentum annakokáért ez volna, hogy az mint ennekelőtte is intimáltattak vala ő klméhez küldött böcsületes hívünk Máriássi István által, hogy az tatár hánnal szerzene oly bizonyos szövetséget és barátságot közöttünk, az minemő vagyon magoknak ő klmeknek; egyébiránt az szövetségnek meglétele nélkül miképen lehetne bátorságos olyan nemzet közé való magunk elegyítése, ő klme maga is igen okoson megítélheti.

Második fundamentum az, hogy ő klmeknek az portán is kellene valami jó securitást szerzeni, az ki, úgy hisszük, két kézzel is fogná venni az ő kegyelmek ajánlását, kiből ha egyéb haszon nem jöne is, ottan csak az is elég lenne, hogy midőn mi ő klmeknek akarnánk segíteni, az török részről való bántódástól nem lenne félelmünk, különben ha egy akadály nem lenne is, nem kiesiny volna, az, hogy hadainknak erejének nagy részét az arra való vigyázás fogná elvenni, ez pedig nem is oka nélkül való consideratio, mivelhogy az lengyel respUBLICÁVAL az töröknek conföderatiója vagyon, melyre hozhat ilyen közlelről való exemplumot is; értjük nyilván ellenünk való igyekezeteket is mind az németységnek, mind pedig az lengyeleknek, hogy ha valamit elébb mi ellenünk, mintsem ő klmek ellen indétani akarnának, meg kell kérdeni, bizhas-sunk-e hozzájuk, hogy haddal megsegéttenének, mennyivel és emberünknek hozzájuk érkezésektől fogva mennyi időre indulhatna meg az segélő had. Egyszersmind arról is kell vele végezni, hogy az tatárral is concludáljon velek együtt, olyan szükségünk ha találkoznék, segéljenek meg, kiről ha mit concludálhat tudósétsanak is bennünket; annak módja felől is kell beszélni, melyen kellene eljönni az segédő hadnak.

16. Találtattuk volt meg az hetmant, hogy szolgálatunkra szerzene és bocsátana valami százig való jó kozákokot, melyet meg is ígért, most azért ígéretire emlékeztetvén, azon legyen, hogy elhozhassa magával, azoknak pedig tisztviselőjük nem kellene több, hanem csak egy fő- és egy vice hadnagy; ha fizetések felől szó lenne elsőben négy, azután ötödfél magyar foréntot, ad summum ötöt, melyet bizunk az ő maga hűségére és nekünk tartozó kötelességekre, mennél alább úgy conveniáljanak. Az főhadnagyoknak pedig két annyt, az vicének másfél annyt ígérhetnek, vagy hogy halasszák arra, hogy ittkin több és hasznosabb leszen az mi kegyelmességünkre halasztani; azoknak pedig jó válogatott legényeknek és hosszú puskásoknak kellene lenniük.

17. Az hetman ha emlékezetet teszen az fia felől, kit

udvarunkban küldeni rendelt volt, bizvást értésére adhatják ő klmének, valamikor ahoz való kedve leszen ő .kegmének, mindenkor készek leszünk azbeli kedveskedésre.

18. Ha bocsát kozákokot az hetman vele, annak útjának alkalmatosságáról végezzen az hetmannal, az mint jobbnak itéli Moldvára vagy Havasalföldre; ha az hetman mint késérökö, olyan szín alatt vagy követségnek színe allatt küldi, nem merészli elmulatni az vajda, hogy békével ne bocsássa. Ha penig különben nem, kölcsön pénzzel is elhozzák.

Egyéb dolgokból pedig, melyekről instructiót nem adhatunk, az üdö és alkalmatosság megtanítja, melyben kövesse azt, mely az mi fejedelmi méltóságunkkal egyező és országunk hasznára nézendő. Segélje Isten minden jóra. Datum in civitate nostra Medgyes, die 30. Octobris, 1650.

(Egykorú példány.)

Gilányi és Göcs Pál lengyel követsége.

a)

1650 nov. 22.

A meghívó levelek.

Expeditio Polonica per generosum dominum Gregorium Gillani culinae praefectum etc.

Ad regiam Mattem.

(Megjelent az «Okmánytár II. Rákóczy György külföldi összeköt-tetéseihöz»-ben.)

Ad senatores reipublicae in communi.

Ilmi ac reverendissimi dni.

Mutuae siquidem benevolentiae conservatio et seria publica securitatis cura matura provisione et consiliis praemeditatis rectius promoveatur et invalescat, hanc ob causam praesentium exhibitorem fidelem nostrum gen. Gregorium Gillani culinae praefectum ad sersmam regiam Mtem et Ilrsmas Dnes Vras expeditum volumus: cui quae in rem praesentem cumprimis necessaria visa sunt Ilmis Dnibus Vris exponere, in mandatis dedimus, confidenter instantes, fidem illi habere, rebusque alta mente sapienter trutinatis, sic consulere velint et allaborent, ut radicibus securitatis firmitus fixis alma pax et bonae vicinitatis commercia intacta stare

et stabiliri possint, quod maturare etiam temporis mox ver-
nantis negotiique ipsius ratio iubent, etsi Ilmas Dnes Vras
tempestive ea consilia inituras quibus conatum adversorum
tela retundantur, certo sumus persuasi. Eisdemque de cetero
et studia nostra studiose deferimus, et diu pacis redivivæ
commodis frui peroptamus. Datum etc.

Ad Radzivilios principes divisim.

Ilme dne princeps, frater nobis observandissime.

Rerum præsentium statu exigente, ad Sersmas regiam
Mtem, et rempublicam præsentium exhibitorem fidelem no-
strum gen. Gregorium Gillani culinæ præfectum internun-
tium expedientes iuxta requisita sinceræ fraternitatis Ilmam
Dil. Vram invisere haud prætermisimus, ut et hoc pacto con-
stantem animum testaremur, et in sinceræ charitatis exercitio
eidem præiremus, uti nec dubitamus reciproco affectu hoc
excipi. Cum autem per eundem internuntium nostrum certa
nuntia Dil. Vrà dederimus, ut fidem relationi illius habere
et fraternum in nos affectum reapse testari velit, benevole
rogamus, sincerumque animi nostri candorem deferentes,
ut diu ad animi sententiam vivat et floreat, optamus. Da-
tum etc.

Ad archiepiscopum Gneznensem et Leopoli-
ensem ceterosque episcopos.

Ilme ac reverendissime dne, amice observandissime.

Benevolentiam sermissimarum regiæ Mtis et reipublicæ
in nos abunde testatam ut amplius etiam demereamur et no-
bis devincamus, nostrumque candorem reciproca inclina-
tione comprobemus, ad Easdem præsentium exhibitorem gen.
Gregorium Gillani culinæ præfectum internuntium expedi-
vimus, cui Il. ac Rev. D. Vra negotium omne exponere in
mandatis dedimus, benevole instantes, aures illi inclinare, et
exaudito fidem habere, cognitaque æquitate rei, ea resolu-
tione ad nos quantocius remittere haud gravetur, qua ad in-
tensiora officia et arctiorem bonæ vicinitatis observantiam
excitemur, quod uti non desperamus, ita eandem quam diu-
tissime ad vota valere ex animo desideramus. Datum etc.

Ad affines et reliquos procures mutatis mu-
tandis.

Consideratio nostræ cum sermis regia Mte et republica
coniunctionis ad easdem præsentium exhibitorem fidelem
nostrum T. et T. expedire svasit, ut hoc pacto illa et arctior
et ad conservandam securitatem commodior reddi possit,

eam ob causam pro illâ confidentialia quam in Ill. D. V. jure affinitatis collocatam habemus, eidem negotium omne per internuntium nostrum exponi jussimus, et rogamus, ut illi aures faventes dare et fidere ne gravetur, imo cognita requisitionis æquitate, apud regiam suam Mtem et sersmam rempublicam ea in rebus nostris intercessione utatur, qua boni publici integritas intacta maneat et salva conservetur, animusque noster ad maiora obsequia assurgat. Quod uti nec desperamus, ita eandem diu ex voto cum suis vivere et florere cupimus. Datum etc.

Ad vicecancellarium et summum secretarium.

Iris ac reverende dne, amice nobis observandissime.

Cura publicæ quietis assertio et cura Srmas regiam Mtem et rempublicam medio præsentium exhibitoris fidelis nostri T. convenire jussit, cui Ilri ac Revdæ Dni Vræ rem omnem detegere committentes, benevole requirimus pro illa propensione, quam hactenus in negotiis nostris exercuisse inaudivimus, fidem illi habere et regiæ suæ Mti, ac sersmæ reipublicæ ea affectione negotium hoc commendatum velit, ut cognita illius æquitate malum omne tempestive et diligenti provisione utrinque evitari, talique resolutione accepta dictus internuntius noster, quo potest celeriori pede, ad nos redire possit, ne scilicet rebus improvisis tempora mox vernantia incommodent, et sera consilia seriam importent perniciem; etsi per se etiam prudenti suo consilio pro re nata id assequi et exequi eandem posse et velle, nulli ambigamus. Et de cetero Illustri ac Revrdæ Dni Vræ studia nostra offerentes, eandem diutissime et felicissime valere ex animo optamus. Datum etc.

(A m. nemz. múz. Fol. Lat. 1674. sz. kötetéből.)

b)

1650 decz. 27.

Wielopolski válasza Rákóczynak.

Illustrissime et celsissime princeps domine et amice observandissime.

Decursus anni succedentis initium, posterique meæ vitæ comites, strictissima et ferventissima erga Illustrem Dominationem Vestram nobilitabuntur amicitia; testes erunt cœvi affectus, et ad exequenda desideria alacritas fovebit eam continuata Illustri Dominationi Vestræ benevolentia. Quam

ut cœlica beant beneficia diuturna incolumitate et omni donent prosperitate, assidua mea resonant vota. Datum Varsaviæ die 27. Decembris anno 1650.

Illustrissimæ Dominationis Vestræ

amicus servire paratissimus

Joannes Wielopolski

capitaneus Biēcensis mpria.

Külczim: Illustrissimo et celsissimo principi domino Sigismundo Rakoci de Felseouadasz, stb.

(Eredeti. — A gróf Erdődy család birtokában levő, Vörösváron őrzött, Rákóczy-féle okirattárból.)

c)

1650 decz. 28.

Czeklinski válasza.

Celsissime et excellentissime princeps domine amice mihi observandissime.

Internuncius Celsitudinis Vestra ad Sacram Regiam Majestatem dominum nostrum elementissimum expeditus reddidit quoque mihi literas Celsitudinis suæ plenas boni affectus, cui ut omni officiorum promptitudine cum voto omnigenæ felicitatis responderem, hæc eadem Suæ Celsitudinis in me prona benevolentia persvasit. Quod dum facio, Celsitudinem Vestram Illustrissimam obnixè oro, velit me reciproco suo prosequi affectu atque in numero suorum devinctissimorum sibi habeat, cui interim obsequia mea quam diligentissime commendo.

Datum Varsaviæ die 28. Decembris 1650.

Illustrissimæ Celsitudinis Vestræ

addictissimus amicus

et ad obsequia promptissimus

Boleslaus Christopherus a Czeklin

Czeklinski Capt. Czech.

d)

1650 decz. 28.

Potocki válasza.

Sersme princeps dne et amice observande.

Literas Ser. Vræ per internuncium redditas, ea qua par est reverentia accepi, quibus, quod me Ser. Vra salutet et om-

nia fausta et felicia mihi apprecetur, maximas Ser. Vrae ago gratias, vicissimque animitus apprecor, ut divina Mtas Ser. Vrae longævam valetudinem felicesque successus tribuere et largiri dignetur. Oblatam officiorum bonæque vicinitatis promptitudinem gratissimo excipio animo, diligenterque curabo, ut pari amicitia et paribus officiis Ser. Vrae omni in loco et qualibet occasione possim correspondere. Et quoniam hoc vel maxime reges et principes ipsorumque regna ornat et decorat, dum inter se mutuis certant amicitiiis fœderaque regnorum et principatuum strictissimo observant iure, mei ducam muneris, sac. ac ser. regiae Mti dno meo clementissimo persuadere, ut cum Ser. Vra arcetissimam colat et observet amicitiam. Quod, prout credo, a Serte Vra non ingrato suscipiendum animo, ita quoque polliceor mihi Ser. Vram in id toto incubituram pectore, ne vel minimum de benevolo Ser. Vrae erga sac. regiam Mtem desideretur affectu. Quod cum præstandum Ser. Vrae optem, svadeo ut Ser. Vra eorum, qui amicos se se Ser. Vrae declarant, amicitias diligenter examinare velit, illamque potius colendam eligat, quæ est gloriosa, vera sincera et immutabilis. Sane vero, quæ fluxa, instabilis, fucata et quæ tantummodo speciem amicitiae involvit, re vero apsa meram fraudem et dolosa molimina præfert, censerem respuendam. Sed in ea materia brevi cum Ser. Vra per internuncium meum fusius agam. Pronunc Ser. Vrae diligenter devota mea officia et obsequia recomendo. Datæ Varsaviæ 28. Decembris 1650.

Serntatis Vrae benevolus amicus ac

ad officia paratus

Nicolaus Potocki

castellanus Kracoviensis, exercituum
regni generalis dux.

Külczim': Sersmo dno dno Georgio Rakoci Transylvaniæ
principi, stb.

e)

1650 decz. 29.

Radzivil válasza.

Illustrissime domine frater carissime.

Agnoscimus ex literis illustrissimæ Dilectionis Vestrae constantem erga nos benevolentiae affectum, quem ut mutua amicitiae fide rependamus, enixa a nobis dabitur opera. Simul de prospero ac felici rerum ac valetudinis illustrissimæ Dilectionis Vestrae statu gratulamur, Deum optimum maximum

comprecati ut muneribus suis largiatur perpetuitatem. Inprimis proxime ineuntis anni auspiciū, sed præcipue destinati matrimonii conatus ut illustrissimæ Dilectioni Vestræ felicissime cedat, fraterne vovemus atque exoptamus. Nostra interim officia et promptum ad demerendam benevolentiam affectum fraterne oblatum illustrissimæ Dilectioni Vestræ quam commendatissimum esse exoptamus. Cui a Deo optimo maximo cum prospera valetudine felices successus appreciatur. Datæ Varsaviæ die 29. Decembris anno 1650.

Illustrissimæ dilectionis Vestræ frater ad officia paratissimus

Janusius Radzivil Dei gratia dux Birzarum et Dubincorum Sacri Romani Imperii Princeps, Neveliæ ac Sebesij comes, generalis capitaneus ducatus Samogitiæ, exercituum magni ducatus Lithvaniæ dux campestris, Casimirensis, Borysovensis, Camenecensis, Seyvensis, Bystrzycensis, Retovien-sis gubernator:

J. Radzivill mp.

Külczim : Illustrissimo domino Sigismundo Rákóczy de Felső-Vadasz domino fratri carissimo.

f)

1650 decz. 31.

Mierzenski válasza.

Ilme, mihi gratiosissime dne.

Summas ago habeoque Ilmæ Dni Vræ gratias, quod me literis suis dignari voluerit, in signum continui erga me benevoli animi et voluntatis. Deum optimum maximum supplex orabo, ut tam uberem et luculentam gratiam faustissimis omnium animi votorum ac propositorum rependat ac retribuat Ilmæ Dni Vræ successibus. Mea autem promissa ac humillima obsequia Ilmæ Dni Vræ diligentissime commendo. Varsaviæ die 31. Decembris 1650.

Ilmæ Dnis Vræ

ad obsequia devotissimus servitor

J. Mierzenski a Mierzen

subdapifer Poiooviensis, capitaneus
Vasilkoviensis.

Pennas pro Ilma Dne Vra diligenter curo curatasque prima occasione transmittam Ilmæ Dni Vræ.

Külczim : Ilmo principi dno Sigismundo Rakotzi etc. dei gratiosissimo et observandissimo.

g)

Kelet nélkül.

Jelentés a deczemberi varsói gyűlés határozatairól.

Acta in comitiis generalibus Varsaviae.

1. Comitia ad diem 14. Januarii producta ipso ejusdem diluulo tota nocte laborantibus omnibus ordinibus, ægre quidem, fœliciter tamen conclusa.

2. Ordinati exercitus duodecim millia stipendiariorum ad præsidium finium regni in Russia ultra sclopetarios pedites ex bonis regalibus ac spiritualibus juxta veterem consuetudinem expediendos, quorum numerus excedit quinque millia.

3. Duces creati ad tempus dux Visnovecius palatinus Russiæ et dnus Lanckoronius palatinus Braclaviensis.

4. Dni spirituales ultro symbolum contulerunt ad elibandos a Tartaris duces exercitus.

5. Cosacis per legatos suos supplicantibus omnia indulta.

6. Archiepiscopo græci ritus locum in consilio senatus, ut non petenti, ita denegatum, non ægre ferenti ecclesiæ græci ritus in Russia tantum restitutæ, salvis tamen possessoribus modernis.

7. Ad Turcarum imperatorem legatus publicus destinatus.

8. Moschorum legatus propèdie Varsaviam venturus, pacem offerens.

9. Legatus Angliæ regis præsens aderat comitiis, subsidia a republica petens.

(A Lengyelországból küldött követjelentés melléklete. Orsz. Ltár.)

h)

Kelet nélkül.

Gilányi Gergely jelentése.

Memoriale.

Urunk ő nga kegyelmes parancsolatjából, Varsovára menvén az országgyűlésére, Göcz Pál urammal együtt, igyekeztvén azon, hogy az urunk ő nga parancsolatját véghez vigyük úgy az mint az instructió volt stb.

1. Elsőbben cancellarius urammal ő ngával szemben levén, urunk ő nga parancsolatja szerint böcsülettel köszön-

töttük, az levelet megadtuk, melyet ugyan nagy böcsülettel és kedvesen is vett ő nga, ajánlván magát. Valaminemű jó akarattal volt üdvözült kglmes urunkhoz ő ngához, azon jó akarattal igyekezik Ngodnak is szolgálni, kedveskedni, ha miből parancsolni fog Ngod.

2. Az királynak ő fgének szólló levelet is megadván cancellarius uramnak, ő nga által köszöntük az királt, igen böcsülettel ígérte ő nga magát cancellarius uram, hogy örömet megeselekeszi etc.

3. Midőn cancellarius uram ő nga az királynak szólló levelet elvette volna tőlünk, ajánlását elvégezte volna, első szava ez volt ő ngának: itt az királynál ő fgénél az a híre, az egész respublicában is, hogy ő nga az erdélyi fejedelem igen erős hittel összeesküdt volna Chmelniczkiel, némely részét ő nga hadainak el is küldötte volna az kozákok köziben* etc. Ezekre ő ngának így feleltem, az mint következik. Hogy az mi kglmes urunk ő nga Chmelniczkiel öszve esküdt volna, abban én semmit sem tudok, el sem kell hinni. De az tagadhatatlan dolog, hogy gyakorlatossággal ő ngához követeket nem küldene nemcsak Chmelniczki, hanem tatár hám is ennibánszor küldötte ő ngához követét, mit kellett cselekedni az mi kglmes urunknak, mindeniknek követeit kedvesen látá, meghallgatta követségeket, választ adván ő nga nekik, békével bocsátotta, úgy mint okos fejedelemnek, politice kellett magát accommodálni. Meggondolhatja Ngod, ez elmúlt napokban nagy véletlen mi esék Moldvaországán etc. De az ki nagyobb, az nagy hirrel, névvel, fényes boldog állapottal tündöklő Lengyelországon az elmúlt esztendőben micsoda szomorú dolgok estenek etc., nyilván vagy az nemes respublica elött etc., így az mi kglmes urunknak ő ngának is szükséges, hogy cautus legyen. De hogy az mi kglmes urunk ő nga az nemes respublica ellen valami idegenséggel volna, azt nem kell gondolni. Erre az cancellarius uram ő nga így felelt. Ugyanis bizván az ő nga jó akarathoz az király ő fge s az nemes respublica, hogy ő nga azt nem cselekedné, hogy eszveesküdt volna avval az áruló gonosz akarónkkal etc.

4. Az cancellariussal ő ngával elvégezvén dolgunkat, az után az hercegeknek és uraknak, az kiket ott találtunk, elsöbben az Ngod nevével köszöntöttük, kit-kit méltóságához és állapotjához képest. Leveleket megadván ő ngoknak, igen nagy böcsülettel vettek az Ngod jó akarathát és látogatását, ő ngok kívánják istentül Ngodnak szerencsés uralkodását és

* V. ö. Rudawski Annales 65. l.

az respublikához való jó akaratját. Az melyektől Ngodnak választ is hoztam, kezéhez adtam Ngodnak etc.

5. Midőn az országgyűlése véghez ment, még azután is egy egész hétig tartóztatott Radzivil herczeg ő nga, semmi úton módon audientiánk nem lehetett, még csak jó szavát sem adta, ha éjjel avagy nappal udvarában ment valamelyikünk, mindjárt kiigazítottak bennünket, mi mind az ketten nagy búsulásunkban nem tudtuk, mit kellessék cselekednünk, ha csak úgy jüvünk Ngod elejiben, oda vitt leveleket visszahozván, nagy gyalázatunkra fog következni. Öszve beszélgeténk Göcz Pál urammal, jó hajnalban egy héttel az gyűlés után oda mentünk az herczeg udvarában, az belső ajtóját lestük: hogy látta maga az herczeg, hogy semmiképen el nem tudhatnak az szolgálai, úgy hivatott eleiben, Ngod nevével köszönténk, azután az levelet megadtuk, hogy szinte választ ad vala mingyárt az várban ment titoktanácsra etc. Parancsolta akkor, hogy legyünk várakozásban.

Azután is sok fáradságunk és tekergésünk után ugyan megizentük ő ngának egy belső főember szolgáljátúl, hogy mi bizony addig el nem megyünk inned, valámig ő nga az herczeg haza megyen, úgy oztán mi is haza felé indulunk, isten haza vivén bennünket, meg tudjuk mondani az mi kglmes urunknak ő ngának, mint jártunk. Midőn immár mi is elkészültünk volna, ő nga is az herczeg az Viszlán kötöztette szekereit. Egy üdő tájban eleiben hivata bennünket, így kezdé el szavait ő nga: megbocsássuk, mert az nagy sok busúlási miatt eddig nem volt módja, hogy beszélgethessen velünk. Tudakozta Ngod egészségét, asszonyunk ő nga egészségét, Rákóczi Zsigmond uram ő nga egészségét, kívánván istentől minden jókat Ngodnak etc. Azután igen igen nehezen adott hitelt, hogy bátorságosan merjen szóllani, midőn elhitettem volna ő ngával, hogy bizvást hitelt adhat ő nga, azután így kezdé el szavait: Ngodhoz micsoda jó akarattal vagyon Chmelniczky és Ngod is micsoda jó akarrattal vagyon ő hozzá etc. Mivel kglmes uram arról nekem instructióm nem volt, hogy én az ilyen dolgokról tractában induljak, hanem az volt instructiómban, hogy ha az herczeg ő nga az moldvai vajda felől emlékeznék, arra mit mondjak ő ngának: mindazonáltal vigyázzán az herczeg ő nga kérdésére, így feleltem: Az én kglmes uram ő nga azért küldött engemet ide Ngodhoz, mint meghitt igaz és jóakaró kedves atyjafiához isten kegyelmességéből ha miben ő ngoknak módjok lenne, derekasan Chmelniczky előmenne dolgában, az mi kglmes urunknak ő ngának akkor mit kellessék cselekedni? mivel az én kglmes uram ő nga az Ngod tanácsa s akaratja nélkül

nemis akar semmit is cselekedni etc. Az herczeg sokat gondolkodván, mondá: az igen nagy és nehéz kérdés; mondá ő nga, hogy jó volna, hogy ha Ngod hihetne Chmelniczkinek, mert ő nga ez ideig derekas hitelt nem adhatott neki, mivel minden titkokat üdö előtt kibeszél mikor ittas. Mindazonáltal hogyha Ngod ugyan hihetne neki, valamiben az úr isten előviszi Ngtokat, azon jó isten mutasson módot benne, vigye elő Ngtokat, igaz tiszta sziből kívánja Ngtok boldog előmenetelit. Mivel most igen nagy solennitással az király ő fge, az republica követeket küld Chmelniczkihez, szükség hogy arra igen szorgalmatosan vigyázzon Ngod, hogy ha valami mód-dal ugyan véghez menne az békesség, mivel most ugyan arany hegyeket adunk és ígérünk az kozákoknak, lenne az, hogy az az békesség Ngod által inkább, hogysem mások által menne véghez, kit ha isten megadna, úgy is az Ngod jó híre neve az republikában örök emlékezetre fennállana; ha pedig az békesség véghez nem mehetne, igen circumspecte vigyázzon ő nga minden állapotokra, meg megfutamtatják őket, ő nga is oly készen leszen minden hadaival Litvaországba, vigyázzván minemő kimenetele lenne az dolognak. Ha mikor oztán úgy kívántatnék az dolog, hogy Ngodnak Krakkót meg kellenék szállani, ő ngának is arra igen nagy vigyázása lészen; idegen hadakat is ugyan számost akar fogadni, hogy ha mire menne az dolog, birhasson az pápistákon; csakhogy Ngod találja meg az üdö alatt Chmelniczkit, hogy ne törjön az ő nga hadaira annyira mint az lengyelországi hadakra, mert ha isten mi jó módot mutat, kész ő nga életét és minden javait az isten tiszteleti mellett letenni etc. Kéreti azon is Ngodat mint igaz jóakaró atyjafiát, ha miről kívántatik, Ngod ő ngát is jó idején ne neheztelje tudósítani, ha mikor pedig Ngod embe-rét küldéné ő ngához, Prussia és Curlandia felől küldje, hogy mégis magát suspiciótúl oltalmazhassa. Azonban fordétá szavait ő nga az moldvai vajdára ilyen formán: tudom hogy nyilván vagyon ő ngánál, az moldvai vajda mint járt; lássa az hitván enber, magának tulajdonítsa, mert az én tanácsomat nem fogadta, az ő nga tanácsát sem fogadta, hanem csak az maga vakmerősége vesztette, azért magának tulajdonítsa. Kérem azért ő ngát mint igaz jó akaró atyámfiát, az én tekintetemért cselekedjék ő nga annyi jó akaratot, maradhasson meg az vajdaságban, mely érettem való jó akaratját és fáradságát ő ngának igaz atyafiúsággal meg igyekezem szolgálni etc. Ezeket elvégezvén ő nga, istentül boldog szerencsés előmenetelt kívánván Ngtoknak mindennemő dolgaiban etc. mi is úgy indúltunk haza felé.

6. Az marsaleh ő nga által sollicitáltuk az királt ő fgét

az muskateljök felől; arra csak az lett az válosz, a mikor Ngodnak arra való embere oda megyen, a ki megveszi, akkor ő fgét találjuk meg, a mennyi lehet s mód leszen benne, örömost megcselekeszi ő fge etc.

7. Az egész országgyűlésében minden bizonynyal az volt az hire, most is az, hogy Ngod Chmelniczkiel, az tatár hámmal, török császárral, az két Oláhországgal oly szövetséget kötött, hogy az óráját sem tudják, mely nap Krakkót megszállja Ngod etc. Mi eleget szabadkoztunk, de senki hitelt nem adott szónoknak, hamis ebeknek szidtak bennünket, mert az az levelek, melyet vittünk, kinek kinek csak szin és prætextus. Nem kellenék egyéb, hanem emlékezetre az piaczon csak le kellenék vagdalni bennünket etc.

Az herczeg ő nga is megmondotta, hogy vigyázzunk magunkra, mert nem szerencsértette most haza való jüvetelünket etc.

Az ország végezése az, hogy Chmelniczkihez fő követek menjenek, két vajda, két püspök, két senator, arany hegyeket ígérnek, adnak, csak lehessen állandó békesség.

Ezenkívül minden szomszéd országokban fő követek, úgymintrómai császárhoz ő fgéhez, török császárhoz, tatár hámmhoz, muszka császárhoz, az erdélyi fejedelemhez ő ngához, ezenkívül minden körösztényi fejedelemhez az szomszéd országokban.

Ez elvégeztetett, hogy az republicának fizetett hada harmincezer legyen, az papoknak tíz ezer, Litvaországának tizenöt ezer. Ezeknek az hadaknak ez jüvő héten mind táborban kell lenni, úgy mint 23. Februarii, azonkívül az egész republica az király ő fge mellé etc.

Ngod alázatos szolgálja
Gillány Gergely mp.

A császári kormány tárgyalása a Rákóczy és Chmielniczki közt tervezett szövetekezés ügyében.

a)

1650 decz. 7.

Pálffy jelentése a császárnak.

Allergnedigister Kaiser, Kinig und Herr Herr!

Ew. Kais. Majestät gnedigistes Handbrieffe sub dato den 14. diess hab ich gehorsamist empfachen. Ich bass*

* = weiss.

mich gehorsamist wol zu erinnern, wie dass Eurer Kais. Majestät ich unterthänigist berichtet, dass der gweste Fürst aus Siebenbürgen mit denen Poläcken tractiert, ihm zu ihrem Kinig zu nehmen; destwegen er dann seine Leut mit $\frac{m}{300}$ fl. hinein geschickt und so viel effectuirt, dass sie gar viel der Vornehmsten under anderen 7 Bischof, auf seine Seiten gebracht; hätt ihm es auch für gewiss geschätzt, wann er nicht ware mit Tod abgangen. Unter anderen Condiçionen ist auch diese gewest, seinen Sohn Sigismundum der jetzigen Kinigin zu verheiraten, dardurch die Succession gewiss zu machen, hätt der junge auch sollen katholisch werden. Ob die Proceres jetzundert zu dem Sigismundum oder zu den Fürsten geschickt hawen? oder zu welchem sie mehrers genaigt sein? ist mir unwissend; dass sie awer bei den jetzigen Fürsten gewest, bass¹ ich es versichert, und als ich zu Eberiesse gewest, hat der Kimilitzki² auch einen bei dem Fürsten und er dargegen einen bei ihme gehabt, mit ihm tractiern lassen, auch so gar seinen Sohn zu mehrer Versicherung anerbotten an seinen Hof zu geben.

Ich glauw auch für gwiss, dass damals zwischen ihnen der Kimilitzkische Einfall mit den Tartirn in die Moldan sein geschlossen worden, also auch des Kimilitzki Sohns Heirat mit des Moldauers Tochter, die sonsten der Racoci Sigmond hätte sollen zum Weib nehmen; welches awer nichts anders verhindert, als dass sie in Tirkei erzogen worden, daherö er ihr nid gedrauet und weil der Fürst aus Siebenbürgen nie mit dem Moldauer zufrieden gwest, wie dann, da er ihne und den Walachen um Hilf angesprochen, sie ihm rund awgeschlagen, wegen seiner ihnen wol bewussten Practicken, unter anderm auch dem Kimilitzki zum Einfall persuadirt, weil der Moldauer dem Kinig in Poln $\frac{m}{100}$ fl. zum Krieg gegeben. Es soll auch der Kimilitzki bei der Porten sein Sach so beit³ gebracht hawen, dass ihn der Türk unter seine Protection gnommen. Ich vernimm auch [dass] bei $\frac{m}{150}$ Dardaren und $\frac{m}{40}$ Kosaken lange Zeit auf den moldauischen Granitzen bei dem Fluss Vistritz sich sollten aufgehalten hawen, wie man will sagen, mit Vorwissen des Fürsten und seiner Spesa, die wären awer albereit in Poln gerückt und dieses hat einer jetzt aus Siebenbürgen gebracht.

Allergnedigister Herr, ich bin der gehorsamen Meinung,

¹ = weiss.

² = Chmielniczki.

³ = weit.

wenn etbas an dieser Tractation sein soll, dass es mehrers den Fürsten als den Sigismundum angehe, wie awer und durch was Mittel solches übles intentum verhütet kann werden, bass¹ ich, wie jetzundert das Kinigreich Ungarn bschaffen und intencionird, kein Mittel von dannen, dann wann Ew. K. Majestät wider Siebenwürgen etbas wellten tentirn, dieweil es wider Ew. Majestät nit angesehen ist, so wurden sie² sich swerlich wider ihn brauchen lassen. Dieses wär ein Mittel, ahne gehrosames Massgewen: da Ew. K. Majestät dem Kinig helfen wollten, dass durch einen Vornehmen, durch Ew. Majestät Gsandten der Kinig vermahnt würde, sich mit seinen Proceribus zu vergleichen, derselben Gemüther zu gewinnen, es sei auf was Beis³ es wölle, und zu sehen dass er solche Rāth und Ministros nehmen thue, welche den Proceribus angenehm seien, dieselben wol tractieren, insonderheit diejenigen auf alle Beis⁴ contentiren, welche wegen seiner viel verloren hawen und ihme treu verbliewen, auch endlichen nichts ansehen. Dieser Gsandte kunnte auch mit diesen Proceribus tractierend und auch mit dem Rakoci, ihn zu ermahnen, anzuholden und zudisponiren, dass er sich in diese Sach nit sollte einmischen, demonstirend, er könne dardurch nit allein um das Seinige kommen, sondern [sein] ganzes Gschlecht ruiniren, aus vielen Ursachen und Motiven principaliter awer, wie ihm wol wissend, dass ihm der Türk nicht hold, sondern dass so sein Vater gethan, an ihme zu vindiciieren verlange. Er würde ihn nie unangefochten lassen und von den anderen Podendaten unmolestirt und ohne Krieg bleiben kinnen.

Der junge Rakoci hat sich mit des alten Churfürsten Tochter verheirat, soll die Heimführung in Aprili geschehen, die Fürstin sambt dem Sigismundo ist noch in Siebenbürgen, sollen alda verbleiwen, bis die junge Fürstin niederkombt. Ich will auf alle Beis⁵ darob sein, wie ich dann albereit dem Klobositzki und Bornamissa Sohn geschrieben, etbas innen(?) zu werden, so Eurer Majestät ich alsobald gehorsamst berichten will, nit weniger auch nachgedenken, wie dieses üble Intentum mecht verhütet werden. Hiemit hawen Ew. Majestät ein Schreiben⁶ so erst heut aus Polen kommen. Jetzt ist bei mir gwest des Fürsten aus Siebenwürgen Diener,

¹ = weiss.

² = a magyarok.

³ = Weise.

⁴ = Weise.

⁵ = Weise.

⁶ Olvashatlan.

der hat mir gesagt, es were seinem Fürsten gar wol wissend, was alles der graff Wesseleny und seine Adhærenten mit dem Moldauer tractiert hetten und noch tractieren thun. Wäre gut, allergnedigster Herr, dass solches auch remedirt und eingestellt würde; man vertröste oder versichere Ew. Majestät, wie man will, so wird doch nichts ander draus erfolgen, als das man Ew. Majestät in das vorige Spiel einbringt, und gebe Gott, nicht in ein Ärgeres. Diess schreib ich aus schuldigem Gehorsam, in Ew. Kais. Majestät Gnaden und Huldnen mich unterthänigst befelchend. Pressburg den 17. Decembris 1650.

Ew. Kays. Majestät

unterthänigst gehorsamster
Paul Pálffy mp.

(Eredetije — a nádor kezével írva — a bécsi áll. ltárban. Polonica.)

b)

1651 jan. 3.

A császár válasza Pálffy nádornak.

Az irat élén: Palatino Hungariæ, comiti Palfi.

Lieber Graf Palfi. Aus Eurem Schreiben vom 17. negst. verwichnen Monats und Jahrs hab ich ausführlicher vernommen, was Ihr von des Königreichs Polen itzigen gefährlichem Zustand und des Kimliski* sambt anderer Adhærenten darwider vorhandenen Conspiration und anzielender wirklicher Ruptur berichten thut. Nachdem Mir dann des Königs in Polen Liebden selbstn durch ihren Abgeordneten P. Giov. Battista Adriani Soc. Jesu die höchste Gefahr, so selbigem Königreich von des Kimliski und anderer barbarischen Völker ungeheuren Macht bevorstände, weitläufig remonstrirn und um wirklichen Succurs ansuchen, wie nit weniger auch dieses ganz instendig von Mir begehren lassen, dass weilen sich der Kimliski unter anderen auch des Ragozzi Adhærenz berühren thete. Ich solchen Fürsten durch einen Expressen hievon abmahnen wollte; also hab Ich darauf zuförderst bemeldten Abgeordneten aus gewissen erheblichen Ursachen nur mündlich dahin bescheiden lassen, dass ich mich bei jetzigen Coniuncturen und ohne vorhergepflogne weitere Communication mit des heiligen Reichs Churfürsten wegen des begehrten Succurs nichts Gewisses resolviren könnte,

* = Chmielniczki.

doch benebens verhoffe und des Königs Liebden fürnemblich rathen thete, alle Mittel und Wege zu ergreifen, wie der Kimliski durch gütlichen Vergleich von seinem Vorhaben abgewendet und also das Königreich vor der gefährlichen Invasion errettet werden möchte; wie dann auch, dass Ich durch Euch den Ragozi dashalben die Notturft wolle überschreiben lassen; desgleichen meinem Botschafter zu Constantinopel befehlen, dass im Fall der Kimilitzki nummehr der Porten sich subiicirt sollte haben, dass er gehörigen Orten officia sollte thun, ihn von ferneren Werbung(?) gegen Polen wie nit weniger die Tartaren abzuhalten.

Und ist darumben mein gnedigster Befehl hiemit, dass Ihr dem Fürsten Ragozzi zu solchem Ende auch folgendes zuschreibet, nämblichen «dass ich mich noch wol zu erinnern wüsse, dass verschieen Jahren der Kimlisky ganz unverhofft in die Wallachey eingefallen und darauf er Ragozzi zur Versicherung seiner Landen sich zur Defension in Postur stellen müssen, wie er zuvorderst von allem mir damals zu meinem gnedigsten Wolgefallen ausführlichen Bericht und Communication darüber erstatten lassen, dass Ich also im geringsten nit zweifeln könnte, zum Fall sich dergleichen künftig zutragen sollte, er ein Ebenmessiges Observiren und zu ungleichen Gedanken von seiner bishero verspürten guten nachbarlichen Intelligenz die geringste Ursach geben würde. Nachdem aber gleichwol der Kimlisky von neuem sich mit einer grossen Macht wider den König und Königreich Pohlen ungehindert des getroffenen Friedens stark anprüsten und sich benebens auch einer Adhærenz von ihme Ragozzi berühren wolle, so thete ich mich zwar * gegen ihme Ragozzi viel eines Besseren und gnedigist dieses versehen, dass er nit allein dem Kimlisky in dergleichen Beginnen keineswegs recht geben, weniger mit Hilf assistieren, sondern vielmehr zu Handhabung dess mit der Cron Polen so theuer sancierten Friedens (darumben wir ihn Ragozzi dann gnedigist ersuchen liessen) anmahnen und also von aller Ruptur und Irruption mit einem kräftigen Nachdruck dehortiren werde.» Massen ihr etc. Wien den 3. Januarii 1651.

(Ered. fogalm. a bécsi áll. ltárban, Polonica.)

* = doch.

c)

1851. jan. 10.

Pálffy utján az erdélyi fejedelemez.

Par literarum ad principem Transylvaniæ datarum, in latinum translatum.

Optime recordatur Sua Maiestas et dominus dominus noster elementissimus, quod cum superioribus annis Kimliczky cum Cosacis præter omnium spem in Valachiam irrupisset ac illustrissima Dominatio Vestra sui et regni sui defensionem mature prospicere cupiens necessarie arma sumere coacta fuisset, sacram cæs. regiamque Maiestatem de omnibus circumstantiis irruptionis eorum uberrime informare non prætermisisset; quod prout Sua Maiestas grato animo accepit, ita indubie credit, si imposterum quid simile attentaretur, illustrissimam Dominationem Vestram non solum id ipsum deinceps etiam observaturam, verum etiam pro virili in eo elaboraturam, ne ansa aliqua interrumpendæ hactenus satis expertæ bonæ vicinitatis quoquomodo suppeditetur. Quoniam vero communi fama circumfertur ac etiam ad benignas Suae Maiestatis aures delatum sit, præfatum Kemniczky non curata pace iam antea conclusa, denuo contra regem et regnum Poloniæ non contemnenda manu se erigere et arma sumere velle et ex parte etiam Dominationis Vestræ multa sibi polliceri et spargere præsumere; cui licet sua Maiestas sacratissima perspecta sinceritate illustrissimæ Dominationis Vestræ fidem nequaquam adhibeat, e re tamen christianæ reipublicæ ac etiam commodo illustrissimæ Dominationi Vestræ et familiæ suæ existimavi Illustrissimam Dominationem Vestram desuper requirere, rogando officiosissime, ut siquidem in permansionem etiam Dominationis Vestræ vergat, huiusmodi ipsius Kemniczki postulatis, si quæ essent, nequaquam annuere opemque eidem ferre, quin potius eundem ad observandam cum Polonis sancitam pacem serio admonere et ita disponere velit, quatenus idem ab omni hostili irruptione supersedeat, quod pro emolumento christianitatis illustrissimam Dominationem Vestram facturam confidimus. Ceterum si illustrissima Dominatio Vestra de novis medio tempore emersis nos edocuerit, gratissimum nobis erit; ut autem præsentibus annexas residenti Suae Maiestatis in Portam transmittere velit, eandem obnixè rogatam

habemus. In reliquo etc. Datum in castro nostro Marhek *
die 10. Januarii anno 1651.

(Egykorú, a nádor által beküldött fordítás a bécsi áll. ltárban.
Polonica.)

Portai tárgyalások.

Jósika Farkas kapitihasága.

1649—50.

a)

1650 jan. 4-iki jelentés.

Holtomig való alázatos és hű szolgálatomat ajánlom
Nsgdnak stb.

Az úr Isten Nsgdat, stb.

Klmes uram, fejedelmem, nagy alázatossággal akarám
Nsgdat tudósítani, mivel, klmes uram, az elmúlt napokba
hogy az követ úr, Sulyok uram, elindult volt innen az por-
tárúl, jüve hozzám két török, mondván, hogy az ő urátúl
egy Ali aga nevű töröktül szökött volna egy magyar gyermek
rabja, az melyet mondták volna, hogy ment volna az követ
urral innen, és utánna menvén, érték volna egy török váro-
son innen az erdőben és hogy látta volna az gyermek az törö-
ket, elfutott volna előlek, úgy mint Kerkkiliszen innen. Hogy
kergetni akarták az törökök, az követ úr szolgálai nem enged-
ték hogy megfogják, hanem inkább fegyvert rántottak volna
reájok és nem engedték, hogy az követ úrhoz is menjenek,
hanem mivel az követ urral ment, keressem fel az rabot. Én,
klmes uram, arra azt mondtam, hogy «én nem vagyok senki
rabja őrzője, hanem ha az követ urhoz nem akartak bocsá-
tani hogy megmondjátok és fegyvert is rántottak reátok,
hogy nem mentek abba az török városba vagy az Dunáig? és
az török városba tisztek voltak és csauszok is voltak az követ
urral és azoknak megmondottátok volna és ők felkeresték volna
és kezekbe adták volna» de én azt nem hiszem, hogy ott ta-
lálták volna rabotokat. Így, klmes uram, akkor elmenének
én tülem, én is az alatt aga uramnak megmondám az dol-

* Marchegg ekkor Pálffy nádor birtoka volt. A levél ugyanis,
noha aláírása nincs, az ő levele. V. ö. Ferdinánd január 3-iki leiratát
a nádorhoz.

got, hogy ha hozzája mennek panaszolni, tudja az aga az dolgot; az alatt ők, klmes uram, az fővezértől egy parancsolatot kért(ek) hogy én az agával együtt kerestessük fel Erdélyben és adjuk kezekhez, noha az aga is eleget argumentált velek, ugyan én előttem is, sőt azt mondja vala az aga ő klme nekik, hogy felel ő az követ úr felől, mert oly ember, hogy afféle dologba sem maga, sem maga szolgálí azt nem cselekszik. De ők afelől csak ide adák az vezér parancsolatját. Azért, klmes uram, beszélgetvén az agával, úgy találók, klmes uram, hogy az vezér parancsolatját mi vegyük böcsülettel és küldjük oda Nsgdhoz, Nsgd az vezér parancsolatjára illendő választ teszen. Azért, klmes uram, im elküldtük, Nsgd is megláthatja, mit parancsoljon az vezér; de klmes uram, az mint eszünkben vettük az agával, csak merő czigányság tülek, de hogy az vezér hitelt adott nekik, nem tehetünk róla, hanem Sulyok uram is maga mentségére az Nsgd méltóságos levelével együtt őkegme is írjon, azt látván az vezér, talám nagyobb hitelt ad az Nsgd méltóságos és Sulyok uram levelének. Az mely vezérnek nem adtunk volt ajándékot, az császár vei az ki volna, az vezér az aga által ízent, hogy írjak Nsgdnak, hogy ne szegje kedvét, hanem azt is contentálja Nsgd, azért az Nsgd böles itéleti, talám klmes uram, nem ártana, mert az is nagy ember. Az mely dolgok felől írt volt énnekem az követ úr, hogy mondjam meg Zülfikar agának, hogy az mint Nsgdnak jóakarói írják, az lengyel király békeségét az republica nem confirmálta, melyet hogy megmondotta az aga, az vezér kedvesen vette, sőt azt mondotta az agának az fővezér: hiszen tudod te Zülfikar aga, hogy az előtt sem az mi akaratunkból ment az tatár hám, az mint az követnek is megmondottam, most sem az mi akaratunkból nem megyen az kozák mellé.

Hogy kozák követ is mint oda Nsgdhoz azt is előbb tudták énnáloomnál, sőt énnekem maga az aga mondotta, hogy királyságra hiják Rákóczi Sigmond uramat ő nsgát, de semmi kedvetlenségeket nem esmértem, noha öleget beszéltem az agával az felől, de ők azt akarnák, hogy az lengyel mellé menne ő nsga, nem az kozák mellé, mert evvel állatják az dolgot, hogy az kozák paraszt had fejetlen láb, de az lengyeleké az uraság, és az kozák soha semmit sem tehet az lengyeleknek, mert az török császár sem bírhatott velek, holott az tatár is mind ott volt, az császár ereje is, de mégis nem bírhattak. Mindazáltal, klmes uram, mivel ők ide az tengeren vagyon gondjok, azt akarnák, hogy ott is egy más között legyen veszekedés, hogy inkább jobban s jobb alkolmatosságok legyen az ide való hadakozásba, mert igen félnek, hogy meg-

győznék és félbe kell hadni az kandiai dolgot. Noha mindenképen expiscáltam alattomba az agátúl, hol jár az elméje, hogy ha ugyan az kozák mellé kellenej-e menni, vagy az lengyel mellé, de az mint eszembe vettem, ugyancsak az lengyel mellé akarnak, éléhozván az Bátori István dolgát, hogy misoda nyúgodalmakra volt az törököknek dolga vele és az kozákság soha az tengeren nem csatázott akkor; mindazáltal csak az porta hirével legyen, az mint eszembe veszem, adománynyal mindenfelé applicálhatja ember őket.

Egyéb hírek felől, klmes uram, így tudósíthatom Nsgdat, hogy az gályák Kandiából az kik megmaradtak, elérkezének, de elég ha az fele jött, az többi mind oda vezett huszonöt-ezer emberrel együtt. Hogy az várat elvegyék az oloszoktól nincs reménység, ki azt mondja, hogy az vezér maga megyen ez tavaszon oda, ki azt mondja, hogy nem lehet, mert az várost nem hagyhatják pusztán, hogy az idegen nemzetség felferje. Ez elmúlt napokban is tumultus volt az császár udvarában az hosztandziok között és az császár nyolczig valót vágatott: hallottam azt is, hogy ha az vezér oda ment volna, ötet is megölték volna, noha, klmes uram, nem késő, mert az mint mondják, sem napját sem óráját nem tudják hogy nem sokára megölik. Az német agens felől irt nekem Sulyok uram, hogy Nsgd értette volna, hogy itt instálna, hogy az két várme-gyét visszanyernék, de én, klmes uram, mástul senkitől nem hallottam, hanem attul az Lakatos Ferencztől, mely dolog felől én is irtam volt Nsgdnak, hogy tüle hallottam, de más-tul én nem hallottam, hiszem, klmes uram, levelei mind Nsgod kezében mennek s vagyon Nsgdnak módja benne, hogy megtudhatja; Nsgod vigyáztasson, mert az Székely Moises szolgája, Miklós most akar elmenni az temesváriakkal, hogy az hajósokkal Erdélyben menjen. Az mint értettem azután szinte kis karácson-napján, hogy az aga szolgája Ká-tai vitt volna leveleket Székely Moiestül, előbb is tudósítot-tam volna Nsgodat, de egyik az, hogy azokat csak mostan értettem, kalarások is egy ideig nem igen járának.

Az mely csauz az tatár hámhöz ment volt, megjött, de nem igen becsülettel excipiálták, azt mondván, hogy az tatár hán nagyot tulajdonít magának. Az vezér igen várja Nsgod méltóságos levelét, hogy tudósítsa Nsgd most utoljára mire ment legyen dolga Lengyelországnak a kozákkal és tatárral.

Az magyarországi adó felől azt írhatom Nsgdnak, hogy ez elmúlt napokba hitta volt az aga zsidó Józsefet és mondta volna neki az több beszéd között: hiszem nagy dolog, hogy az fejedelem nem akarja az magyarországi adót adni az csá-szárnak, hanem mind csak az mondják, hogy éppen nem ad-

hatják, de egyrészt megadnák, de azt is csak mondják, hogy adnak, de azt sem akarják adni, mint szinte az elszaladott loat hogy az üres tarisznyával csalogatják. Azt is mondotta, hogy vagyon egy ember, az ki harmincz ötezer tallerral végbevinné. Azért, klmes uram, mire való képest mondotta, én azt nem tudom, de ha Nsgod ötet az agát complakálhatná valamiképen, ugyan nagy dolgokat vihetne végbe Nsgod vele, mert, klmes uram, az mint látom, az féle régi dolgok felől mind ő tüle mennek végire, mint volt s mint kell lenni. Ez után is, klmes uram, az mit értek, hallok, Nsgdat tudósítani el nem múlatom fejem fenállatjáig: hanem Nsgdat mint klmes uramat természet szerint való fejedelmet alázatossággal kérem immár klmes uram, mind erőmből, mind szemeimből megfogytokoztam, hanem Nsgd méltóztassék innen kiszabadítani, kit én is teljes életembe meg igyekezem nagy alázatosan szolgálni Nsgdnak. Ezek után az úr isten Nsgdat tartsa meg és éltesse sokáig boldog birodalmában jó szerencsés egészségben. Költ Konstantinápolyban, die 4. Januarii anno 1650.

Az Nsgd alázatos és méltatlan szolgálja

Nsgdnak alázatosan szolgál
Josika Farkas m. pr.

b)

1650 jan. 11-iki értesítés Sulyokhoz.

Szolgálatomat ajánlom kglmednek mint uramnak. Az úr istentől kívánok kglmednek minden jókat, jó egészséget, szerencsés boldog sok új esztendőket.

Akarám uram ez leveleskémme kglmedet látogatni és az ide való állapotok felől kglmedet tudósítani, hogy hála legyen az úr istennek semmi gonosz hírek nincsenek, hanem igen várja az fő vezér, hogy urunk ő nga Lengyelország felől tudósítaná, mint concludáltak, mivel nagy hire volt, hogy vagy urunkat, vagy Rákóczi Zsigmond ő ngát kívánják királyságra, az melyről minden nap követet vártak ő ngátul, mert ők sem bánnák, csak az porta hírével legyen; az melyre én mondtam az agának, hogy ha úgy fog lenni az dolog, tudom ő nga az mi kglmes urunk az porta hire nélkül nem cselekeszi, és így minden nap követet várnak, hogy az fejében jűjjen (*sic!*), más felől pedig kételkednek, hogy csak fraus az dologba, hanem ugyan megegyeztek volna; az többiről ő ngát tudósítottam, de hogy attúl félnek hogy fraus lehetne, arról ő ngát nem tudósíthattam, mert immár bepecsételtem volt az levelet hogy megértém az divánba egy jóakaromtól: hanem kglmed jól értse meg ő ngának.

Ezenkiül emlékezik kglmed, hogy az mikor kglmed itt ben vala, sopánkodunk vala azon, hogy az Betlen Gábor idejében való abtnameát nem tudjuk vala az határok felől. Azért uram ha mód lehet benne, hogy pariaáját kiszerezhetné kglmed, jó, ha pedig éppen az pariaáját nem, akár csak az Halmas és Mehodia felől vagy-on-e emlékezet, nem egyébért uram, hanem mégis hadd tudjam, mivel ott volt jószágoeskám, és ha lehetne-e reménség az megszabadulásában vagy nem.

Azon is felette igen kérem kglmedet, mivel emlékezik kglmed, hogy az itt való házokra költtettem nyolcz tallért, hogy szerezné meg ő ngátul, mivel uram sok felől kárt vallottan, és isten tudja mint vehetem fel magamat; mivel uram kglmed kárpála, hogy miért nem ruházom magamat, azért uram arra is költtettem az után, hogy kglmed innen elment, és most is szándékom az, hogy még ennél több ruhákat is csináltassak magamnak, és így uram még kelletik az költség.

Seredi uram számára még eddig ménloat nem vettem, mert kedvem szerént valót nem találtam, mert az kit találtam, vala egyébként szép volt, olyant az minemüt kglmed megvett vala és visszaada volt, olyan szép termetű és ép, csak hogy uram ezt az fogyatkozást láttam benne, hogy az nyaka széli kicsi de mintha borsóval hintették volna, tarkácska vala, de csak az széli, az farka alatt is mintegy öt pinzes garas, feir vala; de ő nga tudósítson felőle, hogy ha aféle kis vétekért meg merjem-e venni ő nga számára vagy nem, mivel mind ő ngának, mind Kemény János uramnak ő ngának irtam volna, de bizony ezt is csak igen raptim irtam; nem is tudom ha ő nga az sátort kedvelte-e vagy nem, akarnám tudni ha kedvelte ő nga, azután is mind ő nga, mind kglmed parancsoljon, az mig itt leszek, mindenben ügyökezem szolgálni, csakhogy felette igen kérem kglmedet, hogy kglmed munkálkodjék az megszabadulásomban. Ezek után Isten tartsa meg kglmedet sok jó esztendeig boldogúl.
Datum in Constantinopoli die 11. Januarii anno 1650

Az kglmed jóakaró szolgálja kglmednek szeretettel szolgál

Jósika Farkas mp.

Köszöntöm Kamutiné asszonyomat és az húgomat.

Külczim: Generoso dno Stephano Sulyok de Zopor suæ ilmæ celdnis principalis consiliario intimo, necnon thesaurario ac comiti comitatus Kikiuloensis supremo, dno semper confidentissimo.

c)

1650 február 3-iki jelentés.

Holtomig való alázatos és hű szolgálatomat' ajánlom Nsgodnak, mint klmes uramnak, természet szerént való fejedelmeknek.

Az úr Isten Nsgodat, stb.

Klmes uram, fejedelmem, nagy alázatossággal vettem az Nsgod 4. Januarii emanáltatott méltóságos levelét 31. Januarii, és az mely dolgok felől Nsgd énnekem kegyelmesen parancsol, értem. Azért, klmes uram, én mind, mind az keresztény oratorokhoz való magam viselését, mind pedig az német agens dolgát, mind pedig az mit Sulyok uram ő klme rám bizott, azon ügyekeszem, klmes uram, tehetségem szerént Nsgdnak híven szolgáljak mindenekbe szent lélek vezérléséből. De az német agens az mint Nsgdat ez előbbeni levelembe is tudósítottam volt, semmit olyat nem vehettem eszembe, ezután is, klmes uram, gondom leszen és ha valamit értek s hallok, tudósítani Nsgdat el nem mulatom, de gondolom, klmes uram, hogyha aféle dolog forogna, nem küldené leveleit Nsgd kezében, hanem még idegenséget mutatna, mert most is klmes uram, küldött Nsgd kezében leveleket, sőt igen kért reá, hogy Nsgdnak irjak felőlek, hogy Nsgd iktassa oda fel és hogyha onnan hoznának más leveleket, azokat Nsgod iktatná ide kezéhez. Mindazáltal, klmes uram, gondom leszen.

Az francziák most kegmes uram, az mint mondják, nem jól vadnak az anglusokkal, mert mostanság az francziák három gályájokat vették volna az anglusét, azért Nsgod tudósítson felőle, melyikhez menjek visitálni az kettő közül. Az franczia nem igen jól hallja vala az minap, hogy azt hirdették vala, hogy Hispaniából követ jű az portára, de most az mint mondják, ismét is nincs reménségek, hogy eljűnnének.

Az agának is az Nsgod informatiója szerént magamtúl mind megmondom. Az mi pedig klmes uram, az mit Sulyok uram én reám bézott az áruló felől, én klmes uram, váltig azon vagyok, hogy életit elfogyassam, kit Nsgdért, kit az orszáért, hogy Nsgdnak és az országnak csendes békességet szerezzek, kit pedig, klmes uram, az magam haszna is klmes uram; Karánsebes az mellett Lugas és Jenő városok, annak rettentését jubb Isten hogy mentné én általom. Nem füzetésért, sem igiretért, sem adományért, klmes uram, hanem ezekre való képest ha lehetne, egy kalán vizben meginnám életét, mert, klmes uram, hitem és conscientiám azt dictálja, mert én azon esküdtem Nsgdnak, hogy ellenségének ellensége

leszek, barátjának barátja és így, klmes uram, nem tartom bűnnek, ha magam kezemmel ölném is, hanem áldoznék Isten előtt.

Most is, klmes uram, elé jött volt az Lakatos enni-hányszor, sőt ő maga kért azon, hogy Nsgdnak írjak, hogy Nsgod küldjen onnan arra való materiát, mert mihelyt elhozzák, menten megadja neki, mert mindenkor módja vagyon neki benne. Azért, klmes uram, tetesse szerét és egy meghitt emberétül küldje el és informálja, mint éljen vele, ő bizony megcselekeszi, azt mondja. Az tíz aranyat is megadom neki, klmes uram, pénteken, mert inkább minden púnteken itt eszik velem ebédet és inkább mind az felül discourálunk vele és hol valami oly loat talál, menten megmondja nekem. Az másik is, klmes uram, az Szalánczi uram szolgája biztat, sőt most is adtam neki az ló mellett, az kit ellopott, két tallért, csak hogy ő is forgolódjék abban az dologban és nem akarom, hogy tudja egyik az másik dolgát klmes uram, az Lakatos nem tudja, mibe járok én avval az Szalánczi uram szolgájával, ő is megént nem tudja, mibe járok az Lakatossal, nem egyébért, hanem hogy hamarabb érjek végét életének. Immár, klmes uram, ez is igen felel, hogy megcselekeszi, sőt eddig is megcselekedte volna; csak hogy addig meg nem cselekeszi, az még Száva Mihály uram nem jti, mert attúl fél, hogy mentest rá gyanakodnak és megfogják, mert nem tud elmenni, hanem Száva Mihálylyal mentest kimenne. Azért klmes uram az Nsgod böles itéleti és kegyelmessége, klmes uram, ha olyan dolog történik, meggondolhatja Nsgd, micsoda veszedelmes állapotom lehetne nekem is itt azért, hanem Nsgdnak, mint klmes urunknak könyörgök, hogy az alatt én helyettem is mástrendeljen, hogy akkor én is hamar kimehessek, mert ki tudja, klmes uram, engemet is micsoda halállal ölnének itt.

Az mi pedig az loak dolgát illeti, klmes uram, valamint tudósítottam volt Nsgdat ez előbbeni levelemben, hogy elme-
gyek az Lakatossal és megnizem őket és Nsgdat tudósítom felőlek, én klmes uram elmentem és megláttam az császár lova félét is, de bizony nagy nehezen tehattük szerét, az még meg nem ajándékoztam az gondviselőt, addig csak az istállóban sem bocsátott, úgy is csak gyortya világnál láttam és az mint láthattam, klmes uram, az ló valóban szép, szebb az pejnél, az kinél Boros uram látott volt, noha azt is gyertya világnál láttam klmes uram, de sokkal is szebb az az császáré féle, az magassága talám nincs olyan, de nem sok húa, az nyaka is hosszabb és szebb, gönbelyeg nyakú, az füle szebb, mert az pej mintha konyafülű szabású volna, de ennek szeb-

ben állnak az fülei, járását nem láttam, klmes uram, mert azt mondják, hogy addig ki nem akarják adni, az még az pinzt nem látják, akkor próbáljuk s ha nem szeretjük, bár ne vegyük. Pinznek, klmes uram, én itt szerét nem tehetem, de az loat még egy két holnapig eltartják azt mindenkettőt, ha addig Nsgod érte küld, itt találják az Nsgod emberi, ugyan kívántatik is oly embert Nsgdnak elküldeni azoknak megvételére, az ki mind bénaságát, mind egyéb nyavalyáját megismerje.

Hírek felől, klmes uram, mostan minden hírek lecsendesedtek, hanem, klmes uram, most azt kívánja az fővezér, hogy az két oláh vajdák jűjenek ide az portára és csókolják az új császár köntösét, az kit sokan csodálkoznak, sőt Bektes aga is azt mondotta volna, hogy egy időig halogassák az dolgot, de ugyan látják hogy ugyan ráerősedik az vezér, írják meg neki és gondjokat viseli. Hogy agával beszélék vala ezen dolog felől, mondá nekem az aga mintegy tréfában, hátha az fejedelmet es elé kívánják, hogy csókolja az császár köntösét? az melyre én mondtam, nem olyan az erdélyi fejedelem, mint az oláh vajdák, hanem más fejedelem, nem tartozik avval. Azalatt ő is hallgata, én is hallgattam. Klmes uram, igen felette kedves dolgot cselekednék Nsgod, ha az fővezért tudósítaná Nsgod az lengyel országgyűlésének conclusiója mint volt, mert klmes uram, itt semmit sem tudnak, sőt tartnak is valamitől. Mindazáltal az Nsgod klmessége noha klmes uram minden ember azt tudja vala, hogy ezt az fővezért megölik, de az mint látom, megent talpára állá és jól vagyon dolga, idejit nem tudom meddig, klmes uram.

Az zsidó ötvös kegmes uram az mint conferáltuk az Nsgod jegyzésivel, úgy találjuk, hogy Sebesi Miklós uram kezéből nem ment pinz, mert az levél hátán sohul nincsen írva, hanem az mit Seredi uram, és azután az mennyit miáltalunk adatott be; mindazáltal ezután is számot vetek vele és az mi hátra leszen, tudósítom Nsgdat felőle. Az smaragdos és rubintos szerszámok felől, klmes uram, én úgy tudom, hogy kettőnek kell lenni az arany szerszám az Rákóczi Sigmund uram ő nsága számára, de az ötvös azt mondja, hogy kettő, de az egyik ezüst, az kinek annak is nieze (*így*) vagyon és rubintos, az másik arany smaragdos és rubintos; az kiket magam is láttam, klmes uram, egy részit, az mely sokkal is szebbnek tetszik énnekem az Nsgodénál. De klmes uram nem nyughattam miatta, minden nap reám jű és pinzt kér, az kivel elkészítse, mert ha pinzt nem küld ő Nsga, el nem készülhet, azért az Nsgtok kegyelmessége. Jaspisos lóra való szerszámok vadnak, az mint az előbbeni levelembé is tudósítottam volt Nsgodat, de

száz tallérnal alább nem akarja adni, azért, klmes uram, abbúl is az Nsgd klmessége. Az csáprágokra klmes uram, megal-kudnám, klmes uram, hogy megkésztésék az melyeket most Nsgd klmesen parancsol, de hogy formája nincs, nem tud-ják, mint csinálni, hanem Száva Mihálytól Nsgd küldjön formát. Klmes uram, nem vagyok méltó, hogy Nsgodnak csak az csizmáját is levonjam az Nsgd lábárul, nem hogy tanácsot adnék Nsgdnak, de klmes uram, valamennyiszer Nsgod ide levelet küld, ha lehet, klmes uram, mindenkor az agának is irasson Nsgod, mert mindenkor jobb kedvtől leszen az Nsgd szolgálatjában. Az miről parancsol Nsgd klmesen, hogy tudakozzam, hogy ha kedves leszen-é az vezérnél az féle sebes iramó paripa, végére mehetek, klmes uram, de miért járna aféle paripán, mikor császári loakon járhat, de abbul is tudósítom Nsgdat. Ezek után az úr Isten Nsgodat tartsa meg és éltesse sokáig boldog birodalmában jó szeren-csés egészségre. Datum Constantinopoli, die 3. Februarii, anno 1650.

Az Nsgod alázatos méltatlan szolgája Nagyságodnak alá-zatoson szolgál

P. S. Klmes uram!

Mivel immár loak nélkül maradtam, kit elloptak, kit az úton vezett és sántult, alázatoson könyörgök Nsgdnak, az mivel az Nsgd klmessége accedál az loak árában, itt is, klmes uram, az házokra imide-amoda költöttem, Nsgd klme-sen segítsen és küldjen, hadd vehessek magamnak valami loakat, kit teljes életembe Nsgdnak mint klmes uramnak megszolgálhassam nagy alázatossággal.

Jósika Farkas m. pr.

d)

1650 február 4-iki jelentés.

Holtomig való alázatos és hű szolgálatomat ajánlom Nsgdnak mint klmes uramnak, természet szerint való fejedelmemnek.

Az úr Isten, klmes uram, Nsgodat országának békessé-ges birodalmában jó egészséges hosszú élettel áldja meg.

Klmes uram, ismét is occasio adaték írásomnak, hogy azután, miulta az előbbeni leveleimben tudósítottam volt Nsgdat, hogy ma pénteken értettem, hogy az dívánban men-tem vala, hogy az molduai vajda igen sok pinzt küldett volna ide az portára, hogy az havasalföldi vajdaságot adnák az fiának, maga Máté vajda maradna jószágában és öröksé-

giben ugyan ott, az még élne. Az bizonyos, klmes uram, hogy pinzt sokat hoztak, az is bizonyos, klmes uram, hogy szó vagon az felől, mert az aga szájából is hallottam, de ő sem tudja bizonyosan, de azt mondá, ha bizonyosan végire mehet, nekem megmondja és akkor mind Nsgdnak, mind pedig az vajdának ő nsgának megirom.

Az mi pedig, klmes uram az agens dolgát illeti, én klmes uram, semmit sem hallottam oly dolgot, mert klmes uram, maga kért engem azon, hogy azon legyen és írjak Nsgdnak, hogy Nsgod idegenséget ne mutasson az német császárhoz ő felségéhez, mert ő is megírja az császárnak, hogy micsoda jóakarója Nsgod, és ő felsége is hasonló jóakaróját mutassa Nsgdhoz, mert Nsgod gondviselése által gyakort veszen levelet az palatinustól ő nsgátul és az confederatiót is maga beszéli klmes uram, mint volt, hogy üdvezült urunk éltéig mi volt, azután, Nsgtok liniáját az űr Isten élteti, az két vármegyét mint kötötte az császár, sőt most is ahhoz tartja magát az császár, Isten tudja klmes uram, maga hozta elé jóakarójából, én ő tüle nem is kértem, de sőt azt is mondja, hogy ne legyünk mi ketten olyan szolgák, mint Abham és Lót szolgálai, hanem inkább békességre hajtók legyünk. Immár Nsgod böles itéleti abból, ha Nsgod az mint parancsol, úgy járok.

Az mi pedig klmes uram az Lakatos dolgát illeti, igaz az, hogy az, hogy az Lakatos akkor azt mondá, hogy látott olyan levelet, de klmes uram, hogy ha másunnan is nem értett Nsgod olyan dolgot, az ő szavára, klmes uram, el nem kell indulni, mert, klmes uram, jól tudja Boros uram, hogy ennihába nem talált igazat mondani, mert Boros uram előtt fejét keti vala, hogy Deli Huszain basa elveszett, és akkor is azt mondja vala, hogy az jancsár aga előtt mondották, sőt levelet is hoztak, sőt maga is látta az levelet. Azt is mondja vala, hogy Babiloniát az persák viák, de az sem lön igaz most is. Azt is mondá ez elmúlt pénteken, hogy Zadránál több vezett, négy vagy öt-ezer jancsárnál, sőt Szröni (*Zrinyi*) uram Sebenikot víja, holott klmes uram, az mint mondják az kik oda jártak, hogy Sebenik keresztényé. Sokat ilyent vettünk eszünkbe, klmes uram, dolgában, de én klmes uram, nem nézek én azokra az felől mindéltig hazudjon, csak teljesítse be még azt, az mire vette magát. Ám mikor az aranyat adám neki, én tülem kérde, mitül halhat az ember, az melyre én azt mondám, hogy Merkuriumtól, ő arra azt mondá, hogy menten megveszi, és először egy törökön próbálja, azután úgy be veszi, ha jó leszen. Szinte most, klmes uram, hogy ezt az levelet irom vala Nsgdnak, jüve hozzám Sidó József és.

azt mondá, hogy bizonyoson értette, hogy megparancsolják itt, annak módja szerint készüljenek hadba mind vizen, mind szárazon. A mi azt nézi magam is láttam két sátorot, hogy felvontak volna és valami törökök nézik vala, hogy megvegyék, tudom, klmes uram, ha bizonyos leszen, jobban megérem és Nsgdat újalag tudósítom felőle.

Az tatár hámnak is mondják, hogy megparancsolták, hogy készüljenek és másfélszáz ezren készen volnának: az tatárokat nem tudják, hoá mennek, de az törököket kit Szadrára kit Kandiára. Ezt, klmes uram igen hamarsággal kellett írnom, mivel az vajda ő nsga emberi immár készen voltak, ha mit értek, hallok klmes uram, tudósítani Nsgodat el nem mulatom. Ezek után az úr Isten Nsgdat tartsa meg és éltesse sokáig boldog birodalmában jó szerencsés egészségben.

Költ Konstantinápolyban, die 4. Februarii anno 1650.

P. S. Az szabolák felől klmes uram még Juszufot nem vehettem reá, hogy elmenjünk, hogy megvegyük, de mihelyt megveszem, klmes uram, ha leszen kitűl, menten elküldöm.

Az Nsgd alázatos méltatlan szolgálja, Nsgdnak alázatosan szolgál

Jósika Farkas mp.

e)

Az egri pasa 1650 február 24-iki levele.

Mi az hatalmas és győzhetetlen császárnak vég Eger várának Tisza és Duna között való helyeinek és hadinak gondviselő ura és parancsolója, tekintetes és nagyságos vitézlő Ahmet pasa.

Tekéntetes és nagyságos király, nekünk mindenben böcsülettel való szomszéd úr jó akarónk, Isten Nsgdat az hatalmas és győzhetetlen császárunk hasznos szolgálatjára sok esztendeig éltesse és minden előmenetel (*így*) dolgaiban szerencséltesse.

Ez jelen való böjt-elő havának hatodik napján nekünk iratott Nsgod kegyelmes és böcsületes levelét elvettük, értjük az Nsgod hozzánk való jó akaratjának és szomszédtságos szeretetinek ajánlását és hogy látogatásnak okáért Nsgod hű, jámbor vitéz szolgálját valami szép katona ajándékval, a mellett más oly ajándékot is küldett Nsgod nekünk, melyet mi is látván, kedvesen és illendő böcsülettel vettünk, hogy ha pedig mink is itteg az szomszédtságban megmaradhatunk jó egészségben hatalmas és győzhetetlen császárunk ránk bizott egervégvári tisztünkbe, készek leszünk hozzánk illendő dol-

gokból megszolgálni el nem múlatjuk, kívánjuk is Istentől ő felségétől, ezen böcsületes úri levelünk Nsgdat tanálhassa boldog órában. Ez mellett az hatalmas és győzhetetlen császárunk az fényes portárúl Nsgdnak kiadatott alhtnamé erős parancsolatú levelét az Nsgod hű jámbor vitéz szolgálja nekünk megadá, melyet úri fejünkre böcsültünk törvényünk és szokásunk szerint le is irattuk, s nálunk hadtuk, ugyanazon erős parancsolat szerént mink is az mi tisztünk is botunk alatt levő vitézlő rendeknek megparancsoltuk, hogy anélkül ellegyenek, meg sem engedjük (noha bizony) mind az fényes portán mind pedig Eger végvárában levő hatalmas császárunk régtől való lajstromába írva jelen vadnak azok az Magyarországban levő nagyságos édes anyádnak jószági, ezeknek az beírt jószágoknak, melyeket memoriálul vettünk hozzánk, Eger végvárában sok urai vadnak tudniillik az lovas és az egész gyalog sereg, némelyek olyanok is vagynak szegény vitéz ispaják, hogy az kenyérbe sem ehetnek eleget, éjjelnappal azokért az jószágokért szolgálnak hatalmas, győzhetetlen császárunknak. Így lévén pedig, az Nsgod tekintetiért és szomszédságos barátságáért, tisztünkben lévén, semmi úttal és semmi móddal meg nem engedjük azt cselekedtetni, hogy azokat az jószágokat hódítsák, hanem inkább oltalommal lévén hozzájuk ; minek okáért pedig az egész egervári főtanács kicsintül fogva nagyig ez dolgokról színte az fényes portára is elmennék ; az hatalmas és győzhetetlen császárunktól mi kegyes válasz és parancsolat adatik, tudjuk, hogy az vitézlő rendek is ahhoz fogják magukat tartani. Tartsa meg Isten Nsgdat sok esztendeig hatalmas császárunk hasznos szolgálatjában, kedves jó egészséggel. Iratott bőjt-elő havának huszonnegyedik napján, 1650. esztendőben.

Nsgd szomszéd uram jóakaró kedves barátja
idem ut supra.

f)

Jósika 1650 ápr. 10-iki jelentése.

... az dolgot, és miulta az vezérrel szembe voltunk, nem tudom mint vagyon, de most jó kedve vagyon ; az még az száz aranyat elkölti, vagy talán megismeri magát ; mert igen példáz, hogy megaggott az dívánba járó paripája az Nsgtk szolgálatjában. Az oláh vajdák állapotja ebben vagyon, hogy itt senki dolgokat végbe nem vihette, hanem az tatár hám jártatja követei által dolgokat, az melyet igen nehezteli az fővezér, azt mondván, hogy nem kellett volna más portát

magoknak keresni, azért nem tudják magok is, mint leszen dolgok, ha egyesek lesznek és az két vajda egyet értnek, nem árthatnak nekik, mivel az több fő tanácsbeli törökök nem igen jovalják azt, hogy behivatja őket. Az loak felől, klmes uram, vettünk vagy kettőt, ezen kívül is azon leszünk, hogy többet is vegyünk, az melyről tudom, Ebeni uram bővebben ír Nsgdnak felőlek. Az áruló felől, klmes uram, az az két rosz ember csak el nem rontanak engemet, kit talám ezután is azon lesznek, hogy elveszessenek, mert azok csak kémek voltak és csak tudni akarták akaratumkat, az mely dolgot Ebeni uram, tudom, Nsgat tudósítja felőlek bővebben. Ezekután az úr Isten Nsgat tartsa meg és éltesse sokáig boldog birodalmában, jó szerencsés egészségben. Datum Constantinopoli, die 10. Aprilis, anno 1650.

Az Nsgod alázatos, méltatlan szolgája Nsgnak alázatosan szolgál

Josika Farkas m. pr.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo domino dno Georgio Rakóci, Dei gratia principi Trnæ, stb.

(Eleje, vagyis első íve elveszett.)

g)

Ébeni Istrán főkövet 1650 ápril 14-iki jelentése.

Mint klmes uramnak stb.; az úr Isten stb.

Akarom Nsgodat az itt való állapot felől, klmes uram, mégis tudósítani; az magyarországi adónak állapotja, klmes uram most is azon csendességben vagyon, most Szöldfikár aga is nem emlegeti, miolta az Nsgdnak írott ratiókat eleiben rakogattam és az vezérrel ő nsgával szemben lök s az Nsgod ajándékát præsentálám, immár az kezlár agának is megadtam, klmes uram. Mindnyájan ajánlják magokat az Nsgdnak való szolgálatra. Ezelőtt harmadnappal Szöldfikár agához mentünk vala, klmes uram, az kapikihával, hozá elé az aga több beszélgetési között előttünk, hogy mint haragszik Lupul vajdára az vezér ő nsga s Máté vajdára is, de kiváltképen Lu-vajdára azért, hogy nem hatalmas császárhoz estek könyörögni, hanem az tatár hánhoz; most kételenségből megengedett az vezér nekik, de ezután megválnak mint leszen az dolog, s mondá, klmes uram, azt is Szöldfikár aga, bizony most is jobb lött volna, az erdélyi fejedelemnek könyörgöttek volna s az irt volna mellett, hogysem mint az tatár hánnak, mert bizony ha az erdélyi fejedelem irt volna mellett is, bizony

megengedett volna az vezér nekik és nem haragudnék így reájok; s ezután való beszélgetési után, klmes uram, hozzá elé azt is, minemű igaz tökéletes volt Bátori Sigmond az fényes portához, az még meg nem bolondították, hogy akkor is egy Dumitasko kozák moldovai vajdát megparancsolta hatalmas császár, hogy reá küldjön s megfoghassa s Székely Mózes reá küldte Moldovában, megfogatta és beküldte ide hatalmas császár parancsolatjára az portára. Melyre én mondek neki, kegyelmes uram: bizony Zöldfikár aga uram, az mi mostani klmes urunkban is megtaláltatik hatalmas császárhoz s az fényes portához való engedelmes igaz tökéletesség, csak holmi szokatlan s illetlen dologgal meg ne bántódjék; melyre az aga semmit nem szóla, hanem csak ugyan azt állatá, hogy kevesebbel megérték volna az portát az vajdák, hogy semmint az tatár hámot s az porta is nem haragutt volna így reájok, mint most haragszik. Én klmes uram, az Bátori Sigmond állapotját nem tudom, volt-e úgy, az vagy nem volt, de miért példázódjék előttem s miért hányja az Bátori Sigmond hűségét, gondolván azt, hogy én az félét megmondok Nsgdnak; mint ilyen régi okos practicás ember, olyan itélettel vagyok, hogy talám ha az ő szükségek azt kívánnák az vajdák felől, Nsgd is olyant cselekednék. Mindazonáltal, klmes uram, Nsgd bölcsen gondolkodhatik felőle.

Lovat, klmes uram, az Szilágyi János elmeneteli után, esmét vöttem egy fejer kék lovat háromszáz talléron; hogy felettébb szép volna, azt nem írhatom Nsgdnak, de másképpen mind nagysága, mind erőssége mind lovassága meglehet, mert ha ebben megmarad, bizony most valóban jó lovassága vagyon. Esmét minden tehetséggemmel azon igyekezem, klmes uram, hogy többeket is vegyek, ha talállok, de bizony nem igen találhatok, klmes uram; az kit talállok rosszszakat is, felette drágák, az vezér ő nsga is bizonyoson elrendelte, hogy küld Nsgdnak egyet, kiket meg is festettek, az mint Szöldficár aga mondja.

Itt az hajók, klmes uram, valóban készülnek az velenczésekre, de lapátosokat nem igen kaphatnak. Tavaly hetvenöt gálya ment volt el, most negyvent is alig készíthetnek. Az Bogazra esmét eljöttek volt az velenczések, de most esmét úgy hirdetik, hogy visszamentek, talám klmes uram, csak félre állottak, hogy az tavalyi mód szerint vegyék reá az hajókat. Az lapátosok számára, klmes uram, az sídókon is tízezer tallért kérnek, az görögökön is tízezeret, az örményeken is tízezeret valóban is szedik rajtok; Galata, klmes uram, most is nagy része megege, az mint az hajókat ki szokták kötni, ott gyűladott meg, és az galatai torony felé fel talám másfél

ezer ház égett el. Jancsárok, bosztancziák is sokan égtek, hogy oltani odaverte az vezér őket.

Az német császárnak, klmes uram, az császár most húszt lovat küld, kettei szerszámos, az tizennyolcza mind szörpokróczos leszen, az Zöldfikár aga veji, Elezi Hazon aga leszen az követ német császárhoz; az lovakat mind láttam klmes uram, de bizony három vagy négy vagyon valamire való benne, az többi mind az féle megtörődött, elvénuült lovak. Az mostani budai vezér házához Szyaus basa házához kötözték ki őket, ott festik, készítik. Elezi Hazon aga is minden órában megindul, klmes uram Bécs felé. Az temesvári pasaság megváltozék, klmes uram, Tököly Musztafa pasa az vezérről ezelőtt egy néhány nappal addég altelcálódott, hogy neki most nincsen kenyere hatalmas császár bizodalmában, hanem csak négyen-ötön töltöznek hatalmas császár országának jövedelmével; egyik az vezér, másik az jancsár aga, harmadik Begtás aga, negyedik Mozlodin aga, maga mikor ő jancsár aga volt, az vezér akkor csak csorbacsja volt, az ő kezét esókolta s köntösét, csorbaciasásra is ő promoteálta, mostan immár neki kenyeret nem ad az vezér; az vezér osztán, klmes uram, az temesvári pasaságot adta neki, meg is kaftányoztatta s mindjárt el is küldte; immár nem tudom, klmes uram, ha életre-é az vagy halálra, mert sokan olyan iteletben vagynak felőle, hogy nem sokára megöleti az vezér.

Az szerszámokat, klmes uram, valóban csinálja az örömény ötvös, az ki elkészülhet benne, kiviszem magammal, de bizony valóban kéré az árát klmes uram, mert mind hitben szedte fel az köveket s az aranyat, s nem igen akarják őtet is várni. Ha Isten egészségben megtart, klmes uram, s az vezér az levelet s az lovat kezemben küldi, nem késem, hanem májusnak az elein kiindúlok én is. Az úr Isten, klmes uram, Nsgdat sok esztendőig jó egészségben éltesse kedvesivel együtt és engedje, Nsgdat szerencsés boldog órában láthassam.

Datum in Constantinopoli die 14. Aprilis, anno 1650.

Nsgdnak méltatlan alázatos szolgálja még él
Ébeny István m. pr.

Külczim: Illustrissimo ac celssissimo principi domino dno Georgio Rákóczi, dei gratia principi Trnæ, stb.

g)

Zülfikár 1650 június 10-iki jelentése.

Tekéntetes és böcsöletes fejedelem Istentől minden jókat, hosszú életet kívánok megadatni Nsgodnak, mint jó akaró uramnak.

Az német császár ő hatalmasságától ide hatalmas császárunknak az mely ahdnamét huszonharmad fél esztendeig megállandó békességért küldött, kilencz articulussal épített és köttetett meg, az kilenczedik articulusban vagyon megemlékezetbe az erdélyi fejedelmek állapotja, melyről kapikihája ő klmét tudósétván, ő klme, hogy Nsgdnak adnánk értése az ő maga megírása nélkül is. Im azt az kilenczedik articulust épen az mint vagyon az hitlevélbe megírva, leirtam törökül, ott Nsgd lássa és fordéttassa magyarra. Erdélynek, sem Nsgdnak ártalmára való semmi, csak egy pont is mennyit tenne, irás és emlékezet nincsen, mivelhogy Erdély hatalmas császárunknak örökös országa levén, sem nyilván, sem titkon Erdélynek vagy Nsgdnak ártására semmi állapotot onnan az németek pártjáról nem követnek, arról magunknak is vigyázásunk levén, ébren vagyunk; hatalmas császárunk egészségébe sem Erdély országának, sem fejedelmének Isten után semmi ártalma ellenségtől nem leszen mostanába. Minthogy az havasalföldi pósták hamarsággal elindulának, többet nem írhatok Nsgdnak. Meleti Ahmed pasa ő nsga is bejövén, ismég az dévánba régi helyére ültették az vezérek között, Nsgdnak jóakarója, melyet Szerédi ő nsga Nsgodnak bővebben megmondhat; tartsa meg Isten Nsgodat minden javaival sokáig. Datum Constantinapoli, 10. die Junius (*így!*), 1650.

Nsgdnak jóakarattal szolgál

Zülfikár Effendi,

hatalmas császárunknak főtölmácsa.

Külczim: Az tekintetes és böcsöletes erdélyi fejedelemnek, Rákóczi György ő nsgának, nekem jóakaró uramnak adassék híven kezében.

h)

Zülfikár 1650 június 26-iki jelentése.

Tekéntetes és böcsöletes fejedelem, Istentül minden jókat, hosszú életet és jó szerencsét kívánok megadatni mint jó-akaró böcsöletes fejedelemnek.

Nsgd Szilády posta hive által az mely levelet most küldött, mi azt megfordítván törökül, az fővezér ő nsgának, valamint Nsgd parancsolta; de mint hogy Nsgdtul az vezérnek ő nsgának szóló levél nem volt, csak magam által parancsolá ő nsga az levelet bevinni, magának az levelet megadám és ő nsga maga megolvassván, kérdé, hogy ennekelőtte az mi választadtunk vala, arra válasz nem jött-e, úgy mond. Mondám, hogy még arra semmi választ nem jött, ha jött volna, minden késedelem nélkül Nsgdnak értéséreadtuk volna. Erre osztán ő nsga így felele, hogy im, ezeket is megértém, de arra az előbbeni levélre választnak köll hiszem jünni, addig erre választot nem adhatunk, de mindazonáltal im az végvárokból Buda és Kanisa s Egerből jütön-jünnek az vitézlő rendekből, azoktúl az oda való állapotokról kérdezőnk, de semmi gonoszt nem mondanak. Mondják ők is, hogy az végvárokba németeket hoztanak, de semmiért nem egyébért, hanem az ott (való) magyar nép nem szűnik meg az szent békesség ellen hogy csatáznak oda az végvárokba, az miatt németet köllött vinni, úgy mondják. Az német számáról is pedeg hon magok postájával, hon pedeg Budáról oda Bécsbe menendő csauszok által valamennyi levelek az német számról jönnek, csak azt írják, hogy ők mindenütt az ő végházaiba szüntelen parancsolják és tiltják, hogy az szent békesség ellen senki semmit ne cselekedjék, mert ha valami oly dolog történik, nagy iszonyú büntetést látnak, úgymond, melyről innen is az mi számunkról hasonló gondviselést kívánnak. Így irnak, úgymond, és így levén, nem olyan állapotot nem vélhetünk, hogy az firigy ellen Erdélyre vagy magunk határhoz valami zöndülést tennének. Az fejedelemnek is Magyarországba való öröksége oltalmára is hatalmas császáruktúl levél vagyon, hogy meg ne bántassék; ha valami bántás történék, arról az mint szükség leszen, illendőképpen megsegétjük. Mast pedeg az német császártúl ide, innen is oda főkövetség jó s megyen, nem vélhetjök, hogy valami oly dolog történék, mindazonáltal az fejedelem vigyázásba legyen. Az mi való hírek lesznek, értésünkre adja ő nsga, úgymond. Ez lön válasza az vezér ő nsgának. Ez állapotba Száva Mihály is Nsgtul érkezék, Szilády

barátunkat elbocsátván, Száva Mihály barátunkat is, azon leszek, hogy ne késleljen ő nsga, elbocsátván őtöle Nsgdnak, az mi dolog leszen, Nagodnak kapikihái ő klmével megírvok. Az ragószí-követek ezen nap, hogy ez levelet írtam, az fővezér ő nsgával szembe levén kedden az adójokkal hatalmas császárukkal szembe lesznek. Tartsa meg Isten Nsgdat sokáig minden javaival. Datum Constantinopoli, die 26. Junnii, anno domini 1650.

Nsgdnak szolgál

Zülfikár Efendi,

hatalmas császáruknak főtölmácsa.

Külczim: Az tekéntetes és böcsöletes erdéli fejedelemnek, Rákóczy György ő nagyságának, nekem mindenben jóakaró böcsöletes uramnak adassék híven kezében.

i)

Zülfikár 1650 szept. 7-iki jelentése.

Tekéntetes és böcsöletes fejedelem uram, Istentül minden jókat, hosszú életet és kedve szerént való jó szerencsét kívánok megadatni Nsgdnak, mint jóakaró bizodalmas uramnak.

Száva Mihály Nsgdnak hívét az minemű jó válaszszaal Nsgodhoz bocsátá az fővezér ő nsga, arról magam is, az menyire hozzája érkezhettem, levélet írtam Nsgodnak és kapikihája ő klme is ahhoz képest irt Nsgdnak s mind Száva Mihály is tudósította bőven arról Nsgdat, arról, hála az Istennek, itt az az dolog, az mint az fővezér ő nsga megírta Nsgdnak mind jó állapotban vagyon, csak várjok immár, hogy Nsgod is azt az sommát mely órába ide be érkeztesse, melybe kétségünk is ninesen, hogy arra Nsgdnak szorgalmatos gondja nem volna Nsgdnak, csak hogy még is citót irunk Nsgdnak, mivel hogy az jóalkalmatosság meglevén, késedelmet nem kölletik abban tenni. Ebben az Nsgd jóakarói, atyjai urak is fejenként így szóllanak, az mint im megírtok Nsgdnak; ő nsgokat mikoron kapikihája ő klmével is magam eljárása után eljárvok az Nsgd böcsöletes leveleivel, minden jóakarátjokat és köszönetjekeket ajánlák, akkor is ő nsgok, azt mentül hamarébb lehet, megküldje Nsgod; igen meghagyák, hogy az ő nsgok szavait el ne felejtsek, szép böcsölettel megírvok Nsgdnak. Az mely híreket és az koma felől való kétséget is, mi itt bizonyára az Nsgod dolgaiba nem aluszunk, igen jó ébren vagyunk, vigyázunk abban is bizonyára nsgos uram fölötte so-

kat fáradtam és oly állapattal törekedtem abba, hogy abban senki meg nem értette azt, hogy Nsgd felől való értekezés lőtt volna az mi törekedésünk; erről hosszú írással én az Nsgd böcsöletes fejét nem terhelem, csak egyátaljába azt írhatom arról Nsgdnak, hogy abban semmi ninesen, úgy megértettem, melyet bővebben kapikihája uram ő klme Nsgdnak megírta, magátúl semmi dolgot az koma nem cselekedhetik; innen bizonyára semmi engedelem nem leszen, sem ninesen is, ez világért sem merne olyan dolgot megpróbálnia, arról Nsgod nyugodalomba legyen. Ez levelünk is érkezhén Nsgdhoz, ha addég az somma ajándékjaival együtt meg nem indult volna, kit nem is reménylünk, hogy addig maradott volna, az ország adójával mind együtt indétsa be Nsgd, nem árt, itt osztán egymás után adjok be. Nsgdnak ez levelünket, hogy el ne maradna, az kalarásoktól bizonyára igen sietséggel irtam, ha valami vétek találkoznék benne, Nsgodtól arról bocsánatot várunk Nsgdtul. Mind az két oláországi adók ez levelünk költ napja után öt vagy hat napra ittben lesznek. Bizonyos ember jöve az jancsárok főkihájája, itt mondhatatlan nagy úr ember és az hatalmas császáruk előtt s mind az egész portai nagy urak, s mind az több rendek előtt igen böcsöletes úr; annak Nsgod nem árt idején valami jóakarátját levelével megmutatni. Az magam levelén kívül is kapikihája, Nsgd igaz híve valamit írt és ír is, Nsgdnak teljes hitele legyen benne. Tartsa meg Isten Nsgodat sokáig minden javaival.

Datum Constantinapoli 7. die September, 1650.

Nsgdnak jóakarattal szolgál

Zülfikar Efendi,

hatalmas császáruknek főtölmácsa.

Külczim: Az tekintetes és böcsöletes erdélyi fejedelem Rákóczy György ő nsgának, nekem mindenbe jóakaró uramnak adasék híven kezében.

k)

Jósika 1650 nov. 6-iki jelentése.

Holtomig való alázatos és hű szolgálatomat ajánlom Nsgdnak, mint klmes uramnak, természet szerént való fejedelmeknek.

Az úr Isten Nsgdat stb.

Klmes uram fejedelmem, 16. Octobris érkezhén Boros uram ide be a portúra, menten az Nsgd instructióját kezembe adá, azt elolvassván, azután az agához mentünk; az agánál is

discuráltuk az dolgot és előszer igen kedvesen hallották ő klmének jüvetelit, azt gondolván, hogy az hét vezér szokott ajándékát is az több agáknak is kedveskedett volna Nsgd és mind biztatták, hogy az Nsgd jedzése szerint kiadják azt az quietantiát is, de mivel látták, hogy az vezérek szokott ajándéka nincsen, az emberek megszomorkodtak, mivel az ország adója sem jött akkorra, az mikorra gondolták, tanácsot tartottak és tanácsbúl ment, hogy addig ki nem adják azt az náméban irt quietantiát, az még az derék adó is be nem jű. Az vezér is maga azt mondá, hogy akkor menten kiadják. Az Bozna-medzi effendi azt mondá, hogy fejemet kötöm bele, hogy megleszen; maga pedig, hogy beszolgáltatuk az tizezer aranyat és az 12 kupát, arról maga adott quietantiát, az melyet mivel persiai nyelven vagyon, az aga magyarul fordította és Száva uramtól elküldettük; mindazáltal, klmes uram, az még az adóval beérkeznek, mind sollicitáljuk, talám addig is kiadják, mert az aga is biztat igen. Azért klmes uram mivel annyi késedelem esett, ők másra magyarázzák, az mint Nsgdat az előbbeni levelemben is tudósítottam volt Nsgdat és ki tudja, klmes uram, valami kára ne következék az országnak abbúl, ha el nem hozzák. Az mit pedig magam bőven nem írtam volna, tudom, Boros uram bővebben írta Nsgdnak, azután Száva uram maga is referálhatja Nsgdnak az állapokat. Az mely méltóságos levelet írt volt Nsgd az Ebeni uram arestálása felől és gabonának tilalma felől, addig nem akartuk megjelenteni, az még az quietantiát ki nem adják, de azután, hogy látók, így az quietantiát ki nem adják; úgy említők az agának, az melyre azt mondá, hogy az az temesvári pasa az előtt is rosszúl viselte, ott is rosszúl viseli magát és onnat is nem sokára kitudják; mindazáltal az aga azt mondá, hogy írjam le szépen az fogyatkozásokat és beadjuk az vezérnek, ha mi oly válaszunk leszen, Nsgdat tudósítani el nem múlatom. Azon leszek, hogy parancsolatot extraháljak, hogy az temesvári és több helyeken levő tisztek az gabonát ne téltsák.

Hírek felől, klmes uram, azt beszélük, sőt igaz is, hogy nagy készüllettel akarnak menni Kandiára és Deli Huzain pasa segítségére, mert most egy felfualkodott vízi kapitán-pasát rendelte, hogy csak contemnálja az előbbeni vezér pasákat, sőt most Cæsariában és Tunuszba az régi szokás szerint rendelte az állapotot, mert az előtt ott azokban az országokban negyven békség volt, az kik az tengeren hadakoztak, de azokat letötték volt, most ez az kapitán megént helybe állatta azt az negyven békséget. Itt is nagy készülletben vadnak, hogy ez jüvő tavasszal igen idején menjenek, mire adja az úr Is-

ten azt, nem tudjuk. Az Máté vajda állapotja jó sarkon forog, mivel azt mondták, hogy ezt az pinzt szinte az Dunáig kísértette; Lupul vajda felől pedig igen rosszúl beszélnek. Ezek után az úr Isten Nsgdat tartsa meg és éltesse boldog birodalmában nagy jó szerencsés egészségben. Költ Konstantinápolyban, 6. Novembris, 1650.

Az Nsgd alázatos méltatlan szolgája Nsgdnak alázatosan szolgál

Jósika Farkas m. pr.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino dno Georgio Rákóczi, dei gratia regni Trnæ principi, stb.

1651.

I.

Az 1651-iki új évre jó kívánatait Rákóczy György külön követ által küldte meg Lupul vajdának, sajnálatát fejezve ki a lengyel kozák viszály felett, s ez alkalommal megígérve, hogy leánya menyegzőjén képviseltetni fogja magát.¹ Lupul válaszában rendkívül udvarias volt — annyira, hogy Zsigmond herczeg az ő őszinteségében kétkedett.² De szükség volt a jó szomszédság fentartására Ujlaki követsége miatt is, ki január derekán érkezett meg,³ s azért is, mert a lengyelek hadizenete után a kozák háború megújulását előre lehetett látni. S csakugyan mind két részről komolyan és erélylyel folytatták a készülődéseket, de ezeknek befejezése előtt ismételve próbát tettek Rákóczy megnyerésére.

A lengyel király febr. elején követet küldött Rákóczyhoz, de eredmény nélkül: «declaratiót most még — írta Zsigmond — egy felé sem tehetni: elől tűz, hátul víz, melynek részére hajlik a jó szerencse megmutatja az idő, kételen ahhoz kell magunkat alkalmaztatni.»⁴ S valóban nem is tettek arra egy lépést sem, hogy a jó szerencsét előmozdítsák: mert minden szolgálat, a mit a hetmánnak eddig tettek, nem lépte túl a jóakarató semlegesség határát. Rákóczy nyíltan bevalólt főtőrekvése az volt, hogy a két fél az ő közvetítésével békéljék meg, — de komoly békére sem lengyel, sem kozák nem gondolt, mindenik a maga módja szerint akart tőle segítséget vagy szövetséget nyerni. De titokban egyébre gon-

¹ Okmánytár a II. Rákóczy Gy. összeköttetéseihez. 666. l.

² Klobusiczkyhoz, Fogaras jan. 8-án írt levele, Orsz. Ltár.

³ A két Rákóczy lev. 427. l.

⁴ Zsigmond febr. 7. Fejérvártt írt levele Györgyhoz.

dolt. A háború a szokottnál korábban, a tavasz beállta előtt kezdetett meg, még pedig a lengyelek által, minden előlegest hadizenet nélkül,¹ s eleinte szerencsével, mert a váratlanul meglepett Netschai Krassnopoljei tábora szétveretett. De e csorbát a kozákok hamar kiköszörülték a lengyelek visszaverése által.

A hetmán a lengyel támadással szemben nem bizott saját erejében: a czártól, Lupultól, Rákóczytól sürgősen kért segílyt,² s márcz. elején³ ez utóbbihoz levelet is intézett. Rákóczy 1651. apr. 19. Göcs Pált küldé hozzá — már egyenesen azzal a titkos megbizatással, hogy küldje hadait Krakó ostromára, de maga egy kis csapatával hátra maradván, várja be az ő emberét.⁴ Ennek feladata lett volna az interventio útját egyengetni, mint hogy annak alapja a szerződésben nem volt megvetve. Magok a kozákok folytonosan sürgették ezt: de a nélkül, hogy a Rákóczytól kívánt biztosítékokat igyekeztek volna megszerezni. De daczára, hogy a dolog a tárgyalási stadiumot nem lépte át, a lengyelek már tudni akarták, hogy a szövetség Rákóczy s a kozákok közt meg van kötve, s a hetmánnak egy állítólag Rákóczyhoz írt s elfogott levelét köröztették, melyben felhívja ezt, hogy a királyt támadja meg hátban, a táborba szállás következtében őrség nélkül hagyott várakat könnyű lesz elfoglalni, kerítse hatalmába Vavelt — ő szembe fogja támadni az ellenséget.⁵ A levél ebben az alakban koholt volt, de érdekes bizonyítványa a király udvarában uralkodó hangulatnak.

Rákóczy levelezői Lubienieczki s egy névtelen a háború minden eseményeiről pontosan értesítették, valamint a Lengyelországban uralkodó hangulatról. Ez utóbbinak levelei leginkább a dissidendek hangulatát fejezik ki, kik valóban gyűlöltek a királyt s szerették volna Rákóczy Zsigmondot látni a királyi székben. De másként fordultak a dolgok.

¹ Galiczin 77. l.

² Rudawski Annales 70. l.

³ Új szerint, febr. 19.

⁴ Göcs utasítása Erd. Orsz. Eml. XI. 136. l.

⁵ Rudawski Annales 73. l.

A király kora tavasszal Lublinba ment, s onnan máj. 14-én a szokoli táborba. Ha Chmielniczki eleinte eredményeket mutathatott fel egy csomó lengyel erőd megvétele által, éppen ezzel felkelté a legyelek lelkesedését, kik tömegesen siettek táborba szállani. De hogy a kivívott eredményeket a hetman megtarthassa, azon volt, hogy a küzdelemben Rákóczy Györgyöt is bevonja. A követtség, melylyel Göcs Pál jött, alkalmas kiindulási pontnak tetszett: máj. 9-én már a Neszteren túl volt, s innen tudósítá urát, hogy kozák tatár-követtség jő hozzá.*

E hír Rákóczyt nem igen kellemesen érinté: «Mi bizony ugyan rettegünk» írta Zsigmondnak, — leginkább, mert attól tartott, hogy valamire el kellend magát határozni. Éppen azért akarta magát biztosítani s máj. elején Besseraba Máté havasalföldi vajdával véd- és dacszövetséget kötött, melyben ez kötelezte magát, hogy Rákóczy barátainak barátja, ellenségeinek ellensége lesz — még a törököt sem véve ki. Azután lengyelországi barátaival is fentartá összeköttetéseit, kik az ott uralkodó hangulatot lehető sötét színekkel festék, sokat irtak a védelmi eszközök elhanyagoltságáról, — de compact, erős, cselekedni kész pártot nem tudtak alkötni. A moldvai határról is kapott híreket: a tatár khán már felültette hadait, de ezek rosszak, «mert a lovak oly rosszak, kinél rosszabb nem lehet», ösztövérek «sok előtte hajtja». Aztán a hetmán, a khán eddigi biztos szövetségese, ingadozik, lassan nyomul előre, a két oláh vajdával akar egyesülni, most attól tart, hogy a hetman kiegyezik a lengyelvel.**

Végre májusban megjöttek a kozák követek. Hogy mivel jöttek, azt csak Rákóczynak egy testvéréhez Zsigmondhoz írott leveléből tudjuk: «mi hozzánk kozákok követei érkeztenek, adva vocatiot arra, hogy készek királyoknak agnoscalni, minden obedienciát usque ad mortem praestálni s kívánságunk szerént az respublicaval, talán a mint mi ítéljük reméntelen conclusiokkal is concordálni, alioquin usque ad

* A két Rákóczy levelezése. 431. l.

** Petki május 5-iki levele Erdélyi Országos Emlékek. XI. k. 134. lap.

ultimam alterutrins partis ruinam Kazimirt az királyságban nem patiálják.»¹

Most hát a hetmán egyenesen Rákóczynek ajánlotta fel a kozák királyságot, melyet azelőtt Zsigmondnak és Radzivilnek kínálgatott. De mit ért a kozák korona a lengyel nélkül? Korábban ez a kettő többé kevesbbé együtt volt combinációban, s most sem volt kizárva annak lehetősége, hogy az elsőnek megszerzése után az utóbbit is elnyerhesse. Mert kozák királylyá csak a lengyelek teljes leveretése után lehetett volna. Rákóczy; s hogy ez esetben a különben is népszerűtlen János Kázmér megfosztatott volna trónjától, az legalább is valószínűnek látszott. De a sborowi béke óta lényegesen változott a helyzet. Ez a háború nagyon népszerű volt Lengyelországban s a szenvedett vereségek a nemzetet még nagyobb erőfeszítésre ösztönzék.

Ilyen körülmények közt nagyon meg kellett fontolni, hogy minő válaszzal bocsássa el a kozák követtséget Rákóczy. Nemcsak öcsese Zsigmond s a tanácsurak, hanem Bisterfeld és püspöke votumát is kikérte, sőt april végéig egyik legkedveltebb hívét s megbízottját Boros Jánost a portára küldte megnyerni ennek engedélyét a hetmán támogatására.² A hangulat Konstantinápolyban e vállalatra nézve nem volt kedvezőtlen, sőt még arra is hajlandóknak mutatkoztak, hogy az oláh vajdáknak rendeletet adnak, hogy Erdélyt esetleges megtámadtatása esetében megvédjék, azon esetre, ha Rákóczy személyesen menne a hetmán megsegéllésére,³ ki még mindig kedves ember volt a portán. Jobb, mondá a nagyvezér Borosnak, uradnak segíteni meg a kozákokat, mintsem a hatalmas császár ellensége menjen oda. «Készen adott az isten alkalmatosságot: éljen vele.» De szónál biztatásnál Boros egyebet nem nyerhetett s erre akkor, midőn a porta Velen-czével háborúba volt elegyedve s belső zavarok is nyugtalaníták, nem lehetett támaszkodni.

A beadott votumok közül csak a Bisterfeldét és püspö-

¹ Okmánytár 70. l.

² Boros máj. 9-iki levele, Okmánytár 59. l.

³ Földváry máj. 25-iki levele.

két ismerjük.¹ Ez egy doctum opus volt, melynek részben csak indexe maradt ránk, s mint ebből látjuk a kérdés abstract s nemzetközi részével foglalkozik. A gyakorlati tanács pár szóval összegezhető: meg kell várni a portai engedélyt, Göcs hazaérkezését, Lengyelországba követet kell küldeni a dolog tisztázására s míg ezek eldőlnek, halasztani a kozák követek elbocsátását. Boros a portáról jun. elején megjött, Lengyelországba Zsigmond küldött megbizottakat, de Göcs Pál késett:² «Mi bizony nem tudjuk, mit cselekedjünk, vagyunk nagy búsulással», írta a fejedelem öcsésének. S csakugyan valószínűleg a lengyelek beresteshkói diadaláról kapott hírek következtében³ lehetőleg húzta is az időt, tárgyalta a kozákokkal, mutogatta nekik az interventió nehézségeit, levelekkel győzte meg őket, hogy a római császár csak alkalomra vár, hogy megtámadhassa, — de végre mégis határozni kellett, kivált miután időközben Göcs is megérkezett. Jelentsék ki otthon a követek, hogy a fejedelem kész segélyekre menni, ha ők kieszközlík a töröknél, hogy ez a német császár ellenében megvédje őket, ha a tatárok névszerint bevezetik őt is a szövetség-okmányba, s ha a passusra, hol a megegyezésnek történni kell, a hetmán legalább tizenkétezer embert küld. A követek után nem sokára Göcs Pált is visszaküldötte a tárgyalás ily értelemben leendő folytatására. A fejedelem mindenek felett a békét javálja, de ha az el nem érhető, a fennebbi feltételek mellett kész segélyekre menni.

De Göcs csak szeptemberben indult el, mikor Rákóczy a kozákon kívül a tatár khánhoz küldte Sebesit,⁴ az orosz csárhoz is tervbe vette követ küldését, s a Moszkvába vezető biztos út iránt tudakozódott.⁵ De akkorra a dolgok már forduló pontra jutottak. Mialatt a hetmán követi Rákóczyval alku-doztak, amaz a három napos⁶ beresteshkói csatában teljes

¹ II. Rákóczy diplomaciai Okmánytára 64. és 66. s köv. ll.

² A Rákóczyak Csal. Levelezése 432. l.

³ Okmánytár 76. s köv. ll.

⁴ A Rákóczyak levelezése 85. l.

⁵ Kemény János szept. 7-iki votuma.

⁶ Junius 27—30.

megveretést szenvedett, még pedig a tatár khán árulása következtében, ki fegyelmezetlen rosszul felszerelt hordával jött segélyére, vele a csata előtt meghasonlott, azt követelvén tőle, hogy az oroszok ellen tervezett támadásában segélyére legyen, a csata utolsó napján letartóztatta Chmielniczit s csak váltságdíj lefizetése után bocsátotta szabadon s végre egész táborával eltávozott,¹ Ez alatt Radzivil herezeg is jelentékeny előnyöket vivott ki déli Litvániában Nebaba ezredes kozák csapatai felett, s aug. 8-án bevonult Kiewbe, mely város kilencz nap mulva lángok martalékává lett. Chmielniczi összeszedte magát, s aug. 27-én egy lengyel dandár felett diadalt aratott. De nem sok hasznát vette. Nem tudta meggátolni Radzivil és Potocki hadtesteinek egyesülését, s most be kellett látnia, hogy nem mérkőzhetik meg az egyesült erővel. Alkudozást kezdett a lengyel vezérekkel a megkötendő béke iránt s a tárgyalások helyéül a bjela-zerkowi kastély szemeltetett ki. A kozákoknak ez nem tetszett, mert míg azok a sborowi békét akarták megújítani, ezek teljes meghódolást követeltek. Szept. 20-án megkezdődtek a csatározások, de eredménytelenül. Az alkudozások elejtett fonalát újra felvették, maga Chmielniczi ment Potockihoz szept. 28-án megkötetett a bjela-zerkowi béke a kozákokra nézve terhes feltételekkel, melyek a sborowi béke eredményeit meghiusították.²

Még a béke megkötése előtt visszajött a Lengyelországba küldött követ, sőt a király is küldött követet Rákóczyhoz leginkább a fejedelem hangulatának kipuhatolása végett. Ezenkívül a dissidensek közül többen megjelentek a fejedelemnél, s biztatták, hogy a közelebbi országgyűlésre fegyveres kézzel mennek el.³ Ez gyanút támasztott a királyhoz hű lengyelek közt, kikről ír a György öcsésének, «suspicalkodnak noha bizony mi soha a respublica oppressióját nem kívántuk, sem arra nem animáltuk a kozákokat, hanem in-

¹ A csata leírását l. Galiczin 178. s köv. ll.

² Lásd Lubinieczkinek okt. 28-iki igen érdekes levelét Okiratár 85. l.

³ L. Skytte jan. 2-iki jelentését.

kább mindenkor a békesség megtartását svadeáltuk.» Ezek a követek nem Rákóczy közbenjárását sürgették, melyet ő várt, hanem azt kívánták, hogy a kozákkal való szövetséget bontsa fel s nekik nyújtson segílyt, a nélkül, hogy valami viszonzolgálatot ajánlottak volna. De a mint az alkudozásokra teljhatalom nélkül jöttek, okt. 20-án kitérő válaszzsal bocsátattak vissza.¹ Pár nappal elébb Sebessy is visszaérkezett a tatároktól, hol őket nagy becsülettel látták, s azon ígérettel bocsátották el, hogy a khán kész a fejedelmet minden ellensége ellen megsegíteni.²

De az ilyen ígéreteknek keleten s kívált az olyan hadfolytatási modor mellett, mely ott divatozott, kevés értéke volt. A megvert, de meg nem semmisített hadtestek még mindig elég erősek voltak arra, hogy az újtjukba eső országok ellen rabló hadjáratokat intézzenek. Októberben hire járt, hogy a bucsaki tatárok megtámadják Moldvát, — de a hír alaptalan volt, mert a khán nyugodtan ment el Moldva mellett. Aztán arról is beszéltek, hogy Lupul szakít a lengyelekkel s a portához áll. Átalán Lupul megbízhatatlan szomszéd volt: most is fenhangon hirdette, hogy a hetmánt Rákóczy biztatta, hogy ne békéljen meg a lengyellel, hanem menjen Krakó ellen — ő is segílyére fog sietni. Majd vissza fogja ő fizetni megtréfáltatását, mondotta volna a hetmán.³ Annyi tény volt, hogy a feszültség a hetmán s a lengyelek közt tovább tartott s a béke csak fegyverszünet volt, mely újabb küzdelmek magvait rejté méhében.

II.

Az öreg fejedelem halála s főként a münsteri béke végleges megkötése óta nem volt összeköttetése az ifjú fejedelemnek a svédekkel. Zsigmond herczeg egy bécsi követküldés alkalmával megragadta az alkalmat, hogy az ottani svéd

¹ Okmánytár 84. l.

² Ugyanott.

³ Kemény okt. 24-iki jelentése.

követnek is írt ajánlva a régi baráti viszony felujítását. A követ udvariasan válaszolt Zsigmondnak.¹

Ez időben történt, hogy egy svéd főúr, az államtanács tagja, Skytte Benedek, bizalmas politikai küldetéssel Ernélybe utazott. Hgy mivel volt megbízva, azt gondosan titkolták: Krauss a segesvári évkönyvrő azt írja róla:² hogy Skyttenek a Krisztina ellen írt gúnyiratok miatt kelle hazájából elbujdosni, — de ez a hír, mely nemcsak Erdélyben, hanem Magyarországon is el volt terjedve, mint a királynéhez írt jelentései igazolják, csak valódi küldetésének eltakarására volt kigondolva. Erre az időre esnek a második lübecki tárgyalások a svédek és lengyelek közt: de minthogy annak eredményében nem bíztak, a svéd államtanács szükségesnek látta eleve gondoskodni szövetségesekről s ezért kelle Skyttenek, mint magános embernek, minden hivatalos megbízás nélkül Erdélybe és Törökországba menni, az ottani viszonyok tanulmányozása végett. Bécsen át jött, s hogy incognitóját jobban megőrizze, Károly Gusztáv a praesuntiv trónörökös, ki a Rákócziakkal az 1645-iki háború idejéből volt ismerős, látta el ötlet ajánlólevéllel. 1651 őszén Patakra érkezett, hol meleg fogadtatásban részesült. «Igen expertus ember, becsületes, tudós, nagy elméjű», írta Zsigmond Györgynek. Bevallott célja volt a portára menni, ott várni be a dolgok fordulatát — s Györgynek volt a feladata erre neki menedéklevelet szerezni. Patakról okt. 31-án indult meg s nov. 11. Tasnádról már tudósítá is Klobusiczkyt utazási élményeiről. György előzékenyen fogadta, s azonnal értesíté Károly Gusztávot Skytte megérkezéséről, ki annak 1652. jan. 8. válaszolt.³ Maga Skytte pedig erdélyi élményeiről, tapasztalatairól, Patakról és Kolozsvárról jelentéseket küldött Krisztina királynénak.

Vázolta tapasztalatait, élményeit, éles megfigyelő ésszel jellemezte az embereket, viszonyokat. Már Zsigmond herczeg is kedvező benyomást tett rá — s a fejedelemmel beható tár-

¹ A követ 1651 nov. 7-iki levele Zsigmondhoz. Orsz. Ltár.

² Siebenbürgische Chronik. I. k. 186. l.

³ Okmánytár 97. l.

gyalásokba ereszkedett. György nagyratörő terveit feltárta előtte, bemutatta a hasznát, mely Svédországra politikai s kereskedelmi tekintetben a portával való összeköttetésből hárulhat, s nem hallgatta el a mit a lengyeleknek amaz állam ellen intézett törekvéseiről tud. Látjuk e jelentésekből, hogy a fejedelem már ekkor hajlandó volt Svédországgal szorosabb összeköttetésbe lépni, még Lengyelország megtámadására is, s a protestáns fejedelmek uniójával megtörhetőnek hitte a katolikus házak túlsúlyát, mely első sorban Magyarországot fenyegette. De mindezekből semmi sem lett. Erdély Svédországtól messzebb esett, hogy sem akkor a gyakorlati politika azoknak hasznukat vehette volna, s nincs nyoma, hogy a Skytte által javaslatba hozott ajánlatok alapján szövetségekötésre lépéseket tettek volna.

III.

Jósika Farkas 1650 végén rendes szokás szerint az adó beszállítása után, visszament Erdélybe s helyét a kapitihaságban Földváry Ferencz foglalta el. A kozákokkal folytatott alkudozások szükségkép magok után vonták, hogy a portával is kezdessenek alkudozások s ezek vezetésére a fejedelem Boros Jánost küldte be, s év végén is ő volt a főkövet Huszárral együtt.* Mint diák, azaz tanuló, Romosz János volt a portán. Levelezéseikből eddigelé megjelentek:

1651. márcz. 3. Földváry jelentése. Okmánytár 44. l.

1651. apr. 15. Földváry jelentése. Okmánytár 46. l.

1651. máj. 6. Boros főkövet és Földváry jelentése. Okmánytár 59.

1651. júl. 11. Romosz János jelentése. Okmánytár 79.

1651. (tévedésből az 1654-iki levelek közé sorozva) július 29. Földváry jelentése. Okmánytár 154 l.

1651. július 31. Földváry jelentése. Okmánytár 81.

* Okmánytár 92. l.

*** A Rákóczyak Levelezése 443. l.

LEVELEK ÉS AKTÁK.

1651 márcz. 1.

A kozák hetman Rákóczy Zsigmondnak. Támogatását kéri.

Serenissime princeps, Domine nobis et amice observandissime.

Plurimum quidem jucundavit nos serenissimus frater Celsitudinis Vestrae serenissimæ, princeps Trnæ internuntio suo litterisque ac benignitate, verum et serenissima Celsitudo vestra non minus beavit transmissione literarum, quibus non intermortuam esse amicitiam nostram mutuo partam amore indubie intelleximus, hanc vero erga nos permanendam, nec abolendam superos oramus devotissime, utque valeat Serenissima Celsitudo vestra diutissime et pro nobis ad serenissimum principem in votis fiat intercessor piissimus, postulamus avidissime et nostra studia recompensativa Serenissimæ Celsitudini Vestrae quam diligentissime commendamus.

Corsumi, 1. die Martii anno Domini 1651.

Serenissimæ Celsitudinis Vestrae ad omnia
promptissimus.

Bohdan Chmielnicky hetman
zwoyskiem Zaporoskini.

Külczim: Serenissimo Sigismundo Rákóczi principi partium regni Hungariae, domino domino nobis observandissimo.

Lubienieczki jelentései.

a)

1651 márcz. 12.

A lengyel-kozák háború eseményeiről.

Ilme, celsmeque princeps dne dne observandissime.

Diu multumque animo volventi quid causæ subsit, quod tanto temporis intervallo, ne fama quidem de statu C. V. cognoscere potuerim (nullas enim alias a C. V. habere hucusque licuit literas præter eas, quas Fogarassino die 22. Novembris anni præteriti C. V. dare ad me dignata est) subibat animi cogitatio, an non etiam aliqua saltem ratione in C. V. offenderim, causamque præbuerim aversi C. V. a me animi, sed cum penitius excuso pectore, nihil tale in me comperire potuerim (binas namque ab eo tempore ad C. V. dedisse me memini literas, affectu autem, quem jam pridem ad obsequia C. V. pronum foveo, nemini unquam concesserim) venit tandem in mentem fragilitatis humanæ ratio, qua fit, ut inviti etiam ac incogitantes quandoque peccemus. Quod si quid tale a me admissum est, id facile mihi condonatum iri spondet rara principibus viris in obvios quosque C. V. comitas, tum singularis in me, utut parum meritum, sua benevolentia. Utut tamen de valetudine et statu C. V. cognoscendi facultas mihi erepta fuerit, allatus tamem ex transverso, licet ab aula nostra, de matrimonio a C. V. brevi, quod felix faustumque sit, ineundo rumor, ingenti pectus meum voluptate perfudit. Quin vero ex sersma familia Palatina, hæc, quam divina providentia omniumque bonorum vota C. V. despondent, vitæ amplissimarumque fortunarum socia illustre decus celsissimæ domui vræ allatura speratur, faxit deus optimus maximus, ut quicquid inde tam publici quam privati emolumenti emergent, id totum ad divini numinis gloriam imprimis promovendam, tum ingens orbis christiani, adeo scilicet turbati et concussi commodum et ornamentum redundare possit. Rerum nostrarum momenta non est, quod sigillatim ad præsens persequar, ea enim ex literis ad sersmum principem, quas hisce adjunxi, C. V. abunde haurire poterit. Hoc tamen, quia compertissimum multisque jam documentis nuper confirmatum est, præterire non possum. Nieczajum cum tota ipsius legione Szarogrodi (oppidum non vulgare est, in quo Cosaci hyberna habebant) ilmi campiductoris nostri Kalinovii auspiciis, profligatum; legionem quidem totam, quæ 15 et

ultra millibus constabat, deletam vel sparsam, ipsum vero ducem captum vinctumque teneri. Sed victoria hæc nobis haud incruenta accidit, ultra enim mille ex nostris desiderati dicuntur. Chmielnicius alii in Litvaniam ad occupandum illius exercitum progressum, alii, quod propius vero est, cum selectissimis militibus in cubilibus suis quietum expectare rei gerendæ opportunitatem volunt. Quicquid id est, talibus incisiis vix fieri potest, quin novis, iisque longe, quam ante, gravioribus motibus florentissima respublica nostra concutiat. Vale Ilme princeps florens et incolumis quam diutissime, quod ex imis recessibus apprecatur

Dab. 12. Martii 1651.

Ilmæ Cels. Vræ
dni sui gratiosissimi

servitor humillimus
(W. Lubieniecki.)

Libellos binos sersmi quondam Magnæ Britanniae regis funestissimi exitus seriem, tum eiusdem piissimas ante obitum meditationes continentes, C. V. mitto.

Klobusiczky kezével: Itt vадnak nálam.

Külczim: Ilmo Celsmoque principi, dno Sigismundo Rakoczy de Felső-Vadász. (A borítékon Klobusiczky pecsétje is.)

b)

1651 ápr. 4-iki jelentése.

Ilme celsissimeque princeps dne dne observandissime. Literas C. V. 22. Martii Ecsedino scriptas, 3-a præsentis accepi. Gratulor mihi vehementer, quod tanto intervallo temporis, dum quatuor et ultra mensium spacio, nullas a C. Vræ habere licuit literas, tandem me hæc tantopere exoptata excepit felicitas. Non, quod mihi ad singulas literas singula responsa deberi a C. Vræ existimem, cum sciam C. Vram tot aliis gravibus sublimibusque rebus curis districtam, singulis iisque privatis, nulloque insuper de se nomine meritis vacare nec posse nec teneri, sed quod subvereri inciperem, ne quid tale in C. Vram admitterem, quod diuturnum hocce C. V. silentium mihi in pœnam delicti vertisset. Nam ut officii mei ratio C. Vræ constet fideliter, præter binas trinasve (nisi plane fallat memoria) quas alternatim ad Cels. Vras intra id temporis dederam literas, nuperrime 12. Martii sermo principi inscriptis junctas ad Cels. Vram expediti,

unacum bino libello, funestum exitum, tum piissimas ante mortem meditationes sermi quondam Magnæ Britanniae regis continente, ut mirari satis nequeam, hucusque Cels. Vrae non esse redditas. Sed imprimis gaudeo vehementer, Cels. Vram una cum serma matre salvam et incolumem in propinquiores Poloniae nostrae ditiones suas pervenisse. Faxit deus optimus maximus, ut et illustre matrimonium ab Illma Cels. Vra ad 9. Maii ineundum (id quod ex literis ser. principissae ad illum dnum capitaneum Bieicensem sub ipsa Januarii auspicia datis, in medio vero demum Martio illi redditis, irrefragabili documento cognovi) auspicatissimum accidat, quod abunde pollicetur, imo spondet regius ille sanguis, quem ex serenissima familia Palatina Illmae Cels. Vrae felicissimo omine fata despondent.

Statum rerum nostrarum, etsi novissimis literis plene mandaveram, juvat tamen etiamnum paucis Cels. Vrae recensere. Neque dubito Cels. Vram multo quam ante feliciores nostrorum cum Cosacis successus accepisse. Quippe Nieczajus, qui ex praecipuis legionariis Chmielnicii fuit, 21. Februarii trucidatus, totaque legio ipsius, quamquam non sine aliqua suorum jactura insigniter ad nostris ad Szarogradum profugata est. Quo factum, ut permultis hostium oppidis vi expugnatis, aliqua etiam ultro in deditionem venerint, magnamque equorum et victualium copiam nostris suppeditarint. Neque illud forsitan latet C. Vram, Chmielnicii filium cum magno, ut ferebatur, exercitu obviam illmo principi Radzivilio progressum ad reprimendum Litvanicum exercitum; sed fortiter repressum, ictuque sclopeti saucium aegre refugisse; quo facto, ab irato et furente patre continuo ad hanum Tartarorum cum magnis donariis, ad eliciendas sibi suppetias expeditum iterum in itinere a principe Moldaviae pene oppressum, ipsum quidem fuga elapsum, sed omnia donaria, quae ingentis precii ferebat, intercepta esse. Et haec quidem apud nos jam decantata passim circumferuntur. Verum (quod longe maximum est, quodque ad feliciter conficiendum istud servile bellum ingens momentum foret) quae ante octiduum fere, fama publica, tum et aliquorum nec ineptorum virorum illis ex oris literarii consensus, spargere coeperunt, C. Vra accipiat. Chmielnicius scilicet ipsum unacum filio ab illmo principe Radzivilio tali stratagemate interceptum esse. Is fertur qua precibus qua precio Calmucenses Tartaros Moschicæ ditioni subiectos induxisse, simularent, se illi venire subsidio, praemitterentque, qui de adventu ipsorum illum admonerent. Quod cum fecissent, exultans ille, sed parum providus, cum parva equitum manu isse illis obviam fertur, ac primo congressu a

Tartaris captum, illrimoque principi Radzivilio, qui forte non longe aberat, vinctum unacum filio traditum Czechrinumque cum ingentibus thesauris in prædam . . . tibus cessisse; quod si ita se habet, extraordinarium profecto divinæ in nos providentiæ documentum censendum foret. Brevi tamen de eo speramus certiora. Interim generalis totius nobilitatis expeditio indicta, nuperis etiam sermi regis literis confirmata, brevi effectui danda speratur, expectatque indies suspensa nobilitas ultimas literas, quibus ad arma corripienda incitatur. Nec dubium mihi est, per compendia itinerum ex Moldavia, aut vicina ditionibus Cels. Vrarum Podolia, Cels. Vram aliquid de rebus nostris inaudivisse. Quod restat, vale et vive florens ac incolumis, bono orbis christiani, Princeps Illme, et favere benigniter, quod cepisti, perge

Dab. 4. April 1651.

Illmæ Celsitudinis Tuæ

humillimo servitori
(W. Lubieniecki) mp.

Külczim : Illmo cels. principi, dno Sigismundo Rakoczy stb.

c)

1651 ápr. 21-iki jelentés.

(Megjelent az «Okmánytár II. Rákóczy György dipl. összeköttetéseihez», a megfejtett szövegből. Ujabban előkerülven az egészen titkos jegyekkel írt eredeti, a következő nevezetesebb eltérések vannak, melyek e szerint kijavítandók, illetve pótlandók :

52. l. 20. sor alulról *ceciderunt* helyett *ceciderint* olvasandó
52. l. 3. " " *nobis* " *robis* "
53. l. 6. " felülről *ped em mot* " *pedem motu* "
53. l. 19. " után pótlandó :

Celsissimo principi tempore exclusus nihil scribere potui, neque dubito C. V. omnia Suae Celsitudini communicaturam, id, quod humillime peto.

53. l. 17. sor alulról *expedit*, helyett *expedi*, ut olvasandó
53. l. 15. " " *interitu*, után teendő *Nobiles*
53. l. 13. " " *nec* " " *tam*
53. l. 11. " " *pœna* " " *colli*,
53. l. 9. " " *protendit* helyett *protrudit* olvasandó

A levél külczíme pedig : Illustrissimo celsissimoque principi

domino Sigismundo Rákóczy de Felsővadász, universorum Siculo-
rum *stb.* domino observandissimo.

(Eredetije egészen titkos irással, valamint egykorú megfejtéssel.)

1651 ápr. 19.

Göcs Pálnak adott titkos utasítás.

Haec ultimatum plane et quam secretissime
rebusque ita exigentibus, sunt proponenda.

1. Hogyha az lengyelek semmiképpen az békességet nem
acceptálnák azt kell intimitálni az hetmánnak, nem mula-
tozván semmit, rectá küldje az derék hadakat Krakkó alá, az
aprólékos erősségek és városok alatt nem késvén, minekelőtte
az lengyeleknek is az mostani gyűlésben lött végezések sze-
rént derekas praeparatiójuk nem lehetne, Krakkót megvévén,
avagy csak addig felgyülekezett lengyel hadakat dissipálván,
maga penig az hetmán egynehány ezer emberrel hátrább
maradván; vagy ha az szükség maga praesentiáját kívánná,
azok eleiben mást praeficiálván, az innen praefigálandó he-
lyen fogná megvárni T. T.

2. Interim ha szintén Krakkónak megvétele előtt megér-
keznek az válasz ottbenn levő jóakaróinktúl és előbbi jóaka-
ratjokat azoknak experiálhatván, ottan mindjárt ad reci-
piendum homagium bizonyos nevezetes emberünket fogjuk
beküldeni és azonközben illendő apparatussal T. T. sub-
sequálni.

3. Annak szorgalmatosan végére kell menni, hogy ha
innen hadat derekast kívánnának-e? és mennyit? és ha kez-
denének kívánni, hoc rerum statu abban micsoda akadályok
legyenek, meg kell velel értetni, az melyek ezek:

1. Csalhatatlan dolog hogy az ausztriai ház, mely egyes
az lengyel királylyal in illo statu totis viribus igyekezik re-
tractiót csinálni, mint már is annak hire kezdett pululálni.

2. Az töröknek is szomszédságában lakván, magoktól is,
de annyival inkább ausztriai factiók által mind retractio-
kat mind peniglen ottan ottan eshető irruptiókat tehetnének.

3. Az krakkai vajda is Szepességről nem kevés kárt és
akadályt szerezhetne.

4. Az molduai vajda is mint legyen affectus ez állapot-
ban ő klmekhez, nem tudhatjuk.

Jegyzet. A Göcs Pálnak adott utasítást lásd Erd. Országgyű-

lési emlékek, hol azonban kelet helyett tévedésből ápr. 19. helyett julius áll. A lengyel országgyűlésre s a Moldvára történő hivatkozás határozza meg ez okirat keltét. Hogy a követ Göcs Pál volt l. Rákóczyak levelezése 428. l.

1651 ápr. 17.

Egy névtelennek titkos jegyekkel írt jelentése.

a)

1651 ápril 17-iki jelentés.

Celsissime princeps.

Quod cum promissa correspondentia tam diu eman-serim, tres potissimum rationes fuerunt; prima valetudo mala, quæ me per tres menses, quasi in lecto febricitantem detinuit; altera, suspicio regis Poloniæ, qui statum, cum reversus fueram in Poloniam, de me suspicari inceperat absque causa et fundamento; nam neque Cels. Vra, neque ego quicquam contra eum machinabamur, orta ei est tamen suspicio, ut puto, ea causa, quia conscius male sibi, unum, loco mille timet; tertia: impedivit me ingenitus candor, qui semper apud me efficere solet, quod principi, cui servio, nec in minimis quamvis licitis contraire liceat, scio enim principes traditionem amare, traditores vero nunquam. Modo vero cum ab ingrato rege cane peius tractatus sum, nam omnia mecum habita pacta violavit, contractus fregit, pecuniam meam retinuit, et me de ea spoliavit, non ut ipsi aliquid debuisssem, quia omnia secundum promissum meum ipsi solvi, et ultra multa dedi, ut etiam quietationes tempore suo demonstrabunt manu regis subscriptæ, sigilloque regni approbatæ. Id solum ex cæca libidine lucrandi, uxori suæ complacendi ductus, cum perfidis judæis contractum inivit, et me meo spoliavit, uti tempore suo Celdni Vrae oretenus narrabo. His igitur causis motus, nam frangenti fidem fides frangitur eidem, constituit imprimis toti mundo demonstrare meam versus eum habitam propensionem, quam ingrate solvit, et quod eius ingratitude illum viceversa de multis spoliavit, quod efficere facile potero, et me id effecturum Cedni Vrae promitto, spero enim, ut semper antehac sperabam et sperare non desinam, te post paucum tempus visurum regem Poloniæ, nec mortem viventis expe-

etaturum,¹ nam mille media modo in promptu sunt, si de amore suo certus esse potero, et pecunia et miles non deerit ad omnes actus nostros faciendos, ego ex parte mea nihil aliud cupio remunerationis, nisi quæ simul locuti sumus,² et nihil dulcius mihi erit, nisi sola vindicta contra tam ingratum regem. Quam cito ero certus de constanti amore suo, ipse mox veniam, et cogitationes meas in effectum deducam, media hominum ac nervi simul ipse operabo, sufficiat hic modo. Decima tertia Aprilis discedit Lublinum rex, postmodum iturus in campum plenus timore, sine milite, spe sola iterum pacem acquirendi cum Kozacis Zaporoviensibus, quæ omnino tantum in quantum possibile est, a nobis impediatur; nam hæc impeditio sit basis futuræ nostræ fortunæ, quod pacem sperat hæc causa; nam Venetorum legatus apud eum est, et cum ipso discedit, pecuniam chamo Tartarorum offerendo, ac omnem lapidem movet contra Portam Otthomanicam, quod si pax fieret, certo bellum cum Porta Otthomanica futurum. Ad regem Daniæ misit cum ipsis confederandum castellanum Sandomeriensem; ad reginam Sveciæ mittit castellanum Gnesnensem, quibus tractationem, in quantum possibile est, ego impedio, et impediam, ac reginam Sveciæ pro nobis spero futuram, nam Prussia ipsis in oculis. Princeps Moldaviæ cum ipso in summa correspondentia est, quare? ignoro. Paratur postposito Russeni (*sic!*), Bavarus id regi pro posse impedit, nam comitia timet non absque causa, nam senatores regni Poloniæ et nobilitas videt, quæ intentio regis, inimicitias summas modo habet; exercitus regni Poloniæ est quasi nullus, nam princeps Radzivil disgustatissimus exercitus regni Poloniæ supremus generalis non verendus, nam paucis et miserrimis militibus constitutus, nec regem Poloniæ amat, equites germanos, pedites non multos habet, qui die noctuque fugiunt, et si ego discedam, magis fugient. Hubaldus resignavit, nam ita ut ego a rege Poloniæ remuneratus, ad Kinismarchium misi, quem etiam pro me multa facturum spero. Ab imperatore Romanorum nullum auxilium futurum, cum nec ipse militem habet, et si haberet, non daret, quia a rege Poloniæ graviter disgustatus est.³ Elector Brandenburgicus in Prussia regi nullum militem facere concedit, quia id⁴ reginæ Sve-

¹ Rákóczy Zsigmond kezével: Nem gondolkodom arról.

² Rákóczy Zsigmond kezével: refusio damni et officium aliquod magnum.

³ Rákóczy Zsigmond kezével: idem palatinus Hungariæ dixit.

⁴ Rákóczy Zsigmond kezével: ennek kettős értelme lehet.

ciæ promittere debuit. Regina Poloniæ omnem thesaurum ad reginam Galliæ misit, pro fugere, ilmus princeps Bogislaus Radzivil parat, modo Cosaci victoriam prosequantur, qui nec pacem faciant, omnis lapis movendus, quod tuto et sine periculo facere possunt. Cracovia sine præsidio est modo, saltem pax cum Cosacis Zaporoviensibus impediatur, omnia efficiet cels. princeps Transylvaniæ, cuius gratiæ me commendo, et fidelitatem cum omnibus facultatibus meis ei maneo usque ad mortem fidelis servus. Lator harum oretenus aliqua referet, simplex quidem, sed fidendum ei. Actum noctu Teliciis 17. Aprilis anno 1651.

quem novit

ilmus dnus Brezovecz.

Rákóczy György kezével: ezt nem kell elküldeni öcsém uramnak (t. i. az eredetiye ügyis Zsigmondnál maradt).

(Rákóczy Zsigmond kancelláriáján készült megfjtés.)

b)

Az 1651 aug. 6-iki jelentés.

(Megjelent az Okmánytár 52. s köv. II.)

1651 ápr. 20.

Lubomirszki Lubowieckit Lorántfy Zsuzsánnához küldi követségbe.

Excellentissima princeps.

Ad testificandum devotum meum in Cels. Vram eiusque excelmam progeniem animum, lætaque illi et ex voto fluentia tanquam propria solatia accipientem; mittendum duxi gener. dnium Lubowiecki, arcis Lubowliæ gubernatorem, ac Scepusiensem vice capitaneum domus meæ familiarem et amicum. Hoc enim partim sanguinis necessitudo, partim amicitiae iura sibi vindicant, ut longinqua licet, sincera tamen gaudiorum conjunctione amicorum prospera prosequamur. Ille itaque nomine meo Cels. Vrä ubertatem solatiorum diuturnamque fruitionem, utque hæc ex principum domo gnatorum tanta tamque illustris coniunctio orbi christiano felix et fausta sit, domum vero suam excellentiamam non dispare, sed optato ac felici fæcundet fructu, ex animo apprecabitur. Ceterum Cels. Vrä longam valetudinem et obsecundantem

votis eius felicitatem percipio. Datum in arce Lancut die
20. Aprilis 1651.

Excellentissimæ Cels. Vrae

affectionatissimus servitor

Georgius Lubomirski

regni Poloniae marschalus mp.

*Szalay Pálnak Zboró 1651 május 7. Klobusiczky András-
hoz írt leveléből.*

Egy magyarul tudó ifjú lengyel érkezék Krakóból ide
Zboróra, az urunk ő Nagyságának szóló levelekkel, melyeket
megküldtem ő Nagyságának. Az kalendariumot is kegyelmed
parancsolatja szerént megküldtem, két forintért csinálták,
kérem kegyelmedet quietaljon róla.

1651 máj. 22.

Szalay Pál jelentése Klobusiczkinak.

Generose domine stb. Az úr isten stb.

Krakóban beküldött szabadosok érkezének, ő nsgoknak
beküldött levelekre aminemű választ hoztanak, azokat Mun-
kácsra küldtem, mert azt parancsolták ő Nsgok. Lubieniczki
uram klmdnek is küldött levelet, de több levelek lévén benne
includálva, azokat is Munkácsra küldtem, az huszonkét sing
fejér bársonyt is. Orseti uram nekem azt írja, hogy az
Krakóban hátra maradt monumentum köveket a harmin-
czadosok kihozatni nem engedik, miglen az harminczadot
érettek meg nem adják fl. 700 polonicales, avagy ha az len-
gyel király salvi passusa nem leszen, írtam asszonyunk-
nak is felőle ez elmúlt pénteken. Szombaton azoknak, az kik
Lengyelországban udvar-házat vertenek fel, executiójok lött,
nyolczat exequáltattunk benne, hárma asszonyunk örökös
emberi, kettei lengyelországiak, ezek vittik az udvarházra az
többit is; az gróf részirül is hármat exequáltak, nyársra ítélte
őket az törvény. Felette igen eláradott az gonoszság minden-
fele. Ezekután éltesse az úr isten kívánatos jó egészségben
klmedet. Datum in curia Zboro, 22. Maii anno 1651.

Generosæ Dominationis vestrae

servitor paratissimus
Paulus Szalay m. pr.

1651 máj. 22.

Tetera levele Rákóczy Györgyhez.

Serenissime princeps Transilvaniae D. Dne et benefactor amplissime.

Plus redundat serenissima clementia Serenissimæ Celsitudinis Vestrae in me, quam meritorum meorum extitit correspondentia, enim vero omni occasione Serenissima Celsitudo Vestra aspectu celsissimo literarum suarum revisere me dignatur, quod cum gratissime amplector, tum obedientissime obligor servus esse Ser. Cel. Vestram interim apprecor, ut quæ desideramus, ea quam citissime videamus, et Ser. Cel. V. præsentibus inserviamus.

Serenissimæ Celsitudinis Sestræ

obedientissimus, ad
serviendum promptissimus
Paulus Tetera m. p.

Datum ex castris sub Zborovia 22. Maji. A. D. 1651.

Külczim : Serenissimo Georgio Rákóci Dei gratia principi *stb.*

1650 ápr.—máj.

Rákóczy szövetsége a havasalföldi vajdával.

a)

1650 ápr. 25.

Rákóczy frigylevele.

(Közölve az Erdélyi Orsz. Emlékek XI. kötete 133. s köv. ll.)

b)

1650 máj. 10.

A havaseli vajda által kiállított frigylevél.

Nos Matthæus Basaraba princeps et vajvoda ac hæres perpetuus Valachiae Transalpinæ etc. Damus pro memoria quibus convenit universis: Quod confœderationem nostram cum illo quondam Transylvaniae principe Georgio Rakoci felicitis memoriæ habitam nunc quoque renovantes, juramus

per deum, qui est in trinitate unus, ac animæ nostræ salutem, quod etiam cum moderno celsmo Transylvaniæ principe, ilmo dno Georgio Rakoci juniore etc. federa et statuta in omnibus articulis sancte ac juste observabimus et præterea quinque millium florenorum summam ex veteri moneta, ó dutka Hungaris vocata, constantem quam annuatim tribuere solemus ratione decimationis ovium, quæ intra regni nostri limites pascuntur, inposterum etiam quotannis ad diem sextum Martii, iuxta novum Kalendarium, citra ullum defectum, mutationem et dilationem, ac unacum illis præmemorato ilmo Transylvaniæ principi unum equum generosum turcicum principe dignum phaleris principalibus, argenteis stapedibus, dorsalibus auratis insignitum, et insimul alterum equum castratum suæ celsdini dignitati convenientem, simul et semel singulis annis suæ celsdini mitemus. Quam rem et compositionem si ita non præstiterimus, uti supra annotavimus, etiam ilmus Transylvaniæ princeps a fœdere et obligamine, quod nobiscum et regno nostro constituit, absolutus ac liber existat. Ad horum omnium effectuationem nos deus sic adjuvet et sic largiatur animæ nostræ salutem. In testimonium huius compositionis et firmitatem celsmo Transylvaniæ principi literas hasce sigillis nostris et chirographo communitas dedimus in civitate nostra Tergovista loco sedium nostrarum judiciariarum. Anno dni millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo die (*üres hely*) mensis Maji.

(*A vajda aláírása.*)

(P. H.)

(Eredeti patens alakban.)

c)

1651 máj. 10.

A havasalföldi vajda által kiállított hitlevél, melyben kötelezi magát, hogy Rákóczyt minden ellensége ellen, még a törököt sem véve ki, meg fogja segítni.

(Közölve Ok ánytár II. Rákóczy Gy. diplomaciai összeköttetései történetéhez 61. s köv. ll.)

1651 máj. 30.

Wrzesowetz Rákóczyt Erdélybe meneteléről s a lengyelországi zavart állapotokról tudósítja.

Excellentissime et celsissime dne et patrone colendissime.

Literas Cels. Vrae de data 28. Maji hac hora cum omni respectu accepi, ex quibus intellexi Cels. Vram grate accepisse servitutem meam fidelissimam, spero ulterius gratior fore, dum res succedent, ut spero, felicissime. Nova ex Polonia haec sunt: rex defacto Socalii manet cum mediocri, et ille, qui est quasi totus, ex Germanis constat militibus. Apud status omni momento crescit major suspicio de rege et Chmielnicio, qui sex miliaribus distare debet cum suo exercitu Socalio; brevi tempus edocebit, quid coram practice sunt. Sveci miserant Libecam Juniorem Hornium belli praesidem Eskium et secretarium quendam ad tractatus Polonicos; dura Sveci a Polonis petunt, et ut per has petitiones videtur, potius bellum, quam pacem petunt. Cracoviae studiosi insolentes ex evangelicis et lutheranis mactarunt aliquot personas, quod magnam aversionem animorum causat. Cracovia defacto sine praesidio regali manet et manebit, in summa in Polonia omnia conspirant ad interitum regiminis hujus regis. Prospera quod faciendum est, non est differendum, nam tempus quod inutiliter (*egy szónak üres hely*) labitur, nunquam recuperari possit. Ego debitas Cels. Vrae ago gratias, quod ad serum dnum fratrem miserit literas meas; ego deo volente die lunae infallibiliter Transylvaniam versus iter petam, nam hic mihi diutius morari non est tutum, possit enim rex suspicando, quod propositum habeo in Transylvaniam discedere, me per auctoritatem caesaris impedire, indeque et mihi et celsissimae domui Cels. Vrae fortunae nostrae via praeccluderetur, igitur potius properabo quam tardabo, et siquidem et status Polonorum in dies magis urget meam praesentiam apud serum fratrem propter innumerabiles respectus et (*egy szónak üres hely*) quae pulchre tacito modo institui possunt et debent modo, igitur nisi potentia divina mihi praeccluserit etiam, certe die lunae discedo. Quid igitur Cels. Vra mihi demandare voluerit, expectabo mandatum, cui parere omnimodo studebo. Partfeldii ulterius expectandum non est, sed ultra Tibiscum, aut in aliquo alio loco, si

Cels. Vra vellet expectare, paratus sum, cui me totum fidelissime commendo et maneo

Cels. Vra
Partfeldii 30. Maji fidelissimus et constantissimus servus
anno dni 1651. J. W. comes a Wrzesowecz mp.

(Rákóczy Zsigmond irodájában készült másolat.)

1651 aug. 23.

Rákóczy hitlevele a velenczei herceghez küldött megbizottja számára.

Ad principem Venetiarum.

Ilme et excellentissime princeps, due amice observandissime.

Cum strenuum Franciscum de Thomaso hominem nostrum in inclytam urbem Venetiarum, vigintiquinque petias panni diversi coloris et alias res et materias sericas emptum expediverimus, Dil. Vram Ilmam et excellentiam amice requisitam habemus, nostri ob respectum eidem favere, resque in usum nostrum ab eodem comparatas absque pensione tricesimæ salvas dimittere velit, quam benevolentiae declarationem prædecessores nostri, ab Ilmis et excellentissimis istius reipublicæ ducibus sæpe sæpius experti sunt, rem studiis reciprocis compensandam factura. Cui de cætero uti sinceram animi nostri affectionem parati deferimus, ita Eandem vitæ longioris felicitate et super omnes hostes ac æmulos, progressu victorioso frui optamus. Datum in civitate nostra Alba Julia die 23. Augusti 1651.

Amicus benevolus.

Titulus.

Ilmo dno principi T. etc. dei gratia inclytæ urbis et reipublicæ Venetiarum duci etc. d. d. amico observandissimo.

Ad principem Ragusiarum.

Ilme princeps, due amice observandissime.

Cum strenuum Franciscum de Thomaso hominem nostrum aliquot petias panni diversi coloris, et sericeas comparatum in inclytam urbem Venetiarum expediverimus, si quo pacto iter suum occasione ferente versus istas partes direxerit, Ilmam D. Vram benevole requirimus, eidem favore suo adesse, et res in usum nostrum comparatas absque solutione tricesimæ libere dimittere non molestare ducat, rem officiis alterius referendam factura, ac Eidem de cetero

prosperos rerum successus, et vitæ diutioris felicitatem precamur. Datum in civitate nostra Alba Julia die 23. Augusti 1651.

Ilmæ D. Vræ

amicus benevolus.

(A Nemz. Múz. Fol. Lat. 1674. sz. kötetéből.)

Jegyzet. A választ lásd «Okmánytár» 88. s köv. II.

1651 szeptember.

Göcs Pál kozákországi követsége.

a)

Az utasítás.

Instructio Pauli Geöcz ad illum campiductorem Kozakorum.

1. Megindulván isten segedelme által, continuálja úgy utját, hogy megegyezvén az kozák követekkel, együtt is járhasson velük; mint kellessék pedig az menetelt alkalmaztatni, arról szóval instruáltuk.

2. Magával menendő székely katonákat az útból bocsátgassa vissza, tudósítván gyakran bennünket útjában értendő bizonyos hírek és magok útjoknak, s ezen követek szavai s magok viselések és minden egyéb szükséges dolgokról.

3. Moldvai vajdának szóló levelünket praesentálja, nevünkkel illendő böcsülettel köszöntvén, és az kozákokkal egy értelemből útjoknak securitása felől végezzenek, s kívánják is, ha miben illik, az vajda segítségét, mindazáltal abban igen cautusok legyenek, szíve állását ember nem láthatván, valami szerencsétlenség rajtok ne essék.

4. Bemeneteliben talán az kozákokkal együtt levén, nem annyira leszen féelmes, de kijövő útjának bátorságos volta felől derekason végezzen az hetmannal.

5. Isten bevívén békével, az hetmannak és másoknak is szóló leveleinket praesentálja, köszöntvén, és mind magának, s mind az egész vitézlő rendnek fejedelmi jó akarátunkat szorgalmatosan ajánlván, és szíveket hozzánk alliciálván.

6. Az titkos instructiókat igen elrejtse, kitől isten oltalmazza, ha szerencsétlenség tanálná is, azféle irás kézben ne akadjon.

7. Követségének velejét ne maga publice proponálja, ha

lehet, hanemha privatim az hetman, Veloczki, két vagy három hiteles ember azon kívül lennének, csak azok előtt szóval is meglehet, de egyébiránt írásban adja az magyarból lengyelre tolmácsolván, magok embere írja le, de ne ő.

Summája pedig követségének ez.

1. Eleitől fogva igaz synceritást viseltünk ő kglmekhez, melyet megtapasztalhattak abból is, hogy ha egyébbel nem segíthettünk is, de ellenek való ártalmas igyekezeteket értésekre adtunk. Második jele, mert ő kglmek miatt nemcsak az lenygyeiek előtt jutottunk suspicióban, de több szomszéd országbeli fejedelmi és császári személyek s országok előtt, kik már oly ellenséges szível vadnak is hozzánk, csak az alkalmatosságot várják, s keresik is ottan mindjárt ulciscálni fogják, az mint ezekről leveleket is mutattunk ő kglmek követjeinek s maga is látta Geőcz Pál. Harmadszor, az mi synceritásunkat világosan megtapasztalhatják ő kglmek csak ez egyből is, hogy az lengyelek requisitiójára, semmi segítséget nem adtunk, véllek ő kglmek ellen nem conföderáltunk, sőt semmi hadat is fogadni nem engedtünk birodalmunkban, az mint követségéből az lengyel követnek ő kglmek emberi megértették, és maga is referálhatja, sőt meglevén pariája, ha bátorságosnak lenni látja, communicálhatja is, de írásban ott ne hagyja.

2. Jelentse meg és inculcálja szorgalmatosan s igen értelmesen, hogy tovább is s derekasban declaráltuk volna magunkat az ő kglmekkel való ugyan coniunctióban is, de vegyük igazságos emlékezetben ő kglmek, mi valósággal tudásokra adtuk ő kglmeknek az mi kész indulatunkat az ő kglmeknek való szolgálatban, és hadainknak is megegyeztetésében, csak-hogy hatalmas akadályinkat is megirtuk, izentük mindenkor mind magok emberi, s mind az mi emberink által, úgymint első, az portának consensusa, másik tatár khán assecuratiója, harmadik, az passusnak felszabadítása, nyitása. Kévántuk pedig, hogy ő kglmek ezeknek jó karban állatásokban munkálódjanak, mert ezek nélkül az dologban egész lehetetlenség vagy, reménlettük is hogy kiváltképpen most mindazokról bizonyosokkal jűjjenek ő kglmek követjei, de semmi realitást nem látunk azokban; mostan is azért az mi jóakaratumk kész ő kglmekhez, de megítélhetik magok is, mi békességes fejedelemségünkben nem egyébert, hanem ő kglmekért fogunk kibontakozni, és koczára vetni minden állapotunkat magunknak s országunknak, melyet ha fundamentum nélkül cselekszünk, magunkat is elveszthetjük, nekiek is nem segíthetünk. Annakokáért az mi kész indulatunkat segítség ő kglmek, és ezeket vigyük végben.

Az elsőt azt, hogy az porta ne tegyen akadált abban, hadd élhessenek ő kglmek az mi jóakaratumkkal és barátságunkkal, és mi is lehessünk segítséggel ő kglmeknek, sőt inkább ha az nekik leendő segítségért megbántódnának szomszéd országbeliectől, megoltalmazzanak. Ez oly szükséges, hogy egyébiránt ha felülve megindúlva volnánk is, de vissza kellene térnünk, mert az törökkel, némettel határosok vagyunk, ha az töröknek ellene cselekszünk, mindjárt rajtunk lehet, az mint az példát is ő kglmeknek ezelőtt is megnutogattuk, miképpen Morvából vissza kelle jünni szegény urunknak az szerencsének szinte virágzó állapotjából miattok. Az német is pedig már tudjuk bizonynyal, mindjárt rajtunk leszen, ha az török nem oltalmaz. Erre az ő kglmek mostani válaszáadások ez, hogy az törökkel perpetuum foedusok van; lehet, de az ő kglmek foedusa nem miénk, s abban az foedusba is nem volt, s nincsen semmi emlékezet mi felőlünk, sem hogy ez dologban meg nem akadékoztat, sem hogy oltalommal leszen annál inkább. — Annakokáért ő kglmek is az portát requirálják, az khán is ő fge írjon ezen dolog felől portára; s ime mi is ezt cselekedszük, mindjárt bocsátjuk emberünket az portára, és szorgalmatosan megtanáltatjuk ez dolognak megengedése felől.

Másodikat ez cselekedjék ő kglmek, mint azelőtt is kívántuk, hogy tatár khán assecuráljon athnamejával bennünket, hogy mindenekben segítséggel és oltalommal leszen ő kglmek mellett való jó akaratunkért, az mint im annak formáját is küldöttök, mint kívánnók. Mert erre is az ő kglmek mostani választételek nem elégséges, hogy az ő véllek való végezések azt tartja: barátjoknak baráti, ellenségeknek ellenségi lesznek, mert abban az végezésben is az mi nevünk nincsen, más az, hogy ha ő kglmek minket fejeknek, s elöttök valóknak akarnak kívánni, az fővel szükségképen inkább kell végezésének lenni az tatár khánnak, ha vagy az alattavalójának, mert mind az igazság, s mind az böcsület ezt kívánja.

Harmadszor, nincs passusunk, ha mind az több akadályok helyben állatnának is, kin az megegyezés lehessen; azért ő kglmek az maramarosi passushoz küldjenek bár csak tizenhatezer kozákot, s ötezer tatárt: azalatt az assecuratoriák megérkezvén, mingyárt előljáró hadainkat által bocsátjuk ő kglmekhez, kik megegyezvén, nekünk tartozó kötelelességeket, hiteket ő kglmek beveszik, és magunk is isten áldásából nyomokba megyünk, s azt követjük egyenlő értelemből, valamire az úr isten bennünket segít ő kglmekkel együtt. Mert ez harmadik dologba is nem elégséges az ő kglmek választéte-

lek, hogy római császár megunakozott az hadakozástól, mivel mi tudjuk azt jobban, sőt inkább különben van az dolog, mert hadakozásit elvégezvén ellenségivel, az kész hadak fen vannak szomszédságinkban az várakban osztva, s mihelyt vagy határookban lépnénk, vagy egyébiránt is megindulván, ide hátra derék hadainkat, s az töröknek is oltalmát nem érzénék, rajtunk lennének, nyilván tudjuk.

3. Harmadik része követségének ez : hogy ha az török engedelme nem lenne, az khán assecuratiója és az passusnak megnyitása nem lehetni is etc., ez akadályok miatt ő kglmek közé nem mehetnénk is, mindazáltal ezeket megcselekedszük ő kglmekért, kikről assecuráljuk is. Egyiket, hogy az lengyeleket nem segítjük. Másikat, hadat fogadni birodalmunkban nem engedünk; harmadikat, hogy valami részhadainkat kiszállítjuk, kikre nézve az német császár birodalmából az Magyarországon levő német és magyar hadakat nem merészlik az lengyelek segítségére bocsátani. Az lengyelek is félvén tölünk, külön hadat kell szakasztaniok reánk való vigyázásra; ezt mindazáltal mi is úgy cselekedszük, hogy ha ő kglmek is assecurálnak bennünket, hogy ha vagy lengyel vagy német nemzettől kezdene lenni valami háborgattatásunk, tartozzanak ő kglmek is megsegíteni, mivel mi mind lengyellel, némettel békességes volnánk, hanem mostan ő kglmek miatt bomlott fel az köztünk való egyesség.

Az mi pedig az portáról való engedelmet illeti, így explicálja ő kglmeknek, nem kívánjuk mi azt mostan az töröktől, hogy hadat adjon mellénk, hanem csak az ő kglmek segítésében ne csináljon akadált, és ha hátunk megé az német hadat akarna küldeni, az ellen oltalmazzon, mely könnyen lehet meg az budai vezér által.

*

8. Tegyen valami gyengédeden való panaszt arról is : minapi kívánságunkra csak százig való kozákot is nem bocsátának szolgálatunkra fizetésünkért, moldvai vajdának néhány százat adtanak, nem kicsin idegenségnek jele, hát többet mint remélhetnénk.

9. Ha történnék oly dolog, reméntenek levén az porta consensusának és az fenírt három conditióknak effectuálása felől, s az harmadik punctumban levő oblatiόνkkal lennének csak contentusok, azbeli mi cselekedetünkért mi formán való assecuratiójokat kívánnók, im in paribus adtuk, megirattván, küldjék meg ő kglmek, ha kezéhez adják, ő is adjon az megírt három punctumokról assecuratiót, és midőn az övék kezünkhöz érkezik, mi is magunk subscriptiόνk és peesétünk alatt valót küldünk.

10. Mint azelőtt mindenkor, úgy mostan is mindenek felett az békességet javallanók ugyan : mi ha jó móddal meglehetne, mostan is azért urgeálni kell azt, ha tractatusra mennek kívánják az mi mediátorságunkat az dologban ő kglmek.

11. Ezekben való szavait pedig úgy dirigálja mindenkor, hogy az melyikünknek közülünk öcsém urammal isten alkalmatosságot és módot enged az ő kglmeknek való szolgálatban, nem vonszuk meg magunkat.

(Fogalmazvány, Kemény János írása.)

b)

Göcs Pál megbízó levele.

(Megjelent az Okmánytár 669. és 670. ll.)

1651 szept. 7.

Kemény János rotuma.

Kglmes uram fejedelmem, az úr isten Ngodnak napjait sokasítsa és minden dolgait boldogítsa szerelmesivel együtt.

Alázatosan elvöttem Ngod méltóságos levelét az inclusumokkal együtt. Elsőbben is azért az asszonyunk ő nga leveléből látom ő nga nehézségét, kitől mind féltettem Ngodat, s örömet az papokra reiciálom vala ; én, látja isten, soha nem tudom, mit respectál ő nga, s miért fárasztja, faggatja magát abban az dologban, tudom bizony, én sem vagyok üres (mert igen aperte beszéltem minap az papok követjeivel Fejérváratt) az ő nga neheztelésétől, én az idejét se tudom, mikor láttam ő nga levelét, sőt levelemre csak választételét is. Ám lássa ő nga, mégis Ngod kglmes uram istent tekintse, és távoztassa búsítástól, erre pedig lészen Ngodnak még egy jó helyes útja, hogy magáról elvethesse, kiről, isten szemben juttatván Ngodal, alázatosan informálok Ngodat.

Az ő fgek resolútiói szépek kglmes uram, és ajánlási sokkal érnek többet az felküldött lovak áránál, ha effectusa egyéb nem lenne is, de Ngodnak nagyon méltóságára. Én rossz deák levén, nem értem az szathmári dologból való ő fge resolútióját, sem pedig az Schmidt levelét és mentségét, azoknak kívántatik commentarius, mert nem tudatlanságból van az az homályos irás ; Klobusoczki uram végére mehet.

Vesselény Ferencz ellen való vádlást mint meglőtt dol-

got már vissza nem híhatni, bánom igen mind Bakos, Zákány, Szulhay uramékra nézve is, de pedig az asszont is Ngod megvigasztalta, az mint maga is Vesselény uram írja, derék nyereségnek tartom, és azt, ha asszonyunk engedi, tovább is nem kell hadni meghülni.

Az kozák hetmanhoz való küldés nekem kglmes uram csak nem tetszik még most sok okokért, melyekről talám jobb leszen szemben Ngodnak discurrálni, az kikkel akar; mindazáltal ha Ngod úgy parancsolja, hogy ugyan meg kellessék lenni, az is álljon az Ngod böles iteletiben. Az tatárokhhoz halaszsa Ngod kglmes uram még most, ha tetszik Ngodnak, mert ajándék nélkül küldeni haszontalan, ajándékkal szokatlan.

Cancellárius jó akaratját conserválni szükséges kglmes uram, mert nyilvánvaló dolog, palatinusban az akarat megvolna ugyan, de az telhetség és tekéntet vékonyon. Askaniust ne hagyja Ngod kglmes uram, lám már eljűn, az mint írja Mednyánszki uram.

Kende Gábor honnan értette Bressovecz állapotját, jó volna megtudakozni. Az szerint Vesselény uram kitől mikor küldte levelét és merre dirigálta, hogy Ngodhoz nem deveniált.

Pressovecz uram szorgalmatoskodván az Muszkaország felé való utról, Brassóból küldte ez jegyzést, irván arról, hogy ha valamint Raguzára nem lehetne, erre kellene tudakozni Szokoly uraméktól, Barcsai uramnak is én megmondodom kglmes uram, tudakozzék az út felől, hogy Ngodnak embere melyen mehetne el Muszkaország felé, Ngodat tudósítsa sietve.

Kételenség alatt kell kglmes uram búsitanom Ngodat, Sófálvárról, Csíkból eddig semmi pénzt nem hoztak, Brassóban négy száz restál in summa fl. 800 az németek fizetésében, ezen kívül az pattantyusoké s az portai németeké fl. 50; posztót is semmit sem hoztak, az tél ihon vagyon.

Alázatosan jelentem Ngodnak, nemcsak prætexualiter az Szokoly uram kívánságáért, de valósággal tegnapelőtt az forró hideg ágyba ejte, szörnyű főfájással és hévséggel, tegnap is csak alig voltam, ma mint adja isten dolgomat, nem tudom, félek bizony el fog múlni tőlem az lakodalmozás, mindazáltal in omnem eventum ugyan megindúlok Gerend felé. Az úr isten Ngodat szent fiáért oltalmazza minden nyavalyáktól és tartsa meg jó egészségben. In Fogaras 7. Septembris, 1651.

Kglmes uram Ngod talám nem fog adni usualis monetát asszonyunknak tallérért vagy aranyért, nekem, ha Csáki urammal ugyan conveniálnom kellene, szükségem lenne annyira

valóra, úgymint taller. 5000, ha volna mód benne Ngod kegyelmessége által.

Ngodnak

méltatlan szolgája
Kemény János mp.

Jegyzet. Bresowetzre valójában Wresowetzre nézve l. Rákóczy Zsigmondnak szept. 21-iki levelét a Történelmi Tárból s Skytte jelentéseit.

1651 szept. 13.

Lubienieczki jelentése a kozák-lengyel háborúról.

Illustrissime celsissimeque princeps dne dne observandissime.

Literas Celsitudinis Vestrae 3. Septembris datas, ut ut breviusculas, prolixi tamen C. V. in me affectus indices me absente, tabellarius recte reddidit; ad quas, ut primum redii, statim expedio responsum. At primum de comiciis tam brevi idque Cracoviae celebrandis, nihil audivimus, neque est verisimile. In Januario Varsoviae celebranda, utut nondum regis literis promulgata, certo ab aula accepimus. Quae proculdubio non alio agitabuntur fide, quam ut respublica tot tantisque malis, quibus undique praemittitur, quoquo tandem modo mederi possit. Exercitus noster contra rebelles profectus non tantum cum hoste, sed, quod majus est, cum fame pesteque imprimis conflictatur. Multum haec lues militum nostratium imprimis vero germanorum, quorum maxima pars interiiit, absumpsit, indiesque absumit. Multi ex rustica plebe a nostris in fidem accepti, nec pauciores gladio excisi et plerique contra fidem datam. Nec illustrissimus princeps Radzivilius in Litvaniae et Severiae finibus infelicitate cum iis rem agit; quamquam eum nuper, cum insigni suorum jactura oppidum quoddam vi cepisse, fama, nescio an vera, tulerat. Chmielnicius, priore uxore, nescio quo mortis genere, e vivis sublata (nam de eo varii varia) repetito nuper matrimonio, de novo vires reparat, selectos suos milites, qui omnes integri et illaesi a Beresteco se subduxerant, colligit, jamque eum, non tantum valido exercitu succinctum, sed et cum nostris decertasse insigni ab utrinque clade, fama est. Illud certum est, aliquot nostratium cohortes, ad observandos hostium conatus ab exercitu praemissas ad internecionem nuper esse deletas. Sed quantum nobis decessit, tantum hosti accedet procul dubio animi, ex obitu (heu praemature), bello incomparabilis viri illustrissimi ducis Visnoviecii, qui triduali tantum, ut fer-

tur febris vexatus, Pawloczi, oppido cui castra erant tunc vicina, 20. Augusti inopinato cum omnium mœrore extinctus est. Nec aliam tam appropinquatam ejus fati causam omnes censent, quam venenum, quod ipsi dicitur propinatum. Sunt, qui eum superata vi morbi, vivere vel nepotem ipsius Demetrii Visnoviecium, illius loco obiisse velint, sed proprius vero est, consentiente undique fama, hunc tantum heroem non vivere. Idem de illius militum generali fama nuper sparsit, de cujus pene jam deploratâ valetudine jam antea audivimus, sed nihil adhuc compertum de eo est. Regius etiam infans nuper Varsoviæ obiit, non mediocri reginæ luctu. Serenissimus rex in Borussiam cum regina discessit, quo animo, nondum patet. Literas generoso domino Budzistewski inscriptis quantum in me erit, curabo; quamquam ob locorum distantiam vix tempestive, nisi commoda se brevi offerat occasio. Vale illustrissime princeps quam diutissime florens ac incolumis et favere, quod facis, perge

Illustrissimæ Celsitudinis Tuæ

Dab. 13. Septembris 1651.

humillimo servitori

(W. Lubieniecki.)

Külczim: Illustrissimo celsissimoque principi domino Sigismundo Rákóczy de Felső-Vadász stb.

1551 szept. 16.

Leővey Gergely híreket küld a lengyel-kozák háborúról.

Illustrissime domine domine mihi gratiosissime.

Servitorum meorum humillimam debitamque oblationem.

Istentől minden ödvességes jókat és jó egészséget kívánok Nsgdnak szerencsésen megadatni.

Némely napokban irtam vala, Nsgd, az lengyenek az herczeg urakkal egyött az kiói kalostromra érkezvén, ott nagy kegyetlenséget cselekedtenek, mert az mint mondják, többet 400 papoknál kit levágtak, kit keresztől vontak az nyársban. Ezt megértvén az kozákság, neki keseredtenek, visszafordultak, azokat úgy levágták, hogy semmi jobban el nem szaladott közölök, hanem mind herczegekkel egyött ott vesztenek, kik között voltak főherczeg urak, az mint hozák: 1. az koronás hetmany Potoczki, 2. Visnovieczki, 3. Konopoczkinak az fia, 4. Kalinóczki. Ezeket mondják többekkel egyött, hogy elvesztek, ki ha úgy fog lenni, bogy ezek elvesztek, nem kicsin

romlás lett az lengyen uraimék között. Im mindjárt beküldék, azon lesznek, bizonyosobban végére menjek az dolognak ugyanis ha azon az rettenetes romlásan, kit az kolostromon cselekedtek, meg nem indult az kozákság, nem kicsin erőtel len állapattal vadnak. Én azért ezt Nsgdnak úgy irhatom, az mint nekem meghozták, tudom, nincsen semmi nélkül az dolog. Isten tartsa és éltesse Nsgdat hosszú ödökre virágzó jó egészségben. In Leövö 16. Septembris, anno domini 1651.

Illustritatis Vestrae servus humilis

Gregorius Lövey m. pr.

Külczim: Illustrissimo domino domino Sidismondo Rákóczy de Felső-Vadász domino domino mihi gratiosissimo.

A lengyel király válasza Rákóczyhoz.

a)

1651 szept. 21.

János Kázmér levele a fejedelemhez.

Ioannes Casimirus dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, Smolensciae, Czerniechoviaequae, nec non Svecorum, Gothorum Vandalorumque hæreditarius rex.

Illustrissime ac celsissime princeps, domine amice et vicine noster carissime. Tot luculentissima benevoli Illustritatis Vestrae in nos animi ac indefessi studii, amplectimur argumenta, quot amicas ac omnis officiorum contestationis plenas ab eadem accipimus literas. Et certe nihil æque animos principum vicinorum obligare videtur, quam si mutuis observantiae incitamenti in vincula caritatis coalescant. Gratissimæ itaque et præsentis Illustritatis Vestrae sunt nobis literæ, quas ea, qua par est, promptitudine suscepimus, vicissimque præsentis tamquam manifestum continui amoris et nostræ erga Illustritatem Vestram benevolentiae testimonium transmittimus. De reliquo Illustritatem Vestram benevalere cupimus. Data Gedani die XXI. mensis Septembris, anno domini MDCLI, regnorum nostrorum Poloniae III., Sueciæ IIII°.

Joannes Casimirus rex m. pr.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino Georgio Rakóczi principi Trnæ stb.

b)

1651 szept. 21.

A királyné megköszöni az aranyport Báthory Zsófiának.

Ludovica Maria Gonzaga, dei gratia Poloniæ et Sveciæ regina, magna dux Lithvaniæ nata, princeps Mantuæ, montis Ferrati, Nivergiæ etc.

Ilma princeps, dna amica et vicina nostra charissima. Luculentum habemus argumentum propensi et optimi Iltis Vræ in nos affectus, quod ultro arripuit occasionem illius erga nos contestandi, mittendo tam humaniter, et consulto aureum pulverem ante a nobis expetitur. Excitavit igitur in nobis isto humanitatis genere desiderium vicissim declarandi, quam propenso animo simus erga Iltatem Vram, et quam optime eidem cupiamus, quod quidem omni occasione experietur, quæcumque nobis obtinget regiæ nostræ in Iltatem Vram benevolentia demonstrandæ. Nunc Iltatis Vræ pro hoc munusculo maximas habemus gratias, et felicissima quæque ex animo precamur. Datum Gedani die XXI. mensis Septembris anno d. MDCLI-mo.

Ludovica Maria regina.

Külczim: Ilmæ principi dnæ Sophiæ Batori Transylvaniæ principi, Siculorum comiti atque partium regni Hungariæ dnæ, amicæ et vicinæ nostræ charissimæ.

1651 okt. 24.

Kemény János jelentése a moldvai és havasalföldi viszonyokról.

Kegyelmes uram fejedelmem, stb.

Havaseli vajda ő nga kezemhez dirigálta ez inclusa leveleket, melyeket Ngodnak alázasoson megküldöttem mindenestől, Fiota hozta; szóval való dologról Ngodnak egyebet arról felől való állapotokról írni nem tudok, kérdezkedem mikor jönnek lakodalomra, az mint felelget noha nem tudommal, de félek valami változástól. Mikes Kelemen is megérkezék majd gyenge egészséggel, Ngodtól is pedig nem levén parancsolva kiküldése, haza bocsátám úgy, hogy készen legyen Ngod parancsolatjára, ha kívántatik valamely felé; az mely levelet hozott, alázasoson megküldtem Ngodnak. Szóval való relatiói ezek:

Az vajda emberséggel látta.

Odamenetelekor ottan hamar éjjel érkezett hír: az bucsaki tatár megindult, azon éjjel futni akart, vajdáné szekerei eleiben az lovak is be voltak fogva, az bojerokat ugyan éjjel felhivatta, Ngodhoz, és ha Ngodat itt ben nem érnék, én hozám is akart expediálni hadbeli segítségért; Girgicze kezéhez akarta adni feles köves marháit, reggel érkezett hír, megtért az bucsaki tatár, úgy csendesedett meg.

Bizonyoson megbékéltek az lengyelek és kozákok, huszezer leszen az iratos kozák. Az tatár visszament helyére. Az hetman megmaradott tisztiben. Az lengyel hadak azokban az kozák tartományokban fognak telelni. Királynak hire nélkül, töle nem várva semmit, békéllettek, Radzivil volt fő authora az békélésnek.

Az vajda országostól hatalmas félelemben vadnak kozáktól, tatártól; szeményit az vajda megtöbbitette. Az Ngod fél-száz németje megvan. Oláh dragoni is az elébbiek.

Circiter 1300 lovassal is hadát megtöbbitette, már szokása szerint hova teszi, bizontalan még.

Mikes Kelemen mondja, az lengyeleknek is kedvetlenségekben jutott az vajda, késebbi ott létekor szemben sem lött az király Katnarczkival, hihető tökéletlenségben érték, mely miatt már ha galyibája lenne, ismét nem oda, hanem portára fogná.

Minden szándékja az, mind kozákot complacálja, mind pedig tatárt.

Thomát hivatta volt, mondván, az fejedelem lovat keresni küldött; amaz azt felelte, csak tökéletlenséggel jár Mikes, nem ló dolgában; kérdezte az vajda, ha ugyan olyan szük-e az ló Erdélyben, mondotta Thoma ő nem tudja, mert ő az magyarokkal nem igen tartja dolgát.

Felette terhes adót vetett mind boérokra, minden nemű rendekre. Nyavalyás Girgicze mondotta, Illyés naptól fogva többet adott kétezer tallérnál, szegénynek minden jószága elfutott, bujdosott az nagy adó miatt.

Szükség van az országban.

Az vajda panaszkodott Mikes Kelemennek, senkinek nem vét, még is minden bojtorján belé ragad; panaszkodott tatárra, de kíváltképpen az kozák hetmanra, fenekedik reája, hogy megrontsa; mondotta azt is, midőn az békesség meg-lött, s vendégeskedtek az hetmanok, ajándékozták egymást; Kmelniczki még azelőtt térden álva követte meg őket, s esküdt meg is mind maga s mind kapitányi; az vendégség közbe mondotta, ne ő reá haragudjanak, hanem az erdélyi fejedelemre, mert ő régen megbékéltt volna, de az biztatta, in-

dúljon meg innen, ő is amonnan Krakkót megszállja, de mivel így megréfálta, esküdt, azon nem nyugszik, miglen meg nem keresi, boszút nem áll érte. Ezt az vajda magára nézve mondja, ment-e, azt ő tudja.

En kglmes uram, Mikes Pált kihivatom, esmét beküldöm tisztességes prætextussal: hogy Ngod kevésbé kitekintett volt magyarországi birodalmában, de nem késik etc. Édes anyjával, öcsésével is akar szemben lenni mostani szomorúságokban etc. Én bizony olyat magamtól nem cselekszem ugyan, hogy okot adjak reá, de csudálnám az úr özvegyességét megértvén, ha nincs valami conclusumja Lengyelországra leánya felől, ha esmét ide valami kedvkereséssel nem kezd lenni. Mostan semmi egyéb új dolgokról Ngodat nem tudósíthatom. Istennek hála, vető idők jók járnak. Én valamit javultam vala, ma hatod napja esmét az hitván arena miatt is roszúl kezdék lenni. Kimenetelem felől mint beszéllett legyen Ngd asszonyunkkal és az úrral, várom Ngod kegyelmes dispositióját alázatosan, és ezek után az szent istennek ajánlom Ngodat. 1651. 24. Octobris, estve felé, Gerenden

Ngodnak

méltatlan szolgálja
Kemény János mp.

Portáról hozták az palatinus uramnak szóló leveleket is kglmes uram.

Miglen kglmes uram az lengyel és kozák hadaknak derekas eloszlását nem értjük, nem árt az reájok való vigyázás, azért is küldöm be Mikes Pált; lovat semmire (*így*) valót nem tanált, sem látott Mikes Kelemen; egyet nézegetett, de ahhoz is árához képest nem tért.

1651 nov. 23. Lissza.

Figulus Péter levele Comeniushoz.

A levél írója, Comenius veje, örömmel néz ipának Lengyelországba való visszatérése elé s azt hiszi, hogy ez a patronusnak (t. i. de Geerne) is kedves lesz. Úgy látszik, hogy a czél érdekében, mely Magyarországra vitte, úgy sem tehet már semmit; az iskolát már felállította s ha szükség lesz közreműködésére, azt távolból is nyújthatja. A hercegnő halála, mely általános fájdalmat kelt mindenütt, jó alkalmúl szolgálhat a távozásra, az atyák (1. i. a lisszai egyház presbyterei) visszahívó levelet csak azért nem küldenek, mert azt hiszik, hogy az csak bonyolítaná az ügyet. A levél érdekes

adatokat tartalmaz még Comenius családi viszonyairól, és a számüzött cseh-morva testvérek politikai várakozásairól.

Cseh nyelven, egy részlet benne latinúl.

Külczim: Johanni Amos Comenio Patakini.

1651 nov. 11.

Skytte Benedek levele Klobusiczkyhoz.

Illustris et magnifice domine, frater et amice observandissime.

Quamvis nec locus, nec occasio permittant, ut pro debito affectui et præstitis in me beneficiis respondere queam; tamen in tesseram speratæ quandoque melioris occasionis meique debiti, has præsentés expedire ad Dominationem Vestram non dubitavi, officiosissime petens ut me in numero suorum confidentissimorum retinere semper dignetur, deque rerum suorum (*igy*) statu quandoque certiores facere. Ego, Deo laus, adhuc bene valeo, ac cum principe regente spero in Transilvaniam propediem me iturum. Interim pro litteris ad me missis gratias summas ago, rogans ut sequentes ad dominum Bisterfeldium Albam Juliam posthac mittantur. Et cum Calovia scripserim Dominationi Vestræ de saccis meis in Keniezký relictis apud Bay Sándor, nullis peregrinis præsentibus, eandem perofficiose rogatam volo, ut repetere eadem ab ejusdem domus possessore, mihi que quamprimum Albam Juliam ad dominum Bisterfeldium transmittere dignetur. Præterea residens noster Vienna mihi scribit fasciculum quendam litterarum Eperjes mihi missum ad Sigismundum Zimmermann; si eundem ab eo occasione data repetere, mihi que cum relictis sacculis transmittere dignetur Albam Juliam ad Bisterfeldium, magni id beneficii loco ducerem. Eques Gál István nobis additus de amissis sacculis, nostrisque ibidem rebus et litteris ad Dominationem Vestram exaratis optimam dare poterit relationem. Interim quæ cum proximo accepi posta, hisce communico. Præterea nil notabile accidit, quam tractatus pacis cum Suecis et Polonis plane abruptos, induciis adhuc 9 annis durantibus; sororem regis Poloniæ uxorem Neuburgis mortuam, cum quo ac Brandeburgo pax jam contracta est. Brandeburgum cum Suecis de limitibus in Pomerania convenisse; Angliæ Regem plane prælio victum; viceregem Daniæ ex Hollandia per Lubecam Holmiam venisse, ac uxorem, regis Daniæ sororem, virili habitu plateas ibidem pervagasse;

quid proponant, incertum esse; Gallum a Condæo sui sanguinis primi, Anglosque Rupellenses et Burdegallenses in rempublicam formandam sollicitare; minarique Dunkerkæ una cum Hispano, qui Vinœsbergam cæpit. Hic de motu maximo Turcarum heri venere nova, quæ cum ex aliis locis melius Dominationi Vestræ communicari sciam, hisce finiens, eandem Divinæ clementiæ, se autem eiusdem amori et favori ardentissime commendat

Dominationis Vestræ Magnificæ

ad servitia et officia obstrictissimus frater et servitor

B. Skytte mp.

Tasnado 1/11 Novembris
1651.

Alább, ugyanazon írás: Si mecum litteris correspondere posthac velit, oratissimum mihi esset, ac ad dominum Bisterfeldium suas commodissime mittere posset.

Külczim: Illustri et magnifico domino dno Andreae Globoschitschy celsissimæ principissæ Transylvaniæ viduæ præfecto bonorum per Hungariam, amico et fratri suo honorando.

Saros-Patachum.

Skytte Benedek jelentései a Rákóczyakkal folytatott tárgyalásairól.

a)

1651 okt. 29.

Jelentés a királynéhoz.

Nagyhatalmú királyné Legkegyelmesebb asszony!

Miután királyi Felségednek Bécsből ide Erdélybe utazásomat Klobusitzky nevű legatussal, és Ledniczéről okt. 3-án ideérkezésemet Tungell secretariussal megírtam, okt. 15/25-ke óta végre jó állapotban megérkeztem ide Sárospatakra és már három napja vártam az erdélyi herczeg, Ragotschi Zsigmond megérkezéére, ki engem tegnap magához vitetett és nagyon jól megvendégelt, miután Globoschitsky által a mi residen-sünk* és az én tudósításomból megértette, hogy én svéd

* a bécsi követ.

nemes vagyok, a ki csak kedvtelésből utaztam ezen országokat és Konstantinápolyt megtekinteni, és parancsot adott, hogy minden jó ajánlólevelet adjanak nekem, különösen bátyja urához, Ragotsky György fejedelemhez, a ki nagy szerencsémre csak 13 mélyföld távolra van egy Vardin nevű város mellett s a ki rövid idő múlva ismét visszautazik Erdélybe, miután egy hét előtt érkezett ide, hogy öcsését megboldogult neje, a pfalzi örgróf testvére halála fölött vigasztalja. Nevezett fejedelmet királyi Felséged nevében is üdvözöltem, megmondván mégis, hogy nekem erre utasítás nem adatott, mivel ideutazásom bizonytalan volt, de hogy tudom, miszerint királyi Felséged és a svéd korona a Ragotskyház és Erdély jólétét teljes mértékben óhajtják és az ő jóindulatokról és magok ajánlásáról bizonyosan adtak volna nekem leveleket, ha utazásom biztos lett volna, mivel magam is erre a biztosság hiánya miatt csak Bécsben határozhattam magamat. Ha azomban meg akarnának bizni engem azzal, a mi úgy királyi Felged és a birodalom, valamint az ő saját javokra szolgálhatna, köteles volnék azt királyi Felgednek híven és alázatosan tudomására juttatni és kétség nélkül királyi felged vagy nekem, vagy más valakinek további akaratát ez irányban írásilag értesemre adná. Ez a herezeg, mivel tudós, értelmes, discret és derék úr, és királyi Felséged és az evangélikusok általános java iránt jóérzelemmel viseltetik, azt is föltárta előttem, hogy a lengyel király egypár rigaival levelezésben áll (a kiknek nevét bátyja tudja, mint ő gyanítja), hogy mihelyt a lengyel sereg a városhoz közelednék, ők ennek Riga városát át akarnák adni, és hogy a cseh gróf iránt, a kinek a király nevében kellene ezt a vállalatot végre hajtania, el van kedvetlenedve, (mivel a király a sóbányákat, melyeket az Lengyelországban bérelt, lefoglalta egy utazása miatt, melyet ez a gróf egyszer ide Erdélybe tett) és hogy most az erdélyi fejedelemtől Ragusába küldetett, hogy ott kössön ki, azon parancssal, hogy necsak ezt az összeesküvést fedezze fel kir. Felged előtt, hanem több más dolgokról is tárgyaljon, melyekről neki kimerítő instructiók adattak, a mint azt bátyja urától megértendem, a kihez ma megyek és onnan mindenről bővebb közlést teszek. Kért, hogy Kir. Felgedet is az ő jó és alázatos szolgálatával üdvözöljem és mondjam el, hogy ő és bátyja ura semmit sem kívánnak inkább, mint kir. Felged barátságát; azt is tanácsolá, tartanánk a török portán közvetlenebb correspondenst s ha nem is szövetségi, mégis mindenesetre kereskedelmi és barátsági tractatusokat indítsunk, s a hol szükség volna rá, ezen az úton találhat az ember mindig in loco közelebbi utnuta-

tásokat, melyek most állandóan kisiklanak kezeinkből, mivel mig az ember Svédországba ír s onnan választ kaphat, elmúlik egy félév, s azzal a jó alkalmak; mi a kereskedelemből magából több hasznot nyernénk, mint a mennyibe a követ-tartás kerülne; mint példát előhozta a kurlandi herezeget, a ki az ő segítségökkel 4—5 hajót eladott Konstantinápolyban. Ily módon, a római császár is többre becsülne bennünket Németországon, ha tudná hogy mi a kelettel és velők állandóan jó correspondentiában élünk s ezáltal a jezsuiták sok gonosz szándéka megghiussittatnék, a hol most a pápisták ellenkezőleg gyakran a mi præiudiciumunkra színezik ki a dolgokat. Poloniae statum turbatissimumnak mondá; egyik szemünkkel nézzünk Prussiára, s erre ők majd segíteni fognak. Nem határozták még el magukat Lengyelország megtámadására, de mihelyt alkalom kínálkozik, nem akarják azt elmulasztani, mivel a kozákok és a legelőkelőbb urak leveleznek velők; a lengyel király legféltettebb kincseit Marienburgba viteti, testileg egészen meg van törve s nem élhet sokáig. A kozákok békét kötöttek ugyan a lengyelekkel, de *pacem suspectam* s inkább szükségből ez évre, mivel a betegségek mindkét oldalon szétválasztották őket. A töröknek bizonyosan van valami szándéka a császár ellen s majd minden magyar el van keseredve: az evangelicusok is és sok katolikus is a császár örökös tartományaiban. A császár Hatzfeldt által megkisértette a választófejedelemek szavazatát fiának római királylyá választására megnyerni, de még egy szavazatot sem kapott, a miért is nem akar egyhamar birodalmi gyűlést tartani, hanem minden választófejedelem a legközelebbi birodalmi gyűlésre balasztotta szándéka kijelentését. A lengyel s a császár ellen nem volna jobb szövetségünk náloknál, mivel Franciaország katolikus, és most polgárháborúba van keveredve; az erdélyi fejedelem pedig evangelikus és azon kívül, hogy Erdély felett abszolút hatalommal uralkodik, Turcam habet faventem s Magyarországon s Lengyelországban, valamint a császár több örökös tartományában minden evangelikus s jó nagy rész katolikus az ő pártján van. Sajnálatos, hogy mindkét részről sohasem használtak fel egy kiválóbb egyént arra, hogy a correspondentiát s a consiliákat vezesse; erre azonban még van idő, ők a maguk részéről mit sem mulasztanak el, hogy mindenben cooperáljanak. Az utolsó frigykötéseket, melyeket Francia- és Svédországgal kötöttek, eredetiben is megküldte nekem, és kimutatta, hogy mi kötelezve vagyunk Turcæ consilium pro bello continuando megszerezni, kinek mi nemesak hogy levelet, még kevésbbé legatiót sem akartunk küldeni, de

még 300 lovast sem akartunk kölcsönözni egy kassai zendülés elnyomására, holott pedig a szerződések mégis egy pár 1000 adására köteleztek; épen úgy a gallus sem fizette ki neki a pénzt, még kevésbbé emelt a portán jó szót ottani rendes követe által, hogy a háborút velünk folytathassák, a miből úgy a török, mint ők azt következtették, hogy háttérbe vannak szorítva és más tervekhez kellett nyulniok.* Tanácsolák azt is, hogy a veszély miatt, mely a lengyel és a császár részéről fenyeget, szorosabb frigyre lépünk együtt, jobban egymással.

Megigértém, hogy mindezt kir. felgednek megírom, és hogy nem kételkedem abban, hogy királyi felged oly rendeleket fog osztani, melyek a közjó védelmére és terjesztésére fognak szolgálni. A lübecki tractatus, mondá, semmi eredményre sem fogna vezetni és spanyol követek főleg azért utaztak oda, hogy meghiusítsák azt. A holsteini herczeg egy követe is utazott állítólag itt keresztül rövid idő előtt Persiába, de mégis ennek további megbiztatását illetőleg jobban utána fogok járni.

A boldogult herczegné temetése decz. 12-én fog itt megtörténni; nagyon érzik a hiányát. Ma megint felvittek és ebédre hívtak, a hol a megboldogult Ragotsky özvegye (a ki itt uralkodik s fejedelmi udvart tart) szintén az asztalhoz ült, a kit én hasonlókép üdvözöltem és neki kir. felged jóindulatát nagyjában tolmácsoltam, mentegetvén, hogy kir. felged mitsem tudott utazásomról és azért nem láthatott el engem semmi részleges levéllel vagy parancscsal és hogy nem kételkedem, miszerint kir. felged az első alkalmat megragadja, hogy szíves ajánlataikat és barátságos indulataikat igénybe vegye, mivel ők nyomatékkal kértek, hogy üdvözöljem kir. felségedet az ő alázatos szolgálatukkal és leghűbb jóindulatukkal, a mit én megtenni meg is ígertem. Hogy vajjon kir. felséged ezt az alkalmat felhasználandja-e, és egyet ministerei közül ide, vagy Konstantinápolyba küldend-e, a ki pro re nata utasításokkal volna ellátva minden alkalmat kir. felged javára megfigyelni, kir. felséged és a birodalom böcs belátására bizom. Azt hiszem, hogy még e télen elég jókor juthatok Konstantinápolyba, ott maradok a legközelebbi tavaszig s onnan a legrövidebb és legbiztosabb utat választom hazafelé, feltéve, hogy kir. Felged aközben mást nem méltóztatik parancsolni; s kir. Felged levelei hozzám bátran küldhetők a residenshez Björneklou úrhoz,

* R. Zsigmondnak ezen utóbbi szavai az öreg R. Gy. 1645-iki svéd, francia szövetségére és háborúira vonatkoznak.

egy másodlattal a konstantinápolyi francia követhez, melyet Chanut úr a legkönnyebben átszolgáltathat, ha kir. Felged óhajtatja. Én ép oly kész, mint köteles vagyok kir. Felged parancsait minden uton-módon teljesíteni és kívánok kir. Felgednek egészséget s hosszú életet és ajánlom magamat kir. felged nagyban óhajtott kegyébe s kegyelmébe, hiven és alázatosan maradván halálom órájáig

Kir. Felséged

legalázatosabb s leghivebb alattvalója s szolgálja
Skitte Benedek.

Sárospatak, 1651. okt. 19/29.

U. i. Nagyhatalmú királyné.

Miután bezártam levelemet, megint felvittek, Ragozi Zsigmond herczegnek búcsút mondani. Ujlag kért Felgedet üdvözlőnm és kir. Felgedet az ő és bátyja állandó jóindulatáról biztositanom, saját kezével is felirta (mit itt eredetiben mellékelek) annak a nevét, a kit kir. felgedhez küldtek, hogy a néhány rigai polgár összeesküvését a lengyel királylyal felfedezze és ezt a császár birodalmi gróffá tette, neve pedig Johannes Veichosdne a Vretzowetz S. R. Imp. comes. A kit Orsetti Vilmosnak hívnak, az egy krakkai kereskedő, s úgy véli, hogy legjobb volna, hogy azon esetben, ha kir. Felged jövőben valakit Konstantinápolyba vagy Erdélybe akarna küldeni, legkönnyebb volna Dantzkából ezen Guglielmora, ki Krakkóban van, egy váltót állittatni ki, s ajánlta magát, hogy ha ezen kereskedő kötelezné magát, neki Krakkóban pénzt fizetni ki, ő azt a pénzt kir. felged parancsára Konstantinápolyban és a keleten kifizeti, de ez ne kir. felged pénzének neveztesse, hanem a kereskedő nevében menjen. Ha tehát kir. felged a keleten valami ritkaságot akar vétetni, felhasználhatná kir. felged ezt az alkalmat, mivel ez nekem a legjobbnak látszik; ha pedig kir. Felged nekem erről parancsot akarna adni, igen óhajtanám, hogy ez ne halasztassék sokáig, s én azt híűségesen végrehajtanom. Megígérte, hogy bécsi residensünknek is fog írni s nova ex his et vicinis locis vele közölni, őt hasonlóra kérvén fel. Ha kir. Felged kegyeskednék ezt a residensnek megparancsolni, nagyon hasznos volna; különben a legközelebbi lengyel országgyűlésre küldenek valakit s meg akarják neki hagyni, hogy mindent közöljön azzal, a ki kir. Felgedtől secreto vagy publice nyilván ott leend, és magát az ő megbizottjuk előtt jelentendi. A velenczésekkel, úgy vélte, békét köt bizonyára a török, mivel — — — * most ujabbán a törökök győztek,

* Az eredetiben hiányzanak, egy darabja a levélnek ki lévén szakítva.

azután ők — — — * annál jobban támadják majd a császárt
— — — — — *

Egy sajátkezű levelet is adott bátyja urához az erdélyi fejedelemhez és mondta, hogy egy hét múlva utánunk jó és azután minden dologról tovább tárgyaland velem; kérdezte azt is, micsoda hivatalom van kir. Felségednél? Azt feleltem, hogy a kancellárián pro consiliario aulico szolgáltam, de ezt az utazást csupán azért tettem, hogy nagyobb tapasztalatra tévén szert, kir. felgednek s hazámnak jobban szolgálhassak mindabban, a mi az ő velünk való szövetségüknek javára és a közös jólétre irányulhat. Ez nagyon tetszett nekik.

Hátlapján: Præsent. Stockholm 5. Dec. 1651. Bécsen át.

b)

U. a. Jelentés Oxenstierna Axel cancellárhoz.

Nagyságos Úr, Mélyen tisztelt patronus.

Reménylem, hogy utolsó leveleim Bécsből és Ledniczéről szeptember 30. és okt. 3-ki kelettel Nagyméltóságodnak átszolgáltattak. Később, okt. 15-én Istennek hála, szerencsén megérkeztem ide, optima occasione egy Globoschitsky nevű előkelő férfiúval és követtel, s az a szerencsém volt, hogy az erdélyi fejedelem maga 8 nap előtt 13 mélyföldnyire érkezett ide Erdélyből, úgy, hogy reményem van 3 nap alatt nála lehetni, hogy Erdélyen át Konstantinápolyba tovább utazzam s a telet s a tavaszt ott töltvén, a legközelebbi s legbiztosabb uton hazamehessek. Itt öcsce Ragotsky Zsigmond a legjobban megvendégelt s itt nekem külömböző konferenciák alkalmával de caesare leleplezte előttem, hogy ez előbb egy birodalmi gyűlést sem akar tartani, mig nem biztos arról, hogy fia római királylyá lesz, mely czélból Hatzfeldtet minden választófejedelemhez elküldte, de elutasító választ kapott, mert ez az ügy birodalmi gyűlésen tárgyalandó. Lengyelországról beszélt, hogy a béke a kozákokkal meg van ugyan kötve, de az pax fucata volna, és hogy mindenki haragszik a királyra, a ki megijedvén minden kiválóbb mobiliát Marienburgba vitette, s hogy itt az volna a híre, hogy ő már meg is szökött volna, de a mely még nem erősödött meg. Rákóczyval a legelőkelőbb urak és 3 püspök van jó

* Az eredetiben hiányzanak, egy darabja a levélnek ki lévén szakítva.

levelezésben és készen van az első mozgalomnál Lengyelországba nyomulni, nekünk Poroszországot és még többet is kilátásba helyezvén az esetben, ha mi velük közösen akarunk működni. Az is szándéka, hogy a legközelebbi lengyel országgyűlésre követet küld s megparancsolja neki, hogy annak, a kit mi küldendünk oda, a lengyelek minden ellenünk irányuló szándékáról adjon felvilágosítást; s mint tanubizonyosságát az ő irántunk való őszinteségének, felfedezte nekem, miképen esküdött össze néhány rigai polgár ellenünk a lengyellel Riga városát átadni, mihelyt az ő hadseregük odaérkezik; fel is irta annak a nevét, a ki ezen vállalatához tartozván, most a királynál kegyvesztett lett egy pár sóbánya miatt, melyek neki bérbeadattak és azután megint elvették tőle azon szín alatt, hogy ő egy erdélyi utazása alkalmával a lengyel király s a császár ellen izgatta a fejedelmet. Nem is bátorzkodott tovább Erdélyben maradni, mivel a császártól idézést várt a Bécsben való megjelenésre, különbeni jószágvesztés alatt; e helyett Ragusába utazék, s onnan Svédországba, hogy ott a királynak a lengyelek izgatásait ellenünk s a rigai összeesküvést a nevekkal együtt felfedezze, és saját kezével felírta annak nevét, mit királyné ő felségének megküldtem. Ez a császártól római szent birodalmi gróffá tétetett s neve Johannes Veichosdne a Vrezovetz bohemus natione. Jó volna titokban kipuhatolni ezen gonosztevőket s Rigára is jobban ügyelni s ott minden eshetőségre kipróbált tiszteket tartani. A herczeg azt mondja, hogy biztosan tudja, hogy a lübecki tractatusokból mi sem lesz és hogy a spanyol követ Lengyelországban mindent felforgatott. Ajánlotta magát arra is, ha kir. ő felsége valakit Konstantinápolyban vagy náluk akarna tartani, a pénzt arra Konstantinápolyban kölcsönözendi, mivel egy krakai kereskedő, névleg Guglielmo Orsetti megígérte a fejedelemnek, hogy azt Krakkóban neki megint megfizeti és ez Danczkából könnyen végre lenne hajtható. Azt is hiszi, hogy a velenczések a törökkel nemsokára békét kötnek, főkép mivel megverték őt ujabbán a tengeren; külömben azt mondta, hogy ott a legelőkelőbbek titokban evangelikusok, és hogy Velenczében egy egész klastromban mind evangelikusok vannak, a ruhájuk pedig és nevök katolikus. Azt állította, hogy a császár és a lengyel ellen nem lehet senki jobb szövetséges társunk és barátunk náloknál, főkép mivel a francziák katolikusok és egyenetlenkednek most egymás közt. Ők egész Erdélyt absolute birják, továbbá a török oly jóindulattal van hozzájuk, mint soha még erdélyi fejedelemhez, eltekintve attól, hogy Magyarországon, Lengyelországban s a császár örökös tartományaiban az evangelikusok mind

tőlök függnek, beleértve egy sereg pápistát, a kik a libertatem communem szeretik; s volna bátorságuk a császártól Magyarországot elhódítani, csak a török császártól megkapnák az engedélyt. S három hét előtt utaztak Konstantinápolyba az erdélyi követek az évi adóval és ajándékkal s reméltem, hogy ott kapom őket s hyemem et partem veris Konstantinápolyban töltvén, a legrövidebb s legbiztosabb uton hazamehetek, feltéve, hogy kir. ő felségétől semmi rendeletet nem kapok. A herczeg nagyon tanácsolta, leveleznénk követség és levelek útján a törökkel, bámulván azon, hogy miért nem tettük ezt már hamarabb, mivel minden más nagy keresztyén fejedelem megtette ezt, és ha mi eleinte a commerciorum prætextumot használnók is fel, tanácsolta ezt, mivel a kurlandi herczeg szintén kereste és megkapta ezt s 4 vagy 5 hajót adott el ezután. Azt mondta, hogy a lengyel és a császár jobban tisztelne bennünket, ha tudnák, hogy mi a törökkel levelezünk, különben a pápisták sokszor felhasználják a mi mulasztásunkat a töröknél és sok gonosz indulatot indítottak ebből és sokat megakadályoztak, a mi tehető lett volna; ha csak egy is mindig tartózkodnék ott auctoritással, a ki szükség esetében minden előjöhethető occasióra utasítással bírna. Úgy is vélte, hogy a haszon, a mit mi a kereskedés útján a törökkel elérhetnénk, ugyan meghozná kamatostól a költségeket, melyeket egy ottani követségre fordítana az ember, ők is minden jó ajánlóleveleket adnának oda. A herczeg megígérte, hogy egy hét alatt bátyját követi Váradra, velem minden dologról beszélendő. Onnan legközelebb terjedelmesebben is fogok írni és addig is ajánlom Nagyméltóságodat Isten kegyelmes óltalmába és magamat Önnek constanti, veteri et perfectio amore híven s szorgalmasan

Nagyméltóságod

mindig hű és kész köteles szolgája
Skytte Benedek.

Nagyméltóságod kegyeskedjék minden collegáját Lübeckben az én kész köteles szolgálattal üdvözölni, különösen pedig Chanut urat, a kinek Váradról fogok írni. Ha Nagyméltóságod írni akar nekem, vagy úgy történhetnék, hogy a leveleket Biörneklou úrhoz küldené, vagy küldje Monsieur Chanut a konstantinápolyi franczia követséghez és hogy úgy címezze nekem Hagens Henrik úrnak.

Annak a neve, a ki a kir.-né ő felségének a rigai árulást fel fogja fedezni Johannes Veichosdne a Vrezovetz, S. R. Imp. comes, bohemus. A herczeg a nevét sajátkezűleg írta fel. Ignoscat, video me in litteris idem nomen scripsisse; sed

celeritas discedendi et Hungarorum fecit, ut repetam non repetenda, secreta tamen sint.

(Oxenstierne Axel svéd koraltnoknak írva.)

c)

1652. január 12.

Jelentés a királynéhez.

Nagyhatalmú királyné, Legkegyelmesebb asszony.

A mult év végén s a jelen kezdetén kívánom kir. felgednek ezen kevés sorban, de még is hű és alázatos szívből a legmagasabb istennek kegyelmét és áldását, hosszú és állandó egészséget, s nyugodt és boldog uralkodást, valamint minden egyéb örök és földi jóllétet őszintén és alázatosan. Utolsó, Gyulafejevárról, valamint előbbi, Tasnádról, Patakról és Ledniczéről Magyarországon keltezett leveleimben, melyek reméllem, szerencsésen kézbe jutottak, tudósítottam kir. Felgedet valamennyire ezen, habár kicsit távol, de azért nem kevésbbé igen fontos helyek állapotjáról. És mivel, egy futarra várakozván Konstantinápolyból utlevelemmel, akaratom ellenére egész eddig itt kellett maradnom, fáradságot vettem magamnak, nemcsak az országot megtekinteni, hanem főleg a két itt lakó és uralkodó fejedelem, valamint a többi legelőkelőbb urak felől tudakozódni, kiválókép kir. Felged és állama iránti hajlamuk felől, és úgy találtam, hogy sokkal jobban vonzódnak mint valaha, mert kezdik észrevenni, hogy a császár az előbbi békét nem igen tartja meg, különösen Magyarországon, a hol mindig új ürügyeket keresnek az evangelikusok elnyomására, mely célra az evangelikus városokba erős őrségeket igyekeznek helyezni, a minek ők és az ország makacsul ellenszegülnek, mint újabban Kassa is fegyveres erővel ellentállt. Azonfelül minden katolikus, kivált Magyarországon, az osztrák-német uralkodással elégedetlen, és mindenki keres az ellen oltalmat és segítséget; különösen Pálfi nádor, kinek levelét a fejedelemhez ő maga megmutatta nekem. Ezen kívül a porta nagyon bizalmatlan lett a római császárhoz, azt adván okúl, hogy ő semmi mást nem keres, csak az ő bukásokat és mint a fejedelem nekem maga mondta, a császár rögtön háborút inditana a török ellen, még pedig a következő okokból: 1. mivel a császárnak egész Németországban békéje van; 2. oly sok tapasztalt hadvezére és katonája van, hogy azokat különben nem tarthatná el, ha csak új háborút nem ad nekik; 3. a törökadóval az evan-

gelikusok hatalmát Németországon gyengithetné úgy legénységben mint pénzben, és azzal az ő örökös tartományait és országait szélesbíthetné; 4. gondolja, hogy ezzel mentegetheti magát azért, hogy nem tart birodalmi gyűlést Németországban, vagy legalább mindazt, mi az evangélikusoknak üdvös lenne, a török háború befejeztéig elnapolhatná; 5. ezáltal gyengíthetők volnának Magyarországon úgy a városok, mint a rendek annyira, hogy az osztrák háznak örökjoggal úgy fognának alávetve lenni, mint a cseh korona: és az evangélikus vallás is ki volna írtható; 6. fel lennének használhatók a velenczések nagy diadalai a török ellen a tengeren, a melyet most ez egészen odahagyott, s a hol most egyedül a velenczések az urak; 7. fel lennének használhatók még a török császár kiskorúsága s a nagy féltékenység és gyűlölet, melyek fentmaradhattak még a janicsárok, spahik s a többi török ministerek közt; 8. a császár nem is számít semmi divisióra sem Franciaország részéről, mely egymás között egyenetlenkedik, sem Svédország részéről azon apprehensió miatt, melylyel ezen koronának tekintettel kell lennie a lengyel királyra, ki a császártól és Spanyolországtól, valamint a jezsuitáktól támogatva, egész erejéből, directe vagy indirecte lengyeleit háborúba igyekezik velünk sodorni, habár a köztársaság inkább a török elleni háborút tanácsolta, mikép azt kir. Felged a fejedelem hozzám intézett sajátkezű leveléből (a melyben magához hív) meg fogja látni. Ezenfelül a fentnevezett magyarországi nádor is ehhez a fejedelemhez hasonló szellemben írt a mint azt a fejedelem maga tolmácsolta a magyarból. «*Gratulamur Polonis de pace a Cosaccis obtenta, optamusque, ut in bellum contra Turcas erumpat; sed cum rex Poloniae amicitiam foedusque arctius cum rege Daniae et electore Brandenburgico inierit, Svecorum bello impediatur.*» A fejedelem biztosan állítá tudni, hogy a király a mint ezt a kevésbé tisztességes békét a kozákkal kötötte, épen úgy más okból nem tartózkodott oly soká Danczka körül, mint-hogy Riga ellen támadást intézhessen, a miről kir. Felségednek már több alkalommal alázatosan írtam, s ez által a lengyeleket akaratauk ellenére háborúba sodorja kir. Felged ellen, ha a támadás nem sikerül; s akarataukkal, ha sikerül, mivel kir. Felged sem olyan előkelő helyet elveszíteni nem akar, sem nem tűrhetné, hogy a lengyel király a szerződésnek ellenére így kijátszsza kir. Felgedet s a lengyelek sem bocsátának ki kezeikből a várost, ha már egyszer bármi uton módon megkaparíthatták. Azt is mondta a fejedelem, hogy Bresovichtól, kiről azelőtt írtam, még semmi tudósítás nem jött, hogy vajjon Ragusába, még kevésbbé Velenczébe eljutott-e már,

habár két gyulafejervári polgár van vele és kik, mint ő véli, követték őt Velenczébe. Attól is lehet tartani, hogy a császárral kereste a kibékülést, mivel nemrég halt meg nagybátyja, és ezáltal sok birtok szállt reá, mi utazását kir. Felgedhez meghiusithatja. De titkon szívében lutheránus és kir. Felgedhez nagyon jóindulatú, mivel kir. Felged megszabadította őt Prágánál fogságából s megajándékozta őt. A fejedelem azt is megígérte, hogy nem közli ezt senkivel, a míg ő meg nem érkezik, de kir. Felgeddel való barátsága miatt fedezte fel nekem azon véleményben, hogy kir. Felged, ha megjő, azért nem kevésbbé fogja őt minden kegyével és hálájával kitüntetni és én biztosítottam őt, hogy kir. Felged még az olyanokat is fejedelmileg jutalmazza, kik kir. Felgednek kisebb szolgálatot tettek és kir. Felged ily fontos működést bizonyára nem hagyná kevésbbé jutalmazatlanul. Mivel a fejedelem már annyira feltárta előttem belsejét, hogy ha valaki utasításokkal jönne kir. Felgedtől, ő kir. F.-del nemcsak szövetségre lépne a német béke megtartása végett, hanem a lengyel király és lengyel korona ellen is, ha kir. Felged velők háborúba keverednék, s hogy a török császár kir. Felgednek Tatár-Moldva és Oláhországból, valamint saját törökjeivel tiszteség segitséggel leend, ha kir. Felged vele barátságot kötne; tehát kért engem, hogy ily fontos ügyet következő okokból ajánljak kir. Felgednek: 1. kir. Felgednek most volna a legjobb alkalmja jobb feltételeket nyerni a portánál úgy a kereskedelemben, mint tekintélyben és barátságban, azon reputatio következtében, melyet kir. Felged és a svéd korona a császárral szemben Németországban elért; 2. A császáriak megijesztették a törököt, mintha kir. Felgednek semmi egyéb szándéka nem volna, mint ellenők háborút viselni, mihelyt kir. Felged Németországban valamennyire megerősödik és azért nem akarta őket levélre vagy követekre méltatni, miáltal ők kir. felged progressusát Németországban inkább akadályozni, mint elősegíteni akarták. 3. A császár pedig most a törököt a legnagyobb mértékben irritálta az által, hogy nemcsak hogy meg nem fizette a császár azt a pénzt, a mit megígért neki, ha ő Rákóczyt kir. Felgedtől visszatiltja, de sőt fenyegette a törököt és visszakövetelte tőle azt a 4000 falut, melyeket a török pár év előtt Magyarországon s Slavóniában a szerződések ellenére adófizetővé tett, s melyeket nem is nyer máskép vissza, hacsak erőszakkal nem, mivel a török vallás azt hozza magával, csak karddal adni vissza azt, mi karddal szereztetett; és a török katonaságnak és tiszteknek azokból a falukból van legnagyobb jövedelmök, s azt erőszak nélkül ki nem adnák kezükből, ha parancsolná is nekik a

török császár. Nem is térhet ki semmi módon tisztességesen előlök a német császár, mivel a török azt mindig ürügyül használta, hogy a szerződések ellenére mind többet bevegyen, mi az ép említettem okon kívül a német császárt a török elleni háborúba és azáltal a törököt annyival nagyobb affectióba hozza irántunk. 4. Mivel Francziaország polgárháborúba van keveredve és kiskorúság vagyis fiatal tapasztalatlan király alatt van, úgy ennek respectusa, mint a keresztyénvilágban a legnagyobb, és a mely jelenleg az osztrákház felé billen, ily módon kir. Felgedre szállhatna. 5. Kir. Felged a tatár kánt, a havaselvi és moldvai vajdát (Erdély kivételével, a mely a töröktől leginkább független) szolgálatában tarthatná, legfőkép a lengyelek és más szomszédok ellen, ha kir. Felged a törökkel barátságot kötne és ez kevés pénzzel kivihető volna a portán. 6. Kir. Felged annál nagyobb respectusra tenne szert, úgy a tractatusoknál valamint egyébként a császárral s a lengyelekkel, de még a muszkákkal is szemben, ha ezek tudnák, hogy kir. Felged jó lábon áll a portával és azzal correspondentiát tart. 7. A szabad egyedárú-kereskedés kir. Felgednek többet hozna be, mint a mennyibe kir. Felgednek a portai kiadások kerülének. 8. A törökök könnyebben határoznák el magukat a császár elleni háborúra, ha kir. Felged barátságáról biztosítva lennének; a fejedelem mutatott is egy levelet, melyet ebéd közben az oláh vajdától kapott, hogy az az előkelő török követ, ki — — * év előtt Bécsbe küldetett, rövid idő alatt előbb hozzá, azután Erdélybe jövend, — és végre innen a német császárhoz utazik; és megjegyezte erre a fejedelem, hogy a török császár még sohasem tisztelte meg Erdélyt ily nagy követséggel (mert azok, kik ide küldetnek, hogy az adót bevigyék, csak komisz népség, és főleg a basák küldik, hogy az ajándékokat vegyék át inkább, minthogy valami nagy dolgot intézzenek el), mindjárt is indított egy futárt Oláhországba, hogy egy ilyen solemnis legationis causam puhatolja ki. És midőn kérdém, hogy mit gondol a fejedelem, vajjon mi a feladatjuk ezeknek, azt válaszolta, hogy valószínűleg a töröknek most az a teljes szándéka, hogy a német császár ellen háborút indítson, miután az ő practicáit észrevette; és ehhez képest a török nem annyira Valachi mentem maga és a német császár iránt, (a ki [t. i. az oláh] egészen a fejedelemtől függ, mivel az ő ura atyja tartotta meg őt a vajdaságban moldvai vajda ellenében, a ki azt ravaszsággal elfoglalta s azért ez idegenebbé is lett Erdélyhez: de most az ő kedvét is

* A levélírótól üresen hagyva a hely.

akarja keresni egy követséggel, melyet rövid idő alatt vár ide Moldovából) mint inkább a fejedelemet akarja kipuhatolni. Ezt az elhatározást a többi között az ő követének is megmondta a török császár, hogy ő (t. i. a fejedelem) lesz a Németország elleni háborúban a generalissimus és minden, oláh- és moldvai vajda, magyar, sclavon, bolgár és boszniai basa felett parancsolni fog és hogy mindaz, mit Magyarországon velök elfoglal, az erdélyi fejedelemséghez fog majd tartozni, a mi eszköz, hogy egész Magyarország Erdélyhez csatlakozzék, mivel már hajlanak erre, látván, hogy azok, a kik a fejedelemhez tartoznak, a törökkel jó békében és minden kereskedelmi, ipari és földművelési szabadságban élnek, ellenben azokat, kik Magyarországon a német császárnak vannak alávetve, naponta rabolja, elfogja és sanyargatja a török, úgy hogy egy nemes ember váltságdíja gyakran többbe kerül, mint az egész évi adó, mit Erdély a töröknek beszolgált, s a német császár a török ellen nem is fejt ki semmi ellenállást, mivel semmi magyar lovast vagy gyalogot nem fizet vagy tart zsoldon, (a kik ennek következtében leginkább rablásból a törököknél való kóborolásból tartják fenn magukat, a kik aztán ezáltal naponta alkalmat nyernek a magok részéről is meglepni a magyarokat és tizszeresen visszafizetni a kölcsönt, miáltal egész Magyarország elszegényül) és az a kevés német, a ki az őrségekben van, többnyire gyalog vagy nehéz fegyverzetű, úgy hogy a török már rég megint haza ment, mielőtt ezek még csak lóra is ültek volna; azonkívül a német császár nem is védelmezheti jól meg a magyarokat, egyrészt mivel azok nagyobb részt evangélikusok, más részt mivel ellene szegültek annak, hogy őt örökös uroknak elismerjék, mivel a német ellen nemzeti gyűlölettel viseltetnek, és saját nemzetiségű, erkölcsű és nyelvű főt akarnak, a miért is ez a fejedelem a legkedvesebb nekik, mivel ő inkább magyar mint erdélyi; 2. mivel ő fejedelemségén kívül Magyarországon a legelölkelőbb erősségeket és szorosokat bírja; 3. a legnagyobb kinsége is van, a mi csak lehet mai időben egy fejedelemnek és a mely, mint nekem állíták, többre rüg 10 milliónál és ez a pénz Patakon és Munkácson Magyarországon van őrizetben; azonfelül anyja asszonyával évente circa félmilliót gyűjt, és erre semmi kiadások nincsen; ennyi eszköze van neki készen, hogy ezzel vagy a lengyel, vagy a magyar, vagy mind a két koronát elnyerje, mert Lengyelországban sokan húznak a fejedelemhez, főleg az evangélikusok, kik most ujabban Bestriczben voltak együtt és kötelezték magukat, hogy minden evangélikus nemesember a legközelebbi lengyel országgyűlésen fegyveresen jelenik meg,

hogy választ nyerjenek az ő már régen beadott, de mindig félretett panaszpontjaikra; az ő részükön áll Radzivil, kinek tekintélye Viesnewitschi (Visnioveczky) halála után Lengyelországban a legnagyobb, mivel ő úgyszólván egyedül hozta békére a kozákokat, ő a görög valláson levők közül ezekkel is, azokkal is bizalmas lábon áll, főleg mivel mindkettőjük vallása a pápistáktól bántalmaztatik, s azonfelül mivel görög vallású felesége van, a moldvai vajda leánya. Külömben itt megerősítik, hogy a kozákok megint megtámadták a lengyeleket s 300-on felül megöltek bennök, ennek ellenében a kolmaschi tatárok tizezeren meglepték a krimi tatárokat és Nogaiban az ember és barom nagy részét elvették, és a krimi császár, bár háromszor erősebb, nem mert nekik ellentállani; ezek állítólag borzasztó nagy testűek, mindenféle nyers húst esznek és egészen pánczéلبa vannak öltözve, maguk az asszonyok is a férfiakkal a csatába mennek, mint az itteni fejedelemnek a tatárok beszélték s a mint magam is emlékszem, hogy hallottam olyanoktól, kik Tatárországból évek előtt Svédországba jöttek; a lengyel korona ennek a fejedelemnek nagyon jól állana, és ha kir. Felged a lengyel ellen háborúba keverednék és ő kir. Felged beleegyezését erre megnyerhetné, (mint a brandenburgiét már állítólag in omnem eventum birja), gondolom, hogy volna mit megosztania velünk, a mi nekünk ép kapóra jönne, úgy hogy Lengyelország, Livland, Poroszország és Litthvania egy részét illetőleg le lehetne számolni s Radzivil, mint ő vélé, nem állana oly igen ellent kir. Felgednek, mivel ez is igen jó levelezésben van vele. A fejedelem azt is kérdezte, hogy toborztat-e kir. Felged Németországban, mire én azt feleltem, hogy semmi tudomásom sines erről. A fejedelem azt a tanácsot is adta, hogy ne legyünk túlságosan nyugodtak és ne bízzuk magunkat nagyon a császárra s lengyelre, hanem legyünk elkészülve arra, hogy azok bennünket szívesen kikergetnek újra Németországból, mihelyest szövetségeiket és gonosz szándékaikat formulázhatják. Siessünk tehát a mieinkkel, mivel ha az idő egyszer elszaladt, annál nehezebb lesz s annál kevesebb eredményel s haszonnal lesz létesíthető; legalább, vélte ő, tegyük meg a kezdetet és tractáljunk a törökkel egy baráti és kereskedelmi szövetség felől és a mellett annak, kit kir. Felged arra használni méltóztatik, utasítást s teljhatalmat adjunk, hogy tovább tárgyalhasson a szerint, a mint az idők és körülmények legjobban hozandják magukkal, hogy ne kelljen neki mindig új utasításokért haza írnia. Annak, kit kir. Felséged Konstantinápolyban tartana, a fejedelem véleménye szerint el kellene teljhatalommal látva lennie, nemcsak a

törökkel való tárgyalásra hanem a tatár kánnal, Havaselvével, Moldvával és ő vele magával is, mivel ő neki a portát mindig tekintetbe kell vennie. Így volna az a zaporovia-i kozákokkal is, kiknek követei, kik kevés idő előtt itt voltak, szorgosan tudakozódtak a Svédországba innen vivő alkalmatosság és út iránt; azt adván okúl, hogy ők mitől sem félnek jobban, mint kir. Felséged ellenök fordítandó fegyvereitől és semmit sem óhajtanak inkább, mint kir. Felséged jóindulatát vagy legalább neutralitását. Az utak bizonytalansága miatt lebeszélte őket ezen útról a fejedelem. De fegyverfogásra is könnyen újra rávehetők, és a lengyeleknek végére járnának, ha kir. Felséged s ő összetartanának ellenök, annyival inkább, mert a lengyelországi evangelicusok és sok más elnyomottak is hamar meg lennének nyerhetők, s így az idegen katonaság is mind hamar átpártolna, mivel rosszul bántak velük a lengyelek, és ők szívesen levagdalták volna mind a lengyeleket, mivel a király is meghagyta nekik, hogy inkább a lengyelnek, mint a kozákoknak ártsanak, ha a király egy kéréssel meg nem akadályozta volna őket: de mégis az elkeseredés és a bizalmatlanság mind két oldalról fenmaradt. Azt is szeretné a fejedelem megtudni, vajjon kir. Felged túri-e, hogy a lengyel a szerződések ellenére az igazi czímet megtagadja és ezáltal most a lübecki tractatusokat könnyelműen eredmény nélkül engedte lefolyni, nem is számítva a rigaiakkal a fegyverszünet ellenére folytatott áruló terveléseket; ennek következtében azt hisz, hogy mivel kir. Felgednek nyomós oka van reá, vagy elégtételt követelni, vagy fegyverrel is megboszulni magát, ez utóbbit fogja választani. És mivel azt válaszoltam, hogy én kir. Felged intentióját nem ismerem, nem is kaptam erre nézve semmi instructiót, kért hogy közölném ezt kir. felgeddel és ha valaki, instructiókkal ellátva ide hozzá küldetnék, akkor megmutatná ő ezen és más alkalmakkor is, hogy kir. Felgednek hivebb, hasznosabb barátja és szövetségese (most is ennek tartja magát) rajta kívül senki sem lehetne, a mit én megköszöntem neki, és úgy véltem, hogy kir. Felged is hasonló módon cselekednék vele és megígértem neki, hogy saját küldöttem által mindezt megírom kir. Felgednek, hogy kir. Felged azután mindenről annál jobban határozhasson; és ha kir. Felged valakit ide akar küldeni, a ki az itteni és orientis status, consilia és változásait megfigyelné, kir. Felged és a birodalom előnyére, ellenségeiknek pedig rémületére, akkor ez az én küldöttem legjobban fogja tudni az utakat és az alkalmatosságokat, mint jöhet és küldhet az ember legjobban ide és a keletre; csupán az volna szükséges, hogy mindez titokban tartassék,

mivel a kassai császári tábornok Vesseliny már elhíresztelte, hogy én egyedül csak azért jöttem, hogy Erdélyt a lengyel elleni háborúra rábeszéljem, midőn pedig a fejedelem sokkal inkább hajlandó arra, és nem én neki, hanem csupán egyedül ő beszélt nekem erről, remotis arbitris aliis, öcscsén kívül (a kinek nemcsak esze, hanem eszköze és bátorsága is van a lengyel korona után járni). És mivel Kemény Janus is, ki az egész itteni hadsereg tábornoka, és a fejedelem után közvetlenül a legnagyobb tiszteletben s az egész ország kedvében áll, szintén igen discret, és jóindulatát kir. Felgedhez s a svéd koronához felette igen bebizonyította: azt is tanácsolnám, hogy levéllel vagy üdvözlettel tisztelné meg kir. Felged, úgyszintén egy bizonyos Bisterfelzet is, német Pfalzi grófságbeli, a kit gyakran használtak megbízatásokban Francia-, Németországba és máshova is és a ki esze és hűsége miatt itt minden tanácskozás particepse és moderatora, van is neki hűbérlevele egy nyugdíjra a megboldogult tábornagy Torstenssontól, ha kir. Felged ezt fiára átruházván, méltóztatnék ezt megerősíttetni, ez nagyon lekötelezné őt, hogy itt kir. Felgednek szolgáljon s tiszszeresen meghozná ez a kamatját. Egyéb körülményeket most, hogy levelem ne legyen kir. Felgednek nagyon terhére és nagyon hosszú az elolvasásra, kiküldöttem szóbeli relatiójára hagyok; úgy innen mint Konstantinápolyból is (a honnan én az első tengeri alkalmatossággal haza szándékozom utazni, ha csak kir. Felséged rövid idő alatt más rendeletet nem küld) kir. Felgednek a dolgok folyását tudtára adandom, és bebizonyítandom, hogy én minden országban, occasióval és helyen vagyok és maradok

Kir. Felged

legalázatosabb és leghivebb szolgálja és alattvalója

Skytte Benedek.

Kolozsvár, Erdélyben, 1652. jan. 2/12.

d)

1652. január 13.

Jelentés a királynéhoz.

Nagyhatalmú királyné, Legkegyelmesebb asszony!

Azután, hogy korábbi leveletem már lezártam volna, a fejedelem Konstantinápolyból és Magyarországból leveleket kapott, melyeket velem közlött, megerősítván, a miket utolsó levelemben irtam, csak annyi különbséggel, hogy ezek a

török követek nem a német császárhoz útaztak, hanem mind-azokhoz a várakhoz, melyek az ő határaikon vannak, hogy ezeket megvizsgálják s gondoskodjanak róluk, miután itt állandó békében nem bíznak. Törökországban minden csendben és nyugodtan volna. A francia követ az én útlevelémre vonatkozólag is ígéretet kapott. A horvát bántól valamint Forgáztól, a magyar seregek generalisától, értesítést kapott, hogy a császár némelyeket arra akart volna bírni, hogy őt haddal támadják meg, el lévén határozva, hogyha valamit ki tudnának vinni, a császár őket támogatni és manuteneálni fogja; hogyha pedig ez nem sülné el, ráfognák, hogy ez a császár tudtán kívül történt; azt is mondta, hogy a lengyel király Livlandban és Ösel szigetén hasonló módon akar velünk bántani. Az ilyent nem kell túrni, hanem a mint mutatkoznak, üldözni kell azokat, hogy a császár hasznokra ne fordíthassa, miután azok becsületében és reputációjában járnak, s hogy arról is biztosítást lehessen nyerni, hogy nem fogunk mindig ekép meglepetni. Ő sokatszenvedett a császártól, a ki a békét sok pontjában megtörte; ő mindig futárt küldött Bécsbe és mindig protestált, mihelyt valamit vétettek, hogy annál több módja és joga legyen adandó alkalommal visszaszorolni az ilyeseket. Jövőre ő nem fog két vagy hét vármegyével, mint boldogult atyja, megelégedni. El fog szakadni a császártól. Midőn egy év előtt köveit Bécsbe küldte, a császár őtet a törököknél bevádolta, hogy ellenek szövetséget akar létre hozni; azonban a török azt nem hitte el, hanem tudtára adta neki, hogy a német császár a magyarországi evangélikusokat el akarja nyomni s ezt Sopronnal, egy szép luteránus, Bécshez közel fekvő várossal akarja megkezdeni. A magyarok a Dunán túl német hadakat nem fogadtak be, ők ellenzik azt s vele jó lábon állanak. Soknak ezek közül foglalót ad, leginkább azoknak a tiszteknek, kik ura-atyját szolgálták s ezekkel és a maga embereivel rövid idő alatt jelentékeny haderőt tud összehozni. Radziviltól, kivel jó lábon áll, postát vár. Kmielnitzki ismét szakított a lengyelekkel; erről azonban biztos híreket vár; ő nem akar senkit hozzá küldeni, mert resteli azokat a nagy szavakat, melyeket az korábbi követei előtt elejtett, mintha neki senki segélyére sem volna szüksége, hanem egymaga is megtudná venni a lengyeleket, ha akarná. Azt hiszi, hogy az nem sokára kénytelen lesz segílyt keresni s hozzá tette sine nobis enim esse non potest. Ezentul jobban fog az ilyen alkalmatosságra vigyázni, s szerette volna, ha Brezovicky korábban jött volna hozzá a lengyel királynak a svédek ellen irányzott ajánlataival. Azt hiszi, hogy akkor velünk s a kozákokkal megtámad-

hatta volna a lengyeleket; ez még mind lehetséges volna, ha felséged a lengyel király iniuriájáért boszút akarna állani. Arra is kért, hogy ezen küldöttemet mennél előbb expedialjam s tudassam vele felségednek hozzá való inclinatióját; megígérte, hogy maga is fog irni felségednek s ő királyi fenségének s kért, hogy mindkettőt biztosítsam, hogy barátságukat s szövetségüket minden másokénál inkább ohajtja s többre becsüli s szeretne consiliorum et armorum unionem kötni, ha felséged ezért megkeresné s valakit teljhatalommal küldene hozzá. Azután azt mondá, még mindig felséged szövetségesének tartja magát, felséged által a békebe is befoglaltatott és a magyarországi evangélikusok, valamint a németországiak jóléte, az interesse és felséged vallása is ezt kívánnák. Ha felséged vele jó correspondentiát akarna tartani, nem csak a német császárt s a lengyeleket fékezhethék meg, hanem a keleti kapu és dependensei consiliáit és fegyvereit is felséged és a köz javára fordíthatnák, miután felségednek nagy respectusa van előttük s nálok mindent kivihet, s miután kevés pénzzel lehetne valakit ott tartani és nagy dolgokat lehetne kivinni. Megígértém, hogy mindezt felségednek híven és alázatosan megírom, úgy gondolván, hogy felséged hamar el fogja magát arra határozni, a mi felséged birodalmának nagy hasznára lehet, miután nekem, mint privatusnak, erre felségedtől nincsenek ordreim. Ha felséged kelet jó inclinatiójával akarna élni, jó volna, hogy felséged ide a fejedelemhez követet küldjön, a kit ő jó tanácsesal és szolgálattal Konstantinápolyba juttathatna; onnan ez az itteni fejedelem közvetítésével haza irhatna s azután Bécsbe vagy Danczkába, a szerint, a mint felséged postáit járatni akarná. A váltót Krakkóban elfogadná s azután Konstantinápolyban ismét kifizetné, ha felséged úgy kívánná.

Ajándékul a török császárnak elég volna egy arany óra gyémántokkal kirakva, néhány ezer arany értékű, miután felségednek barátságát többre becsülnék az ajándéknál; a nagy vezérnek és két pasának is lehetne valamit ajándékozni, kicsi, csinos művet aranyból s jövőre is lehetne többre reményt nyújtani; úgy hiszi, hogy a kereskedés s a keleti árúk felségednek és alattvalóinak ezt megtérítének azon kívül, hogy ez felséged országainak hasznára válhatnék. A mi ritkaságokat felséged az ő országaiból kívánna, a törökök mindent kiszolgáltathának; azt mondja, hogy főként van nekik két nagyon régi és nagyon szép könyvtáruk Konstantinápolyban és Budán s felséged azokból néhány irott könyvet kaphatna, miután ők ezeket nem sokra becsülik. Azt mondja, hogy ott

sok régi pénzt lehet találni; és a fejedelem testvére Ragoczki Zsigmond megígérte nekem, hogy abból felségednek jó eszmót küld, a mint Erdélyből Magyarországra kiutazik, mert itt egyik várában, Monkácsban van egy eszmó eltéve. Itt nagy hirtelen magánosoktól megvásároltam néhányat 15 arany és 276 ezüst darabot, melyeket e sorok átadóójától alázatosan küldök, igyekezni fogok jövőre is nemcsak ilyeneket, hanem más utamban kezembe kerülő ritkaságokat, a mi felségednek örömet szerezhet, felségednek felajánlani és alázatosan kérem, hogy felséged távollétémben kegyelmét ne csökkentse, hanem tartsa meg és nevelje éppen úgy, a mint én mindenütt halálom órájáig maradok

Felségednek

legalázatosabb és leghívebb szolgálja
Skytte Benedek.

Bisterfeld uram bizonyítványát a lengyel királynak a Riga és Ösel ellen irányzott törekvéseiről eredetiben küldöm, valamint felségednek a fejedelemhez intézett levelét; ha felséged erre felelni kegyeskednék, e sorok előmutatója jól elintézné és felségednek ezen a helyen jó és hű szolgálataival hasznára lehetne.

Kolozsvár, 1652, jan. 3/13.

(A svéd kir. ltárban őrzött s eredetileg svéd nyelven írt jelentésekből fordítva.)

Portai tárgyalások.

Földváry Ferencz kapitihasága.

a)

1651 ápr. 24.

Földváry jelentése.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nsgdnak sat.

Klmes uram, az mire Isten reá segít, azon ügyeközem, hogy az Nsgdnak való szolgálatomban gondviseletlenségem miatt hibát ne tőnnék. Klmes uram, Nsgdnál nyilván vagyon mostan itt az portán való állapot, sok dolgokból az mit az vezér dévánjában végeznek, itt küin másképen változik, ezekhez képest Isten látja, klmes uram, sok

gondolkodásban vagyok, noha, Istennek hála, az mint az előtt is megírtam Nsgdnak, sem Erdély ellen, sem Nsgd ellen s biradalma ellen is semmi nehézséget nem értek, mind az fővezér, s mind Bektás aga jó szívvvel mutatják magokat Nsgdhoz. Én úgy is reméllem, hogy Isten ebben az állapotban megtartván őket, innét Nsgd ellen való dologra senkinek szabadságot nem adnak. De, klmes uram, az moldovai állapot előttem forog, a hul mi megesik, látom, semmiben mulik. Mostan érkezett ide Szöldfikár agának egy Ali csauz nevű szolgálja, kit gyermekségétől fogva tartott, úgy látom, igen kedves embere, úgy tartja majd mint egy fiát, annak vagyon jószága Tömesváron túl s oda bocsátotta volt az aga; jöttében jött Temesvár felé, azt mondja, szemével látta az leveleket, a kiket iratatt az pasa a végekbe, hogy az mely Muharin nevű töröket Jenőnél levágtak, annak haláláért boszút tegyenek az jeneieken; oly készen legyenek, mikor tömesvári pasa poroncsolni fog, mindjárt mehessenek; ő, klmes uram, nagy hittel mondja, de igen titkon, nekem. Könyergek azon Nsgodnak, a mit olyat irok, hirekkel ne legyen, hogy én tölem értette Nsgod. Mivel látom az ő állapotjában, az az Ali csauz az agának sok dolgait tudja, egynehány rendbeli ajándékommal töttem barátommá, hogy az aga körül valami oly dolog lenne, értésemre adná; mert az agától én semmi ilyen dolognak végére nem mehetek, azért töttem ezt az belső emberét barátommá; úgy hiszem, ha mit olyat ért, értésemre fogja adni; az mint annak előtte is Nsgdnak értésemre adtam, hogy Bektas aga azt mondta vala, mind az gyulai bék s mind az tömösvári pasa helyében mást kell küldeni, mert rossz ember az eb, immár nem értettem, ha más ment-é, vagy nem. Itt, klmes uram, ennek az dolognak, ha mehetek-e jobban végére, avagy nem, ha mit olyat értek, Nsgdnak értésemre adni el nem mulatom, azért jelen-tem Nsgdnak, a végekben jobban végére mehetni.

Az kapitány pasa, klmes uram, az olaszok ellen még meg nem indult, igen derék készülettel készül, úgy értem, leszen másfélszáz hajóval, azok közül orosz formára csinált hajók, harminczöt öreg hajó leszen, azokon igen feles lövészszármok, egynémelyiken látom, kin harminczkettő, kin huszonnyolcz, egynémelyiken több is, ugyan jó rend öreg ágyúk vagynak köztek. Derekas készülettel akar menni. Az oroszok is, úgy értjük, megindúltak, de még ez mikor megyen el, bizonyos napját nem értettem. Isten merre adja dolgot, ha mit olyat értek, Nsgdnak értésemre adni el nem mulatom. Isten Nsgdat boldog jó szerencsés hosszú élettel áldja meg, biradalmában megtartván kívánsága szerint, sziből

kévánom. — Datum Constantinopoli, die 29. mensis Aprilis, anno 1651.

Nsgodnak alázatos szolgálja
Földvári Ferencz m. pr.

P. S. Kétszázhusz rabat is bocsátott el az császár, hogy az szerencse inkább szolgáljon, az szerencse (*így!*).

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino dno Georgio Rakóczy.

b)

1651 máj. 25.

Földváry jelentése.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Ngodnak stb.

Az mely dolog felől Ngad kglmes uram Boros János uramnak poronesolt, abban, az mint legjobb módját találtuk, a szerint jártunk el. Boros János uram nem kevés szóval, hanem ugyan valóban jó módjával mind az vezérnek s mind Betkas agának elejében adta, az mint kívántatott, megadta érteniek; az levélben mit írtak, nem tudjuk, de szóval mind az vezér s mind Betkas aga az Ngod kívánsága szerint ajánlák mindenekben magakat, sőt az vezértől s mind Betkas agától ugyan megkérde Boros János uram, hogy ha az dolog úgy esnék, hogy nagától nemcsak segítséget kívánna az kozák, hanem ugyan maga elmenetelit, arra is azt mondák mind az fővezér s mint Betkas aga, hogy elmehet Ngad, oly készülettel is menjen Ngad, hogy más ne pusztítsa az országot, hanem ha mi oly dolog kívántatik, lehessen elégséges Ngod; erre mondá Boros János uram, hát ha mire kívánná az kozák ő ngát, nem leszen-e fogyatkozás innét az portáról, ne költene Ngod héjában, adhasson mindeneket jól értésére Ngodnak; arra is azt mondá mind az fővezér s mind Betkas aga, hogy isten azt az üdöt adván érne, akkor küldjen Ngod derék embereket be, s nem fogyatkozik meg Ngad, s arra is kéré Boros uram mind az fővezért s mind Betkas agát, hogy az fényes porta poronesolja meg az budai vezérnek s az olá vajdának is, hogy Erdélt megoltalmazza; arra is azt mondá mind az fővezér s mind Betkas aga, az budai vezérnek s az két olá vajdának igen erősen megporonesolják, hogy Erdélt megoltalmazza. Azt is mondák, ha kívántatik, a császár megsegíti az kozákat, s nem akarja, hogy más legyen főbb, hanem az hatalmas császár csirákja. Mikor el akaránk jöni az vezér elől, akkor is ujabban megkérde Boros uram az vezért, hogy

Ngodnak adhassa jól értésére. Akkor is azt mondá az vezér, oly készüllettel menjen Ngad, jobb fegyverrel is megvenni, hogynem mint más a hatalmas császár ellensége menjen oda, hiszem adatt isten s alkalmatoson éljen vele, ne mulassa el az alkalmatosságot.

Itt való állapot felől mostan kglmes uram egyebet nem írok Ngodnak, mert Boros János uram mindeneket értésére adhat Ngodnak. Én mindeneket valamit Zöldfikár agától s mind másoktól értettem, szép renddel eleiben adtam Boros János uramnak, s kértem azon, hogy jól értésére adja Ngodnak, a mint itt most az állapot vagyon, isten mire vezérli Ngadat, isten után a Ngod bölcs ítélete rajta, de én kglmes uram innét semmi akadált nem látunk mostan. Az mely leveleket Ngad utólszor küldett, be nem adhattuk, mivel Ngod megporoncsolta, hogy Betkas aga tanácsából cselekedjünk mindeneket, neki nem tetszék, hogy beadjuk, azt mondá, az verérnek most sok búsulása vagyon, s ne terheljétek vele, tudja az vezér, hogy rest ember az temesvári pasa, én is tudom, de más módját kell keresni; mihelt isten alkalmatosságot ad, mindjárt be adom, ha mi oly választ vehetek, Ngodnak értésére adni el nem mulatom. Az mint azelőtt is megírtam Ngadnak, istennek hála, mostan minden jó akaratat mutat Ngadhoz az porta, csak isten ezt tartsa meg. Ngodnak alázatosan könyörgek, kegyelmesen megbocsásson, hogy Boros uramnak annyit kelle mulatni, látja isten nem resten, hanem ugyan valóban akartuk volna, fáradtunk is benne, hogy hamarébb választ szerezhessünk, de nem lehetett, mert igen derekas devánjok volt felölle egynéhányszor, s úgy adtak választ. Zöldfikár agának a tetszenék kglmes uram, hogy az adó idején itt ben lenne, ha mivel Ngod az vezéreknek akar kedvesködni is, mert az ajándék igen nagy dolgokra utat nyit itt az nagy emberek előtt, immár az Ngad kegyelmessége; nekem meghagyta, hogy értésére adjam Ngodnak, isten velem levén kglmes uram, ha isten reá segét, vigyázásban leszek, ha mit olyat érthetek, Ngodnak értésére adni el nem mulatom. Az ötvel kglmes uram, az ki Ngad számára mivel, az mint beszélgettem, mindeneket leírtam Ngodnak, inclusive küldtem, Ngod kegyelmessége, mit poroncsal felölle. Istén Ngadat boldog jó szerencsés hosszú élettel áldja meg kívánsága szerint sok esztendeig. Datum 25. Maji anno 1651.

Ngodnak alázatos szolgálja
Földvári Ferencz mp.

Külezim : Ilmo ac celsmo principi dno dno Georgio Rakoci

dei gratia principi Transylvaniæ, partium regni Hungariæ dno et Siculorum comiti etc. dno dno mihi naturaliter elementissimo.

c)

1651 jun. 16.

Földvárj jelentése.

Alázatos szolgálatom ajánlom Nsgodnak stb.

Nsgdnak alázatosan könyörgök, klmesen megbocsásson, hogy az Nsgd poroncsolati szerént ilyen későre irhattam. Akadályimat Nsgd megértheti. Az mely leveleket Nsgd Fejérváratt, die 20. Aprilis iratott volt az vezérnek és Bektás agának, Boros János uram itt benlétében egyiket is meg nem adhatók, mivel Boros urammal az itt való állapathoz való képest, ha még Boros uram itt leszen s beadjuk, mulatsága leszen itt ő klmének, mivel itten az emberek akármi kis dolgon igen megakadnak. Az Nsgd poroncsolatja szerént azt akartuk volna, mentél hamarébb Nsgdhoz mehessen Boros uram; mihelyt ő klme elment, másnap mindjárt megadtam Betkás agának Nsgd neki küldett levelét, azt is megmondtam, hogy Nsgd az vezérnek is küldett azon dologról levelet, szóval is mindeneket az Nsgd poroncsolatja szerént megmondtam. Mindjárt azt mondá, az vezér levelét ne adjam meg, mert sok dolgai vadnak, hanem legyenek vesztég, válaszom leszen, beszél ő az vezérrel. Harmadik napján, mikor Betkás agával szemben voltam, olyan dolog esék, a hajókat akarják vala megindítani az velenczések ellen, szendülés esett, az szpaihák azt mondták, ők az fő vezér nélkül hadban nem tartoznak menni, hanem az jancsár menjen el. Az jancsárok is vonogatták magokat, kedveztek is nekiek, mivel itt egynehány nagy ember az jancsárokbán igen bizik, nem örömet bocsáthatták volna el; hanem osztán olyan módat találtak benne, az szpaiákat fizetéssel nyomták el, s úgy küldtettenek el benne, jancsárt is nem sokat, jobb részére mind levent ment el az hajókan. Betkás aga pedig nem volt házánál, mivel az sok hozzája járó embert megúnta volt, kiment az várostól, inkább mind falukon való házainál lakatt, hol ismét kerteiben, majd két hét alatt, vagy még tovább is nem sokszor volt házánál; dívány is nem igen volt ittben, hanem ott kün az császár mulató helyében gyűltenek össze az nagy emberek, addég végezésnek, minden itt való állapot helyben marada, Betkás aga is azon állapottal vagyon, mint azelőtt, az vezér is még helyben vagyon. Igen beszélik, hogy vezér-változás leszen, ha meg-

változik, ki leszen vezér, nem tudom. Ha mostanság Nsgd vezérnek levelet irat Nsgod, ne intitulálják, hiszem -vagyon itt Nsgdnak hűtes deákja s az hiszem intitulálhatja, az mint kívántatik.

Én klmes uram, Betkás agával szemben nem lehettem, noha bizony valóban ügyekeztem, hanem mihelyt az hajók elmennek, másnap, úgymint 13. praesentis megírtam, hogy itt az város kívül való kertiben vagyon, oda mentem az agával, az Nsgd klmes poroncsolatja szerint ismét mindeneket renddel megbeszéltem neki, az Nsgd levelét is törökül megfordította az aga. Egynehány rendben kértem, hogy ő nsga írjon választ Nsgdnak, de arra azt mondá, nem ír ő semmi választ, hanem én írjam meg Nsgdnak, hogy az végbeliek is igen panaszolkodnak, az Nsgd levele is panasz. Nsgdnak főkövete jüvén be, vagyon az végekről való registrum mind az császár udvarában s mind Tömesváratt, nevezet szerint az faluk meg vadnak írva, melyek Erdélyhez valók, s melyek ismét az tömesvári szancsoksághoz való, ha az török olyant akar elvenni, avagy háborgatni, az ki Erdélyhez való, mindjárt megporoncsolja az vezér, hagyjanak békét neki, ha penig az erdélyiek oly falukat foglaltak el, ki szancsoksághoz való s töröké volt, adják meg, az registrumból könnyű eligazítani. Ismét megkérdeém, ha ez vezérnek megadjam az levelet? akkor is azt mondá, ne, mert ő beszéltett vele. Én osztán nem adtam meg, mivel Nsgd megporoncsolta, hogy Betkás agától értsek, immár mit poroncsol Nsgd, mert még az vezér levele még nálom vagyon. Az Nsgod Radnóton, die 21. Maji írt klmes poroncsolatját megadá Szilágyi János die 1. Junii, melyben Nsgd több poroncsolati közett poroncsolja, mind az vezérnek, mind Betkás agának értésére adjam, hogy az budai vezér ő nsga minemű helyeket akar építeni az végekben, melyre képest az német hadaknak is nagy része alá fordúlt; félő, hogy az hajdúknak is fog poroncsolni; ha poroncsol, felhagyja-e Nsgd ülni, mert ha Nsgod fel nem hagyja ülni, félő, hogy az német Erdélyre megyen, ha poroncsolni talál, nem is hagyja penig Nsgd felülni, csak Erdélyt az hatalmas császár oltalmaztassa meg, abban Nsgd lehessen bizonyos. Arra mindjárt mondá Bektás aga, olyant nem jó beszélleni, mert az hajdúk császár földén laknak s Erdélyhez valók, nem bántja Erdélyt senki, az budai vezér is helyben vagyon s oly helyen nem épít, hova Erdélynek gondja volna; nem kell arról gondolkodni, hogy az német Erdély ellen vétsen, sem hada reá menjen, mert hatalmas császárral békessége vagyon, fel nem bontja; tudja jól azt, hatalmas császár Erdélyt megoltalmazza. Én azért, klmes uram, mivel láttam, megindula rajta, abban hagytam, az vezér-

nek is nem adtam értésére, az agával is úgy beszéllettünk, irjam meg Nsgdnak, ha Nsgd ugyan poroncsolja, mind az vezér előtt s mind Betkás aga előtt újabban kezdjük el.

Úgy értem, az budai vezér nem akar most egyebütti építeni, hanem Malom-Eörinek hínak egy helyet, de az messze Erdélytől, ott egyéb emberek nem járnak, hanem felföldi csavargók, az aga azt mondja: Nsgd mit poroncsol, attól várok.

Nsgd klmesen megbocsásson, hogy Szilágyit mindjárt el nem bocsáthattam, oka a volt, az mint az állapot vala, féltem attól, hogy oly dolog történik, kit mindjárt értésére kell adnom Nsgdnak, s nem leszen kitől, mert mind moldovai s havaselyföldi kapitihája a tihaja béknél fogva voltak, szállásokról még csak szolgálai is mind elfutának, mert pénzzel ők öleték meg mind Paulakint s mind az patriarchát a szupasákkal egyet értvén. Az vezér igen megharagutt, kéréte is kézben őket az tihaja bégától, de nem adta, nagy nehezen, sok égéretre bocsátották el őket, egy gazdag göröggre adtak utat, hogy az az oka, azt felakasztották s mindent vezér számára vittek, más patriarchát állattak osztán; de mégis nagy harag vagyon az oláhokra, mindazáltal szabadon járnak, úgy hiszem, sok fizetéssel talám le is nyomják. Mostan az havaselyföldi s moldovai kapikihák valóban egyetértnek. Az minap kérdém az havaselyföldi kapitihától, mi lehet az oka, hogy mostan az moldovaiakkal ilyen igen egyet értetek, azt mondá, az vajda megporoncolta, hogy egyetértsenek.

Miólta Boros uram kiment, egyéb változás nem esett: az velenczések ellen való hajók, klmes uram, indulának el die 12 praesentis mensis, úgy értettem, orosz formára való csinált öreg hajó ment el ötvennégy, vala azon kül hat öreg mohona; az mint ők mondák, egyiken-egyiken volt nyolczvan nyolczvan ágyú az frenk formára csinált hajóikon, kin negyven, kin harmincz, húsznál alább nem igen volt, sokban magam is jártam; lapátos hajó is volt nyolczvan, kik innét elmentek, ugyan sok nép volt rajta, jobb részére levent, jancsár kevés, mert az jancsárnak jobb része mind itthon maradt. Úgy értettem, hogy Tunózz és Giazer nevű szügetből is mentek öreg orosz formára csinált hajók negyvenig valók. Azt mondják, még soha ilyen készülettal nem mentenek, három kapitány pasát csináltak, mindeniket megkaftányozta az császár olyan formán, ha egyik elvész, mindjárt az másik álljon elé, ha ez is elvész, mindjárt az harmadik, meg vagyon poroncsolva, ugyan derekast próbáljanak. Úgy értem, klmes uram, az oroszok is valóban derék készülettal vadnak, vagyon azoknak is negyven öreg hajójok, kiben azt mondják, vagy másfél száz, s kiben

két száz ágyú egyikben, Isten mire adja, nem tudjuk. Az babiloniai állapatról, klmes uram, egyebet nem értettem, hanem egy Van nevű igen erős helyet, az mely pasa benne volt, az kazulnak akarta adni, mivel megértette volt, hogy elvonszák az tisztet tőle, de innét is az pasa hamar érközvén, az kinek az tisztet adták volt, megfogták nyavalyást s nem adhatta az várat kézhez s az kazulok is megtértek, egyebet nem értettünk.

Elmúlt két hete, hogy kozák követ érkezett, még az vezérrel szemben nem volt. Úgy értem, harmad negyed nap alatt szemben leszen, nem oly derék embernek kell lenni, tizenkettőd magával vagyon, az kik olyas emberek; még eddig nem érthettem semmi bizonyost miért jött, de ha az vezérrel szemben lesznek, olyat érthetek, Nsgdnak értésére adni el nem múlatom; mindenkben az Nsgd klmes poronesolatját várom. Isten Nsgdat boldog jó szerencsés hosszú élettel áldja meg kívánsága szerént. Datum Constantinapoly, die 16. mensis Junii, anno 1651.

Nsgdnak aláztatos szolgálja

Földvári Ferencz m. pr.

P. S. Szilágyi uramtól, klmes uram, küldtem ki az smaragdas csáprágot, két pallost, marad még itt egy pallos, az janczig.

Rákóczi Sigmond uram ő ngának egy turkeses nyerget, egy scofiumos ezüs kaini (*így!*) küldtem ki, az ötves addig több miet el nem akar készíteni, mig ő Nsga több pénzt nem küld.

Külcím: Illustrissimo ac celsissimo principi domino dno. Georgio Rakóczi, stb.

d)

1651 jul. 29.

Földváry jelentése.

Igaz aláztatos hűséggel való szolgálatomat ajánlom Nsgdnak, mint klmes uramnak.

Az Nsgd die 18. Junii Fejérváratt irt klmes poronesolatját s instructióját is aláztatos hűséggel vettem. Az mint Nsgd több klmes poronesolati közett poronesoli az Sziaus pasa állapotja felől, noha klmes uram bizony nem könnyen lehete, mert az mint írtam volt Nsgdnak igen fen járt az elméje, de én valóban az thihájának eleiben adtam, hogy noha Sziaus

pasa és nsgos diván ülő vezér, de Nsgad méltóságos erdélyi fejedelem, ha szintén fővezér vagy akármi állapotra menjen az pasa ő nsga, de az Nsgod méltóságát az fényes portá mindenkor megtekénti s egy emberért soha Ngad méltóságát, sem az országát az portához meg nem kedvetleníti. Az agának is, az mint én jobban tudtam valóban eleiben adtam, ha az Nsgd klmes jóakarátját akarja venni, hűségét megmútassa, ebben is az Nsgd instructióját mindeneben előttem viseltem, az szerént valamint Nsgod poronesolta, alkolmaztatám magamat. Az Sziaus pasa előbbeli jóakarátját ígéré, Nsgdhoz minden nehézséget letett, az Nsgd ajándékát igen kedvesen vette, mind maga s mind az tihája. Ennekem meghagyá, hogy megíram Nsgdnak, az mint hogy azelőtt jóakarója volt Nsgdnak, az után is olyan leszen s még jobb, mekor Nsgd emberei az portára jünnek, ha miből kívántatik, találják meg, igaz atyai szeretetét megmutatja Nsgdhoz; mihelyt Nsgdnak embere jű ben, mindjárt egy jó szerecsen lovat küld Nsgdnak, szép almás kéket, meghagyá, hogy megíram, hogy szintén olyanná tortsa Nsgd, mintha Nsgdnak istálójában volna; én most örömet elhozom vala, de azt mondá, hogy Nsgdtól magától jűtt ember kezében akarja adni. Levelet is irt Nsgdnak.

Az aga is, klmes uram, ebben az dologban jól viselte magát, az Sziausz pasa tihája Nsgdnak jó szívvel való szolgálatját ajánlja.

Itt való mostani állapatról írhatom, klmes uram, Nsgdnak, hogy az nagy emberek igen megbúsult állapottal vadnak, mert az jancsúrok az spaiákkal nem értnek egyet az sok keztek való alkolmatlanság miá, egyebet, úgy látom, nem tudnak mit művelni, hanem pénzzel valóban rajta vadnak, hogy lenyomják egymás között való veszeködést, mert itt ben az városban is az jancsúrok egyenetlenek magok kezett is, az tengeren túl is. Az mint írtam volt Nsgdnak Haszon aga valahul jancsárt kaphat valóban öleti, az mint mondják vagyon tizenkilencz ezered magával, kit hul kaphat s hozzá nem akarja magát adni, valóban öleti. Itt az portán semmi változás nem lött, nem is öltek oly embert meg. Az mint írtam volt Nsgdnak, hogy az olaszok elvettek az törökek hajójában nyolczat, azután egynehány nappal ismét derekason megvítak, kilencz hajót vittek el az olaszok, hatot ismét elégettek, igen megverték az törökeket, mostan ismét más hajókat akarnak készíteni; olyan hírek is jűtt, hogy az lengyel valóban megverte az tatárt, Bécsből is pósta jűtt vala, arról írt volt az német császár, az mint az két császár között való atnamében az is vagyon, az végeken hul mi veszekedés holdult faluk állapotjáról egyéb határok igazításáról is, azt kívánta az német,

hogy poroncsoljon az császár az budai vezérnek, bocsásson bizonyos főembert ki, az német császár részéről is jár bizonyos arra rendeltetett ember, egyenlő akaratból rendeljenek napot s helyet és mindenek igazodjanak el szépen mindenek, úgy mint annak előtte volt. Innét megparancsolta az császár az budai vezérnek, hogy az atnamenak tenora szerént mindeneket eligazíttasson; az leveleket, az kit az pósta hozatt volt, elolvasta az aga előttem, de egyéb oly dolog nem volt benne azokban, az kit én előttem elolvasatt, hanem csak az végek felől való eligazítás, nem is értettem oly dolgot azon kívül, ki Nsgd ellen lütt volna.

Isten Nsgdat boldog jó szerencsés hosszú étettel áldja meg, birodalmában tartsa meg kívánsága szerént.

Datum Constantinapoly, die 29. mensis Julii anno 1651.

Nsgdnak alázatos szolgája

Földvári Ferencz m. pr.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino dno. Georgio Rakóczi, Dei gratia principi Trnæ, stb.

e)

1651 szept. 6.

Földváry jelentése.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nsgdnak, stb.

Klmes uram, Nsgdnak írhatom, itt igen nagy változások lőnek, mert az vén Valida Bektas agával, jancsár agával, tihaja békkal azt végezték volt el, hogy az vén Valida 2-da Septembris viradólag megölje az császárt, Bektas agájék is itt künn öljék meg az új vezért, az jancsárokkal osztán menjenek be az császár udvarában, Bektas agájék cselekedjék azt, az mit akarnak. Éjjel, hogy az császár alutt, bement az vén Valida; torkon ragadta az császárt, hogy megfojtja, eszében vette egy szerezsen, ki az császár mellett vigyázott, kezdett az vén Valida kabdosni, többen is hamar értéktek császár segítségére, még az czomját is megsértették az császárnak egy hancsárral, mindjárt ugyanott megölték az vén Validát. Bektas agájék is itt künn reá küldöttek, az vezért hogy házában öljék meg, de azelőtt is félt az vezér, nem találták, mert titkon császár udvarában talált volt menni. Az kezlar agát tihajával, bosztanczi posát tihaiával és többeket sokakat, kik belső emberek voltak s egyetértettek az vén Validával, mintegy hetvenig, 70, valót öletett meg az császár az vezérrel

együtt. Azonban megvirradatt s mindjárt az császár az szent zászlót, az ki az nagy Mahumettól maradt, kitétette az kapun kívül s minden utcákon erősen megkiáltották vala, ki az nagy Mahumet vallásán vagyon s töröknek tartja magát, mind császár szent zászlója alá menjen, megcsókolja s az császárnak fejet hajtson; ha ki oda nem megyen, nem leszen élete, mint pogánt, hatalmas császár levágatja; ezt hallván minden rend az jancsárokon kül szántalan sokaság az egész városból fegyveres kézzel odagyűlt az zászló alá, benn az császár udvarában is szpaiák, bosztancziák, kapucziák s minden belső rendek fegyvert fogtak mind belől kívül szántalan sok fegyveres ember, kik az császár mellé mentek, az jancsárok is mintegy huszonnyolcz avagy harmincz ezeren, 3000 egy Ortha mecsetnél való jancsárok házánál egyben gyűltek, Bektas aga, jancsár aga, tihaia bék bementek abban az Ortha mecsetben, az sok jancsár mind az mecset kerül voltak. Császár egynehányszor hívatá mind Bektas agát, jancsár agát, tihaja békét, hogy menjenek be s ilyen nagy zöndülést szállítsanak le, de nem akartak menni az császár eleiben. A császár az jancsároknak is izent s fel is kiáltatta ott is, az ki töröknek tartja magát, Mahumettól maradt szent zászlója alá menjen, mert valaki oda nem megyen, hatalmas császár poroncsolatjára mint pogányakat úgy vágatja le az hatalmas császár, lám eddig is jó urok volt s ezután is jó urok leszen. Mihelt az kiáltást hallotta az köz jancsár, mindjárt megindultak, az csorbaesáknak is nem lött osztán mit tenniek, hanem azok is elmentek, császár zászlóját megcsókolták, mind vezérnek, császárnak fejet hajtottak. Bektas agájékért mindjárt háromszáz fegyveres spaiát küldett az császár, megporoncsolta, hogy az mecsetre reá menjenek, s mind az hármat bevigyék, de ők is úgy elbújtak, nem találták fel. Azután félvén attól, hogy más zendülés is leszen, poroncsolatot adott ki Bektas agának, hogy az bruszai tisztet neki adta s oda menjen, s mindjárt kiment az kertében, s ott örüzet alatt vagyon, Az jancsár agának penig az tömösvári pasaságra poroncsoltak hogy menjen, az tihaia béknek ismét az kanisai békségre; kiküldették ugyan mindeniket az városról, mivel császár poroncsolatját nem fogadták, hogy ott kün készüljenek, de mind örüzet alatt vadnak. Szedény Bektas aga kétszáz ezer tallért ígért az császárnak, csak meg ne öljék, a császár négy-százezert kívánt, de nem reméllem, hogy egyiknek is megmaradjon élete, csak az pénzeket akarják kivenni. Jancsár agát is mást állattanak, tihaia békét is, majd minden tisztet újakat töttenek, úgy annyéra, hogy az belső tisztek csaknem majd mind megváltoztak. Mufftüt, kadiát mind újat, szu-

pasákat, csagányok vajdáját darabról darabra vagdaltanak s mind ujjakat töttek, tizenöt odapasák is ölte meg, az vén Valida háza népe közül sokat az tengerben lántak, egyrészt ismét az régi császárok Sezki szarajában küldték fogságra, az Bektas aga tihaját is megölték, az réz effendit is megfogták, többen is sokan vadnak fogva, sokakat ölte meg is, s mostan is minden éjjel ölik, úgy annyéra, hogy vén törökök magok mondják, hogy egy vezér is ennyi embert nem öletett, mint ez ilyen kicsin üdö alatt. Meleg Amhet pasának is az szilisztrei pasaságot adták vala, vagyon öt napja, hogy szép módjával elmene, de azmint értjük, annak is utánna küldöttek; úgy veszem, klmes uram, eszemben, senkit oly embert, kitől ennekutánna tarthatna az vezér Sciasuz pasa, ha szerét teheti, nem hagy, az kit maga akar, ezután azt akarja promoteálni s tisztit békével akarja bírni. Miólta klmes uram, ez az veszekedés indultatott, mind éjjel-nappal inkább mind fegyverben voltak az császár udvarában, míg immár szépen mindenek lecsendesedtek; azt mondják, hogy az vén Validának annyi pénze maradatt, hogy az császár minden népének megfizethet esztendeig vele. Az vezér, klmes uram, minden rendhez felette igen keményen viseli magát. Haszon aga, Ipser pasa, Katercsoldi az mely hadat gyűtettenek volt, császár, vezér akaratjából volt, féltek attól, hogy ha ez nagy három emberrel nem birnak s derék zendülés leszen, azoknak is segítségek kívántatott volna; úgy értem, el fognak azok is már oszlani. Az oroszok felől, klmes uram, sok ideje nem értöttünk semmit, igen nagy csendességben vadnak, Babilonia felől is mostanság nem jött semmi hírünk. Die 26. Augusti keszentettem az új vezért, mentél jobb alkolmatossággal tudtam, köszöntésemet kedvesen vevén, azt kérdé tőlem, megírtam-e Nsgdnak, hogy ő az fővezér, s mondám, hogy megírtam. Nsgd egészsége felől kérdezködék, tudakozék azon, hogy jün-e mostanság ide Nsgdnak embere. Az tihaját is, az mint én illendőnek tudtam, köszöntvén, kedvesen vevé, Nsgd jó egészsége felől tudakozék s azt monda, hogy megírtam Nsgdnak, eddig is jóakarója volt, ennekutánna is, ha Nsgdnak kívántatik, jobb módja vagyon az szolgálatban. Az mely tihája az pasának azelőtt volt, mostan is ugyan az, az kik Nsgd jó akarói voltak, azokat majd mind elfogyaták. Nsgdnak szülő levelemet szintén végezém vala, érkezék Bektas agának egy magyar inasa, az mely monda hogy megfogták az urát egy rosz szekszánas lóra tötték s úgy vitték császár udvarában; oda fele küldék, hogy tudakoztassam, hogy mit miveltek vele s hát fejét vették s az császár kapuja eleiben kivetették az testét. Eddig, klmes uram, az állapot itten az állapot

ebben vagyon, ez után Isten mint adja, nem tudom. Isten Nsgdat boldog jó szerencsés hosszú élettel áldja meg kívánsága szerint. Datum Constantinopoli, die 6. mensis Septembris, anno 1651.

Nsgodnak alázatos szolgálója
Földvári Ferencz m. pr.

f)

1651 szept. 30.

Földváry jelentése.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nsgodnak, mint klmes uramnak, stb.

Mostan itt való állapatról írhatom Nsgdnak, még az mely hadat Haszán aga az tengeren túl gyűtett volt, el nem oszlatt. Az mint irtam volt Nsgdnak, mind Haszán agának, mind penig Ipser pasának tisztet adtak, de ők még többet kívánnának, ha módjok volna benne örömet az tengeren túl való jövedelmet nem engednék ide császár számára hozni, mint eddig. Miolta azt az hadat Haszán gyűtette, nem sok jövedelmet hoztak császár számára; mostan is, klmes uram, köz hírrel igen beszélik, hogy Izkidárban jűne, de oly bizonyost semmit nem érthetünk, mi oka, hogy le nem szállatt eddig. Értjük, azt is, hogy mind Haszán aga, mind Ipser pasa tisztekben elmentek volna, de az hada nem bocsátotta, immár miért, azt nem érthetjük. Az vezér mostan megizente mindeknek, hogy tiszteben menjen, az hadnak is, hogy eloszoljon, mert ha el nem oszolnak, reáok küld; kadiákat küldett a vezér hozzájuk, de még azok haza nem jűttek. Semmi oly híreink klmes uram, most nincsenek. Vezér belső inasától értetem, klmes uram, ha ezt az tengeren túl való Haszán aga hadát leszállíthatja az vezér, ha módat talál benne, más vajdát küld Moldovában, mert azért haragszik reá, hogy ő volt az oka, mikor szilisztrei pasa volt s mazúrrá tötték, sokat költött akkor mazurságában, ha módat talál benne, boszút áll érette.

Isten Nsgdat boldog, jó szerencsés hosszú élettel áldja meg, birodalmában sokáig kívánsága szerint tartsa meg.

Datum Constantinopoli, die 30. mensis Septembris anno 1651.

Nsgdnak alázatos szolgálója
Földvári Ferencz m. pr.

P. S. Klmes uram, az Nsgdnak küldendő levelemet meg-

íratam vala, érkezék olyan hirem, hogy Haszán agához az mely kadiák mentek volt, haza jött benne, kitől Haszán aga írt az vezérnek kívánsága felől, az melyre reá ígérte magát az vezér; többi közt az is volt, hogy innét Constantinápolyból öt embert adjanak ki, arra is azt az választ tette az vezér, ki nem adja, hanem mint az többit hogy megöleté, azokat is megöleti. Mindjárt az kadiát az vezér minden kívánságok szerént való válaszszaal visszabocsátotta Haszán agához, ehez képest, klmes uram, azt reméllem, hamar üdön eloszolnak, mert azt mondá az vezér belső szolgálja, valamit kívántak, mindenre reá ígérte magát az vezér. Úgy értem, klmes uram, Murat pasának is kaftánt küldtek Budára etc.

Külczim : Illustrissimo ac celsissimo principi domino domino Georgio Rakóczi, Dei gratia Tranæ principi, stb.

g)

1651 decz. 21.

Mohammed aga levele Serédy Istvánhoz.

Szolgálatomat ajánlom Ngodnak mint uramnak; isten Ngodat minden dolgaiban szerencsésen áldja meg.

Egynehány rendbeli leveleimre Ngodtúl semmi váloszom nem jüvén, úgy hiszem, nem jutottak Ngod kezében. Ngodat nem szovával jádzó, hanem állhatatos méltóságos urnak ismervén, tudom azért, ezt megadják Ngodnak; Ngodat szeretettel kérem, igirt jó akaratját el ne felejtse, megemlékezvén arról, hogy minden igiret adósság helyén vagyon, ha a pistolyimot, kiért én itt mást adtam Ngodnak s paripámot meg nem küldi, küldjen érettek egy darab jó pisztolt. Én mindazáltal nem kötölezem arra Ngodat, hanem a melyiket Ngod küldi, kedvesen veszem Ngodtúl. Ezek után tartsa isten Ngodat jó egészségben. Datum Constantinopoli die 21. Decembris 1651.

Ngodnak szeretettel
szolgál

Muteferika Mehemmed
aga mp.

(P. H.)

Külczim : Tekintetes Ngos nagyfalusi Serédi István uramnak ő Ngának etc. nekem jóakaró uramnak adassék.

1652.

I.

Az önálló kozák királyság chimaerája, oly alakban, mint azt Chmielniczki a fejedelemnek felajánlotta, foglalkodtatta ugyan ezt s gondot is eleget okozott neki, de meg nem fontolt kockáztatásra nem bírhatta. Azokat a garantiákat, melyeket ő annak fejében kívánt, hogy hadsereggel menjen annak keresztúlvitelére, nem volt képes megszerezni Chmielniczki, a másik alternatívát pedig, melyet ez eléje szabott, hogy a hetmán a békekötéseknél az ő mediatorságát vegye igénybe, ez nem fogadta el. Ezzel a tárgyalások s az eddigi szívélyes összeköttetés megszűntek — legalább egy időre. De ezek a tárgyalások, melyekből, bármily titokban folytak is, annyi mégis kiszivárgott, mennyi elegendő volt arra, hogy a lengyeleket gyanakodóvá tegye, a lengyel királylyal is feszült viszonyt vontak magok után, kivel különben igazi jó lábon soha sem állt a fejedelem. Sőt György még attól is kezdett tartani, hogy a ház egyik legmegbízottabb barátja, szövetségese Radzivil herczeg meghült irányában.¹ Ily módon a politikai érintkezés szünetelt köztük, s legfennebb egyes szomszédsági kérdések jöttek szóba: mint pl. 1652. febr. 15. János Kázmér fölkérte a fejedelmet, hogy a jezsuiták üldözését szüntesse meg² országában. A király ez ügyben követet várt Rákóczytól, az általa Varsóban márcz. havára hirdetett országgyűlésre. De ez nem küldhetett az őt ez év elején ért csapások miatt. Zsigmond herczeg halálát György súlyos betegsége követte, melynek csaknem áldozatává lett.

¹ Lásd Rákóczy Zs. 1651 nov. 17-iki levelét Györgyhez. Orsz. Levéltár.

² Kazy II. 214—6. ll.

A mint azonban jobban lett, válaszolt a királynak¹ elég kimérten s hidegen, hogy a jezsuitáknak Erdélyben nincs bántódása. A levél átadásával Lubienieczkit bizta meg, kinek egyuttal utasításba adta, hogy Radzivil neheztelését oszlassa el. Ennek válaszából örömmel győződhetett meg, hogy a hercege még mindig régi barátja a fejedelemnek. Pedig épen Radzivil volt az, kinek féktelensége okozá, hogy az országgyűlés eredménytelenül oszlott el.²

Chmielniczkinak azonban, ha a lengyelek fenyegető magatartásával szemben fen akarta magát tartani, gondoskodnia kellett, hogy a füstbe ment erdélyi szövetséget más összeköttetéssel pótolja. Erre az első lépést azzal akarta megtenni, hogy biztosítani akarta magát legmegbizhatatlanabb szomszédjával Lupullal szemben, s sürgetni kezdte az ő fia Timusz és annak leánya közt megállapított házasság létrehozását. A vajda, mint már lengyel indigena, Radzivil ipa, kicsinylette a házasságot: ő Lengyelországgal akart szorosabb nexust s kiterőleg válaszolt. De a hetman úgy gondolkodott, hogy ő is saját érdekei előmozdításán munkálанд s elhatározta Lupult fegyverrel kényszeríteni ígérete beváltására. Felültette hadait azzal a rendelettel, hogy könnyű szerrel minden kocsik nélkül induljanak el. A vajda előre látta e támadást s ki tudta eszközölni, hogy a Bug déli részén Batow mellett egy lengyel hadtest hadállást foglaljon el, honnan Moldvának segílyt vihet. Chmielniczki belátta, hogy a lengyelekkel is végeznie kell s némi diplomaciai alkudozások után fiát Timuszt egy kozákokból s tatárokból álló hadtesttel a Batow mellett táborozó lengyelek ellen küldé. Timusz diadala teljes volt.³ A lengyeleket szét verte, úgy hogy most már Chmielniczkinak nyitva állott az út Jassyba.

A lengyelek készülődéseit, a kozákok elindulását, s csatlakozásukat a tatárokkal Rákóczy figyelemmel kísérte. A portán és a havaseli vajda felől akará magát biztosítani, kivel különben szövetsége volt. A Máté vajdáról ügynökei útján kapott

¹ Okmánytár 672. l.

² Rudawszki Annales 100.

³ Junius 1-én.

értesítések megnyugtatók voltak. Ez sem bizott Lupulban, ki a portát lengyel hírekkel, s a lengyeleket portai hírekkel táplálta s ajánlotta a vigyázást és olyan intézkedések megtételét, hogy hadait a fejedelem azonnal felültethesse; ő maga is készen van s a mit tesz, az ő tanácsára s vele egyetértőleg teendi.¹ De a batowi diadal után másforma hírek érkeztek: a hetmán Lupullal Mátét ki akarják vajdaságából túrni, s helyébe Timuszt ültetni. Rákóczy összehívta a fejedelmi tanácsot, de maga el volt tökéelve Mátét megsegíteni, kinek hadai már táborba szálltak s ez okból Kemény Jánost a Barczaságra küldé, hogy ő is küldhessen Máté mellé szükség esetére hadakat, egyuttal a szorosok megerősítéséről gondoskodott.² Még most sem volt ok e beütéstől tartani, mert a menyegző Timusz és Lupul leánya közt csak aug. végén tartatott meg roppant, napokig tartó ünnepélyek és tivornyázás közt.³ Rákóczy a nászon, melyről csak hallomásból értesült, «az idő rövidsége miatt» nem képviseltette magát s csak egy megbízottat küldött Jászvásárra, szerencsekívánatokkal Chmielniczkihez,⁴ s valószínűleg biztos hírek beszerzése végett.

A batowi diadal után Chmielniczki meg akarta újítani béketárgyalásait Lengyelországgal, s követséget küldött a királyhoz mentegetőzéseivel. De bármennyire megrémültek is a lengyelek, új tárgyalásokról hallani sem akartak s kijelenték, hogy csak a sborowi béke alapján tárgyalnak. A viszályt tehát csak fegyverrel lehetett megoldani. Az ez időben Varsóban tartott országgyűlésre⁵ Rákóczy követet küldött, úgy látszik oly utasítással, mely a szövetekezés lehetőségét nem zárta ki. Varsóban örömmel fogadták a követséget, s mint testvért üdvözltek Rákóczyt — de semmi nyoma, hogy ennél többre mentek volna.⁶

¹ Okmánytár: 690 s. köv. II.

² Rákóczy jul. 18-iki levele anyjához, mely tévedésből az 1653-iak közé került.

³ Rudawszki i. h.

⁴ Okmánytár II. Rákóczy diplomaciai összeköttetéseihez 673. l.

⁵ Rudawszki 107. l.

⁶ Okmánytár II. Rákóczy Gy. összeköttetéseihez 113. l.

Chmielniczkinék a lengyelek visszautasító magatartása következtében új védelmező után kellett nézni. Oroszországra vetette szemeit, melylyel az előtt is voltak összeköttetései s a czárt Alexei Michailovicsot kérte fel, hogy Kis-Oroszországot vegye pártfogásába. De a czárnak békéje volt Lengyelországgal s többet ez idő szerint nem akart tenni, mint azt, hogy megengedte, hogy azok, kik nem akarnak a vajdaságban maradni, Dél-Ukrajnában telepedhessenek le. Sokan éltek ez engedélylyel, s ily módon a kozák föld, melynek Chmielniczki volt a hetmánja, névleg felében lengyel, felében orosz fenhatóság alatt állott. Ez volt az első lépés arra nézve, mi nemsokára bekövetkezett: hogy a kozákok Lengyelországtól végkép elszakadtak.

A lengyelek Grodnoban elhatározzák a jövő évi tavaszra a háború megkezdését. S e miatt a sanyarú őszi idő s a tél beállta daczára sem szüneteltek az apróbb csatározások, — mert a hadakat egyik fél sem merte egészen leszállítani, s Potoczki is csak deczemberben bocsátotta csapatait téli szállásra, Chmielniczki ezalatt szövetségesek után nézett, követeket küldött Krimbe, Moldovába, Havasalföldébe s még Rákóczyhoz is. De főként a szultánt igyekezett a lengyelek ellen felingerelni s harcra bírni. S mind ebből csak egy volt bizonyos, hogy a jövő évben még nagyobb erővel fognak a küzdelmek megújulni. Hogy Rákóczy a maga részéről sem nézte tétlenül a készülő vihart, azt a jövő év eseményei mutatták: mert fájdalom, az eleddig ismert Rákóczy-levéltárak épen ezen időből rendkívül hiányosak. S főként a portai levelezés elveszését sajnálhatjuk.

II.

Földváry Ferenczet a kapitihaságban Boldvai Márton váltotta fel, ki később mint Székelyhid kapitánya tette ismeretessé nevét. Több fontos tárgyalás esik az ő idejére. A magyarországi határon folyton tartottak az apróbb csatározások: az az ágyú nélküli hadviselés béke idején, mely a törökterületet mindig szaporítá — s a császár gyanakodó bizalmatlansággal kísérte Rákóczy diplomáciai actióit, melyet magyar-

országi ellenségei szítottak, sőt egy ízben terveket is koholtak megbuktatására. Rákóczynak nem kis gondja volt, hogy ezekkel szemben a porta támogatását megnyerje. Huszár mint főkövet s talán az adóval is 1651. végén ment a portára, s tárgyalásai eredménye lett, hogy Elczy Hasszán, mint követ 1652. elején Erdélybe küldetett.¹ A fogadására szánt ünnepélyek valószínűleg a fejedelem betegsége miatt elmaradtak.

Még fontosabb egy másik tárgyalás, a György betegsége alatt fejedelemmé választott Rákóczy Ferencznek megerősítése érdekében. Ez ügyben Boros János küldetett a portára mint főkövet (máj.—jun.), ki sikerrel járt. Tárgyalások folytak Skytte Benedek Konstantinápolyba menetele érdekében, a francia orátor közvetítésével, ki a Svéd- és Törökország közötti egyetértés útját akarta egyengetni. Skytte nem sok időt akart Erdélyben tölteni: de az útlevelet Törökországba csak későn kapta meg, s ott is sokkal hosszabb ideig tartózkodott, mint remélte.² Igen titkos s bizonyynyal nagy fontosságú tárgyalás volt az, mely arra czélzott, hogy a portát Lupul megbízhatatlanságáról meggyőzzék, tőle a támogatást megvonják s ennek útját sikerrel egyengették.

Boldvai helyett szeptemberben új kapitíha küldetett a portára Sebessi Ferencz.³ Nemsokára megindult a főkövetség, melynek tagjai voltak Seregy István, Bánffy György, Daniel János és Bojér János, kiket a nagyvezér okt. 8-án fogadott.

Ez évben kezdte meg tanulását Harsányi Jakab is a második török diák Romosz mellett.

A közlötteken kívül következő jelentések láttak világot.

1652. máj. 27. Boldvay Márton. (Okmánytár 97. l.)

1652. jun. 20. Ugyanaz. (U. o. 104.)

1652. jul. 27. ugyanattól. (Ugyanott 109 l.)

1652. aug. 5. Sebessi naplója. (Ugyanott 114.)

1652. szeptember Sülfikár levele. (Okmánytár 116.)

¹ Okmánytár 92. l. (A levél keltébe azonban hiba csúszott be. T. i. nem Jászón, hanem Fogarast kelt 1652. jan. 8-án.)

² Még 1655-ben is ott volt. Ő ajánlotta Rákóczynak Basiret az elhunyt Bisterfeld helyett. L. Okmánytár 179. l., hol azonban neve hibásan Bendyskenek van írva, Bend. Skytte helyett.

³ Okmánytár 115. l.

AKTÁK ÉS LEVELEK.

A lengyel király közvetítése a jezsuiták ügyében.

a)

1652 febr. 15.

János Kázmér levele II. Rákóczy Györgyhez.

A lengyel király kéri Rákóczyt, hogy a jezsuitákat tűrje meg országában s védelmezze.

(Kazy Historia Regni Hungariæ II. k. 216. l.)

b)

1652 márcz. (k. n.)

Rákóczy válasza e levélre.

(Okmánytár II. Rákóczy Gy. összeköttetései történetéhez. 672. l.)

Kelet nélkül (1652 febr.).

A Lubienieczkinek adott utasítás.

Instructio pro gen. N. N. Lubenyczki.

1. Ha az herczeggel szemben lehet ő kglme, nevünkkel atyafiságoson köszöntse, és régi köteles atyafiságunkat quam diligentissime et syncerissime commendálja.

2. Panaszszal jelentse meg, már néhány renden ő kglmének szokott confidentia alatt hol hiteles emberink által izentünk, hol pedig titkos írásink által is communicáltunk derekas momentumokban járó dolgokat, s nem tudjuk mire vélni, hogy semmi seriumokra ő kglmétől válaszunk nem jött, noha mi semmit ő kglmek hazájának ártalmára vagy kötelességének sérelmére valót ő kglmétől nem kívántunk,

hanem inkább atyafiságos tetszését és jó tanácsadását az akkor forgott állapotokhoz képest; igyekezzék azért ő kglme végére menni ennek okának, holott akaratumk szerint nem szolgáltatunk semmi alkalmatosságot az ő kglme hozzánk való idegenségére, kiben ha frustráltatnánk, avagy deludáltatnánk, valamelyikünk annak oka lenne, nem kerülhetné el mind istennek, s mind embereknek itileteket.

3. Mostan is azért imé micsoda állapotok hallatnak ő kglmek országában és az mi szomszédságunkban, kérjük ő kglmét, ha előbbi synceritása fen vagyon hozzánk, adja jó tetszését, mert tartunk attól, hogy mint amakelőtte, úgy mostan is az tatár és kozákság, ha ugyan fogják continuálni az hadakozást, nem prætermittálják, hogy tőlünk is declaratiót ne kívánjanak vagy ellenek vagy mellettek, és mivel ezelőtt is mi az keresztény jó szomszédságért (noha nekik ellenségekké sem tehetjük magunkat, sőt inkább kedveskednünk kellett) de azért az királynak és respublicának is ő fgeeknek ártalmokra nem voltunk; nem respectálván azt is, hogy contemnáltatánk et illudáltatánk ő fgektől, expiscálván követjek által affectióunkat, és azután contemnálnván, félbe hagyják: félő azért, hogyha occasiójok adatik valahogy, ne vindicálják rajtunk akkorbéli cselekedetünket is; mint kellessék annak-okaért magunkat ez iránt alkalmaztatnunk.

4. Tudósítson ő kglme bennünket arról is, micsoda dispositiók fognak lenni ez mostani állapotokban, és mind sve-cusokkal, muszákkal miben vagy az dolog.

5. Király ő fge miképpen requirált légyen bennünket az jesuiták állapotja felől, im pariaját küldtök, hasonlóképpen választételünknek is, communicálja ő kglme az herczeggel azt is, és informálja mind arról, hogy nem igaz legyen expositió-jok, s mind pedig, hogy ez országnak pápista fejedelmi ide-jekben való régi constitutiók extálnak felölök.

(Kemény János fogalmazványa.)

Jegyzet. V. ö. Okmánytár 682. 1.

1652. márcz. 13.

Radziwil herczeg levele Rákóczyhoz.

Serenissime princeps dne frater observandissime.

Quantum fraterno affectui et continuæ benevolentiae tribuendum sit, cum optime noverimus, nullam testificandæ offerentem sese commoditatem steriliter nobis elabi passi

sumus, et ad literas Ser. Dil. Vraë quæcunque nobis saltem redditæ fuere, singulas responsum nostrum dedimus. Præsentibus quod nos Ser. Dil. Vraë intervisere dignata, maiorem in modum gratias habemus, reciprocaque studii et promptitudinis nostræ contestatione prosequimur, firmæ valetudinis cumulatissimæ publici privatique status felicitatis intimo addito voto. Spem indubiam conceperamus cum aliquo ex censu fidelium Ser. Dil. Vraë ad comitia moderna iuxta priorem destinationem ablegato conferendi, et pleniorum de statu Dil. Vraë hauriendi notitiam, quod cum factum non sit feliciori committimus tempori. De moderna rerum nostrarum constitutione nihil attinet ad Ser. Dil. Vram pluribus perscribere, cum fatis reipublicæ iniquioribus comitia hæc infectis rebus soluta sint, citoque alterius publici conventus forsitan expectanda indictio. Et licet tristem de occasu illius dni Sigismundi Rakoczy fratris nostri carissimi huc allatum nuncium vanum esse existimemus, in quantum tamen (quod deus opt. max. clementer avertat) indubiæ est veritatis, serium dolorem nostrum prout iam testati sumus, ita et in præsens eundem testamur, efficacium et inæstimabili iacturæ reparandæ parium mærori leniendo solationum celitus copiosam suppeditationem animitus comprecati Ser. Dil. Vraë. Eidem omnimodam officiorum nrorum promptitudinem prolixissime deferimus. Datum Varsaviæ die 13. Martii 1652.

Sermæ Dil. Vraë

frater ad officia paratissimus

Janussius Radzivil d. g. dux Birzarum et Dubincorum, s. R. i. princeps Nevelæ et Sebesy, comes ducatus Samogitiæ, generalis capitaneus exercituum m. d. Lithvaniæ, dux campestris Casimiriensis, Borysoviensis, Camenecensis, Seyvensis, Bystrzycensis, Retoviensis gubernator

J. Radzivil.

Külczim: Serenissimo principi dno Georgio Rakotcy, d. g. Transylvaniæ principi, partium regni Hungariæ dno et Siculorum comiti, dno fratri observandissimo.

1652 márcz. 17. Bécs.

Mednyánszky Jónás levele Klobusiczkyhez.

A végén írja: Tegnap *palatinus* nekem azt mondta, hogy megírom: az istenért *asszonyunk* vigyázzon *váraitra*, *urunk* pedig *életire* és az két emberre, *Lónyaira* és *Veselé-*

nyire, mert azok soha nem *nyugosznak érszekkel* és *Pucham-mal*, valamig vagy *falban* nem rontják *fejeket*, vagy ő nago-kat *ki nem emésztik*. Kérem, mind ezeket írja meg urunk-nak, mivel clavissal ő nagának nem írhattam; meg is irtam ő nagának, hogy Kegdnek az több dolgokat megírtam cla-vissal, hogy Kegd ő nagának megírja; svécziai residentnek leveleit is egy csomóval oda küldtem, kiket intitulál Bister-feldius uramnak urunk levelével összekötöttem stb.

Rákóczy oldalt azt jegyezte: Lator Veseléni.

A dült betűkkel szedettek rejtelmeseek.

1652 jun. 13.

Rákóczy Györgynek 13. Junii, 1652-ben anyjához írt leveléből: Az lengyel hetmant már az tatár, kozákság sáncz-ban szorította, az más rész hada elszaladt, szakadozva vol-tak; újabb hadakozás leszen . . .

1652 aug. 23—okt. 19.

Jelentések a moldvai eseményekről.

Aug. 23. Jelentés a nádorhoz. — Aug. 6. — Sept. 12. Pálffy jelentéseiből kivonatok. — Szept. 15. Lupul vajda Reningerhez. — Okt. 6. Reninger Lupulhoz. — Okt. 19. Pálffy jelentése.

(Megjelentek Hurmuzaki: Documente private la Istoria Roma-nirol. Vol. V. Bucuresti 1855. 6—13. ll.)

1652 okt. 8.

Mednyánszky Jónás levele a nádorhoz, a moldvai viszonyokról.

(Ugyan ott 14. l.)

1652 nov. 21.

Mansfeld Fülöp Lorántfy Zsuzsannától menedéklevelet kér a Chmielnickihez küldött megbízott számára.

Ilma principissa dna dna elementissima.

Ilmam Celdnem Vram certiozem reddere supersedere haud quaquam possum, quemadmodum præsentium exhibi-

tor sac. cæs. regiæque Mtis capitaneus et meus familiaris dnus Stephanus Bulrmeister in maximi momenti negotiis in Russiam et ad exercitum dni Chmiliensky demissus est. Cum autem per eundem iam iam mihi insinuatum sit, quod sine recomendatiis litteris ad Ilmam Celdnem Vram illuc transire summa difficultas sit, et tamen in hac expeditione omnium circumiacentium christianarum provinciarum et confiniorum commodum et emolumentum versetur et dependeat, eapropter Ilmam Celdnem Vram submissee rogatam volui, quatenus dignari velit, hanc mihi gratiam conferre et prædicto delegato meo facultatem et licentiam impertiri, non solum libere et secure per ipsorum provincias et territoria eundi, transeundi et redeundi, verum etiam omni meliori modo promotioni et subsidio esse. Quam insignem gratiam data quavis occasione grato animo resarcire omnem operam navabo. Ilmam Celdnem Vram divinæ protectioni de reliquo commendatam volo. Datæ Jaurini 21. Novembris anno 1652.

Ilmæ Celdnis Vræ

paratissimus
Philips Comes Mansfeld mp.

1652 decz. 7.

Rákóczy Györgynek Albae, 7. Decembris 1652-ben édes anyjához, Lorántfi Susánnához írt leveléből:

. Lengyel táborról, mind peng tatár hámtúl, portárul egyszersmind érkezének emberink. Az portárul jónál egyebet nem írnak s vezér ajánlásánál, kit azért alig hiszszük, Barcsai Ákos uram életben találjon. Lupulnak emlékezeti sincsen. Sok-Ori bég, ki hamis leveleket irogatott kapikihánk vádlására, megöletett. Az lengyeleknek peng még eddig bán-tódások nem volt; élések elég, magok is bátran, és mint Mikes Mihály, Frater Pál uramék írják, emberi itilet szerint az győ-zedelmet magokénak tartják. Az tatár nehezteli s fél is az mi magyarinktúl, mindazáltal az vezére az hámnak izente, csak többet ne adjunk, ezért már nem neheztelnők; az tatár 40 ezer ha lehet, még annyi is kétséges, ha van-é, lova hal maga éhezik; háromszor is felkiáltottak, hogy ők vissza men-nek, az kozákot fosztja, vágja; az kozák tábor két mélyföldön volt az tatártúl; 30 ezernek mondották, de kevesebb; egyik fél is nem bízza magát a lengyelre menni; eddig elvált, mint Mikes uram írja, kinek adta Isten az győzedelmet, kirúl, ha mit hallok, alázatosan tudósítom Nsgdat

A portai tárgyalások.

Boldvay Márton kapitánya.

a)

1652 junius 26-iki jelentés.

Illustrissime celsissime princeps domine domine semper clementissime, stb.

Az úr Istentől stb.

Az Nsgd méltóságos levelit, melyet írt volt Nsgod 20. Junii, mely nap megadták az vajda ú nsga kalarási, az nap lett az vezérnek is változása, melyet Nsgdnak az nap mindjárt megírtam vala, hogy helyiben Ahamet pasát tettik, és valóban keminyen kezdé magát viselni, igen vigyázó ember, ez ijjel mind az váras utcáit kerülte, tíz embert öletett meg ez ijjel az utcákon. Az mint Nsgdnak írtam vala, igyekeztem azon, hogy én is vele szemben legyek, nagy nehezen ma lett szemben velem, méltóságos tisztében nekem is köszöntenem és áldanom kellett az én mostani hivatalomhoz képest. Mihent hozzá bemenék és köszöntém, mindjárt azt kérdé, hogy mostan Nsgod onnat ide be mi híreket írt, melyhez képest az Nsgod parancsolata szerint, hogy az lengyel király hadat fogad és az mennyi lehet szám szerint, az mint Nsgod nekem írta, neki megbeszilem, kire mondá, hogy azt immár az tatárok megvertik; azt is kérdé mindjárt, hogy Csanád alatt kicsodák voltak most, és voltak-e urak ott kapitányok, előttök járó ki volt és hovávalók valók voltak, ha Nsgd írta-e meg? és én mondám, hogy Nsgod afelől semmit nem írt, kire mondá, hogy ugyan olyan természeti vagy az magyarnak, hogy az mit nem akar megmondani, nem tudommal ír meg. Kire neki én is mondek, hogy én azért vagyok országhittel köteles kapitihája, hogy valamit Nsgod nekem megír onnat, akár micsoda hír legyen az, de azt én mindjárt megmondjam, megmondanám ú nsgának kérdés nélkül, ha mit a felől Nsgod írt volna; és mindjárt mondá, hogy Nsgodnak írjam meg, hogy Nsgod ú nsgát tudósítsa minden bizonyos oda ki való hírek felől; efelől is, hogy kik voltak azok, az kik Csinád alá mentek volt most, hadd érthessen bizonyost felőlök, melyet Nsgdnak akarék megírni.

A tatárok felől, klmes uram, hogy az lengyel hadat megvertik, im az kozák tolmács is írt felőle és itt már igen bizonyos hír, hogy igen levágták az lengyel hadat az tatárok ko-

zákokkal együtt, számtalan rabot, mondják, hogy az tatár elhozott, százezer rabnál, azt beszélük, többet vittek el és mostan is ottben vannak az tatárok, kiknek az lengyel mint állhat ellenek, rövid nap megértjük. Ha az kozákok tanálnak ide küldeni, avagy pedig levelek által a portát megtanálják, az kozák tolmács kötelessége szerint páriáját Nsgdnek kiküldi.

Az agával eleget beszélgeténk, klmes uram, az budai vezérre szóló parancsolat felől és ha ettől az új vezértől kírjünk-e olyan parancsolatot, mint Nsgd megírta nekem, mivel az másik parancsolat nem jó volt, de ű azt mondja, hogy Nsgod a mig az vezérnek levelet e felől nem ír, addig nem lehet ezt megemlíteni, mert ez derék dolog, hanem Nsgd írjon az vezérnek felőle és egyéb hírekről is, ugy lehet az Nsgod vezérnek szóló levele mellett az parancsolatot urgiálnunk; mivel pedig credentialis levele is az vezérnek szóló nálam nem volt Nsgodnak, én is abban nyugodtam meg. Immár Nsgod ezután mit parancsol felőle, én ahhoz tartom magam. Az aga azt is mondja, hogy az követ urak, mikor bejűnek, akkor jobb líszen ezt Nsgdnek elkezdni, immár Nsgod akarátán, ha akkorra kell-e haladni. Az tömösváriak, lippaiak, gyulaiak még itt ben vannak, várják csak Haszon agát, az ű relatióján fordul meg az dolog az micsoda böcstelenséggel Kőrösi uramat látták és halállal is fenyegették, kit ezek valóban tagadnak. Azonban Nsgodnak két levelemben is írtam, hogy Ngod tudósítson felőle, hogy mit kíván Nsgod hogy eligazíttassék az hódlottságon, hogy én is tudjam ahhoz magam alkolmoztatni, mert én igazítást az hódlottságon addig bizony nem kívánok az vezértől, mig erről Nsgodtól nem jű válaszom, hogy tudjak mit mondani, kívánni az vezértől, mert ez igen okos vezér, az mit egyszer ezelőtt ember mond, nem felejtí el, mint az másik; az hódlottságon, az hol felverték az sanczokat az hódlott faluknak, hogy azt leszállítsák, kívánjam-é és ha arra azt mondja az vezér, hogy im arra embert rendel, hogy az hódlott faluk dolgát eligazítsák, Nsgd is oda küldjön embert, arra én mit mondjak? mert én igazításra komiszariust az hódlás felől míg Nsgdtől nem értek, nem urgiálok ha az vezér kínálna vele is, nem merem kívánni avagy elvenni Nsgd hire nélkül, mert egyűld az török magának igazitaná el az hódlott faluk dolgát, Nsgdtől akarok azírt ebből érteni, mit fogjak én kívánni az vezértől. Panaszok is pedig sok az vígbelieknek, de én azokra is addig semmit nem felelek, mig Nsgodnak írva ki nem adja az vezér, és ha kiadja az panaszokat, Nsgdnek kiküldöm, az mit Nsgd azokra választ ad, azt azután az vezérnek értésre adom, mert én hazámnak, Nsgdnek, kárt nem tiszek, hanem mindent Nsgd értésre adok, abból Nsgdtől értek.

Az olaszokra ment hadak felől semmi bizonyost nem érthetek, hogy Nsgdat tudósitanám felőle, egy nap általmegyek az orátorokhoz Galatában, tülök bizonyos hírt felőlök inkább érthetek, melyet Nsgdnak megírni el nem mulatok. Nsgdnak Kegmes uram, akarek affelől is írni, hogy itt az szomszidságban vagyon egy fertelmes életű asszony, az ki ugyan bordílt tart az házánál, az sok rút életű emberektől még kin is háza előtt alig ülhet ember. Ennek az lator asszonynak más háza is vagyon, de az uteza, hogy ott lakjik, nem engedi, itt mintegy hannában vagy oltalmában lakik az erdélyi háznak (az mint mások ítilnek felőle) mint az folytató ebek, az házunk eleit betöltik, sokszor egyik rosszbeli az másikat várván, hogy az folytatórúl kijűjön; ha Nsgdnak tetszik, klmes uram, mostan ide bejövő követ úrnak adná Nsgd instructiójában, hogy az vezérnek szólana felőle, hogy innét az erdélyi háznak szomszidságából menne el, gyaláznak tartván Nsgd, hogy itt bordílt tart, úgy ítilném kegmes uram, az követ ur szavára innét mindjárt elküldenék, Nsgdnak bizony nagy böcsületire lenne, hogy szomszidságban olyan bordílt nem szenved. Az elmúlt íjjel az vezér két legint tanált, hogy egy asszonynyal az Bozan Iznak volt együtt, az asszonynyal voltak, mind az két legint megfojtatta az vezér, az utezában hevert az testek másnap. Hátha ilyen nyilván való bordírt ha Nsgd az szomszidságában az erdélyi háznak szenvedni nem akar, csak elűzik innét, még is csendesebben lehet az ki itt lakik, nem lóvin bordil az szomszidságban.

Ezeknek utánna az úr Istentől ü szent felségitől Nsgdnak egészséges hosszú életet kívánok tiszta szíbtől, és minden áldást. Datum Constantinopoli, die 26. Junii, anno 1652.

Illustrissimæ Celsitudinis vestræ

humillimus servus ac perp

Martinus Boldai m. pr.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi et domino domino Georgio Rakóci, stb.

E levélhez külön levelen következő utóirat van csatolva, azonban kelet nélkül:

1652. jun. 26.

Immár k. uram N. szóló levelemet megírtam volt, azonban az német agens az füvezérrel szemben volt, és igyekeztem azon, hogy vigire mehessek annak, hogy mit solicitál, mivel Szöldfikar aga is együtt ment be az német agenssel.

Hogy az fűvezérrel szemben volt és ütet is szinte úgy megkaftánozták mint az német agenst és több szolgálait. Én mindjárást másnap hozzá menék az agához, és N. az mint nekem leveliben irt, hogy rúla vele beszélgessek, arrúl ismét vele kezdék beszílni, hogy mivel kírkednének oda fel N. nímely nem jóakarói, és ű azon csudálkozik, hogy hiszi N. azt el; azon beszilgetis közben hozám neki elő, hogy ű is hiszem az német oratorral ott ben volt az vezérnél, és ütet is megkaftánozták az mint én hallom, ű kglme tudhatná, ha valami gonosz igyekezettel volnának, ha most is valami N. ellen való dologban nem forgódik-e ez német riszirül az német agens mondaná meg, ha mit abban tud; ű arra azt mondá, hogy látta, hogy suspicálok hozzá, de igazán megmondja, mert az német agens semmi N. ellen való dolgot nem urgial, hanem ezt az fűvezért köszöntöttik, áldották onnat felül, mint új vezért, az mellett penig az fűvezér által hlmas császárt kirettik, hogy bizonyos embert bocsásson fel oda fel Budára, az ki az budai vezérrel együtt az bikessignek félben maradtott riszit, kin meg nem alkhattak volt, immár legyenek azon, hogy mind az két császár riszirül menjen véghez jó móddal, hogy két császár országában való szeginsig istent imádjon írette.

2. Ismét irtak afelől, hogy Pápárul az budai vezér követe eleiben mentek volt ki, és nímelyek még elébb másoknál kimenvén, azokat elfogták az törökök, hogy az fűvezér parancsolná, hogy bocsátanak el azokat.

3. Az egiiek az Tisza mellett az mely falukat megrablottak volt, és fű embereket, asszonyokat és egyéb közrendeket is rabságra vittek, azokat is az fűvezér parancsoljon, hogy bocsássák el. Az után az szép bikessignek vigben menisilhez úgy fogjanak mind az két császár riszirül.

Szöldfikár aga hogy egyebet ezeknél az német agens nem solicitált, azt mondá. Ez volt oka az vezérrel való szembenlitének, az mint ű mondja. Egyéb dolog Ngod vagy országa ellen való dolog nem agitáltatott, mint ű mondja. Az aga, az mint én látom, az német agens riszirül is mind egy módon forgódik, immár két felé mint szolgálhat igazán, maga tudja, ű neki talán mindenkor így volt szokása.

Itt most, az mint mondják, az kapitán pasát megindítják, az hajókat igen készítik, az olasz vitézek, az mint mondják, kisen várják, egy toroklatot, mondják, hogy beállottak az olaszok, az hova az török hajóinak el kellene menni, az minapi elment hajók is még oda nem mertek menni, hanem az kapitán pasát immár utánok akarják megindítani; itt ez az hír most: az fűvezér valóban szorgalmatos minden nap

az hajócsináltatásban. Ezután bizonyosabban értekezvén ez dologról, tudósítom Ngodat.

Ngod

igaz híve, szolgája
Boldai Márton mp.

P. S. Nagyságodat kérem, hogy nekem megírja azt, ha correspondentiát evvel az német oratorral, mert míg N. nem értek, addig vele való társalkodásomat elkerülöm.

Külczim : Ilmo ac celsmo principi dno dno Georgio Rakoci, dei gratia principi Transylvaniæ, partium regni Hungariæ et Sico-lorum comiti etc. dno dno mihi naturaliter clementissimo.

b)

Az 1652 aug. 3-iki jelentés.

Illustrissime ac celsissime princeps. Domine dne, mihi naturaliter clementissime.

Az úr Isten Nsgdat stb.

Klmes uram, az Nsgd leveleit a vajda kalarásitúl 28. Julii vevén, alázatosan értem, mit parancsoljon. Én klmes uram, tudnám tisztemet s bizony el is járnék hűségesen a Nsgd klmes parancsolatjában, de klmes uram, vagyok csak Isten markában, úgy annyira beteg voltam, hogy miolta a Nsgd póstája elment, többire haláloamat várták, már egy holnapja vagyon, hogy ez keserves betegségben kénlődom, kezeimet, lábaimat nem birom. Ehhez képest az gallus orátorhoz sem mehettém által, hogy végére menjek, mit sollicitált az svét ur* sem penig a Sciaus pasa itt ben levő kapikihájával nem beszélhettem, ha Isten megadja egészségemet, melyet remén-lek, Nsgd parancsolatira szorgalmatos vigyázásom leszen. Az kozák tolmács hogy a moldovai vajda a hatmán fiát akarná havasalföldi vajdává tenni, semmit abban nem tud, má-sokkal is nyavalyám miatt még nem beszélgethettem felőle, arra is, klmes uram, gondviselésem leszen. Az tatár hámnak az vezér kaftánt, kardot küldött, vagyon nyoleczad napja, Juszuf pasa s a több vezérek, kik a várak őrizni az olaszok ellen a toroklatban mentek volt, negyed napja, hogy megjöttek; olasz hajók újonnan huszan mentenek a toroklatban, még a 11 hajó a Fekete tengerről vissza nem jött. Az kozák tolmács olyan hírt beszél, hogy Ragzivil az kozákokra reá ütött, mind

* Skytte Benedek.

asszony-embereket, férfiakat lányatott volna ugyan sokat szablyára. Azt is mondja, sőt ugyan bizonyosan, hogy látott egy levelet a vezér udvarában, melyet a tatár hám írt a vezérnek, kiben a volt írva, hogy a Kalinoczki s Potóczki fiát, Shembreket, kik Krimben Bakesiszarajban a tatár hámnál zálogban voltak tavalytúl fogva többig százezer tallérnál, egy constantinápoli Mehemet nevű jancsár ellopta. Lupul vajda praktikájának mondják lenni, az hajóját annak a Memhetnek kölessel megtöltette, azt Krimben vivén s kiköltöztetvén, úgy lopta el őket, már a vezér minden fele keresteti. Az mint Nsgdnak másszor is irtam, ez a vezér Musza pasának Budán három ízben volt kihája, nem volt soha díván ülő vezér. Az Gürgsi vezér még a Jediculában vagyon. Klmes uram, Nsgdnak akarám alázatosan értésére adni, mivel már Nsgdnak csauz szolgálja Ibraim, ehhez képest hogy Nsgdnak jobb móddal szolgálhasson, a főkövetnek adja instructiójában: a vezérnek jelentse meg annak módja szerint. Az agának megizentem, a vezérnek mondja meg a lengyelek felülését, az tatárok már haza mentenek, de azt mondja az aga, mihelyt az ramazánjok böjtjük elmúlik, mindjárt meg felülnek. Még az párt a hódoltság dolgáról ki nem vehettem, azon leszek, hogy kivegyem, noha az aga azt mondja, nem szükség, mivel az szerint parancsolt az vezér, a mint supplicáltunk, bizonyos dolog, hogy a vezér parancsolt, el is vitték a tömösvári pasának. Tartsa meg isten Nsgdat kívánsága szerint való jó egészségben. Datum Constantinopoli, die 3. Augusti, anno 1652.

Illustrissimæ Celsitudinis vestræ

servitor fidelissimus
Martinus Boldai m. pr.

K. n. (1652.)

Utasítás a portán teendő újabb előterjesztések ügyében.

Az ő nga írásiból excerpált punctumok az portán proponálandók.

1. Mivel mi úgy értettük volt, hogy hlmas császáruk és az németek közt, mind magyarországi s mind egyebütt való dolgokból az békesség végben ment volna, azonban az végekben ellenkező állapotokat látunk lenni naponként, tudjuk pedig azt, hogy ha bizonyos végben ment békesség lőtt volna, több birodalmi között annak haszna mi reánk is ez szegény hazával terjedett volna, ellenben értünk holmi dolgokat, an-

nak okáért, mint hlmas császárunknak híve, hogy mi is tudhassunk vagy ahoz az békességhez mi módon bizni, annak hinni, vagy másképpen magunkra és hlmas császárunk országára vigyázni, s az mikről kívántatik, az fényes portát is tudósítani, nehogy az békességnek hívéen, hlmas császárunk országának valami bántódása történhessék, tanuságot kívánának az fővezértől, ő ngától felőle.

2. Erre micsoda szót teszen az vezér, azt meghallván, ha német részre vonó szívet nem esmerendi ő kglme, menjen tovább az dologban, és mondja meg, mi nem úgy, hogy azzal német császárt ő fgét vádolnók, kivel békességünk van, avagy hogy másképpen az dolog nem eshetnék, mert az ő szíveknek titkát isten és ő magok tudhatják csak, hanem mint az fényes portának igaz híve, kötelességünk szerint, az mint jóakaróinktól értjük, az szerint is jelentjük; adnak azért ilyen dolgot értésünkre, hogy az velenczésekkel és lengyelekkel egyértelemről, elsőben az magyarországi végházakat némettel megvakván, azután hlmas császár ellen való hadat indítsanak. Másikat, hogy Kassában és egy Nyaláb nevű erős vár vagon, melyek nem is véghelyek, ezekbe is feles német hadat szállítsanak, az melyek az erdélyi birodalomnak szélében lévén, álltallátni való, nem egyébre valók, hanem hogy avagy mindenkor had fentartással fáraszszanak bennünket, avagy kételenségből nekik keressük kedveket, avagy ha ezeket nem cselekeszszük, az kész had akkor üthessen be a mikor akar, s Erdélyből könnyebb leszen azután igyekezetekben elébb menniek. Ha azért ez szándékot ugyan végben akarják vinni, mind magunkra való vigyázásért, mind pedig ha történnék, hogy azok az helybeliek nem akarnák bebocsátani az németet és hozzánk folyamodnának, mit kellessék cselekednünk, ezből is az vezér ő nga atyai jó tanácsadását kívánjuk, s oltalmát az fényes portának.

3. Hogy ha az svecusok hozzánk küldeni tanálnának (mivel az lengyelek mostan tractálnak vele, eltelvén azelőtti végezett békességeknek ideje ezennel* és azt derekasban akarván megújítani, hogy onnan is bátorságok levén, ha mi szándékjok valamely felé van, jobb móddal élémehessenek) mind magunk mintvaló barátságunkat közöljük, mind pedig ha annak is módját láthatnók, az fényes portához mi móddal édesítsük és micsoda jó akaratjával is biztasuk az portának őket: erről is kívánunk tanuságot az vezértől ő ngától.

* A béke conferentia 1651-ben Lübeckben ült össze, de eredmény nélkül oszlott el.

4. Tovább menvén eziránt is az dologban, ha oly akadált nem lát ő kglme benne, mondja azt, hát ha embereket küldenek be vagy postaképpen vagy azután derekasban, ő maga adna oly levelet, mely állana addig mi nállunk, hogy ha arra vehetnők őket, embereket bocsátának be, azzal az levéllel mehetnének bátorságosan szokott köntösökben, melyet ha lehet, igyekezzék ő kglme obtienálni és sietséggel kezűnk-höz ki is küldeni, az vezérnek eleiben adván, véllek való hadakozásunkkor is ha lőtt volna nálunk oly levél, ki mellett bátran bemenni merészlettek volna, akkor is elküldenek vala, s az fényes portához kapcsolhatjuk vala őket.

5. Szükségesképpen értse ő kglme ezt is, hogy érkezett hozzánk most is egy svecus,* hazájában nagy úr ember, ki portára akar bemenni peregrinálásnak színe alatt, azt mondja, utána fognak júni mind hozzánk, mind portára való instructiók; vagyon is ugyan szép levele nekünk szöllő, kit az Falcz gróftól Sveciának már választott királyától hozott, de mint látóul jött ember mellett csak úgy írt; mi azért még azon derekason nem fundálhatván, mint bizonyost nem irhatjuk; nem is kell mondani ittlétét, hanem csak talámmal és az igyekezetet kell megjelenteni, hogy mi eziránt is az fényes portának akarnánk jóakarókat szerzeni, azért kívánjuk mind tudni ha van kedvek hozzá, s mind abban fáradozni, ha kívántatik, az levelet is azért kívánjuk.

6. Ezen svecus im az francziai oratornak is irt levelet, úgy tudjuk ugyan bátorságos bemehetésének is módjáról; addig azért ne, hanem elsőbben Kglmed az vezér elméjét experiálván az feljebb irt dolgokról, választ is vevén, sőt ha adnak, az levelet is kézhez vegye, s úgy küldje meg azt az levelet, hogy ha az is valamit mozdit, ne láttassék mások által lenni, hanem inkább mi általunk, oly tanusággal hagyja pedig kglmed mind az kapikihát, mind pedig bizonyos emberét, hogy ha maga kiindul is, de az franczuztól választ hozzanak arra az levélre.

7. Az moldvai vajda állapotjáról való irásokat mind kapikihának, s mind Boros Jánosnak értjük, hogy portának disgratiájában volna, és ha kézre kerithetnék, nem banná. Ebbe is azért Kglmed mind maga s mind az többit úgy instruálja, jó ugyan expiscálni, és tudni az felölle való effectust de valami módon az dolog ne prodáltassék, mintha mi ugyan directe keredzenénk arra, mert kíváltképpen ha úgy van, hogy az vezérhez sok adománynyal küldött complacálván, magok kezdenék értésére adni; de ha per discursum mód

* Skytte (Schütten) Benedek.

volna benne, azt az utat kellene megmutogatni az dologban, hogy túl néhány ezer tatár, s innen nem sok magyar menvén, amazok Lengyelországtól elszoríthatnák, innen kézre kerülhetne. Máté vajdára is ha lenne egy parancsolat.

8. Az kozákok, tatárok, velenczések, persa, Haszon és Ibsir pasáék állapotjok miben legyenek, szorgalmatosan értekezzenek ő kglmek, és némettel való dolgokról is.

(Kemény János fogalmazványa.)

1653.

I.

Lupult leányának kierőszakolt férjhezmenetele a kozák hetmán fiához sajátságos helyzetbe sodorta. Egyik veje Radzivil lengyel nemes volt, igaz hogy dissidens, de még is lengyel, ki nem szerette ugyan a királyt, de a kozák ellen vitézül harczolt s Kis-Oroszország elszakasztását az anyaiállamtól ellenzette. A másik veje a hetmán éppen most az elszakasztáson munkált. A vallásos üldözés, mely ekkor Lengyelországban dívott, egyiknek : a protestánsnak éppen úgy fájt, mint a másiknak : a keleti vallásúnak. De az, bár a sok inség és nyomor főokozója, nem hozta őket össze — külön táborban szolgáltak. Kettőjük között meg akarván tartani az egyensúlyt Lupul : domináló szerepre vágyott. Elhatározta, hogy Mihály vajda régi ábrándját feleleveníti : s Moldvához foglalja Erdélyt és Havaselvét. Ez szegte nyakát.

Mialatt Chmielnicki az oroszokkal alkudozott s a lengyelekkel csatázott, Lupul ábrándos tervével egyenesen a portához fordult. Nem gondolta meg, hogy a három kis országnak egy nagy hatalommá egyesülése ennek érdekeibe ütköznék, mely annak keresztülviteléhez nem fogna járulni. Szolgálati és árulási hosszú sorozata ott nem használt semmit, mert tudták, hogy mikor érdeke úgy hozta magával, csak úgy szolgálta a lengyelt «portai hírek» besugásával. Rákóczynek jó összeköttetései voltak s mesterkedéseiről elég jókor értesült, hogy azokat meghiúsíthassa. A múlt év elején csak Máté elűzésére koholt terveiről értesült Rákóczy, később már kérkedéseiről hallott, hogy pénzét ezentúl nem a porta hizlalására, hanem az ő elűzésére fogja fordítani ;* egy a por-

* Okmánytár 676. l. V. ö. Krauss : Schässburger Chronik. I. 197. l.

tára küldött s onnan megszerzett levele arról győzte meg, hogy csakugyan az ő megbuktatása is tervbe van véve.

Rákóczy elhatározta, hogy nem várja be Lupul támadását, hanem megelőzi. A hetmán már elébb felkereste őtet levelével, mire Rákóczy is 1653. febr. 14-én követeket küldött Czeherinbe: Ráczy Györgyöt és Lucs Istvánt,¹ kik ott felvilágosításokkal szolgáljanak, s előkészítsék, hogy a hetmán semleges maradjon. De szüksége volt Lengyelország jóakarató támogatására is: mert ő végre valahára Lupullal le akart számolni. Törekvéseinek végeztélja a lengyel korona elnyerése volt. A mikorra nézve nem volt megállapodott terve, hiszen eddigi kozák szövethetéseinek is ez volt a titkos rugója. A mostani király törődött, öreg ember, beteges és nem népszerű, halála esetére vagy valami kedvező véletlen folytán elébb is, de ő következetesen haladt az uton, melyre lépett, mert uralkodása kezdetétől kezdve ez a végeztél lebegett előtte. Lupulban törekvéseinek nagy akadályát látta, ez a «semper turbulentus nunquam quietus» ember² határozott ellensége volt neki és országának. Tervei keresztúlvitelének elengedhetetlen feltétele volt, hogy a két oláh vajda határozott s megbízható szövetségese legyen, olyanok, kiknek sorsa az övéhez legyen kötve. A havaseli vajda Máté már atyjának is szövetségese volt, s most midőn Lupul kegyvesztetté lett a portán, nem tartozott a lehetetlenségek közé Moldva székébe megbízható fejedelmet ültetni.

Engel³ írja török krónikák alapján, hogy a fejedelem már 1651-ben kapott fermánt, mely Lupul elűzését elrendelé. De akkor ő e fermánt félretette s Lupul fejről elfordítá a veszélyt.⁴ Kapott ilyen megbízást 1652-ben is. De ekkor sem élt vele, tartva hogy a portán «szokásban is kezdenék venni»⁵ s még inkább a Radzivil iránti tekintetekből. Azóta változtak a viszonyok: s ő is eljöttnek látta az időt actioba

¹ A megbízó levelet l. Okmánytár 119. l. a notariushoz.

² Basire Védirta 14. l.

³ Geschichte der Moldau 270. l.

⁴ Engel: Gesch. der Walachei. 294. l.

⁵ 1653 márcz. 13-iki levele anyjához. Csal. Levelezés 450. l.

lépni Lupul ellen. «Nem tanácsos embernek bevárni ellenségét» írta anyjának márcz. 13-án. Épen országgyűlés volt Fejérvártt, mely márcz. 15-ig tartott. Bizalmasan közölte terveit meghittjeivel, de a hadfölkelésre törvényezikket nem hozatott, elégnék tartá tanácsurait beleegyezését kinyerni s elhatározta gyors és véletlen támadással Lupult elfűzni székéből.

De Lengyelország felől is fedezni akarta magát, mert Lupulnak ott volt egyik támasza; Radzivilt is meg akarta nyugtatni, kinek barátságára sokat adott s a hetman felől is biztosítani akarta magát, ki mint Moldva szomszédja vállallata sikerét kockáztathatta volna, s kitől nem régiben követés járt nála a korábbi barátságos frigy megújítására¹ azon ígérettel, hogy minden ellenséggel kész lesz vele közösen harcolni. Két nappal az után, hogy sergeivel Kemény Jánost Lupul ellen megindítá,² épen abban az időben, midőn Brestben a király országgyűlést tartott,³ márcz. 25-én Szaploneczay Simont elindítá a lengyel királyhoz s főurakhoz, Radzivilhez s a hetmánhoz. Bőven indokolta, hogy mi birta e lépésre mindeniknél: de legbővebben e két utóbbinál. Lupul az ő megbuktatására tört, ezt nem akarja bevárni. Felsorolta a személyén ejtett bántalmakat, háborgatásait, határrablásait, s a kereskedelmi összeköttetésein általa ejtett csorbákat, melyeket eddig is csak Radzivil tekintetéért tűrt el. A mindig habozó király Brestben, hol Szaploneczayt fogadta, nem tudta magát elhatározni s a választ a varsói gyűlésre halasztá.⁴

Egy szász krónikairó Krauss,⁵ ki híven feljegyezte az akkori napi híreket, érdekesen beszéli el a dolog lefolyását. Lupul, Wesselényi Ferencz szövetkeztek Rákóczy megbuktatására s bevonták a tervbe a budai basát, ki hogy pénzt zsarolhasson, mindenik félnek leleplezéseket tett. Egy ilyen leleplezés után a megijedt Lupul cancellárját Stefán Girgi-

¹ L. a hetmán márcz. 29-iki levelét.

² Okmánytár 676. l.

³ Kochowszki Annales I. 363. l.

⁴ Rudawszki Annales 125. l.

⁵ Fontes Rerum. Aust. Script. III. 197. s köv. 11.

ezét Rákóczyhoz küldé s most ez Rákóczytól megnyerve két bojárral szövetkezett Lupul megbuktatására. A terv az volt, hogy a fejedelem magyar borokat küld a vajdának Borostól — az bizonyos, hogy ez jól tudott inni — s mialatt ők tobzódnak, Kemény beüt Moldvába s a mit sem sejtő Lupult elfogja. De a bojárok egyike Czinguly elárulta a tervet, mire a vajda őt s Spatárt a másik árulót felkonezolta. Stefán Girgicze családjával már elébb a Kemény táborába ment; hanem Lupulnak maradt annyi ideje, hogy ideje korán meneküljön kincseivel együtt s Kameniczbe zárkózzék. Kemény Jászvásárt üresen találván utána sietett. Lupul azzal, hogy a főuton küldte ágyuit s kocsijait, melyeket a katonák felverték, félrevezette Keményt, maga pedig mellékuton menekült.

Annai bizonyos, hogy Kemény és Boros márcz. 23-án indultak el, s egy hónap eltelte előtt Jászvásár Boros kezében volt, Lupul menekült a nélkül, hogy csatát is próbált volna, de rokonai Kemény kezébe estek s ő maga Kameniczbe zárkozott. Ez alatt Stefán Girgiczét vajdává választották.¹ Kemény hadai egy részét visszabocsátotta. De a kozák, a mint értesült Lupul bukásáról, segítséget küldött neki: kilencezer emberből álló tábora már készen volt s csak parancsra várt, hogy támadást intézzen a havaseli vajda ellen.² Ez a csapat nem Havasalfölde ellen ment, ápr. 30-án átkelt a Pruthon. A Kemény által ellene küldött csapat nem tartóztatta fel előnyomulásában;³ az új vajda menekült s Jászvásár a kozák kezébe esett, mely innen egyenesen Havasalföldének tartott.⁴ De Mátét Rákóczy nem hagyhatta, elrendelte a hadfölkelést, s daczára fia betegeskedésének máj. végén Földvárnál táborba szállt. Mialatt azonban az erdélyi hadak benyomúlhattak volna, Lupul s a vele egyesült kozák had Kemény egy részhada s az oláh csapatok felett diadalt aratott elébb Foksánnál s máj. 22-én áldozó

¹ Rákóczy ápr. 26-iki levele Családi Lev. 451. 1.

² Rákóczy máj. 4-iki levele Családi Lev. 453. 1.

³ Rákóczy máj. 4-iki levele Családi Lev. 453. 1.

⁴ Családi Lev. 456. 1.

csütörtökön Teleschin folyónál.¹ De nyomon rá Máté a vert had segélyére sietett s segítve egy vihar által, mely a záport a kozákok szeme közé csapta, a kozákokon teljes diadalt aratott, «16 lövő szerszámot, sok prédát nyert». Lupul pedig idején elszaladt.²

Az eddigi eredményekhez sokban járult, hogy a tatár nem segítette a kozákok s a török Lupullal szemben várakozó magatartást tanusított. Az elsővel Máté tárgyalt. A khán örömmel hallá Lupul bukását s elfogását is ajánlá,³ a porta pedig a dolgoknak szabad lefolyást engedett.⁴ Ez alatt jun. 6. körül a hetmantól követség érkezett Rákóczyhoz: Rácz és Lucs is ez időben kerültek haza. De a barátságos levélváltások daczára sem lehetett arra gondolni, hogy a hetmán fiát és sógorát ne segítse, a minthogy tényleg ekkor már beavatkozott a moldvai affaire-be, de arra sem, hogy a lengyelekkel megbéküljön, kiken e télen is Monastyrtsch kastély mellett diadalt aratott.⁵ S mennél élesebbé vált az ellentét a kozákok s lengyelek közt, annál inkább volt indokolva, hogy Rákóczy a májusban megkezdett tárgyalásokat folytassa, a kitérő válasz daczára, melyet Szaploneczay apr. 20-áról magával hozott.⁶

A mint a hadjárat komolyabb alakot kezdett öltetni, máj. 30-án a lengyel király Morstynt Rákóczyhoz küldé bizalmas közlésekkel, ki viszont épen ebben az időben Konieczpolskihoz küldött s Lengyelország eddigi habozása miatt nem minden méltatlankodás nélkül kérdé: ha vajjon a köztársaság a kozákokkal békés úton vagy háborúval akar-e leszámolni s ha háborúval: támadót vagy védelmit akar-e? Radzivilhez, ki közvetítőül ajánlkozott sógora s a fejedelem közt, Lubieniczkit küldé, s irt még egy sereg más főúrnak is,⁷ s e leveleket ugyanattól a követtől Szalánczytól küldötte el,

¹ Csal. Lev. 458. l. Krauss 204. l. Engel: Walachey 291. l.

² Csal. Lev. 459. l. s a többi források i. h.

³ Csal. Lev. 455. l.

⁴ Csal. Lev. 455. l.

⁵ Galiczin 189. l.

⁶ Rudawski 124. l.

⁷ L. Okmánytár 680—685. ll. Ezekben a levelekben a tavaszi hadjáratra vonatkozó sok becses adat van.

ki a királyhoz ment. Panaszkodott, hogy Lupul a király országából jött a szomszéd tartományok békéjének megzavarására — t. i. Kemeniczből — pedig nem sokba került volna, az ő ostromzárolásával e zavaroknak elejét venni. Aztán elmondá, hogy a foglyok megvallották, hogy ő esküvel kötelezte magát a kozákoknak a király ellen segílyt adni hálául a kapott segílyért.¹

A lengyel tábor már akkor Gliliánban volt, Lembergől nem messze s a király a hadak fővezérét Potoczkit utasítá, hogy Szalánczyval tárgyaljon. Itt ugyszólva az eshetőségek tekintetbe vételével csak megbeszélések történtek s midőn a király Szalánczyt haza bocsátá, ez csak annyi biztatást nyert, hogy «ha a kozák Moldvára jő», segílyt adnak.² Ez ígérettel biztosítva volt a lengyel és erdélyi hadak közös operatiója s most a király a maga részéről Morstynt küldte Erdélybe,³ hogy a fejedelemmel a részletekre nézve megállapodásra jusson.⁴ A hír, mely julius végén érkezett Lembergbe, hogy István moldvai vajda visszafoglalta székét, ottan osztatlan örömmel találkozott,⁵ de aggodalommal töltötte el Radzivil veje sorsa iránt — kívált miután arról is értesült, hogy Lupul testvére Rákóczy fogságába esett s sietett is a fejedeleemnél kiszabadítása érdekében lépéseket tenni.¹ Sikertelenül: a dolgok gyors fejlődése következtében a viszonyokban lényeges változás állott be Lupul öcscsének elfogatása által: mely így történt.

Az «áldozói» diadal után (mint Rákóczy nevezé) Máté hazament, hála istenitiszteleteket tartatott s a bojárokat a templomban újabban feleskette hűségére. E perczben a helyzet ura volt s egy kisebb lázadást, melyet ellene próbáltak, könnyű szerrel leverte.⁶ De Lupul megveretésébe nem tudott bele-

¹ Okmánytár 687. l.

² Rákóczy aug. 6-iki levele Csal. Lev. 470. l. V. ö. pedig Rudawski 125. l.

³ Morstynnal megállapodás jött létre — az bizonyos az 1654-iki tárgyalásokból: de ennek pontjai ismeretlenek.

⁴ Okmánytár 127—8. ll.

⁵ Okmánytár 692. l.

⁶ Rákóczy jnn. 27-iki levele. Csal. Lev. 463. l.

nyugodni. Más hada nem volt, mint a melyik vele menekült, de ő ezeket újabb kozák csapatokkal erősítve, testvére vezérlete alatt Stefán ellen küldé. Jul. elején Bakownál ütköztek meg, de Lupul öcsese megveretett¹ «Jászvásáron innen harmad mélyföldön» a magyar és moldvai hadak által² s maga a Lupul öcsese is elfogatott s jul. 21-én Erdélybe vitetett.³

Ez ismételt csapások Lupult új erőfeszítésre ösztönzék. Nejét, leányát s ennek férjét Timuszt a megerősített Szucsavába küldi kincsével együtt, remélve, hogy ezek ottan legalább egy ideig biztonságban lesznek, maga pedig a hetmánhoz sietett,⁴ hogy ottan Szucsava felmentésére segélyhadakat eszközöljön ki. Mindez már utolsó vergődése volt a szerencsétlen embernek. Rákóczy s a két oláh vajda elhatározzák, hogy a hadjáratot Lupul teljes megbuktatásáig fogják folytatni s Petky vezérlete alatt újabb erdélyi csapatok indultak Moldvába, hogy a két oláh vajdával együttesen fogják ostrom alá Szucsavát. S a sikerhez annyival inkább lehetett bizalmuk, mert a portáról hírt vettek, hogy Stefán megkapja a vajdaságot s a kapucsi basa már elindult, s a lengyel királytól Rákóczy egy posta követe, kit a fejedelem a segély megsürgetése miatt küldött hozzá,⁵ hírt hozott, hogy Szucsava alá segélyhadakat küld.⁶ Az ostrom aug. derekán már keményen folyt, «egy darab falát le is rontották» s a hó végén tatár segélyhad is érkezett.⁷ A lengyel király is beváltotta szavát: aug. 22-én tudósítá Rákóczyt, hogy Kondraczki és Dönhoff alatt csapatok indultak el Szucsava alá⁸ s szept. közepe felé maga a király is elindult.⁹ Kemény pedig Erdélyből vezetett ki ágyukat s segélyhadakat.¹⁰

¹ Rákóczy Lev. jul. 5. 465. 1.

² Jul. 15. levél. U. o. 466. 1.

³ U. o. 466. 1.

⁴ U. o. jul. 22., 28., aug. 3.

⁵ Tört. Tár. 1888. évf. 466. 1.

⁶ A Rákóczyak Csal. Lev. az aug. 6-iki levél. 470. 1.

⁷ U. o. 471—2. ll.

⁸ Okmánytár 124 és 690 ll.

⁹ Csal. Lev. 473. 1.

¹⁰ Csal. Lev. 474. 1.

A Szucsavába zárt kozákok kitartással védelmezték magukat, daczára, hogy az élelmiszer már sept. elején elfogyott s vezérük Timusz tobzódással töltötte életét.¹ Ipa Lupul mindent elkövetett, hogy nejét, gyermekeit kiszabadíthassa, de sok idő telt belé, míg egy tizezer emberből álló hadat össze tudott gyűjteni. De már késő volt. Egy tobzódása alkalmával Dönhoff tüzérei sátrába löttek, s egy kartácsgolyó a széket találta, melyen ült. Ennek egy forgása olyan sebet okozott, hogy pár nap múlva belehalt.² Halála után Fedorenko vette át a parancsnokságot: de ő sem tarthatta magát. Okt. 9-én feladta a várat. Lupul családja — neje, gyermekei — a Stefán kezébe estek, ki ezzel visszafoglalta hoszpodárságát s (nov. elején) a portától elnyerte a botot és zászlót.³ De a háborúnak ezzel még nem volt vége: az erdélyi és az oláh hadak Chotinnál egyesültek a legyél királylyal levő hadakkal (okt. 16.) — mire valóban szükség volt, mert nemcsak Lupul nyomult elő hadaival, hanem Chmielniczki is, hogy fia halálát megbosszulja. S Chmielniczki segélyére megindult a tatár horda is, melynek khánját gazdag ajándékokkal s zsákmányígéretekkel bírta az elindulásra. De midőn a khán értesült, hogy Szucsava elesett s zsákmányra kilátás sincs, elfogatta Lupult s lánczokba verve Konstantinápolyba küldte. Hanem azért mindenik fél, lengyelek és oláhok egy- s kozákok és tatárok másfelől táborban maradtak az egész november hóban s december nagy részében, a nélkül, hogy döntő ütközetbe mertek volna bocsátkozni. Végre a kérdést az oldotta meg, hogy a lengyelek nov. végén külön tárgyalást kezdettek a tatárokkal s decz. 15-én megkötötték a békét, mikor aztán a király téli szállásra bocsátotta hadait. Chmielniczki a khántól elválva, ki gazdag zsákmánynyal megrakodva tért vissza, Czeherinbe ment, hol a czár küldöttei már vártak rá. Itt aztán Kis-Oroszország végleg elszakadt Lengyelországtól. (1654. január.)

Az alatt az idő alatt, míg a két tábor várta a döntő

¹ L. Wilhelm Schmidt: Szuczava. Czernowitz 1876. 173. l.

² Csal. Lev. 474. l. Schmidt i. h.

³ Csal. lev. 476. l.

ütközetet, mely nem következett be, Rákóczy elhatározta a leMBERGI és GLILIANI tárgyalások folytatását. A mint a lengyel király a táborhoz érkezett, üdvözlétére főúri követeket küldött hozzá: Bethlen Jánost és Mikes Mihályt. E zavaros állapotokban, midőn még attól is lehetett tartani, hogy a kozák, tatár s török szövetkezni fognak egymással, meg voltak bizva, hogy egy tatár-török háború esetére biztosítsák a lengyel király segélyét még ezek ellen is, s igyekezzenek az ő, fia s néhány főúr számára megszerezni a lengyel indigenatust. Okt. 27-én értek véget a tárgyalások a királylyal, ki nagy becsülettel látta őket, megígérte, hogy ha a török vagy tatár megtámadja Rákóczyt, meg fogja segíteni s e határozatot a jövőndő varsói országgyűléssel is megerősítteti. Az indigenatusra nézve is biztatást nyertek.¹ Az erdélyi hadak ez alatt, a lengyel király kívánságához képest, haza bocsátattak, az utolsó csapatot decz. 10-én bocsátotta haza a király Mikes Mihálylyal, hízeltő és barátságos levél kíséretében, melyben kiemelte, hogy ő a tárgyalások eredményeiről is fogja értesíteni.² Stefán vajda pedig kötelezte magát, hogy a Szucsavában lefoglalt kincsből 100 ezer aranyat s 25 ezer tallért Rákóczynak kézbesít.

II.

1653-ban Sebessy volt a kapitliha: de jelentései közül csak egyetlen egy maradt fenn: a szeptember 14-én kelt, mely az Okmánytár 131 s köv. II. látott világot. Pedig nagy fontosságú tárgyalások voltak, melyek Lupul bukására s Stefán vajdának elismerésére vezettek. Kényes ügy volt az is, midőn Rákóczy hadait a lengyel királyéval egyesítette: Rákóczy tartott a porta nehezitelésétől, annyival inkább, mert a kapitliha nem tett jelentést a portára. De a siker megszerezte számára annak az elnézését.

Az év végén mint főkövet Barcsay ment a portára,³ s a kapitilhaságban Sebessyt Torday Ferencz váltotta fel.

¹ Rákóczy nov. 13-iki levele Csal. Lev. 477. 1.

² Rummy: Monumenta Hungarica, Pest 1846. II. k. 305. 1.

³ Csal. Lev. 482. 1.

AKTÁK ÉS LEVELEK.

Kelet nélkül (1653 elején).

Lupul vajda levele a portára Rákóczy és Máté vajda megbuktatása ügyében.

Copia literarum ex turcico Basilii Moldaviæ principis ad Otthomannicam portam.

Fulgentissima præpotentissimi imperatoris porta animadvertere potest, meam synceritatem et fidelitatem, adhuc a tempore Gratiani principis Moldaviæ, quando facta liga cum Polonis contra potentissimum imperium Otthomannicum, illi ac cæteris boiaronibus nolui assentiri, et ideo candenti ferro ustus sum in pectore, a Moise profugo in Poloniam, incarceratus primo, vix morte evasi, et quia Bernavzky juratum hostem imperio Otthomannico evocatum ex Polonia ad manus imperatorias transmisi. Secundo ob mortem illi illatam ad necem quæsitus, vix eam effugi, ac tandem nutu divino, faventissimi imperatoris sultani Amurati gratia, Moldaviæ vaivoda denunciatus sum, in quo officio quam fidelis extiterim, vel ex hoc patet, quod sine ullo damno, maxime vero Polonorum, sultanum Amurat, eiusque vezirium Murtazan cum Polonis complacaverim et pacificaverim. Nunc vero ut Moschovitæ et Cosaci Asacum sine ullo bello redderent, magnis expensis et laboribus effeci, et Moschovitas imperatori amicos, Polonis vero hostes conciliavi. Et si præpotentissimus imperator, mihi vel fratri, vel genero meo Transalpinæ dominatum concesserit, ductor ero in Poloniam exercitui imperatoris, Cosacos vero ut Moschovitis ferant auxilium, contra Polonos incitabo, atque sic Polonia Moschovitis, Cosacis, inde a partibus duabus bellum, hinc a Scythiis, Moldavis, et Transalpinis ac Ottomannis habebunt. De Transylvania facile est negotium, vias ego quibus aggredienda est ex Moldavia et Transalpina, novi optime, inde passa Temesvariensis, hinc Ottomanni, Scythæ, Moldavi, Transalpini. Accedit, quod in Transylvania plus quam tertia pars est Valachorum, quibus promissa libertate, et contra Hungaros sine mora incitabo,

ac sic domi forisque bellum habebunt, nec quo se vertere debeant, scient. Matthæus vero totus est in servitiis Hungarorum et Polonorum, in his habens fiduciam, illucque suos deferens thesauros. At ego cum tota prosapia mea in Turciam, a quibus dominium habemus, apud eos et pro ipsis moriamur. Hæc considerata sunt præpotentissimo imperatori, eiusque veziriis ut hoc modo propagent imperii fines. Ego fidelitatem et servitia offero.

(Lupul vajda levelének egykorú fordítása.)

Szaplonczay küldetése Lengyelországba.

a)

1653 márcz. 25.

Rákóczy levele a lengyel királyhoz «ratione expeditionis Moldovicae».

(Közölve Rudawszky Annales 123. l., s Okmánytár II. Rákóczy György diplomaciai összeköttetései történetéhez 674. l. Eredetije a pétervári ltárban.)

b)

Ugyanakkor. A Radziwilhoz írott levél.

(Közölve Okmánytár 675. l.)

c)

Ugyanakkor ad alios optimates et senatores Poloniae.

(Közölve Okmánytár 677. l.)

d)

Ugyanakkor Chmielnicki Bogdán kozák hetmánhoz.

(Közölve Okmánytár 678. l.)

Jegyzet. A választ e levélre l. alább az okiratok közt.

e)

1653 ápr. 20. (uj. szerint 30.)

A lengyel király válasza Rákóczyhoz.

(Közölve Rudawski Annales 124. l.)

1653 márcz. 29.

A hetmán Rákóczynak minden ellensége ellen segítséget ígér.

Sersme princeps Transilvaniae
Dne dne nobis observandissime.

Quoniam indissolubile amicitiae vinculum Ser. Cels. Vra erga nos praestat, gratissimum nobis est. Propensam Ser. Cels. Vrae benevolentiam tum legati nostri, tum etiam a Ser. Cels. Vra fideles missi et literis et oretenus sufficienter nobis exposuerunt, et summopere nos delectaverunt. Unice postulamus, velit Ser. Cels. Vra inposterum quoque eodem in nos benevolentiae studio ferri, ne inimici nostri solatium referant. Nos vero cum toto exercitu Zaporoviensi omni occasione ad quoslibet hostes profligandos Ser. Cels. Vrae inservire paratos fore pollicemur. Plura legati Ser. Cels. Vrae de nostro studio relaturi sunt, quibus plenam dedimus fidem, nihilque eos detinuimus. Interim nosmet ipsos in sinum benevolentiae Ser. Cels. Vrae reponentes, longissimos ac felicissimos annos Ser. Cels. Vrae a superis precamur.

Subotoviae datum die 29. Martii anno dni 1653.

Ser. Cels Vrae candidus amicus
ad servitia paratus
Bohdan Chmielnicki hetman
zwoyskiem Zaporoskiego

Külczim: Sersmo Georgio Rakoczy principi Transsylvaniae, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti, dno dno nobis colendissimo etc.

1653 k. n.

A hetmán visszabocsátja Ráczt és Luczt.

Sersme princeps Transylvaniæ, dne nobis observandissime.

Pergratum nobis est, quod Sersma Celdo Vra pristinam erga nos servando amicitiam, tum legatos nostros Zaporovienses benevolo suscepit, tum quoque literis suis favore plenis amicabili nos visitare voluerit, per dnum Stephanum Luci. In eadem ergo stantes amicitia, prout per legatos nostros eam declaravimus, sufficienter ita per literas nostras, necnon per dnum Stephanum Luci, legatum serenissimæ Celsnis Vrä eandem declaramus; pluraque locuti sumus cum eodem Stephano Luci, qui omnia oretenus relaturus est. Ut vero Serma Celdo Vra sit semper in amore stabilis erga nos, deus teroptimus maximus efficiat; sicut autem nullam dedimus occasionem unquam dirimendæ charitatis, ita nec daturi sumus. Interim ut diutissimos vivat in annos floreatque Sersma Celdo Vra, unice precamur. Datum Czyhyrini, anno dni 1653.

Sermæ Celdni Vrä

studiosus ad omnia amicus et servus

Bohdan Chmielnicki

Hetman zwoyskiem Zaporozkiem.

Külczim: Sersmo Georgio Racoci principi Transylvaniæ, partium regni Hungariæ dno et Siculorum comiti.

Jegyzet. Rákóczynak 1653 febr. 14-én a kozákság notariusához intézett megbízó levelét lásd Okmánytár 119. l. A hetmanhoz ugyanez alkalommal intézett levél még lappang.

1653 ápr. 3.

Radzivil levele az özvegy fejedelemasszonyhoz.

Serenissima princeps

Domina mater observandissima.

Nuncius de prospera valetudine et rerum examine sententia successu Ser. Dil. Vesträ magno nos recreavit gaudio, quem statum ut deus opt. maximus perpetuum esse velit, ex animo precamur. Interim ne quæ nobis observantiæ, quæ promptum ad obsequia filium decet, elabatur opportunitas, Ser. Dilectionem Vram per præsentium exhibitorem literis

nostris compellendam esse putavimus, tanquam testibus sinceri et constantis animi nostri erga Ser. Dilectionem Vestram. De cujus reciproco erga nos et materno affectu indubitanter persvasi, promptitudinem officiorum nostrorum Ser. Dil. Vestrae deferimus, vitam longam ac fausta omnia a deo opt. maximo precati. Datæ Brestæ Lithvaniæ die 3. Aprilis anno 1653.

Ser. Dil. Vestrae

filius ad obsequia

paratissimus

Janussius Radzivil dei gratia dux Birzarum et Dubincorum, Sacri Rom. Imp. princeps Neveliae et Sebesii comes palatinus Vilnensis, exercituum magni ducatus Lithvaniæ dux campestris, Casiminensis, Borysoviensis, Camenecensis, Seyvensis, Bystriycensis, Vilhiensis, Retoviensis, Lubecensis, Lorovien-sis gubernator.

J. Radzivill mp.

Külczim: Serenissimæ principi domnæ Susannæ Lorantfi dei gratiæ Tranniæ principi partium regni Hungariæ dominæ et Siculorum comitissæ dominæ et matri observandissimæ.

1653 ápr. 28.

Rákóczy levele a nádorhoz a moldvai hadfolytatás eredményeiről.

(Hurmuzaki Documente V. k. 15. l.)

1653 máj. 2—16.

Jelentések ugyan e hadfolytatásról.

(Hurmuzaki Documente V. 15—17. ll.)

1653 máj. 30.

A lengyel király Morstynt Rákóczyhoz küldi.

Joannes Casimirus dei gratia rex Poloniæ, magnus dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Smolensciæ Czernichoviæque, nec non Svecorum, Gothorum, Vandalorum hæreditarius rex.

Ilme princeps, amice et vicine noster charissime. Quo

luculentius noster Ilti Vræ pateat affectus, contestandi ejusdem causa, cum de nonnullis cum ipsa negotiis conferendi studio mittimus grosum Andream Morsztyn dapiferum Sandomiriensem, cameræ nostræ intimum familiarem, cui ut facilem aurem præbeat Iltas Vra, in hisque fidem habeat, amanter postulamus. Cæterum prosperam et commodam a deo valetudinem Iltati Vræ ex animo precamur. Datæ Var-saviæ die XXX. mensis Mai anno dni 1653. Regnorum nostro-rum Poloniæ V-to Sveciæ vero I-to anno.

Joannes Casimirus rex.

Külczim: Paria literarum regis Poloniæ ad celsimum Tran-sylvaniæ principem datarum.

1653 jun. 5.

Lórántfi Susánnának Pocsaj 5. Junii 1653-ban Klobu-csiczki Andráshoz írt leveléből:

. . . . 3. præsentis nekünk írt klmed levelét vevén, fiunk levelét is szintén most hozák (melyet im kezéhez küldöttünk klmdnek), mit írjon, megértettük. Az moldvai állapotot az mi illeti, mi is fiúnknak kívánjuk mindenkor ez világon való böcsületit s mindenek előtt való jó hírit, nevét, s nem is bán-nók most, ha maga is jelen lött volna azon a győzedelmes har-czon s Isten ő szent fölsége szerencsértette volna. De immár meglévén, akarjuk, hogy ott nem volt, inkább kinyilatkozik így az Istennek dicsőséges nagy ereje, hogy kevés által verette-tett meg, mintsem ha sokan löttek volna. Bezzeg most volna az lengyelnek is jó módja az boszúállásban, ha ugyan szíve szerint haragudnék reá. Tartozunk közönségesen az úr Isten-nek nagy hálaadással érette, kit elhittük, klmetek sem múltat el ott is közönségesen. Mi is intettük s intjük is fiunkat, hogy hálaadatlan ne légyen érette, hogy Isten ennekutánna is min-den jóra segítse s gonoszakaróit reménségekben megfogyat-koztassa. Az herczegnek és Lubiniczkinék szóló leveleket megíratván, im kezéhez küldöttük Kldnek

Szalánczy és Lubienieczki juniusi követsége Lengyelországba
«bello Moldavico ingruente».

a)

1653 jun. eleje (kelet nélkül)

Konieczpolszkihoz.

b)

U. a.

Radzivilhez Lubienieczki által.

c)

U. a.

Wisniowieczkihez (herczeg Korybut Mihály).

d)

U. a.

Ad subjudicem palatinatus Cracowiae.

e)

U. a.

A királyhoz.

f)

U. a.

Potoczkihoz.

Megjelentek (de a kelet megemlítése nélkül Okmánytár II. Rákóczy György diplomaciai összeköttetései történetéhez. 680—689. ll.)

Jegyzet. E levelek egyikében sincs megnevezve Szalánczy, de hogy ő volt a követ, lásd Okmánytár 122. l. Jaskolszki levelét. Lubienieczkinek külön megbízatása volt.

Potoczki tárgyalása Szalánczyval az erdélyi s lengyel hadak együttes fellépése ügyében.

a)

1653 junius 10-iki pontozatok.

Resolutio eorum, quae magn. dnus legatus ilmi dni generalis regni Poloniae penes instructionem proposita habuit.

1. Primum etiam constantem ilmi dni generalis in suam celdnem affectionem per isthanc etiam legationem abunde declaratam compari propensione amplexa, nulla non (*sic!*) occasione sua celdo per mutua benevolentiae studia compensare intermissura est.

Ad 2. Virtute instructionis a sua celdne acceptae generalis suae celdnis in Moldaviam expeditus obligabatur (si ipsam et regiam Mtem et ilmum dnum generalem pro brevi temporis spatio, et propere bellicae expeditionis cursu non licuerit) saltem confinarios suae Mtis officiales de tribus istis edocere: imprimis etiam, quod illa expeditio tantum abest, ut contra jura vicinitatis antiquae hostili ausu et intentione contra suam Mtem suscepta fuisset, ut nihil magis in mandatis a sua celdne acceperit, quam ut vicinitate cum Polonia illibate conservata, nihil, nisi amotionem Basilii vajvodae, vicini perniciosissimi, intenderet. Secundo. Conatibus Kozakorum, maxime autem procinctu eorum intellectis, eosdem superinde quantocius redderet certiores. Tertio. Ut in hoc negotio sincerum correspondendi, imo et tractandi animum offerret, quae illum praestitisse manifestabitur, dummodo literas illius ad capitaneum Kondraczky et officiales Kamenicienses datas, et interceptas ternas Kozakorum, ad eosdem in specie transmissas repetere, ut originaliter emanatae sint, perlegereve ne molestum habeant. Ex quibus abunde licebit cognoscere, suam celdnem ante requisitionem etiam ilmi dni generalis erga serman regiam Mtem et rempublicam inclinatione sincera propendisse, quo nihilominus obstaculo mora et defectus intervenerit, eandem alte latet.

Ad 3. Quod de Kozakorum et vajvodae Basilii hostili intentione suam celdnem certiore fecerit, rem gratam, et amicitiae sincerae consonam fecit, quam interea vicina regio Valachiae et partiales quidam exercitus nostri illic excubantes, re ipsa sensere, nec dubium, quin dehinc etiam et erga Po-

loniam, et hasce regiones pari hostilitatis consilio et proposito ducantur, quibus suam celdnem obvigilare ilmus dnus generalis ut excitat, dignum et æquum censet.

Ad 4. Quantum attinet invitationem ad socia arma et intimationem de expediendis ad suam Mtem legatis tam per suam celdnem, quam etiam consortes confœderatos, consilio suæ celdnis ad id inducendos: quamvis autem legatum suæ-Mtis, quem ex literis ejus sua celdo ad se jam destinatum intellexerat, condecienti honore et propensione observanti certo et brevi expectet, nihilominus rem confœderatis communicare et intimare, suum etiam ad suam Mtem legatum expedire haud intermissura est, verum illorum iter et adventus ad suam Mtem, promiscuique rerum tractatus et resolutiones spatia temporis requirunt, quæ nisi præmissa et conclusione formali terminata sint, talia negotia exequi, nonnisi inordinata et in similibus inusitata methodo posse videntur, siquidem confœderationum in rebus bellicis finis, bene disposita armorum conjunctio habeatur, ex diametro experientia testatum est mora et procrastinatione saepe periculum inferri, præsertim cum hostis et paratus et ex utraque parte proximus sit. Eam ob rem, quo serma regia Mtas et respublica, ac etiam ilmus dnus generalis erga sese et omnem christianitatem bene merendi suæ celdnis studium expertum haberet, in quantum status regni sui, tot æmulorum et fortissimarum gentium vicinitate circumsepti permisit, animum suum aperire et declarare haud recusavit, nihil dubia sermam Mtem regiam et rempublicam, dnumque illum generalem eadem, qua sua celdo facit, sinceræ propensionis trutina præponderaturos, eoque pacto subsidia benevolentiae christianis vicinis competentia suæ celdni communicaturos, ut hoc exemplo non tantum suam celdnem, sed et alios christianos principes et regna sibi devinciant et alliciant. Cum itaque in hoc rerum statu invitata belli societas et conjunctio armorum ultroneaque Kozakorum, etiamsi dehinc per exercitum Transylvanicum impetito Basilio suppetias denearent, aggressio manifestam contra Turcas et Tartaros hostilitatis declarationem subinferre videatur, cognita re, procul dubio confestim ditiones suæ celdnis ex aliquot partibus utraque gens invadere posset, cui obstare absque ope et opera aliorum principum christianorum (quod fateri cogitur) minime valeret, quorum benevolentiae et auxiliorum sufficientium priusquam certior redderetur sua celdo, se præcipitari et tanto involvere periculo inconsultum ducit, quod uti nec conveniret, ita ab ullo christianorum vicinorum id desiderari haud ambigit. Insuper nec illius sua celdo certa est, an

sersma regia Mtas et respublica talem præsupposuerit casum, si nempe Turca huic bello sive mediate, sive immediate se immiscuerit, imo etiamsi otiosum spectatorem aget, an parta contra Kozacos et Tartaros victoria, Turcæ etiam bellum intentarent, et quibus associatis. Quæ omnia siquidem ratione casuum prænatorum prævium tractatum recte institutum requirant, dum is exordiri possit et bono fine terminari, certi quidpiam superinde concludere, et secundum intimationem ilmi dni generalis et suæ celdnis placita minime possit. In casu vero defensionis, si scilicet suam celdnem, vel principem Matthæum Kozacorum et Basilii exercitus aggredierentur, et sua celdo pro confœderationis suæ nexu, et necessitatis exigentia illi occurreret, ut ilmus dnus generalis juxta spontaneam suam oblationem et assecurationem medio legati sui factam, in persequendis et aggrediendis Kozacis justo exercitu adsit, et cum suæ celdnis obviam missis exercitibus correspondentiam colat, ita ut commoditas belligerationis dictabit, vel conjunctis, vel sejunctis castris: in hoc casu sive prosper, sive infaustus subveniat eventus, armorum suorum cum suæ sersmæ Mtis consociationem sua celdo certo certius promittit. Hanc ipsam benevolentiae effectuationem expetens sua celdo, in casu etiam, quo in Moldaviam recentes suas copias immittens, a Kozacis impedirentur et offenderentur. Quod uti obnixè contendit, ita suam et confœderatorum principum promptitudinem semper paratam pectore toto offert, et pollicetur. De aliis vero, prætactis scilicet negotiis, conclusionem omnem ad tractatum medio ablegati sui instituendum relegat.

Sin autem præpedita a Turcis vajvodam Basilium, et Kozacos, inpræsentiarum offensive adoriri sua celdo nequireret, ac interea rem suspensam tenere cogeretur, nulla in fundamentalibus præspecificatis cum sua Mtate regia et respublica præhabita conclusione, in hoc etiam puncto certiorrem convenientiam per futurum tractatum unanimi consensu sua celdo inire nititur. Interim sua celdo cum dno generali in omnibus bonam correspondentiam exercere, et per omnes occasiones promotioni rerum suæ Mtis invigilare cum summa integritate parata est, hoc ipsum ab ilmo dno generali sua etiam celdo erga se derivari nihil dubia. Insimul vult etiam certior reddi, num cum Kozacis aliquem pacis ineundæ animum habeant? Regiam autem suam Mtem, et dnum generalem legatus suæ celdinis ubi offendendo erit?

Ad 5. Occasione sic ferente, si Kozaci auxilia sua Basilio vajvodæ subministraverint, et suæ celdnis exercitus regiones illas Valachiarum adiverint, auxiliariis ilmi dni

generalis copiis ad Szorokam fluvium Nisztrum trajiciendum esset.

Ad 6. Detentione istius vajvodæ christiana suæ Mtis benignitas nequaquam male audisset, nec ullam meruisset accusationem, imo consideratione noxiæ istius conjunctionis, (qua adjunctus tribus istis regnis flammam injicere conatus est, uti tyrannidem homine christiano indignam ubicunque potuit exercere, haud intermisit), coram deo et toto orbe christiano, majorem obtinere potuisse videtur laudem illius ad tempus intra certos cancellos reservatione, quam dimissione tot malis ansum suppeditatam fuisse, benignitas siquidem, et libertatis concessio bonis impertiri solita ingeniis in abusum proclivibus communis esse, necrite potest, nec debet; eadem æquitatis lege hoc ipsi negari debebat, qua nullis hactenus indigenis, et patritiis talia in vicina christianorum regna exercere sua Mtas permisit, imo quanto is inquietiori et versutiori agitur ingenio, tanto strictioribus tranquillitatis repagulis ad tempus circumdandus erat, siquidem juxta recognitionem et certificationem ilmi dni generalis vajvodæ illius hostilis in ista tria regna, et consequenter ipsam Poloniam machinatio et malemeditandi studium jam ante haud ignotum fuerat.

Atque hæc erant, quæ brevibus pro re nata, et proposita dni legati nomine ilmi dni generalis repræsentata sua celdo respondere, et pro negotiis istius in futurum ampliori tractatu, et conclusione præmittere voluit. Eidem de cætero benevola affectione inclinans. Datum.

Kivül: Copia resolutionis ad proposita dni generalis per suam celdnem datæ. Anno 1653. 10. Junii.

(Egykorú Rákóczy cancelláriájában vett másolat.)

b)

1653 jun. 24-iki resolutio.

Resolutio ad puncta ilmi ac celismi principis Transylvaniae, Hungariae partium, dni et comitis Siculorum per gen. dnum Gabrielem Szalánczy de Szent Thomas tabulae judicariae assessorem legatum exposita.

Gratissimo excipit animo ilmus palatinus Kiowæ et exercituum regni Poloniae generalis exhibitam sibi ab ilma celdne

amicam salutationem et comprecationem, tam bonæ valetudinis quam etiam felicitum successuum, reciproca vice apprecando, ut is, per quem reges regnant, per quem principes principatus suos fausto gubernant imperio, per quem bellicosissimi duces amplissima de hostibus reportant trophæa, non modo in multam annorum seriem incolumitatem, verum etiam prosperrimos successus ilmæ celdni largiatur, et hoc divina sua efficiat omnipotentia, ut omnes actus ipsius omni abundant gloria et felicitate.

Eadem animi gratitudine prosequitur, quod institutam secum correspondentiam eo quo par est candore, et antea et nunc prosequatur, quod cum ex multis ilmæ celdnis studiis pateat, tum vel maxime exinde, quod de reportata per illum principem Matthæum ac exercitus suæ celdnis de Basilio palatino Moldaviæ eique in societatem adjuncto Thimothæo Chmelniczky rebellis sacræ regiæ Mtis et reipublicæ parentis filio, victoria renunciât. Polliceturque vicissim in omnibus occasionibus, et iis maxime, quæ ad augendum nominis christiani bonum pertinebunt, syncerissime et fidelissime cum ilma celdne correspondere. Et quoniam sac. regia Mtas dnus clementissimus exolvendo promissa, misit ad ilmam celsdnem suum legatum gen. dnum Morsztyn dapiferum Sandomiriensem, ex quo statum rerum nostrarum et mentem sac. regiæ Mtis, ac etiam benevolentiam ipsius erga se cognoscet.

Et hæc omnia proposita indigent fundamentali confidentia et conclusione: idcirco ut res suas integras et securas ilmus ac celmsus princeps ex parte hostium suorum habeat, svadet ilmus, ut ilma celsdo exercitus suos finibus ab ea parte, a qua sperat hostilitatem, quamproxime applicet, et circa ipsos sit præsens, sive etiam in eo resideat loco, ex quo illi cum sac. regia Mte facilius sit conferentia, et campus præbendorum sibi ab utrinque in casu hostilitatis subsidiorum. Interim ratio et ipsa postulat necessitas, ut ilma celdo cum confœderatis sibi principibus mittant legatos plenaria facultate ad tractandum instructos ad sac. regiam Mtem, qui tantum negotium ab utrinque componere et concludere possint. Hoc sibi præterea ilma celdo de benevolentia sac. regiæ Mtis polliceatur, quod sac. regia Mtas a justis et congruentibus non abhorrebit oblati sibi mediis et conditionibus, uti officia amici paribus rependi debent officiis, ita et correspondentia pari exolvi debet correspondentia. Quoniam itaque ilma celdo varia et bono sac. regiæ Mtis ac reipublicæ servientia sac. regiæ Mti nunciavit, idcirco etiam ilmus palatinus

Kijoviensis nunciat, quod Chmelnicius cum Scithis tendat ad castra et contra exercitum nostrum.

Quantum attinet exercitum nostrum, ejus jam excedit numerus quinquaginta millia hominum. Quoad praesentiam sac. regiae Mtis, ea est nunc Leopoli, brevi tamen sac. regia Mtas castris est affutura.

Literæ testium ratione publici motus sunt jam tertio a sac. regia Mte ad totius reipublicæ nobilitatem extraditæ, et procul dubio in incrementum exercitus Poloni excrecent; nec est reliquum, tantummodo ut divina mtas, quam et humillime exoramus, actus nostros secundet. Hæc nunciando consultissimum ilmus existimat, ut reciproce ilma celdo cum confœderatis sibi principibus exercitus suos apparent, colligant et sint quam instructissimi.

Sacra regia Mtas cum Chmelnicio, nulla videt pacis media et aliam cum eo non optat, tantummodo hanc, quæ armis comparabitur; prohibet enim ulteriorem sac. regiae Mtis clementiam uti pertinacissima ipsius rebellio, ita toties promissa et parata sac. regiae Mti et reipublicæ non servata fides, effusus toties nobilium sanguis, depopulata dei ter optimi maximi fana, devastatæ provinciæ et quod caput rei est, desponsata imperatori Turcarum subjectio. Et ideo sac. regia Mtas cum republica nostra tantos congregavit exercitus, ut tandem aliquando rebellem illius contumaciam comprimere, regnoque suo desideratam valeat comparare tranquillitatem.

Non hæret id menti sac. regiae Mti et reipublicæ, ut velit in præjudicium ilmæ celdnis clementiam suam huic rebelli præstare, et media ineundæ ac concludendæ cum eodem pacis assumere, siquidem sac. regia Mtas hoc intendit, ut hæc pax bello paretur, et dum vota divina Mtas secundavit, non aliud ilma celdo sperare potest, tantum quod jura amicitiae, et antiquorum cum regno Transylvaniae fœderum integre, illibate et inviolate tam a sac. regia Mte, quam etiam ab ipsa republica conservabuntur.

Quantum attinet Basilium palatinum Moldaviae, censet ilmus non adeo istius hominis ponderandam esse hostilitatem, et magis optat, ut ilma celdo diligentius attendere velit hostilitati Chmelnicii, et comprimendis illius viribus suas vires nostris adjungat; si etenim in eam venit audaciam, ut etsi bello nostro distentus fuisset, et fortuna ipsius ad ruinam inclinasset, attamen ausus sit impetere exercitus ilmæ celdnis et ilmi palatini Valachiae; quæ non faceret, quæ non auderet, si illi fortuna in bello nobiscum favore suo arrideret. Certum est, non in solo Poloniae regno ipsius se se contineret hostilitas, verum sine dubio pergeret primum ad ilmam celdnem,

post vero et ad alios, et quodcunque illi placeret, hoc aggregeretur, et in his votis suis potiri contendere. Ideirco satius existimat ilmus, primum confringendis Chmielnicii viribus studere, postea vero Basilii, qui sine Chmielnicio* aut exiguus, aut nullus est.

Quoad illum Radzivilium ducem palatinum Vilensem ac exercitus Lithvanici campiductorem, sic jam cum exercitu Lithvanico Chmielnicii copias aggressus est, et Czerniechoviam civitatem Kozakorum nobilissimam exsecuit. Hic siquidem hac Chmielnicius ipse cum exercitu tendit, nihil certius, quam quod circa Boristhenem bellum geret et vires ipsius distrahet.

Non habet quidquam sac. regia Mtas antiquius, quam ut christianitas omnibus bonis et felicitatibus circumfluat; quapropter quoniam ilma celdo rem christianitatis agit, enitetur sac. regia Mtas, ut ilma celdo a sacra imperatoria Romanorum Mte sit segura, nec dubitando, hæc omnia pro affinitatis, amicitiae et vicinitatis nexu sac. regiam Mtem a sacra imperatoria Mte obtenturam.

De reliquo quidquid agitur inter nos, sacra silentii involvetur fide et arcano recondetur.

His expositis et ea resolutione in propositis materiis data, diligenter officia et obsequia mea ilmæ celdini recomendo. In castris ad Gliniani 24. Junii 1653.

Stanislaus Potoczki

Palatinus Kijoviensis, generalis exercituum.

L. S.

(Rákóczy irodájában készült másolat.)

c)

1653.**

Potoczki izenete az erdélyi fejedelemez.

Punctorum ab ilmo et celsmo principe Transylvaniæ per replicam ad illum generalem exercitus regni Poloniæ transmissorum resolutio.

Propositi mei semper erat, illa in sersmum regem dnum meum celsmum et inclitam rempublicam nostram affectus Ilmæ Cels. Tuæ argumenta tantum æstimare, quantum ipsa

* *Oldalt Klob. kezével*: NB. csuda kívánság.

** V. ö. a jul. 28-ki s a jul. 31-ki levéllel. 275—6. ll.

evidenti sinceritate et immutabili confidentia Ilmæ Cels. Tuæ constare videntur.

Et inprimis ubi manifestum esse didici nullam cum Basilio et sibi fœderatorum intercessisse armorum amnistiam, quin potius hucusque feliciter exercitus ab Ilma Cels. Tua adversus eum coadunatos in citerioribus Valachiae partibus commorari, quid restat? nisi unicum illud curare, ut quantocius conjunctio armorum adversus hostiles impetus pari nostro gradu in unum coalescat; quod vel maxime ex eo Ilmam Cels. Tuam apud sermam regiam Mtem totamque rempublicam facile obtenturam spero, quod internuncios Chmelniczii ad Ilmam Cels. Tuam directos ad se admitti nequaquam passa est, copiasque literarum hujus rebellis subditi sermi regis ad manus sacræ regiae Mtis transmiserit: pari sersmi regis nostri dni me clemsmi facto, qui nuntium ejusdem perduellionis Anton nuncupatum, conspectu suo carere voluit, et in hunc usque diem separato loco detineri mandavit. — Copiam punctorum supplicationis Chmelnicii ad sacr. regiam Mtem per manus meas directam, tum quoque responsum a me Chmelnicio per unum ex asseclis ejusdem Anton scriptum manibus Ilmæ Cels. Tuæ transmittito, ut vel inde Ilma Cels. Tua colligat, quo mutuo eoque sincero animo cum Ilma Cels. Tua certare intendam, nec me aliqua confidentia vinci ab Ilma Cels. Tua patiar.

Chan Tartarorum bono affectu in partes ilmi Stephani moderni wajwodæ Walachiae ferri multo mihi gratulor, sed et sersma Mtas regia de eodem per me edocta singulari divinæ providentiæ adscribere minime dubitavit. In illud igitur, Ilmæ Cels. Tuæ sibi quæ fœderatis elaborandum est, ut et porta Otthomanica (a qua nullum interdictum belli contra Basilium suscepti intercessisse cognovi), et chan Tartarorum hucusque declarato ilmo Stephano affectui suo in longum temporis correspondeant; communique hosti nostro Chmelnicio et ejus adhærenti (jam enim sersmus rex dnus meus clemsmus, totaque respublica Basilii amicitiam nulliter æstimat, cum eundem manifesto perduellioni regni juratisque hostibus adhærere videt) nobiscum armis impetentibus nulliter subsidiari vellet; omnino procurandum esse putaram, sic pacato manente ethnicismo, tutius communem hostem aggredi facilius eundem eradicandi daretur occasio.

Nulla conniventia factum esse Ilma Cels. Tua existimet, quod hucusque exercitum ad Glinjanj retineam. Cum enim sersmus rex ea armorum congerie progrediendum sibi in hostes putet, qua ipsius terrorem, sibi victoriam, æviterni nominis famam, regnis sibi subjectis nunquam cessaturam pacem fa-

cilius comparare queat. Hoc unum necessitas postulavit, ut hic, qui e remotioribus partibus regni castra ingressi viribus restauratis reficerentur, et alia numerosa satis subsidia, quæ sersmam regiam Mtem dnum meum clemsnum subsequuntur, simul conjungantur. Et quia magni ducis Moschoviæ nuntii, nonnisi jam duorum dierum itinere a sersmo rege distant, visum est eos aliquot præstolari diebus. His absque mora expeditis, illud restabit, ut cum universo exercitu iter contra hostes arripiatur. Cujus rei notitiam modumque a me Ilma Cels. Tua certo in instanti habituram sciat. Non enim scænam alicujus conniventiae vel otiosæ fabulationis acturos nos patiemur, quando sacra regia Mtas dnus meus clemsmus castra moveri intenderit.

Certum sit Ilmæ Cels. Tuæ in illud maxime intendere sacram regiam Mtem dnum meum clemsnum, ut nobis hostem aggredientibus, aliunde tutum sit. Sciat igitur Ilma Cels. Tua sacr. reg. Mtem dnum meum clemsnum his diebus ad sersmum Romanonum imperatorem missuram,* quatenus partes dominiorum Ilmæ Cels. Tuæ in tuto habeat, bello enim agetur res christianitatis. Quo attento, iterum Ilmæ Cels. Tuæ inculcandum duxi, ut ea, quæ securitatis sunt, ad portam Ottomanicam, et chan Tartarorum per se, sibi que foederatos provideri curet.

Sinceritas mea, pariter sersmi regis dni mei clemsmi et inclitæ reipublicæ nostræ, licet universo ita pateat orbi, ut nullis indigeat ad illam evincendam documentis, hanc igitur sinceritatem ut Ilmæ Cels. Tuæ subtrahere deberem, ita confidenter mecum et per me cum sac. regia Mte inclitaque republica procedenti non est, ut aliquis præsumat mente, evincam, quantum confidentiæ in Ilmam Cels. Tuam cordi adhæreat meo, ubi jam his diebus de mandato sersmi regis dni mei clemsmi, partem exercitus ad Tyrum fluvium expedio, ut sic facilius cum magco generali exercitus Ilmæ Cels. Tuæ et sibi foederatis necessaria belli conferant, et me expeditius de omnibus certiore reddant. Illud interim proponendum esse existimo, ut si prius hostis partes sersmi regis dni mei clemsmi aggredi præsumat: exercitus Ilmæ Cels. Tuæ et sibi foederatorum præsto exercitui nostro sit. Idem nos facturos sciat: si e contra ille priorem aleam belli exercitui Ilmæ Cels. Tuæ obtulerit.

Quia vero nonnulla intercedunt, quæ Ilmæ Cels. Tuæ, causa illustrandorum punctorum ante et modo mihi transmissorum, et per me sersmo regi dno meo clemsmo commu-

* János Kázmér jul. 31-iki levele a császárhoz. 275. l.

nicatorum resolvenda sunt, mageus nuncius exponet, quem adhuc spero apud Ilmam Cels. Tuam manere.

Interim illam conscientiam et illam famam (judices principum) compello me cum Ilma Cels. Tua ita acturum, ut universo christiano pateat orbi de sac. reg. Mte dno meo clemismo, et de inclita republica nostra nullam ad infrigidandam et flaccescendam Ilmæ Cels. Tuæ in nos promptitudinem emanaturam, quin potius ut Ilmæ Cels. Tuæ in me et sacram regiam Mtem dnum meum clemismum magis magisque accendatur affectus, pro viribus enitar meis.

(Egykorú másolat.)

Morstyn küldetése Erdélybe.

a)

1653 jun. 25.

A lengyel király megbízó levele Morstyn számára.

Joannes Casimirus dei gratia rex Poloniæ, magnus dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Samogitiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Czernichoviæque necnon Svecorum, Gothorum Vandalorumque hæreditarius rex.

Ilme princeps amice et vicine noster charissime. Equidem intacte ab Iltate Vra hucusque amicitiam nostram esse cultam constat evidenter, hoc tamen potissimum tempore singulariter illo enituit, cum mutua officia sua non tantum Mti nostræ, sed etiam universæ reipublicæ tam ad nos, quam ad generalem exercitus nostri directis literis Iltas Vra proposuit, illud potissimum elaborans, ut junctis animis manibusque, communes prosequamur hostes. Qua in re cum internuncium nostrum grosam Andream Morstyn dapiferum Zandomiriensem ad Iltem Vram direximus, non est, ut in exponenda promptitudine nostra literis certetur, cum idem internuncius uti de singulis bene instructus Iltem Vram sufficienter sit informaturus, quo reverso et efficacius desiderio Iltis Vrä cognitis curemur, sane ut illum affectum de nobis et de universo regno experiatur, quem in votis suis se habere Iltas Vra proponit. Quam perbene et diutissime valere cupimus. Datum in castris ad Gliniani (positis) die 25. mensis Junii anno 1653.

Joannes Casimirus.

N. B. Reales sumus, non verbales, res hæc satis apud S. M. agitata est, assecuratoria illæ literæ nequaquam transmitti possunt in derogamen et præjudicium fidei totius gentis Polonicae, quasi ea non satis segura, non satis sua integritate et firmitate polleat, nisi aliquibus devinciatur conditionibus. Inde liquet non se velle aliquos velle dare regem vel rempublicam assecuratoriam.

Kívül: Qualesnam hactenus literæ, ablegationes et responsa intervenerint inter principem regem et generalem exercitus Poloniæ.

(Klobusiczky írása.)

b).

1653.

Morstyn előterjesztése.

Sersmus rex Poloniæ et Sveciæ ultra vetera amicitia et fœderum inter reges Poloniæ et principis Transylvaniæ pignora, ubi modernorum in Moldavia motuum occasione, et ab armorum celsum principis Transylvaniæ eum in tractum transisse, ac Cosaccorum a parte adversa studio et auxiliis intellexit celsum principem immisceri causæ suæ, et communem cum sacr. regia Mte jam sibi defacto hostem destinasse, quemadmodum etiam a communi lacescebatur inimico, offert celso principi communia arma et consilia, quibus sociatis proprias et offensas communes rependant hostibus.

Offert vero vires et arma non contemnenda, cum et exercitus stipendiariorum sexaginta millium numerum excedat, et nobilitati indicta sit generalis expeditio, quam vel viritim abibunt, vel per palatinatus certum et numero incolarum æqualem militum intertenent numerum.

Sermus itaque rex non est cessaturus, sed nec pacem Cosacis vel inducias concessurus, cum jam cladibus etiam magis edoctus sit, quam male illis fidatur, respublica præterea agnovit se quotidie belli procellatione exhauriri et quamprimum finem ei imponi a regia Mte postulabit, quod pace obtineri nequit. Vires quoque regni florentiores sunt, quam unquam antea congregatæ, nec infectis rebus, vel incerta pace sopitis, redeundum est. Tum multi e magnatibus, quorum possessiones hostis rebellione involvit, non subscribent paci, quæ sine jactura facultatum illorum concludi non pos-

set. Denique celsmus princeps fœderi accesserit, hoc ipso vinculo continebitur. Sersmus rex et respublica ad arma contineunda quoad ex re communi fuerit, vel si ad pacis media inclinarent, primaria celsmi principis futura esset ratio. Sed nec celsmum principem Transylvaniae de pace cum Basilio et Cosacis sancienda cogitaturum sperat sersmus rex ex eo, quod nulla Cosacis illata injuria et quondam ab illis tanto ambitu cultus hostes sine clarigatione belli expertus fuerit? Basili quoque ingenium notum esse celsmo principi, qui donec res suæ in incerto sunt, omnem revinciendæ amicitiae offerret speciem mox majori cum fraudis pretio decepturus; alterum vero hostem Chmelnicium implacabilem esse celsmo principi qui ante modernam exercitus sui cladem sæpius in discursu regna hæc extra Russiam filio suo destinabat. Et fere per rationem status et existimationis vix licere celsmo principi, recedere a moderno palatino Moldaviæ,* qui viribus confœderatorum fisus tantum est ausus, vel dissolvere fœdera cum ilmo principe Transylvaniae, cui nunquam videtur Basilius reconciliari posse inita, et regredi ad amicitiam ejus, quem malæ fidei vicinum et insidiatorem antea literis et illatis armis declaravit.

Si itaque societas et conjunctio arctior cum sersmo rege et republica celsmo principi placuerit, communicanda erit ad invicem ratio belli gerendi, ac de expedito itinere, quo literæ perferantur, prospiciendum, quo hostis potentia simul distrahi possit.

Maximum autem momentum ad hostem debilitandum adferret, si a societate Cosacorum Tartari abstrahi possent, quo facto potentia eorum non sua nixa facile a parte exercitus Polonici contunderetur. Nec vero efficacius abstrahi possunt, quam imperio imperatoris Turcarum, apud quem cum sersmus rex optime sciat maxima autoritate pollere celsmum principem, et ilmum palatinum Moldaviæ Transalpinensis, obnixè postulat, ut communi causæ suam operam apud portam ottomanicam commodent per legatosque exponant: posse imperatorem facile perspicere, quam sit imperio Turcico formidanda potentia Chmelnicii, in quam assurgit repressam sæpius licentiam Cosacorum a Polonis, ne in auximen evagarentur, multo sanguine Polonorum in rem Turcarum constitisse, nec modo majorem obtendi rebellionis causam, quam quod Kodakum fortalitium in ripa Boristenis ad impediendas excursions in Pontum, tanquam frenum ipsis impositum

* Georgius Stephanus, ki 1653-ban tavasszal s másodszor októberben ült a vajdai székebe.

fuisset. Nec fidendum esse promissis Chmelnicii, qui de alieno tantum sit largus, nec ipse (si deo placuerit) sui juris futurus, sinceritatem autem ejus satis jam erga dnos eosque naturales pervulgatam, et hinc Moscos ejus societatem aspernatos, licet sacris et religione concordēs. Circumspiciendos esse Turcis Græcos imperio eorum subjectos, ne ad nomen et ductum Chmelnicii et exemplum felicitis rebellionis aliquid meditentur; neque regem sersmum hac cautela male de Græcis mereri, quibus tolerabilius novit esse imperium Turcarum, quam Chmelnicii tyrannide. Frequens hoc ei esse, ut Poloniæ non sæpius quam imperio Orientis excidia minetur, nec quidem cum Tartaris sincere, sed ex necessitate agere, antiquo odio inter has gentes et tantum desperatione veniæ oblitterato. Ruttenos quoque ipsos longe plures consanguineos in captivitatem et catervatim abactos non immemori indignatione sæpius recolere. Et quæ in hanc rem et legationem a prudenti consilio celsmi principis commode incedi possunt, sinceramque a Polonis conservationem pactorum cum imperatore Turcarum servari nec posse quicquam in contrarium cogitari vel obiri.

(Egykorú másolat.)

1653 jul. 4.

Rákóczy Györgynek Földvár 4. Julii 1653-ban édes anyjához, Lórántfi Susánnához irt leveléből:

..... Semmi oly hirekrül egyébrül Nsgodot nem tudósíthatom, hanem az mint Máté vajda írja, kozák követ jű hozzá. Stephán vajda levelét vőlk; még ő úgy tudósít, az vajdátúl még ide hozzánk jünne; Ébeni uramat tegnap küldők az vajdához. Ha mi bizonyost fogunk hallani, alázatosan tudósítjuk Nsgdot

1653 jun. 10.

A magyar cancellária jelentése a császárhoz a moldvai viszonyokról.

(Hurmuzaki Documente V. 17. 1.)

1653 jul. 19.

Az erdélyi fejedelem levele a nádorhoz a moldvai viszonyokról.

(Ugyan ott 19. 1.)

1653 jul. 28.

A lengyel király visszabocsátja Rákóczy hozzá küldött követét.

Joannes Casimirus dei gratia rex Poloniæ, magnus dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Czerniechoviæque, necnon Svecorum, Gottorum, Vandalorumque hæreditarius rex.

Ilme princeps amice et vicine nobis charissime. Literas nobis ab Iltate Vra transmissas eo gratiore suscepimus animo, quo superiorum erga nos Iltatis Vre prætulere affectum, et licet lucusque nuncium nostrum ad Iltatem Vram pervenisse minime dubitamus, qui intentionis nostræ et in Iltatem Vram propensionis sufficientissima expositurus sit documenta. Quia tamen ex ea, quam Iltas Vra (quam nos æqui bonique semper habituros persuadeat) cum generali exercitus nostri habet correspondentia, tum ex moderno rerum statu aliqua intervenire necesse est, quæ Iltatem Vram in longum latere minime expedit, igitur resolvendarum rerum pro tunc intervenientium causa absque mora internuncium Iltatis Vre expediendum putavimus, simul promittentes, quod omnibus desideriis Iltatis Vra pari nostro regio responsuri sumus affectu. Quam diu firmiterque valere cupimus. Datæ Leopoli die XXVIII. mensis Julii anno dni 1653. Regnorum nostrorum Poloniæ v. Sveciæ vero vi. anno

Joannes Casimirus rex.

(Egykorú másolat.)

Jegyzet. Jaskolszkinak és Koriczinszkinek Lemberg jul. 27-én Rákóczyhoz írott levelét lásd Okmánytár II. Rákóczy György összeköttetései történetéhez 121—3. ll.

1653 jul. 31.

A lengyel király levele a császárhoz Trzebienszki András által.

Tit.

Rem non tantummodo nostram, verum etiam universæ christianæ reipublicæ agi existimamus, cum adversus rebellem Kozacorum nostrorum audaciam Scythica fretum societate jam pluribus ab annis molesto et difficili bello destinemur. Quid enim hæc colluvies, semel excusso dominii nostri jugo, sacrum aut intactum relinqueret, præsertim si Turcico, quod

pridem in votis habet, fœdere adstringeretur, unde nec impensis nec laboribus pro salute publica abstinemus, dummodo provinciis nostris reddita tranquillitate, vicinos quoque securiores reddamus.

Movit equidem hæc periculi magnitudo Transylvaniae principem, et quamvis nos ille prius aliquantum anxios detinuerit, quoniam suæ propensionis momenta pertinerent, ad præsens nihilominus in tantum studiis et pactibus nostris se se adiunxit, ut post fusos in Valachia secundis præliis, semel atque iterum Kozacos ab exercitu suo cum Moldavicis et novi Valachiae ducis viribus conjunctis, nihil deinceps magis acturus videatur, quam ut eandem erga nos voluntatem, in expugnando una nobiscum communi hoste continuet, donec tandem propitio numine opem ferente, domitam subditorum proterviam in ordinem redigamus. Quia tamen eidem Transylvaniae principi hoc vel maxime cordi est, ut dum nostris incumbit officiis, illibatam M. V. benevolentiam sibi conservet, obnixè pro eodem M. V. exorandum esse duximus, quatenus ipsi nostris successibus intento non solum hostilitate, verum etiam hostilitatis suspicione remota, omnia sint a confinibus M. V. tuta atque segura. Facturam id pro publico orbis christiani bono Mtem Vram et religiosissimi principis partes adimplaturam, prout minime dubitamus, ita vicissim hoc M. V. officio provocati, ad perficienda M. V. desideria alacriores reddemur. Fusius hæc omnia disertiusque M. V. venerabilis Andreas Trzebiczky, procancellarius regni, legatus noster exponet, vel si ille redditum suum ad nos jam maturaverit, ejus quoad hoc vicem generosus Joannes Bapt. vicecomes residens noster in aula M. V. supplebit; cui plenam M. V. adhibebit fidem, et sua nos solita prosequetur humanitate. De cætero etc. Leopoli die ultima Julii 1653.

Ejusdem M. V.

bonus consobrinus et frater
Joannes Casimirus.

(Egykorú másolat.)

Jegyzet. V. ö. Okmánytár 690. l. Rákóczynak a generalhoz intézett levelével.

Levelezés a lengyel hadaknak Szucsava alá érkezése ügyében.

a)

1653 aug. 22. (r. sz. szept. 1.)

János Kázmír levele Rákóczy hadvezéréhez Pettkihez, melyben tudatja, hogy a segélycsapatok elindultak Kondraczky és Dönhoff alatt.

(Közölve Okmánytár 124. l.)

Jegyzet. V. ö. Rudawszky Annales 125. l.

b)

1653 aug. 39.

Rákóczy levele a királyhoz.

(Közölve Történelmi Tár 1889. 466. l.)

c)

1653 aug. 30.

Rákóczy levele Potoczkinak.

(Közölve Történelmi Tár 1889. évf. 467. l.)

d)

1653 aug. 30.

Rákóczy levele Pilca István korlátnokhoz.

(Közölve Történelmi Tár 1889. évf. 46. l.)

e)

1653 szept. 4.

Rákóczy levele ugyanahhoz.

(Közölve Rudawszki Annales 126. s köv. ll.)

f)

1653 szept. (K. n.)

Rákóczy levele a lengyel fővezérhez.

(Közölve Okmánytár 689. l.)

g)

1653 okt. 10.

A leleszi prépost levele az esztergomi érsekhez.

(Közölve Hurmuzaki Documente V. 21. l.)

1653 szept. 3.

Rákóczy Györgynek Görgényben 1653, szept. 3-án édes anyjának, Lórántfi Susánnának írt leveléből:

. Máté vajda levelét hozák tegnap, kiben írja, ültessük fel hadainkat, szálljunk közelebb hozzá, mivel Sciaus pasa, híre az, reá akar jünni, kihez képest Segesvárbán szállunk, oda hattuk hétfőre jűjjenek az vármegyék; nincs annyi ereje Sciausnak, Isten segítségével, azt hallom, Máté vajdának ha tatárral valami collusiója nincsen, tatárhoz penig Máté vajda bízik.

1653 (k. n.) szept. vége.

Chmielniczki Bogdán a moldvai vajdának: barátságát ajánlja.

Tekintetes és nagyságos havasalföldi vajda, mi kedves jóakarónk.

Valamint hogy Nsgod azelőtte jóakaratot mutata, mely köztünk virágzó vala, most is megmutatá, mikoron az mi követink az Nsgod ditióján által continuálták utjokat, az erdélyi királyhoz menvén, jóakaróját mutatá hozzája, melyért igen köszönjük Nsgodnak; mi is azt az jóakaratot, melyet mutatott Nsgod, megszolgáljuk; de az mely jóakarot volt legelőbbszer, végig meg legyen köztünk, kik kereszténi fejedelmek vagyunk, orientalis orthodoxa anyaszentegyházról függők. Az mely havasalföldi rabok voltak nálunk, békével bocsátottuk őket, s

nem parancsoltuk, hogy megháborítsák őket, sőt levelekkel bocsátottuk vissza őket. Az mely jóakarát volt köztünk az előtt (és most valamennyire megzavarítotték) tartassék meg affirmaliter (így), mint az előtt, és az mely jó szokása vala Nsgodnak az előtt, követeket bocsátván, és minden jókat kívánván, és minden hírekről tudósítván bennünket, most is kérjük Nsgodat, azon jót kövesse hűtél. De hogy az mi fiunk elvesze nem valami hadakozásban, hanem jóakaróink oltalmak mellett* lelkét az Istennek expirálta, mely dolgot meg nem fordíthatni; mert az Isten akarátja volt az. Nsgod pedig hűtelt ne adjon az mi gonoszakaróinknak, részünkről is ne legyen Nsgod kétséges és az mint azelőtt voltak, ennek utánna is azon hűt legyen köztünk és ha miben fog parancsolni Nsgod, készek vagyunk szolgálni Nsgodnak, nem is kell, mi, az kis orthodox keresztények vagyunk, hogy az keresztény vérontásban gyönyörkedjünk, hogy gonosz akaróink is ne örülhesenek. Valeat.

Bogdan Chmelniczky hettman
zwoyskiem Zaporovszkiego.

(Egykorú fordítás Rákóczy számára a havasalföldi vajda magyar deákjától.)

1653 okt. 24. Malomfalva.

Rákóczy írja Klobusiczkynak.

17. 19. diebus irt Kegd leveleit ottan hamar egymás után vettük, bizony rettenetes nagy labirintus ez lengyellel való dolog; tudja Kegd, assecuráltuk, hírek nélkül kozákkal nem tractálunk, amaz sem sollicitál, nekünk is utánnok járnunk illetlenség. *Vagyon nagy félelem, mert tatár segíti az kozákok.* Bethlen János uramék, *mert az volt tanuságok: ha az király senatorok assecurálnak, tatár, kozák, török ellen is megsegítenek, úgy hívassák el az hadakat, addig ne, de ők az ellen,* királyhoz sem érvén, megírták, *elmenjenek, így sollicitálta az király.* Ebben ben vagyunk, ígéretünk tartotta, az böcsület nagyra viszi ember, nem magunktúl cselekedtük, tanácsok is consentáltak, könyörögnünk kell, isten segítse az lengyeleket. Kemény János uram kijött az hajdukkal.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

* Szeptember első felében. Lásd a Rákóczyak családi levelezése 472. l.

Bethlen János és Mikes Mihály követsége.

a)

1653 okt. 26.

Koniespolski Sándor levele a fejedelemhez.

(Közölve Okmánytár 131. l.)

b)

1653 okt. 26.

Pilca Istrán cancellár levele Rákóczyhoz.

Ilme et celsissime princeps, dne et amice colendissime.
 Cum sit mei officii illis potissimum paribus respondere studiis, qui sersmæ regiae Mtis dni mei clemisimi venerantur amicitiam, profecto cum me esse debere erga Ilmam Celdnem Vram arbitror, cuius in sersmam regiam Mtem eximia candidi animi enitescit virtus. Libenti sane animo quis non suscipiat affectui correspondentem affectum? quis condignis officiis ignoret exhibita recompensare synceri cordis argumenta? Hi iidem magi dni legati luculentam Ilmæ Celdni Vrä dabunt relationem, qua mea erga Ilmam Celdnem Vram in tractandis mutuis negiis patuerit promptitudo. Semper quin imo me eundem fore polliceor; in omni re duntaxat eam sedulitatem impensurus, quæ ex voto Ilmæ Celdni Vrä non tantum hic, sed in proximis quoque comitiis cessura esse videatur. Cui semper pro internis et externis benevoli affectus testificationibus promptissimis obsequiis responsurus, me ipsum solitæ Ilmæ Celdnis Vrä penes faustam optimorum successuum apprecationem recomendo gratiæ. Datum in castris ad Zwaniec die 26. Octobris anno 1653.

Ilmæ Celdnis Vrä

amicus benevolus et ad obsequia paratissimus
 Stephanus comes de Pilca Korycinski
 supremus cancellarius regni mp.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo domino dno Georgio Rakoci, Transylvaniae principi, partium regni Hungariae dno, Sientorum comiti. dno et amico colendissimo.

c)

1653 nov. 1.

Koniepolski levele Rákóczyhoz.

Ilme et celsissime princeps, dne vicine amiceque observande.

Non tantum ex literis Vrae Ilmae Celdnis protunc pergen. ac mageum comitem mihi redditis, verum etiam ipso sedandi tumultus et seditionis progressu, cuilibet affectus Ilmae Celdnis Vrae erga nos facile innotuit. Proinde et ego in vicinia dominiorum eiusdem grato animo susceptis iis literis, omnimodam propensionem et facilitatem abunde polliceor, votumque meum appendo, ut Vra Ilma Celdo cum sersmo rege republicaque nostra unitam velit fovere amicitiam, quam inviolabili vinculo ego pro virili auctoritatis meae senatoriae foveri inter inclitos collegas meos conabor. Ac protunc optimam valitudinem prosperrimosque annos ex animo vicissim apprecor. Datum in arce Striensi die 1-ma Novembris anni 1653.

Vrae Ilmae Celdnis vicinus amicus et ad omnia obsequia paratissimus

Cristophorus de Koniepol
Koniepolski palatinus Dubensis
Stryensis, Rabnensis, Dorpiensis

Külczim: Ilmo ac Celsmo dno Georgio Rakocy dei gratia principi Transylvaniæ, partium regni Hungariæ dno et Siculorum comiti, dno vicino et amico colendissimo.

1653 okt. 30.

Stefán vajda kötelezvénye.

Én, Stephan vajda ect. Bizonságot teszek ez levelem által, hogy mivel az erdélyi méltóságos fejedelem Vaszília vajdának Szuczva várában levő minden javaiból, az szerint az ott tanáltatott bojéroknak is javaiból minden közit kivötte és az én hatalmom alá eresztette lovakon, lóra való szerszámaikon és sátorokon kívül, annak okáért én is fogadást teszek az én keresztyén hitem szerint, hogy ő nagának azokból az jókból százezer aranyat és huszonöt ezer tallért pénzült és ezüst s arany marhául, az mint ő nsza és arra rendeltetett

emberi kívánni fogják, adok, magamra vállalván azt is, ha mostan az itt tanáltatandó jókból ki nem telnék, hogy kiteljesítem. Melyről ha kívánja ő nsga vagy emberi, elegendendő kezeseket is avagy zálagot adok, melyről adom ezen hűtes levelemet. 1653. 30. Octobris.

(Kemény János fogalmazványa.)

1653 nov. 1.

Rákóczy György levele Klobusiczkyhoz.

Adjon isten egészséget kglmednek.

Régen nem vettük kglmed levelét, kit nem tudunk mire vélni. Istennek hála, vagyunk egészségben. Hírek ezek: tatár hámhöz az mely emberünket még szeptemberben küldtük, tegnapelőtt érkezék meg, harmadfél hétig tartóztatták Neszterfejérváratt, elhiszszük azért, hírt ne hozzon, tatár chám mint indúlt, mivel hat nap volt vele utban. Az bizony roszt had s nem sok, Krimbül kevesed magával jött ki, tartása van hátul, az két zultán is ben maradt. 2. Ugyanazon emberünk hozta, Lupul vajdának tatár hám fejét vétette volna, oly tatárral beszélt jövő útjában, ki hirét vitte az portán az hámtúl. 3. Stephan vajdának az botot, zászlót meghozták, adaját is beküldte. 4. Bethlen János uram jó, böcsülettel látták, relatiót teszen az oda való állapotokrúl, elérkezvén.

Foly is oly hír, tatár hám visszatérne, ki meghallatik, csak adná Isten az győzedelmet az lengyelnek. Tudósitson asszonyunk ő ngának egészsége felől kglmed. Isten kglmeddel. Albæ 8. Novembris 1653.

R. György mp.

Külczim: Generoso Andræ Klobucsiucski celmæ principissæ dnæ matris nostræ charissimæ universorum bonorum in Hungaria præfecto etc. Fideli nobis dilecto.

(Eredetije Rakóczy György írása.)

1653 decz. 10. a zronareczi táborból.

János Kázmér lengyel király Rákóczynak.

Visszabocsátja Mikessel az erdélyi hadakat, köszönetet mondva a segélyért.

(Közölve Rummy Monumenta Hungarica. Pest, 1816. II. k. 305. l.)

K. n. 1653 vége.

A moldvai bojárok folyamodása a nagyvezérhez, melyben a portán fogságban levő Lupul visszahelyezése ellen kérelmeznek.

(Közölve Török-magyarkori Államokmánytár III. k. 425. l. — Ugyan ott 425, l. a portára küldött moldvai követ előterjesztése.)

Az alkudozásokban, melyeket a tatár khán a lengyelekkel 1653 végén folytatott, Chmielniczki nem vett részt. Serege egy részével visszatért Czeherinbe, hol a czár követi már vártak rá. Moldva sorsa el volt dölve, ez országra többé nem számíthatott. A tatárokkal feszült viszonyba jutott, többé ezek sem voltak biztos szövetségesei. S amióta Rákóczy hadai a lengyelekkel együtt harczoltak, a fejedelem szövetségére nézve is kiábrándult. A lengyelek pedig feltétlen meghódolást követeltek. Északon, délen, nyugaton fenyegetve ellenségtől — csak egy oldalról érezte magát biztonságban: kelet felől, az orosz czár szomszédságában.

Négy évig tartó küzdelme alatt rá se gondolt e szövetségre. Mindent próbált azzal az erélylyel és kitartással, mely e rendkívüli ember tulajdona volt, hogy a szakítást Lengyelországgal elkerülje. Csak az ötödikben fordult a czárhoz s a hetedikben hódolt meg neki.

Pedig ez volt az ő természetes szövetségese.

Mert Chmielniczki háborúja a lengyelek ellen vallásháború volt, a szó legszorosabb értelmében, csakúgy mint a harmincz éves háború a küzdelem első éveiben. A lengyelek türelmetlensége, vallásos üldözése idézte fel ezt, mely nem volt más, mint a catholicismus háborúja a keleti egyház ellen. A keleti egyház vallásszabadságát akarta a hetmán megállapítani s azt hitte, hogy a célját elérte a zborowi békével, de a biela-zerkiewi épen ezt bontotta meg. Rákóczynál is a hit különbsége képezte a kiegyezés egyik leglényegesebb akadályát — mely abban az időben a politikai momentumoknál is erősebb volt. A hit egysége hajtotta Chmielniczkit az

oroszok karjaiba, birta teljes meghodólásra. E két félt egymástól semmi érdek, semmi tekintet nem választotta el.

Haza érve Chmielnicki Czeherinbe jan. 8-án letette a hísiségsküt Alexei Michailovits czár követei kezébe. Most már Kis-Oroszország orosz tartománynya lett s ettől fogva a küzdelem még inkább felvette a vallásháború színét. Konstantinápoly bukása óta a keleti egyház az európai államok politikai alakulásában megszűnt tényező lenni: az elvesztett *terrenum* visszaszerzéseért most síkra szállott. Megkezdődött a moskovitismus küzdelme a catholicismus ellen.

A lengyelek nem hittek e küzdelem lehetőségében: «quasi fabulosa essent quæ de hoste nuntiabant exploratores, quasi vana, quæ referebant vicini,»¹ még mindig csak a kozák erejének megtörését tervezték. A mint a tatár horda, mely Lengyelországban maradt prédálni, visszatakarodott² a király Varsóba utazott s országgyűlést hirdetett, oly czéllal hogy ez a hadfolytatást a kozákok leverésére szavazza meg — azt hitte, hogy most egy új szövetséggel, az erdélyi fejedelemséggel, erősödve el fogja érni azt az eredményt, melytől soha sem állott távolabb mint épen ekkor.

A helyzet valódi állásáról csak úgy mint a lengyel királynak, Rákóczynak sem volt sejtelve. Az orosz-kozák egyesülésről vagy nem tudott, vagy ha igen: annak fontosságát nem fogta fel. De az eddigi eredményekből más következtetéseket vont le, mint a lengyel király. Ő nem a háborút akarta folytatni, hanem békét — ha nem is állandót, de legalább ideiglenest — létre hozni. Eljöttek hitte az időt, hogy elérje azt a czélt, melyre eddig törekedett, hogy a béke a kozákok és lengyelek közt az ő közvetítésével, mediatorságával jöjjön létre. A viszonyok alakulását kedvező színben látta. Nemcsak összeköttései a portával látszottak őt erre designálni, már az által is, hogy Breganowszkit, a portai lengyel követet támogatta³ — hanem a megváltozott moldvai

¹ Rudawszki Annales 140. l.

² Csal. Lev. jan. 2-ról. 431. l. Okmánytár 182. l.

³ Okmánytár 133. l. Kázmér január 11-iki levele Rákóczyhoz, melyben a követet ajánlja neki.

s havasalföldi viszonyok is, melyeknek vajdái szoros és benső összeköttetésben s némi függő állapotban voltak hozzá.

Rákóczynál éppen ekkor kozák követség volt, azzal a megbízással, hogy mentegesse a hetmán múlt évi eljárását s a korábban fennállott szivélyes viszony megújítását sürgesse. Az érintkezés meg nem szakítása a hetmánnal Rákócznak éppen terveibe vágott s bár felhányta a hetmánnak kétértelmű magatartását, a követet egészben megnyugtató válaszzal bocsátotta el.¹ Nehány hét múlva újabb követség jött a hetmántól s bár ezúttal sem titkolta el neheztelését, a régi viszony megújítása iránt még határozottabban nyilatkozott.²

Ilyen módon egyik oldalról még volt reménye, hogy a király és hetmán kibékítésének ügyét kezébe veheti. Hogy a másik oldalról is megnyerje azt, elhatározta, hogy a varsói országgyűlésre követet küld — s követévé Gilányi Gergelyt szemelte ki. Febr. 1-én látta el őt megbízó levéllel, utasítással s bizalmas levelekkel barátaihoz.³ Panaszt kelle emelnie a miatt, hogy a tatárokkal kötött békébe, ő a fegyvertárs nem volt befoglalva, s egész nyomatékkel ajánlani, hogy a kozákokkal kössön békét a király az ő közvetítése felhasználásával, még pedig a tatárok bevonása nélkül. Meg volt bízva kieszközölni az indigenatust fiának s három erdélyi nemesnek. De ezenkívül feladata volt Radzivillel is helyreállítani a jó viszonyt, ki úgy látszik neheztelt apósa, Lupul elűzése miatt.

Gilányi Varsóban felháborodott állapotokat talált. Már hírt vettek a kozákok meghódolásáról a czárnak, s ennek rendkívüli hadi készülleteiről, melyeket három év óta gyűjt.⁴ A király még mielőtt Gilányival tárgyalásba ereszkedett volna, rendkívüli követet küldött Rákóczyhoz, ki által leplezetlenül feltárta előtte a helyzetet,⁵ egyenes felhívást in-

¹ Jan. 30-án kelt levele Okmánytár 694. l.

² L. Okmánytár 700 és 702. ll.

³ Okmánytár 479. l.

⁴ Principe illo ultra triennium hostilia meditato mondja Kóchofszki I. k. 412. l.

⁵ Okmánytár 134—5. ll.

tézvén hozzá, hogy e nyáron segítse meg,¹ s néhány nap múlva postakövet által sürgette a választ.² De mielőtt Rákóczy kitérő válaszát megkaphatta volna, a rendkívül zajos varsói gyűlés marc. 28-án eloszlott.³ Ily körülmények közt Gilányi semmit sem végezhetett: de a levelekben, melyeket magával hozott, király és főurak siettek megnyugtatóni a fejedelmet, hogy a júniusra kitűzött országgyűlésen az indigenatus kérdése csakúgy, mint a másik függőben levő ügy el fog intéztetni.

Gilányi s még inkább Lubienieczki útján a szívélyes viszony Radzivillel is helyre állt. A herceg az országgyűlés eredménytelensége s még inkább az azon lefolyt zajos jelene-tek miatt felháborodva visszatért a régi tervhez, hogy a királyt Rákóczy segélyével buktassák meg, s ezt emeljék a lengyel trónra. Terjedelmes emlékiratban, mely Lubienieczki írásában maradt fenn, megállapította a követendő eljárás módozatait, feltételül tűzve, hogy Rákóczy necsak mint eddig szóbeli ígérekkel, hanem kézzel foghatólag is, pár ezer arany küldésével, készítse elő annak esélyeit. Egyszersmind kérte, hogy a közelebbi varsói országgyűlésre megbízható követet küldjön s ajánlá Klobusiczkyt.

A czár már ekkor fel volt készülve a háborúra, hogy az őt megillető czím megtagadásáért rajta esett sérelmet megboszulja. A múlt nyáron fogott a táborba szálláshoz. Ő maga tartotta meg a seregszemlét a djavitsi mezőn, hova tenger nép gyűlt össze, mely vallásháborúra készült: mert a czár, mint a keleti egyház feje, az ezen ejtett sérelmek megboszulására hívta fel hiveit.⁴ Hijában ment hozzá lengyel követ, a fegyverek zajában a béke szózata elhangzott.⁵ Maj. 15-én több oldalról megindult a roppant sereg, melynek számát a *Theatrum Europæum* látható túlzással több mint félmillióra

¹ Rákóczy márcz. 11-iki levele.

² Ugyan annak márcz. 21-iki levele.

³ Rudawszki 141. l.

⁴ ... pro patrono — mondja róla Kochowszki 413. l. — se græcorum sacrorum ferens, dum bello petitur a rege polono rebellio, religionem violari prætendebat.

⁵ Kochowszki 414. l.

teszi, de a mely mindent összevéve kétszázezer ember lehetett. A fővezénylettel Trubezkoi Elek Nikitin bízott meg.

Szemben e roppant erővel egész juniussig Lengyelország teljesen készületlen volt — akkor kinevezték a hadparancsnokokat s lázas gyorsasággal hozzá fogtak a készülődéshez: habár még a reményről sem mondtak le, hogy diplomaciai úton is sikerülend a viszályt kiegyenlíteni. A portán követjük Breganowszki Rákóczy közvetítésével azon munkált, hogy a tatár khán fermánt kapjon az oroszok megtámadására. Biztak a khánban, ki a múlt évi béke óta szövetségesük volt. Alkudoztak Rákóczyval, hogy szükség esetére segílyt adjon neki, s a kozák hetmánt a khánnal egyetértve az oroszoktól elszakadásra bírja.

Mind ez eleinte egy vagy más tekintetben sikerrel kecsegtetett, mert Erdély a szövetséges két Oláhországgal s Krimiaival szövetségben, Lengyelországgal szemben jelentékeny erőt képviselt. De egyik legmegbízhatóbb szövetségesnek, Máténak apr. 19-én bekövetkezett halála¹ könnyen megzavarhatta volna e tervet. Azonban a helyzet bizonytalansága váratlan gyorsasággal megoldott: nyomon helyébe Sorbán Konstantin, maga is vajdafi «de nem igaz ágyból való, ki megjegyeztette volt már,»² választatott vajdává, ki igen rövid idő alatt a porta megerősítését megnyerte. Rákóczy követe, Boros, épen Máte halála napján ért Tergovistba s gondja volt rá, hogy őt az erdélyi barátságnak megnyerje.

Ennek a bonyodalomnak gyors megoldásánál is nagyobb szerencséje volt Lengyelországnak belviszályai és készületlensége mellett, hogy a porta nem jó szemmel nézte «az muszkához kozákok hajlását», s hogy a tatár határozott állást foglalt mellette. Chmielniczki a készülő orosz haddal szemben nagy óvatossággal járt el. Mielőtt maga részéről megkezdte volna a háborút, biztosítani akarta magát. Ez volt a célja erdélyi szövetségének. Ezért bocsátkozott alkudozásba Stefán vajdával, hogy őt és általa a havasalföldit meg-

¹ Hurmuzaki: Fragmente. III. B. Bucaresci 1884. 210. l.

² Azaz: Máté fiatal korában levágatta orrát, Csal. Lev. 484. l.

nyerje a «vallásháborúnak», melyet a czár indít a lengyelek ellen.¹ S ez indította, hogy a tatár khánnak is írjon — de ezélt tévesztett. A khán határozottan kívánta tőle, hogy ha vele barátságban akar lenni, szakítson a muszkával s hódoljon meg a lengyel királynak. Sőt ez ügyben a tatár khán Erdélybe is küldött követet, ki jun. 4-én érkezett Radnótra,² s a fejedelem által jun. 5-én fogadtatott. De mire a követ, Rákóczy válaszával, Bakesi-Szeráljba vissza érkezett volna, a khán (juliusban) meghalt.

A lengyelországi viszonyok naponként kedvezőtlenebb alakot öltöttek: ez ország hanyatlását a junius 9-ére (ú. sz. 19) hirdetett országgyűlés sem tudta feltartóztatni. Erre az országgyűlésre Rákóczy Klobusiczkyt és Mikest küldötte követekül. Daczára a Potoczkival folytatott tárgyalásoknak, Morstyn erdélyi követségének s a Bethlen és Mikes által létrehozott resolúciónak: egyik fél sem volt megelégedve. A «conjunctio armorum» a múlt évben bevégzett tény volt ugyan, de Rákóczy ezt nem tekintette olyan dolognak, mely jövőre is következményeket involválna, csak egy ad hoc készített szerződésnek, míg a lengyel király egy végleges véd- és daczszövetség alapját látta abban letéve. Épen ezért a fejedelem követeinek e tekintetben megkötötte kezeit, s csak szűk korlátok közt való tárgyalásra adott nekik felhatalmazást. Nem akart olyan háborúba rohanni, mely neki kellemtelen bonyodalmakat okozhatott volna.

A követeket Varsóban tárt karokkal fogadták. Az egyes főurak, kiknek Rákóczy írt, siettek őt szívélyes válaszaikkal felkeresni. Az indigenatust a fejedelem gyermekeinek s a három főúrnak (Kemény, Rhédey és Pettki) minden nehézség nélkül megadták — habár nyilvános articulusbba ígtatás a törökre való tekintetéből elmaradt.³ Maga a fődolog azonban a véd- és daczszövetség alig haladt valamit elé. A főkérdés, hogy Rákóczy csatolja hadát a királyéhoz az oroszok ellen s a király biztosítsa Rákóczyt a török táma-

¹ Hurmuzaki: Fragmenta IV. 211. l.

² Csal. Lev. 484. l.

³ Kochowszki I. 126. l.

dása ellen, megoldatlan maradt. Bizonytalanság, habozás, féltékenység vonul végig ezeken a tárgyalásokon. Egyik fél sem akarta úgy megkötni kezét, hogy véletlen eshetőségek beálltával szabad cselekvési joga gátolva legyen.

Hanem a veszély már nyakán volt a lengyeleknek. Ezen a júniusi országgyűlésen kinevezték a vezéreket, megállapították az operatio tervét, s gondoskodtak Smolenszk s a többi várak megerősítéséről, melyek ellen volt a czár támadása intézve. Már késő volt. Az oroszok feltartóztatlanul nyomultak előre. A czár azon intézkedése, hogy a népet kimélték s a háború nyomorát enyhíteni igyekezzenek, javukra vált, s jun. 26-án Smolenszk már be volt kerítve. Obuchowits nagy kitartással s hősiekséggel védelmezte azt havokon át, de kevés kilátással a sikerre. Smolenszk kénytelen volt kapitulálni: sept. 23-án átvették az orosz hadak.

Chmielniczki semleges és tartózkodó magatartását aug. végéig megőrizte. Tartózkodó magatartásának fő oka a tatároktól való félelem volt. Végre a czár többszörös felszólításainak engedve, aug. 26-án elindult, de még azután is lassan haladt előre. Hanem a hadjárat sikeres folytatásához nem járult semmivel, — melynek vége épen nem felelt meg a fényes kezdetnek. Az orosz birodalomban kiütött nagy mérvű pestis az orosz hadakat visszatérésre kényszeríté; s még inkább Chmielniczki magatartása, ki végre is Ukrajnából — hol együtt működött az oroszokkal — csápataival visszavonult Czeherinbe. Hogy ő e hadjáratban nem tartott öszintén új urával, azt sok körülmény igazolja: de legszembeütőbben, hogy november derekán egyszerre érkeztek Rákóczy udvarába kozák s tatár követek¹ kiknek az volt a feladata, hogy a fejedelmet a lengyel-kozák szövetségnek megnyerjék: de ezt határozott válaszára nem bírhatták, daczára, hogy ekkor már a lengyel-tatár szövetség befejezett tény volt.² Rákóczy még mindig nem akarta lekötöni magát. Szövetségének értéke emelkedőben volt. A moldvai vajda ellen ez évben két lázadást kíséreltek meg: egyet tavasz-

¹ Csal. Lev. 486. l. s a nov. 18-iki l.

² Krauss I. 229. l.

szal, egyet ősszel. Mind kettő leveretéséhez Rákóczy nyújtotta a segédkezet, annál erősebben fűzve az új vajda érdekeit saját személyéhez. A moldvai bojárok szeptemberben a fővornikot Rákóczyhoz küldék, hogy a fejedelem támogatását Lupul ellen s az új vajda érdekében biztosítsák maguknak,¹ s csakugyan az év végén szorosabb szövetség jött létre Erdély és Moldva közt, melynek következtében a moldvai bojárok az új vajda mellett Rákóczynak is letették a hűség esküjét.²

Épen erre az időre esik egy rengeteg tatár hordának megindulása Ukrajna ellen. A lengyel király Islam-Ghiráj khán halála után az új khánhoz Jaskolszki Mariust (ugyan azt, ki tavaly Erdélyben volt) küldötte³ s ez Rákóczyt dec. 24-éről értesíté, hogy a király segélyére roppant tatár sereg fog elindulni.

II.

Hammerből⁴ tudjuk, hogy Rákóczyhoz ismételten küldettek fermának, hogy a moldvai s kozák ügyekbe ne avatkozzék. Első alkudozásaiban a lengyel királylyal ez év elején maga is panaszkodik, hogy a múlt évi események miatt a porta részéről sok kellemetlenségnek van kitéve. De a portának más nagyobb gondjai voltak s Rákóczy háborgatására nem gondolt. A portai kapitihák jelentései épen ebből az időből hiányoznak s marc. dereka óta, — mely időtől fogva Thorday jelentései fenmaradtak, — hasonló aggodalmakkal nem találkozunk. A lengyel király követe benső összeköttetésben volt vele, s ezek ketten kölcsönösen egymás kezére dolgoztak.

Sok aggodalmat okozott Thordaynak ez éven át Lupul vajda, ki összeköttetéseinél fogva is mindent elkövetett, hogy régi méltóságába visszahelyeztessék — de eredménytelenül. Másik feladata volt a kozákok s tatárok portai tárgyalásait

¹ Történelmi Tár 1889. évf. 653. l.

² Történelmi Tár 1889. évf. 653. l.

³ Kochowszki: Ann. I. 441. l.

⁴ III. 422. l.

figyelemmel kísérni, a Rákóczytól függő két oláh vajdának ügyeit támogatni, s jelentései az akkori portai viszonyok ismeretéhez sok becses adalékkal járulnak.

Ez év végén a kapitihaságban öt Várady István váltotta fel.

Az e gyűjteményben közlött jelentésein kívül még a következők ismereteseek, — melyekhez, kiegészítésül, a többi portai leveleket is kiemeljük.

1654 marc. 21. Thorday jelentése Rákóczyhoz. Okmánytár 136. l.

1654 maj. 2. Thorday levele a fejedelemhez. Történelmi Tár 1889. 489. l.

1654 maj. 15. Thorday levele a fejedelemhez. Okmánytár 141. l.

1654 jun. 22. Thorday levele a fejedelemhez, Erd. Országgyűlési Eml. XI. 185.

1654 jun. 26. a moldvai kapitihák jelentése. Török-magyarhoni Állam-Okmánytár III. 429.

1654 jul. 1. Mohammed aga Rákóczyhoz. Ugyanott 431. l.

1654 jul. 7. Harsányi török diák jelentése a fejedelemhez. Okmánytár 146.

1654 jul. 7. Thorday jelentése. Okmánytár 148. l.

1654 jul. 14. Thorday jelentése a fejedelemhez. Erd. Orsz. Eml. XI. 146. l.

1654 jul. 20. Romosz János török diák jelentése. Okmánytár 151.

1654 aug. 14. Harsányi jelentése. Okmánytár 156 l.*

III.

Krisztina svéd királyné, Gusztáv Adolf leánya, Upsala 1654 maj. 27-én ünnepélyes átíráttal tudtára adta Rákóczy-nak, hogy közel napokban lemond a svéd trónról Károly Gusztáv javára. Ő becsben fogja tartani régi barátságuk emlékét s reméli, hogy azt utódjára is rá fogja ruházni. E vál-

* Az Okmánytár 156. lapján elnézésből Földváry Ferencznek 1651. jul. 29-én írt jelentése az 1654-ik évi jelentések közé van téve.

tozás régóta elő volt készítve. Svédország kormánya a westphaliai béke megkötése után is, együtt tartotta egész hadseregét. Nem csak azért volt ez szükséges, hogy szerzeményeit biztosítsa, hanem azért is mert Lengyelországgal mindig forogtak fenn differentiák — miután a lengyel Wasak soha sem akartak örökösödési jogukról lemondani. 1650-ben Lübeckben Lengyelország javaslatán összeült ugyan a békecongressus, de eredmény nélkül. 1652. decemberében új békecongressus ült össze hasonlólag Lübeckben, de 1653 elején ez is eredmény nélkül oszlott el. 1654-ben Lengyelország ismét megakarta újítani a béke-tárgyalásokat : de Canaziles, a lengyel követ az első nyilvános kihallgatáson — midőn már X. Károly trónralépése bevégezett tény volt — tiltakozott a trónralépés ellen. Az ő ura — mondá — Gusztáv Adolfot s leányát elismerhette mint regenseket, de azt nem tűrheti el, hogy egy mellék-ág foglalja el a trónt. «Majd lesz rá gondja — mondá Krisztina — hogy harminczezer tanúval bizonyítsa be jogát a svéd trónhoz.» Canaziles nem sokára haza bocsáttatott azzal a válaszszal, hogy küldjön Lengyelország teljhatalommal ellátott követet, ha tárgyalni akar. Krisztina lemondása 1654. jun. 6-án bevégezett tényé vált. De utódja X. Károly még ez évben, trónra lépése első évében nem gondolt Lengyelország megtámadására — legalább nem árulta el, hogy arra gondol.

LEVELEK ÉS AKTÁK.

1654 jan. 13.

Kemény János Rákóczynek havasalföldi s portai ügyekről.

Kglmes uram fejedelmem, az úr Isten Ngodnak napjait stb.

Ngod Balásfalváról irott két rendeli méltóságos leveleit elvöttem alázatosan az inclusumokkal együtt. Stephan vajda számára az katonák szerzése nem leszen késő, bátor csak tavaszra mehetnének is be. Vesselényék hogy forraljanak valamit én nem kétlem kglmes uram, mert ugyanis az sátán az ő tagjaiban nem szokott vacalni, de él még az, az ki eddig is confundálta sokszor gonosz tanácsokat.

Barcsay uram portára menetelét facilitálja kglmes uram az lengyelek (akár micsodás) békéllése, de az fővezér commendatióját nem az első, hanem az utolsó audientián kívánnám hogy ő kglme commendálná; eddig még gyakrabban úgy experiáltam az ott való állapotot, és az mellett ha az vezér semmi beszédre okot nem ad is, de ő kglmének kellene keresni, én szükségesnek itilném, melyet reménlem, el sem mulat eddig Ngodtól vött tanuság szerint, mely régen kezéhez juthatott.

Az Ngod kegyelmes parancsolatja szerint péntekre be igyekezem menni Fejérvárra, ha az útnak természet kívül való alkatmatlansága engedi, bezzeg Ngodnak is, de kívált asszonyunknak, ha elment volt ő nga, valóban izetlen re-creatiója lehetett. Engedje az úr isten Ngodat kedves egész-ségben láthatnom. 1654. 13. Januarii, Gerenden.

Ngod

méltatlan szolgálja
Kemény János mp.

Kívül: Az én kglmes uramnak erdélyi mlgos fejedelemnek adassék.

1854 jan. 16.

Az oláh vajda levele Rákóczy Györgyhöz.

Illustrissime ac celsissime princeps, domine domine vicine et pater nobis benevole. Servitiorum vicinitatisque nostræ paratissimam commendationem.

Az fényes portáról Nsgodnak szóló leveleket hozának ma, kiket ezen postánkról kiküldeni Nsgodnak el nem mulatók, elhivén azt, hogy Nsgod értésünkre adni nem restelli. Mi nekünk is írják, jó akaróink s kapikiháink is írják, hogy Szun-Ali bey életére, szakállára fogadta, hogy Lupul soha már nem szabadul ki, ha mi reménysége volt is eddig, de már elmetszetett és nemcsak ezek, hanem többen is mind hasanlót írnak. Dragicsán és Péter deák holnap indulnak meg. Tartsa meg Isten sokáig jó egészségben Nsgodat. Datum in civitate nostra Tergovistia die 6. Januarii, anno Domini (*évszám nincs kitéve*)

Illustrissimæ Celsitudinis Vestræ
vicinus et filius benevolus

oláh aláírás
(a havasföldi vajdáé).

Külczim : Illustrissimo ac celsissimo principi domino domino Georgio Rákóczi stb.

1654 febr. 20.

Vyhovszkynak a hetman titkárának levele Rákóczyhoz.

Serenissime princeps Transilvaniae, dne dne mihi observandissime.

Quamvis literarum stylo a Sersma Cels. Vra non sum instillatus, memor tamen officiorum et studiorum meorum non sum passus eadem erga Ser. Cels. Vram obdormire et negligere (*igy!*), quapropter hisce literis meis testor me eundem esse, qui eram antea, fidelia obsequia mea Ser. Celsni Vrae offerendo; et quaecunque Ser. Cels. Vra iusso suo me in servitiis efficere ac præstare voluerit, promptum me polliceor futurum, solummodo obnixè peto, ut me in pristino humanitatis et benevolentiae suæ Ser. Cels. Vra fovere et

conservare velit. Quod reliquum est, diutissimos ac felicissimos Ser. Cels. Vrae a superis apprecor annos.

Datum Czyhyryni 20. Februarii nostri anno 1654.

Ser. Cels. Vrae

ad omnia paratus servus
Joannes Vyhovski generalis
secretarius mp.

Külczim: Serenissimo Georgio Rakocy dei gratia principi Transylvaniae, stb.

Jegyzet. Az e levélre adott választ lásd Okmánytár 702. l. Ugyan ott a 700. lapon a hetmánnak adott válasz is közölve van.

Gillányi Gergely követsége Lengyelországba.

a)

1654 febr. 1.

Gillányi Gergely megbízó levele.

(Közölve Okmánytár 693. l.)

b)

1654 febr.

A Gillányi Gergelynek adott utasítás.

I n s t r u c t i o

pro gen. Gregorio Gillani culinæ nostræ præfecto, ad sersinas regiam Mtem et rempublicam polonam expedito internuntio nostro.

1. Iter suum quantocyus maturare, et recta Varsaviam, locum scilicet comitiis pro die undecima præsentis Februarii anni currentis celebrandis destinatum, deo duce, tendere studeat.

2. Itinere suppetiis divinis Varsaviam usque confecto, pro more modoque illic consveto apud Mtem regiam et ilmos dnos senatores audentia impetrata, literas nostras exhibeat, dnos autem senatores condecenci observantia nomine nostro salutet, et felicia quæque illis preeetur.

3. Salutatione observanter peracta, primum etiam si-

gnificet nos solennem legationem ad regiam Mtem et rempublicam constituisse, nisi temporis interstitium perbreve et intervenientes multæ aliæ incommoditates, distansque locorum intercapedo, ac termini diætalis propinquitæ propositum divertissent. Accessit etiam expectatio adventus ex servitiis suæ Mtis et reipublicæ fidelis nostri grosi Michaelis Mikes, cui præstolari summe necessarium fuit, ut res ipso præsentē illic agitata et informationem ac nuntia suæ Mtis clarius intelligeremus, qui nonnisi his diebus ob itinerum difficultatem in aulam nostram pervenire potuit.

4. Pacem inter suam Mtem et chanum Tartarorum peractam intelligimus (utinam cum bono christianitatis stabilis sit, precamur) verum, de conditionibus, et modalitate nihil nobis amplius constat, nisi quæ ex relationibus dicti fidelis nostri percepimus, et quidem tam suæ Mti, quam commissariis, nostri et confœderatorum nostrorum, duorum nempe Moldaviæ et Transalpinæ vaivodarum, eam ob rem in tractatu facere mentionem et includere displicuisse, ne plus nocuenti, quam utilitatis afferret, at cum ille regionum illarum idiomatica ignorarit, de circumstantiis pacis initæ dare informationem nobis haudquaquam potuit. Quare pro iure bonæ vicinitatis et reciproce conjunctionis, ut sua Mtas de toto peractæ pacis negotio nos pro re nata authentice edocere velit, sollicitè instandum erit.

5. Cum autem in cursu talium negotiorum ipsa pactorum virtus et natura, iteratæque suæ Mtis oblationes, specialiter autem medio legati sui grosi dni Andreæ Morszin dapi-feri Szendomiriensis data, compromissa, ut nuntia sua clare contineant et suam Mtem obligent, nos cum præmemoratis confœderatis nostris articulis pacis (si res eo deveniat) minime includi debuisse, si tractatus ille ea sollemnitate et modo, quo debebat perfici et processu inter alios christianos solito peragi potuisset, ut ut autem expressa nostri insertio omissa sit, nihilominus memoratum fidelem nostrum Michaelē Mikes, siquidem sua Mtas et astantes senatores tali nuntio ad nos remisere, si nempe pro hac nostra erga suam Mtem et rempublicam sinceritate aliqua impetitione molestaremur, iuxta priores suæ Mtis oblationes pro assertionē et defensione nostri sufficientem assistentiam suppeditare et protegere nequaquam intermissuri sunt. Antequam igitur tempus illud necessitatis subrueret, uti promissionibus suæ Mtis fide indubia innitimur, ita tempestive rescire necessum ducimus, eo in casu quibus modis et mediis disposuerint necessitati nostræ consulere et succurrere, defensione scilicet nostri exigente, contra illos, quibus integritas nostra erga suas sere-

nitates invisa est et pro capitali offensione habetur, quos nominare necessum non est, verbis tamen, ubi e re videbitur, declarare fas erit.

6. Tempestivam hanc nostram sollicitudinem et rectæ rationes dictant, et prævisi teli avertendi studium svadet, inprimis supposita ad hoc occasione ex minacibus Turcarum ac Tartarorum literis primum suæ Mti allatis, quæ scilicet cum legato chani Tartarorum ad nos expedito in Moldavia interceptæ fuere; quibus assonant literæ et legatio novissime ex porta instar clarigationis ad nos expedita, unde rem omnem uberius sua Mtas cognoscere poterit, talium prænuntiorum(?) oscitantes et otiosi auscultatores esse, cum ob vires, tum ob vicinitatem gentis illius nequaquam possumus. Literarum illarum copiam suæ Mti et senatoribus exhibere poterit; imo pro maiori fide etiam in originalibus, quibus videbitur, ostendere non dissuademus, verum illas ad nos referat, jubemus.

7. Præterea instandum erit apud suam Mtem et etiam senatores, qui tractatui adhibebuntur, negotium isthoc, quanto potest secretius agatur, considerata status nostri ratione.

8. Suam Mtem regiam et illos dnos assistentes reipublicæ senatores superiori tempore requisitos habueramus, ut celebrior esse possit nostra cum inclytissima gente Polona coniunctio, ulterioribusque stabiliretur radicibus, et nostra in illam gentem affectio ac synceritas symbolo evidentiori testata redderetur: liberos nostros ac ex fidelibus nostris Transylvaniensibus tres magnates, quorum fida assistentia et promptitudine genti illi, uti nuperim primordio, ita deinceps etiam obsequia nostra maiori cum dexteritate exhibere possemus, meritis iam præeuntibus, pro indigenis Poloniæ recipere, et albo nobilitatis inscribere dignarentur, et in hoc quoque puncto efficacem benevolentiam suæ contestationem promiserant; effectuatio quoque huius rei diligenter sollicitanda. Magnates autem illi hi sunt: sples, magci et grosi Joannes Kemény de Gyerő Monostor, designatus gubernator filii nostri ac ditionum Transylvanicarum ac exercituum nostrorum generalis, consiliarius noster aulæ nostræ ac arcis terræque Fogarasiensis capitaneus supremus, comitatus Albensis comes itidem supremus, et decimarum in Transylvania arendator quoque supremus. Alter Franciscus Rédei de Kis-Réde, consiliarius noster et comitatus Maramorosiensis comes supremus. Tertius Stephanus Petki de Király-Halma, consiliarius noster ac sedium siculicalium Csik, Gyergyó, Kászón, capitaneus supremus.

9. Perinde etiam apud suam Mtem et illos dnos assis-

tentes suæ Mtis et reipublicæ senatores intercesseramus pro restitutione bonorum per Nicolaum Lubstowski capitaneum Crusviciensem socri nostræ illegitime ademptorum, siquidem successio immediata in illis conjugem nostram et liberos concernas(set), ac in hoc etiam puncto benevolam propensionem et justam rei assertionem compromiserint, ut realiter effectuaturs, serio rursus instandum erit.

10. Cum aliquot musquetas comparare, et pedites germanos et dragones conducere et educere velimus, sua Mtas de annuentia et salvi passus literis requirenda est. Uti etiam parem suæ Mtis benevolentiae declarationem, in dandis salvi passus literis et assecuratoriiis pro veteri nostro colonello Andrea Gaudi, tum familia et adiunctis rebusque suis ad nos transmigrandi, bonisque suis in ditione suæ Mtis pacifice possidendis diligenter sollicitare et impetrare serio iniungimus.

11. Postmodum promptitudinem ad officia, propensionisque nostræ studia et candorem regiae Mti et reipublicæ quam diligentissime deferre, et cum optata relatione quanto potest citius ad nos redire satagat, siquidem tempus verum instet et cum zephyro sub hyeme fabricatæ machinationes spiraculum sumere et erumpere soleant.

12. Certiorem reddere suam Mtem poterit nos nulla ratione provocare velle, et suam Mtem ac sersman rempublicam tantum abest, ut implicare hostilitatibus intenderemus ut nihil laboribus et expensis parcentes, gentis illius adversa studia consilire(?) et complacare toto conamine nitamur; verum cum subditi illi suæ Mtis quamvis subiacerere tenerentur, attamen debitæ obedientiæ lege, totque pacti et pacificationibus spretis subinde insurgere, et regi ac reipublicæ adeo potentibus insultare non vereantur, quid de iis sibi promittere possint populi viciniore et infirmiores, uti sua quoque Mtas et dnus supremus generalis medio grosi d. Jaskolski excubiarum præfecti legati nos præmonere voluit his expresse subsequentibus verbis: «Procustodiet præterea illum principem, quod Chmielnicius exercitum suum congreges et omnem illorum potentiam intendet tam contra illum principem quam etiam illi confœderatos exserere, hoc meditando et assequi cupiendo, ut primum possit Valachiam Transalpinam occupare et in idem Timotheum filium suum collocare, post Transylvaniam, et in hac filium Basili, ipsum vero Basilium circa Moldaviam conservare, ut his confectis, regnum Poloniæ est aggressurus.» His explicatis svadebit principi, ut cum hostis intentionem vili non pendat verum sit quam cautissimus et circumspectissimus.

Atque hæc sunt, quæ hac occasione brevibus proponere et certam ac pro bono publico efficacem superinde resolutionem afferre iubemus.

Datum in civitate nostra Alba Julia die 1. Februarii anno dni 1654.

Kivül: Publica instructiúnak párja etc. Raptim etc.

(Egykorú másolat.)

c)

1654 febr. 1.

A Gillányinak adott titkos utasítás.

Instructio privata grosso Gregorio Gillani culinæ nostræ præfecto, ad sersmas regiam Mtem et rempublicam Polonorum expedito internuntio data.

1. In generali siquidem instructione de suppetiis in casu necessitatis nobis afferendis mentionem fecerimus, si quo pacto in tractatu de modalitate succursus seiscitarentur, respondendum erit: Nos suæ Mti regiæ et reipublicæ præscribere haud volumus, nec etiam ullis novis postulatis easdem oneramus præter rememorationem oblationis spontaneæ in casu defensionis, si nimirum hostilis aliqua impetitio nobis immineret, sufficienti assistentia tempestive adsint, cujus quantitatem et procurandi rationem, modumque mutuæ superinde correspondentiæ subruentis mali exigentia edoceret. Sin autem talis ulteriori tractatui involveretur quæstio: an velimus nos contra inimicos illorum bellum continuare? tali responso obviandum erit: Quandoquidem nihil celsmo principi dno meo clementismo constet, bello ne continuando, vel paci observandæ sese applicet, de re incerta nihil meditatus, instructionem dare nequaquam potuit.

2. Ilmum dnum principem Janusium Radzivil, in comitiis præsentem nomine nostro cum observantia salvare jubeat, et literis nostris præsentatis, eidem sinceram affectionem, et fraternitatem nostram quam diligentissime recommendet. Si rerum Moldavicarum vel per se, vel per alium aliquem subordinatum expostulationem fecerit, talem dare resolutionem poterit: Hactenus pluribus vicibus cels. princeps dnus meus clemsmus ilmum dnum principem, tanquam fratrem suum prædilectum de prægnantibus et impense urgentibus illius expeditionis causis certiore reddidit, quibus

hostiles vajvodæ illius conatus et machinationes retundere coactus sit, et si aliquot annorum decursu vajvodæ illius resipiscentiam, et ad meliorem frugem, sincerioraque vicinitatis officia reditum longanimis frustra expectarit, frustra per amicas dehortationes illum delinire tentarit, durior namque in dies factus, tandem ad apertas minas et declarationes inimicas erumpentem maluimus prævenire, quam præveniri. Quod nonnisi ob respectum ilmi dni principis tamdiu dilatum fuerat. Assecurabit illum dnum principem perseveranter animi nostri et amoris erga se zelum nequaquam deferbuisse, fraternitatisque jura immota et inexpugnata apud nos superesse.

De conjugæ et filio vajvodæ Basilii interrogatus, tali responso utatur: Cels. princeps dnus meus clemens generali suo in mandatis dederat, dnam illam vajvodæ consortem cum familia honore et condigna observantia excipi, cui oblata quoque fuit per eundem generalem tuta in Poloniam eunti comitiva, et etiam invitata in ditiones suæ celsinis, ubi statui suo competens et sufficiens provisio per suam celsidnem ordinata fuisset; verum illa nunc ad portam, nunc ad Kozacos et Tartaros maritum suum secutum ire maluisset, quod concedi haud potuit, quamvis autem extra ditionem suæ celsidnis constituta sit, nihilominus ob respectum ilmi dni principis sua celsdo parata esset illam cum liberis elibrandi labores assumere, modo vajvodam illum eo loci et inter eas gentes residere certo sciat, et assecurata reddatur, unde nulla vis et machinationes illius metui debent.

Diligenter auscultabit, si de secretis aliquibus princeps ipse nos certior, cui occasionem etiam suppeditare studeat.

3. Cum dno principe communicabit hunc discursum: Quam fuerit plena periculis et dispendiis reipublicæ ista cum Kozacis belligeratio, experientia ipsa et tristes rerum facies annis superioribus contestatum reddidit, cujus continuatio ob infinitas incommoditates et reviviscentis mali asperitatem utique metuenda videtur; quare magis seorsim sine Tartaris tractandum esse cum Kozacis nobis videretur, si suæ Mti et reipublicæ complaceret; qua in re si interpositione nostra utrinque uti vellent, et acceptarent labores nostros, hoc pacto etiam sinceritatis nostræ studia suis serenitatibus manifesta reddere prompti paratique essemus. Quod si dno principi ita videbitur, communicabit deinceps hoc negotium cum dno generali marsalcho, cancellario et aliis quorum intererit, tandem etiam suæ regiæ Mti adaperiat.

Si reipublica pacis cum Kozacis initæ conservationem

sibi elegerit, secundum nostram censuram et damnosum, et infame esset realiter et perennaliter pacem illam amplecti, quam Tartari more suo castrensi præpropere, sine requisitis competentibus Kozacis acquisivere, quam ut auditur, jam etiam multis depopulationibus, et aliis hostilitatibus Tartari obsignavere. Talis itaque pax quærenda videretur, quæ sine interventu et consortio Tartarorum cum ipsismet solum Kozacis stabiliretur. Si ita placeret, et modum adinvenire possemus, in hoc etiam nos libenter collaboraremus, et hoc pacto partam pacem bello magis amplectendam asserimus; si autem bellum decernunt, exitus illius uti dubius et anceps, ita periculorum plenus. Quare suis serenitatibus diligenti trutina hoc examinare est summe necessarium.

1. Namque si bellum suscipiendum mediocribus viribus instructum fuerit, ut antehac aliquoties, ita deinceps etiam consequenter dissipabuntur.

2. Si maioribus viribus insurrexerint, aut rex ipse præerit, aut generalis campiductor, et senatores. Regem præesse, et talibus periculis se objicere, quibus bella obnoxia sunt, personæ et Mtis ejus consideratio prohibere videtur. Generalis campiductor si solus præfuerit, ut antea contigit sufficienti dependentia illi non obtemperatum fuisse, et in posterum idem evenire potest. Si autem cum aliis proceribus ? orietur confusio, multorum namque imperatorum præsentiam raro, aut nunquam felicem fuisse, exempla testantur.

3. Si autem ipsa respublica totis viribus insurrexerit, et in unum exercitum ac castra convenerit, unius prælii aleæ rem totam committere, minus tutum.

4. Si hostis prælium distulerit, tanta hominum moles ipsa semet conficiet, et consumet, etiamsi circa fines castra metentur; hostis autem ubi enervatam præsenserit, illico aderit et obruet.

5. Si autem in solo hostili sedem belli ponere niterentur, transeundum esset per deserta dissita, et si illic etiam hostis conflictum differret, commeatus omnis interciperetur, et ita etiam ruinæ exponerentur.

His et aliis pluribus de causis pax præmisso modo conclusa etiamsi temporanea esset, arrideret magis; tempus siquidem brevi commodiorem rebus occasionem suppeditaret. Sin autem omnino bellum decernendum erit, sic facto opus videtur.

Miles Germanus ne exautoretur, imo multiplicetur, uti et alii exercitus exteri, quibus adjungerentur copię etiam Polonicæ ita, ut exercitus numerum quinquaginta millium adimpleat, quibus unus supremus generalis præficiatur, et

in campum ita educerentur, ut circa initium Augusti ad Camenicium castra figerent, quos rex ipse cum tota reipublicæ armada pedetentim subsequeretur. Exercitus præcedens abrupta mora, viscera regionis Kozacorum penetraret, nihil dubium Kozacos visa potentia statim deditioni studere. Sin autem major et solida vis obstaculum faceret, aggeribus se circumvallarent, usque dum ad auxilia totus subveniat, et succurrat exercitus. Tali dispositione visa, Tartaros Kozacis magna vi (suis rebus caventes) succursum dare minus credimus, et sic Kozaci distracti magis desperarent. A partibus Litvaniæ etiam similem in modum distractionibus et impetitionibus molestari possent.

Hac dispositione præeunte, felicem belli eventum, cum tenore gentilium, deo benedicente, speraremus, cujus exemplar dni Poloni habent apud se, dum imperator Osmani illos aggressus fuerat. Et hæc nos, quamvis non interrogati, sed ex illa sincera affectione, qua erga regiam Mtem et reipublicam ducimur, cum illis quorum interest, communicare volumus.

4. Præterita æstate a præcipuis viris Mti regię assistentibus occasio porrecta fuerat, si nempe filium, et alios ex fidelibus nostris indigenis Poloniæ annumerari et recipi vellemus, eo pacto gratificarentur, re juxta eorum intimationem Mti regię indicata, et ipsa, et assistentes senatores effectuationem compromiserant. Denominaveramus autem præter liberos nostros tres, quorum nomina et tituli in generali instructione habentur, verum filio nostro acceptato, alios excludere velle intelligimus. Dabit itaque operam, ut exclusionis causas cognoscat, utique enim et respectu nostri et illorum, præjudiciosum nobis esse videtur, et quo potest, meliori modo rem omnem restituat, apud quos competit, tali facta intimatione: Quamvis Transylvania non forma reipublicæ gubernetur, nec tamen ita absolutum principatum habet, ut autoritate privata interna æque ac externa negotia dirigerentur. Si generosi illi viri posthabebuntur, et denegato illo ipsis honore, in subministrandis subsidiis segniores efficiantur, quorum opera tempore necessitatis contra hostes communes uti possimus.

5. Etsi in instructione generali ejus rei meminerimus, nihilominus et privatim instructum esse volumus, et mandamus, serio urgere haud prætermittat, eam faciant dispositionem, ut ad Camenicium paratum habeant exercitum, ne vere mox præsentē, illac in Valachias hostes erumpere, et nobis, ac etiam reipublicæ tandem majori ausu insultare præsumant, imo utrinque parato exercitu subito repulsi et

distracti ad internationem cædi possint ita, ut amplius contra rempublicam insurgere minus audeant, et si insurrexerint etiam, hac dispositione semper distracti, facilius rejici possint, et tandem sensim fatigatis, fractisque viribus, deleri.

6. Dnus Lubeniecki de venditione quorundam bonorum apud nos meminerat, accepta ab eodem informatione, illa vel per se, vel per alium perlustrare nequaquam prætermittat.

7. Præterita æstate etiam suam Mtem et assistentes senatores requisitos habueramus de satisfactione socru nostræ, ratione bonorum per vim illi adeptorum impendenda, cujus rei recognitio et revisio siquidem in hæc comitia rejecta sint, sollicite restitutionis effectuatio urgenda erit, de quo verbis plenius instructus est.

8. Literas salvi passus juxta compromissum regię Mtis tam de musquetis certo numero comparandis, quam de dragonibus quibusdam conducendis quantocyus extrahere laboret.

Atque hæc sunt de quibus privatim etiam instructum volumus, cætera tempus et rerum in comitiis agendarum ac interea emergendarum occasio subministrat, quibus ut attendat, et in omnibus consulto procedat, serio præcipimus. Datum in civitate nostra Alba Julia, 1. Februarii, anno 1654.

G. Rakoczy mp.

(P. h.)

(Eredeti fejedelmi aláírással és pecséttel.)

d)

1654 febr. 7.

Rákóczy levele az ország zászlótartójához.

Illustrissime Dne amice nobis observ.

Consideratio nostræ cum Serenissimis regia Matte et republia coniunctionis, ad easdem præsentium exhibitorem internuntium, fidelem nostrum generosum Gregorium Gillani, culinæ præfectum expedire svasit, ut hoc pacto illa et arctior, et ad conservandam securitatem commodior reddi possit, eam ob causam, pro illa confidentia, quam in illustrissimæ Dominationis vestra benevolentia collocatam habemus, eidem negotium omne per dictum internuntium nostrum exponi volumus et rogamus, ut illi aures faventes dare et fidere ne gravetur, imo cognita requisitionis æquitate, apud regiam suam

Mattem, et serenissimam rempublicam ea in rebus nostris intercessione utatur, qua boni publici integritas intacta maneat et salva conservetur, animusque noster ad maiora obsequia lætior assurgat. Quod uti nec desperamus, ita eandem diu ex voto cum suis vivere et florere cupimus. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 7. Februarii Anno 1654.

Illrmæ Dnis Vrä

amicus benevolus ad officia paratus
G. Rakoczy mp.

Külczim: Illustrissimo dno Vladislao, perpetuo ab Illo ac serenismæ Polonor. reipublicæ vexillifero etc. Amico nobis benevolo.

(Eredetije a gr. Teleki nemzetség közös levéltárában Maros-Vásárhelytt, 870.)

e)

1654 márcz. 19.

Lanckoroncki válasza Rákóczyhoz.

(Közölve Történelmi Tár 1889. évf. 479. l.)

f)

1654 márcz. 26.

Gembicki püspök válasza Rákóczyhoz.

Serenissime princeps, domine domine colendissime.

Nihil unquam possum habere jucundius, quam cum offerunt mihi sese occasiones inserviendi Serti Vrä. Testatus sum semper libenter sermo olim parenti Sertis Vrä, dum regnante feliciter sermo divæ olim memoriæ Vladislao Quarto in aula diversis fungerer officiis, promptissimam meam operam, eandem et Serti Vrä, in senatoria dignitate constitutus, testari sum paratus. Prout quidem ad præsens feci, cum qua publice, qua privatim sum adnissus desiderium Sertis Vrä promovere, et ut ejusdem compos fiat, ulterius curare adnitar. Optime igitur Sertas Vra de meo erga se affectu sit persvasa et vicissim sua benevolentia me complectatur. Cui de cetero

obsequia mea paratissima quam diligentissime commendo, et
omnium rerum felicitate eandem affluere cupio.

Varsaviae die 26. Martii 1654.

Sertis Vrae

devotissimus famulus et
promptissimus
Joannes Gembicki episcopus
Culmensis et Pomeraniae.

Külczim elveszett.

(Eredeti.)

g)

1654 márcz. 25.

Lubomirszki válasza Rákóczyhoz.

(Közölve Okmánytár 139. l.)

h)

1654 márcz. 29.

Niemierzytz György válasza.

Sersme princeps ac dne dne colendissime.

Constans benevolentia Sersmæ Celdnis Vrae per litteras
mihi contestata non vulgare addidit calcar integræ servi-
tiorum meorum promptitudini, cui nihil aliud hucusque
de erat præter mandata Sersmæ Celdnis Vrae. Sed uti fata-
reipublicæ nostræ, ita desiderium Sersmæ Celdnis Vrae comi-
tiis nostris propositum feliciora expectant tempora ad proxime
ventura comitia, quibus si divina gratia adesse mihi per-
mittet, pro virili contendam, ut Sersma Celdo Vestra sit voti
compos. Interim me meaque servitia benevolentia Sersmæ
Celdnis Vrae humillime commendo. Varsoviæ die 29. Martii
anno 1654.

Sersmæ Celdnis Vrae

obsequentissimus servitor

Georgius Niemierycz

succamerarius Kyoviensis S. R. M. colonellus mp.

Külczim: Sersmo celsmoque principi ac dno dno Georgio
Rakocy stb.

i)

1654 márcz 31.

Prítkowski válasza Rákóczyhoz.

(Közölve Történelmi Tár 1889. 456. 1.)

k)

1654 ápr. 2.

Korycinski válasza Rákóczyhoz.

Ilme et celsme princeps, dne et amice observandissime.

In iis quæ mihi gen. dnus Gillani internuntius Ilmæ Celdnis Vrä proposuit, eam operam apud sersmum regem, dnum meum clemum et sersmam rempublicam navavi, quæ (nisi comitia in aliud tempus protracta fuissent) luculento testimonio Ilmæ Celdni Vrä extitisset me semper in Ilmam Celdnem Vram intimo ferri affectu. Faxit deus, ut Ilma Celdo Vra pro illa in me confidentia tantum de suis negotiis animo meo committat, quantum ego apud sermum regem, dnum meum elmum instare cupio, ut hæc Ilmæ Celd. Vrä cum serma Mte correspondentia ad omnem cedat conservandam securitatem. Persuasa igitur sit Ilma Celd. Vra nil desiderii Ilmæ Cels. Vrä de mea defuturum cura, imo id acturum, ut ea quæcunque ad declarandam meam in Ilmam Celd. Vram promptitudinem expedire videro, pro viribus meis felicem sortiantur effectum. Cui interim fausta quæque votis meis apprecatus, obsequia defero mea. Datum Varsaviæ die 2. mensis Aprilis anno dni 1654.

Ilmæ Celdnis Vrä

amicus et ad obsequia paratissimus

Stephanus Koryczinski

supremus cancellarius regni Poloniæ.

Külczim: Ilmo et celsmo principi dno Georgio Rakocy stb.

l)

1654 ápr. 2.

Lanckoroncki válasza Rákóczyhoz.

Ilme ac celsissime princeps, dne et amice colendissime. Quoties propensissimam Ilmæ Celdnis Vrä animi testificationem exerior, toties mira quadam mentis perfundor alacritate, incitorque ad illud genus officii, quo de Ilma Celsitate Vra mereri quam optime possim. Quæ quidem in re, cum et ab ipsa illrma Celsitate Vra, sua mihi negotia sersmo regi reipublicæ per me aperienda committente modum sufficientem haberem, libentissime in iis Ilmæ Celsitatis Vrä ad optatum finem deducendis desideriiis, ut expediebat, elaboravi. Benigno ista Sermus suscepit vultu, benigno et respublica complexa est sinu; luculentius tamen hæc spero Ilmam Celstem Vram, cum e S. reg. Mtis, tum ex ilmi cancellarii literis cognituram. Nempe cum non ingrata sit eius, quem in se pronum agnovit, affectus mea patria, non dubium, quin facile desideratis Ilmæ Celstis Vrä, licet non in medioeri ob interrupta regni comitia dolore constituta, annuat votis. Nihilominus alia ad Idus Iunii, faxint superi, felicioribus auspiciis celebranda, in quibus postulata Ilmæ Celstis Vrä omnino ex animi cedent sententia. Respublica interea veteribus copiis instauratis, hostis si forte intumescat, deprimendus erit, tum et generalis expeditio, si necessum fuerit, aderit parata. Mihi propensa Ilmæ Celstis Vrä provocato voluntate in id incumbendum, quo præconceptum Ilmæ Celstis Vrä in me studium retinere, imo magis si valeam, adaugere. Cui diuturnam vitæ felicitatem apprecatus, debita mea devoveo obsequia. Datae Varssaviæ die 2. Aprilis 1654.

Ilmræ Celnis Vrä

amicus observantissimus

et servus humillimus

Stan. Lanckoronski

palat. terræ Russiæ, generalis C. Scal.

Külczim: Ilmo ac celsmo principi dno dno Georgio Rakocy stb.

m)

1654 ápr. 11.

A lengyel király válasza Rákóczyhoz.

(Közölve Okmánytár 140. l.)

n)

1654 ápr. 14.

Rákóczy levele anyjához a moldvai ügyekről.

Éltemig való fiúi satb.

Boros uramat kellették Havasalföldében beküldenünk az ott ben levő egyenetlen állapot lecsendesítésére, az vajda is kívánván, akarám ezen alkalmatossággal Ngodot levelemmel látogatni, kívánván istentül Ngod egészsége felől örvendetes hírt hallanunk ; mi is Ngod szolgálatjára egészségben vagyunk.

Im kglmes asszonyom főhokmester nélkül vagyunk, örömet akarnók érteni, ki tetszik Ngodnak, bizony elszűkült az ember, Bánffi Sigmond az kopasz igen nyelves, Bánffi György uram pedig igen kin lakos, arra való elégsége is nincsen, Haller Gábor uramban az akarat nagy, Jenőből is az építésért nem örömet bontakoztatnánk ki, Bethlen János uram állapotját idvözült urunk idejében tudja Ngod, azonkívül is nem örömet akarnók, az udvari tisztek mind egy nemzetségül állana, noha mi nem kételkedünk Kemény János uram hűségében (Gyulaffi uram pápista s alkalmatos volna) ha az pápistaság akadályul nem volna, Bethlen Mihály uram jámbor ember, de nem udvaros ; ha csak mind vallásunkon valót promoveálunk, úgy is *(kötörölve : az conditiók ellen, kihez kötve vagyunk, láttatnánk cselekedni, s e helyett írva a lapszélre :)* az emberek itilete. Várjuk alázatosan Ngod kegyelmes tetszését. Eltesse isten Ngodat sokáig egészségben. Bonyhán 14. Aprilis 1654.

Ngod engedelmes alázatos szolgája fia

szolgál mig él
R. György mp.

Külczim : Nekem kglmes asszonyomnak édes anyámnak adassék.

o)

1654 ápr. 19.

Rákóczy levele anyjához Gillányi követségéről.

Éltemig való fiúi stb.

Klmes asszonyom, Nsgdnak szóló leveleket hozának, kiket alázatosan elküldtem késedelem nélkül. Ez hónap 4. napján

írt Giláni levelét hozák. Az lengyelországi gyűlés minden végezés nélkül eloszlott, az követek nagy haraggal levén az király ellen. Ha Isten nem könyörül, elvész ez nagy respublica. Im csaknem ajtójok előtt az veszedelem, mégis nem igyekezik eltávoztatni és orvosolni. Ujabban ad 8. Maii leszen gyűlés, ha penig az ellenség engedné, 8. Junii. Éltesse Isten Nsgdat sokáig egészségben. Bándon, 19. Aprilis 1654.

Nsgd engedelmes alázatos szolgálja, fia szolgál, míg él

R. György m. pr.

Külczim: Nekem klmes asszonyomnak édes anyámnak adassék.

1654 tavaszán (k. n.)

Radzivil herczegnek Lubienieczki által Rákóczyhoz küldött emlékirata.

Puncta nomine ilmi principis Radzivillii sersmo Transylvaniae principi proponenda.

I. Primum omnium statum regni nostri, et quæ in proximis comitiis pravis quorundam consiliis, (nulla salutis publicæ ratione habita) gesta sunt, exponet: Unde omnium ordinum offensio, et præsentis gubernationis tædium, et sub tam præpostero regimine servandæ respublicæ publica desperatio subsecuta est? ita, ut maxime metuendum sit, ne multi inveniuntur ex proceribus, etiam ecclesiasticis, qui ab istiusmodi gubernatore, qui rempublicam curat tanquam rem alienam, ad alium, qui eam, tanquam suam curare velit ac possit, imperium transferre conentur. Quamquam enim gente nostra cæteroquin (ut sunt res humanæ) suis vitiis laborante, fidiorem erga imperantes nullam reperias: tamen et necessitas frangit omnem legem, et in pactis utrinque conventis, quo modo servata fides obstringit, ita violata dissolvit mutuam fidem.

II. Nobis tamen, qui sub Evangelii sacro nomine purius deum colimus, et quos non ab ipso tantum malo, sed ab omni mali specie abstinere decet, non convenit etiam ad justam rebellionem cæteris signum tollere, nisi nos aut mors, aut fuga imperantis, (quæ quidem, adeo inclinatis patriæ nostræ rebus, admodum propinqua, et in proclivi est) sacramento obsequii solvat, aut ipso [v]ivente, aliqua violenta necessitas ad hoc consilium adigat. Qualis esset, exempli gratia, si is, qui in præsens rerum potitur, regnum alteri,

tanquam hæreditarium patrimonium, tradere vellet aut cogeretur?

III. Ideo nos in prospiciendis præsentium malorum remediis, sicut acriter advigilare necesse est, ita nonnisi lente festinare oportet; provisus ante justam oblatam occasionem cunctis, quæ provideri debent, antequam aggrediamur ejusmodi negotium, in quo nihil medium esse potest inter summa et præcipitia. Hæc enim via magnorum conatuum tutissima simul et facillima est, non antevenire fata, sed sequi volentem deum, nec rapere violento ausu, sed de manu ejus oblatam fortunam sumere velle.

IV. Illud autem primum non alienæ ab instituto nostro dei voluntatis evidens signum est, quod reipublicæ nostræ (quæ ex tot partibus coaluit) corpus salvum esse non possit, nisi avulsa membra et præcipuæ partes ejus integrantes in eam compagem, a qua detruncatæ sunt, postliminio redeant, et corpori suo restituantur. Restitui autem avulsa membra nequeunt, nisi exempto metu excidii sui; qui ipsis eximi nequit, nisi sub rege, qui Romanæ ecclesiæ non sit addictus. Porro ex principibus Rom. ecclesiæ non addictis nemo est, quem deus ad eam spem propius admoverit, præter dilectionem suam, qui et cogitationibus et sermonibus multorum etiam non benevolorum ad id designatur. Nihil igitur in eo iniqui fieri a nobis putamus, quod absque injuria eorum, quorum imperium, tametsi reipublicæ noxium, tamen quamdiu deo visum fuerit, toleramus, in casu vacantis ob supradictas et alias forte causas, sceptri de idoneo rege patriæ nostræ prospectum esse cupimus.

V. Alterum dei voluntatis signum est, quod is per miram rerum conversionem ad præcipuum ac potentissimum consiliorum de eligendo apud nos rege non pontificio obicem atque impedimentum (hoc est metum Austriacæ potentiae) amoliendum, planissimam et facillimam viam aperuerit: dum portam Otomannicam eo necessitatis adegit, ut ipsi, propter rationem proprii status, cura et sollicitudo quædam de regni Polonici statu omnino suscipienda sit, dandaque majorem in modum opera, ne inclytum hoc regnum partim per defectiones Russicarum provinciarum Moschici imperii accessio fiat, partim per occupationem reliquarum provinciarum cæsaræanæ adversus Turcas potentiam augeat. Videt enim proculdubio Otomannica porta, si duo isti magni vicini serpentes tertium patriæ nostræ serpentem devoraverint, quam formidabilis ipsis, utrinque draco adolescat et jam cristas erigat. Videt jam piraticos Euxini maris lembos, hinc a Borysthene, inde a Tanai, in unius tyranni potestatem reda-

ctos, et ipsis imperii Turcici præcordiis, adeoque metropoli suæ Byzantio imminentes. Videt ac sentit plebem omnem imperii sui græcis, hoc est russicis sacris imbutam, fiducia tam potentis monarchæ, tanquam sui vindicis, in seditionem sibi exitiosam æque erumpere posse, atque nostra plebs, fiducia potentiæ Cosacorum, in rebellionem nobis tam noxiam erupit.

Parte altera satis animadvertit, cum per tot annos in Ungaria cum cæsare, sola Bohemia, Austria, et partibus Hungariæ succincto, vario Marte luctata sit, quantum is virium incrementum facturus sit, si aut tota Polonia, aut dimidia pars Poloniæ regni hæreditariis ejus ditionibus accesserit.

Proinde in tam præsentis utriusque eventus periculo curam et rationem sui status non negliget, et facile in eam partem flecti se patietur, ut ipsi conservatio Polonici status cordi sit, præsertim cum et veteris nobiscum jam ante Solimanni tempore cœptæ, ac diu sanctissime cultæ amicitiae meminerit, ne dum obliti sint, quanto sanguine sæpius Cosacorum in Mare Nigrum excursiones vindicaverimus, unde istius incendi, quo nunc patria nostra deflagravit, primæ scintillæ ortæ sunt.

VI. Id autem neque tutius neque facilius præstare potest, quam ea ratione, ut hinc vicinum cæsarem Hungarici belli metu in officio retineat, illinc autem Tartaros, quibus et ipsis a Moschis præsentissimum discrimen imminet, alioquin jam nobis antiquo stipendio auctoratos, nobiscum in tanto fidelio-rem adversus Moschos societatem jungat, atque etiam, si fieri potest, Moschos ab ostio Tanais et urbe Azak aliqua diversione belli distineat, aut saltem terret.

VII. Sed efficacissimum medium est, si porta Otomannica in eo strenuam operam navet, inque id omne auxilium conferat, ut, ubi occasio interregni advenerit, regno Polonico de rege Romanis sacris non addicto, prospiciatur. Neminem autem esse præter dilectionem suam huic spei propriorem, aut magis idoneum. Nam si hoc exitum sortiatur, certissima spes est Russicas provincias tædio servitutis apud Moschos longe, quam apud nos fuit, (quam tamen ferre non poterant) durioris redituras ad obsequium nostrum (quod Moschi vires debilitabit) dum modo ab insidiis cleri pontificii, religioni eorum, ipsisque internationem obstinate molientis, tuti esse possint.

Iam vero (ut ostensum est) ad eam rem efficiendam portæ Otomannicæ nihil aliud suscipiendum aut providendum erit, quam ut cæsar nullo in casu ditiones nostras, aut suæ dilectionis invadere audeat; quo nihil ipsis factu proclivius

esse potest. Nam isto metu atque periculo dempto, nos tempore interregni cleri potentiam (quamvis illa magna est) in patria nostra non multum metuemus, dum modo sua Dilectio pro parte sua proportionatas magnitudini conatus hujus expensas ac vires conferat.

VIII. Hæc ut sua dilectio quamprimum Otomannicæ portæ insinuare, atque ob oculos ponere per spectatæ solertiae ac dexteritatis legatos velit, etiam atque etiam hortamur.

Ejus rei multa erunt commoda :

1. Primum enim ea ratione, fidem ac studium suum Turcis eo validius approbabit, quod visuri sunt suæ dilectioni curæ atque cordi esse status sui rationem ; nec arctius esse vinculum potest, quam inter eos, quos nexus unius rationis status, ac mutuae conservationis conjungit.

2. Rempublicam nostram hac ratione, ut jam cæpit, sua dilectio plurimum demerebitur, favoremque sibi etiam apud pontificios conciliabit, ubi viderint suæ dilectionis opera et studio tam iniquo tempore societatem nostram cum tam potente principe coaluisse.

3. Denique, sibi ipsi dilectio sua viam ad summa quæque, et votorum suorum fastigium sternet ac munit.

IX. Quod ad vicinos principes attinet, in Svecorum favore conciliando non multum difficultatis fore putamus ; quibus et ipsis maxime expedit progeniem Sigismundi regis a regno nostro excludi, quo minus ipsis metuenda sit, nec moleste ferent regnum hoc a pontificio ad evangelicum principem devolvi.

X. Reliqua erit cura in sumptu pro comparando exercitu, pro conciliandis animis atque suffragiis, præterea in numero paratarum copiarum, denique in conditionibus quibusdam suscipiendis aut paciscendis, quas tempus atque occasio, vel ipsa res postulabit, eorumque merita, qui suæ dilectioni ad hoc fastigium consequendum operam navabunt.

Specialiora quædam, complementi loco ab illo principe, in ipso discessus mei articulo oretenus mihi enixe et sollicite intimata, sersmo principi insinuanda.

Nunc adesse plane opportunissimum tempus rei bene in patria nostra gerendæ, ut sua dilectio jam pridem sibi divinitus destinato regno nostro potiatur, dum modo sibi ipsi, tum et patriæ nostræ his quatuor mediis apprime necessariis sua dilectio non desit :

1. Ut sua dilectio Chmielnicium et Kosacos omnibus modis ad sanam mentem reducere sibi ipsi et reipublicæ

nostræ quantocyus reconciliare studeat; cum ob rationes status et ambitus sui, tum vel imprimis, ut dissidentes in religione novum aliquod, firmumque præsidium a Kosacis (qui et ipsi dissidentes sunt) in regno nostro habere possint; quoniam isto (quod per tam arctam cum socero nostro palatino Moldaviæ conjunctionem nostram habebant) proximo bello Moldavico privati sunt.

2. Ut sua dilectio arctissimam cum Tartaris societatem ineat, qui et ipsi jam pridem Moscho graviter infensi sunt, et apud Cosacos multum valent, ac insuper præsentissimo auxilio, data occasione (cum expeditissimas et numerosissimas equitum turmas habeant) suam dilectionem juvare possint.

3. Ut sua dilectio omnem ad id necessarium bellicum apparatus mature provideat justumque exercitum tempestive paret, ut cum necessitas postulabit et occasio invitabit, non tunc primum delectus instituatur, aut ex præsidiis milites deducantur, sed e vestigio Cracoviam versus exonerentur; cum in talibus celeritas unice valeat.

4. Ut sua dilectio nobiscum non verbaliter, ut hucusque fuit, sed realiter abhinc conferat; cujus conferentiæ et correspondentiæ succum et medullam pecuniam paratam esse asserimus, postulamusque a sua dilectione, ut si opera nostra in re tanti momenti, tanquam et sibi, et communi dissidentium causæ proficua, et gloriosa uti velit sua dilectio, deponat in manus nostras summam aliquam pecuniæ, centum videlicet millia aureorum, quæ quam cautissime et sine mora nobis mittantur. Subito enim occasione invitante, novi delectus nobis faciendi erunt; qui ut sine parata pecunia fieri nequeunt, ita facti, et cum copiis Litvanicis, quæ in manu nostra sunt, conjuncti, justum exercitum efficient ad reprimendos conatus cleri, qui tunc rem suam maxime agi cernens, faciet, quicquid poterit ad sui status conservationem. Ut autem sua dilectio de certitudine depositi hujus nobis credendi secura esse possit, sufficientem cautionem ad lubitum suæ dil. conceptam et scriptam in manus suæ dil. tradere lubenter nos offerimus. Quod quidem tanto fidentius suæ dil. proponimus, quod sciamus certo ita res jam maturescere, ut omnes alias conferendi rationes non inutiles tantum et frustraneas, sed et nobis periculosas judicemus.

Cum sersmo rege et republica ut sua dil. tractare pergat, synceramque genti nostræ per id amicitiam testetur, fraterne hortamur; id enim ad conciliandos nostrorum Polonorum animos et affectus, unice facit; ac insuper suademus, ut sua dil., si non totis, saltem non contemnenda aliqua virium suarum parte, ultro auxilium reipublicæ contra Moschum

offerat, idque duplici conditione regi et reipublicæ a sua dil. proponenda :

1. Ut rex et respublica nostra dil. suam tutam præstet ab imperatore Romanorum.

2. Ut suæ dilni civitates quasdam, vel territorium aliquod pignoris loco respublica tradat.

Quæ futuris comitiis Varsoviensibus cum republica tractari suæ dilni svademus, per solennes legatos, fidos, solertes, et rationum status imprimis gnaros (qualis est grosus d. Klobussicki) quos ut pro futuris comitiis sua dil. mittat, sed nonnisi sufficienti et absoluta concludendi potestate instructos, unice svademus et hortamur; idque vel ob solum indigenatum pro celsmo suæ dilectionis filio, ac memoratis Transylvaniæ proceribus, obtinendo;* quem pro certo in gratiam suæ dilnis illis destinari probe scimus, multisque ex rationibus, apprime rebus suæ dilectionis utilem fore non temere auguramur.

Ultimum est, quod a sua dilectione obnixe petimus, ut frater soceri nostri qui hucusque apud suam dilectionem detinetur captivus, intercessione nostra libere dimittatur; accipiemus hoc fraterni affectus suæ dil. specimen pro eximio donario, illudque mutuis officiis demereri omni ope adnitemur.

(Egykorú Lubienieczky által készített írás.)

Rákóczy anyjához a kozák-lengyel viszonyokról.

a)

1654 márcz. 11.

R. Györgynek Körösdön, 11. Martii, 1654. édes anyjához, Lorántfi Susánnához írt leveléből:

..... Az lengyel követ követsége három karban való, egyik ajánlás király respublica nevével, igiretek ez: megsegítenek ellenségink ellen, de ha magok segítségekre késedelmesek, mennyivel inkább az mienkre. 2. Az portán mennél titkosobban lehet, mutassuk meg azt, mely nagy ártalma követ-

* V. ö. Rákóczynak 1653 nov. 13-ikán anyjához írott levelével. Csal. Lev. 477. l.

** Elfogatott az erdélyi hadak által s 1653 jul. 22-én érkezett Erdélybè. Rákóczy Csal. Lev. 468. l.

kezhetik az portának a kozák-tatár szövetségből, azért az tatár hámot változtassák avagy tiltsák meg, ne segítse az kozákat. Ebben is munkálkodnak, akadályos titok nem lévén az portán, ők titkoson akarják, penig cselekedjünk, kinyilatkozván, az tatár hámot magunkra inkább gerjesztenők, 2. az pénzzel járván az portai dolog, arra költséget nem ígérnek.

3. követsége, ki nehezebb: ez jövő nyáron miképen akarjuk segíteni? Idő előtt nekünk declarálnunk magunkat nehéz, veszedelmes is; másik, azt sem tudjuk, hadat-é vagy békességet végeznek; harmadik, ki leszen ellenségek; 4. ehhez tracta is kívántatnék, plenipotentiája penig ennek nincsen. Ezek lévén az követsége, az mi válaszung is ezek szerént fog lenni. Kirül aláztatson akarám Nsgdat tudósítani

Jegyzet. János Kázmér márcz. 5-iki (régi sz. tehát febr. 24-iki levelét l. Okmánytár 134. l.)

b)

1654 márcz. 21-iki levele.

Éltemig való fiui sat.

Kglmes asszonyom az lengyel királynak érkezék vocsoránk előtt posta szolgája, mivel jött, deákul lévén az levél írva, megparancsoltuk Kemény János uramnak, Ngodnak megmagyarázza; nehéz kívánság s bolondul akarna az király minket az hadakozásban egyvelíteni, semmi derekas szövetségink nem lévén se magával, annál inkább az republicával; ezentúl elhiszszük, gyakrabban jünek az követek, kik elég gondot hoznak, az tavasz szél is fog afféléket fuvallani, istenben bizván, megsegít. Éltesse isten Ngodat egészségben sokáig az én szerencsémre. Görgény, 21. Martii, 1654.

Ngod engedelmes aláztatos szolgája fia

szolgál mig él
R. György mp.

Külczim: Nekem kglmes asszonyomnak édes anyámnak adassék.

c)

1654 márcz. 25.

Rákóczy György írja anyjának Görgényből.

. Im kozák hetmány levelét hozák, Kemény János uram megolvassa Nagd előtt, megparancsoltuk. Az lengyelek

állapotjához kevés bizodalmunk lehet, segítsenek; Nagd tet-szését alázatosan várjuk, mint alkalmaztassuk ez állapotokban magunkat, választt kellvén tennünk . . .

1654 ápr. 24.

Breganowszki portai lengyel követ levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsme princeps dne observandissime.

Quemadmodum de adventu meo Constantinopolim, ita de felici deo favente expeditione mea apud portam Ottomanicam Illrmam Celsnem Vram certiore reddendam æquum et conveniens esse duxi. Die namque 25. Aprilis iam ad valedicendum imperatori vocatus fui, qui tam temporis in amænissimo horto ad mare sito suis vacabat deliciis. Navibus itaque traiecto mari circa totam classem (quæ adversus Venetos præparatur) studiose a czausiis circumvectus, ubi in littus descendi, duodecim stipatus comitibus, quorum singuli vestibus aurotextis una mecum ornati fuerant (cæteris in littore relictis) in conspectum ipsius imperatoris deductus fui, cui exhibita solita salutatione, ab ipsomet cæsare hisce verbis compellatus fui: Ego iam feci omnia, imo plura, quam petiisti, mandata mea ad Tartarorum han iam expediri mandavi, ne regem et regnum vestrum ullo modo lacessat, imo pro more ab antecessoribus meis servato, vobis auxilio sit. Pro tam benigno alloquio peractis gratiis, petitaque nonnullorum captivorum dimissione principi valedixi. Per totam postea terra marique circumductus urbem, ut hæc extrinseca imperatoris gratiæ signa ab universo populo conspici potuissent. Postridie demum supremo vezirio itidem valedixi; a quo supra modum humanissime exceptus et dimissus fui, literis ex voto et desiderio meo in rem sersmi regis et reipublicæ receptis, id vero vel maxime voti mei me compotem reddidit, quod itentidem repetierit vezirius: polliceor vobis et spondeo, Tartarorum han nullo modo terras vestras invasurum, imo ubi opus fuerit, arma sua regi vestro associaturum contra Moschos, quod iam a porta eidem nuper serio demandatum est, cæterum vestra intererit, hanum in partes vestras omnimode allicere, vel maximo etiam habito respectu pro Sefer Kazi aga meo fratre. Post multa eaque secreta colloquia nostra quæsitus demum a me vezir, quid nam fiet, si nebulones isti et prædones Kosaci in finitimas provincias, utpote Moldavicas ditiones, vel Transylvaniam invasionem fecerint, num nobis ad vim vi repellendam cum prin-

cipibus istarum provinciarum societas armorum ineunda sit? Quo audito vezir, imperatori salutem ditionum suarum cordi esse respondit, ideoque expectare velle, notitiam hac de re a suis feudatariis, qua accepta, tum demum facturum, quod ex re et necessitate visum fuerit; ad extremum post multas benevolas et gratissimas comprecationes istius venerandi senis, vestibus ab eodem circa valedictionem condecoratus et multoties peramanter compellatus, tandem ad hospitium concessi, nihil aliud iam præter reditum in patriam, brevi divina fretus gratia arrepturus. Et hoc est, quod pro mea erga Ilmam Cels. Vram observantia, et pro ea, quæ inter sersmum regem meum, et Ilmam Cels. Vram observantia, et pro ea, quæ inter sermum regem meum et Ilmam Celsnem Vestram intercedit amicitia, significandum Ilmæ Cels. Vræ duxi. Cui interim promptissima obsequia mea defero. Constantinopoli die 28. Aprilis 1654.

Ilmæ Celsitudinis Vestræ
ad omnia obsequia promptissimus servus
Nicolaus Breganovski
ser. regis Poloniæ
ad portam Othomanicam ma. (*sic!*) legatus

Chmielniczki alkudozása a tatárokkal.

a)

Rákóczy Györgynek Megyesen 1654 Aprilis 4. anyjának, Lorántfi Susánnának írt leveléből:

..... Portai póstánk ma érkezék az portárúl; az muszkához kozákok hajlása nem tetszik az portának. Készülni halljuk tatár hámot, szilisztrei pasát; úgy látjuk, ők is vigyázni akarnak. Az lengyel követet nagy pompával várják

b)

1654 ápr. 15.

A kozák hetman levele a tatár khánhoz.

Tekintetes és méltóságos krymi czár (azvagy monarcha) nekünk kegyelmes urunk.

Az mi szokott alázatos szolgálatunkot ajánlván az Nsgod czári kegyelmességének, nekünk kegyelmes urunknak, jó

egészséget és megmérhetetlen esztendőiglen való szerencsés uralkodást az nagyhatalmú Istentől Nsgodnak kívánunk és alázatos hűségünket ajánljuk.

Hogy mi írtunk azelőtt való követink által az Nsgod czári méltóságának, emlékezetet tevéen hitünknek megújítása felől, az nem az én, hanem az egész zaporoczkai hadaknak egyező akaratjokból lött. Azért kiváltképen, hogy az Keme-nicz alatt való tractáláson semmi valóságos dolgok sem az királytól privilegiumok nekünk meg nem adattanak az Zborow alatt lött punctumok szerint mind eddég is, sőt békesség helyin ellenkezés s hadakozás vagyon, ezt is hozzá tevéen, hogy felén térvén némelyek az Nsgod hadai közül, igen nagy és türhetetlen károkat töttek az mieinknek, erre nézve mint egy kételkedésben esett volt az zapozoczkai had. Mindazon által, hogy most bizonyosokká löttünk az hozzánk való meg-változhatatlan Nsgod kegyelmessége és fel nem bomolhatandó, hanem örökre megállandó hiti felől, az minthogy nagy jó szívvel azt az Nsgod czári méltóságának, nekünk kegyelmes urunknak köszönjük, hasonlóképen mi is magunk felől Nsgodnak azont ígírjük s oly bizonyos legyen Nsgod, hogy soha semmiben az mi hitünköt meg nem sértjük, sem az mi utánunk levő posteritásink. Az mely hitet az felséges Isten eleiben támasztván, újítunk meg most is az mi levelünkkel, akarván mindörökké megtartani, hanemha (kitől Isten ótal-mazzon) valami kiváltképen való nehézsége superveniálna az Nsgod czári méltóságának reánk valamely ellenségünk sini-stra expositiójából, de mi azt Istenünkkel bizonyítjuk, hogy nem kívánjuk, sőt igen alázatosan kérjük, hogy az Nsgod czári méltósága, ha minket valaki vádolni fogna, hitelt ne adjon, mert az mi ellenségink Nsgod előtt hamisan vádolnak s itt pedig alánk nyilván és szemlátomást gödröt ásnak. Mi még bizalkodtunk vala, hogy állandó békeségünk leszen és vártuk az király privilegiumit, azonban Potocki az békesség helyin az lengyel haddal és öt ezer magyarral, oláhval együtt, az kiknek Grygoras nagy harmas (*igy!*) levén előttök való, irumpálván, sok mező városokat elpusztítván és sok népet levágván, szinte Haman aláig mentek. De Istennek kegyel-messége után örömmel onnag el nem mentek, hanem nagy károkkal vissza kellett oklaniok. Mindazonáltal mivel még (az mint értésünkre vagyon) nagyobb erővel készülnek, az hol Radzivil is immár Lubieniec és Loioua felé az hadakkal közelget; azért ha ugyan mi felénk kezdenek tovább is azok az hadak nyomulni, alázatosan kérjük az Nsgod czári méltó-ságát segítség felől, az kit szokott cselekedni az hittel való örökös kötelesség szerint, mi is hasonló állapottal tartozunk

megszolgálni róla minden rendbeli Nsgod ellensége ellen. Az mi az muszkát illeti, hogy vélek megegyezzünk és egymáshoz ketelezzük magunkot, az Nsgod tetszéséből azt mi megcselekedtük, kiváltképen látván, hogy ők az mi veszedelmünkre külömb-külobm nemzeteket felmozgatnak, miért hát nekünk is ne kellessék azt cselekednünk, mert jobb onnag is több jó akarónknak lenni. Smolenska felől és több lengyel városok felől hogy követink Nsgod előtt mintha egy olyan emlékezetet tettek volna, hogy az muszka kezéhez vette volna, akkor minálunk olyan hírek voltak, de most arról az dologról semmit nem hallhatunk. De mihent valami oly hírünk érkezik, minderről s mind pengig egyéb dologról el nem mulatjuk Nsgodat tudósítani. Az Nsgod czári méltósága írt az megtartóztotttatott tatárok felől, universalistadtunk, hogy akárhol találtnak, minden helyekről elbocsáttassanak, az hova levelünkkel és az tatár az mi kozákinkkal széjjel az városokra azokat az tatárokat keresni elmentenek; bővebben mindenekről szóval az mi posta követünk Szemen Szawicz megmondja Nsgodnak. Mindazonáltal még is az Ngod kegyelmes jóakaratiához ragaszkodván, alázatos hűséggel való szolgálattunkot ajánljuk az Nsgod kegyelmessége alá.

Adatott Czyhyrinben, die 15. Aprilis anno 1654.

Nsgod czári méltóságának nekünk kegyelmes urunknak
alázatos szolgája

Bogdan Chmielniczki Hetman
az egész zaporoczkai haddal . . .

c)

Kelet nélkül (1654 máj.)

A tatár khán levele a kozák hetmanhoz.

Hetman, mi megtartjuk neked az mi hitünket, noba te elmentél mellőle, ezzel is, hogy nemcsak az szomszédságokban levő urakkal, de még az királylyal is, az te uraddal, az én hírem nélkül nem kellett volna tractát indétanod. Mint-hogy pengig magadtul tudósíttatunk, hogy az mi dusmánunkkal (az muszkát érti) öszveköttél és az király várossát neki offeráltad, hinnünk neked nem lehet. Mindazonáltal még hitünket le nem tesszük, valamig bizonyos declaratiót tőled nem veszünk, hogy ha nekünk az te hűtödet, melyet már megszegettél, megtartod.

Azért ha mi jóakarónk, az mint ezelőtt voltál, akarsz lenni, azt kívánjuk tőled, hogy mindjárt az muszkához

hittel való kötelességedet szakazd meg, az királynak, az te uradnak igaz hűséggel való szolgálatra hajíts meg magadot. Az ki eleitül fogva kozák volt, kozák legyen; a ki jobbágy, most is jobbágy legyen. Én az én hűtömet megújétottam, te az mi közöttünk való jóakaratnak megbizonyítására azokat az muszka boérokot, az kik az Ukraynán vadnak, hozzánk küldd s az helyin az királylyal uraddal és velünk együtt az muszkára indulj hadakozni. Ha azt nem cselekeszed, mi egyik felől, másik felől az lengyel megyünk reád és Isten segítségéből elfogyatván benneteket, úgy mint jóakaratunk szerint az lengyelekkel az muszkára megyünk.

Jegyzet. Egykorú fordítás kelet nélkül. A tatár khán levele a kozák hetmanhoz.

d)

1654 máj. 31.

Egy moldvai bojár levele a tatárok előkészületeiről.

Az úr isten minden jókkal áldja meg Klmedet, édes atyámfia, Nedelkó kapitány. Ez alkalmatossággal jöven onnét felül emberünk Grade és Tihit az Klmed szovával, irás Klmedtől nem jött; mi is tudván azt, hogy Kmed jóakarónk lenne minekünk: az micsodás hírek vadnak nálunk, Kmdet is tudósítjuk. Az tatár hám most pénteken, 29. Maii Vozivnál vagyon és igen nagy haddal vagyon s mind gyűlnek az tatárok; die 28. Maii jött ember az agához az hámtól, hogy azt mondotta az tatár hán, 29. Maii Vozivnál leszen az mecsetnél, hogy ott könyörögjön, és az aga szovából azt mondják nekünk, hogy hallották azt, hogy úgy tanácskoznak egymás között, hogy az kozák hatmány nem akarnak velek lenni, egyet érteni, hanem azt akarják, hogy összevegyüljenek mind az hám eleiben s haza küldjenek egyenlő akarattal hatmányhoz és ha meg akarja tartani vélek az atyafiságot, jó, s adjon elegendendő hadat nekik, de ha nem akar, azon vagyon a szándékok, urunkhoz ő nsgához és Kostuntin vajdához küldene, hogy hadat kérjenek ő nsgoktól, ha akarnak adni, hogy menjenek, az merre akarnak menni, de ha ő nsgok nem adnak segítséget, ugyan miránk akarnak legelsőben jönni. De az busági tatárok még helyben vadnak, nem ültek fel, hanem mind készen vadnak, mely órában poroncsolnak, mindjárást felüljenek, megmondják Kmdnek az Kld emberei, mert mind velünk voltak az mezőre is; megmutattam nekik Tigine,

várát is, ők pedig azt akarnák, hogy az mi hadainkkal menne az kozák hatmányra. Ezek után Isten tartsa meg jó egészségben. Irám 31. Maii.

Klmed jóakaró atyjafia
Kayszin kapitány de Lapusna m. pr.

(Egykorú fordítás.)

e)

Kelet nélkül (1654 nyár).

Bizalmas levél a portai áskálódásokról.

Az úr istentől minden kívánsága szerint való (jókat) kívánunk megadatni Nsgodnak etc.

Az Ngod mi postánktól küldött becsületes levelét nagy becsülettel elvettünk és jó szüvel megolvastuk és értvén az Ngod jó egészsége felől, hálát adtunk az kegyelmes istenünknek; hirtelen választot nem írhattunk Ngodnak, azután hírt adtunk Ngodnak, mert az mi atyánkfia Costandin vajda az mi írt levelünkbul ilyen választot ada ő kglme, és jelenté minekünk azt is, hogy írt volna ő kglmének egy jóakarója Costantinápolból, hogy az ott való goszakarunk dolga felől, hogy igen szoporodnak és bizonyos dolog, hogy kiveszik onnét, a hol addig volt, és azt írja, hogy Ngodnak is hírt adta a dolog felől, s a levelet is, a ki onnét jött, elküldötte Ngodnak, de a mint veszünk eszünkben, nem más az ő jóakarója, hanem csak Costandin, Czufud Dumutran fia, melyet Ngod is megérthette, micsuda ílete vagyon az atyjával, de az atyja a gonoszakarunk riszirül való, a fia pedig jóakarója Costandin vajdának ő kglminek, és minekünk is, mert nekünk is írt egy levelet, és jelenti azt is, hogy az gonoszakarunk Vaszily emberi igen járnák a dolgát, ugyan világosan beszilyvin, Lupult kihozzák; az ő járásokat így nyilatkoztatták meg, nem máskippen, hanem nagy reminsigél voltak az tatár hámban ő ngában és kozák hatmanjában azirt az bikességirt, melyet magok közt szerzetek, hogy nekik segítséggel lesznek, onnét kivegyík, de (*vegye*) esziben Ngod, hogy nem helyesen írt Costadin vajda ő kglme jóakarója, mely aránt vadnak az ő dolgai, s mikippen szoporodnak, hogy kijöhessen; de tudhatja Ngod, az mely dolog felől tudósítottam volt Ngodat, hogy elküldöttem volt tatár hámbhoz ő ngához az dolog felől, az gonoszakarunk felől, de mindazáltal a mint tudtunk az törököknek s tatároknak

termiszetit, nem gondoltunk, hogy állandó legyen, a tatár hám ő nga fogadását be nem teledik, de nilván tudhatja Ngod, a mire fogadta, be is telesíti ő nga, mert az ő nga házából való emberi Costancinápolyban menvin igen titkon járván, senki nem tudta, micsuda dolgot jár, csak Uzunal bej tudta, hogy igen jóakaró tatár hámnak ő ngának, és Ngodnak is, s nekünk is, annak mutatta micsuda dolgokat jár, és tatár hámtul perrel jött oda hozzája s vezirhez az gonoszakarunk ellen, de látván, hogy valami nehézsége volna mi ránk, nem mutatta világosan ki a dolgait, hanem valami kiesiny várokozást tött; vigire menvin a dolognak s alkalmatosságot keresvin, melyet mi is azt kívánunk Ngodtól, hogy abba a dologban jóakarója legyen az Ngod boéroknak is, s írjon Ngod Costandin vajdának ő kglminek is, hogy igyekezzik ő kglme is az jóakarókhoz, és az Ngod boéroknak is, hogy igyekezzenek a jóakarókhoz, csak titkon, hogy ki ne világosítson azt a dolgot, hogy Costancinápoly be ne teljék, hogy ne vegyenek eszekben, a mi indításunk s dolgunk volna, hanem a tatár hámtul nilatkozzik ki azt a dolgot. Mindazáltal minekünk is kell szorgalmatoskodnunk abba a dologban, s írjon Ngod is Costandin vajdának ő kglmének is, hogy ő kglme is szorgalmatoskodik abba a dologban, mert míg a goszakarunk ott leszen, békessigben nem maradhatunk miatta, míg ott leszen, több költségünkben telik, mert csak azért tartják oda mi ellenünk s havasalföldi ország ellen, maholnap hogy többet vonhassanak rajtunk, de ha szorgalmatoskodunk a dologban, mint szokták mondani, ha az lengyeket is oda adnánk, csak tudhassunk ki onnét közönségesen, hogy megmenekedhessünk az ő hitetlenségítől. Továbbá ló felől ír, azt megértette Ngod

(Eddig. Egykorú moldvai kanczellárián készült fordítás vagy másolat.)

f)

1654 jun. 5.

Rákóczy György írja anujának 1654. jun. 5. Radnótól :

. Az tatár követtel ma lénk szembe, ajánlással jött belső embere az hámnak s az vezérnek kihája, az lengyellel szövetséget vetettek, velek akarnak egyet érteni; az szomszéd országok is csendességben vannak. Mint tegnapelőtt is írók Nagodnak, isten ezen áldását megtartván, augusztusban ki-megyünk

g)

1654 jun.

Rákóczy levele a khánhoz.

Felséges és méltóságos chán, isten felségednek minden napjait sok ezerekkel többítse és életét szerencsés győzelmekkel virágoztassa.

Felséged cháni méltóságos levelét igen illendő böcsület-tel vöttem, intése szerint hatalmas császárunk országinak dolgaiban azoknak ártalmokkal és hatalmasságának kárával magamat soha nem egyvelítettem. Egyébiránt azoknak oltalmokra, segítségekre azok ellen, kik őket elrontani igyekeztek, kívánságok szerint mint hatalmas császárunk hívei, és országa, s nekem pedig szolgatársaim mellett magamat kötelesnek lenni esmértem, mind hatalmas császárunk parancsolati, mind pedig adatott athnaméi azt tartván, hogy ő hatalmassága híveinek és jóakaróinak baráti, ellenségesnek ellenségi legyünk. Ezután is én hatalmas császárunk hűségének útját igazán nyomván, az ki veszen tőlem ő hatalmassága hívei között, azoknak igaz jóakarattal és barátsággal lenni tartozásom szerint el nem mulatom, s noha idegen nemzetek is az én jóakaratomat és barátságomat kívánták, de ez ideig magamat megtartóztattam, készen tanálván valamikor akarom azoknak is barátságokat, hatalmas császárunk után pedig felségednek is minden jóakaratbeli szolgálattal lenni kész vagyok, csak felséged is, mint boldog emlékezetű elei, cháni szeretetiben és jóakaratjában megtartani méltóztassék. Tartsa és éltesse isten felségedet minden jókban etc.

(Eredeti minuta, Kemény János kezével.)

1654 május 3.

A lengyel király levele Rákóczyhoz a kozák hetman alattomos bujtogatásai ügyében.

Joannes Casimirus dei gratia rex Poloniæ, magnus dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Czernichoviæque, nec non Svecorum, Gottorum, Vandalorumque hæreditarius rex.

Ilme princeps amice et vicine noster charissime. Quotquot literas ab Iltrate Vra accipimus, semper candoris animi

in nos interpretes. Quem pari benevolentia complectemur et redhibebimus. Vel nunc ergo Ittas Vra agnoscat, quanta rabies in nos dominiaque nostra sit istius fœdifragi rebellis nostri, ut velit etiam amicorum vicinorum a nobis abalienare animos, non contentus barbarorum gliscentia insuflas odia. Quæ vero græci hominis astutia? in suæ religionis asserendæ societatem omnes compellat; quasi vel iniuste cum illa in regno nostro agi posset quis credere, vel non ea fide de eadem tractet, cui nemo politicorum unquam credidit. Optime sane ab Ittate Vra hæcce technæ perspectæ et responsum pro re sapienter accommodatum. Speramus similia facturos alios fœderatos nobis principes, cum et ex literis illustris palatini Moldaviæ intellexerimus, missum a se originale Moschorum principis literarum (quibus græcæ religioni ecclesiam orientalem deberi asserit, seque vindicem offert, ac societatem armorum non postulat, sed imperat) ad portam Otthomanicam jam devenisse, ægriusque eandem ferre, hæcce messitationes legationum in dominia sua fieri, atque prætextu religionis suos subditos in arma conciri. Porro quod nostras ad sersmum imperatorem Turcarum principemque Tartarorum concernit, eæ ita institutæ, ut propria commoda tractando, etiam utilitatibus amicorum prospexerimus. Tempestive enim prævidendo, quod futurum erat et nunc iam evenit, præcustoditam voluimus esse portam Otthomanicam de hæcce Cosacorum cum Moschis conjunctione: quam metuenda ipsimet esset, si se in subditos eius nexu religionis sibi junctos effunderet, ac proinde illud insinuavimus, quatenus potior nostræ veteris amicitiae, servatæ per tot series annorum bonæ vicinitatis ratio haberetur, quam periuro fundamento innixæ potentiæ incrementorum (*így!*). Idipsum etiam et hano Tartarorum declaravimus, nostraque eum sequi partes satius expedire, multis rationibus deducere commisimus. Hæc si ambo (quod non dubitamus) ad vota cesserint, quam otius Ilti Vra significabimus, ad quem iam prospera æque ac adversa pro nostra animi propensione arbitramur pertinere. Et cui interim felicissimos quoque successus optimamque a deo imprecamur valetudinem. Datum in urbe nostra Varsaviensi, diē tertiā * mensis Maii * anno dni MDCLIV regnorum nostrorum Poloniæ et Sveciæ VI. anno.

Joannes Casimirus rex.

Külczim: Ilmo principi dno Georgio Rakoczy Transylvaniæ

* A király kezével.

principi, partium regni Hungariæ dno, Siculorumque comiti,
amico et vicino nostro charissimo.

(Eredeti, a király sajátkezű aláírásával.)

Klobusiczky és Mikes követsége a lengyel királyhoz.

a)

1654 május 20.

Rákóczy credentialisa a követek számára.

(Közölve Okmánytár 699. l.)

b)

1654 május 20.

Rákóczy utasítása Klobusiczky és Mikes számára.

(Közölve Történelmi Tár 1889. évf. 638. s köv. ll.)

c)

1654 május 20.

Rákóczy patenslevele a követek számára, melylyel felhatalmazza őket a tárgyalásra s igéri, hogy a miben megállapodnak, ő is elfogadja.

(Közölve Monumenta Comititalia Regni Transsylv. XI. Vol. 181. p.)

d)

1654 jun. 15.

Potocki Szaniszló levele Mikes Mihályhoz.

Magnifice ac generose Mikisz Mihal, amicorum observande.

Et mutuam erga me Magn. Vrae amicitiam et iucundam in castris sub Zuaniec cum sua Magn. conversationem recenti revolvendo memoria, eo ferventius hanc non sterilem famulo meo eo transpediente arripio scribendi materiam, qua et suam Magn. salutatam velim, et meam devoti semper animi

ad quævis obsequia promptitudinem fraterno præsentem affectui. Quibus suam Magn. certiolem fecerim, nil occurrit, nisi quod legatus Scytharum nomine Suliman aga ad sacram regiam Mtem profectus cum ea declaratione, contra Moschorum et Cosacorum hostilitatem socia tenere arma et ut sua amicitæ fœdera in præsentibus comitiis Varsaviæ iuramento confirmet. Legatus noster a porta Ottomanica honorificentissime tractatus, ex voto totius reipublicæ rediit. Ego sub Zborow castra metabo, et hinc nullam visitandi suam Magnificentiam intermittam occasionem. Nunc meam ad omnia officia rum transmittendo promptitudinem. Dabantur li die 15. Junii 1654.

(Su)æ Magn. intimus amicus
et ad officia paratus
Petrus Potocki
palatinus Braclaviensis mp.

Külczim: Magnifico Mikesz Mihál, amico meo observando pateant.

e)

1654 jul. 6.

Gorayski Zsigmond levele Rákóczyhoz.

Sersme princeps ac dne dne et amice mihi colendissime. Singularis Sersmæ Celdnis Vrà benignitas dum toties multiplicat per litteras gratiæ suæ erga me testimonia, eo majorem animo meo infert dolorem. Cum vero in procinctu itineris comitalis essem, advenit ægritudo corporis, quæ in viam se dare nullo modo permisit. Idque effecit gravi cum afflictione mea, ut omnis mihi desideratissima de S. C. V. bonoque publico bene merendi in comitiis præsentibus sublata sit occasio. Feci tamen, quod absenti proclive fuit; sollicitos enim sensus meos, quoad æquissima S. C. V. ad commune utriusque patriæ commodum collimantia desideria, illis dnis senatoribus collegis meis, tum et aliis amicis et cognatis per litteras explicando; idque omni contentione efficere conatus sum, ut quam aretissimi fœderum et synceræ amicitæ, mutuique auxilii nexus inter sac. regiam Mtem, dnum meum clementissimum rempublicamque et S. C. Vram aretiori nodo possent asstringi. Porro certus sum propositiones postulataque S. C. Vrà valde cordi fuisse s. r. Mti tum et utrique statui, omnibusque boni publici et totius-

christianitatis rationes bene trutinantibus; et proinde spero id decisum fore in decursu comitiorum, quod utrique parti salutare et christianitati universæ proficuum existimabitur. Si tamen in aliquibus vota S. C. Vrä impleta non fuerint, persuasus sum optime de sublimi S. C. Vrä prudentia, id ægre non laturum. Status enim consiliorum gentis nostræ, etsi sæpius protelatione laboret, semper tamen magnorum principum vicinorum amicitia ut summis expetitur votis, ita valido continuatur efficacis affectus conatu. Prosperet deus ter optimus maximus hac in parte studia bonorum, prosperrimosque in omnibus successus, et perfectissimæ sanitatis diurnitatem S. C. Vrä gratiose largiatur, ut maior dei gloria salusque exoptata utriusque populi effulgeat inde et exoriat. Hoc vovet is, qui syncere devoto affectu titulum assumit et toto affectu exerciturus est

Sersmæ Celdnis Vrä

amici et servitores ad obsequia paratissimi
Zbygneus Goraiski de Goraj

Castel. Kijoviensis, capit. Khelmensis mp.

Lubluni die 6. Julii 1654.

f)

1654 jul. 8.

Lubomirszki Sándor levele Rákóczyhoz.

(Közölve Okmánytár 150. l.)

g)

1654 jul. 9.

Potocki Szaniszló levele Rákóczyhoz.

(Közölve Történelmi Tár 1889. évf. 645. l.)

h)

1654 jul. 26.

Radzivil herczeg levele Rákóczyhoz.

Sersme princeps dne frater observandissime.

Desideria, quæ Sersma Dil. Vra per gensos et magcos
dnos legatos suos publice, privatimque proposuit, pro eo quem

erga Dilect. Vram sincere fovemus affectu et studio ita promovimus, ut per dei gratiam opera nostra successu suo non caruerit. Dandum sane aliquid fuit nonnullorum formidini ac suspicionibus in iis, quæ salvo honore et fastigio Dilni Vrä concedi potuere. Verum quoad summam rei nihil desiderari videtur, quod ad consequendum e parto honore emolumentum conducatur. Illud etiam commode cecidit, quod intra archivi regni et privilegii privatim dandi secretum cohibita sit nominatio eorum, quibus novus honos collatus est, quæ in publico volumine expressa aliquam malevolis ansam calumniandi apud portam othomanicam præbere potuisset, cum tamen res ipsa legibus et constitutionibus satis plene stabilita sit; eadem cautio in constitutione indigenatus principis Moldaviæ nuper adhibita fuerit. Cætera ex generosis et mageis dnis legatis suis Sersma Dil. Vra cognoscet, qui laudabiliter officio suo perfuncti nostri erga Sersmam Dil. Vram studii et concordis cum ilmo principe dno fratre nostro ac proni ad gratificandum Dil. Vrä desiderii testimonium dare poterunt. Quod superest, Dil. Vram stb. Datum Varsaviæ die 26. mensis Julii 1654. anno.

Serenissimæ Dilectionis Vrä

frater benevolus ad officia paratus
Boguslaus Radzivill dux.

Külczim : Sermo ac Celsmo principi Georgio Rakocy, dei gratia Transylvaniæ principi, partium regni Hungariæ dno, Siculorum comiti, dno fratri observandissimo.

(Eredetije Nemz. Muz. Vegyes levelezés.)

i)

1654 jul. (nap nines kitéve).

Lanckoroncki Szaniszló levele Rákóczyhoz.

(Közölve Okmánytár 145. l.)

k)

1654 jul. 18.

Wyzga István korlátnok levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Tört. Tár 1889. évf. 646. l.)

l)

1654 jul. 24.

Egy lengyel főúr levele Rákóczyhoz az országgyűlés lefolyásáról.

Serenissime princeps dne Clementissime.

Sane non absque magnis difficultatibus, aliquanto tamen meliori, quam præterita, successu conclusa sunt tandem comitia nostra. Quorum quidem fructum exiguum hoc anno ad rempublicam redundare necesse est, quod tarde ac sero eius necessitatibus prospectum sit. Etenim dum decretæ contributiones exigentur, dum conscribetur miles, effluet tempus bello idoneum, et onus sumptuum faciendorum ingravescet: imposita necessitate sustentandi militis; cujus sequenti demum anno opera utilis esse incipiet. Ita præsentī conventu dissoluti præteriti culpa atque damnum reparari minime potuit, omīssa opportunitate subveniendi periclitanti Lithvaniæ, quam nunc hostis pluribus diversissimis locis adortus, alicubi sine spe tempestivi subsidii divastat. Nec ilmus princeps, palatinus Vilmensis, magni ducatus Lithvaniæ generalis mediocritatem copiarum suarum ita dispertiri potest, ut ubique succurrat, præcipue infidam passim et in spem rerum novarum erectam plebem Russicam (ex qua pagī atque oppida Lithvaniæ constant) suspectans, antequam Cosaci ad fidem reipublicæ redeant. Quod negotium jam dudum confectum gauderemus, nisi aliqui essent in republica, qui gentem istam mallent excindi. Multum præterea gerendis rebus impedimenti affert aut neglectus, aut maligne suppedtatus bellicus apparatus; cujus cura plerumque malevolis commissā est, ut sacram plus fere sollicitudinis domi supplantandæ illmi principis potentiæ, quam foris propulsandæ hostis violentiæ impendi. Et tamen id genus difficultates eluctatus illmus princeps, rem nuper ad Smolenscum prosperrime gessit, improvisa excursionē quindecim millibus Moschorum, qui ad inchoandam urbis hujus obsidionem præmissi fuerant, profligatis. Consederant hi in proxima obsidendæ urbis vicinia, altero propemodum a mœnibus lapide, dicatumque divo Joanni diem, anniversaria hilaritate atque epulis in multam noctem protractis celebraverant, cum immissus ab illo principe cum duodeviginti vexillis impiger juvenis Ganckoffius, conticinio noctis ad castra suggestus, excubias primum intercipit, e quibus

raptim intellecto statu hostium, abrupta omni mora, sine ullo certamine et inobservatus in castra irrumpit; cæsisque resistentibus, magnam partem semisomnes aut potu sepultos, edita late strage, latius consternatione, e castris proturbat. Duce interfecto, primarii hostium pluraque vexilla capta. Miles noster reliquo noctis ad satietatem ense grassatus, direptis castris, et præda onustus ineuntis diei crepusculo e cruenti clade, hostium sedibus educitur. Et quia subsequentes, aut in proximo agentes hostium copię adventabant (nec enim procul ipse dux magnus, præmissis magnis ad obsidionem copiis, aberat) signum receptui datum, objectisque adversus eos, qui extrema agminis carpere ausi sunt, sclopetariis, dragonibus, atque universa manu hostium ad unius rivi trajectum sufflaminata, deductus in tutum miles moenibus Smolensci successit, asportata omni præda, et sauciis captivis in urbe relictis, ceteris e potioribus secum abductis, per adversam portam in castra ilmi principis incolumes omnes, ne triginta quidem e suis amissis, reversi sunt. Dilata dehinc, ut fama est, Smolensci obsidio. Non tamen in longum, ut existimo, avvocato principe in diversissimas Lithvaniæ oras, ut ingruenti aliunde discrimini occurrat. — Polociæ palatinatum et præfecturam nunc forte vacantem atque ilmo principi Boguslao Radivilio oblatam sersmus rex noster intempestiva cunctatione (dum conditiones ab eo reformatæ religionis exercitio graves extorquere contendit) duce atque præsidio destitutam, hostium prædæ imprudens obiecit. Qui ea opportunitate invitati, oppidum atque arcem defensoribus vacua, nemine resistente ingressi sunt; atque ex eo loco, veluti arce belli, in interiora Lithvaniæ ac Vilnensi urbi propiora loca populabundi excurrunt. Paulo ante interceptam Polociam aliquot ipsi vexilla ilmus princeps subsidio submiserat. Sed his ob distantiam loci tardius adventantibus, Moschus occasionem rei gerendæ occupavit. Nec illi tamen inultum hostem passi, duo fere Moschorum millia, prædis per agros agendis palantia, improvise superventu captis aliquot vexillis delevare. His alacritatis suæ speciminibus satis auspicato miles noster ingruenti bello prælusit. Tamen ob neglecti apparatus angustias, omnis spes prosperi exitus in revocandis ad officium Cosacis posita est, in quam ilmus princeps unice intentus, Cels. Vrä opem desiderat.

Verum ego longiori narratione modum epistolæ egressus, humillime culpam deprecor, quod Ser. Celdnis Vrä tam verbosis literis molestus esse non dubitaverim. Quod reliquum est, majora subinde Sersmæ Celd. Vrä felicitatis incrementa victoriasque et triumphos apprecatus, humillima

obsequia mea Cels. Vrä defero. Datum Varsaviæ, 24. Julii, 1654.

Sersmæ Celdnis Vrä

humilimus servitor
(*Az aláírás leszakadva*).

Külczim: Sersmo ac celsmo principi dno Georgio Rakoczy stb.

m)

1654 jul. 26.

Niemierzytz György levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 153. l. — de sajtóhibából hibás aláírással.)

n)

1654 jul. 27.

A Klobusiczkynak adott resolutio.

Resolutio generosis illmi principis Transsylvaniæ legatis in comitiis generalibus Varsaviensibus anno 1654 ad puncta legationis data.

(Megjelent Acta Comititalia Regni Tranniæ T. XI. 182. l.)

Hátirat Klobusiczky kezével: Resolutio regiæ Majestatis et reipublicæ Poloniæ die 27. Julii per cancellarium regni extradata Varsaviæ anno 1654.

o)

1654 jul.—aug.

A követek jelentése a király által adott kihallgatás eredményéről.

(Megjelent Történelmi Tár 1889. évf. 649. s. köv. II.)

Levelezés a két oláh országgal.

a)

1654 aug. 4.

Farkas János levele Pettki Istvánhoz.

Generose domine mihi semper observande.

Servitiorum sat.

Isten Kldet sat.

Az mint királybíró uram ő klme írja, hogy Kgmedet ide való hírek és állapotak felől tudósítanám, Istennek hála, most az vajda ő nsga békességben vagyon, az harácsos törököt expedialá ő nsga, most indul meg 5. Augusti. Lengyelek felől irhatom Kgmednek, hogy készülnek a tábor helyre, Szokálhoz alá is jöttek valami rész hadaik, az hadakat igen fogadják. Innen az vajdának jobb része fizetett hadainak mind elszöktek Lengyelországban. Kozákok felől irhatom Klmdnek, hogy az hetmany házánál vagyon Chieherinben, csak várja, ha rá mennek-é az lengyelek, azvagy mit akarnak. Az tatárok, az melyek az hettmanynál maradtanak volt, most is mind ott mellette vadnak. Úgy halljuk, hogy ismég újabban akarnak készülni lengyelekre, de bizonyosan még nem tudhatjuk. Az vajdának mely bojéra kevétségen volt az hánnál, detentióban vagyon az hánnál, az lengyel hetmanak az fia, mely régen rabságban volt az hánnál, elszaladt; most az hán azt írja az vajdának, hogy az ő követe szöktette volna el és az ő országán ment volna el, kétszáz ezer aranyat kér az vajdától. Az lakadalomnak az napját, úgy halljuk, hogy Nagy-Boldog-Asszony nap tájban lenne, de bizonyosan nem tudhatjuk, az vajda mindazonáltal készülget. Most uram semmi oly félelmes híreink nincsenek, békességben vagyon az vajda, csak adománynyal győzze magát. Kltekhez igen jó emlékezettel vagyon az vajda ő nsga, mindazonáltal nem árt Kegyelmeteknek emberének ide jönni, mert ha ma jó hírünk vagyon, holnapig más hírek érhetnek bennünket. Kelmed énnekem, szegény szolgájának parancsoljon, jó szívvel szolgállok Klmednek. Isten tartsa Klmedet jó egészségben.

Datum in oppido Jassy, die 4. Augusti anno 1654.

Klmednek szegény szolgája jó szívvel szolgál

Farkas János m. pr.

Külczim : Generoso domino Stephano Petky de Király-Halom

etc. supremo capitaneo Csík Gyergyó et Kazon. Domino mihi semper observandissimo etc.

b)

1654 aug. 16.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Acta Comititalia Regni Transsylvaniæ XI. 187. l.)

c)

1654 szept. 4.

A havasalföldi vajda levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Acta Comititalia Regni Transsylvaniæ XI. 189. l.)

d)

1654 okt. 14.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Acta Comititalia Regni Transsylvaniæ XI. 189. l.)

1654 aug. 24.

Rákóczy Györgynek Albae, 24. Augusti, 1654-ben Mednyánszky Jónáshoz írt leveléből:

. Az cseh ember látási, hogy revelationes divinæ sint, nem hihetjük, holott sokakban, többire mindenkben ellenkező dolgok találtattak és in effectum nem mentek; az Isten is per media operatur, ezek pedig nem mediumok, hanem coeca út követés; higgye el azt kld jó Menanszki uram, valamiben istenes út, mód adatik, ad omnes occasiones készen találtatunk. Farkasdi levelét nem hozták, cancellar uramnak meg kell adni az levelet, mert azután is irtunk azon dolgokról az mi írásinkban, hogy megtartóztassanak, újabb informatio nem szükséges. 197 jól ismerjük mi, kiket akarunk publicumok legyenek, olyakat köszlünk vele Zrinben megnyúgodtunk. Semmi hírt nem írhatunk kldnek; vagyunk csendességben. Az porta az kozákság excursiója miatt nagy anxietásban, Krimben, Zilistrén az portához egy napi járó földön rablott. Ha

Isten egészségünket adja, Szent Mihály-nap után Váraddá ki-
megyünk

(Báró Mednyánszky Dénes levéltárából.)

1654 aug. 27.

Bebiecki János levele Mikeshez jószágvásárlás ügyében.

Magnifice dne, dne et amice observandissime.

Credo iam Magn. Vram devenisse ad clsmum principem suum, inque negotio meo sibi commendato contulisse. Quod si iam sua celdo annuit ulteriori mecum conferentiae, Magn. Vram rogatam esse velim, ut mihi significet, qua methodo cels. princeps hanc acquisitionem bonorum meorum vellet tractare. Iam ego praecustodivi Magn. Vram, quod a quibusdam impediemur deducere ad effectum haec intenta nostra, partim ab iis, qui sibi cupient habere emptorem suarum haereditatum cels. principem, partim a meismet creditoribus, qui sibi optant amplos reditus in parvis summis tenere obligatos. Praecustodivi et in eo, quod in festo venturo Epiphaniarum Domini Leopoli solent contractus fieri, quo tempore creditores contrahuntur, alii acquiruntur. Ergo protunc ego egerem pecunia, ut cum numerato statim omnes a me accipiant, quod per restitutionem bonorum sibi obligatorum debent refundere. Interim vero cels. princeps per aliquem commissarium suum et bona revidere, proventusque verificare, et in jura mea ad illam haereditatem inquirere, et contractum meum inire facile poterit. Modo (sicut petii) lateat id alios, vel ob hanc (inter multas alias) causam, ut multi creditorum facilius mecum componant, ignari me habere pecuniam paratam, at semper quaeruli se injuriatos, nec habere proventum proportionatum a suis summis, exindeque se malle a propriis summis aliquid deperdere, mihi que condonare, quam bona obligata diutius tenere. Plura non congero, homini prudenti et amico cum scribam, sufficere etiam ista mihi videntur; non vereor itaque, quin suppletura sit Magn. Vra defectus meos in testimonium oblatae mihi amicitiae, quam ego omni observantiae cultu, officiorumque meorum promptitudine redhibebo. Mea interim obsequia commendando. Datum Varsaviae die 27. mensis Augusti 1654.

Magn. Dnis Vrae

sincerus amicus

et servitor

Euaristus Joannes Bebiecki mp.

Külczim : Magnifico dno Michaeli Mikes de Zabola, ilmi et excelmi dni dni regni Transylvaniae principis aulicæ militiæ equestr. ordinis, ac universorum exercituum campestr. vicecolonello, ejusdemque celnis principalis inclitæ tabulæ judiciar. jur. assessori etc. dno amico et vicino mihi observandissimo.

1654 aug. 29.

Orsetti levele Lorántfy Zs.-hoz a Zsigmondnak emelendő monumentum ügyében.

Sersma princeps dna mea clementissima.

Postquam redii Varsavia, ipsemet in persona profectus sum ad locum, in quo præparatur structura epitaphii marmorei, et licet quod supremus maister nomine Bartholomeus Ronk italicus, quod credo sit, iam notum est Sti Vræ, ab hac vita ad aliam demigravit, et præsens itidem supremus maister cum imbecilli valetudine reperitur, nihilominus iam media pars structuræ confecta est et totum opus, deo volente, pro festo S. Martini vel post festum in duabus septimanis conficietur. Nunc supremus maister desiderat, ut quantum primum mittatur illi, si aliquod scriptum et quale desiderat Sertas Vra in epitaphio, atque utrum duæ figuræ vel una allabastrine debentur extrui et in qua forma et mensura. Interim Sertas Vra iubeat transmittere summam pecuniarum; nam ex meis nummis bonam partem expendi, quod libenter facio pro servitiis Ser. Vræ, nam in his et similibus semper paratus existo. His concludens Seren. Vræ benevolentiae et gratiarum patrocinio me commendans, eandem divinae tutelæ commendo.

Post redditum meum inveni aliquot literas ad sersmum principem, quas transmitto, nam alias occasiones famuli mei non habebant præter præsentem. Cracoviæ 29. Augusti 1654.

Sertatis Vræ dnæ meæ clementissimæ

humilimus servus
Guglielmo Orsetti mp.

1654 szept. 25.

Az orosz czár Smolensk elfoglalását tudatja a moldvai vajdával.

Isten klmességéből nagy uram császár és főherczeg kned Alexei Mihajlovicz egyedül bírálkodó nagy és kicsiny Oro-

sziát muszka Kióvy Vlademirszki és Novogrodszki Kazanszki császára, asztarahanszki császára, Szibiri császára, Szkovulniának ura és Szmolenskának főknedza. Tferszki, juguri, perenszki, vettszki, bolgarszki és többeknek is ura és fő knedza, az alföldinek, új nemzetségeknek czernikovi, Rezanszki, poloczki, rosztovszki, belvozerszki, uhorszki, obdorski, kondinszki, misztiszlavszki és Észak felé parancsoló és az everi országnak ura, kartalinczki és az gruzinczki császára és Kabordineczk országnak cserkanszki és fő knedz igorioknak és sok országoknak és több uraknak nap kelet felől és nap nyugat felől és észak felől perpetuus hereditarius (és azoknak nyomója) ura és bírálkodója. Stephan vajdához az Moldovarszágnak urához In anno praesenti 163 die 6. Szeptembris irtál nekünk az nagy urasághoz és az mi hatalmas császárságunkhoz te Stephan vajda leveledben az te tabellariusodtól Iván Nekifortól és az te homlokodat fordítottad nekünk nagy uraságunkhoz és az mi hatalmas császárságunkhoz, és értettük, mint szerzettél barátságot az mi hatalmas császárságunk hetmanjával, Bogdan Chmielniczkiel és minden zaporosiai haddal, hogy legyen állandó barátság, ilyenképen tudósított minket hatalmas császárságunk hatmanja, Bogdan Chmielniczki, hogy mint küldött hozzád az hadaknak jaszánlát Mihail Dimkó nevűt, és avval az jaszánllal jött a te levélvivőd is Lupul Sztroeszkul és megerősítette a barátságot az hetmanunkkal és az hatalmas császárságunk zaporosiai haddal. És ezt is adá értésünkre, hogy hozzánk is fogsz bocsátani hűteles embert, hogy velünk is az által a szerint szerezzed barátságot, az mint az hatalmas császárságunknak hetmanjával is és az zaporosiai hadaikkal. Azért ha küvetet bocsátandasz, bevenni jóakarattal megporoncsoljuk és tartóztatlanul elbocsáttatnak. Az mi hatalmas császárságunk is, megmutatjuk dolgainkat te neked Stephan vajdi Moldvaországoknak ura. Sok rút, igaztalanságokat látván az előtti királynak, Vladiszlavnak és az mostani királynak, Kazimir lengyel királynak és litvai knedznek, bocsátattuk vajdáinkat és boérokat (és) sok viadalra való embereket, és sok városokat vették az lengyeleket és az littfaét, és mi magunk is Istennek könyörögvén, elindultuk Ján Kazimér király ellen az mi subductusinkkal, Grozinczki császár fiával és az szibirszki boérokkal és vajdákkal és sok vitézlő rendekkel. Azért az mi boérink és vajdáink sok embereket öltenek, az lengyelek várok és városokból és az littfaéből és sok várokat vettenek meg az lengyelektől és az littfaioktól. És önön magát is az János Radsuvil herceget is és az lengyelek minden hadaival és az littfai hadaival egyben-főkben vertek és minden hadi jeleket, fegyvereket és minden táborokat

és az hetmany kornitájával egyben és egyebeket és mindene-
ket elnyertek, és az lengyelek közül is sok böcsületes embe-
reket fogtanak meg, mi pengig eljöttük dicsíretes Szmo-
lenczka vára alatt az előtt való örökségünkhez és (azt) min-
den felől környűl vevén, ostrommal reá mentek az vár ellen, az
várban pengig volt vojvoda Szmolenczki Filep Kazimir obuvicz
és sok respublicával és fő emberekkal együtt polkovnikok kapi-
tányok és rochmesterek és sok vitézlő rendek sok féle nemből
álló. Isten klmességével és az mi szerencsénkkel és az fiuénké-
vel császárocška és fő-kneden keresztény Alexeinovics. És ezt
látván Voivoda Filep az mi rettenetes vitézlő rendeinket, ők
hozzánk hajtván homlokakat, az várat megadák az mi szolgál-
latunkra örökké való megmaradásra, főemberek knedz Sza-
malódruczki, Szokolinczki, Pottkovmari, Szmolinczki, Jan.
Kremeneiczki, secretar Crulovszki, pan Golimat, pan Sztake-
vicz Rochmiszter, pan Baka, pan Voronecz és több esmeretes
főemberek és vitézlő rend lengyelek, németek, hajdúk, az
városiok helyben megmaradván Szmolenczkán, és mindnyájan
megesküdtenek nekünk, az ki az mi keresztény hütünkben
való volt, ebben esküdt meg; az kik pengig római hütben
voltanak, azon hütben esküdtenek meg. Az Obuhovicz nem
sok lengyelekkel ment, csak azok, a kiknek cselédjek gyerme-
kek volt Lengyelországban.

Datum ex arce Szmolenczka, die 25. Septembris, anni a
creatione mundi 7163.

Az indigenatus megvitele Rákóczynak.

a)

1654 septe. 25.

A király Szumoroskit követségbe küldi Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 158. l.)

b)

1654 szept. 30.

A lengyel király levele Rákóczyhoz.

Ioannes Casimirus dei gratia rex Poloniae, magnus dux
Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae,
Volhinae, Kijoviae, Smolenciae, Czerniechoviaeque et Sveco-
rum, Gotthorum, Vandalorum haereditarius rex.

Ilme princeps, dne amice et vicine noster charissime. Ex animo id nobis accidit, quod legati Illustritatis Vrae nostrum erga Illtatem Vram studium sincere et ex fide retulerint. Hoc certe profunde nobis insedit, ornare regnum extraneis quoque accessionibus, patentemque nos exhibere iis, qui peregrinam et non nostrae debitam terrae virtutem rebus nostris misceant, atque huc transferre, quod usquam egregium fuerit. Sed Illtatis Vrae postulata peculiari etiam apud nos provehebantur respectu, cum avidi essemus omni benevolentiae cultu Illtatem Vram inligare, quem iam antiquorum foederum nexus, et recenter in communem hostem societas, ac lata vicissim nec improspere auxilia, arcta nobis junxerant amicitia. Quod ergo in rem Illtatis Vestrae, domusque eius annitentibus nobis, statibusque regni nostri curam nostram promptis comitantibus votis actum est, id quamprimum et honorifice Illtati Vrae e cancellaria nostra extradi mandavimus, votum hoc adjicientes, ut omnia, quae ab hac nostra in Illtatem Vram propensione destinat domus suae emolumenta, non frustrato eventu spem sequantur. Deusque opt. max. bona valetudine et prosperis successibus Illtatem Vram frui longævam velit. Datæ in Radvan: die XXX. mensis Septembris anni dni MDCLIV. Regnorum nostrorum Poloniae VI. Sveciae VII. anno.

Ioannes Casimirus rex.

Külczim: Ilmo principi dno Georgio Rakotzy principi Transylvaniæ, stb.

Jegyzet. Az indigenatusról nagy fénynyel kiállított díszes okmány a vörösvári levéltár egyik kincsét képezi.

1654 okt. 13.

A szász választó lovakat kér Rákóczytól.

Salutem et amicitiam nostram in omni benevolentiae genere paratissimam Vrae Dilectioni amanter deferimus, Ilme princeps, amice charissime.

Amicitia illa inter principes Transylvaniæ et domum nostram Saxoniam plurimis abhinc annis inita et conservata nondum nostra exedit memoria. Ideoque ut et renovetur et propagetur, merito hasce emittimus, etsi breves. Nil enim aliud continent, quam ut veniant ulterioris amicitiae Vrae Dilnis fores pulsare, et ejusdem status et valetudinis rationem indagare, quam deus ter optimus maximus quam

diutissime servet incolumem felicissimamque! Unicum tamen addimus. Cum diuturnum istud bellum Germanicum nostras equarias reliquerit ferme vacuas, et quidem equis masculis et generosis, Dilect. Vram maiorem in modum rogatam volumus, ut ex sua numerosa frequentia nobis aliquot suppeditare non intermittat. Exhibebit nobis rem gratissimam, quam oblata occasione demereri nunquam non studebimus. Valeat interim Vra Dilectio, et nos, virtuti ipsius addictos hocce etiam beneficio obstringere non dedignetur. Datæ Moritzburgi die 13. Octobris anno 1654.

Dei gratia Johannes Georgius, Saxoniae, Juliae Cliviae et Montium dux, sacri Romani imperii archimarscallus et elector, landgravius Thuringiae, marchio Misniae, necnon superioris ac inferioris Lusatiae, burggravius Magdeburgensis, comes Marchiae et Ravensbergæ, dnus in Ravenstein.

Dilectioni Vrae

deditissimus

Johannes Georgius elector mp.

Külczim: Ilmo principi, amico nostro charissimo, dno Sigismundo (*sic!*) Ragozi, principi Transylvaniae, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti.

1654 nov. 6.

Schaum Konstantin híreket s prognosticont küld Rákóczynak.

Ex literis 6. Novembris, Londino scriptis.

Legato Hispaniae ante triduum circiter injectum est solenniter ac peremptorie, ut intra spatium quadridui ex Anglia secedere velit.

Rex Hispaniae dicitur commisisse omnes portus suos maritimos Carolo Stuarto perempti regis filio. Et hostilitates inter regem Hispaniae et Angliae populum jam in apertum bellum exire incipiunt, nam in Hispania manifestum bellum jam contra Anglos promulgatum est.

Præterita die Mercurii hora octava vesperi in ædibus legati Gallici Londini articulis pacis subscripsit legatus Galliae et commissarii protectoris. Ubi duæ graves altercationes exortæ sunt, quæ sic exarsere, ut vix non rupta fuerit iterum operosa ista pax. Quarum prima fuit de vocibus *rex Gallorum*, quas in articulis posuerant commissarii et de vocibus *rex Galliarum*, quas legatus substituendas prioribus vocibus volebat. Verum eo adigi, ut hoc permitterent, com-

missarii non poterant. Et sic, licet invitus, legatus Galliae priori formulæ acquiescere debuit. Altera erat de prioritate subscriptionis aut signationis. Urgebat legatus, ut prius signarent commissarii, quod illi quoque facere recusabant, asserentes: regem Galliae quæsisisse pacta, non protectorem; ideo dignum, ut prius signet legatus. Quibus tandem legatus consentire debuit.

Prima luce publico convivio suum contestabitur gaudium legatus ob factam illam pacem.

Mazarinus cardinalis volvit cogitationes istas, quibus se constituere vult patriarcham per Galliam et ut has exequatur cardinalis cogitationes, strenue laborat protector Angliæ variis artibus, promittens se ei fore defensorem.

Sic ajunt connubium futurum esse inter Carolum Stuartum et infantem Hispaniæ, ubi dotis loco Carolo promittitur Brabantia et Flandria, donec ipsi non cedat per successionem tota Hispania.

Immensa classis et armatura mari præparatur rursus, quæ vela facere debet versus mare Mediterraneum et versus Jambacam occupatam in India Occidentali. Classis, quæ adhuc restat in India, satis jam negotii facessat Hispanis.

Ammiralius Peen e carcere liberatus est, sed munus hactenus exercitum deponere fuit coactus.

Legatus Hollandicus mitius jam loqui incipit hic de Suecis, quam antea fecit, videns illorum successum.

Sequentia ex novis Comenianis ad me missis.

Parisiis a 25. Augusti.

Literæ ex Catalonia afferunt, quod omnes ecclesiastici ordinis homines Valenciæ congregati decretum fecerint et interdictum, ne ullus audeat juventutem dare erudiendam Jesuitis, neve qui apud Jesuitas literas discat, ad ullam dignitatem elevetur publicam. Quod decretum solenniter confirmarunt, multis datis rationibus, certo scripto publicatis sine mandato ullius superioris. Decreto huic se opponere voluit rector Valentiae scholæ Jesuiticæ, sed tantis maledicis verbis exceptus fuit, ut incidens in morbum, intra paucos dies post expiraverit.

Waldenses tandem tractibus a duce Sabaudiae propositis, subscripserunt; meo judicio quidem nimis cito. Verum tamen, quando consideramus egestatem istorum hominum, quod a nullo sumptibus sublevati fuerint, nisi ab Helvetiis et Anglis, exigua tamen stipe, et asperitatem hyemis inter loca illa montana, in quibus receptum elegerant sine lare et tecto, impossibile erat conditiones non acceptare. Dein ipse

dux urgebat ratificationem, cum exercitum suum Waldensibus oppositum ducere alio vellet. Conditiones pro illis hæ sunt: Quod per quinquennium liberi esse debeant ab omnibus vectigalibus et publicis oneribus; liberum religionis exercitium habituri sint in certis denominatis locis. Interim multa loca illis ante illorum religione imbuta ademerunt. Cautiorem pro duce Sabaudia præstitit rex Gallia; pro Waldensibus Helvetii ut inviolabilia stet pacta.

Prognosticon impartialis cujusdam astronomia doctoris.

Ex novis dni Comenii ad me scriptis cum nundinis Eperiesinensibus.

1. Regnum Hungaria non a Turca occupabitur, sed a Svecis oppugnabitur et tandem in se se divisum adipiscetur insignem regem.

2. Bohemia, Moravia, Silesia, Alsatia, Austria, Stiria, Carinthia devastabuntur, sed vicissim recreabuntur, obtenta pristina religione.

3. Hispania in tantam ducetur calamitatem, ut nec sibi, nec aliis succurrere queat. Receptus Hispania erit Castilia.

4. Dacnum et jacturam patitur Gallia, sed nihilominus triumphat.

5. Italia dissolvitur et horribiliter vulneratur. Papa quidam hanc calamitatem excitabit.

6. Dania dubitat et sic hærendo nec scopum, nec terminum attingit.

7. Polonia interna bella habebit.

8. Venetia quoque calamitati innectetur, quia nimium audere vult.

9. Anglia immani bello se occupabit, inque ea post magnam sanguinis effusionem imperabit mulier.

10. Hassia et in ea Casselli emergent.

11. Hassia Darmstadiensis cogitur recompensare, quod non absumpsit.

12. Electoratus Palatinatus debet adhuc magis quam ante Hispanice discere.

13. Würtembergenses insanabilia vulnera accipiunt.

14. Margraviatus Badensis lineæ Carolinae amabitur et quietem habebit.

15. Idem Margraviatus lineæ Eduardinae conjungetur cum Carolinae lineæ margraviatu.

16. Belgii provincia unientur per pacem Hispanicam.

17. Elector Brandenburgicus cum Sveco et Saxone amicitiam contrahet.

18. Helvetia in balance stat, ejus unanimitas facit, ne divergat.

19. Transylvania induit ferreum thoracem, piscatur in turbido et Hungariæ regina euadit.

20. Terram et mare excolere erit causa destruendi orbes et regiones.

21. Imperium Germanorum cum Ferdinando IV-to finietur.

22. Vienna non erit tuta.

23. Grecium simul nec satis munita urbs erit.

24. Regnum Sveciæ vastas terras et populos subjugabit et imperium ad se trahet.

25. Hollandia obtinebit archiepiscopatum Coloniensem; Gallia archiepiscopatum Trevirensen, Svecia archiepiscopatum Moguntinensem, episcopatum Bambergensem et Würtzburgensem politicus quidam monarcha possidebit.

26. Saxones in gratiam recumbent Svecorum; pax Pragensis Saxoniae principis destructio est, Lusatia nex ejus.

27. Bavaria moritur et perditur. Ejus successor hæreditatem aggredietur plenam bello. Ipse dux ille fugiet Salzburgum.

28. Brandenburgica libertas debilis est et nutat, novos hospites excipiet terra illa invita.

Elapsis bis quinque annis sursum deorsum omnia volventur.

1654 nov. 18.

Rákóczy levele anyjához.

Éltemig való fiúi stb

Klmes asszonyom, noha eddig is Nsgd szolgálatjára kívántatott volna bemutatnom magam, kit külömbféle dolgok akadékoztak ugyan meg, s mostan is olá, kozák, tatár követek jüveteli halasztathatnak velünk, de mivel Nsgdhoz való fiúi engedelmességünk mit kíván, annak tudói levén, ha Isten egészségünket adja, holnap elindulunk; ezten csötörtökön Vencsellőn akarunk lenni Nsgd szolgálatjára, kívánván Istentül, láthatnók Nsgdat szerencsés órában.

Várad, 18. Novembris 1654.

Nsgd engedelmes, alázatos szolgája
fia szolgál mig él
R. György m. p.

Kivül: Nekem klmes asszonyomnak, édes anyámnak adassék.

Jegyzet. V. ö. nov. 16-ról írt levelével Csal. Lev. 486. 1.

1654 decz. 16.

Rákóczy üdvözlő irata X. Károly svéd királyhoz.

Serenissima regia Majestas domine benignissime.

Postquam benignissimam Dei clementiam, regna et scepra orbis distribuentem, florentissimo Sueciæ regno eiusque gubernaculis Serenissimam Majestatem Vestram admo-visse auspiciato intellexerim, tantis auspiciis Serenissimæ Regiæ Majestatis Vestræ pro hac occasione (quod hactenus per varia impedimenta, quibus distentus tenebar, fieri non potuit) congaudere non omitto, optans benevolentissimo affectu Serenissimæ Majestatæ Vestræ prosperissimum rerum successum una eum incolumitate vitæque longævitate in multos serosque annos. Et quia antehac inter Sueciæ potentissimum regnum, meosque prædecessores sanctissimæ memoriæ mutuæ amicitia vincula non sine fructu viguere, nullus dubito Serenissimam Majestatem quoque Vestram me favore suo regio prosecuturam. Quod me quoque reciproca pollicitatione facturum et observaturum quam sanctissime promitto. Quibus significatis benevola studia mea Serenissimæ Majestati Vestræ deferens, omnemque prosperitatem optans, eidem regnum stabile, populum fidelem, pacemque florentem comprecor et voveo aninitus. Datum in arce mea Eczed, 16. Decembr. 1654.

Serenissimæ Regiæ Majestatis Vestræ

observantissimus servitor

G. Rakoczy m. p.

Oldalt: Præsent. Stockholm d. 23 Febr. 1655.

(Eredetije a svéd kir. ltárban.)

Jegyzet. Ezen levélre válaszolt X. Károly Stockholm 1655. febr. 25. L. Okmánytár 162—3. ll.

1654 decz. 24.

Jaskolski levele Rákóczyhoz a tatár hadak elindulásáról.

Ilme ac celsissime princeps, dne dne colendissime.

Redux e Scithia, brevibus obsequia mea Ilmæ Celdni Vræ defero, deum teroptimum maximum exorando, ut ille longævam imperii, prosperæque valetudinis Ilmæ Celdni

Vræ largiatur felicitatem. In commissis a sac. regia Mte duo meo clemismo quid effecerim, brevibus Celdni Vræ exscribo. Post tot privata et publica colloquia, post tot contentiones tandem chanus Tartarorum æviternam cum sacra regia Mte inivit, conclusit et ipso juramento confirmavit amicitiam, tum et bellum tam contra Kozacos, quam etiam contra magnum Moschoviæ ducem. In signum juratæ huius amicitiae misit soltanum Menli Gierey, præteriti vita functi chani filium cum exercitus Krimensis duodecim millibus, cum magna et parva Nahai, tum et Budziacensibus Tartaribus in auxilium exercitui sacræ regiae Mtis. Hisce diebus futura est ad oppidum Miaskowka exercitus nostri Poloni et illorum coniunctio. Una mecum hic soltanus cum Kammambet Szeryn Murza, Alisra Murza, Ah Murza et aliis Murzis Boristhenem versus Oczakow transiit. Hac temporis congregabat exercitum Budziacensem ad fluvium Flava aqua dictum ex opposito Tehiniæ situm. Ipse chanus Boristhenis congelationem expectat, quæ ac simul affulgebit, statim et ipse cum cetero exercitu, si id necessitas expostulaverit, promisit se adventurum. Etenim ea est intentio ipsius, hac hyeme pacificare Ukrainam, ineunte autem vere bellum cum Moschis gerere.— Circa expeditionem meam Sefer Kasi aga vezirus retulit mihi, dare chanum ad Ilmam Celdnem Verstram, tum et ilmos Moldaviæ et Valachiæ principes literas, ut Vra quoque Ilma Celdo cum memoratis principibus succurrere nobis dignetur. Si res sic se habet, prout non dubito, brevi hæc literæ ad Ilmam Celdnem Vram pervenient. In excessu Perecopia advenerunt magni Moschoviæ ducis et Chmelnicii legati. Legationis Moschoviticæ hæc series: Ne chanus nobis auxilietur, promittendo illi duplex super ea re tributum, tum et vovendo perpetuam amicitiam ac securitatem a Kozacis Dunensibus, nunciandoque se Smolenscum, plurimasque alias arces Polonas et Lithvanas cepisse. Chmelnicii: ut mittat chanus ad illum aliquem magni nominis Murzam, qui ab illo excipiat amicitiae iuramentum. Perecopiæ Beius cum examinaret Tartarum Astrahanensem, qui unacum his legatis venit, in quo statu exercitus Moschorum esset, hoc retulit: exercitum Moschi peste infectum esse, plurimos emori, multosque ab ilmo Radzivilo supremo magni ducatus Lithvaniæ duce profligatos, subintulitque multas sane occuparunt Moschi arces, brevi illas nihilominus deserent, dummodo nos vestram vocem et vestrum Hala inaudierimus, statim omnes ordæ exercitui vestro adiungemur. In villam Hankisle dum pervenirem, hic nuntius ad præfectum Alikoi ex Taurica Hersoneso advenit, istos legatos detentos et in

Kalam relegatos, quod utinam non immutetur. Illustrem notarium campestrum regni Poloniæ dnum Sapieha, tum et fratrem ipsius ac dnum Sulowski Rotmagistrum sac. regiæ Mtis multosque alios captivos in signum amicitiae chanus libertate donavit, unaque mecum ad sac. regiam Mtem profiscuntur. His pro candore et observantia mea erga Ilmam Celdnem Vram renunciatis, ipse humillima officia et obsequia mea in sinum benevolentiae Ilmæ Celdnis Vræ depono. Datæ Jasiis 24. Decembris 1654.

Ilmæ Celdnis Vræ benevolentissimus et ad

obsequia paratissimus

Marius Stanislaus Jaskolski

excubiarum exercitus regni campestris
præfectus Kremenczuiensis capitaneus.

1654 decz. 30.

Schöllen Henrik levele Klobusiczkyhoz borvásárlás ügyében.

Magnifice ac generose domine domine colendissime.

Suppressis itineris molestiis, prospere nihilominus ipso festo nativitatis solemni advenimus Iwlam, illicque relationis exui onus, omniaque quam acceptissima ferebat magnificus dominus Orzechowski, a quo cum reliquum vini coempti negotium mihi demandatum habeam, expedio famulum meum, ut redditis nostris literis vasa vini obsignata curribus imponi, hucque advehi procuret. Rogamus autem Magnificam ac Generosam Dominationem Vestram, ut illius prævio jussu, vasa illa omnia boni saporis vino adimpleantur, veluti et illud quoque precibus nostris efflagitandum, ut dignetur Magnifica ac Generosa Dominatio Vestra literis suis tricesimatoreme seu exactorem Wronoviensem compellare, qui in exigendo teloneo rationem benevolam tenere ac observare possit. Liceat quoque illud superaddere petitum, ut famulus meus, indicta directione Magnificæ ac Generosæ Dominationis Vestræ, duo minora vini vasa coëmere possit, saporis dulcissimi, coloris albicantis, necnon pingvedinis nativæ, bonæque essentiae, cum singulariter magnificus dominus Orzechowski propter certum usum bina illa desideret vasa, tantummodo unum vas continentia. Antequam his finiam, non immemor sum beneficii in me hactenus plane ignotum ac immeritum collati, cum non solum pro agnita singulari gratia, verum etiam pro munere duorum vini vasorum (et) debitas et humillimas agam gratias. Exoro inde Deum ut demerendi largiatur

mihi occasionem, ac ut Magnificam ac Generosam Dominationem Vestram cum perchara familia sua prosperum ac incolumem diutissime servet. Dabantur Iwlæ (*t. i. Jülich*) 1654. 30. Decembris.

Magnificæ ac Generosæ Dominationis Vestræ
observantia ac studiis submissis
devotissimus servus
Henricus von Schöellen m. p.

Külczim: Magnifico ac generoso domino domino Andreae Klobuszycki, præfecto Patakiensi, nec non celsissimo Transylvaniæ principi a secretis consiliis, domino mihi colendissimo.

Portai tárgyalások.

Thorday Ferencz kapitihasága.

a)

1654 máj. 19.

Thorday Ferencz levele a fejedelemhez.

Isten ő szent felsége Nsgdat klmes uram, minden üdvességes jókkal, jó szerencsékkel, virágzó hosszú élettel és boldog előmenetellel áldja meg szerelmesivel egyetemben.

Kalarások menván klmes uram, Havaselföldében, akarám Nsgodat itt való állapot felől tudósítani. Az végbeli eligazításra minden órában várom, klmes uram, hogy emberét indítsa az vezér ígéreti szerént, levél által is penig ugyanazontul tudósítja Nsgdat. Azután is panaszlani jüttenek vala, vádolván az jeneieket öt falujoknak felprédálásával. Én azt feleltem az vezér előtt nekik, hogy az míg az hatalmas császár adófizető országát nem égettétek, rablottátok, nem jüttek panaszolni, vevén eszetekben most az rossz cselekedeteket, azzal akarjátok elfelejtetni az mi kárunkat velünk. Úgy látom klmes uram, az vezér is nem sok hitelt ad szovoknak, mivel Murat pasa hon létében igen vádolta az tömösvári pasát, mind penig az mufti és Juszuf pasa igen segíték Nsgd mellett. Sőt az aljasa itt is megvallotta, hogy hozzá menván az olaj bék (mivel kezességen bocsátotta el az vezér az dolognak eligazításáig) indította fel őket újobban panaszlani. Ha meg nem változik, úgy reméllem, klmes uram, ugyan az Barcsai urammal kiment Menhed aga megyen ki most

is az dolognak eligazítására; maga is megmondá, hogy Nsgdnak megjelentsem; Nsgd felől igen jó emlékezettel vagyon, ígéré magát az Nsgod szolgálatjára; hozzám is eljűvén, becsülettel megvendégeltem.

Az Constantin vajda állapotja, klmes uram, végben ment, minden nap együtt lévén vélek, hol diványban, hol szállásokra menvén, magok is gyakorta jüttenek hozzám. Strati is szintén most mene el tölem egynehány boérral együtt, köszönvén az Nsgd általam végben vitt jóakarátját, azok, klmes uram, minden jóval ígérék Nsgdnak magokat. Igirtek, klmes uram, az vajdaságért négyszáz erszény tallért, azok, klmes uram, jól viselik magokat. De én félek, klmes uram, hogy az Stephán vajda lágysága és könnyenhivése meg ne ártson még az szomszéd országoknak is; most kapi-kiháit akarván változtatni, mind az Lupul nevelt emberit hogyja helyettek, sőt egyet olyat, az ki ugyan itt Constantinápolyban lakik; egyszer írtam volt klmes uram neki, arra sem tött választ, nem is merek írni, mivel az török deákja idebe való fiu, az minden híreit az Lupul jóakaróinak megírja, ugyan Lupulnak is deákja volt, magyar deákját nem ismerem, írjak neki s hozzák le az levelemet az vezérnek s vesznem kell. Bizonyos dolog, klmes uram, hogy valóban sollicitálja az tatár hán az Lupul bejüveteléért az portát, mely felől Nsgdnak elébbi levelemben írtam volt, az mely dologot, klmes uram, Nsgod onnét értésére adhat, Nsgdnak akarám értésére adni, mivel itt maradott emberinek nem hihetek. Nem ártana, klmes uram, azt is értésére adni, hogy ha nem sokkal is, kevéssel Haszán agának és Zöldfikár agának kedveskednék, mert felette sokat panaszolkodnak, hogy mennyi prabendájok esett el az Lupul kiűzésével, sőt engemet ugyan kértek, hogy Nsgdnak írnék felőlök, levén Nsgodnak jóakarói, hadd legyenek amannak is, az mi lenne penig, klmes uram, ha szintén általam nem is, de lenne hiremmel, hogy vennék eszekben, hogy az Nsgod jóakarátja által ment végben. Haszán aga noha nem belső ember, de az postákat igen járja és az cancellárt s szolgálhat. Az aga, klmes uram, eluntatott, hogy Nsgdnak írnék, az mely iramó lovat Istenben elnyűgódtt klmes urunk küldött volt neki, igen meg vénhedett, rútol köhög, én reám haragszik, hogy micsoda lovon kell ő neki az Nsgd szolgálatjában fáradozni; az melyet Baresai uram adott, igen bokros, arra nem ülhet, Nsgd klmessége, ha egy iramó paripácskát küld Nsgod neki.

Die 18. Maii érkezvén Nsgod kalarásoktól küldött levele, noha levelem készen várta az kalarásokat, de egynehány nap ők sem küldvén, magomtól módomból az elküldésben nem volt.

Értem Nsgd reám való nehézségét levelemnek ritkán való meneteli felől. Tudván azt, klmes uram, hogy nem egyébért, hanem az vigyázásért és Nsgdat azokrúl szüntelen való tudósításért küldettem ide, bizony el sem múlatom az alkalmaztosságot, Isten biznyságom, klmes uram, miólta Fogarasi uram elment, ez hetedik levelem Nsgdhoz, melyet in paribus meg tudok mutatni, isten azt adván érnem. De ha meg nem viszik, avagy késedelmesen megyen, arrúl nem tehetek. Úgy tudom, klmes uram, csak útban most négy levelem vagyon. Ide feljebb is irtam, klmes uram, Stephan vajda állapotja felől, Nsgd adja értésére, hogy nyissa fel az szemét, mert tegnap hoztak Lupultúl egy görög jóakarójának levelet, írván azt Lupul neki, hogy az tatár hán adott melléje huszonötezer tatárt, cserkesz vagyon kétezer, kozák kétezer, ez napokban vagyon oly reménségben, hogy jól leszen dolga: az mely levelet Panajó olvasott, közölvén vele az görög az dolgot és mikor discurráltak volna, az Harsáni uram hoczája ott volt és az dolgot hallván, az levelet szemivel látta, és énnekem menten értesemre adta; hitelt kell szovának adni, mivel bizonyos, hogy tegnap jött posta Krimből, ez hocza pedig Panajotot tanítja a török írásra és tudhatja. Mely dolgot, klmes uram, az havaselföldi boérok és Strati előtt megmondván, az mostan itt hagyott kapikiháknak, úgy látom, hogy nem sokat gondolnak vele, az havaselföldiek nem veszik tréfára, látom. Strati uram találá meg klmes uram, kérvén azon, hogy Nsgdnak írnék, teljes életebeli szolgáltságért Nsgod írna Stephan vajdának, két sógora levén Moldovában, egyik Vernikul Toma, másik Vizter Jordaki, az vajda háborgatja őket, és igen félnek, ő Nsgdnak fejét köti érettek, hogy igazak az vajdának, de annak előtte az urokhhoz kellett hűségeket tartani. Egy testvér bátyjok Havaselföldében, Kosztandinak hiják, Strati feleségével egy az felesége, az is reménkedik, klmes uram, hogy itt az portán keressen jóakarót, az ki által Stefán vajdát találja meg; de ő azt mondja, hogy noha sok jóakarói vadnak itt az nagy emberek közül, de az Nsgod klmességéhez folyamodik és abbeli klmességét Nsgdtul várja. Mely Nsgd klmessége ha accedál, Nsgd Havaselföldében értésére adhatja Strati uramnak. Hirdetik, klmes uram, az elment hadak, hogy Bogazban megverték volna az olaszokat, de nem bizonyos, mint csak kisebb jó híreket nagy örömmel és sok lövéssel hirdetnek, sőt az mely pósta onnét jött, az vezér megfogatta, melynek nem egyéb oka, hanem hogy hírt ne beszéljen; hallván bizonyos hírt felőlök, Nsgdnak menten értesére adom. Isten

Nsgdat sok esztendőig szerencsés jó egészségben éltesse és áldja meg.

Datum Constantinopoli, die 19. Maii, anno domini 1654.

Nsgdnak alázatos szolgája

Thordai Ferencz m. pr.

P. S. Nsgd klmessége ha mi jóakarattal lenne ez hoczához, mivel igen hű és igaz ember.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi, domino dno Georgio Rakóczi stb.

b)

1654 máj. 28.

Thorday Ferencz jelentése a fejedelemez.

Isten ő felsége Nsgodat kegyelmes uram stb.

Az Nsgod 8. Maii Rodnótról írott levelét meghozá kegyelmes (uram) Péter az portai pósta 21. Maii, vezérnek és Murat pasának szóló levelekkel együtt, mit parancsoljon Nsgod mind levelében s mind pedig instructiójában, értem. Nem levén elébb alkalmatosságom az vezérrel való szemben létellel, praesentáltam az Nsgod levelét 23. Maii, levén elégséges audientiam az levél mellett való szólásban az Nsgod nekem küldött instructiója szerint.

1. Az elhajtott marhák állapotja felől szólván bőségesen, ez az felelet, hogy bizonyos emberét kiküldvén, meglátja, melyik adott okot az kártételre, és büntetetlen el nem szenved; kimenvén pedig az vezér embere, az melyet még ki legyen, bizonyoson nem tudhatok, noha mondotta vala az Baresai urammal kiment aga, hogy ötet küldik, de maga sem bizonyos benne, az előtt kell az Nsgod commissariusinak erősen forgatni az marhák kárát s mind pedig az tűz miatt lött kárt; ugyanazon ember által sollicitáltatni kell az marhákat az vezértől, énnekem is értesemre levén, sollicitálom.

2. Az lengyel követ expeditiója felől kegyes uram ennek előtte is írtam volt Nsgodnak, elébbi végezést confirmálták mind az két részről, az mint maga is Nsgodnak levele által értésére fogta adni, az mely confederatiót Nsgodnak in paribus mind deákul (mivel Harsány uramat commendáltam volt az követ úrnak és ő klme leírta) s mind penglen törökül kiküldöttem, azmint conferáltuk, egyez, az öregbik czelebi az apjától lopta el, sőt derék leveleknek kiserzésére igéri

magát, csak Nsgod annualis conventióját küldje meg; igen hiven viseli magát.

3. Az tatár hánnak is parancsolt az porta, hogy az lengyelekkal egyet értsenek, Lupul felől irtam volt Nsgodnak, hozván bizonyoson hírül, hogy 25 ezer tatárral, kozákkal és két ezer cserkeszszel Moldova felé indúlt volna. De most jüvén újabb hír, hogy az tatár hán be akarna az portára küldeni, igyekezhén elébbi állapotjában beállatni, az mely felől Száva uram megérkezhén, Nsgodat bizonyosabb hírrel tudja értetni.

4. Máté vajdának, szegénynek, immár hire is leszállott, Constantit az mint levelemben Nsgodnak megirtam, confirmálták, mindenek jóakarói voltanak; Nsgod felől nem volt senkitül semmi emlékezet, mivel igen titkoson forgolódtam mellettek Nsgod jóakarói előtt. Ide küldött leveleiben kegmes uram igen ajánlja magát az Nsgod szolgálatjára. Az mint az boérok mondák, az confirmatióért, Máthé vajda acquisitumáért, és az mostani adót is bele tudván, adnak az császárnak ezer erszény tallért.

5. Az magyarországi urak Nsgodhoz való meneteleket hogy mástul ne hallja meg, jelentetém magam az vezérnek, melyet kérdezhén, mi végre jüttek, megmondottam: hogy az régi szokás szerént az császár és Nsgod között való békességet confirmálták és megújították, mivel az fényes portánál is az német császár békességben vagyon, Nsgod is az békességtől magát nem vonta, melyre az vezér azt felelte, hogy igen okoson és jól cselekedett Nsgod.

6. A hollandusok és anglusok békességét annak előtte is megmondottam volt, most újabban megmondottam, az svécziai királyné változását jelentvén, arra azt mondá, hogy ugyanis nem asszonyembert illet országok igazgatása.

Az Nsgod levelében jelentett dolog felől egy-két szóval igen titkoson emlékezhém, *hogy ha ki nem nyilatkoznék és titokban lenne, jelenthetne oly dolgot Nsgd etc. Az homlokát megilletvén, azt mondá, hogy bizvást, sőt igen confidenter meg is parancsolá, hogy Nsgod mennél hamarébb adja értésére, melyet kgl's uram el sem kell mulatni, mivel igen nagy néven vötte Nsgodtól. E mellett kgl's uram ezt parancsolá irni, hogy Nsgod tudósítsa, hogyha Zmolinczkát személye szerént szállotta-e meg az muszka császár, avagy csak szerdárja vagyon egy rész haddal alatta, és mikor szállotta meg. Császár ágense jüvén kgl's uram hozzám, az Nsgod levél elküldésbeli jó akarátját igen nagy néven vötte Nsgodtól, annál inkább, hogy választ is parancsolt Nsgod császár kezéhez adminisztrálni, melyet Nsgod kezében el is küldött. Tudakozván, kik most Nsgodnak császár mellett való urakban jó-*

akarói, mondám, hogy az külső statusban levő nagy emberek, úgymint: Zriny, Bottyáni és ide alá való urak Nsgodnak igen jóakarói, de kiváltképen az kettővel Nsgodnak elmulliatatlan atyafisága és szövetsége vagon; az spiritualis persónák felől penig mondám, hogy az kik nagy rendű emberek, Nsgodnak mind jóakarói. Melyet igen jóvallván, kére, hogy Nsgodnak jeleneném meg, hogy az megholt palatinus helyében Nsgodnak szerzene egy császár mellett való belső magyar szerető urat, úgymint Joannes Cristoforus Pukhamot és ha Nsgod jóakarátja volna, csak egy szóval énnekem Nsgod jeleneném meg, írna neki. Én mondám nsgos uram, hogy úgy tudom, hogy Nsgodnak ismeretségében vagon, mivel üdvözült kegyelmes urunknak igen jó akarója volt; igen commendálá, hogy császár előtt most kedvesebb ember ninesen és igen hamar nagyobb állapotra megyen.

Akarom Nsgodnak jeleneni, az kozákok állapotja felől kegyelmes uram egyebet nem tudok írni, noha bizony nagy gondom volt s vagon is reájok, az míg az lengyelek itt voltak, semmi állapotjuk nem volt, de azok elmenvén, megjobbították præbendájokat. Ilyen discursus vagon kegmes uram felőlök, hogy azért tartóztatják itt őket, hogy ha az triumphus az muszkákkal övék leszen, jó válaszzal bocsátják, ha peniglen az lengyeleké, ezeket beestelenül bocsássák. Az Zmolinczka megszállását is nem egyébért akarja érteni, hanem hogy mit remélhetne belőle. Az kozák tolmácsa kegmes uram ugyan magok közül való, próbáltam egynehány úttal, mivel azon az nyelven értő szolgám vagon, s törököt is kértem reá, de csak szónak sem adják magokat, az vezérrel való szemben létel is mindenkor titkon vagon. Most igen beteg az fő követ közülök. Az mely török levelet Nsgodnak kiküldöttem volt, abból is érthet Nsgod jüvetelek felől.

Az mely pénz felől Nsgod parancsolt volt, úgymint száz tallér felől Romoznak adni, ugyan Péter, az posta által izentem neki felőle, hogy én kész vagyok az pénzt nekében adni, de én is tudni akarom, micsoda levél, mivel nekem is parancsolt Nsgod felőle. Azt izené, hogy velem szemben nem leszen, de abban most mód ninesen; hogy peniglen, az mint Nsgod írja, hogy az tefterből ő levelet szerezzen, nincs abban mód, kegmes uram, mivel senki ahhoz nem nyul egyéb az muftinál és rézeffendinél; mindazonáltal kegmes uram rajtam el nem mulik, ha igazságos dolga volna, bizony közleném velem, mint én is tartom magamat Nsgodnak s az országnak olyan igaz hívének magamat, mint ő, meg tudják mondani igazságát Baresay Ákas uram és előttem való kapitálik.

Die 10. Maii Radnótról költ Nsgod levelét 25. ejusdem

meghozzák az vajda kalarási. Az vajda confirmatiója felől parancsol Nsgod, hogy írnék, mely felől Nsgodnak előbbi levelemben bőségesen írtam. Második, az kozákok mivel mennek. Az minek végére mehettem, Nsgodat afelől, az kirül ennek előtte nem is, mostani levelemben tudósítom, az mit penig elmenetelekig érthetek, Nsgodnak értésére adni el nem mulatom. Harmadik az *lengyeleknek* mi válaszok lött. Ismét egyebet Nsgodnak nem írhatok, az mit eddig írtam, ő nekik igen tetszett az válasz, szóval is azt mondották, hogy valanít kívántanak, mindeneket effectuáltak. *Az mely dolog felől ír Nsgod, hogy gonoszakaróinak mesterségek az dologban*, affelől kglis uram nemis kell gondolkodni, mivel noha nem tetették ők azokkal való *confederatiójokat*, de régen nagy örömmel várták és beszéllették meg az nagy emberek is.

Istrán vajda dolgára nagy vigyázásom vagyon kegmes uram, csakhogy az mint ennek előtte való levelemben Nsgodnak megírtam, Nsgod certificálja. Az lovak szerzésében, kegmes uram, fáradozok, csakhogy most mind fűvön vadnak és az meglátásában mód nincsen, de sokáig fő lovakat, tudom, ottkűn nem tartanak. Az ötvisnél való marhák felől kegmes uram írtam volt Nsgodnak, még sok pénz érő marhák vadnak nála, az melyet Nsgodnak Romoz János megír, mivel ő volt egyik közbíró(?) az dologban. Nsgod számára való egyéb nincsen, mivel az, mi drágább volt: fékagya(?) csáprága, orrára való, azt kivitték; vagyon egy igen szép fejedelmi nyereg, arannyal burított és azon felül igen szép arany boglárok, huszonegy igen szép rubintokkal rakva egy kormán kengyelhez való; ezért ezerszáz egy tallér vagyon hátra. Az szegény üdvezült úr számára három türkéses pallos, öt ló-orrára való, egy ezüst kengyel, két lóra való szerszám, ez is ezerszázlét tallérban vadnak ittben. Az mit több ötvesek mondják, nem sokban megérik azt a pénzt, itt bizony sok búsulásunk vagyon miatta, az törökök jöttön jünek rám érette; az csáprágok csináltatásán és az mely szerszámokat vöttem volt, azért kezes vagyok, az mint Nsgodnak megírtam volt, abból Nsgodtul informatiót várok, honnét kell fizetnem.

Az velenczésekre ment hadak felől kegmes uram nem tudok egyebet írni, az mint annak előtte írtam volt Nsgodnak, innét öt gályát vűnek utának, melyen ment másfélezer jancsár, vittének árbocz-fákat, vasmacskákat, köteleket; egy szigetben szállott ki Murat pasa, ott építi az elrontott hajókat, mind az két félen kár lött, de amazokban sok kár nem lehetett, mert csak 18 gályával voltak, ezek voltak százhatvan gályával mind özsveséggel, el is sülyedett két vagy három galya is, amazokban is sülyedett el. Vadnak csak nagy hallgatás-

ban most. Ha mi oly hírek lesznek kegmes uram, Nsgodat tudósítom. Isten ő felsége Nsgodnak életét egészségével együtt sok esztendőig szerencsésen tartsa meg szerelmesével együtt.

Datum Constantinápoly die 28. Maii, anno domini 1654.

Nsgodnak alázatos szolgája
Thordai Ferencz m. p.

Harsány uram kegmes uram az Nsgod kegyelmét Nsgodtól alázatosan vötte, az pénzre kegmes uram volt szüksége, mivel tavaly nyáron mind beteg lévén, az mint mondják sok adósságban esett volt; idejét hiában nem tölti, az Nsgod szolgájátjátul is magát nem kéméli.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesekek.

c)

1654 jul. 23.

Thorday Ferencz jelentése a fejedelemhez.

Isten ő szent felsége Nsgdat, klmes uram stb.

Ertem, klmes uram Nsgd leveleiből, mit parancsoljon Nsgd, noha ha leveleimet megadták, bőségesen érthetett Nsgd minden levelemből mind Lupul állapotja felől s mind egyéb állapotokról; most Nsgdat nem tudósíthattam behózása és acceptálása felől, mivel egy kalarás vitte levelünket, hanem ha szánszándékkal hatták volna hátrább Nsgdnak küldett leveletem; el sem mulatom, klmes uram, valamikor kalarás jű, hogy Nsgdat ne tudósítanám. Acceptálása, klmes uram, császár előtt igen rosszúl volt, vetvén a szemére állhatatlanságát és országiban való sok kártételét; azok felett másokhoz való pártolását és folyamodását, és előle kiűzvén, küldötte az Jediculában, fogván egyedül csak az vezér pártját, melynek apródonként kikeresvén jóvait, alább-alább száll állapotja vezér előtt is, sőt majd az hire is elvész, annak promótiója felől senkinek nincsen semmi reménysége, érvén az *portát* újabb-újabb akadályok. Az tatár hánnak halálát bizonyoson hozzák és beszélük, az az hire, hogy magok közt eligáltak volna mást helyette, az melyen igen megzendültek az emberek. Az kozákok sok rablásit égetéseit nem akarván elszenvadni, most akarnak 40 könnyű hajókat utánnok küldeni, készítik igen, jár az vezér minden nap az tersztenában, az midőre megindíthatják. Az muszkáknak hírek igen nagy,

hogy erejeket ide fordítják, úgy reméllem, hogy az Nsgd sok rendben izent szovai az *muszkák, kozákok* állhatatlanságok felől eszében kezd jutni az *vezérnek*, kíváltképen ha igaz kezd lenni az *hán* halála, melyet bizonynyal beszéllenek, hirdeten egymás között, hogy ha megegyeznek a két nemzetséggel, mi következhetik, letéven, klmes uram, minden reménységet. *Haszán aga* Lupul felől beszédben eredvén velem, monda, hogy volt az nakib effendinél, mely mufti után való nagy ember, zöld patyolatot visel, jelenteté az hán halálát és mi-csoda következhetik belőle, megegyezvén az két nemzetséggel, mit nem vihetnek véghez, egyik eb közben vagyon, az melyet nagy reménység alatt küldött volt ide, úgymint *Lupul*, annak most meghült reménysége; más dolog, *Kínán pasa* az németekkel összeveszvén, Komárom alá ment, avagy küldött, és sok kárt tevén benne, most nagy készüllettel vadnak ellene; arra mond *Haszán aga*, jól vagyon hát az dolog, mert az tömösvári pasa is az erdélyiekkal összeveszvén minden ok nélkül, azt is elidegenítik az portátúl. Amaz két *Oláország* penig bizony az hol fejének oltalmat talál, oda fog, az nagy ember azt felelé, úgy kell nekünk, mert addig várjuk, hogy megnőjön az *császáruk* és tegyen karjával igazat közöttünk, hogy megesik nekünk, az míg az leszen, ha magunk fel nem nyitjuk az szemünket, de bizony hamar üdön meglátod, mi következik közöttünk, mert nincsen jó fejünk; az teftedárra is rá-menvén a szpahiák, kapuját, ajtaját, ablakit betörték, magát nem találták, mert ölték volna, praetendálván ilyen okot, hogy rossz pénzzel fizet, melyet az jancsárok megtudván, igen haragudtak reájok, hogy egyet nem érttetenek, most az vezér mellett lappang; az *Raduli vajda fia*, klmes uram, sok dolgot viszen véghez az *mufti* és több nagy emberek előtt az *vezér ellen*, persuadeálván, az *tatórok, kozákok, muszkák* coniunctiója mit hozzon fejekre. Az nagy emberekkel, klmes uram, ritkán találunk alkalmatosságot az szemben lételre, mivel nappal sem esznek, sem isznak, az nyúgvásra fordították, és éjszaka esznek és mulatnak; nehezen lehetünk szembe-velek, az agának is két héttől fogva az fogai fájtak, semmi hasznát nem vehettem, noha nem régen voltam szemben *Juszup pasával* az *Lupul* dolga felől, ajánlván akkor is magát, újban szemben leszek. Réz effendi, csaus pasa fejeket köték, hogy *Lupul* soha helyben nem áll, sőt reménység olyan, hogy az párttartójával együtt *vesznek el*. Az mely gyalog kapitánya volt, maga mellett vagyon, nem is igen jár ki, ha láthatom, beszélek vele. Említém, klmes uram, az *jenei* állapotot *Hasz n agának*, mivel hozzá tartának az *vég-beliek*, hogy az szegénység mit beszél amaz hitetlen olaj bég

szavaival, melyet, klmes uram, hütire, lelkére monda, hogy soha, sem most, sem ennek előtte felőle semmit nem hallott, se nem parancsoltanak felőle, mert bizonyosan értésére lőtt volna, sőt ha szándékok lőtt volna is, bizony úgy elfelejtették most, hogy senkivel garázdát nem keresnek, Jorga Katekoz felől Nsgdnak ezelőtt való levelemben írtam volt, Andonakit ma találattván meg ugyan Harsányi uram által, az Nsgd felőlle való emlékezetit nagy klmességnek tartja és teljes életében meg igyekezi Nsgdnak szolgálni; jóllehet, klmes uram, Stephán vajda ő nsga is írt levelet neki azon dolog felől, melyre nézve immár, klmes uram, úgy igyekezik Nsgdnak szolgálatjával kedveskedni, hogy hamar üdön meg fogja Nsgd tapasztalni; eddig is egynehány helyen, az hól pénzt kértenek számára, elbontotta, de látván immár, hogy Nsgd fogja amannak baját, nagyobb reménységgel szólhat, tudván, hogy Nsgd meg nem fogyatkoztatja jóakarátjában; levén Stephán vajdával együtt rabja, együtt is akar ellene szolgálni. Ezt is adák, klmes uram, értésemre, hogy az császár küldött volna Murat pasa után, hogy az bájránjoknak harmadik napján itt lenne, és az vezérseget neki adná, mivel minden rendek ezt megunták. Az mely kapuczi pasa Stephán vajdához ment az harácsért, Revan aga szerzette azt az utat neki, az míg az aga jóakarátjában leszen, az aga által szolgálhat, de ő körülötte sok vagyon olyan.

Isten klmességéből innét semmi haza ártalmára való dolgok nincsenek, nem is lehetnek; az kozákság felől Nsgd inkább hallhat, az ellen vigyázni szükséges, az mit innét érhetek, azt el nem mulatom Nsgdnak értésére adni, csak az vitelében ne legyen fogyatkozás. Az Hubiár aga multságát csudálják, klmes uram, mi az oka, hogy eddig Nsgdat nem tudósította az kimenetel felől, talám nem mert haza menni az végbeliectől, mert azt mondották, hogy Nsgd nagy summa pénzt küldött az vezérnek és ő neki adta egy részét, hogy az Nsgd kívánsága szerint legyen az igazitás, de ha haza megyen, soha nem eszik többet. Isten ő felsége Nsgdat, klmes uram sok esztendőig szerencsés jó egészségben éltesse és tartsa meg szerelmesivel egyetemben. Datum Constantinápoly die 23. Julii, anno domini 1654.

Nsgdnak alázatos szolgálja
Thorday Ferencz m. pr.

A dült betűkkel szedettek rejtelmese.

d)

1654 jul. 29.

Huszain főtolmács jelentése a fejedelemhez.

Idvességés jókkal és boldog szerencsével áldja meg Isten Nsgdat, stb.

Továbbban akartuk Nsgdat alázatos levelünkkel megtalálnunk; az mely jámbor szolgája, Török János által nekünk köldött harmincz eöst tallért kezünkhöz adták, melyet igen jól néven vettem Nsgdtul és fölettébb igen köszönöm Nsgdnak; hogyha Isten ő szent felsége éltet, meg is igyekezünk szolgálni. Az Nsgd levelét böcsületesen megfordítottunk és az vezérnek alkalmason elméjiben adtok, noha ő klmének azon panaszok nem tetszettenek és igen is neheztelte volt, hogy Nsgd mindenkoron csak panaszt írnak az lippai Olai bégi és mások ellenek, és az tatárok avagy kazákok és az lengyelek állapotjuk felül semmit nem ír; mindazonáltal levelet köldtenek Lippára és az Olaj béget Budára hivatják ezen dolog felül. Más az, hogy itten vagyon az demesvári és gyulai Olaj bégek, az kük előtt vezér az Nsgd köldött levelet megolvastatta, ezek az Olai bégek penig az vezér előtt mondhatatlan panaszt tettenek Nsgd ellene, legfőképen az előbbeni szónoki Olaj bégje, hogy az mely faluk Betlen Gábor ideiben behódultak volna, azokban mast Nsgd egyet sem hagy hogy behódolnája, sőt inkább az török birodalom alatt levő városokra és falukra az erdélyiek hatalmas leveleket köldnek, hogy beszolgáljanak, az kük penig soha nem szolgáltanak volna; az vezér Nsgdnak irt leveléből almasobban (*így* alkalmasabban helyett) megértheti Nsgd ezen Olaj bégeknek vádolásokat az vezér előtt. Mi az jenüy dolgat illeti, az bizonyos, hogy ezekvel az megnevezett Olaj bégekvel az vezér eleget pratikált velek, hogy mi formán Jenüt kézhöz vehetnék, hogy azután nagyobb zur-zavar ne következne belüle, legfőképen az félelem az portárul, ezen Olaj bégek azt felelven, hogy ha az vezér ő nsga megengedniye ő nekijek, ők annak kondját tuttnák viselnie; azon szók épen maradtanak, mi következik belüle, Isten ő szent folsége tudja. Mindazonáltal akartok Nsgdat tudósétoni, hogy Nsgd is tudja kondjít viselnie. Az Nsgd ónodi várához tartozondó Bérszegi falujában levő majorkodó marhájai is azon határban teletettesse (*így!*) és pásztorairul Nsgdnak hit-levelet szörzettünk, azon kül az egri basának is az vezér consiláriusa és mostani kkihája békje

Ali effendi levelet írtanak, hogy az Nsgd marháját, sem pedig pásztorait ne bántsák; hogy ha az erdélyi fejedelem ezután többé panaszt teszen, megböndetnek érette. Egyéb aránt, miből tudunk szolgálni, Nsgdnak magunkat nem tiltjuk, az kit Nsgod Török János által több szóval is meg fog érteni, Nsgdat kérjük mint klmes urunkat, hogy tartson igaz és hő jámbor szolgájának bennünket. Ezzel Isten éltesse Nsgodat sok esztendeig és tartsa meg minden ellenségitül. Datum in Buda, 29. die Julii, anno 1654.

Nsgdnak alázatos szolgája lévén

Huszein

Csaws vezér urunk főtolmácsa
és magyar német tejákja lévén.

Külczim: Az tekintetes és nagyságos erdélyi fejedelem, Rákóczi György urunk ő nsgának adassék hőségesen.

1655.

I.

Galicin mondja, hogy 1655 elején a viszonyok Oroszországra nézve még kedvezőtlenebbül alakultak, mint a megelőző év végén voltak. A váratlanul gyors sikert Smolensk elfoglalása után váratlanul gyors csalódás követte. A év végén szenvedett veszteségeinek következménye volt, hogy Ukrajnában s Fehér-Oroszországban hatalmas párt képződött a czár ellen s a lengyel uralom visszaállítására. Ehez járult, hogy az új svéd királytól 1655 elején követ jött a czárhoz azzal az ajánlással, hogy kössön a két ország állandó békét, de azzal az óhajtással, hogy a czár más királylyal ne folytasson háborút: nyilvános jelétül annak, hogy a király az oroszok közeledését Riga felé nem nézi jó szemmel. S az aggodalmakat csak fokozta az a körülmény, hogy a lengyel király a tatárokkal szövetséget kötött s így a respublica rettegett ellenségét ennek barátjává változtatta, s hogy ennek következtében egy hatalmas tatár horda útnak indult Ukrajna felé, egyesülendő a lengyelekkel.* A czár azonnal rendeletet küldött Chmielniczkinnek, hogy hadaival siessen Ukrajnába, hol már akkor a tatár s lengyel hadak, Potoczki alatt, együtt operáltak. A dryshipolei három napos csata azonban, bár mily véres volt is, nem döntötte el a hadjárat sorsát, bár a diadal a lengyeleké volt.

És mindennek daczára Lengyelország helyzete kedvezőtlen volt. Pénzügye zilált állapotban, s hadserege a miatt, mert nem tudták fizetni, csaknem feloszló félben. A tatár segítség mellett javára döntötte volna az események lefolyását az, ha a kozákokat sikerül elszakasztani a muszkáktól, ha Hollandiától, melylyel ez ügyben alkudozott, hadi hajókat

* Reninger Simon jan. 14-iki levele, Hurmizaki Documente V. k. 29. l.

kaphat, ha Dániát, Angliát szövetségre bírhatja s végre ha Rákóczytól segílyt nyerhet. Az elsőre a khán tett kísérletet de eredménytelenül,¹ az utolsóban, t. i. Rákóczy segílyében annyival inkább bizott, mert két év előtt már együtt harcoltak a két ország seregei, s annak kieszközlésére meg is tette a lépéseket.

S ettől Rákóczy sem volt idegen: hanem egyelőre tartózkodó állást foglalt el, be akarván várni az események alakulását. 1654 végén megbízott titkárát, Schaum Konstantint, Svédországba, Hollandiába, Angliába küldte előkészíteni a szövetkezést velök, üdvözölni az első országnak új uralkodóját, s örömét fejezni ki a két utóbbiban, hogy e két protestans állam háborúja bevégeződött. De az események rohamosan fejlődtek. Csakhamar azután, hogy Schaum elindult,² január derekán tatár követ jött Rákóczy udvarába sürgetni, hogy lengyelnek küldjön segílyt³ s ugyanakkor kozák követ is jött a régi barátság megújítására. Erre Rákóczy annyival kevésbbé gondolt, mert a tatároktól újabb és újabb követek érkeztek sürgetni a lengyeleknek adandó segílyt.⁴ Aggódott, töprenkedett, márcz. 1-én Székely Istvánt és Rácz Györgyöt a khánhoz küldé,⁵ de végre is elhatározta, hogy segílyt ad: «ez által akarjuk az tatárt magunkévá tennünk»,⁶ azonban nem többet mint ezerötszáz embert s azt sem saját fizetett hadából, hanem az országéból.⁷ Ez még csak részleges segílyadás lett volna, következménye annak, hogy két év előtt hadaik együtt küzdöttek⁸ s nem tényleges beavatkozás a háborúba, mit azzal is ki akart mutatni, hogy e csapat a tatárokkal volt

¹ L. János Kázmér január 8-iki levelét Rákóczyhoz Okmánytár 161. l.

² Első ismert levele Rákóczyhoz Lublin jun. 8-án kelt Okmánytár 159. l.

³ Csal. Lev. 488. l.

⁴ Febr. 5. Csal. Lev. 489. l. márcz. 22.

⁵ L. utasításukat Monumenta Com. R. Transsylvaniae. XI. k. 205. lap.

⁶ Csal. Lev. 489. l.

⁷ Apr. 8-iki levele Csal. Lev. 480. l.

⁸ Okmánytár 175. l.

egyesülendő. De ezzel régi kedvencz tervéről, hogy mint békeközvetítő szerepeljen, nem akart lemondani. Székelylyel és Ráczczal egy időben Lucz Istvánt Chmielniczkihez küldé, békeközvetítési ajánlatokkal. Lucz márcz. 16-án Lancz-koronckinál volt s ettől kellő kísérettel ellátva, folytatta útját. Május 11-én már visszatérőben volt — eredmény nélkül.¹ A lengyel király előre látva e küldetés eredménytelenségét,² ismételten sürgette a segélyadást, bízva abban, hogy a lengyel had a tatárokkal s erdélyiekkel egyesülve, Chmielniczkit békére s az oroszról elszakadásra kényszeríti.

De a havasalföldi szemények lázadása az erdélyi segélyadás tervét meghiúsítja.

II.

A szeimének, vagy mint az erdélyi írók nevezik, a szeménység az állandó katonaság egy neme volt Havasalföldén. A csapat mintegy ezer emberből állott: keresztyén, török, túlnyomólag bolgárokból. Jó katonák, de fegyelmezetlen rabolni szerető nép. Még Máté fogadta őket zsoldba, mint-hogy azonban igen sokba kerültek, Konstantin, bojárai tanácsára, szabadulni szeretett volna tőlük, s elhatározta, hogy szolgálatából elbocsátja őket. Ez alkalommal sergei egész létszámát apasztani akarta, s e miatt a hadak közt nagy elégtelenség támadt, mely nyílt lázadásra vezetett. A szemények márcz. 12-én³ azokat a bojárokat kik elbocsátásukat ajánlák, a vajda szeme láttára felkonczolák s Dikul szpotár, Máté presumtiv örököse, fiával, «a Szaláncziné vejével» Szebenbe menekült. Az életben maradt bojárok nagy része szétszaladt: Moldvába, Szilisztriába, Erdélybe s erre a vérszemet kapott lázadók szabadon kezdtek rabolni, pusztítani. Maga Konstantin

¹ Okmánytár 176. l. s a moldvai vajda máj. 22-iki levelét. (Valószínűleg ekkor kelt a hetman azon levele, mely az Okmánytár 235. l. kelet nélkül olvasható — mert a hetman márcz.—jun. közt volt Czeherinben. L. Galiczin 211. l.)

² Ápril 27-iki levele Okmánytár 174. s köv. ll.

³ Krauss I. k. 231. l.

vajda sem érezte magát bátorságban s végre is átkelt a Dunán s Sciausz szilisztriai pasával Sterba falunál találkozott,¹ mire a lázadók hadtestekké tömörülve az ország nagy részét megszállották. A vajda és a basa együttesen sürgették Rákóczyt, hogy a lázadás elnyomására hadakat vezessen Havasalföldébe, erre hívták fel őt az Erdélybe menekült bojárok is. A fejedelem ettől nem is volt idegen, Konstantinnal véd- és dacz szövetséget kötött, mely azt még a törökök s tatárok ellen adandó segélyre is kötelezte,² elrendelése seregeinek a készenlételt — de önhatalmulag nem akarván intézkedni, ápr. 28-ára Fejérvárra részleges országgyűlést hirdetett, mely megadta a felhatalmazást az interventiora oly hozzáadással, hogy a szilisztriai basa biztatásán kívül a porta beleegyezését is nyerje ki.³

De bár Rákóczy a szükséges előkészületeket megtette, s az interventiora saját országa biztosságának érdekében is el volt határozva, nem sietett. A mint Hurmuzaki⁴ mondja, neki még leszámolni valója volt Konstantinnal. A vajda neki köszönhette, hogy oly simán foglalta el székét, hanem ez nem gátolta meg őtet abban, hogy Mátén valami régi adósságát fel ne vegye s Rákóczy meghívására azzal ne fenyegetőzzék, hogy ő is úgy fog Erdélybe menni, mint atyja Sorbán, (t. i. sereg élén). A dolgot mérgesítette, hogy Rákóczy gyanakodni kezdett, hogy Konstantin Petraskó vajdafit akarja Erdély elfoglalására segíteni, ugyanazt a Petraskút, ki a német császár kegyencze volt s kit ez épen a porta segélyével a Konstantin helyére akart emelni.

Reninger Simon hírei azonban nem mindig feltétlenül megbízhatók: sok volt azokban a napi pletyka, melyekkel a porta bővelkedett — legalább Rákóczy egész eljárása nem igazolja azt. A fejedelem első gondoljai közé tartozott a moldvai vajdát actióra megnyerni, azután a havasalföldi viszonyokat

¹ Engel: Wallachei 300. l.

² Történelmi Tár 1889. évf. 663. l.

³ Erd. Orsz. Emlékek XI. k. 36. l.

⁴ Fragmenta III. 222. l. Kizárólag Reninger Simon a császár bécsi internuntiusa jelentései alapján.

akkép rendezni, hogy Konstantinnak oka ne legyen bojárjaitól tartani. Az Erdélybe menekült havasalföldi bojárok kérénye egyenesen arra irányult, hogy Rákóczy fegyveres erővel nyomuljon ez országba a rend helyreállítására.¹ Nem valószínűtlen, hogy ez a kérvény szerepelt azon az országgyűlésen, mely az interventiót megszavazta. De azok a bojárok, kik Hericza körül sorakoztak s kik elől a vajda menekült, még benn voltak az országban s Rákóczy ezeket akarta Erdélybe becsalni. A vajda magyar deákja, Buday Péter által folytatta az alkudozásokat,² máj. 7-én már tudósította Konstantin Rákóczyt, hogy nagy és fényes követség megy hozzá, s ezek közt többen «a vajda árulói eleiből».³ Ez alatt a vajda Rákóczy tanácsára Bukarestből a jól megerősített s Erdélyhez közelebb fekvő Tergovistre tette át székhelyét, mialatt május végén Sebessy Pál hozzá ment,⁴ hogy a követséget Erdélybe vezesse.

A vajda jun. 1. (r. szerint máj. 21.) újabb és jóval nagyobb számú bojár csapatot indított el Rákóczyhoz, hogy ezek ijasztól fiastól kötelezzék magokat, hogy «soha többé olyan dolgot nem követnek el». Ez újabb követség, 235 bojár, jun. elején Radnótra érkezett Rákóczy udvarába.⁵ Ezek közt voltak Konstantin vajda «árulói» közül még többen. Rákóczy el volt határozva ezeknek kemény leczkét adni. Harminczat közülök mindjárt Radnótban letartóztatott, egy más csapatot a medgyesi úton tartóztatott le s az árulók többi részét Segesvárt vetette fogságba. A megijedt bojárok mindenre készségesen rá állottak: letették a hűségesküt Rákóczynak, felfogadták, hogy többé lázadást a vajda ellen nem intéznek, s ezzel aztán szabadon bocsáttattak.

De már ideje is volt az interventionak. A lázadók nem elégedvén meg azzal, hogy az ország nagy részét megszállva

¹ Hurmuzaki 223. l.

² Lásd ennek máj. 4-iki levelét Történelmi Tár 1889. évfolyam 664. lap.

³ Csal. Lev. 492. l. Rákóczy máj. 17-iki levele.

⁴ Okmánytár 183. l.

⁵ Krauss Siebenbürgische Chronik I. k. 234. l.

tartják, külföldi szövetségesekről is kezdtek gondoskodni s a kozákokkal bocsátkoztak tárgyalásba, hogy csak kívánjon a hetmán tőlük segélyt s ők tizenkétezeren Konstantin ágyúival szolgálatába állanak. A moldvai vajda, kit a mozgalom csak úgy érdekelt mint a fejedelmet, maga is sürgette az interventiót,¹ melynek ez idő szerint a viszonyok kedveztek,² s a közös megállapodás szerint Mikes Kelemen jun. 1-ére Jászvásárra érkezett, hogy a vajdával közösen meginduljanak. Úgy végezték el, hogy jun. 6-án a gyalogok és ágyuk, jun. 7-én maga a vajda is elinduljanak. A terv az volt, hogy a moldvai hadak és erdélyi seregek előnyomulása két oszlopban akkép történjék, hogy a két had egy közösen megállapított helyen találkozzék s az előbbieket jun. 26-án már Podgoria alatt voltak,³ s onnan Krikóra indultak.

Stephánnal egy időben Rákóczy is mozgósította hadait. Jun. 12-én Segesvártt mustrát tartott 30 ezer ember felett s a fejedelmi tanács megegyezésével⁴ elindította őket saját vezénylete alatt. Már készülődéseinek híre is rémületet ébresztett a szeménység vezéreiben s ezek közül egyik-másik sietett megengesztelni őt s hozzá jött Erdélybe: így jun. 5-én «a legnagyobb lator szemény a gyalogok kapitánya» kit azonnal letartóztatott. De épen ezen eljárásával elidegeníté magától a szeménység otthon maradt vezéreit s ezek élethalál harcra készültek ellene. Egy bojárt, Hericzát,⁵ a Dumitraskul fiát, vajdává választották. Ennek következtében Konstantin Bukarestből, hol a szemények felügyelet alatt tartották,⁶ a moldvai vajda táborába menekült. Ez alatt Rákóczy sereg élén beérkezett. Pár napig alkudozott Hericzával s a szemények vezéreivel: de eredménytelenül, Rákóczy táborá Ploestnél Luboicza és Teles folyók közt⁷ állott s a szeménység egész váratlanul

¹ Okmánytár 180. l.

² Május 28-iki levele.

³ Okmánytár 200. l.

⁴ Csal. Lev. 492. l.

⁵ Engel: Walachey 300. l. Chrizanak írja.

⁶ Bethlen János I. 37. l.

⁷ Ad locum patalem aucta eine capell stuend hatten, Krauss I. 236. l.

ide érkezett. A támadást (mint Engel mondja : jun. 17-én) ők kezdték meg de egy nagy és véres csatában teljes megveretést szenvedtek. Hericza a szilisztriai basához menekült, a lázadók pedig meghódoltak.¹

Időközben Rákóczy egyesült Konstantinnal² s a moldvai vajdával, hogy a meghódolás és pacificalás művét végrehajtsa. Még egy pár hetet Havasalföldön töltött, azon igyekeztén, hogy Hericzát, kinek Sciausz orrát elmetszette, ettől kinyerhesse, s sikerrel.³ Ez alatt Boros üldözte a lázadókat s közülök sokat elfogott. Jul. derekán Rákóczy beérkezett Erdélybe s nem sokára Hericzát is behozták oda. A fényes diadalt, a nem mindennapi sikert jul. 29-én üdvölvésekkel s hálaadó isteni tiszteletekkel ülték meg. Maga Chmielniczki is sietett üdvözölni a vajdákat, különösen Konstantint a lázadás leverése alkalmából s ez utóbbihoz Pokovnik Mátyás kapitányát küldé.⁴

A fejedelem Borost az erdélyi had egy részével Havasalföldén hagyta, a moldvai vajda is visszament székébe. Boros feladata volt a havasalföldi népet felesketni Konstantin hűségére — de az nem ment minden nehézség nélkül. Apróbb lázadások törtek ki s ezeket Boros gyors támadással leverte, itt-ott megtagadták a hűségeskű letételét s ezek ellen kényszerrel kellett alkalmazni. Az elégedetleneket kozák hadak közlelésének hírével táplálták — de e hírek valótlanknak bizonyultak be. Boros nagy erélylyel és szigorral végrehajtotta a rábizott munkát. A havasalföldi lázadás le volt verve s Rákóczy szava és akarata mindkét oláh országban uralkodó volt. Mindkét vajda neki köszönhette székét s sorsuk sok tekintetben az övével össze volt forrva. De ez előny mellett is súlyos veszteség volt a fejedelemre nézve, hogy helytartója a teljesen megbízható és hű Boros Havasalföldében egy toroklob következtében 1656 elején⁵ elhunyt.⁶

¹ Szalárdy 286. l.

² Jun. 30. Csal. Lev. 494. l.

³ Csal. Lev. 495. l.

⁴ Jul. 15/25.

⁵ L. Lubieniecki ápr. 6-iki levelét.

⁶ Szalárdy 287. l. L. hagyatéka inventariumát Okmánytár 349. l.

III.

Schaumnak Svédországba, Dániába, Hollandiába s Angliába küldésével Rákóczy ez alkalommal nem akart többet elérni, mint azt, hogy ha az európai protestáns államok közt szövetkezés jönne létre, abban ő helyet biztosítson magának. És Schaum csakugyan mindenütt meleg fogadtatásra talált. Utasítása még lappang, de megbízó levelei közül egy párt ismerünk,* s ezek 1654 nov., decz. havában keltek. Az előkészületek e nagy útra nem kevés időt vehettek igénybe s ő decz. utolsó napjaiban vagy jan. elején át lépte a magyar határt. Ez előtt csak apróbb küldetésekből részesült, ez volt az első nagyobb feladata, melyet meg kellett oldani. Lisszában Comennal kellett találkoznia, hogy ettől utasításokat s követhető eljárására nézve felvilágosításokat nyerjen, mint a ki angol és hollandi összeköttetéseinél fogva ezek megadására legalkalmasabb volt. A találkozás csakugyan megtörtént s Schaum attól fogva gyorsan haladt.

Az új svéd király, X. Károly, kitüntetéssel fogadta, kihallgatást adott neki, s ő többször értekezett a kormány kiváló tagjaival. A tárgyalások Stockholmban márcz. első napjaiban kezdődtek, s márcz. 11-én értek véget. A válasz, melyet a király Rákóczy levelére adott, márcz. 6-án (a régi naptár szerint febr. 25.) kelt s erről és a többi levelekről sietett Schaum másolatokat küldeni a fejedelemnek. Innen a dán királyhoz vette útját: s ehez Stockholmból hajóval kellett Flensburgba utaznia, ki a választ Rákóczynak márcz. 16-án (r. sz. az új naptár sz. márcz. 26.) állította ki. Úgy látszik, ő már ekkor útban volt, mert 30-án Bradschaw hamburgi angol residensnél jelentkezett. Onnan (vagy talán, mint a svéd királynak mondá, Angliából visszatérő útjában) Hollandiába ment, de ottani tartózkodásáról nincsenek adataink; május végén már Angliában volt, s valószínűleg jun. derekáig ott maradt.

Schaumot Angliában is jól fogadták.** Comeniusnak lon-

* Okmánytár 696—99. II.

** L. Kvacala értekezését Budapesti Szemle 1889. évfoly. 154. szám 138. l.

doni összeköttetései egyengették ennek útját. A lord protector máj. 4-én fogadta, de hosszabb idő telt el abban, míg az élőszóval előadott pontozatokat írásban is benyujthatta.* Itt is a protestáns fejedelmek szövetkezését hangsúlyozta — azt az ábrándos tervet, melynek megvalósítása a politikai álmok közé tartozott. Cromwell válasza szívélyes, bensőségteljes volt — s az utolsó kihallgatáson könyek közt emelte ki, hogy mennyire szíven fekszik a protestantismus ügye. Nagy örömmel fogadja Rákóczy ajánlatát s szerencsét kíván mind ahoz mi a protestáns vallás előmenetelére szolgál. Schaum Angliából visszatért Zboróra — ha nem is a szövetség kész eredményével, de minden esetre annyival, hogy a protestáns udvaroknál a Rákóczy nevet nem hagyta feledékenységre menni.

Schaum leveleit s értesítéseit Comenius útján küldte meg Klobusiczknak s Rákóczynak, kivel mindketten, azután is hogy Comenius megvált a sárospataki iskolától, megtartották az összeköttetést. Comen külföldi barátaitól megbízható értesítéseket kapott, Lissában látta a fejlődő eseményeket s a mit megtudott s a mit tapasztalt mindenről gyorsan küldött tudósítást a magyar határszélre. Sajnálni lehet, hogy jelentései közül aránylag csekély számú maradt fenn, annyival inkább, mert az események fejlődésére ezek csak hézagos világot vetnek, míg correspondentiája, ha a maga teljességében fennmarad, ez idők történetének egyik kiváló forrása volna.

IV.

De a mily kedvező viszonyok közt nyílt meg az 1655-ik év Lengyelországra nézve, néhány hó alatt épen oly kedvezőtlenekké alakultak azok. A tatár szövetség — melyhez pedig annyi reményt fűzött a respublica — következményeiben meglehetősen meddőnek bizonyult be. Igaz, hogy a dryshipolei diadal fényes megnyitónak mutatkozott, de azt a lengyelek ép a tatárok miatt nem aknázhatták ki kellően. Nem is lett annak más eredménye, mint az, hogy Kis-Oroszorszá-

* Május 24.

got akkor Mengli Girai, márcziusban pedig Chalna Girai kirabolták.

Csalódott a respublica Rákóczyban s az ő békeközvetítésében is. Igaz, hogy maga a lengyel király sem hitte, hogy Rákóczy követé, Lucz István Chmielniczkit az orosz fenhatóság megtagadására s a régi lengyel fenhatóság elismerésére bírassa,¹ igaz, hogy maga a király is belátta, hogy a személyek lázadása miatt a megígért segílyt a fejedelem nem indíthatja útnak, de hogy e segíly végkép elmaradjon, azt nem várta. Csaknem egy időben írtak ennek (junius elején) a király Varsóból² s Potocki, a sereg fővezére — kivel a megelőző évben is tárgyalt a segíly ügyében — az első a kozákokkal folytatandó tárgyalások s az utóbbi, a táborból, a segíly ügyében.

Ürügynek, Rákóczy be nem avatkozása igazolására, minden esetre jó volt a személyek lázadása: de annak ez időben már mélyebben fekvő okai lehettek.

X. Károly, a svéd király 1655 márcziusában hadat izent Lengyelországnak s épen ama napokban, midőn János Kázmér és Potocki idézett leveleiket írták, a svéd hadak már a respublica határán táboroztak.

Ezt a háborút pedig János Kázmér meggondolatlansága idézte elő. Több gyűanyag mellett az volt a fő, hogy János Kázmér, mint a Wasa-ház tagja,³ Krisztina lemondása után kijelenté, hogy Svédország trónjához igényt formál, nem számítva azzal, hogy a belviszályok és orosz háború által zaklatott Lengyelország erejével hogyan lesz képes igényeinek érvényt szerezni. Károly ellenben mindent biztos számítással tett. Az orosz-lengyel háború rá nézve nem volt közömbös dolog, nem főként azért, mert előre látta, hogy ha Oroszország e háborúból győzedelmesen fog kibontakozni, Svédországnak a keleti tengeren veszedelmes versenytársává leend. De mielőtt actioba lépett volna, az iránt keresett tájékozást, hogy Lengyelország szomszédai minő állást foglalnak el e

¹ A király ápr. 24-iki levele Okmánytár 175. l.

² Okmánytár 187. l.

³ A két ág leszármazását egymás mellé állította Kochowszki Annales II. 12. l.

háborúval szemben? mit különösen Brandenburg, a legközelebből érdekelt fél, Lengyelország vazalusa?¹ mit akarnak Hollandia, Anglia — melyeknek háborúja csak most ért véget — és Dánia, mint a melyeket a keleti tenger partjain történő változások hasonlólag érdekeltek? mit akar az orosz császár, kihez puhatolódás végett Udde Ödlát küldte követül? s megbizta Stejernt, ügynökét a császári udvarnál, hogy Magyarország és Erdély viszonyairól tegyen jelentést.²

S ennek a rendkívül szövevényes diplomatiái működésnek összes száalai az ő kezében folytak össze. Egy időben az ez úton nyert információk beérkezésével s talán ezek felhasználásával készítette elő Lengyelország megtámadását: mondta cancellárja tollába azokat az emlékiratokat, melyek e kérdés elméletével foglalkoztak³ s tette meg országában az előleges intézkedéseket azok gyakorlati keresztülvitelére.

Közegette e lázas tevékenységnek, akkor, midőn a lengyel hadizenet csaknem küszöbön állt, érkezett Schaum Stockholmba. Kedélyesen, leereszkedőleg társalgott vele a király. Tudakozódott régi ismerőseiről, Bakos Gáborról, Kemény Jánosról, a székelyekről, Erdély haderejéről, arról, hogy minő összeköttetése van a fejedelemnek a lengyel királylyal, a czárral, de arról, hogy mi készül, a hadizenetről egy szóval sem emlékezett meg. Pedig attól már, ha nem is napok, csak hetek választották el: úgy, hogy midőn az bekövetkezett, az útban levő Schaumra épen oly meglepetés lehetett, mint magukra a lengyelekre nézve.

János Kázmér május 15-ére Varsóba országgyűlést hirdetett,⁴ mely elrendelte a nemesség hadfölkelését, de egyúttal a békés kiegyenlítésre is próbát akarván tenni: elhatározta követeket küldeni a svéd királyhoz. Már késő volt. Jun. 14-én a svéd hadsereg Wittemberg vezérlete alatt elindult Pomeraniából Lengyelország ellen, s ugyanez napon hadi-

¹ L. Carlson: Geschichte Schwedens IV. k. 79. s köv. ll. és Schmiele kitünő értekezését Schlippenbach követségéről: a berlini Wilhelm gymnasium 1887. és 1888-iki programjában.

² Carlson i. m. 77—8. ll.

³ Carlson 39. s köv. ll.

⁴ Rudawski 148. l.

hajója élén X. Károly is útra kelt. Nyolcz nap múlva az első már lengyel földön volt a fölkelő sereg hátában, melynek vezérei alkudozásba bocsátkoztak vele s a fölkelőket hazabocsátották. Egy hónap múlva X. Károly is kikötött Wolgastban. S még öt hét sem telt el (aug. 20.), Varsó már kezében volt, honnan János Kázmér Wjelborsha felé ment.

Károly elindulása előtt május 8-án (r. sz.) Welling Gotthardot Rákóczyhoz küldé követül. Valószínűen előre akarta ez úton ellensúlyozni a római császár lehető beavatkozását, kit — ha Lisolának hihetünk¹ — nemcsak gyűlölt, hanem a kitől rettegett is. Utasításul adta neki kipuhatolni, hogy minő indulattal viseltetik iránta a fejedelem, a lengyelhez vagy az oroszhoz hajlik-e inkább, milyen viszonya van a törökkel, oroszszal, tatárral, moldvaival, havasalföldivel, s a magyar királylyal? S meggyőzni, hogy a királynak a kozákkal nincs más összeköttetése, mint hogy Abbas Dániel nem rég nála volt elébe terjeszteni a kozákok felkelése okait.² Ez pedig valójában nem volt igaz: épen azon időben, midőn Welling Fejérvártt volt, utazott egy svéd követ³ a táborban levő kozák hetmánhoz. E követ Jászvásárt Luczczal találkozott s azután útjokat együtt folytatták, de mindenik külön küldetéssel s mindenik titkolózva a másik előtt.

Vészterhesek voltak ezek az augusztusi napok Lengyelországra nézve, melynek szívében és fővárosában Károly Gusztáv parancsolt, kezében tartva Nagy-Lengyelországot még Chmielniczki és Buturlin Lemberg felé tartottak, Potemkin és Wyhowski Wolhiniába nyomultak s a czár Litvániát tartá megszállva. Maga a lengyel király pedig s utolsó híve, Potocki, már csak a tatároktól vártak szabadulást, kiknek közeledéséről hírek szállongottak s az Erdélyét sürgette⁴ Kozakowski által, bár aggodalmas napok voltak Erdélyre, is, mert nyilvánvaló volt, hogy ez a küzdelemtől sokáig nem

¹ Pribram: Die Berichte Franz. v. Lisola 17. l.

² Lásd Utasítását az Okmányok közt. V. ö. Pfendorf: De rebus a Carolo Gustavo gestis Commentarii I. 127. l.

³ Lucz aug. 16-iki jelentése.

⁴ L. aug. 23-iki levelét.

tarthatja magát elzárva s elébb-utóbb bele fog abba sodor-
tatni.

Idegen a beavatkozástól nem is volt Rákóczy s bár nagy óvatossággal és körültekintéssel, elő is készítette annak útját. De ezért a beavatkozásért nem akart kisebb árt, mint magát a lengyel koronát. Szíve szerint, vallásánál s a családi tradícióknál fogva a svéd királylyal kötendő szövetséghez hajlott s épen ezért őszinte örömmel fogadta Wellinget, ki aug. vége felé érkezett udvarába Fejérvárra. De csalódott várakozásában, reményeiben. A mire ő számított, az «szorosabb összeköttetés» volt a svéd királylyal¹ s e helyett a svéd követ nem sokkal többet kívánt jó akaratú semlegességnél. Az első kihallgatás alkalmával Rákóczy felhívta Wellinget, hogy előterjesztését írásban nyújtsa be, amit ez aug. 23-án teljesített, s nem sokkal utóbb a kívánságokat pontokba szedve beadta.² Még kevésbé elégíthette ki Welling azon kijelentése, hogy a király nem akarja a külhatalmakat a háborúba bevonni: ő csak a békét akarja biztosítani. Rákóczy válasza sept. 18-ról bár udvarias, de kitérő volt: örül a svéd király előmenetelének, barátságúnak s ennek megerősítésén fog munkálni: de a hadfogadást tartományaiban nem engedheti meg akkor, midőn ő is el van foglalva az oláh mozgalmakkal.³ Welling ezzel nyomban visszaindult a királyhoz s oct. 12-én már annak jelentést tett.

Még folytak a tárgyalások a svéd követtel, midőn sept. elején Kozakowszki Rákóczy udvarába érkezett bizalmas közlésekkel Potockitól, s néhány nappal utóbb magától a királytól is jött egy követ: Szumovski igen fényes ajánlatokkal, ennek piaseki táborából. Már akkor Varsót Károly Gusztáv is elhagyta s gyorsan nyomult János Kázmér után, ki utközből küldte Szumowskit Erdélybe, épen hat nappal a végzetes sept. 6-iki strashowaja wolgai csata előtt, melyben hadai megverettek s ő maga Krakóba és onnan Sziléziában Glogauba sietett osztrák területre, Lanckoronekira hagyva a

¹ Pufendorf i. h.

² L. ezeket az Okmányok közt.

³ L. az Okmányok közt. V. ö. Pufendorf i. h. 124. l.

főparancsnokságot, ki nyomon rá confœderatiót kötött a svédekkel. Krakó még egy hónapig tartotta magát, de oct. 17-én az is capitulált. Ily módon három hónap alatt Károly Gusztáv Nagy-Lengyelországot fővárosaival együtt meghódította.

Épen ezek a napok a királyához hű és kitartó Potockira nézve is végzetesekké váltak. Chmielniczki és Buturlin közledésének hírére a gliliani táborból visszavonult Lemberg felé s onnan Grodekre. Sept. 28-án megütközött az ellene küldött orosz-kozák csapattal, de szerencsétlenül. Hadai nem megveretés, hanem egy végzetes félreértés következtében (a segélyökre siető hadat ellenségeknek vélve) megszaladtak s ezzel oly nagy lett a rettegés, hogy a ki csak tehetette, a Kárpátokon át Magyarországra menekült. Chmielniczki pedig Lemberget ostromolni kezdte.

Ezek a gyorsan fejlődő események a Rákóczyval folytatott tárgyalások alakulására befolyással voltak. Mikor János Kázmír Szumowszkit elküldte, még országa egy részének birtokában volt, mire a követ az ország határához ért, már menekült országából¹ s bár Rákóczy még akkor annyira nem gondolt a lengyel királyságnak ez úton leendő megszerzésére, hogy Wellingnek küldetéséről értesítette a lengyel királyt,² válasza a lengyel királyhoz nem lehetett más, mint udvarias részvétirat.³

Egészen más természetű volt a Potockival folytatott tárgyalás Kozakowszki által. Mikor ez sept. első felében Fejérvárra érkezett, Szumowszki még nem volt ott — de a királyi hadak megveretése már nem lehetett titok. A generalissimus — mert az volt Potocki — segélyt kért Rákóczytól s ennek fejében a lengyel koronával kínálta meg ötöt, «inkább mintsem muszkát vagy svédet uraljanak, készebbek az ő személyéhez hajlani» izente neki. A fejedelem azonnal Bolgárfalvára küldött Sebesi Ferenczért, kit Potockihoz akart követül küldeni. Sebesi sept. 16-án Fejérvárra érkezett, pár nap

¹ L. egy névtelen szept. 13-iki levelét Okmánytár 238. l.

² L. szept. 11-iki levelét anyjához.

³ Október 4-iki levele.

alatt megkapta utasítását, megbízó leveleit s sept. 20-án Kozakowskival elindult.*

Mire Sebesi és Kozakowski a hetmánhoz értek (oct. 10-én «Goglova mellett Vidlán») már megtörtént a grodeki szerencsétlen ütközet. Közöttük a kiegyezés nagyon hamar létrejött. Oct. 11-én vacsora után tractált Sebesi a tábornaggyal s ura képében keze beadásával assecurálta, hogy a mit végeztek, a fejedelem meg fogja állani. Elvégezték pedig, hogy Rákóczy küldjön be hadat és pénzt — ha lehet két hét alatt — s ennek fejében ötet meg fogják lengyel királylyá választani.**

Potocki erre az eshetőségre csak a kétségbeesés első perczében gondolt. Valóban emberfeletti erővel munkált azon, hogy seregeket teremtsen s Lengyelország függetlenségét visszavívja. De a három ellenség — svéd, orosz, kozák — ellen egyelőre mást nem tehetett, mint hogy a jövőt készítette elő, mialatt oct. 21-én Kis-Oroszország is meghódolt a svéd királynak.

Két hét nagyon rövid határidő volt Rákóczynak, s a palatinatusok meghódolását az ő segítsége sem tartóztathatta volna fel, mert mikor Sebesi visszaindult, már a dolog elő volt készítve s mire ő oct. 20-ára haza visszaérkezett, erre gondolni sem lehetett. De Rákóczy nem ejtette el az alkudozás fonalát: oct. derekán elindította Jakabfalvyt a svéd királyhoz s pár nappal utóbb oct. 22-én Sebesit újra visszaküldte Lengyelországba, még pedig együttesen, mind a respublicához, mind a svéd királyhoz. A marsalnak szemrehányásokat tett, hogy mikor ő felajánlotta közvetítését, nem fogadták el: ő most is úgy van meggyőződve, hogy ez úton tehetne szolgálásokat. Mert akkor, midőn néhány palatinatus meghódolt a svéd királynak, ez ellen ő nem fog fegyvert fogni. A koronát későn ajánlották fel neki, jobb, ha mediatióját elfogadják. Az utasítás, mely a svéd királylyal folytatandó tárgyalásra vonatkozott, utasította Sebesit, hogy a lengyel ajánlatokat

* I. Utasítását Okmánytár 244. l., megbízó leveleit u. o. 242. l. s Naplóját u. o. 240. l.

** Okmánytár 241. s 474. ll.

közölje vele, s általán szerezzon meggyőződést, ha igényt tart-e ő a lengyel koronára?

Azt a mediatori szerepet, melyre Rákóczy áhítozott, mások karolták fel: III. Ferdinánd a német császár,¹ III. Friderik a dán király, kiknek követei a lengyel és svéd királyokéival együtt alkudoztak a czárral Wilnában. Sőt maga Chmielniczki is ingadozni kezdett, nem ugyan a czár iránt viseltető hűségében, hanem magatartására nézve. Ő soha sem habozott a kedvező alkalmat saját javára kizsákmányolni, s most, midőn a czár és a svéd király csaknem mint ellenségek álltak egymással szemben, szabad kezet akart magának biztosítani. Nov. 4-én nagy sarczot zsarolva Lembergen, felhagyottennek ostromával, alkudozásba bocsátkozott a svéd királylyal, s a tatárokkal is, kiknek egy hordája Lengyelországba nyomúlt, de a hírre, hogy a király elhagyta országát, rabolni kezdett s aztán visszafordult.

Az ország e rettenetes sülyedése, a váratlan gyors bukás fájdalommal töltötte el a hazafiakat. Módkra kezdtek gondolni, hogyan emeljék fel. De más úton keresték az orvoslást, mint a külföldi hatalmak: magában az országban akarták a regeneráció művét megkezdeni — s megragadták a Potocki által szerzett tárgyalások fonalát. Azután, hogy Sebesi másodszor is útra kelt, a Kis-Lengyelországban levő főurak Lubienieczkit tapogatózni Erdélybe küldték, ki onnan nov. 3-án tért vissza.² Hogy pedig ennek a kínos helyzetnek, királytalan állapotnak mennél előbb véget vessenek, elhatározták, hogy a lengyel koronát felajánlják Rákóczynak. Nov. derekán megbízták a marsalt s Wielopolskit, hogy nevökben kérjék meg a fejedelmet, hogy a tárgyalások megkezdésére küldjön hozzájuk egy teljesen megbízható embert,³ dec. 30-ára pedig Varsóba összehívták a nemességet.⁴ Rákóczy gyorsan válaszolt e levélre, s Mikes Mihályt, egy katolikus székely főurat, hozzájuk küldé.

¹ L. Pribram: Oesterreichische Vermittelungspolitik im polnisch-russischen Kriege. Archiv f. Oest. Geschichte LV. k. 418. s köv. II.

² Lásd ennek decz. 9-iki levélét.

³ L. Lubieniczki nov. 17-iki levelét.

⁴ A december 3-iki és 9-iki levél.

Mikes dec. 16-án érkezett Lublinba, hol a marsal, Wielopolski s a többi főurak szívesen és kitüntetéssel fogadták. A tárgyalások dec. 17-én kezdődtek meg. Eleinte csak a két főúrral tárgyalt s ezek a koronát felajánlották Rákócynak, de úgy, hogy a király életében a kormányzás ügyeibe ne elegyedjék: hanem elegendő segílyt s költséget adjon. Dec. 18-án már együtt tárgyalt a többi főurakkal is. Most a vallás kérdése is szóba került — ha vajjon hajlandó volna-e Rákóczy katholikussá lenni? felhozták a sociale regiment s még a dictaturát s a kormányformán teendő módosításokat is. A marsal még az nap külön látogatást is tett Mikesnél s ez alkalommal a fejedelem fiának, Ferencznek, János Kázmér által leendő örökbe fogadása is szőnyegre jött. De mindenek fölött pénzt és hadat kívántak. S ez ajánlatokkal Mikes még az nap visszaindult Erdélybe, azzal az ígérettel, hogy a tárgyalások folytatására követet fognak urához küldeni.

Ez alatt Sebesi gyorsan folytatta útját, hogy a svéd királylyal találkozzék. De ez már akkor, midőn ő útra kelt, elhagyta Felső-Lengyelországot. A brandenburgi választófejedelem, mint Lengyelország hűbérese, e háborúban legkövetlenebbül érdekelt fél, nem jó szemmel nézte Károly Gusztáv diadalait s miután a császárt beavatkozásra Lengyelország érdekében nem bírhatta, Lengyel-Poroszországgal — hol a hangulat Károly irányában ellenséges volt — védelmi szövetséget kötött (1655 nov. 12.) De mielőtt ennek a szövetségnek valami gyakorlati eredménye lehetett volna, Károly sietett azt csírájában elfojtani. Rendkívüli gyorsasággal Lengyel-Poroszországba nyomult s dec. 4-én Thorn kardesapás nélkül feladta magát.

Sebesinek ugyancsak kellett futnia, hogy őt utólérje. Varsóban találkozott Rainerrel, s attól fogva ezzel együtt folytatta útját, mint a német és latin nyelvekben jártasabb

* Grönszki: Historia belli Cosaco-Polonici 238. l. írja, hogy a Sziléziába s Magyarországra menekült lengyel bujdosók a koronát felajánlották Rákócynak. Carlson pedig (IV. k. 180. l.) ez ajánlatot Lubomirski által téteti — de nem csak Rákócynak, hanem a császárnak is.

ember; Thorn előtt négy mérfölddel hozzájuk csatlakozott Jakabfalvy, ki a lengyel királylyal s urakkal folytatott alkudozásokról hozott híreket. Dec. 6-án értek Thornba s még az nap kihallgatáson voltak a királynál. Másnap volt a magánkihallgatás.

Rákóczy szíve mélyéből még is a svéd szövetséget kívánta s a tulajdonképeni megbízása Sebesinek és Jakabfalvynak az volt, hogy ennek útját egyengessék. S a magán-kihallgatáson Sebesi előadása fősúlyát erre fektette. Megjegyezte ugyan, hogy ura a fiának felajánlott koronát is visszautasította, csak úgy, mint megtagadta az engedélyt, hogy Erdélyben hadat fogadhasson a lengyel király — de a békeközvetítésnél felajánlotta jó szolgálatait az esetre, ha ezt Károly elfogadja. Szóba hozta az orosz viszonyokat is s közölte a királylyal ura aggodalmait a czár növekedő hatalmával szemben. Végül ajánlotta, hogy jó volna a királynak a portára is követet küldeni, nehogy, mint Torstenson idejében, ura beavatkozását megakadályozzák, s felvetette a kérdést, hogy ha a császár megtámadná a fejedelmet, kaphatna-e a királytól segítséget?*

Károly — ki közvetlenül előttük hallgatta ki Isolat, a császár követét — látható érdeklődéssel kísérté az előadást. A kihallgatás két óráig tartott s azzal végződött, hogy a pontozatok írásban beadását kívánta. De választ nem adott azokra, habár benyújtották neki, mert egy nap múlva Thornból mindnyájuknak útra kellett kelniök, s nyomon rá a hadak is elindultak. Károly egyenesen a brandenburgi választó ellen ment, ki Königsbergben volt s e várost ostrommal fogta körül.** Oda jöttek az erdélyi követek is — de a választ e pontozatokra itt sem kaphatták meg addig, míg a brandenburgival kezdett tárgyalások véget nem értek.

A tárgyalások eredménye a fegyverek szerencsésjétől függött, mely határozottan Svédországra nézve volt kedvező. Poroszországban a svédek lépésről-lépésre nyomultak elő, míg a brandenburgi haderő Königsbergbe és környékére szo-

* Lásd az Okiratok közt. V. ö. Pufendorf: De rebus Caroli Gustavi I. 198. l.

** Carlson: Geschichte Schwedens i. h. 116. l.

ríttatott vissza. Ily módon bekerítettvén, a választó lemondott az ellenállásról s 1656 jan. 17-én megkötötte a királlyal a königsbergi kiegyezést, mely őt svéd hűbéressé tette, bár ezért kárpótlásul Ermelandot kapta.*

Ez alatt is tárgyalt Károly az erdélyi követekkel. Tárgyalt akkép, hogy időt nyerjen, hogy későbbi lehető elhatározásainak útját ne állja — mert arra, hogy Rákóczyval végleges kiegyezésre jusson, még nem látta elérkezettnek az időt. S a mely nap a választóval kiegyezett, az napon, 1656 jan. 17-én Schiffelbeinban adta ki válaszát. A válasznak két része volt, írásbeli elhatározás és szóbeli izenet. Amabban hangsúlyozta, hogy örömmel fogadja a fejedelem közeledését, s a jövőendő barátságos érintkezést ő is melegen megragadja, melyre annál több alkalma lesz, mennél jobban fog közeledni Erdélyhez, a mikor aztán a szoros szövetkezés ideje is eljövend. Addig is tanulmányozni fogja a szepesi városok kérdését, mely iránt még tájékozatlan. A tatár khánhoz épen most szándékozik követséget küldeni, s azok útjokat Erdélyen át veszik.

A szóbeli izenetben megígérte, hogy a lengyelországi felháborodott állapot lecsendesítése után a fejedelemmel «istenes szándékának» (t. i. a lengyel korona elnyerésének) érdekében «egyetért». A kozák-orosz liga mibenlétét kipuhatolja. A császárral szemben felajánlja jó szolgálatát, ha a fejedelemnek conflictusa lesz vele. Az ellene feltámadt lengyel urakkal szemben elfogadja jó szolgálatait. Nem csak a lengyelekkel s tatárokkal, hanem bárkivel is kössön békét, ő nagyságát abból ki nem rekeszti.**

Mind ez sok jóakaratot, közeledést mutatott, s elegendő is volt arra, hogy a további tárgyalások alapját tegye, sőt arra is, hogy Rákóczyt a lengyelekkel kötendő szövetségtől visszatartsa — de nyilván mutatta azt is, hogy Károly még nem volt tisztában azzal, hogy mily arányban fogja az általa elfoglalt Lengyelországgal szövetségeseit kárpótolni? Még egy

* Erdmannsdörfer: Deutsche Geschichte 242. l.

** Okmánytár 290—92. ll.

ideig magával vitte Sebesit s csak febr. 1-én Lowitzban adta át neki menedéklevelét.*

V.

A moldvai vajdanák 1655 utolsó három havában Rákóczyhoz írott levelei sok érdekes részletet tárnak fel Chmielnickinek a tatárokhoz s az orosz czárhoz való viszonyáról. A gyanú, hogy a kozák hetman a czárral szemben kétszínű szerepet játszott volna, csak annyiban volt igaz, hogy ő lehetőleg önálló politikát szeretett folytatni. Alkudozott a tatárokkal s annyit elért, hogy ezeknek a lengyelekhez való szövetségét meglazította. Sok érdekes van e levelekben a portai összeköttetésekre vonatkozólag is, mert ez időben a moldvai követek és erdélyi kapitihák egymás támogatására voltak utasítva.

A kapitihá a portán az év első felében Várady István volt s ötlet ősz kezdetén Balogh Máté váltotta fel. Harsányi mint török deák még mindig Konstantinápolyban volt, s Váradyval, utóbb Baloghgal az erdélyi házban egy fedél alatt lakott. De e két ember nem élt jó egyetértésben. Harsányi szeretett volna a fejedelem előtt különös érdemeket szerezni magának s egyre-másra írta a bizalmas közléseket, rejtelmes leveleket urának. Szemfüles ember volt, utczán, piacon, a divánuló vezérek házaiban előtt, mindenütt lehetett látni. Jártas levén a török nyelven, kereste a basák megbízott embereinek, cselédeinek, bejáróinak társaságát, hogy valamit kicsalhasson belőlük s ha sok pletykát felszedett is, de élénk képét adja az akkori süllyedt portai életnek, melyben semmi sem volt bizonyos, mindig változott — de a melyet mégis ismerni kellett az erdélyi államférfiaknak — mert számításaikból azt ki nem hagyhatták.

Lengyel, orosz, kozák, tatár követek egymást váltották fel Konstantinápolyban s ezekről a kalarások jó hírekkel szolgáltak Harsányinak. Lupul s a vajdafiak intrikái, kivált a

* Közölve Okmánytár 304. l.

havasalföldi lázzadás idejében noha felszínre kerültek, de csak mint alkalmas eszközök a zsarolásra — ezeket is számon kellett tartani. Aztán, midőn a lengyel királyság felajánltatott Rákóczynek, minden szem felé fordult, a nélkül, hogy ez komoly tárgyalás alapját képezte volna. Itt is résen kellett lenni Harsányinak, hogy tisztában legyen a porta magatartásával ezzel a kérdéssel szemben. Természetesen, a komolyabb dolgokat nem bízták rá, azokat Balogh Máté és Keresztessy Ferencz intézték.

Alább közlendő jelentéseiknek hézagait a már megjelenetek kiegészítik. S azok e következők:

1655. jun. 4. Harsányi jelentése Okmánytár 189. l.

1655. jun. 27. Várady és Harsányi jelentése U. o. 200. l.

1655. jul. 17. Harsányi jelentése U. o. 204. l.

1655. jul. 22. Harsányi jelentése U. o. 203. l.

1655. jul. 23. Harsányi jelentése U. o. 213. l.

1655. aug. 14. Harsányi jelentése U. o. 227. l.

1655. oct. 2. Harsányi jelentése U. o. 253. l.

1655. nov. 12. Harsányi jelentése U. o. 267. l.

1655. nov. 18. Harsányi jelentése U. o. 278. l.

1655. nov. 30. (de hibásan az 1651-be sorolva) Harsányi jelentése U. o. 90. l.

LEVELEK ÉS AKTÁK.

1655 jan. 19.

Rákóczy György Ecseden, 1655. jan. 19. édes anyjához írt leveléből:

. . . . Tatár hám embere jű újobban hozzánk postán, segítséget fog kívánni az kozák ellen, lengyel mellé: bajos dolog

1655 január 25. Somlyó.

Rákóczy levele a tatár khánhoz, ki vele a lengyelekkel való szövetkezését tudatta. Örömmel értesült erre vonatkozó elhatározásáról s maga is szívesen ad segélyt, ha erre a portától engedélyt kap.

(Megjelent az „Okmánytár 599. l. de hibás kelettel. Ott ugyanis 1658 áll 1655 helyett.)

1655 febr. 8.

Rákóczy Györgynek Albae, 8. Februarii, 1655. édes anyjához írt leveléből:

. . . . Az lengyel hetmán (t. i. Potocki) izent titkoson most oda be való állapotokrúl, kirúl irtunk clavissal Klobucsiski uramnak, megjelentse Nsgdnak.

1655 február.

Lanckoroncki az orosz-lengyel háborúról híreket ír Rákóczynak.

Illustrissime ac celsme princeps dne et amice colendissime.

De felici rerum suarum successu literæ Ilmæ Cels. Tuæ innotescentes tanto me magis recreant, quanto maio(ra de

bona) valetudine, et secundis progressuum Ilmæ Cels. Tuæ incrementis in dies lætiores accipiendi famam concipio vota. Propensa voluntatis meæ in personam Ilmæ Cels. Tuæ brevi transactorum descriptione stabilire contendo symbola. Iam a quatuor mensibus ingressi Ukrainam, non improspere eventu hyemale transeginus negotium. Quinquaginta ad minimum civitates, et munitiora oppida expugnationibus succeperunt alia, altera ad deditionem flexa, cætera in flammam tradita. Ipse Chmielnicius cum exercitu suo, cui multas Moschorum adiunxit vires, edoctus de oppugnatione debellatæ civitatis Human, ibidem nos adhuc commorantes impedire conatur, suosque a stricta liberare contendit obsidione; eorum conatum eius nos quoque laud ignari, supersedendum duximus propter iniquitatem locorum ab hac oppugnatione, in apertos satius progressuri campos. Secundarunt numina proposita et vota nostra, in ipsis campis ad Ochmatow congressi sumus cum Chmielnicio, in primis velitationibus multi Moschorum et Kozakorum principales vivi in manus nostras devenere, hi exercitum Chmielnicii ex sexaginta millibus equitum et peditum Moschorum suorumve collectum retulerunt. Confligebant itaque nostri et Tartarorum, quibus protunc Menli Gierey soltan præfuit, exercitus iam ad noctem vergente die cum hoste, erepta illi 21 tormenta, capitanei præcipui, qui Kozakorum et Moschorum pedites more germanico exercitabant, aliquot capti, carraginis pars multa in prædam cessit, in ipsis hominibus ingens edita strages. In sequentibus diebus summa frigora sævientia, hæc ipsa Chmielnicio cum instructa carragine ad oppidum Torczyca cum magna suorum clade secedenti profuerunt. Isthinc ille exercitus suos solvebat, legiones quasdam in oppido Stawiscza, nonnullas in Korsun, Moschos in Biala Cerkiew locavit. Advenit nuperime et Soltan Galga cum exercitibus Tartarorum universis Krymensibus, Nohaiensibus, Perekopensibus, Petyhorensibus, Szemensibus, Kipezaviensibus, C . . . sibus, et aliis plurimis, ipsi muræ trecenti adfuere, beiorum, agorumve multus numerus, centum millia Scytharum numerantur. Itaque et nos tam longo labore fatigatis viribus nostris, et ipsi tanto intervallo itineris fessis equis, aliquo respiro consulere volentes, in his inter Tyram et Hyppanim fluvios sitis regionibus ad primum verem consistemus, validiores viribus et equis opus aggressuri Martium. Ilmæ Cels. Tuæ syncerus in sersmam R. Mtem et rempublicam nrām patuit semper affectus, non dubito, quin hac occasione futura singulari indicio suam testaberis propensionem, quæ in communicandis subsidiis vel maxime enitebit. Mea interim demissa obsequia intimiori

Ilmæ Cels. Tuæ candori recommendo. Datum Braclaviæ die Februarii, anno dni 1655.

Ilmæ Cels. Tuæ

amicus observantissimus

et servus humilimus

Stan. Lanckoroncki

Pal. Ter. Rus. Exer. r. Camp. mp.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino dno Georgio Rakóczi, stb.

1655 márcz. 31.

Litonieiski Rákóczynak, Lengyelországban vásárlandó jószágok ügyében.

Celsissime princeps Transylvaniae dne dne affinis observandissime.

Affectatum regni nostri a Celdne Vra in ilnam eius sobolem indigenatum prout singulari applausu tota excepit Polonia, communia inde utrique regno non tantum ornamenta, sed etiam solidæ felicitatis ominando incrementa, ita, cum ex literis Celdnis Vrae intelligam, emptione bonorum in regno nostro stabilium, hanc Celdnis Vrae in gentem nostram inclinationem roborari, publico et privato nomine gaudeo. Publico quod videam fœdera inter regna nostra, nuper arctius colligata fortioribus in dies vinculis coactari. Privato, quod illum filium Celdnis Vrae magis ex propinquo colere licebit, ut concivem et in filio Celdnem Vram, tantum principem venerari. Porro ad ius proprietatis, mihi fratribusque meis in Blazowa commune quod attinet, illud emptione a Celdne Vra nihil sumpturum iniuriæ declaro. Quin imo si Celdo Vra cum dno Thekeli de illis bonis transegerit, etiam dominium meum proprietatis, cum cæteris eiusdem iuris prærogativis, in illum Celdinis Vrae filium transfundere, ad requisitionem Celdnis Vrae paratus sum, fortunæ meæ reputando, si tantum principem tantillo officio licebit demereri. Hoc vero ad informationem Celdnis Vrae serviet dnum Tekelium desideratissimo parenti nostro, non tantam ut expressum in inscriptione est (quam etiam authenticam Celdni Vrae transmittam), pecuniæ summam in pignus dedisse, et illi quam dederat olim bona iam Blazoviensia per longa bella, licentia militari destructa, non correspondere, quod revisoribus Celdnis Vrae melius patebit. Ego interim Celdni Vrae obsequia mea sincera animitus offero, atque longævam valetudinem, et

omnis affluxum prosperitatis gloriæque Celdni Vrä voveo.
Dabantur Dambrovæ die 31. Martii 1655.

Celdnis Vrä

ad officia paratissimus affinis
et servitor

Georgius Litonieiski mp.

Lucz János első követsége Chmielnickihez.

a)

1655 márcz. 16.

Lanckoroncki Rákóczynak Lucz követségéről.

Ilme ac cels. princeps dne et amice colendissime.

Magn. dnus Stephanus Lucz exhibitor literarum Ilmæ Cels. Vrä, tanto gratior apud me extitit hospes, quanto luculentiore et in latis expressam et vivæ vocis suæ propositione indefessam bonæ voluntatis in me Ilmæ Cels. Vrä apprime reddidit significationem; cui mutua mea semel devota in hucusque stabilia declaro deberi studia. Eadem magco dno notario nomine Ilmæ Cels. Vrä apud me agenti sum testatus addictissima. Securitatis illius itineris hinc Jagielnica Braclaviam, inde Humanium contendentis omnimode per me providebitur. Transiturus per ditiones a Kozacis possessas ab eisdem tutum sibi iter prospici curabit. Rursus pro virili redeunti mea occurram opera. Multis Ilmæ Cels. Vrä liberalis in me animi fretus testimoniis, confidentissime meum, publicam reipublicæ necessitatem involvens propono postulatam, quatenus accedente Ilmæ Cels. Vrä consensu, mandataris meis ducentos pedestris militiæ homines in ditionibus suis legere, eisdemque cum collectis libere nostras in oras pervenire liceat; testaturæ hoc in termino Ilmæ Cels. Vrä in me propensionî, tributarium sciat esse meum semper affectum. Neque rempublicam nostram, hanc suam eius necessitatibus prone conformantem latere dubitet concessionem, quovis tempore æqua soluturam gratitudine. Longævam interim ætatem, ac felicissima successuum incrementa ex animo precatus, mea Ilmæ Cels. Vrä promptissima defero obsequia. Datum in arce mea Jagielnicensi die 10. Martii anno 1655.

Ilmæ Cels. Vrä amicus

observantissimus et servus humilimus

Stan. Lanckoroncki

Pal. Ter. Rus. Exer. R. campiductor. mp.

h)

1655 ápril.

Chmielniczki válasza Rákóczynak.

(Közölve Okmánytár 235. l. De hibásan augusztusi kelettel. E levél Czeherinben kelt: a hetman julius óta nem volt Czeherinben, s ez világosan mutatja, hogy e válasz Lucz első követségére vonatkozik, melyről Tisskiewitz május 11-iki — Okmánytár 176. l. — s a moldvai vajda május 22-iki levele is tesznek említést.)

1655 márcz. 23.

Rákóczy György írja anyjának 1655. márcz. 22. Miriszlőről.

. Az havasali állapot most is rosszúl vagyon. Spotár Dikul fiával: Zaláncziné asszonyom veivel tegnapelőtt szaladt ki, Szebenben vagyon nyavalyás. Váltig kiáltatja az vajda, minden ember csendességben legyen. Sciaus pasa is fenekedik reájok, mivel törököt is vágtak le az latrok; míg le nem csapkodják őket, addig állandó csendesség nem leszen Mi hozzánk meg tatár követ jött, segítséget kér, adjunk lengyeleknek; úgy látjuk, meg is kell lenni, elküldtünk az királyhoz, igérvén hadaink küldését hadai mellé, ha az havasali állapot meg nem gátolja. Az egész tatár had kin az kozák városon vadnak az lengyel hadakkal quártélyban

Jegyzet. Ez a Szpotár Dikul volt Konstantin Sorbán helyett Máté halála után vajdának kiszemelve. Hurmuzaki: Fragmente III. 222. l.

1655 márcz. 23.

Klobusiczky András írja Rákóczynak 1655. márcz. 23. Posony:

. Az lengyelek progressusa jöhet, csak valahogy tavasszal meg ne változzik szerencséjük, kiváltképen ha valahogy elvonhatják az tatárt tőlek az muszkák, kire ne segítse isten őket. Az havasali casus nem kiesin dolog, félek, tovább ne terjedjen, ha valahogy frissiben az dolog el nem nyomattatik, kire elhittem, Nagdnak leszen. *szorgalmatos gondja*

..... *Saum* nekem azt írja *Lesnárul*, in aprili, azon vagyon, visszajöjjön, nem tudom mint érkezhetik. *Comenius* azt írja, az anglusok és svecusok helvetusokkal is tractálják az *confoederatiót* Jakabfalvi minthogy jó véggel járt, most mutassa kegyelmességét hozzá Nsgod, annál serényebben, hivebben ezután is fáradhasson Nagod szolgálatjában

A dült betűkkel szedettek titkos irással.

Schaum Konstantin küldetése.

a)

1655 márcz. eleje.

Schaum jelentése a svéd királylyal s korlátnokával folytatott tárgyalásairól.

(Megjelent Erd. országgyűlési Emlékek XI. 208—223. II.)

b)

1655 márcz. 11.

Schaum levele a fejedelemhez.

Celsissime princeps ac domine dne elementissime.

Sveciam ingressus ac speciatim Stockholmiæ regis regiam, obtento clementissimo accessu ad sersmam regiam Mtem, impetravi sat mature inter regni stupendas occupationes dimissionem. Verbis id vix satis eloqui possum, quam grata fuerint ista omnia, quæ literis et verbis Cldnis Vrä obtuli. Gratam ad singula accepi responsionem suo tempore referendam. Interim quæ sersmi regis studia ac propensio sit in Celdnem Vram, videre erit ex copia, quam e cancellaria impetravi illarum literarum, quas obsignatas habeo a srsmo rege mihi traditas, quam præmitto. Et ut illa propensio manifestior fiat, procul dubio quantum intellexi et colligere queo, adhuc ante reditum meum expedietur ablegatio ad Celdnem Vram ad arctius strigendum correspondentiæ nexum. Cætera, quæ ad specialem intellectum facere poterunt, Celdo Vra ex literis gen. Klobuszycki intelliget. Quibus Celdni Vrä cum commendatione humillimorum servitiorum meo-

rum prosperrima omnia opto. Dabantur Stockholmiae 11. Martii 1655.

Srmæ Celdnis Vræ

servus humillimus
Constantin Schaum.

Külczim: Celsmo principi ac dno dno Georgio Rakoczy, stb.

Jegyzet. Schaum megbízó levelei közül a Cromwellhez intézett 1654 nov. 16-án (Okmánytár 182. l.) s a belgiumi szövetséges rendekhez írt valószínűleg ugyanakkor keltek. Mindkettő közölve van Horváth Epistolariumából, Okmánytár 696. és 697. ll. Egy hóval utóbb decz. 16-án keltek a svéd és dán királyokhoz intéztek. — Schaum első levele útjából, Lublin 1655 jan. 8-ikán kelt. Közölve Okmánytár 159. l. — Ugyanott (162—3. ll.) közölve van Károly Gusztáv válasza 1655 febr. 25. r. sz. s a dán királyé Flensburg 1655 márcz. 16. (U. o. 165. l.) — Schaum ezen küldetéséről Pufendorf is említést tesz (De rebus a Carolo Gustavo gestis I. 127. l.) de Schaum nevének megemlítése nélkül.

c)

1655 márcz. 20.

Bradshaw hamburgi residens Thurloe titkárhoz 1654/5. márcz. 20. (r. sz. az új naptár szerint márcz. 30.)

Az erdélyi fejedelem követe, ki ő fenségéhez utazik, ma meglátogatott. Neve, állása, valamint urának neve és czimeai az ide mellékelt iratban megolvashatók. Ma sietősen elutazott.

(State Papers of John Thurloe Esqn. III. 277. l.)

d)

1655 máj. 22.

Schaum Konstantin levele Thurlochoz.

The agent of the prince of Transylvania
to secretary Thurloe.

Generose ac magnifice domine, secretarie status, domine observandissime.

Si tam beatus essem, ut accessum obtinere possem ad generosam dominationem vestram, mallem oretenus desideria

mea exponere, quam scripto aut literis, quia pro his hactenus nihil, quam silentium reportavi. Quia vero ipsa necessitas, aut si quid majus esse potest quam necessitas, me urget, ut petitiones meas repetam, denuo hoc meo scripto supplico, ut mei memor esse benevole velit apud serenissimum dominum protectorem, ac clementissimam mihi impetrare dimissionem. Non possum edicere, quantum incommodum habeat inde celsissimus Transylvaniæ princeps dominus meus clementissimus, quod tamdiu his in partibus commorari cogar. Quodcunque generosa vestra dominatio præstabit pro impetranda dimissione mei, summa gratiarum actione recognoscam. Cæterum me gratiæ generosæ dominationis vestræ commendo. — Dabam ex hospitio, 22. Maii 1655.

Generosæ dominationis vestræ servitor

Constantin Schaum

a celsissimo Transylvaniæ principe ablegatus.

P. S. Transmisi nuper propositiones secundum mandatum serenissimi domini protectoris vestræ generosæ dominationi; spero eas vestram generosam dominationem accepisse, et suæ serenitati obtulisse.

Generoso et magnifico domino Johanni Thurloe, serenissimæ ac potentissimæ republicæ Anglicanæ status secretario, et domino observandissimo.

(Thurloe III. 462.)

e)

1655 máj. 24.

Schaum levele Thurloehoz.

The prince of Transylvania's envoy to secretary Thurloe.

Magnifice ac genere domine secretarie, domine observandissime.

Ex jussu et mandato serenissimi et celsissimi Angliæ, Scotiæ et Hiberniæ domini protectoris, positiones illas, quas nuper oretenus proposui, in scripto transmittito. Obnixè rogo, ut celsissimæ suæ serenitati domino protectori cum debita mea observantia offerantur, adjecta hac humillima petitione, ut tandem hinc clementissime dimittat ad ingrediendum iter meum, quod sane longinquum habeo.

Si etiam fieri potest, rogo, ut magnifica vestra generosi-

tas haud gravatim mihi velit tempus designare, quo eam convenire possim quædam conferendi gratia cum magnifica vestra dominatione, quam bene valere cupio.

Vestræ generosæ magnificentiæ servitor

Constantin Schaum,

Principis celsissimi Transylvaniae familiaris et secretarius, pro tempore ablegatus.

(*A Collection of the State papers of John Thurloe esq. Vol. III. London 1742. fol. 439. l.*)

f)

1655 máj. 14/24.

Positiones serenissimo et celsissimo domino protectori Magnæ Britanniae humillime porrectæ.

(Közölve Simonyi Londoni Okmánytár 219—21. ll.)

(Thurloe III. k. 438. l.)

g)

1655 jun. 9. (r. sz. máj. 31.)

Cromwell válasza Rákóczynak.

(Közölve Okmánytár 182—3. ll.)

Comenius jelentései.

a)

1655 máj. 20.

Comen levele Klobusiczkyhoz.

Generosissime dne, patrone honorande.

Postridie discessus aurigæ (qui nepotulos meos add(uxit?) cum meis ad Vos 18. May datis, venerunt a Scha(um) sed vetustiores ut ex adjunctis ad me intelligo Error commissus est Berolini, ubi detentæ fuerunt prop(ter) absentiam vini, ad quem operimenti titulus spectabat. Quid

facерem, deliberavi, propriumque esse tabellarium expedien-
dum judicavi. Aliud quod scribam non habeo, nisi ut pro
amico intercedam, ne sumtu destituatur. Dedi sane consi-
lium, Stettino missis in occursum literis Amsterdamum. Quid
autem, si illæquoque aberrent? Quid si meam non sufficiat
interponi fidem? Male sibi consuluit vir optimus, qui non
literas cambii secum sumsit, sed viaticum tantum, quasi iter
breve, et omnia expedita ac sine remora essent. Sed ita fit
bonus vir semper tiro. Utinam cito accipiamus ipsummet.
Ego sane in dies jam prospectabo reducem; propter tamen
incertam spem meam detinere hæc, quæ mitto non debui, ut
vel tantillum de illo, deque negotio ipso, in antecessum scia-
tis; postquam nuperas meas (in Aprili datas) legere, et intel-
ligere nescivistis. (Si ad manum sunt, legantur adhuc, eo
modo quo Schaumiana legi necesse est, ex pacto. Recentiora
non nuntiabant a 30. Martii). Tabellario nostro dati sunt
Lednicii 4 imperiales, quibus superaddere necesse habui
duos, propter expectationis moram (detentus non fuit octiduo);
huic nunciandi sunt 5, si non detinebitur, quos si provisor
eidem non solverit, faciam iterum de meo sumtum, potius
quam ut in mea diligentia requiri patiar aliquid.

De rerum hic statu scripsi nuper, nec habeo quod addam,
nisi quod gener. dnus Schlichting nunc nimio et insveto pre-
mitur onere. Iltrissimus enim majoris Poloniæ generalis,
quia doloribus podagræ divexatus lecto affigitur, generalem
nobilitatis expeditionem dirigendi officium illi commisit.
Volitat itaque hinc inde et omnia sic disponens, ut ultima
May omnes ad regni confinia, Pomeraniam versus, reperian-
tur. Sed certo admodum, et impeditæ res procedunt; tota
spes in pacifica transactione, si obtineri poterit. Neque mi-
nor metus a Cosacis; postquam præsidi Scythæ nostros de-
servierunt, cum inaudita præda domum reversi. Quam bar-
barorum perfidia secuta est nostrorum perfidia; una die
35 vexillis castra deserentibus, et dilapsis; aliis (quorum vix
tria millia supersunt) metu quoque ad tutiora se recipienti-
bus in ipsa regni viscera. Quos ne insequatur ferox hostis,
metuimus. — Nec ex Litvania mitiora habemus. Scribunt
enim Wilna, præmoneri se a Rigensibus, ita dispositionem
fieri, ut Moschorum 80 millia Warsaviam petant, 70 millia
Vilnam, 10 millia Düneburgum. Tanta bellorum undique
mole premitur misera Polonia, ut universalis ruinæ metus
plerorumque omnium occupet animos. Varsaviensia regni
comitia ante biduum inchoata, et nonnisi duas hebdomadas
continuanda, quid consilii repertura sint, anxie expectamus.
Deus meliora!

Hæc in præsens. Commendo G. V. deo, me autem ipsum solito favori. 20. May 1655.

Generositatis Vrae

studiosissimus

Johannes Amos Commenius.

Külczim: Generosissimo dno Andreae de Klobusitz, Cito, citissime.

b)

1655 máj. 24.

Comenius jelentése Schaum küldetéséről.

(Közölve de aláírás nélkül, Okmánytár 178. l.)

c)

1655 jul. 22.

Comenius jelentése Schaum küldetéséről Klobusiczkyhoz.

Vota et observantia.

Vestras sub Salantz datas 9. Julii accepi 22. ejusdem; et quia de iis, quæ apud nos fiunt, informari requirit G. Vra, non deero officio. Polonia nostra tota bellis ardet, fumat, crescit, dissilit. Tacebo de remotioribus oris, Litvania et Ukraina (hac saltem Dantisco scriptum vidi heri, Litwaniam neutralitatis leges vel requirere vel admisisse jam, sicut et Curlandiæ ducem, nescio ut an a Svecis solum, quos cum exercitu ex Livonia movisse, Dwina fluvio superato, certum est, an a Mosco etiam?) nostræ Majori Poloniæ quid per hos ipsos dies fiat, commemorabo. Svecorum exercitus, duce Wittebergo, moturus dicebatur e Pomerania jam in Junio; huic ergo in occursum ivit nobilitas Posnaniensis et Kalisziensis palatinatus pedestribus cum copiis, quanta celeritate potuit collectis circiter 20 millia, posuerantque castra ad flumen Notetz bina; major fuit ad Uscie oppidum 11 milliaribus a Posnania, quibus cum imperio præest palatinus Posnaniensis (d. Christophorus de Buin Opalinski); minor septem inde milliaribus, Lansbergam versus, ad oppidum Wielin, quibus præest d. Johannes Schlichting cum capitaneo Wschowensi, d. Ossowskj (uterque evangelicus, sicut et potior fere nobilium confiniis Silesiæ pars, qui cum illis sunt). Ad palatinos

in majorem exercitum venit 18. Julii tubicen Stetino, ferens epistolam a generali Wittebergo, et profugo vicecancellaric nostro, Jeronymo Radzejowski. Illius nihil adeo continebat præter curialia, nisi quod se in fine epistolæ suæ ad epistolam Radzejovii referret. Quam proinde curavi describendam ita uti concepta fuit, polonice, unacum responso palatini ad utraque. En utriusque paria! Hoc accepto responso Wittebergus movit noctu 21. Julii, citoque itinere superata Neo-Marchia (ut ne noceret electoris Brandenburgici territoriis) occupavit civitates Polonicas, quæ ultra Notez sitæ sunt, Drahem, Tuczno, Walcz etc. ita tamen ut nec igne nec ferro sæviret. Venit autem inopinata festinatione ad Uscie 25. Julii diluculo, et mox aggere ad trajectum excitatos aggressus, peditatum ibi ad custodiendum transitum locatum fudet, ut et equitatus et nobilium ibidem excubantium partem. Quo facto, nostri ad resistendum viribus impares, ut ne omnem patriam secum in exitum darent, armistitium postulare, commissariosque ad tractandum offerre. Recusavit Wittebergus admittere secum tractatus; permisit, ut mitterent ad regem suum interea e Svecia Stetinum (una cum legato polonico, palatino Lencicensi) appulsum, vel jam jam appulsurum. Misit ergo palatinus Posnaniensis in minora castra (ad Wielin) cursores duos, tres, ut noster hic præfectus d. Schlichting advolaret cum aliis ad regem ituris. Volavit ergo, quæ nobis mira, et subitam mutationem (in melius an deterius, deus noverit) præ se ferentia, præterita nocte per cursores nobis innotuerunt. Vere dixi mœra esse hæc, et procul dubio vobis erunt, quæ nuntio. Aut enim finem belli Polono-Swedici præagiunt, aut cruentum initium adferunt. Sed speramus meliora, qui utrinque animi ad pacem inclinare videntur. Etiam Svecorum quia pacem ultro offerunt, quasi non diu hic detineri, alio (nescio quo) festinare avidi. Obtulit etiam idem Svecorum rex Dantiscanis pacem sub neutralitatis conditione. Res certa est: literæ diversorum et personæ inde venientes id asseverant. Quid ergo futurum sit porro, communicare non intermittam, si non deerit occasio.

Nunc addam quod e Svecia scriptum vidi, de rege illorum quam sit (a coronatione sua) totus quasi novus factus, totus industrius, vigilans, actionibus indefessus. Apponam quædam ex epistola amici excerpta et e germanico sic verbotenus reddita. De 22. May: «Regem habemus, quam vere deus vivit, pium, deitimentem, justum, circumspectum, totum actuosum. Mirareris si videres, quam elementer, imo comiter vel infimæ conditionis homines admittat, postulata benigne percipiat, responsum nullum ultra biduum differt. Si, quod

petitur, concedi non potest, respondet tamen cum allegatis, cur fieri nequeat, causis, ut nemo non sic etiam contentus abeat. Justitiam administrari summo studio curat, non sicut antehac fuit. Spero, si deus illi vitam prorogaverit, regnum ejus felicitatis auspiciū fore Septemtrione.» Item 12. Junii. «Pergunt hic expeditionem belli stupendam adornare. Ultimæ legiones equestres et terrestres exhibunt intra 8 vel 22 dies, cumque illis rex ipse: deus disponat omnia in gloriam nominis sui! Rex alioquin omnia dispensat summa circumspectione, et cum dei metu; unde spem firmam colligo, benedicturum illi deum, quicquid illud est negotii quod occipit.

A Constantino Schaum habui vetustas ad Gen. Vram *et ad principem, sed non mitto ob securitatem.* Mitto recentissimas, quæ instar omnium sunt, reliqua ipse adferet. Addo *occultiora pagina sequenti, carbo ostendet.*

His divinæ committo gratiæ. Datum 22. Julii 1655.

Generositatis Vre

obsequentissimus

A. Comenius mp.

A dült betűkkel szedettek rejtelmese.

A következő lapon roppant eldörzsölődött oldott szénírással írt, s meleggel kitüntetett tükös írással állanak a következők:

Londino 4. Junii Constantinus Schaum. Non satis dici potest, quam grata fuerit protectori notitia mea, coram omnibus senatoribus dixit (in audentia) sub dirigente regimine suo nullum nuncium ab ullo regum prosperum accepisse, quam a celsitudine sua. In ultima audentia secreta (in qua præter (?) interpretem meum dominum etiam secretarium status adfuit) zelum suum pro gloria dei, ut mihi lacrymis asseruisset

 (a többi, valami 25 sor, közte a jun. 25-iki jelentés is, elmosódott).

Jegyzet. Comen 1655 jul. 22-én Klobusiczkyhoz írott levelének 3-ik oldalán chemiai tentával írt jelentésről másolva, mely azonban annyira elmosódott, hogy belőle többet kibetűzni lehetetlen volt. A 3-ik oldalnak háromnegyed része volt így beírva. Az ilyen tentával írt sorok tűzhöz tartva lettek olvashatóvá.

Külcím: Generosissimo dno dno Andreae de Klobusitz, ect. ect. Cito, cito, citissime.

Klob. kezével: Exhibitæ 18. Augusti hora 5. vespertina.

d)

1655 aug. 4.

Comenius jelentése Klobusiczkyhoz.

Jegyzet. A titkos jegyekkel írt utóírás így hangzik: «nihil certius, quam Poloniam periisse, et papatum in illa.

(Közölve Okmánytár 217. s köv. ll.)

e)

1655 szept. 6.

Comenius jelentése Klobusiczkyhoz.

Generose et gratiose domine compater et patrone.

Rerum apud nos in Polonia statum vernacule descriptum mitto. Summa est: Casmirus deseritur, Carolus-Gustavus in cruentam persequitur victoriam. Particularia ibi habentur. De Schaumio nihil scio a 1. Julii. Promittebat intra mensem suam mihi praesentiam, si hac sibi futurum esset iter. At quia menses duo jam effluxerunt, necdum comparet, suspicor aliam ingressum viam et forte jam domi esse. (Epistolam illius miseram per Eperjesinum, spero redditam) Tartarorum legationis in Svecia finis fuit gratulari novo regi et offerre novi chami amicitiam, ex more. 2. Intelligere, an Sveci cum Polonis pacem sunt tractaturi; et si sunt, ut eidem paci includantur iidem Tartari et Cosaci. Unde patet illos non fore Svecis contrarios, frustra Casimirum regem Tartarica sperare auxilia. Occulte praeterea quod communiceo, nihil habeo. A vobis autem communicare peto: 1. *Quid Princeps agat.* 2. *Quid attulerit legatus Svecicus.* 3. Sitne acceptus ut *anglius promissus*, Rev. anno 1654. 7. Febr. et 3. Aug. et 29. Sept. et 1655. 4. Aug. 4. An legatis jam tandem *et credatis Drabiciana?* 5. An in gratiam *principissae* aliquid sit in vernaculum translatum? Debet certe, saltem quae vos concernunt et *Racocianam domum.* 6. An vos *excitet* quod alii praeveniant? *Septentrionales, praedictum* quidem illos fore primos, at in *perterreno perdere incipere illos*, qui *perdunt terram, vestrum* est. Sexcenties hoc inculcatur. 7. Qui impediit opus, sublatus est *Bisterfeldius*, anno 1654. aug. 3. et 21. ceteri caveant sibi *ab ira Dei.* 8. Anno 1620. sept. 20.

mandatum est *septentrionalibus jungi* et indicium fieri *Turcae*, fitne ita? 9. Typis parantur omnia jamjam; videte ne *duri- ties vestra* dedecus inveniatur in conspectu *gentium fidelium*. Hæc volui, quæ occurrebant in præsens.

His G. V. valere opto 6. Sept. 55.

Manus notæ

obsentiss.

A. C.

occulta scriptura nihil scribo hac vice.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek. Ezen levél a Drabik-féle jóslatokkal foglalkozik, melyek már akkor sajtó alatt voltak: «Lux in tenebris» cím alatt s 1657-ben megjelentek. A febr. 7-iki revelatio: «Anni 1654» 6-ik l., az aug. 3-iki 35-ik l., az aug. 21-iki 42-ik l., a szept. 6-iki 54-ik l. s az 1655 aug. 4-iki u. o. a 102. l. olvasható.

Külczim: Generoso viro domino Andreae de Klobusicz præfecto.

Előkészületek a havasalföldi intervencióra.

a)

1655 máj. (k. n.)

Véd- és daczszövetség Rákóczy Gy. és Konstantin vajda közt.

(Megjelent Történelmi Tár 1889. évf. 663. l.)

b)

1655 máj. 4.

Buday Péter a havasalföldi vajda deákja titkos irással írt levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Történelmi Tár 1889. évf. 664. l.)

c)

1655 máj. 7.

A havasalföldi vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsme princeps dne dne nobis colendissime.

Servitiorum vicinitatisque nostrorum paratissimam commendationem.

Ngod magunk jóvára nézendő kívánsága szerint boesá-tottuk ki országunk fő vladikáját nemzeti Gergi Veránczot, birodalmunk fő vornikját és belső tanácsunkat, Præda fő lo-goffetet, Dancsul fő posztelnikot, Ivasko fő armást s több országunkbelieket is, kik præsenssek lesznek. Oda érkezvén, kívánjuk istentől, találják Ngodat örvendetes órában. Ngodat igen bizodalmason kérjük, alkalmaztassa úgy Ngod magát az dologhoz, hogy mi is Ngodnak hálaadással lehessünk életünk fogytáig s csendesebben is élhessünk az mint élünk. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben Ngodat sokaknak szerencsé-jekre s örömemre is. Datum in civitate nostra Bukurest die 7. May 1655.

Ilmæ Celsissimæque Dnis Vræ

vicinus benevolus

(Az oláh vajda aláírása oláhlul).

Külczim: Ilmo ac Celsmo principi dno Georgio Rákoczi stb.

d)

1655 máj. 21.

Rákóczy Györgynek Radnót, 1655. máj. 21-én édes anyjához írt leveléből:

. Sciaus pasa levelét hozák, emberünk is túle megérkezek; az havasali dolgot szorgalmaztatja, félben ne hagyjuk, hanem hamar lássunk hozzá. Az nyavalyás vajda is reménkedik, azt izente, hozzánk szökik ki, Sciaus pasa is azt javasolván neki; im azért klmes asszonyom Istent híván segítségül, hadainkat indítjuk, magunk is, oda ki való hadaink beérkezvén, megindulunk; kell cselekednünk kíválképen azért, ha kívántatnék præmissa szegény nemzetünknek, Isten dicsőségének nagyobb bátorsággal szolgálhassunk

e)

1655 máj. 22.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac cels. princeps, dne dne nobis honorandissime. Servitiorum nostrorum paratissima commendatione.

16. præsentí Ngod nekünk írott levelét ma, úgy mint 22. May postájától elvettük, melyet megböcsülvén, elolvastat-tuk; az Ngod jó egészségét örömmel értettük, és az istennek

azon nagy hálát adván, kívánjuk ő szent felségétől, ezután is azon áldását terjeszsze Ngodra, és minden jóakaróira. Lutts István uram tegnap érkezvén ide hozzánk, ma velünk is szembe levén, ő kglme útjában történt dolgokat és egyéb híreket is nekünk megbeszélé, melyeket Ngodnak megíratnunk szükségesnek nem itiltük, mivel tudjuk, Ngodnak is voltaképen megbeszélheti ő kglme. Az mi amaz dolgát illeti, értjük az pasa ő nga siettetését, gondolnók mi is, hogy ebbeli dologban akarátját nem változtatja. Mi bennünk se kételkedjék Ngod, mert valamikor fogja Ngod kívánni szolgálatunkat, Ngod abban meg nem fogyatkozik szolgálatunkban, istentől is büntetést vennők, csak tudhassuk negyed, ötöd nappal előbb, mi ott leszünk és kívánsága szerint találkozzunk, bár evvel tentáljon Ngod bennünket, ha kételkednék mi bennünk. Ugy vagyon, helyesen írja Ngod, az szegény Máté vajdában meg is tréfálattunk volt, mivel igireti szerint segítséget az praefigált napra nem küldött, de mit mondhatunk, isten irgalmazzon neki, ő benne szegényben nem annyira csalatkoztunk volna, mint az sok tanácsosiban, mivel igen sok tanácsi valának szegénynek, de mi nekünk nincsenek annyi, az mennyi vagyon is, az Ngod poroncsolatjához és az miénkhez alkalmaztatják magokat. Mi az pasa ő nga akarátját értvén és az Ngod kívánságára készek vagyunk. Dragiczán uram az pasától ő ngától azt írja vala nekünk, Ráczy György uram is, hogy ad diem 25. új szerint leszen az praefigált nap, és mi ahoz képest bizonyos számú hadainkat Czuczorára szállíttattuk volt, azután látván, hogy ez dolog halad és Kosztandin vajda ő kglmének is megváltozott akarátját, visszaszállíttattuk. Mindazonáltal abban semmi fogyatkozás nem leszen. Ngod ez dolog felől tudósítani voltaképen ne nehezteljen, leszen-e valami ez dologban, nem-é, hadd tudhassuk mihez alkalmaztatni magunkat. Annak felette egy dolgot explicálván Lutts István uramtól, az mely dolgot nekünk megjelenteni nem akarta, Nsgodat mint jóakaró urunkat szeretettel kérjük, ezt az dolgot (és hírt) velünk is közleni ne nehezteljen, ez dolog mi legyen. Az a havasalföldi latranság is küldettenek volt oda két embert, kiket (azt beszéli emberünk, ki mostan onnat érkezett), hogy mind éjjel viteti volt fel őket az hetmany magához beszéllyeni, kik felől azt mondotta egy inas, az mely inast mi az szucsmai kozákok közül nyertük volt el és az mult ősszel bocsátók el innét mind udvarunkban volt kamarásinkkal, mostan penig az hetmany udvarában vagyon és igen jó tekinteti vagyon, mivel jó experentiája vagyon, az emberünket megesmérvén, beszélgetésben eredtenek, az beszélgetés közben ezt is elérte emberünk s kér-

dezte, hogy mivel mentenek legyen azoknak az latraknak emberi oda az hetmanynak, (ki felelte), hogy az havasalföldi szemének azt irtanak, hogy csak kívánjon az hetmany őket segítségül, ők mindjárt tizenkét ezeren felkelvén, Kosztandin vajda ő kglme minden lövő szerszámjait magakkal viszik és még több ráczokat és bolgárokat híjnak melléjük s így mennek az hetmany segítségire; az mely levelekre és izenetekre az hetmany ezt írta, hogy lennének vesztegségben, mivel más országon által annyi földre nehéz volna menniük, hanem maga is az hetmany már táborba kiszáll és az lengyelekre megyen és ha szándékjában elé mehet és az lengyeleken győzedelhet vehet, Ilvován (*Lemberg*) akar elsőbben telepedni és onnen egy bizonyos számú hadait országunkban bocsátván, akkor általjühetnek és így azután mind jóakaróit és mind gonoszakaróit látogatni akarja, és azért azok az latrak vajjon s büntetést nem érdemlenek-e, kik ily hatalmas dolgokat exeminálják és czirkálják az mi hatalmas császárunk országai ellen. Mi csak az Ngod böles iteletire támaszkodunk ezt az az ő elvégezett gonosz szándékjokat, mit akarnak indítani és mit következnek (isten oltalmazzon) ha azok csak ebben maradnak, az ő elvégezett gonosz szándékjokat vajjon s véghez vinni nem igyekeznek-e. Az mely dolgot Vihovszki is az hetmany deákja megvallatta, ezt mondván: vajjon s az moldovai vajda azokat az havasalföldi személyeket az hetmany barátságáért nem bocsátaná-e által az ő országán az hetmanyhoz? Emberünk erre azt felelte, hogy nem lehetséges dolog az, mivel az hon annyi nép általmenne, micsoda károkat tennének, azért az ország azt el nem szenvedhetné. Vihovszki is ez beszélgetésben továbbá nem menvén, ebben hadta, és ezért el kell hiinni, hogy igaz az nálunk lakatt inasnak az szova, melyet mondott felöllek; azért mi ezt az dolgot az pasa ő ngának is megjelentettük, az portára is irtuk ennek az új vezérnek, hogy ő ngok is efféle romlásokat az hatalmas császár kerteitől eltávastassák, Ngodnak is értésére adni el nem mulattuk, ha Lutts uram ezt bizonyosbba hozta volna, Ngod minket is tudasítani ne nehezteljen. Ezután is mindenekről Ngodat éjjel nappal tudasítjuk. Az ur isten Ngodat sokáig jó egészségben tartsa meg. Datum in civitate Jasz die 22. May estve felé, anno 1655.

Ilmæ ac Cels. Vrax

amicus et vicinus benevolus
servitor paratissimus
(A moldvai vajda aláírása).

f)

1655 máj. 29.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 180. l.)

g)

1655 máj. 29. estve.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Illustrissime ac celsissime princeps, domine domine nobis colendissime.

Servitiorum vicinitatisque nostrorum paratissima commendatione præmissa.

Nsgod nekünk egyszeris mindkét rendbeli irott leveleit ma, úgymint 29. præsentis tiz órakor emberünktől elvettük; hogy Nsgodat jó egészségben értettük lenni, azon szüvünk szerint örvendeztük, kívánjuk, ezután is azon áldását Isten ő felsége terjeszse Nsgodra. Egyéb hírek felől azt irhatunk Nsgodnak, Isten kegyelmességéből az portáról mind jó hírek folynak. Ma is, minekelőtte az Nsgod leveleit elvennők, mintegy órával vönk kapikiháink levelét is, kiben irnak, hogy az vezér változtatása után is volt ugyan nagy tumultus, kik Murat pasa ő nsgára is igen zúgolódnak volt és csak Isten tartotta meg, de ő nsga mint okos ember, eleét vevén ez dolognak, lecsendesítette és magát megerősítette és dolgait jó korban állította; küldik volt ő nsgát az tengerre az lövő szerszámakkal és ugyan azon voltanak, hogy helyéből kivessék, de ez uttal nem bírhattanak ő nsgával. Helyesen írja Nsgod, egész Törökországban nekünk oly jóakaróink, mint az az két ember. Isten sokáig éltesse ő nsgokat, míg azokat életben tudhatjuk, bizhatunk is azokhoz, de félő, hogy azok is kiesnek, mivel ő nálak rövid az élet. Dragiczán írt egy levelet Kosztandin Postelniknek, mit írjon, tudjuk Nsgoddal megközli ő klme, im levelét elküldettük; nekünk csak azt írja, hogy az pasa ő nsga amaz dologból semmit akarátját meg nem változtotta, hanem az mint először fenn vette, most is mind abban vagyon és csak az Nsgod emberét várja volt, hogy érkezzék ő nsga mellett. Eddig ő nsga is mind helyben volt. Armasunk azt írja az szélyről, hogy az az szélybeli kala-

rásság, az kik ott az szélyben voltanak négy ezeren, először ide ígérkeztenek, hogy mellénk állanak, mostan penig, nem tudván mi okból, hátra szállattanak az Buza vészére és ott telepedtenek, mit fognak ezután végezni és ki mellett állani, nem tudjuk, onnan válik meg hamar üdön. Kosztandin vajda ő klme 23. írt levelét vettük, kiben írja ő klme, hogy Tergovistyára híjták volna és kételenség alatt neki is nyavalyásnak azt kell cselekedniye, az mit mondják. Ott az város mellett táborban szállatt velek együtt és készülnek igen; az szegény Máthé vajda csinálta sánczot is erősítik az város körül, azért mi azt mondanók (noha Nsgodnak nem kell más ember svadiálását, mivel Isten Nsgodat nagy elmével ajándékozott) nem volna jobb, hogy semmint evvel az dologgal nem mulatnók, holott az pasa ő nsga akarátja is semmiben meg nem változott, látnók az dologhoz, mivel ha mulatunk mi, evvel ők is annál inkább megerősednek s ki tudja, végre mint fordulhat, nekünk is most jobb módunk volna abban, de azután ha késik ez a dolog, nagyobb baink leszen, mivel azután az adót is fel kell vetnünk az ország kurtányira s mint adhatnak adót is, hadba is menjenek, lehetetlen dolog ez most. Ez dologra nézve az adó felvettetését tувáбbга halasztattuk, tudjuk, annak idejében az birt megkévánják tőlünk, azért mondjuk, ha az pasa ő nsga akarátját ebből az dologból meg nem változat, látnók hozzá és azután vigyázzunk az egyéb dolgainkra. Nekünk ilyen módunk abban az dologban vagy leszen vagy nem azután, ha késünk ez dologgal, mindazonáltal mi mind most s mind ennek utánna is az Nsgod poroncsalatjához alkalmaztatjuk magunkat; ha mi újabb híreink lesznek Nsgodat tudósítani el nem mulatjuk. Az úr Isten, Nsgodat sokáig jó egészségben tartsa meg. Datum in civitate Jasz, die 29. Maii, estve anno 1655.

Illustrissimæ celtitudinis vestræ amicus et vicinus
benevolus

servitor paratissimus

(a moldvai vajda oláh aláírása).

P. S. Az portára szóló Nsgod levelét kalarásinktól mindjárást elküldettük.

Az pasa ő nsgához expediált Nsgod emberének valjon lehet-e bátorságos útja az pasához Havasalföldön által? mi inkább javallattunk volna országunk által való menetelét.

Külczim : Illustrissimo ac celsissimo principi domino domino Georgio Rakóczi, Dei gratia principi Trnæ, partium regni Hungariæ domino et Siculorum comiti etc. Domino domino nobis honorando.

h)

1655 máj. 30.

A havasalföldi vajda levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 183. l.)

i)

1655 jun. 1.

A havasalföldi vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsme princeps stb.

Az szent isten Ngodat minden jókkal, örvendetes napokkal áldja meg. Akarók Ngodnak értésére adnunk, hogy im mostan is minden rendbeli szolgáló népeknek az fejek közül válogattanak, kiket Ngodhoz és az bojerokhoz küldtünk, ily resolútióval, hogy valamennyin vannak és valaminemő minden levők, s valamiféle szolgálatból állók, de kicsintől fogva nagyig mindnyájan kezesek lesznek külön-külön nevezet szerént minden bojerokért, mind Kosztandin posztelnik uramért, s mind az többijértis egyen egyen, sőt nemcsak magokért az bojerokért, hanem ijastól fijastól mindenik bojernak az fiajikért is, és nagy erős hittel megesküsznek, s fogadják életekre fejekre, hogy soha többé rajtok olyan dolgot nem követnek, sem nem cselekesznek, csak jőjjenek haza és szálljanak s telepedjenek házokhoz, kiről Ngodnak zapiszt is, azaz úgymint kötés levelet csináltak és adnak, hogy ha többé ezt cselekednék, tehát az mit Ngod akar, azt cselekedje vélek. Azért Ngodat kérjük istenért is, más valami egyéb ne legyen az dologban, mert addég semmiképen meg nem szűnnek, mely miatt csak az isten tudja, mennyi nyughatatlanságot viselünk és búsult szível vagyunk. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben Ngodat. Datum in curia nostra Tergovista die prima Junii anno 1655.

Ilmæ Celnis Vræ

vicinus benevolus

(Az oláh vajda aláírása oláhúl).

Külczim: Ilmo ac Celsmo principi dno Georgio Rakoci stb.

k)

1655 jun. 1.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 184. l.)

l)

1655 jun. 1.

Mikes Kelemen levele Rákóczyhoz.

Ngodnak mint kglmes uramnak alázatos hűséggel való szolgálatomot ajánlom, s hogy az úr isten Ngodot kglmes uram minden dolgaiban szerencséssé tegye, szívből kívánván.

Az üdönek s viznek alkalmatlansága mia előbb be nem érkezhett, ma az vajdával kglmes uram szemben löttem s Ngod kívánságát megértvén, minden maga mentegése nélkül, valamint Ngod nekem poroncsolta, a szerént igiri magát: útját kglmes uram úgy rendeli, hogy 18. Junii okvetetlen Foxinál leszünk minden hadaival. Mivel peniglen vigyázásnak okáért, Szaroka, Hutju, Szucsva és Nemez tartománybeli hadait hon kellett hadni, az mint felszámláltuk lajstromból, közel tizenhatezeren leszen, de annak négyezerit kivettük. Azt mondja, hogy igazán megirhatom Ngodnak, legalább tizenkétezer emberrel leszen. Isten kegyelméből innen 7-ma megindulunk és az vajda útját ez szerént végezé continuálni. Innen 7-ma Lónyahidjához, 8-va Szép váras. 9-na Schjeihez, 10-ma Románvásárára, 11-ma Bakora, 12-da Rekeczyenre, és onnan az hol klastromot akar építtetni, oda akar menni.

Kglmes uram nekem nem tetszik az hadaktól való külön menetele, hogyha peniglen megváltoztatja azbeli szándokát ő nga, mingyarást megírom Ngodnak. Az vajda ő nga egyáltalában nem nyughatik az Constantin Postelnik állhatatosságában, Ngoddal szemben levén, Ngoddal magával beszél felőle. Az hadaknak Zakueshoz való szállítását, hogy mégis inkább ne híresedjék, az szerént rendelte ő nga. Siaus pasától minden órán embert várván, ha érkezik, mindjárást mind arról s mind pengig ha mi egyéb szükség kívánja, el nem mulatom Ngodot tudósítani. Isten Ngodot kglmes uram

sok üdeig jó egészségben tartsa meg és éltesse. Jassis, 1655. 1-ma Junii.

Ngodnak alázas
szegény szolgája
Mikes Kelemen mp.

Kegmes uram, Nagodnak mint kegmes uramnak alázasan jelentem, mivel felesed magammal kellett bejőnöm, valami költséget küldjön Nagod, mert bizony minden igen drága, melyet Nagad másoktól, kik itt járnak, megérthet.

Külcím: Az mlgos erdélyi fejedelemnek, ő ngának etc. nekem kglmes uramnak.

m)

1655 jun. 2.

A moldrai vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac cels. princeps, dne dne nobis honorande. Servitiorum nostrorum paratissima commendatione præmissa.

Tegnap úgy mint 1-ma Junii, minek utána az Ngod jámbor böcsületes szolgájával, az nemzetes vitézlő Mikesi Kelemen urammal szembe lőttünk volna, vönk el főarmásunk levelét, az mely levelében Hriza Szpatar uram levele volt includálva ugyan fő armásunknak szóló levél; mint írjon fő armásunknak, im levelét magyarra megfordittatván, ez levelünkben includálva Ngod kezéhez méltóztattuk, Ngod abból megláthatja, micsoda kérkedékséggel vadnak, de ha valami erejeket tudhatnák, nem volna csuda, ők csak az botnak árnyékával akarják éjjeszteni, az mely dolog felől sok írásinkkal Ngodat terhelni nem akarjuk; mi arra csak ilyen választat töttük, hogy mi megesküttünk nekik s ők is nekünk, és szövetséget kötöttük, az ki avval contentus nem leszen, az küldjön elsőbben újabb kötést tenni, mi azon az előbbi esküvésen megálljuk és contentusok is leszünk aval, de ha különben nem lehet, küldjenek ők elsőbben boerokat ide, s mi is küldink oda, mi evel halogattuk. Mikesi urammal lőtt beszélgetésünk; tudjuk, ő kglme Ngodnak voltaképpen megírhatta, kiből megértheti Ngod az előttünk álló dolognak állapotjának dispositióját és szabatt rendünket, hadainknak rendelését.

Ezután ha mi újabb híreink érkeznek, Ngodat tudósítani

el nem mulatjuk. Az úr isten Ngodat sokáig jó egészségben tartsa meg. Datum in civitate Jasz, die 2. Junii, anno 1655.

Illust. ac. Cels. Vestrae

amicus et vicinus benevolus
serv. paratissimus
(a moldvai vajda aláírása.)

Külczim: Ilmo ac cels. principi dno dno Georgio Rákóci stb.

n)

1655 jun. 2.

A moldvai vajda későbbi levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsme princeps dne dne nobis honorandissime.
Servitiorum sat.

Minekutána expediáltunk volna postánkat levelünkkel és az levelünkben includált Hriza uram armásunknak irt levelének pariaájával, vönk el ugyan nekünk szólló Hreza Szpatár levelét is, melyben írja ugyan mindazon szókkal, az mint armásunknak szólló levelének pariaájából Ngod megértheti, és szorgatják választ tételünkkel, és fő boérinknak követségben hozzájuk elbocsátásával, avagy szándékunkat nekiek megjelent-sük, mivel ő készek mindenképpen felelni. Mi ezen levelére is csak olyan választat töttük, mint az tegnapi armásunknak irt levelére, hogy ha az előbbi szüvetségben meg nem nyug-hatnak, küldjenek ő kglmek is Foxenig hűteles boerokat s mi is küldink addig és az ő kglmek boeri jüjjenek erre és az mi boerink menjenek tuva; mi ilyen végre kívánjuk azt ő kglmek-től, hogy még is halogassuk azt az dolgot, mert ha ők küldenek boerokat, nekünk isten segítségével oly szándékunk vagyon, hogy ne csak boerinkkal találkozzanak Foxennál, hanem személyünkkel is; noha ők eléggé fenyegetnek, de mi istent hijuk segítségül, és hejában való szovakat számba nem tartjuk, csak azon kérjük Ngodat, evel az dologgal ne késsünk, mivel elközelgetett romlásokat, mi csak egy bárányhoz sem nyulván az ő országokban, ők penyiglen vagy harminczig való által-jötteenek birodalmunkban tolvaj módjára és az embereket megköztötetvén, egy néhány lovakot is fosztottanak tőlök, az mely lovakban, úgy vagyon, vissza is adtanak, de még nállak is maradt; mind eddig is az mely cselekedetekért irt is (fő kamará)unk az szpatárhoz panaszóla s mi válasza jú, azt megértvén, Ngodat tudásitjuk. Mi elindulunk és Rekeczinyre sietünk menni, ott közel leszünk Ngodhoz, egy nap is elér-

jük Ngodat irásunkkal. Annak felette azon is kérjük Ngodat, méltóztassék poroncsolni az szélybeli főtiszteinek, hogy ha minket hertelenséggel háborgatni akarnának, avagy valamit próbálni azok az latrok, mellénk jűjjenek feles vitézljő renddel onnan az szélből, ne nevetessenek reánk gonosz el-lenségink, mindazok között nincs jobb az egy sietségnél, mert ők most rémült állapattal vadnak, immáron ennek csak végére kell mennünk isten segítségével.

Ezek után az úr isten Ngodat sokáig jó egészséggben hosszú életben tartsa meg. Datum in civitate Jasz die secunda Junii 1655.

Iltis ac Celdnis Vrae

amicus et vicinus benevolus
servitor paratissimus
(A moldvai vajda oláh aláírása.)

Külczim: Ilmo ac cels. principi dno dno Georgio Rakoci stb.

o)

1655 jun. 4.

Mikes Kelemen levele Rákóczyhoz.

Ngodnak mint kglmes uramnak alázatos hűséggel stb.

Most estve felé érkeztén Ngad postája az vajdához ő ngához, mingyárást engemet is felhivata, s az boérokot is, az kik tanácsi, begyűjtette. Most immár derekason concludáltunk. Isten kegyelméből holnap után, úgymint 6. Junii az gyalogokat és lövő szerszámokat megindítjuk és 7-ma az vajda is, az mint Ngodnak megirtam, megindúl. Isten segítségével immár neki bátorodtanak, és mentől jobban készülhet, úgy igyekezik, minden bizonynyal kglmes uram többen leszünk mü innen 15 ezer embernél, az tatár is 1000 leszen; holnaphoz egy hétre, úgymint 11-ma Junii mind az alföldi hadak tatárokkal együtt Zakoucson lesznek. Hogy az Ngod levele érkezék, már az agától Bucsákból megjött vala az vajda embere, ha kívántatott volna, azt írja, hogy egynéhány ezeret küldött volna, de kglmes uram, mivel hogy hópénzt kell nekik adni 1000 hotat (?) Az Ngod levelét is mingyárást elküldé Siaus pasának. Tegnap szintén asztalnál valánk az vajdával, hogy Costantin vajda 7 drabantot küldé az vajdához követségben, szörnyen sürgetik kglmes uram, hogy vagy megbékéljék, vagy peniglen ők immár el akarják választani egy felé,

mi válaszszaal ma az vajda őket elbocsátá, megértheti Ngodnak írott leveléből.

Kglmes uram azon szól az vajda ő nga, hogy Ngad, az mennyiben lehet, szorgalmaztassa útját. Kglmes uram, Ngod tudósítson, mennyi számú hadát bocsátja be ide. Mind ezzel az úr isten Ngodat tartsa meg jó egészségben. Jassis, 1655, 4-ta Junii.

Ngodnak alázasos szegény szolgálja
Mikes Kelemen mp.

P. S. Dési uram is holnap kglmes uram kiindúl, az hetmany lovát az fakót megvevé 180 talléron, többet nem vehete.

Külczim : Az mlgos erdélyi fejedelemnek ő ngának etc. nekem kglmes uramnak.

p)

1655 jun. 5.

Kemény János votuma a havasalföldi dolgokról.

Kegyelmes uram. etc.

Ez mostani állapotja az ellenségnek és az hadi ratio azt dictálja, az coniunctiót impediálják, s azon az részen próbáljanak pedig elsőben, melyet gyengébbnek esmérhetnek lenni. Az vajda dolgát nem szépíthetni úgy, hogy javalható legyen, mert ha az latrok állhatatosok az ő rossz dolgokban, ő és velle levők ha jámborok, miért nem az jóban. Stephánt igen félttem, mert alatta levőket is esmerem. Úgy van az az szoros kölhíd, kit Boros uram emleget, Mikes Kelemen is jól tud, valóban jó passus volna, de nem oláhnak való affélének observálása. Javallom, igen szívet vigyenek nekik, és Ngod kegyelmes parancsolatja szerint irtam Basa uramnak, kétszáz kopjást, száz lovas gyalogot küldjön Mikes uram mellé, úgy tettetvén, mintha több is menne utánok, az minthogy úgy fordulhat, meg is kell lenni. Mikes uramnak is megírtam, eleikben küldjön, de ha Egyedhalma táján leszen az moldvai had az Szereten túl, mig az Ngod hadainak hire beérkezik, az havaseliék bizony által nem mérnek az Szereten; innen pedig az hír érkezvén, két had közé nem szorúlnak, visszavonyódnak, amaz nyomán jühet; én nem tudom már, mit bizhatik ember az ott ben valókhöz, mind vajdához, bojerokhoz. Az leveleket bevinni, Mehedincz Kralyova táján lármákat csinálni nem kell késni. Basa uramék bár székes helyekben szállanának

ki ad 15. Junii, ha pedig valami reméntelen szükség kényszerít, talán nem ártana Ngodnak parancsolni, egyező értelemről ő kglmekkel cselekedhetnénk valamit in casu defensionis, minekelőtte Ngod és az hadak beérkeznének, mert had nélkül Ngodnak sietni nem alkalmas. Félek igen fogyotkozásból az munitio és szekerek dolgából is. Az úr isten Ngodat vezérelje és hozza jó egészségben. 1655. 5. Junii, Musnán estve.

Ngod méltatlan szolgálja

Kemény János mp.

Külczim : Az én kglmes uramnak az erdélyi mlgos fejedelemnek adassék.

q)

1655 jun. 5.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsissime princeps, dne dne nobis honorandissime.

Servitiorum vicinitatisque nostræ paratissima commendatione præmissa.

30. Maii és 1. Junii Ngod nekünk írott levelét ma úgy-mint 4. præsentis egyiket katonánktól, az másikat Ngod póstájától elvettük, írásit Ngodnak voltaképpen megértettük. A pasának ő ngának mi is minden bizonyost megírván az Ngod jó tetszése szerint, az Ngod Rácz György uramnak szóló levelével együtt sietséggel elküldettük. Indulását Ngodnak értjük, az mi dispositiónk is abból meg nem változik, hanem az mint Mikesi Kelemen urammal végeztünk, hogy az jövő hétfőn, ugymint 7-a új szerint innét Jászvásárról elindulunk és az fundált klastromra is utunk levén, ugymint 12. vagy tizenharmadik napján ott leszünk, ott is egy nap ha mulatunk, továbbra nem, onnan úgy alkalmaztatjuk magunkat, hogy harmadnapra Foxenre menjünk minden hadainkkal. Arra az napra, az melyre Ngod írja, okvetetlenül ott leszünk isten segítségével. Az mi az fizetett tatárokat illeti, nekünk még eddig nem volt, mert ha lett volna, Ngodtól nem titkoltunk volna, hanem így vagy, hogy látván ennek az latranságnak kérdését és országunk ellen való fenyegetéseket, irtunk volt Budzában tatár jóakaróinknak, ugymint Elli agának, hogy ha kivátnatnék, ne nehezteljen bizonyos számú tatárit mellénk bocsátani, az mely írásunkra ő kglme ilyen választat adatt, hogy ha kívánni fogunk, nemcsak bizo-

nyos számu tatárokat bocsát, hanem maga is személye szerint mellénk jű, ha kívántatik; nincsen is abban kétségünk: azért személye szerint hogy jűjjen, nem kívánjuk, hanem az híréért, úgymint őt vagy hatszázat kívánni fogjuk ő kglmétől és úgy alkalmaztatjuk jűveteleket, hogy mely napra mi Foxenra érkezünk, ők is oda érkezzenek ugyan arra az napra. Panna Szpatar uram kiment vala Ngodhoz, az mint megirtuk vala Ngodnak, és azután meggondolván, hogy jobb ő kglmének mellettünk lenni ő kglmének, (*így!*) jobb módunk is lenne ebben az dologban, mivel ő kglme tudja azokat az helyeket, küldettünk is volt ő kglme után, de kiment volt a Ngod biradalmában Bereczkre és azt mondatta, hogy ha ki talált menni, az háza népéhez is megyen be Brassóba, azután elhitük, az Ngod poronesolatjához alkalmaztatja magát; úti levelet adatott volt Ngod hármat erre az esztendőre, egyiket János deák kezénél volt, az ki mostis vagyon, az kettejének végére megyünk, hon vadnak. Az puttnai sztarosztinknak, hogy kész jó lovakat tartsanak, hogy mindjárást posták alá adhassanak ott az vidékben mindenütt és abból fogatkozás ne legyen. Isten jóvoltából az Ngod birodalma felől elközelgetvén, éjjel-nappal tudósítjuk mindenekről Ngodat, adja isten azt az áldott napat, melyen az Ngod mlgos személyét jó egészségben és jó szerencsés órában láthassuk, szűvünk szerint kívánjuk. Datum in civitate Jasz, die 5.* Junii, anno 1655.

Ilr ac Cels. Vræ amicus et vicinus benevolus

servitor paratissimus

(A moldvai vajda oláh aláírása.)

Külczim: Ilmo ac cels. principi dno dno Georgio Rakoci stb.

r)

1655 jun. 10.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsme princeps, dne dne nobis honorandissime. Servitiorum sat.

6-ta Junii Ngod nekünk irott levelét Lónayhidjára menő utunkban vőnk el és útban levén, az szálló helyünkig választat az Ngod levelére nem írathattunk. Radul kapitán megfogatását akarjuk mi is, ugyan nagy lator volt az. Isten mind kézben adja az Ngod gonoszakaróit, hogy Ngodra fenyegetőz-

* Először 4 az eltörölve s utánna úgy az 5.

nének kicsapni, hogy azt próbálnák, nem hihetünk, ha szintén megpróbálnák is, semmit sem árthatnak Ngodnak. Ngod minden bizonynyal elhiggye, mi hátokon leszünk, hogy ha erre mi felénk kezdenének indulni, hogy szaladjanak, mi utunkat fogjuk, közeljebb menvén, meglátjuk, mihez akarnak fogni. Mi Mikesi urammal azt javalljuk, Ngod bocsátaná egy bizonyos számu hadait az Ojtuzon bejűnni s velünk meg egyezni, sokkal inkább megfélemlenének az szélbeli kalarásság, mivel az mely embereiket itt tartóztattuk, csak akkor bocsátanók el: magyar hadat, s tatárt is látván, megmondának az szélbeli kalarásságnak és mindjárást elválnék egy felé dolgok, vagy ide hajolnának, vagy hátrább szállanak az derék hadakhoz, mert ha ők beljebb mennek, és az több latransággal egyeznek meg, ugyan meg akarjuk állani, ha Ngodnak útját fognának és ott bemenni nem bátorságos volna, jobb az Ojtuzon Ngodnak bejűnni az hadakkal, elég tágos út vagyon. Ha ezek az szélbeliek csapnának, azoknak csak fizetett hadainkkal is meg tudnók azoknak felelni, ha nagyobb erő nem jűne, ha penig derekosen reánk jűnének, Ngod legyen rajtok s minket el ne hagyja, noha nem tartjuk töllek, de jobb idején az dolognak eleit venni; mi hadainkat sok felé nem szakasztjuk, hanem az tartományokból Tikucznál poroncsoltuk, hogy gyűljenek; mi is már isten segítségével utunkat continuáljuk és Ngod felé sietünk és közelyebb levén, írásink által és emberink által Ngodat szüntelenül érvük és tudósítjuk mindenekről Ngodat. Az úr isten Ngodat sokáig jó egészségben tartsa meg. Datum ex Lónayhidjánál, die 10. Junii anno 1655.

Ilstr ac Cels. Vestrae

amicus et vicinus benevolus
servitor paratissimus
(Oláh aláírás.)

P. S. Az portára Ngod irott levelét elküldtük hiteles emberünktől.

Külczim: Ilmo principi dno dno Georgio Rakocy stb.

s)

1655 jun. 10.

Mikes Kelemen levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 192. 1.)

t)

1655 jun. 11.

Mikes Kelemen levele Rákóczyhoz.

Mint kglmes uramnak Ngodnak ajánlom alázatos hűség-gel való szolgálatomat stb.

Szintén Ngod 7-ma íratott kglmes poroncsolatjának elvétele előtt érkezett vala az vajdának Havasalfüldébül valami bal híre, hogy az szeméneknek fele az egész lovas haddal Foxenhoz szállott volna, melyről mikor szintén beszélgetnénk, annakutánna mintegy félórával az armás levele érkezik, melyben írja, hogy megértvén bizonyosan az Ngod hadainak érkezéseket, mindnyájan az hadak együvé, az Szelesen torkában szállottanak, s megporoncsolták minden embereknek, nem az erdőre, hanem az Duna szigeteiben minden marhájjokkal, jovokkal fussanak. Immár minden hadakkal az Egyedhalmi mezőn egyezünk meg, holnap isten segítségével Bevesthez szállunk, azután Bakoj mezőre, onnan Rekeccsénhez, s addig még mi hírünk ha érkezik, Ngodat éjjel nappal tudósítom. Még kglmes uram sem az pasától, sem az tatároktól eddig semmi újabb hírünk nem érkezik, az magyarok beérkezéseknek rettenetes nagy öröndetességgel való hírek vagyon. Itt kglmes uram az vajdával még eddig fizetett hadainál, Stephaneski Jasnaszri tartománybeli és kelligaturabeli hadainál több nincsen még, mintegy 3000 ezer embere, már, kglmes uram minden nap gyűlnek, csak már kglmes uram az Ngod kglmes dispositióját érthessük, Ngod hadait melyik úton akarja bevinni Havasalföldében derekason, az havasalföldiek az Zelesent javallják inkább. Az mi kevés lövő szerszám, német, és gyalogság velünk lészen, azt elbocsátjuk. Kglmes uram még eddig egy-egy szállás áll (?) előttünk. Mind ezzel isten Ngodot kglmes uram sok üdöig éltesse egészségben. Az Sabófalvi mezőn, 1655. 11. Junii.

Ngodnak alázatos

szegény szolgálja
Mikes Kelemen mp.

Hála istennek kglmes uram, az vajdával mink is szörnyen biztatjuk magunkot, most meghallván visszaszállásokat az hadaknak, azt mondja nekem kglmes uram: hej Mikes uram, ha el nem szaladtanak volna az ebek, az fejedelem ő nga szerencsejért csak megpróbáljuk vala ezeket, de oda is csak utána megyünk.

Külczim : Méltóságos erdélyi fejedelemnek ő ngának nekem kegmcs uramnak.

u)

1655 jun. 11.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Illustrissime ac celsissime princeps.

Servitiorum vicinitatisque nostræ stb.

7. præsentis Ngod nekünk irott levelét ma, úgymint 11. Junii az Szereten általkölteztvén Basa uram emberétől elvettük. Az mi az latrokat illeti, kik az levélvivőre támadtának volna, megkerestetjük, meg is büntettetnek érdemek szerint. Hogy Nsgod vitézlő rendet küldetett be, igen jól s helyesen cselekedte, bár az gyalagakkal együtt telnék ki ötszázra, mivel az puttnai tisztviselőink is azt írja, hogy az szélyben az szpatárral szemének is volnának egynehány százan, de mi azokkal sem gondolván, Istent segítségül híván, csak elmegyünk; Rekeczinhez menni nem késünk, Nsgodat szüntelenül tudósítani fogjuk. Boérinknak Nsgod szóló levelét kezekben adtuk és közönségesen az kapitányokkal és az vitézlő rendekkel elolvastatták. Az úr isten Nsgodat sokáig jó egészségben tartsa meg.

Datum in civitate Jasz, die 11. Junii, anno 1655.

Illustrissimæ ac Cels. Vestræ amicus et vicinus benevolus

Servitor paratus
(a moldvai vajda oláh aláírása.)

P. S. Érkezik más levelünk is porkalábunktól, hogy olyan hire jött, hogy az szélybeli kalarásság is mind az Zelesinre menjenek.

Külczim : Illustrissimo ac celsissimo principi domino domino Georgio Rakóczi, stb.

v)

1655 jun. 13.

Mikes Kelemen levele Rákóczyhoz.

Mint kglmes uramnak Ngodnak ajánlom alázatos szolgalatomot, hogy az úr isten Ngodnak minden ügyeit kívánta véggel boldogítsa, sziből kívánom.

Ngod 10. Junii iratott poroncsolatját ma reggel az román-vásári mezőn igen alázatosan vöttem, s annak végben vitelet tehetségem szerént igyekezem kglmes uram végben vinni. Szintén ugyanakkor érkezék Dabiza uramék levele is az szélybül, melyben írja, hogy az vajdának könyörgenének az montának (?), interponálná magát Ngod között(ök) s vinné végben az békességet, mely levelét Ngodnak az vajda kiküldi; ugyanakkor érkezének portáról is levelek, mely hírekről Ngod az vajda ő nga leveléből érthet. Az bizony dolog, hogy az szegény valóban búsul, kglmes uram, hogy Ngodot s mind ötöt sok solicitálásával indította erre az dologra Costandin vajda s másfelől az portának most meg azt irta, hogy szépen lecsendesítette ez dologot; csak Ngtok ne háborítaná fel az országot, melyről Ngoddal, isten szemben juttatván, akar beszélni. Mü kglmes uram ma ide Bakóhoz szállottunk, holnap Rekecsénhez, s azután egyedhalmi mezőn egyezünk meg az hadakkal. Pana szpotár is keglmes uram elméne Dabizához, hogy ha az békességről végezhetne. Engem kglmes uram megkérdvén, én kglmes uram azt mondtam, Ngod hire nélkül ahhoz nem tudok szólani; hogy már Ngod ennyi számu hadát megindította, ha békesség szerint Ngod fegyverét leteszi-e az vagy nem, Ngod kegyelmessége. Isten Ngodat kglmes uram tartsa meg jó egészségben. Az bakói mezőn 11 órakor, 13. Junii 1655.

Nagyságodnak

alázatos szegény szolgálja
Mikes Kelemen mp.

Ugyanez napról Jászból a vajda is írt levelet a fejedelemnek. Okmánytár 195. 1.

w)

1655 jun. 14.

A moldrai vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsissime princeps, dne dne nobis colendissime. Servitiorum stb.

Rekeczényben való érkezésünknek napját s óráját akarván Ngodnak megjelentenünk, im most úgy mint 14. Junii mi is ebédre ide érkezvén Rekeczényre, holnapig az míg Ngod jó tetszését meg nem érthetjük, addig nem indulhatunk. Annakokáért az Ngod böles elméjével ezt az előttünk álló dologot voltaképpen megfontolván Ngod, jelentse meg, hadd mehessünk elébb az Ngod poroncsolatjára és az mi feltett

akaratunknak czéljére. Az törökre Ngod semmit ne fundáljon, mivel nem egyebet keres ez dologban, hanem azt, hogy Ngodnak s mi nekünk valami botrányozást szerezhessenek és izgágát, és az havasalföldiákat úgy kívánnának, hogy mint az erős maczukát így alkalmazthassák előttünk magakat, és azt kívánnának s akarnának, hogy mi előttünk úgy mint az kőfal, így legyenek. Annakfelette ebből tetszik meg, minden akaratjok miben álljon, és szándékjok; azért Ngod ezt az dolgot az Ngod bölcse elméjével jó módjával jól megfontalván, ez levelünk megadó hűteles emberünk által Ngod az meg-egyezésünknek helyét és napját voltaképpen megjelenteni ne nehezteljen, hadd láthassuk mi is ehez az dologhoz jobb alkalmatossággal és módjával. De az törökre, az mint feljebb is írók, Ngod izenetekre és akaratjokra semmit ne fundáljon, mivel azt az mely dolgot mi akarnók végbenvinni isten kegyelmességéből, ő nekiek nem esnék kedvek szerint, hogy ha mi Ngoddal együtt erőt vehetnők azokon is. Ngod mindezeket az dolgokat az Ngod bölcse elméjével jobban megfontalván, voltaképpen ezen emberünk által jelentse meg, hadd tudhasuk az Ngod poroncsolatjához alkalmaztatni és az mi feltett czelunkhez látni; az törökre semmit ne fundáljon Ngod. Az úr isten Ngodat sokáig jó egészségben tartsa meg. Datum in Rekeczény die 14. Junii anno 1655.

Iltis ac Celsnis Vræ

amicus et vicinus benevolus
servitor paratissimus
(a moldvai vajda oláh aláírása).

P. S. Csak írása által jelentse meg Ngod, ne emberünk által.

Külczim: Ilmo ac celsmo principi dno dno Georgio Rakoci.

x)

1655 jun. 23.

A vajda levele Rákóczyhoz.

y)

1655 jun. 23.

Mikes Kelemen levele Rákóczyhoz.

z)

1655 jun. 26.

A vajda levele Rákóczyhoz.

(Mindhárom levél közölve Okmánytár 196, 197, 199. ll.)

1655 jun. 1.

Potocki levele Rákóczyhoz a segély ügyében.

Ilme ac celsme princeps, dne, amice et vicine mihi observandissime.

Binis literis ab Ilma Cels. Sua receptis, quod non responderim, cognoscet silentium non neglectæ et desidis intermissionis, sed illo tempore armis distentum, ac bellico cum hostibus fragore, judicabit. Nec etiam absque declaratione reg. Mtis, a quo negotia reipublicæ dependent, me respondurum facile sentiet, dum priores redditæ literæ mihi. Altera vero, dum Varsaviam abirem, absentem iam convenit in castris. Utræque tamen, quia optimi animi Ilmæ Cels. Suæ in reg. Mtem et rempublicam præbebant luculentum argumentum: mihi quoque amicas explicarunt benevolentias, eas gratissimo animo sum complexus. Postmodum firmatus iussu et declaratione regiæ Mtis, ut nomine eiusdem magnas referrem gratias, quod laboranti reipublicæ non solum imprecetur cum hostibus patriæ victoriarum cursus, sed etiam ipsa dextera promovere velit, submissis copiis et suppetiis ad exercitum nostrum, cupio de toto hoc statu armorum et suppetiarum de tempore, tractu et loco posteriores cum Cels. Sua conferre rationes. Desideratur tantum residentie modernæ locus; quod sim ignarus, quo reclinaverint isti Transalpini Moldavici motus Cels. Suam. Itaque hic tabellarius a me missus quamprimum explicaverit, quod intendo, non morabor altero nuntio et legato compellare. Qui pro dignitate regia et Cels. Suæ agat et solidet omnia requisita gerendæ rei. Nunc est necesse longiori non impedire calamo, sed apprecata cuncta felicitate, cum testificatione officiorum meorum vovere Cels. Suæ incolumes desuper successus. Otiniis, die 1. Junii, 1655.

Ilmæ Cels. Suæ observantissimus

amicus, vicinus et ad officia paratus
Stanislaus Potocki

Pal. Kio., supr. dux exercituum.

Bent a levélben külön papírszeleten: Quod tamen interest ad promovendum bellum et submittendas copias a Cels. Sua, libenter scire velim, et hoc animo teneo, quo tractu ad exercitus nostros progredi debent copiae Cels. Suæ, quo tempore expediri possunt, et quo in loco subsistent, quousque perceperint ulteriorem a me de suo procinctu et aggressu ad nos declarationem.

Külczim: Ilmo ac celsmo dno principi Georgio Rakoci, stb.

Jegyzet. A lengyel királynak ugyan ez ügyben junius elején írt levelét lásd Okmánytár 167. l.

1655 jun. 6. Lion.

«Hisee loci nihil præter tumultos bellicos. Sed verendum est, ne jam incidimus in ipsissimum bellum religionis.» Következik az üldözések részletes leírása Franciaországban.

(Egykorú Mednyánszky által készített másolat Orsz. Ltár.)

Havasalfölde megszállása.

a)

1655 jul. 5.

A havasalföldi vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac cels. princeps, dne, dne vicine et pater nobis benevole.

Servitiorum stb.

Három rendbeli Ngod levelét vettük, kettei 28. Julii* költ, az harmadik 30.* Julii. Előbbeni levelinkre való Ngod választételt értettük, Ngodtól fiúi jó akarattal vettük, hogy egyszersmind az választételkort atyai intését is meg nem vonta tőlünk. Ennek utána is azon jó akaratját fentartania Ngodtól szomszédságosan kívánjuk. Karákást azon latornak ismervén mi is, ki azelőtt is volt, az országgal marzárt irattatunk az rosz beste kurva fia megküsebbedettségért. Az haracsár elei-

* Így a datumok *junius* helyett.

ben is térdre esvén, az ország bojéri siránkozásokat kimondták, égyérte s vállalta is, hogy szolgál, hiszszük az istent, hogy meg fog gyalásztódni. Az kallarásoknak is jó szót adtunk, s jó szót is adunk, eddig is ha jó szót nem adtunk volna, az harácsnak semmi része be nem gyülekeztetett volna, mi csak azokkal segítettük magunkat, az kik magok jó akaratjokból jöttek, s inclináltak hozzánk, sőt még magok mondták, hogy ők megsegitnek, mert mi akaratunkan kül is több hópénzt adtunk nekik. Az kallariásoknak elei mind magok akaratjok szerint inclináltak. Csak Vaszil agát hozták emberink akaratján kül, orra elmetszetett. Csak mint holt, ha ugyan vesszszük eszünkben, élete is meg nem marad. Az gergiczei és plojestei, tergsori és russi kapitányok, bizonyos, hogy latrok voltak. Hrizikát ha beküldi Ngod, jó, ha pedig Ngod akaratja, hogy ott tartassék, az Ngod akaratjában álljon. Csak jövendőben mások hasonló példát ne kövessenek. Diykuly uram részről való kézírásunk hogy nem tetszik Ngodnak, mi csodáljuk, mert az Ngod adta compositio szerint van az is, mi mindazonáltal azon tenor szerint magyarul iratjuk le s Ngodnak kiküldetni el nem mulatjuk. Csakhogy késedelmes az ő kglmek házokhoz való jövedelek, mi pedig nem idegeni volnánk ő kglmének.

Vellisznius uramhoz hogy Ngod Ngod (*sic!*) fejedelmi kegyelmességét mutatá, Ngodnak köszönjük, maga is szolgálai alázatossággal veszi Ngodtól. Az Ngod portai postája mellett rendeltük magunk kallarássát is, bátorságnak okájért sijettettük is őket. Boros uram megmondta az izenetet, hitelt is adtunk. Ma az fizetett vitézlő rendeinket eskettettük meg, ő kglme is jelen levén az esküvéskort. Holnap ha isten engedi, kimenek az országra, maga az Szpatár és az ő kglme emberével ismét az kallarásságot esketik meg mind az Ngod hűségére, mind az miénkére. Az adónak egy részét tegnapelőtt indíttattuk, úgymint százhatvan erszénynyel, holnap is ha jün, velünk leszen, nyolczvanig küldünk, és haracsár után Orozesikban érik. Marad még hátra hatfan erszény, azt is utána küldjük mennél hamarébb. Iszteratit az Ngod írása szerint mi is úgy gondoljuk, hogy forral valamit, az minapiban írtak vala egy levelet, hogy ha megesküszünk, hogy meg nem jegyeztetjük, hozzánk jó: ha Ngod jovalja, mi megcselekedhetjük s meg is tartjuk. Megeskethetnének ugyan, hogy meg nem jegyeztettetjük, s ellenben pedig tartatnék jó órézet alatt, de ugy is az istent meg nem esalhatjuk. Szép szóval küldünk nénénkhez s magához is, az míg oda járnak emberink, jovalanók, hogy Ngod is küldené emberét Sciaus pasához, ha írásunkra megjönne, visszatérhetne az Ngod embere is,

avagy pedig ha odamenne, oly instructiója lévén, elmehetne. Mi azon leszünk, országunkat megcsendesítjük. Az cserlesi után levő latrok felől és az segesvári emberek károkról is irt Ngod. Dragoj felől Pávai uramnak irattunk, és azoknak károk megfordítása felől is. Mi Hrizika szolgáját nem találhatjuk, maga vátig kerestetjük. Besli Agasztól minemű levelünk jött, im Ngodnak his inclusis küldtük; mind az lovakat s mind pedig az pénzt Sciaus pasa vette tőle. Az levélből Ngod megértheti. Az pasának szóló Ngod levelét is im elküldtük Boros uram ő kglme láttára; az rukaiakhoz és dragoszlaviakhoz kegyelmességünket, elhigye Ngod, megmutatjuk. Az portáról mi leveleink jöttek, Boros uram kezében adtuk. Az szélyből is mi jött, azt is. Tartsa meg isten Ngodat. Datum in civitate nostra Tergovestya die 5. Julii, 1655.

Ilmæ ac Cels. Vræ

vicinus et pater-benevolus

(a havasalföldi vajda oláh aláírása).

b)

1655 jul. 16.

Boros János jelentése Rákóczyhoz.

Szolgálatomat ajánlom Ngodnak mint kglmes uramnak stb.

Kglmes uram csak e felől kelleték Ngodnak irnom, hogy mindenfelől hozzák az hirt, hogy az ország népe ismét gyülekezik öszve, mert kglmes uram, az lovas hadban semmi el nem vezett volt az harezkor; mind az boérok s mind az vajda s mind pedig az kik az Heriza vajdával voltak, azt mondják, hogy másfél ezer embernél több nem vezett, mind azokkal együtt is az, kik Dállya táján s Bukurest táján vesztenek, kglmes uram ez bizonyos, hogy az bukuresti, pluesti, girciezi s dállyai kapitánok mind öszvegyültenek, mind az szemién s mind az drabant tisztek együtt voltak, gyűlést töttek s újjobban öszveesküvén, azt végezték, hogy mihelt Ngod kimegyen innen Havasalföldéből, mingyárt felüljenek, öszvegyüljenek, mi reánk s az buérokra jűjjenek s ezt az Cosztantin vajdát is szablyára hányják mind az buérival együtt, valahol leszén, de Herizát keressék fel s ugyan ötet tartsák vajdának. Az mennyi ember elszaladott az harezról, mind oda gyülekezett ismét; az Duna mellé az Krájován alól, az Dunán túl is az kik költöztek volt, most mind visszaköltöztek s mostan is költöznek, de űk még azt nem tudják, hogy itt vagyon Heriza

kézben. A vajda s az buérok azon kérnek, hogy Ngod írna oda alá Barcsai Ákos uramnak, hogy oda fel az Silba az hegyekre szállátana bár csak ezer embert, s Ngod egynéhány parancsolatot küldene, az kit hordoznának meg az latrok között. Ngod így írná az parancsolatot: Úgy hallom, rosz emberek, hogy öszve akartok gyűlni, de én most ottbenlétemben megszántalak, hogy mind el ne vesszetek s az vajda is az buérokkal együtt könyörgött, hogy ne bántassalak, mert fejet hajtotok, de ha fejet nem hajtotok, ihon mingyárt innen az Silt felől egy rész hadamat beküldöm reátok; az mely hadaim ismét vannak Targavistyán, azoknak megparancsolom az moldovai haddal együtt (az ti feleségtek, gyermekeitek tudom jól mind, hol vannak Beseniába) s megparancsolom, hogy még az legkisebbik gyermekeiteket is fegyverre hányják, de ha fejet hajtotok az vajdának, senki nem bánt titeket. Kglmes uram szinte most érkezék meg az posta az portárul, onnét ez bizony jó hirt beszél, mert ötet böcsülettel megajándékozta az vezér, s azt mongya, hogy az porta úgy örül ezen az Ngod szerencsén, mintha ők verték volna meg az velenczéseket; én az leveleket bepecsételve Ngodnak kiküldöttem. Azért kglmes uram jó reggel vasárnap meginditom Herizát Kövér Gábor urammal együtt, négyszáz székely gyalogat adván melléje, mert az vajda s az buerok csak az Ngod gyalogját, az brassait s németet akarják hogy itt ben legyenek, az mely térszen ezer gyalogat bűvön; mert kglmes uram az fizetés közel felment tizennégyezer tallerra s igen sokalják, az adó is most vagyon rajtok, még eddég kglmes uram egy pénz sem fizettek, hanem hónapra hagyták, hogy okvetetlen hónap megfizetnek mind az itt való hadaknak. Én nem tudom bizony mit kelljen cselekednem itt, mert éhel hal meg az had, reám jűnek s azt mondják, hogy mind elszöknek ők, mert éhel meg nem halhatnak, hanem Ngodnak alázatosan könyörögnek, mint kglmes uroknak, hogy Ngod Brassóbul küldessen kenyeret, lisztet, hiszem kglmes uram annak az árrát megadják mingyárt. Én eleget tanitom az vajdát s az buerokat, hogy ha hol az várasokon s az Duna mellett vermet tudnának, bontanák fel, de ők semmit nem cselekesznek, mert abbúl az buzából (malmok vannak) megbűvülhetne az tábor kenyere; de azt látom, hogy mind az Kosztandi Posztelnik s mind az több buerok bizony éheznek, mert nekik is semmi kenyerek nincsen, hanem az kit Brassóbul hoztak volt. Kglmes uram, én az Ngod leveleit mingyárt elküldöttem az moldovai vajdának s magam is irtam mind az hetmannak s mind az Foxánnál levő ármásnak, azért ha mi bizonyos hireim lesznek, Ngodat éjjel-nappal tudósitom felölle. Isten Ngodat

éltesse kedvesivel együtt jó egészségben. Datum in castris ad Tirgovista positis, die 16. Julii, anno 1655.

Ngod alázatos szolgája

Boros János mp.

Külczim: A mlgos erdélyi fejedelemnek etc. nekem kglmes uramnak adassék.

c)

1655 jul. 17.

Boros János jelentése Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 206. l.)

d)

1655 jul. 18.

A havaseli vajda levele s Boros jelentése Rákóczyhoz.

(Megjelentek Okmánytár 208. l.)

e)

1655 jul. 19.

Boros jelentése Rákóczyhoz.

Szolgálatomat ajánlom Ngodnak stb.

Ngodnak mint kglmes uramnak e felől kelleték írnom, az török ma (az harácsér) tiz órakor jöve be reggel; én az Ngod parancsolatja szerint lovaít megláttam s meg is próbáltattam; de ott kglmes uram, igazsággal írom Ngodnak, hogy semmi ló nincsen, rosszak, hogy nem adnék valamit érette. Hirt penig sohonna most nem hallhatok kglmes uram, az föld népe, az jobbágyság tegnap kezdett mindenfelől szállani le hazájokban, de bizony még eddég kalarások s darabantok még eddég be nem inkináltak, biztatják ugyan az vajda s a buerok egymást, hogy azok is fejet hajtanak, de az mikor leszen, én azt nem tudom, mert én azt akar-nám, hogy mingyárt inkinálnának most. Az Ngod hűségére 38 buert esküttettem meg, ez levelemben ki is küldöttem Ngodnak hitleveleket, az többi is, ha megjűnek az kapitá-nokkal együtt, Pluestit, s Bukurestit s egyebeket is az fejet fejet

(sic!) mind megeskötöm s kiküldöm Ngodnak leveleket. Az Gyikul s mind az Praeda uram dolgát azon leszek, hogy végben viszem, mert mind az vajda s mind az buerok megigérték, hogy megselekeszik az Ngod parancsolatja szerént. Én az élő istenért kérem Ngodat, parancsoljon az brassaiaknak s ott körül valóknak, hogy hozzanak kenyeret pénzre, mert mind elszökik az katoná az éhség miatt, ha mindennap akasztatom is őket, mert ezek az buerok nem tudnak honnét szerzeni kenyeret, sőt magok is sokat éheznek. Ez az had, kglmes uram igen megéhezett, Ngod pedig az zsákmányt is tiltja tőlök, s nem is jó zsákmányolni hagyni őket, mert az föld népe annál inkább nem szállana haza; az vajda buerokkal együtt igen tiltja, hogy sohova ne bocsássam őket, s én nem is bocsátom, de az földet nem eheti meg, mert pinzen is bizony nem kaphat. Kérnek azon, hogy Ngodnak írjak, Ngod parancsoljon az moldovai vajdának, onnan Foxán felől az országokat ne vesztegessék, mert ha ők is összevgyülhetnek, ki tudja, jövőendőben mint lesz dolgok.

Isten Ngodat kglmes uram éltesse sok esztendeig jó egészséges, szerencsés életben. Datum in castris ad Targavistya positis, die 19. Julii, anno dni 1655.

Ngod alázatos szolgálja

Boros János mp.

Külczim : Az mlgos erdélyi fejedelemnek etc. nekem kglmes uramnak adassék.

Jegyzet Ugyan ez napról a havaseli vajdának két levele van Rákóczyhoz, közölve Okmánytár 211. s 212. ll.

f)

1655 jul. 27.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

..... pedig valljon miért nem szenvedheti ezt az kicsint, hanem még többel is terheli, melyeket mi nem érdemlettünk volna ő kglmétől, avagy honnan s kitől izgattatik mindezekre az dolgokra, avagy nem azok tőle? a kiktől az mi Ngoddal való tökéletes és feddhetetlen szomszédságunkat irigylük, látván az Ngod kegyelmes szemeivel reánk való tekintését, idegenséget akarnak közöttünk hozni mind az három ország között, s meglátja Ngod rövid nap, valamelyektől, de megújíttatik az előbbi gyuladás; mi senkit ki nem adjuk, de

rövid nap kijelenik. Az szélbeli tiszteink fülhegyvel azt értették, hogy valamelyiktől küldtetett emberek immár az harc után is általmentenek volna az mi országunkon által Zegine felé az kozákhoz, de mi senkire nem mondhatjuk, valamедdig isten azokban az küvetekben kézben nem adja, akkor bizonyost mondhatunk, ki dolga s ki is valljuk, de immár nem tudjuk, hanem mi is csak azt adjuk értésére Ngodnak, az mit nekünk is mások adják, nem szemmel s füllel látott s hallott dolog ez. Az lengyelek állapotját mi illeti, egyebet nem irhatunk Ngodnak, hanem tegnap hétfün, ugymint 16. præsentis ment el ezen által az királytól egy tatár küvet, az ki igen sietve megyen vala, itt is csak óráig is sem akart mulatni, mi végre, nekünk megjelenteni nem akarta. Az novai tatárság, azt mondják, az mezőségre szállott az jobb része az kozákok felől, kiktől úgy halljuk, az kozák igen megrémült volna tőlök s valóban félnének.

Az lengyelek készületek felől azt mondá ugyan az a tatár követ, a ki tegnap mene el ezen által Krimba, hogy szemével látott feles gyalogit az lengyeleknek, hogy alá jűnek volt az királytól az hetmanyokhoz és Ó-Kosztantina felé akartanak volt szállani, de elhittük, arra nem mehettek, mert az mint halljuk, az kozák hamarébb érte azt az helyet. Ezután ha mi újabb hirt érthetünk, Ngodat tudósítani el nem mulatjuk. Az úr isten Ngodat sokáig jó egészségben tartsa meg az mi szerencsénkre és szegény országunknak megmaradására. Datum in civitate nostra Jasz die 27. Julii 1655.

II. ac Cel. Vræ

amicus ac vicinus benevolus
servire paratus
(a moldvai vajda oláh aláírása).

Külczim: Ilmo ac celsmo principi dno dno Georgio Rakoci.

g)

1655 jul. 28.

A havaseli vajda levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 214. l.)

h)

1655 jul. 30.

A havaseli vajda levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 218. l.)

i)

1655 aug. 1.

Rákóczy levele az esztergomi érsekhez a havaseli hadjáratról.

Szolgálunk Kglmednek mint apánknak, éljen szerencsésen Kglmed.

Havasalföldéből szerencsésen kérkezvén, ezelőtt egy néhány napokkal irtunk Kglmednek, mely levelünk ha eddig nem is, de nem sokára, elhiszszük, Kglmed kezébe fog jutni. Mi most is egészségben, csendességben vagyunk. Tudja jól Kglmed, mi valamit nálunk lételekor mondottunk Kglmednek ő fgének Kglmed által ajánlott jó akaratunk felől, azért Kglmed orozája meg nem pirúlt, az mi részünkről, nem tagadhatjuk az akkori szókhöz képest ő fge részéről többet remélünk vala. Igértünk, jó confidentiát akarunk követni, és ha mikor oly dolgok occurálnak, el nem titkolván, aperiáljuk Kglmed által ő fgének; im annak is eleget teszünk, megnyitjuk szívünket az végre, hihesse el ő fge, nem azok az emberek vagyunk, kiket felőlünk az lator emberek kiáltanak, hanem olyak, kik az ausztriai háznak szolgálni kívánunk. Mert ha olyak volnánk, nem kívánnók az dolgoknak megelőztetését, hanem az izetlenkedésre való okok szolgáltatását szomjúhozva várván hallgatnánk, hogy többüljenek mindaddig, míg alkalmatosság szolgálván, teljes mértéket érne. Vadnak nyughatatlan elmék, kik már abban megrögzöttek, az mondás szerint: Quo semel est imbuta recens etc., úgy is halljuk, vannak azon s török abban fejeket, miként mi is injuriáltassunk, szegén hazánk szabadsági is szenvedjenek, kiknek, elhiszszük, ő fge szabadságot nem ad ugyan, de ha elkövetik s ő fgének idejében orvoslása fülébe nem juthat, az dolgok meglevén, orvoslása is késő kezd lenni. Az nagy emberek földi isteneknek mondatnak, de ugyan magok mindent nem láthatnak, se tudhatnak. Veseléni uram egyik, ki szokott természeti szerént soha egyességet nem kívánt, melyet proverbiumja is megmutat: Bellum me creavit, noha erre más felelet lehetne. Alájő Kassára, hogy az darab földet inkább megbántsa. Azalatt eshetnek oly dolgok is, ki vagy személyünket, vagy birodalmunkat kezdi illetni, azonkívül is eléggé meg lévén tőle bántódva. Az böcsületet mi nagyobbra böcsüljük életünknel, az tűzbe az mint nem hághatnánk, úgy kerüljük, ne vétsünk ő fgének. Azért találja fel ő fge módját, ő fge kezébe az emberek üstöke, legyenek ő fgének kezei rajta, azokkal kik

vele egy pórászon akarnak futni mind practikáiban, s mind penig nyelveskedésiben zaboláztassék, hogy szolgálhassunk vidám szívvel az austriai méltóságos háznak; mert félünk, ez ember miá mi naponkint több több boszúságot ne lássunk. Emlékezzék reá Kglmed, mit mondtunk Kglmednek: Pálfi Pál békességszerető volta mely hasznos lön ő fgének s birodalmának, ellenben egy alkalmatlan palatinus-tétel kárt tehet. Assecuráljuk mi most is Kglmed által ő fgét, valamig ő fge diplomáját megtartja, tartatja, nem vétünk, hanem szolgálunk ő fgének. És noha jó fülünkbe: Svéciában, Angliában követünk létele balogúl magyaráztatik némelyektől, mindazáltal az aranyhoz nem fér az rozsdá; így azok itéleti nekünk sem árthat; mert se ez által, se mások által ez óráig ő fge ellen nem tractáltunk. Jussion eszébe Kglmednek, midőn Kglmed több beszédek között jelenté s intimálá, ne küldenék idegen fejedelmekhez, királyokhoz, hogy avval is nyugothassuk ő fgét meg; azt mondók: annyit tenne az, senki ne lenne jóakarónk, magunk fejedelmi authoritásunkat, szabadságunkat lekössük. Mi titkon nem küldtünk. Akkor tájban indulván, mikor Klobucziski uram az gyűlésre, megmondottuk ő kglmének, ha szó leszen felőle, Kglmednek jelentse meg. Megmondhatjuk ő fgének, bizonyynyal higye el, nem ő fge ellen való dologban jár, új királyságában köszönteni akartuk, ismeretséget vetni, mi az böcsületet szeretjük, királyokkal, fejedelmekkel ismerkedni akarunk. Ezentúl is küldjük emberinket keresztyén királyokhoz s fejedelmekhez, de valamig ő fge császári kedvében megtart, diplomáit megtartja, tartatja, szájon ő fge ellen való dolgokban lakat leszen. Mi nekünk jó apám uram békesség kell, adott isten eleget, senkiét nem kívánjuk, magunk sorsával contentusok vagyunk. Ez írásunkat tulajdonítsa annak Kglmed, szível s nem szóval kívánunk szolgálni ő fgének. — Azért zaboláztassanak az nyughatatlan elmék meg. Nekünk jóakaró fiának parancsoljon Kglmed s éljen sokáig szerencsésen. Albæ Juliæ 1. Augusti 1655.

(Egykorú másolat.)

k)

1655 aug. 4.

Boros János jelentése Rákóczyhoz.

Alázatos szolgálomat ajánlom Nsgodnak. Isten Nsgodat jó egészséges hosszú élettel áldja meg,
Nsgd 30. Julii nekem írt levelét ma mintegy 9 óra táj-

ban vöttem reggel; én klmes uram értem, mit parancsoljon Nsgd, bizony nagy búsulással értem, noha klmes uram az kozák jövésének állapotja itt titokban ninesen, mert bizony vagyon.másfél hete, hogy nyilván beszílik, mert Sztroját (ki én velem az Duna fele jára) az vajda Stephán vajdához küldötte vala követségen, Stephán vajdának az a gonosz hire szintén akkor jött volt, Strojának Stephán vajda megbeszírlette, tégedet Cosztandi vajda követségen küldött én hozzám, ez-é az atyafiság én közöttem s Cosztandi vajda között, hogy mostan szép atyafiságot vetettünk s özveesküdtünk, más felől az Cosztandi vajda practikájából jú reám Mihály vajda az kozákokkal, hogy országombul kiverjen, s minden titkát Stephán vajda kibeszírlette az Cosztandi vajda követjének, Sztrojának; még azt is klmes uram, hogy az feleségét Erdélyben akarja küldeni. Ezt én klmes uram megírhattam volna Nsgdniak régen világosan, mert itt minden ember nyilván beszíli, itt titok ninesen klmes uram, de azt bizony én is keservesen hallom, hogy Braslavig jött az kozák, noha klmes uram ha Kameniczot szállaná meg is, minekünk az is nem jó volna ha megvehetné jövendőben; mert Kameniczbúl, klmes uram, Moldovát ő dirigálhatná, anélkül Erdélynek is akkor árthatna onnét, az mikor akarua; de az Isten azt nem adja úgy az mint ők elszánták magokban, de mégis az két lehetetlenség között filtem azt, hogy Mihály vajdát hozzák be Moldovában, mert az török (csak tartsa meg ő hozzá az hűséget), az pénzért mindent megeselekeszik. Így klmes uram, ha Mihály vajda talál Moldovában vajda lenni, bizony Kameniecznak megárt jövendőben is, még Erdélynek is nem javára volna; de itt ez a dolog bizony klmes uram titokban ninesen, még az a híre, hogy Ráskovánál tízezer kozák vagyon táborban. Klmes uram, én Peti mellé kalarásokat adattam s mindjárt elbocsátottam az portára, az Nsgdnak méltóságos levelét mindjárt elküldöttem Sciaus pasának két kalarástúl. Én klmes uram, az mint ennek előtte való levelében is parancsolt vala Nsgd az ötvenezer tallérnak megvétele felől, én azolta mindennap rajtok voltam, de klmes uram, ma az vajda Istenére, lelkire esküvék, hogy mához egy hétre huszonötezerit fogyatkozás nélkül megindítja; de én mind éppen kértem, Cosztandin Posztelnik elő álla, azt mondá az vajdának: vaj Nsgos uram, engemet rendeltél az fejedelemhez kimenni, ne menjek gyalázatos orczával ki, hanem az harmincz ezerének tegyük szerét, talám az húsz ezerért elvár ő nsga még egy kevés ideig. Erre így felele az vajda: az mire Isten segét, tegyük szerét s adjuk meg, mert jó helyre adjuk s apánknek adjuk, mert Isten után mivelünk ő nsga tött jól. Az vajda nekem azt mondá, hogy az adót is, ha

szerét teheti, most avval együtt küldi meg Nsgdnak, mind-avval együtt, a mennyivel többletette Nsgodnak az adót. De klmes uram az két lovon búsul nyavalyás, hogy szerit nem tudja hol tenni, hanem vagyon tizenhat lova s engemet hí akkor oda, hogy válaszsza közüllök, az melyik Nsgod számára való leszen. Klmes uram valamennyi fizetett hada vagyon az vajdának magyar, oláh, rác, német, lengyel, az öreg templomban ma mind megesküttem az vladikával együtt az ő vallások szerint Nsgd hűségére, holnap jó reggel az spotár, Bott István, ismét az Gyura hadából három lovas, ugyan az logofét leszen egyik, megindulnak Ploestre esketni, onnét Bozóra, Revnyikra, Girgiczére, mert ezek reá mentenek, hogy megesküsznek az Nsgod s vajda hűségére s az tersoriak megesküsznek, mert reá mentenek azok is, talám az dályaiak, kalugerianiak is meghallván ezt, azok is reá mennek s megesküsznek. Az mit Stratin felől énnekem parancsol s ír Nsgod, Stratin kegyelmes uram mind feleségestül gyermekestül Orosz-csikban vagyon, nem az Baltákban, Haszon aga írt volt felőle, hogy az vajda esküdjék meg, hogy az orrát el nem metszeti s haza jű ide házához, de az vajda akkor reá nem ment s azt mondják ők, hogy megirták Nsgodnak, mit cselekedjenek felőle, de semmi válaszok még eddég levelekre Nsgodtul nem jött, immár ma mindazon törődtek, micsoda mesterséget s útát keressenek benne, hogy haza csalhassák s holnap küldének mind Haszon ágához s mind Stratinhoz. De ők azt mondják, ha mostan az vajda ő nsga levelére haza nem jű, tudják azt, hogy prattikája vagyon Mihály vajdával: annakutánna osztán Nsgodnak írnak, hogy Nsgod írjon Seiaus pasának, ők is ugyan az Nsgod embereivel bocsátanak embereket s megírják, hogy az kozákkal annak az latornak prattikája vagyon, hanem adja ki s pénzt is ígérnek az pasának, mégis azon lesznek, hogy onnét kivegyék, mert most egyedül csak Haszon aga tartja az lelket benne. Az mi az ön állapotját nézi, én klmes uram affelől is megtaláltam az vajdát, de abban csak halasztást tön; azt mondá, hogy Bukurestre küld, meglátja, mennyire való leszen; én arra így felelém, hogy igaz, elég vagyon bizony ott; s azt mondá, hogy vött ugyan, de az templom számára vétettem volt.

Klmes uram immár megirtam volt eddég ezt az levelet, hogy hívata az vajda s fel kellett mennem, hát az portárul érkeztenek meg kalarási, azok meg azt az hírt hozák most, hogy által szállott az Dunán Stratin az Haszon aga cseflikiben, az pengig innen az Duna-parton vagyon, most pengig mindjárt elküldenek két emberséges embert, hogy kímeljék meg, ha ugyan az Haszon aga cseflikijiben vagyon-é;

ha ott talál lenni klmes uram, mindjárt negyven lovast csavargóképen reá küldünk s elhozzatjuk onnét. Most klmes uram, Breilla, Revnyik, Foxan, Bozoni, Ploesti, Girgiezei kapitányok s Tersoriai is egyszersmind jövének be estve az vajdához s mind együl egyig én hozzám, békéllettek szépen, én is az Nsgod szavával ajánlottam az Nsgod klmességét nekik; igen igen köszönték s holnap reggel az spotárral s az Nsgod embereivel együtt esketni visszamennek, az vajda is igen ajánlotta magát nekik sok szép szóval. En, tudja Isten, klmes uram, mind az Nsgod javára ingatnám az embereket, de eddég, tudja Isten, nem volt benne mód, mert senki sohonnan nem hódolt, mert ez a vajda s az boérok mindent az Nsgod fegyverével akartak végben vinni, minden kegyetlenséget bolondul, kiért bizony sokat feddettem vélek, de mihelt az ő bolond természeteknek békét hagyának, mindjárt igen szépen kezdének hódolni; bizony, klmes uram, sokat búsultam, az én írásomnak hitele Nsgod előtt semmi nem volt, hanem az ő bolond hazugságoknak, az ki kitetszik immár mostan, hogy ők mind hazudtak, de én igazat irtam. Itt semmi nagyobb szükség nincsen, mint hogy az német vitézeknek egy csep. kanótok is nincsen, hanem az Istenért kérem Nsgdat, mentül hamarébb kanóttal értesen minket, hiszem ha kanót nincsen, küldjenek jó három szekér kendert s ez a némettség egy nap elég kanótot csinál, mert, hála Istennek, klmes uram, én ezt úgy megpuskaporoztam, hogy elég puskaporok vagyon, ónat pedig annyit adtam kezekben, hogy harmad napig mind öntötték az golyóbist s elég golyóbisok vagyon, hogy (Isten kitül oltalmazzon) ha mi találna lenni, sok dolgunkat vihetnők végben, az magyart pedig úgy megkopjáltam, hogy ha az némettel együtt kiállétnám valahová s Nsgod is láthatná, helyén hagyná, hogy csak választott jó had.

Hogy Nsgod azt írja, hogy az hadat keményen tartsam; az mint lehet, úgy tartom, klmes uram, mint vitéz embereket szoktanak tartani, mert én velem még eddég újjat nem vontak, szómat megfogadták s meg is böcsültek, ha valamelyik latorságot cselekedett, csak meghagytam, hogy kezemben hozták s mindjárt kezemben hozták s vagy hármat fel is köttettem benne. Így klmes uram, mint Nsgdnak vitéz ember szolgálinak, tartozom én is igazságokban fejem fenn állásáig szolgálnom s igazságokban oltalmaznom, mert hivatalom is azt tartja. Klmes uram Pána Spotár egy tatár bakmat fakó lovat szerzett Nsgdnak, az kivel ma érkeztek s mindjárt megmutatta nekem, ha itilem-e, hogy ha Nsgdnak való, mert ő hízlaltatja s Nsgdnak kiküldi. Farkasán Raduly elküldött, klmes uram, még tegnapelőtt az lovakért; ha felhozzák, engem

mindenikre reá ültet, megpróbálom s ha Nsgdnak való leszen, mindjárt kiküldöm. Én, tudja Isten, ha valahol láthatnék Nsgodnak való lovat, kölesön kérnék pénzt (meirt én nekem nincsen) s mégis megvenném Nsgod számára. Hogy Nsgd parancsolja, az portárul jövő követekre vigyazzak, én igen is vigyázok, klmes uram, ezektül az most estve érkezett kalarásoktül is értekeztem, de semmit nem tudnak felöle, ha azután valamit érthetek, Nsgdat mindjárt tudósítom felöle. Az mi az ötvenezer tallért illeti is, elhigye Nsgd, hogy nyugodni nem hagyom az vajdát s nagy gondom leszen reája s az mit énnekem parancsol Nsgd, elhigye Nsgd, valakinek ismér engemet, hogy el nem aluszom, hanem az jó alkalmatosságot el nem mulatom. Hogy Nsgd az Segesvári levelét ide küldötte nekem, én abban az dologban eljártam s az vajdát boérral együtt igen meg busítottam. Comis Moyszint elő hívatták szemtül szemben s megparancsolá az vajda szemtül szemben neki, hogy eljárjon az dologban s kikeresse azokat az elveszett marhákat, de Moyszin így felele az vajdának: Nsgos uram negyven lónál többet kerestem én ki, megvagyon szörin, nadrágokat, patkót, csizmát az sátort is nem azért vötte el, hogy meg ne adja, hanem az elveszett marhával egyszer s mind megadja, de az vajda előtt azt mondá Moyszi, hogy ha 5 forintnál többet ér az sátor, az ő fejét üttesse el az vajda, s azért kellett ő neki gyalázódni az Nsgod méltóságos személye előtt.

Úgy végeztünk Moyszinnal együtt az vajda parancsolatjából, hogy Pávay Tamás küldjen hat embert az Havasra s mindent regestum szerént az kárvallott embereknek megadnak, hogy ha mindent ki nem találának, elegendő marhát hajtanak oda ki s mindaddég böcsültessenek, az még károk megfordúl az szegény embereknek abbúl az kihajtott marhából, Pávai Tamás uramnak megírtam, hogy emberét bocsássa be, mintegy hatot, az kiknek Moyszin adhassa kezekben regestum szerént az elveszett marhákat. Ezek után Isten Nsgdat éltesse jó egészségben, szerencsésen klmes uram. Datum in castris ad Targavistya positus, die 4. Augusti, anno 1655, hora decima vespertina.

Nsgdnak alázatos szolgálója

Boros János m. pr.

Külczim: Méltóságos erdélyi fejedelemnek etc., nekem klmes uramnak adassék.

l)

1655 aug. 8.

A havaseli vajda levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 221. l.)

m)

1655 aug. 9.

Boros János jelentése Rákóczyhoz.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Ngodnak stb.

Nagy hirtelen kelleték Ngodnak mint kglmes uramnak írnom, az estve hozának oly hírt, hogy mintegy három száz lovas gyűlt volna össze Bukurestnél az latrok közül, azért az vajda embere is Raduly Logofeth háromszáz lóval lévén ott, ő is csak elig szaladott el előttök. Ma hajnalban megint jött hat emberséges ember ugyan Bukurestről, s engemet az vajda s boerok felhivatának, s mihelt bemenék közikben, mingyárt megismerém, hogy: megijjedett ábrázattal vannak, azt mondák, hogy meg ismét jött emberünk Boros uram, de azt mondják, hogy megsziporodott az ellenség, s vannak öt-százan, hanem Kglmed írjon az fejedelemnek gyorsan s mind pengig Basa Tamásnak. Kijűvén az házból, utánam rugasz-kodék Péter deák, azt mondá, hogy: tagadja az vajda s boerok (súgva), de bizony az estve kétezerrel is többen voltanak immár, annak az hat embernek egyikét, ki az estve jött, megkerestetém, s az is az szerint beszíllé mint Péter deák, s mondá, hogy minden felől, honnét tíz, honnét hat, mind úgy gyűlnek volt akkor is. Kglmes uram immár Ngod megítilheti mint leszen dolgunk, azért Ngod gondot viseljen reánk, mind-azáltal az mire isten segét, mi is gondot viselünk magunkra s az mennyiben lehet, nem hagyjuk magunkat. Kglmes úram az moldovai hadnak nem bizhatunk, noha oda is írtam min-gyárt, mert ott semmi kész hada nincsen az vajdának. Kanót egy csepp is nincsen (nám sokszor írtam meg)* hanem Fogarasból ló terhiben hova hamarább küldjön Ngod; én Basa Tamásnak is megírtam, hogy az rukaji útra jöjjön s tartson halálíg, mert mi az rukaji utat nem hagyjuk, de mind-azonáltal ha nekünk való leszen, bizony megharczolunk

* Lapszálon Rákóczy Gy. jegyzete: 4 napja hogy írt.

véllek. Isten Ngodat tartsa meg jó egészségben. Datum in castris ad Targavistya positis, die 9. Augusti circa horam 8. matutinam anno dni 1655.

Nsgodnak alázatos szolgálja

Boros János m. pr.

P. S. Azt hiszem kglmes uram, tudta ezt az föld népe, mert tegnap az éjjel s ma is mind futnak.

Kívil: Az én kglmes uramnak erdélyi mlgos fejedelemnek adassék. 4 cito, 2 citissimo.

n)

1655 aug. 10.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 223. l.)

o)

1655 aug. 12.

Kemény János votuma a havaseli ügyekben.

Kglmes uram fejedelmem.

Alázatosan elvöttem Ngod méltóságos levelét az inclusumokkal együtt; az állapotoknak megnehezedésétől félhető. Az lengyelek segítsége dolgából az mentség kedvünk ellen is félő, fel ne lobbanjon, s ha leszen, pedig mind két Oláhországban fog lenni, az lengyelt harmad avagy negyed nap alatt várakoztatni nem ártana. Lucz után írni szükséges, ha az kozákokhoz mehet. Nekem tetszik, újabban írni az vármegyékre kellene, lennének oly készen, második parancsolatra mingyárt felülhessenek. Az székelységről pedig hamarabb érven, segíteni kell az Ngod odabe levő hadait. Gellyéneknek megírtam, meg ne induljanak. Én ez héten itt és Bükkösön várakozom, azonban Ngod kegyelmes parancsolatja megtanít. Kanót vagy egyéb fogyotkozásból én eddig semmit nem értettem; azt írák, ágyúpor volt az szekeren, s abból történek musquatához valót, onnat pedig haza is hozhatnak. Csak késő ne lenne, Fogarasból vihetnének, én is írok, de az posta hamarabb járhat. Az katonaság panaszolódik, az hópénzek messze vadnak deputálva, lovok most az katonáknak nyomorék, annál is inkább eláll, ha lehet,

hadd küldenék magok be. Jármí katonáira ennyire nem jött ki az pénz az új legényekre, mint ez includált jegyzésben Ngodnak alázatosan megküldöttem, méltóztassék Ngod kiadatni. Ha Ngod nem parancsol és disponál lövészerszámok, munitiók alá való szekerek, eszközök felől, s marhák felől, hatalmas fogytokozástól félő, sok csinálgatás is kellene, kötelek, lánczok, vas az ágyakhoz kívántatnék. Az úr isten Ngodat tartsa kedves egészségben. 1655. 12. Augusti Gerend. Ngod

méltatlan szolgálja
Kemény János mp.

Külczim: Az én kglmes uramnak, az erdélyi mlgos fejedelemnek adassék.

p)

1655 aug. 16.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsissime princeps dne dne vicine et pater nobis confidentissime.

Servitiorum vicinitatisque nostræ paratissimam commendationem.

Ngod levelét vettük fiúi jó akarattal, continentiáját értettük. Tanácsadásval hogy meg nem szünik Ngod, fiúi engedelmességgel vettük. Boros uram megmutatta Stéphán vajda ő kglme levelét, elhiszszük mi, hogy mazulságunkat akarnák az portán levő gonosz akaróink, de mi istenben vetvén reménységünket, az Ngod atyai jó akaratjában is, azért nem igen tartunk attól. Az hlmas császárunknak tartozó adónkat beinditattuk. Az vezérnek ő ngának az mivel tartoztunk, megküldtük, 30 erszény héja lévén valami ajándékozásért, azokat is holnap avagy holnapután megindítjuk. Az vezér ő nga emberi is itt vadnak nálunk, Stoja nevü kapikihánkat visszahivattuk hamis szolgálatjáért, Ngod meghallja, mint jutalmaztatik. Akárki mint szállja Ngod hadait az portán, azok meghamisittatnak, mert mihelt oda érkeznek bojerink az ország merzárjával, kit az belső divánban olvasnak, mentest meghamisittatik minden fecsegések. Karkasnak akarnók hogy ha megoldatnék élete. Az kozák hetmanytól hozzánk is jönnek követek, ki mivel jönnek, nem tudjuk, lassan hattuk meg emberinknek, hogy hozzák, ide való érkezéséig Ngodtól is választ várunk, tetszése Ngodnak mi legyen. Talán csak kémség, nem

bánjuk, mert most bizonyost vihet, talám kételkedve hitték az Ngod triumphálását; ha szintén érkezik is s követségét meghallgatjuk, de mi addig semmi választ nem teszünk, valamig az Ngod tetszését nem vesszük. Stephán vajda ő kglme levelét is ez levelünkben includálván, Ngodnak küldtük. Ngodtól mint keresztény bölcset ítéző fejedelemtől választ várunk. In reliquo Cel. Vram feliciter valere desideramus. Datum in castris ad Kalugèren positis die 16. Augusti 1655.

Ilmæ Cels. Vrà

vicinus et pater benevolus
(az oláh vajda oláh aláírása).

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino domino Georgio Rákóczi stb.

R. Gy. ke:ével: 1655. 19. Aug. A. J.

Jegyzet. Boros János jelentését ugyan ez napról l. Okmánytár 238. l.

q)

1655 aug. 16.

Boros János levele a brassai főbíróhoz.

Szolgálatomat ajánlom Kglmeteknek, isten sok jókkal áldja meg Kglmeteket.

Kelleték Kglmeteknek írnom kételenségből, hogy Kglmed bíró uram bár csak 6 avagy 7 száz embert bocsásson be Rukaj felől, afféle puskás százszokat, mert úgy megyen az hire, hogy magyar jű be Havasalföldre, oka ez uram, hogy az egész ország s föld népe fel akar támodni reánk, attúl penig nem kell késni, hanem mentül hamarébb úgy indítsa Kglmetek őket Rukaj felé. Ha Basa Tamás uram ott találna lenni, Kglmetek ez levelemet küldje oda ő kglmének, s ő kglme is arra jűjön Rukaj felé. Istennek ajánlom uram Kglmeteket. Datum in castris ad Kalugeram positis, die 16. Augusti hora 5. matutina anno 1655.

Kglmeteknek szeretettel
szolgáló jó akarója
Boros János mp.

Külczim: Böcsülletes neimzetes Hermán Mihály uramnak, brassai főbírónak és Pávai Tamás uramnak, nekem jóakaró uraimnak adassék.

r)

1655 aug. 19.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsissime princeps, dne dne nobis honorandissime.

Servitiorum vicinitatisque stb.

Tegnapelőtt úgymint kedden érkezék az mely emberünk az pasához ő ngához bocsátattuk volt, írásit s maga ajánlásit mielleti; mind azokat írásunk által is sem jelenthetjük meg Ngodnak, minemü nagy szeretetit és igaz jó akaratját mutatja emberünk által Ngod felől s mi felöllünk; mindazonáltal csak az isten az szűveknek megvizsgálója, ő nga igen erősen eskezik azon nagy esküvésekkel az ő módjok szerint, hogy tökéletes jó akaró apánk leszen ő nga, és igen jó emlékezettel volt Ngod felől is, ígírvén mindenben jó akaratját. Kosztandin vajda ő kglme felől bizony meghült az reménység onnan is, mivel ő ngától is mind gonosz szókat hallott felölle, és rút szidalmazásokkal is illette ő kglmét, félő, nem maradhat állapotjában, mivel igen fenyegetőzik volt ellene. Boros János uram mint írt volt legyen Ngodnak, az inclusa cedulában értettük, de mi együnnen is olyant nem érthettünk, az pasa ő nga semmi afféle dolgakat nem jelenti, és emberünk is semmit nem értett olyant; mindazonáltal mi csak azt tudjuk az mi megvolt, de a mi ezután leszen, ember nem tudhatja. Azért ezen is Kosztandin uram ő kglme dolgán nem keveset álmélkodunk, holott ő kglme embere hozta hirez, de ő kglme nekünk csak egy szóval is nem akarta megjelenteni; mi mind jót s mind gonoszt valamit érthetünk, egy óráig sem nyugszunk, hanem mentest értésére adunk mindent; ő kglme az olyant csak elhallgatja, mi az Ngod böles itéletére támaszszuk ezt is, ha csak ilyen hálaadással kell lennie hozzánk, mi az mint ő kglmének vagyunk, isten fenn, s megláthatja. Mi más csauznak jüvetelét nem tudjuk, hanem az, a ki felől ezelőtt is írtuk vala Ngodnak, hogy az adóval szorgalmaztatni jött volt egy, és mi az adót akkor el is inditattuk volt; hanem szintén akkor érkezvén az kozákok híre, az az csauz innét elindulván, postán ment és értésére adván az portának s mind penig az vezérnek is, az vezér esmét visszaküldette postán az pasához és mi hozzánk is, hogy bizonyosobbat vigyen, és kallarásinkkal együtt az pasáig jüvén, az pasa megértette volt ennek az mi emberünknek ő ngához expediálta-

tását, és ott marasztván mind az csauzt s mind az portai kallarásinkat is, azonban az innét bocsátott emberünk is oda érkezett és csendesebb hirt vivén oda, az csauzt visszabocsátotta ő nga, kallarásinkat is. Erre az vezér ő flge azt is izente volt az pasának: miért hogy nem visel jól gondot ezekre az országokra, mivel ő ngára bizattattanak és miért hogy nem tudósítja ezeknek állapotjuk felől. Ezeknél többet mi ez dolog felől semmit nem értettük. Costandin vajda ő kglme felől bizony meghült reményben vagyunk, mivel már bizonyosan megértettük egynehány rendben, hogy ez elvégezett dolog, ő kglmét állapotjából kipromoveálnák, igen is nehezteli az porta reá. Egy talpiczin, az ki a czédulákot hordozza az vezértől az császárhoz és az császártól az vezérhez, az is bizonyosan mondatta emberinknek, elvégezett dolog immár az, mivel igen nehezteli mind az porta ő kglmére, azt mondván, micsoda ember lehet, hogy országát így rontja s pusztítja; még ezt is mondták, hogy az lövészszármakat, kit ott nyert Ngod, ő kglme akarattjával volt és ő mestersége, hogy Ngod kezéhez esett; tractálnák volt ezt is, micsoda nagy kárával vagyon ez az portának, hogy annyi lövő szerszámjait Ngod elvitette, az mely lövő szerszámok az fényes portáé volt és bizonyosan elhiheti Ngod, hogy Ngodra is igen neheztelt az vezér, úgy annyira, hogy ha valami tehetsége lett volna, csak alig ha Ngodat is nem háborgatta volna; de minthogy tehetsége nincsen, csak el kell szenvednie. Ngod az mint legjobban feltalálhatná az Ngod böles elméjével, már azt küvetnök avagy esmét írnók mind mi s mind Ngod az portára olyan mazarokat, hogy Kosztandin vajdát megtaltalmazzuk omnibus viribus és más vajdát nem szenvedjük, avagy az mint Ngod elméjével feltalálná; ugyan istentelenség is ez, hogy oltalmazni nem akarják más ellenségektől ezt az két országot, avagy azt is mondanók, tehetségek is hogy nem volna, hogy megsegítsék: hát promoveálni és rontani miért vadnak készek, holott az magakét triplummal veszik ezeken az szegény országokon. Immár mit még is akarnak velünk, hiszen az ő részek felől egy napon is mind elveszthetnek s oda lennők mind országotól; immár ha nem segítnek, ne háborgatnának; hiszen minket mennyin killják (*így: kinálnak h.*), hogy ő tőlök elszakadjuk és azokhoz álljuk s megtaltalmaznak, de mi ezt nem cselekedtük, nem is cselekszük. Kosztandin vajdával mit kell cselekedni, Ngod irjon választ hamarsággal, hadd tudjuk mi is. Valami nuszt bélések felől paronesolt volt Ngod, hogy küldenők, de bizony akkor nem vala, hanem most jüttenek valami árosok, és azoknál találkoznék igen igen szépeket, de bizony drága is, mert az

egy béllésnek az ára felmegyen ezer tallerra is, de felette szép, hogy szebbet, azt mondhatunk, nem láttuk, az portán kész pénzen is ezer kétszáz talléron is meg nem vehetni, hanem ha Ngodnak tetszenék így, mi az Ngod számára megvennők és ki is küldenők. Azért Ngod poroncsoljon felölle, mit kellessék cselekednünk, megveszszük-e így is, avagy nem. Valami portai Ngodnak szálló levelek érkezének, melyeket Ngodhoz küldeni el nem mulattuk. Im az kozákok felől ilyen hírünk érkezék, hogy ma holnap derekason környülveszik Kameniczát, hogy az mi országunkban valami kárt tennének, még eddig semmit nem töttek, az hettnány meg is poroncsolta nekik, hogy az Szereten által innét egy is se (*igy*) költözzék; nem tudjuk ezután nyúlnak-e valamileh az mi országunkban vagy nem; reménségük ez volna, hogy nem nyúlnak, holott küvetink is mennek hozzájuk, ma oda érkeznek küvetink az Ngod küvetjével együtt. Az tatár khám, bizonyosan írhatunk Ngodnak, holnap, úgymint pinteken 20. Augusti új szerint felül személye szerint is. Ezután ha mi újabb hireink lesznek, Ngodat tudósítani el nem mulatjuk. De reliquis eandem Ilmam principalem Dnem Vram diutissime feliciter valere ex animo precamur. Datum in civitate nostra Jasz die 19. Augusti anno 1655.

Ilmæ ac Cels. Vræ
amicus et vicinus benevolus

servitor paratissimus
(a moldvai vajda oláh aláírása).

Külczim: Ilmo ac celsmo principi dno dno Georgio Rako ci,

s)

1655 aug. 21.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Illustrissime ac celsissime princeps, domine domine nobis honorandissime.

Servitiorum vicininitisque nostrorum paratissima commendatione præmissa.

Az itt való hírek és állapotok felől azt írhatunk Nsgnak, ma szeredán, úgymint 21. præsentis vőnk el az szorokai tisztviselőinknek levelét, avval együtt boérunkét is, az mely boérunkat oda az szélyben vigyázásnak okáért küldettük volt, kiben írják annak az gonosz dusmányunknak Chmielniczkynek erre fele való serény jövetele felől, szintén Breszlavig ér-

kezett, az mely jövetelének bizonyos dispositiója így disponálta, hogy az jövő pinteken innen felől való szélyben szállhasson az Neszter partjára; hirdetik ezt, hogy Kameniczot jönne víni, némelik esmét azt mondják, hogy az tatárok ellen akarna menni, nekünk pedig egy meglítt jóakarónk azt adja értésünkre, hogy úgy vigyázzunk magunkra, mert ezekre egyikre sem megyen, hanem végezett szándéka ez ő neki, hogy csak reánk csapjanak: mondják, hogy nagy erővel jünne, muszka had is sok volna vele. Azért ez dolog így levén, mi evvel az szegény országgal hava tudjuk lenni, avagy evvel az elbággyodatt kevés számú hadainkkal ellene állhatunk-é? melynek jobb része az lovasának is gyaloggá maradt. Ez az egész nyáron csak alig épülhetnének meg, dusmanyunk pedig iszonyan siet reánk, hava lenne más felé, nem tudjuk, hanem mi esmét csak az Nsgod szárnyai alá kell sietnünk. Annakokáért kérjük Nsgodat, vigyáztasson jól Nsgod s hadait, az innen való szélből ne távoztassa, mivel olyanok ezek, mint ragadozó farkasok; látván reánk való jövetelét, mi is házunk népünket által költetettjük az Ngod birodalmába, mi magunk is arra vonakodunk. Isten, a ki mindeneket tud s lát, szégyenítse meg őket, ha reánk szándékozott; bízunk Istenben, azután az Nsgod szerencséjében, csak Isten megsegényítheti azokat is Nsgod keze által, mint az több ellenségét is. Az úr isten Nsgodat szerencsésen boldogul tartsa meg, szűvünk szerint kívánjuk.

Datum in civitate nostra Jász, die 21. (*kimaradt aug.*)
estve anno 1655. (*ez a datum s. r. van*).

Illustrissimæ Celsitudinis Vestræ amicus et vicinus bene-
volus

servitor paratissimus
moldvai vajda aláírása.

P. S. Hogyha arra szorulunk, hogy házunk népét az Nsgod birodalmára kellenek bocsátanunk, lehessen bátorságos kimenetele az Nsgod birodalmába.

P. S. Az lengyelek mi korban legyenek, semmit sem halunk készületek felől, nem értjük, mintha régen megholtanak volna; az hatmányok, úgy halljuk, csak esznek s isznak, sem mire gondot nem viselnek.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino dno.
Georgio Rakóczi, stb.

Jegyzet. Buday Péternek ugyan e napról a fejedelemhez írt levelét l. Okmánytár 230. l.

t)

1655 aug. 21.

Boros János jelentése Rákóczyhoz.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Ngodnak mint kglmes uramnak, isten Ngodat jó egészségben hosszú élettel áldja meg.

Kglmes uram ma kilencz órakor lőnk szemben az kozák követtel, azért én minden követségét meghallgattam az vajdával együtt, de ennek csak kimség s csalárdság többire dolga; azt kíváná, hogy ezt az Szmill papját kísértesse el az vajda túl az Dunán, hogy mehessen Custantinápolyban az patriarchához, egy tökéletlen görög hordozza, s aval együtt; az főkövet megint azt kívánja, hogy az vajda esküdjék meg s hitese legyen Szmillnek boerival együtt, anélkül ismét, hogy egy boerját küldje oda Szmillhez, s ott ismét végezhesseken ujobban mintend derekason; de kglmes uram ezek semmi választ nem adnak nekik, valámig Ngod meg nem írja nekik micsoda választ adjanak, maga mi elvégeztük az vajdával s boerokkal együtt, micsoda választ adjunk nekik, mert az válasz ez lött volna, hogy mi török császár hivei vagyunk s megtanáltuk török császár urunkat, hogy ezek az latrok feltámodtanak, török császár úgy paranesolt az erdélyi fejedelemlnek, hogy ezeket az latrokat üzze ki az országbúl, s minket állétson helyünkben, s azt cselekedte ő nga az erdélyi mlgos fejedelem; hogy azt az nagy jót cselekedte velünk, mind az vajdával együtt mi megesküdtünk ilyen formán, hogy valamit ő nga mi nekünk fog parancsolni, mindenekben ahoz tartjuk magunkat, s azt cselekeszszük, s az országban levő vitézlő rend is mind megesküdt ő ngának. Szmill küldjön oda az erdélyi fejedelemlhez, ha ő nga az erdélyi fejedeleml megeskeszik, mi is úgy megeskeszünk, de mi az erdélyi fejedeleml hire nélkül bizony semmit nem cselekeszünk; evel bocsátották volna el kglmes uram, de az Ngod hire nélkül ugyan nem bocsátják. Kglmes uram az pap s görög felől most parancsoljon Ngod énnem, mit kelljen cselekednem, mert kglmes uram azt mondja az Stéphán vajda embere, ki őket ide kísérte, hogy ennekelötte is egyszer ez az pap s görög mind Bosznaországot, az egész Törökországot, Bolgárságot, Rácságot titkon eljárták, s az muszka császár s kozák hethman hűségére eskették, anélkül azt mondja, hogy svecusokkal is végezések vagyon; ennek az papnak az szemiből is

minden latorság kinéz, maga talpig fekete virágos bársonyba, veres karmasin esizma lábába; az mennyi practikája az papnak vagyon, de az görögnek (ki véle vagyon) hét annyi tökéletlenségét s practikáját látom lenni, higgye Ngod, hogy lator két ember ez együtt, elméjek is vagyon annyi, mint akár hol két embernek; immár Ngod énnekem mit parancsoljon felölle, én azt cselekeszem; az portára is mingyárt megirta Cosztandi vajda az fővezérnek kívánságokat, Sciaus pasának is azon szerént, de az főkövet igen együgyü ember, s mingyárt visszamenne holnap is Szmillhez, csak választ adnának neki, de még Ngod választ nem ír nekik s énnekem, de addég el nem eresztik; kglmes uram az mely czédulát nekem írt volt Ngod e felől az pap felől, én ezt mind görögöstül Ngodnak kezihez kerithetném, csak Ngod parancsolja, de én azt bizony se az vajdának, se Cosztandi posztelniknek meg nem mertem emliteni, mert ők görögök, ma is láttam, hogy Cosztandi posztelnik kezit fogá az görögnek, megesókolá az kezit, s commendálá nekem, hogy minemü emberséges jó ember, s nagy elméjü ember. Azért én mindenekben az Ngod kglmes parancsolatjátúl várok; bizony kár volna elbocsátani az beszte hitetlen kurvafiait innét. Küldöttem kglmes uram az rosnyai bíró keziben, kit az vajda adott, húsz tábla ónat, küldöttem ismét ugyan azon bíró keziben, kit magam szerzettem, 15 tábla ónat, Gaudi uram is, kit maga szerzett, küldött tíz táblával Brassóban, de ő kglme azt mondja, hogy az Ngod szolgálatjára ő azt az maga németinek tartja, immár Ngod kegyelmessége; azon leszek kglmes uram, hogy még báresak húsz táblával szerezhessek, az a húsz tábla, kit adott, 12 mását nyomott; négy agarat küldöttem Ngodnak, egyiket Tarsok Péter, másikat Sas István adta Ngodnak, az kettei enyim volt s én küldöttem Ngodnak. Isten Ngodat éltesse jó egészségben. Datum in castris ad Targavistya positis die 21. Augusti anno 1655. hora 10-ma meridiana.

Ngod alázatos szolgálója

Boros János mp.

Külczim: Az méltóságos erdélyi fejedelemnek etc., nekem kglmes uramnak adassék.

u)

1655 aug. 23.

Konstantin posztelnik levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsissime princeps dne dne mihi clementissime.

Humillimorum servitiorum meorum in gratiam Cel. Vrae objectionem.

Hogy az úristen Ngodat szerelmesivel kívánsága szerint való sok jókkal szerencsés hosszú élettel megáldja, szíből kívánom.

Ngod méltóságos levelit vettem ma regvel engedelmes-séggel, parancsolatját értem; én kglmes uram az csendességet s békességet igen szeretem, azért azon is leszek, hogy megcsendesedjenek, elhiszem, hogy az több atyánkfiai is elunták az nyughatatlanságot, rá mennek az Ngod tetszésére. Két jó lovat értettünk az Dunán túl egy helyett, az szpatár maga szolgálit küldte érettek, kik ha megérkeznek, kihozom magam, de ha nem, az egyszer mineműek lesznek, Ngod kegyelmesen vegye. Azokat is kiküldik utánunk. Csak érthessen az vajda ő nga jó lovakat, azon leszen, hogy Ngodnak gyakortább kedveskedjék. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben Ngodat. Datum in Tergovistya die 23. Aug. 1655.

Ilmæ Cels. Vrae

addictissimus servus
semper paratissimus
Constantinus Posztelnik mp.
(Oláh irás.)

P. S. Én kglmes uram nem felejttem el az Ngod kegyelmes jó akarattját, az ki elfelejté, az istentől is legyenek bár elfelejtve azok.

Külczim: Az méltóságos erdéli fejedelemnek ő ngának nekem kglmes uramnak adassék.

Jegyzet. Ugyan ez napról a havaseli vajdának levelét s Boros János jelentését Rákóczyhoz l. Okmánytár 231. s köv. ll.

v)

1655 aug. 23.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac cels. princeps, due dne nobis honorandissime.
Servitiorum sat.

17. praesentis az Ngod mlgos székéből Fejérvárról nekünk írott levelét Ngod postájától elvettük. Az kozákok Kameniczát csötörtöken kezdettenek derekasabb víjni, nem tudjuk, mint válik dolgok. Az fő lengyel hetmany Szorokára háromszáz gyalog németeket küldött volt, hogy az mi országunkon által Hotinnál általkeljenek Kameniczba, de későre jártanak és be nem mehlettenek, mivel az kozák akkor környülvette volt Kameniczát; az mű küvetünk Lutts István urammal pinteken mentenek által az Neszteren, az nap szemben is lehettenek az hetmanynyal az pasa ő nga emberével egyetemben. Az mely lengyel hettman embere hozza volt azt az háromszáz németet Kameniczba, az azt mondatta volna, hogy most újlag küldött volna az lengyel király az sveciai királyhoz, ha meg akarna békélni velek jó akaratok szerint, Prussiát, Inlandiát és Szamogicziát oda engedik, még Danczka is igiretben volna, hogy azt is odaadnák, az svékusok királyának is leteszi, és örökké annak ne irassa magát. Az a hetmany embere azt beszélgette, bizonyosan mi nem irhatjuk, ha igaz leszen, rövid nap bizonyosobbat irunk Ngodnak ez dolog felől. Az hadak dolgát mi illeti, az fő hettmant Glineny nevű helynél mondják lenni mintegy kétezer lovassal és gyalagakat is gyűjtett volt, de azt mondják, akár mint igyekezzék gyűjteni, de hét vagy legfellebb nyolcezer embernél gyalagokkal együtt nem gyűjthet, az penig nem igen sok. Az Polni hettmany az királyhoz ment, nem tudjuk mit vihetnek véghez. Tegnap szombaton érkezének hozzánk az kozák hettmany emberi * másodmagával mintegy küvetsigképpen és hogy élést is vigyenek, de vettük eszünkben dolgait, hogy csak kuldulni akarnak ezek is. Annakfelette vettük eszünkben ilyen dolgot is, hogy valamint az kozák nem nyughatik az muszka társóságában, hanem el akarna tőllök szakadni és inkább az svecusokhoz állana, mivel ez az svecus király embere is, a ki ezen mene el az hettmanyhoz, ki felől irtunk is volt Ngodnak, hogy ezen által kényszerített menni az kozák

* Itt a szövegben kitérülve: egy Vihovszki nevű.

hettmanyhoz, az is ugyan azt beszélé, hogy abban volnának mind az kozák s mind az svecus. Ha az muszka ezt eszében veheti, nem kéttlük azon, hogy igen nagy baja ne legyen az kozákoknak töllök. In ez az Vihovszki is, az hettmany embere alattomban azt izente, hogy mutatnók az hettmanyhoz valami jó akaratumkat és küldenók valami élést azoknak az sidóknak (tudniillik azoknak az muszka vajdáknak), azért erről is eszében veheti ember, hogy nem igen jó szível vadnak hozzájok, ha sidóknak mondja. Az tatár chám, bizonyoson értettük, az elmúlt pénteken, ugymint 20-dik aug. személye szerint is felült. Ezután ha mi újabb hireink érkeznek, Ngodat tudósítani el nem mulatjuk. In reliquis Ilmam principalem Dnem Vram quam diutissime feliciter valere ex animo precamur. Datum in civitate nostra Jasz die 23. mensis Augusti anno 1655.

Ilmae ac Cels. Vrae amicus et vicinus benevolus
servitor paratissimus
(a moldvai oláh vajda aláírása).

P. S. Az estve érkezék az chantól ő felgétől egy Dedes nevű aga, a ki Lengyelországban megyen, hogy az lengyel hadat meglássa, hol s mi állapotban vagyunk. Noha mi megmondtattuk hogy neki, hogy az lengyelnek semmi oly derekas hadak nincsen, de ő nem hadta magát arra, hanem ugyan oda akar menni, hogy szemével lássa. Bizony mi elég nyomorultul vagyunk, hova lenni soha nem tudjuk; im az kozák hettmany emberi is ide járnak élést venni, mi pedig az török s tatártól kell függünk, és hozzájok kell hűségünket tartani, az pasa ő nga irtón ír, hogy segítséget adjuk az tatárnak, az chan is felettébb solicitálja, hogy az mi segítségünk adásából meg ne fogyatkozzék, hova lenni nem tudjuk, mert úgy annyira búsulunk, lelkünkre mondjuk, inkább az halált kívánjuk, hogy nem az életet, jobb lett volna ha mindenestül régen elsőedtünk volna, hogy annyi bút ne lássuk, mert még az kiket ezt az országot szaladta is, átkozunk, látjuk, egyéb nem lehet az dologban, hanem az házunk népét csak el kell küldenünk oda Totros felé és mi csak könnyű szerrel lóháton maradunk itt, mivel látjuk, semmi úton módon megmaradásunk nem lehet, nyugodalmunk éjjel nappal sincsen, elmünk is szintén elváltozott és az mit cselekedni nem tudhatjuk, olyan állapotban vagyunk, mint az mely bárka az tengeren veszedelemben fordul.

Külcím: Az méltóságos erdélyi fejedelemnek etc., nekem kglmes uramnak adassék.

y)

1955 aug. 28.

Boros János jelentése Rákóczyhoz.

Kglmes uram alázatos szolgálatomat ajánlom Nsgodnak stb. stb.

Kglmes uram az kozák követek állapotja felől az-mit Ngod énnekem parancsol, hogy megeskessem, itt mi nekünk az nem tetszik az vajdával együtt, mert az kozákok szintén mérgesen haragusznak ám Ngodra, s az Ngod országára; így kglmes uram, ha itt vesztegetjük az hiteltetéssel őket (mert ők, ha fegyver alá nem vetjük, semmi úton módon az hitre reá nem mennek) Ngodnak nagyobb ellenséget csinálunk azzal a dologgal, mert tegnap előtt ejtettek olyan szót, hogy az erdélyi fejedelem embere feljebb ült minden boéroknaál, s látják ők azt immár, hogy az erdélyi fejedelem embere nem engedi, hogy megesküdjének az havasalföldiek, de eljű az idő, ha az isten muszka császárt ilteti, hogy az erdélyi fejedelem is megbotlik. Így kglmes uram Ngod láthatja az ő jó akaratjokat, de az vajda emberének, ki Sciaus pasánál volt, azt mondotta Sciaus pasa, hogy az mely kozák követ itt vagyon, lássák böcsülettel s békével bocsássák az papot is, sőt késérőt is adjanak melléjek, mert az hatalmas császárnak hívei azok. Így kgmes uram ezeket látván, talám nem kellene háborgatni s bántani őket. Mikor az követséget megmondák az vajdának, akkor az egész Kozákország képiben megköszönék, hogy az lengyeleknek segítséget nem adott ellenek az vajda, hanem keresztyénül cselekedett az vajda, de voltak oly emberek, hogy adtak segítséget az lengyeleknek, s ugyan élnek még az kozákok. Kglmes uram, én mindaddég várakoztatom őket az még Száva Mihály megjű; onnét is kitanúlom mi választ ad Sciaus pasa. Kglmes uram Kralyova felé is vagyon negyed napja hogy eskütni elküldöttem, az spotár megint Bott Istvánnal együtt Bukurest felé megyen ugyan esketni ma, immár mi haszna lészen kglmes uram, nem tudom, mert látom, hogy csak semminek tartják itt az hitet. Az harminczezer tallérral okvetetlen megindúlnak vagy hétfűn, vagy kedden. Az spotár is vagy ma, avagy reggel Ngodnak egy paripát küld. Farkasán Radul is Ngodnak az követekkel küldi ki paripáját; én, látja isten kglmes uram, azon volnék, hogy Ngodnak szolgálhatnék, mert ugyan megbúsulék rajta, hogy Ngod parancsolatját megmondá.

Csongorádi, én csak láthatnék Ngodnak való lovakat, pénzt kérnék, s tudja isten, megvenném Ngodnak, hiszen az Heriza lovaiért is eleget búsítom az vajdát, de semmi úton módon ki nem veheti az törökök kezéből, csak tagadják. Az mint Ngod ennekelötte való levelében parancsol, hogy Váradi uramnak az portúra megírom, mikor lészen indulása az papnak, az szerént cselekszem, s mihent megindul, mingyárt postán megírom. Én kglmes uram az itt való lakással, szolgálattal szintén megelégedtem volna immár, hiszen ott kin is én Ngod alázatos szolgálja vagyok s lészek, csak Ngod méltóztassék innen kibocsátani.

Szintén eddég irtam vala az levelet, hogy az vajda embere utánam jöve s felhivatának, portárul érkezett jó híre, mert az vezért megváltoztatták, affelől nem szükséges nekem többet írnom, mert az Ngodnak szóló levelek megmutogatták Ngodnak mint volt odabe az dolog; hanem az dunai kozákok felől irnak az portárul az vajdának valami jóakaró görögi, ám azt az levelet is magyarra fordéttattuk s Ngodnak kiküldöttük, abbúl is Ngod megértheti kglmes uram, mint vagyon az dolog, tudom Sciaus pasa valóban akarja ezt az Muratth pasa hírét. Kglmes uram az istenért kér az vajda az istenért, hogy Prædát éjjel nappal siessen Ngod béküldeni, hiszem kglmes uram itt bizony semmi bántása nem lészen, nám ennekelötte való levelemben is megírtam vala Ngodnak, mi az oka, hogy béhivatják Præda uramat. Ezek után az isten Ngodat éltesse jó egészségben szerencsésen. Datum in Targavistya anno dni 1655 die 28. Augusti hora 10. meridiana.

Ngodnak alázatos szolgálja

Boros János m. p.

P. S. Csongorádit itt tartom kglmes uram vagy két nap, mert az vajdának mindenféle emberei vannak, s ha mi oly hír jű, Ngodnak mingyárt megírom.

Kglmes uram, itt az várason az elmúlt napokban ilyen dolog törtint, hogy valami németek ittanak egy pinczében s két lovász is jűtt ugyanott mezei katonák lovászi, az lovászok (az mint az tanúk behozták) semmire okot nem adtanak, hanem az német csak néki ugrott s által verte coszperddel az egyik lovászt s az lovász meg is holt ugyanott; én az németet megfogattam, s magok törvént töttek reá, s meg is sententiázták az németet, most is erős fogság alatt vagyon, mint halálra való ember; engemet kglmes uram (háromszor az egész németek reám jűvén) kérnek, hogy adjak gratiát néki, magam is látom, hogy oly legény, ezer német közül is

csak olyat kellene választani, Lőcsén az anyja, fő embernek mondják, az egyetlen egy fiánál több nincsen; az németek könyörögnek, hogy az lovásznak az díját megadnák az mezei katonának, anélkül azon kérnek, hogy küldeném Fogarasban avagy akárhova esztendeig vagy félesztendeig, ne maradna büntetlen; immár az Ngod kegyelmessége, mit parancsol Ngod felölle énnekem, mert így nem jó tartani. Ngodat kérem, el ne feledkezzék felölle, hanem parancsoljon mentől hamarébb, mihez tartsam magamat, mert olyan szó is esett némely katonától, hogy ha magyar németet ölt volna, eddég régen megölettem volna. Eddég irtam vala leveletem, hogy az egész katonaság reám jöve, azt kiáltják, hogy eddég megölettem volna, ha magyar lőtt volna; én mindazáltal az Ngod parancsolatjától várok, hadd lássák az németek is az Ngod parancsolatját.

Külczim: Az méltóságos erdélyi fejedelemnek etc., nekem kglmes uramnak adassék.

y)

1655 aug. 30.

A havaseli vajda levele Rákóczyhoz.

Illustrissime ac celsissime princeps. Domine vicine et pater benevole.

Servitiorum vicinitatisque nostrorum paratissimam commendationem etc.

Nsgod szomszédságos atyai levelét vettük egyszersmind az kozák hettmanny levelével, melyet Nsgod vissza küldett. Értjük, minemű hireket hintegettek az portán mind Nsgod hadai miatt s mind penig hogy pénzt is vitt volna ki Nsgod. Mi az elmúlt napokban is hamisitattuk azokat az költött rossz hireket, mostan is ujannan megcselekeszszük, országostól irunk. Holott penig írja Nsgod, hogy egy Panajott nevű ember küldett volna hozzánk az kozák hettmannak szóló leveleket, Isten bizonyságunk, mi kozák hettmannak szóló leveleket nem vettünk kezünkhez, nem is hozott senki is, hirünkkel sincsen. Valaki költi azt, mi nem jóakarónknak ismerjük lenni. Minékünk egy Istenünk s egy lelkünk vagy on s elveszteni nem akarjuk, megtudnók mi is azt gondolni, hogy ha olyas levelek jöttek volna, hogy Nsgodnak értésére adjuk s Nsgodhoz is küldjük. Bizony mi megtartjuk igazán az szövetséget, de ha valaki ilyeneket avagy hasonlót költ

ránk (megesufo)lódnak s hamisságak is napfényül jő, mert mi azok nem vagyunk. Tartsa meg Isten sokáig jó egészségben Nsgodat.

Datum in civitate nostra Tergovistya, die 30. Aug. 1655.
Illustrissimæ Celsitudinis Vestræ

vicinus et filius benevolus
(a havasalföldi vajda oláh aláírása).

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino dno Georgio Rakóczy.

Jegyzet. Ugyan e napról Boros János jelentését l. Okmánytár 230. l.

1655 jul. 15/25.

Chmielniczki Bogdán üdvözlő levele Konstantin vajdához.

Ilme dne princeps Volachiaë, dne et frater nobis benevole.

Ngodat ez ideig is leveleink és emberink által örömet látogattuk volna, de hadainkkal való igyünk és ellenségünk-től való oltalmazásunk nem engedte, melyet Ngod is jól tudhat. Az télen is mennyi ártatlan keresztény vért ontottak ki, mely nem az mi vétünkért, hanem az ő gonoszságokért lett; melyben noha mind elébb mentek, mindazáltal örömmel vissza nem tértek; kit mi nem kívántunk, s ezután sem kívánnánk, csak mi reánk ne jünne az ellenség. Ngod országában való tolvajoknak feltámadásokat értettük, melyen igen szánakoztunk; de már isten Ngod hatalma alá vettetvén őket, szübul örülünk rajta, s kívánjuk istentül, engedje békéségesen uralkodni országában. Mostan itt az széleken lévén császár ő fge zaprovi hadaival és első rendű hiveivel, az mint hogy az moldovai vajda ő ngához, úgy Ngod látogatására is küldöttük Pokovnik Mátyás kapitánt, szóval bővebben izenvén, és kérvén Ngodat, adjon hitelt szovának, és nem késeltetvén Ngod, emberével, ha lehetséges, küldje hozzánk nagyobb hitelnek okáért, jó szívvvel várjuk. Tartsa isten Ngodat jó egészségben. Datum in castris ad Bár positis, 15. Julii, 1655.

Ilmæ Dnis Vræ

frater et servus
Bogdan Hmielniczki, hatmán,
cum bello Zaproviensi suæ Cæsareæ Mtis.

Külczm: Ilmo dno princi Constantino Sorban vajvodæ Volachiae Transalpinæ etc. dno et fratri benevolo.

Jegyzet. A moldvai vajda levelét, mely mellett ezt Rákóczy-nak megküldte l. Okmánytár 223. l.

(A moldvai cancellárián készült hivatalos fordítás.)

1655 aug. 6.

Lubienieczki értesíti Rákóczyt a svéd hadak előnyomulásáról.

Sersme celsissimeque princeps, dne dne clementissime, Literas Celdnis Vrä dni mei clementissimi 20. Julii ad me datas heri accepi, vel eo maxime nomine gratissimas, quod mihi lætissimum, de prospero belli Transalpini successu, quid successu? gloriosissimo, inquam, ex tam insigni hostium clade acto Cel. Vrä triumpho, attulerint nuncium. Benedictum sit nomen omnipotentis dei, exercituum domini, qui pro immensa bonitate sua Cel. Vram bono orbis christiani natam, quantumvis periculo vitæ proximam, illasam ac incolumem ex hocce Martis campo extulit, stititque regno suo florentem ac triumphantem. Pari impetu, virtute et ardore animi, si contra hostes, quibus undiquaqua sæpti sumus, ab iis, qui rerum armorumque apud nos potiuntur, decertaretur, jam procul dubio debellatum foret. Sed placuit supremo rerum arbitro iis nos privare rerum gerendarum adminiculis, ut tanto conspectiora divinorum ejus iudiciorum in nobis apparerent specimina. Quid enim iterum Cel. Vrä referam, quam funesta recentium bellorum jam non semina, sed incrementa? Pressere quippe occultatum diu virus suum Sveci, quod, adeo calamitosis temporibus nostris tandem evomerent. Lactabant nos spe componendæ pacis (dum interim et Moschus adulta ætate (quæ sufficientem annonam vel maximis copiis suppeditare solet) vires suas explicaret commodius, et ipsi belli diu meditati momenta adultiora redderent) cui tractandæ missus jam pridem est a sersmo rege ilmus Lescinius Lanciensis palatinus, sed nihil hucusque omnino a Svecia affertur. Interim Sveci, capto recens Dinemburgo, firmissimo propugnaculo nostro ad mare versus Livoniam sito, cum Brandenburgus Prusiæ duce agunt de libero copiis suis in Majorem Poloniam transitu; tum generalis armorum Svecicorum Wittembergius Majoris Poloniæ procures et nobiles per literas passim sparsas ad deditionem sollicitat sine cæde et sanguine faciendam, ipse

e vestigio cum copiis ac re tormentaria a Pomerania subse-
quens, armaque Majori Poloniae interminans. Quod tam
subitum malum ser. regem ad publicam generalemque nobi-
lium expeditionem subito per literas indicendam compulit.
Quæ vix dum publicantur, in urbibusque et oppidis procla-
mantur, ecce fulminis instar improvisi venit nuncius Craco-
via, et undiquaque Svecos irruptione subita in Majorem
Poloniam facta, caput illius, Poznaniam et Calissium, urbes
nobilissimas, per deditionem sine sanguinis vel sui vel alieni
impedio occupasse, palatinos illarum provinciarum, tum et
urbium rectores fidelitatis, Svecos vicissim omnimodæ securi-
tatis et libertatis, illis juramentum solenni ritu præstitisse,
populationibus et præda omnino, pæna capitis interminata,
severissime militibus suis interdixisse, atque ita cum exer-
citu in viscera regni Cracoviam versus magnis itineribus
progredi, nemine repugnante et omnibus ultro sese deden-
tibus. Jamque Czystochoviense opulentissimum Divæ Virginis
totâ Poloniâ cœnobium, quindecim circiter miliaribus Cra-
covia dissitum ab iis captum certo hodie nobis allatum est.
Quo nuncio tanquam si Hannibal ad portas esset, urbs Cra-
covia nimis exterrita, idque ob id vel maxime, quod, quo se
verterit ser. rex, aut quo abierit, hucusque nemini constet,
media alienæ opis accersendæ, et patrocinii suscipiendi
sollicita quærit, et consilii in tam subito casu experts, quo
se vertat, ignorat. Clerus quidem non minus a Cel. Vra,
quam a Svecis sibi metuens, quantum in tam subito di-
scrimine licuit, frequens ad episcopum Cracoviensem con-
volavit, nuperque Cracoviæ, uti quidem certis indicibus
colligere licuit, vicini ab imperatore Romanorum accer-
sendi succursus, urbisque ei tradendæ iniit consilium;
quod an non Svecus celeritate prævertere conabitur, facile
colligere est. Ex hoc a Majori Polonia versus Cracoviam
exercitus Svecici itinere generalis eorum Wittembergius ex-
pedito agmine, Radziejovioque nostro (ante biennium regis
odio comitali decreto infami pronunciato) comitatus Varso-
viam contendit, injecturus, credo, manus ser. regi, sed is, uti
nobis hodie relatum est, propere, præviso jam ante periculo,
Varsovia deserta, Marieburgum propugnaculum in Prussia
ad Vistulam situm firmissimum se una cum regina contu-
lisse fertur. Quid ultra futurum sit, deus, cujus nutu et
voluntate tanta, tamquam subita mala patriam nostram
inundarunt, novit. Ex Litvania indies deteriora nunciantur,
non tantum Minscum sed et Vilnam, Litvaniæ metropolim
in manus Moschorum jam venisse, ipsumque magnum du-
cem exercitui suo numerosissimo adesse præsentem. Deus me-

lora! Hæc tumultuariâ operâ Cel. Vraë perscribere volui, prout quidem ex publica jam, omnibusque decantata fama sese habent. Ego jam jamque et ilmi principis nomine, et aliis de causis ad Cel. Vram excurrere volebam, sed subita isthæc mala, tum conventus nobilium palatinatus nostri Cracoviensis ad 9. præsentis indictus, cui me interesse necessum est, cohibuit impetum meum. Expecto præterea a Cel. Vra salvi passus literas, quas et anterioribus literis meis petii. Atque utinam Cel. Vra, hic in Hungariam ex Transylvania feliciter propereque delatus invigilare rebus nostris, tantopere fessis et afflictis e propinquo velit; laturus sine dubio condignum opis nobis ferendæ et auxiliî, quod jam pene perditis rebus nostris, omnes avide a Cel. Vra expectamus, præmium et mercedem. Quis enim horum omnium malorum nostrorum brevi futurus sit exitus, deo soli patet; cujus in manu est, prout subito depressit, ita rursum erigere gentem nostram (dum modo se idoneum rei gerendæ subjectum non segniter offerat) quippe qui omnia per media humana facere consuevit. Scepusii 13 oppida ne harum barbararum occasione in manus imperatoris deveniant, metuendum omnino est; audiivi autem a multis eximii in patria nostra viris, æquiori animo a republica nostra tolerari posse, si a filio Cel. Vraë, tanquam regni nostro indigena, quam a Csákii possideantur. Hæc quoque pro fide et affectu in Cel. Vram meo innuere Cel. Vraë volui. Plura mihi scribere tempus et animi perturbatio non permittit, satius etiam, utiliusque coram, quam per literas cum Cel. Vra acturo de his omnibus. Vale diu florens et incolumis, orbis christiani et nostro nunc imprimis bono, princeps Serenissime, dne mihi clementissime, cujus me futurum æviternum polliceor

humillimum servitorem mp.

(W. Lubieniecky.)

Dabantur 6. Augusti 1655. currente calamo.

Külczim: Sersmo celsissimoque principi, domino Georgio Rakoczy.

Lucz István második követsége.

a)

1655 aug. 16.

Lucz értesítése a fejedelemhez.

Isten ő fge áldja meg Ngodat mint nekem kglmes úramat, hosszú élettel és szerencsés országlással.

Kglmes uram itt vagyon az svéciai királynak követje, ki kozákokhoz küldtetetett, együtt jár velünk az kozákok táboráig. Állhatatlan embernek ismerem lenni, mert hogy elsőben szemben lön velem, azt mondá, hogy ő Ngodhoz megyen Erdélyben, az Frangepánok familiájából valónak mondja magát és kassai finak, holott nem hihetem, hogy mostan Frangepán grófok lagnának. Ngodnak is írt levelet s azt mondja, hogy ha isten békével adja visszajöveletemet, Ngodhoz bejő velem. Az vajdával ő ngával szemben volt, s az vajda adta társaságunkban. Isten segítségéből ma megindulok az vajda ő nga követivel, az vajda parancsolt nekik, hogy az útban legyenek jóakarattal hozzám. Isten Ngodnak napjait szerencséltesse. Datum in Jászvásár, 16. Augusti 1655.

Ngodnak mint kglmes uramnak

alázatos és méltatlan szolgája

Lucz István mp.

Külcím : Celsissimo principi ac dno dno Georgio Rakóci.

b)

1655 aug. 28.

Wihowszki János kozák tábornok levele Rákóczyhoz.

(Közölve Okirattár 234—5. ll.)

Welling Gothard követsége Rákóczyhoz.

a)

1655 máj. 9.

Welling utasítása és megbízó levele.

Memoriale,

quod sacra regia Maiestas Sveciæ deputato suo ad celsissimum principem Transylvaniæ, nobili sibi sincere fideli Gottardo Velling dedit, ut eodem in negociis sibi commissis pro regula utatur.

1.

Quandoquidem ratio negociorum regiæ suæ Maiestatis hoc tempore postulat, ut aliquem suorum ministrorum ad principem Transylvaniæ, Dn. Georgium Rakocy mittat, et Gottardus Velling illi commissioni idoneus iudicatus sit, ideo regia sua Maiestas dicto Gotthardo Vellingio clementissime iniungit, ut adeptus plenariam suæ commissionis expeditionem illico se itineri committat, illudque deo duce ita dirigat, ut inter confinia Poloniæ et Moraviæ e Silesia in Hungariam transire, ibique ditiones principis Transylvaniæ in Hungaria pertingere possit, et si magistratus locorum alicubi ab eo requirant, cuias sit, et quo tendat, non est, quod celet se esse sacræ reg. Maiestatis Sveciæ ministrum a Maiestate sua in Transylvaniam missum, quin imo productis literis salvi conductus se eum esse monstret, petatque ex jure morationis gentibus communi et vigore pacis Osnabrugensis securum et expeditum transitum per regna et provincias imperiales.

2.

Delatus ad ditiones Transylvanicas partium Hungaricarum, aperiet præfectis istorum locorum intentionem suam eundi in Transylvaniam, petens ab iis consilium illuc feliciter transeundi, et, si ita necessum fuerit, præsidium tuti itineris.

3.

Quamprimum vero ad aulam principis Transylvaniæ venerit, et ex more illic consueti admissionem impetraverit,

in hunc fere sensum propositionem suam coram ipso principe faciet: sacram scilicet reg. Maiestatem Sveciæ, dominum suum clementissimum principi Transylvaniæ, eiusque consorti et toti principali familiæ salutem et prosperos rerum omnium successus ex animo precari; et quomodum reg. sua Maiestas semper quidem antea, maxime ex quo thronum regni sui conscendit, animo benevolo meminit non modo sinceræ illius necessitudinis, quæ inter antecessores suos reges Sveciæ ab una et proxime defunctos principes Transylvaniæ, dn. Betlemum Gabor et dn. Georgium Rakocy laudatissimæ memoriæ feliciter intercessit, sed etiam confidentis illius correspondentiæ, quam modernus princeps Transylvaniæ per secretarium suum nuper in Sveciam missum regiæ suæ Maiestati testatum facere voluit: ita etiam pari officiorum genere et præsentī deputatione ostendere voluit, se nihil magis optare, quam ut principis Transylvaniæ res publicæ, privatæque ad votum florent, et tot nexibus firmata et variis modis utrinque probata correspondentia porro omni meliori modo continuatur; idque eo magis, quod sacra regia Maiestas reapse experta sit magnum inde emolumentum provenire non modo ad utriusque status et subditos, sed etiam ad communes utrinque amicos et socios. Atque ideo Mattas sua Wellingium ad principem ablegavit, ut non solum gaudium suum super felici eius statu et prospera valetudine contestaretur, sed insuper etiam ab eo cognosceret, an aliqua in re principi ipsi eiusque commodis et utilitati studia et benevolam suam propensionem accommodare possit.

4.

Supradictis coram principe prolatis, petet etiam admitti ad audientiam apud principis coniugem, matrem, sororum et filium. Et si literæ fidei propterea requirerentur, dicet cancellarium reg. Mtis caruisse debita iis titulatura, et propterea principalem legitimationem supplere alterum defectum. Si ergo admittitur apud singulos, habita ratione conditionis, ætatis et sexus, post salutationem et vota pro felici statu et valetudine testatam fuerit reg. Mtis benevolentiam et singularem affectionem in Rakocianam familiam, quodque reg. sua Maiestas memor mutui nexus et commodorum, quæ exinde profluxerunt, a sua parte amicam et sinceram illam correspondentiam porro continuare et in posteros propagare velit.

5.

Ubi iam apud principem et familiæ eiusdem innexos salutationibus et contestationibus solitis defunctus est, non modo coram principe denuo, sed eius etiam apud ministros cumpnimis præfectum militiæ Caminianum et Bachos Gabor aliosque præcipuæ apud principem dignationis et confidentiæ exponet, qvo in statu sint res Sveciæ respectu Poloniæ. Dicit autem supervacaneum fore repetere initia dissidiorum, quæ Sveciam et Poloniam iam a * annis inter se commiserunt, quandoquidem ea cum suis circumstantiis principi sunt notoria. Ex qvo ultimas pacti sunt inducias, religiose a parte Sveciæ cautum fuisse, ne aliqua ratione temeraretur fides publica: serenissimam et potentissimam Sveciæ reginam Christinam, ut tanto magis devinciret sibi modernum Poloniæ regem Johannem Casimirum, eumque ad æqvam pacem flecteret, qvantum in ipsa fuit, pro electione eius apud proceres Poloniæ intercessisse; Casimirum vero accepto sceptro, non tam pacem cum Svecia, quam eius detrimentum quæsisisse: qvippe qvi partim secretis molitionibus et societatibus in præiudicium Sveciæ directis, partim apertis actionibus tam in iterato tractatu Lubecensi, quam alibi multis modis ostenderat, obstitisse hostili intentioni solam occasionem rumpendi, non vero pactorum religionem. Et ut sacra regia Mtas admota sceptris regni Sveciæ non statuit pati eiusmodi ludibria, ita Polonico ministro Conazillio, qui circa coronationis tempus in Svecia fuit, per regni cancellarium rotunde significari fecit, si regi et reipb. Poloniæ posthac placeret transigere, id illis adhuc integrum esse, sed illi scopo obtinendo non convenire, ut iterum prolixi tractatus sub aliorum interventione et in alieno territorio instituantur: satisfactum pactis a parte Sveciæ, qvod semel iterumque Lubecæ cum Poloniæ commissariis frustran sine ludibrio aliquo congressi sint. Siqvidem regi et reipb. Poloniæ curæ cordique esset seria negociatio, tum omissis otiosis internunciis et non necessariis præliminarum ambagibus prætensionibusque regiæ suæ dignitati præiudiciois, suos in Sveciam mittant, ut ita utrique parti consulatur et mediato-ribus adhibendis supersedeatur. Scilicet voluit reg. sua Maiestas mentem suam dare aperire et relinquere regis Poloniæ arbitrio, qvid sibi faciendum iudicaret. Et Polonici ministri fatentur supradicta omnia regi Poloniæ a Conazille esse exposita. Tantum vero abest, ut exinde destiterit priori suo

* Űres hely hagyva az évszámnak.

processu, ut postea ministrum suum Marstein in commissione praeliminarium lucrando tempori denuo miserit, sed tamen cum eiusmodi literis fidei, quæ Reg. S. Mtis juri et dignitati derogatum ibant, adeo quidem, ut nihil, vel magis intempestiva, vel inconsideratius fieri possit. Quæ res ita commovit reg. suam Mattem, ut non modo illico permiserit illustrissimo regni Sveciæ senatui Poloniæ senatores per literas monere, talia incæpta nec contestationi regiæ, nec pactis, multo minus tempori convenire, sed etiam securitati regnorum et provinciarum, ut et conservationi jurium suorum convenienti modo prospectum iret. Quare quemadmodum huic fini arma contra Poloniam suscipere coacta fuit S. R. Mtas Sveciæ, ita cumprimis principi Transylvaniæ huius suæ actionis causas et scopum aperire voluit spe certissima nitens eundem seu juris et æqui amantem, procul omni affectu de iis indicaturum. Si in hoc rerum statu aliquid est, quod princeps Transylvaniæ sive propriæ, sive publicæ rei, aut privati alicuius causa, communicandum cum S. R. Mte esse duxerit, parata est R. S. Mtas æquis eius postulatis omni meliori modo deferre.

6.

Exposita mandatorum suorum summa, curæ suæ præterea commissum esse noverit non solum exponere uberiore deductione causas belli, quas antea brevi oratione complexus est, sed etiam observare primum, quomodo arma Sveciæ contra Poloniam suscepta in illa aula accipiantur, bene vel secus; deinde quam rationem princeps Transylvaniæ et eius ministri habeant tam regis, quam reipublicæ Poloniæ et huius quidem maxime sive universim, sive quoad singulos procerum consideratione. Demum plusne Polonicis, an Muscoviticis rebus faveant, et quo loco apud eos sint Kossaki et Tartari.

7.

S. R. Mtas Sveciæ conscia optimæ suæ intentionis et benevoli etiam animi erga principem Transylvaniæ inclutamque eius domum, nullam habet caussam cogitandi de principe Transylvaniæ, quasi is posset ægre ferre arma Sveciæ in Poloniam transferri: quum principis Transylvaniæ statum non attingat, et suis armis iustam tamen securitatem et honestam pacem quærat, idque in tam evidenti necessitate, ut nisi Mtas sua iuribus et status sui conservationi invigilet, regis Polonici tendiculis et machinationibus facile implicaretur. Quin potius persvasum est reg. suæ Mtis aliquid commodi principi Transylvaniæ emersurum ex hac sua expedi-

tione contra Poloniam, cuius caussa non tam timere suo statui, quam gaudere regiae Mtis felici successu debeat. Si ergo Wellingius deprehenderit principem Transylvaniae sive praeter omnem opinionem suspecta habere Sveciae arma ob quamvis caussam, sive etiam laetari quidem eorum progressu, verum desiderare aliquid propter sui status rationes, certiorum eum nomine Mtis suae faciet, principem suis rebus et conservationi pristinae et integerrimae illius correspondentiae optime consulturum, si aliquem suorum ministrorum ad R. suam Mtem mittat, et rationes suas exponat: regiam S. Maiestatem haud ilibenter locum esse daturum iustis eius postulatis.

8.

Post ea, quae Sveciam et Poloniam concernunt, proxima illi cura erit, perspicere et posse(?) respectum et nexum principis Transylvaniae cum porta Ottomannica, magno duce Muscoviae, Tartaris, Despotis Moldaviae et Wallachiae, Kossakis et regno Hungariae.

9.

Quod si forte modernus princeps Transylvaniae ad exemplum parentis svaserit, ut sacra reg. Mtas mittat aliquem suorum ad portam Ottomannicam pro concilianda sibi illius aulae amicitia, dicet Wellingius Mtem suam non abhorreere ab eiusmodi correspondentia: verum quia reg. Mtas nondum certa esse potest, an tale commercium portae Ottomannicae possit esse acceptum, novit vero principem Transylvaniae pollere autoritate singulari in dicta aula Turcica, ideo in hoc casu consultius duxit tantisper uti principe Transylvaniae ceu parario et conciliatore illius intelligentiae.

10.

Si vero vel ipsi Transylvani dicant, vel aliunde intelligat Wellingius, Ottomannicam aulam suspecta habere Sveciae arma, quasi iuncta vel Polonicis vel Muscoviticis, statui Turcico aliquid praedicii creare possint, in id incumbat, ut interpretibus et parariis Transylvanicis ministris Turcarum ducibus constet, regiae suae Maiestati cum Polonis et Moscis nullas esse rationes coniunctas, nec caussas existere posse, quae arma Svecica eo deducant, quin potius ita Sveciam eiusque provincias a Turcicis esse disiunctas, ut inde nihil incommodi vereri possit.

11.

Forte est, ut sermo etiam incidat de magno duce Muscoviae et amicitiae, quam reg. sua M. cum illo colit. Si tale quid contingit, respondebit evenire quidem, ut subinde controversiae subditorum culpa oriantur, ambos tamen partes frequenti commercio et correspondentia sopiendis eiusmodi controversiis et perpetrandae amicitiae invigilare, quemadmodum etiam Svecicus internuntius nuper e Moscovia rediens, de magno duce prospere omnia retulit, et S. R. Mtas iam cogitat de legatione in Muscoviam mittenda.

12.

Quod attinet Cosakos et cumprimis abbatem Graecum, qui praeterita hyeme in Sveciam missus fuit, si de reg. S. Mtis intentione circa illorum res et dicti abbatis negociationem aliquid scire desiderent, respondeat S. R. Mti post regni sceptrum suscepta exiguum vel nullam intercessisse communicationem cum Cossakis, nisi quae per Graecum illum abbatem facta est. Qui abbas ut nomine et ex parte sui principalis S. R. Mti statum causae et armorum exposuit, cum obsequiosa studiorum oblatione, ita regia sua Mtas videns non modo non esse levem eorum motuum originem, sed insuper caussas subesse, cur Cossackorum subsistentiae favere debeat, dimisit eundem abbatem elementissima et reciproca declaratione.

13.

Quemadmodum vero res Hungariae quam maxime dependent a comitiis, quae nunc Posonii habentur novi regis eligendi causa, et reg. Mtas non est plene informata de illius regni moderno statu, tam quoad imperatorem Romanorum, quam Portam Ottomannicam, ut et statuum utriusque religionis libertates, privilegia et praetentiones; ideo Vellingius in id incumbet, ut principis Transylvaniae mentem et cuiusque parti rationes rite discens, de omnibus R. Mti referre possit.

14.

Quamdiu Vellingius est vel in itinere, vel in Transylvania, reg. Mti ipsi non modo de itineris progressu, sed aliis etiam rebus hinc inde incidentibus, praecipue vero commissionem hanc concernentibus diligentissime referet, curando, ut omnia debito modo ad manus reg. Mtis perveniant. Rebus omnibus ad praescriptum in memoriali modum apud principem Transylvaniae peractis, operam dabit, ut compendioso et

commodo itinere redire possit ad Sacram Reg. Mtem, quæ nunc eidem itinerum et negotiorum prosperitate optat.

Stockholmiae 9. Mai 1655.

Carolus Gustavus.

M. Biörenklou.

Credenciales

ad principem Transylvaniae Rakocy pro Gotthardo Welling.

Nos Carolus etc.

Celsissime princeps, amice charissime. Vetus illa, quæ ab utrinque nostrum prædecessoribus in nos derivatur amicitia, ita firmis cum amborum statuum rationibus connexa, tam constantibus documentis probata est, ut vel ipsa per se perpetuitatem desideret. Quæ nostra circa eam conservandam sit intentio et quam benevola mente D. Vestre commoda, publicæque rei coram complecti velimus, Dil. Vre ministro præterita hyeme ad Nos misso sincera mente exposuimus. Quod ut tanto magis adhuc testatam faciamus, ablegamus nobilem nobis sincere fidelem Gotthardum Welling ad Dil. Vram qui nostro nomine omnia uberius exponet; a D. Vestra amice requirentes, ut dictum Gotthardum Welling benevole admittat et eidem in iis, quæ nostro nomine proponet, induciam fidem tribuat. Quibus etc.

Dabantur Stockholmiae 9. Mayus (*így*) 1655.

Carolus Gustavus.

M. Biörenklou.

(A stockholmi svéd kir. államlevéltárban levő egykorú példányról: Riksregistraturen.)

b)

1655 jul. 27.

A svéd király levele Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus etc. . . Altissimo principi dno Georgio Racocio etc. Etsi nihil literarum a nostro ad Dil. Vram ablegato Gotthardo Wellingio, ex quo e Silesia in Hungariam ivit, acceperimus, speramus tamen eum hoc cicer tempore in Dil. Vre ditiones feliciter venisse. Ex eo, et cum primis hic adjuncto scripto intelliget, quibus moti justis et necessariis causis bellum regi Poloniae inferre adacti simus. Et quia inter alia in votis nostris est Dil. Vre ut veteris et fidi nostri amici commoda et interesse, omni qua fieri potest meliori modo amplecti, ideo nostro regnique

nostri Senatori etc. nunc versus Minorem Poloniam arma nostra proferenti in mandatis dedimus, ut non modo has nostras literas ad Dil. Vrae manus tuto perferendas curaret, qua inter nos et Dil. Vram mutuorum studiorum correspondentia haberi et conservari possit. Quibus etc. . . . Lovitzij d. 27 Julii st. vet. 1655.

Carolus Gustavus.

(A stockholmi svéd kir. ltárban levő Riksregistraturen-ből.)

c)

1655 jul. 7.—aug. 27.

Welling Gothárd jelentései a királyhoz.

Durchlauchtigster, grossmächtigster, allergnädigster König und Herr.

Ew. Kön. Maytt. in gehorsamster unterthänigkeit auffzuwarten, vnd dero allergnädigsten befehl schuldigste folge zu leisten, geruhe Ew. Kön. Maytt. allergnädigst zu vernehmen, das ich alhie in Presslau angelanget, woselbst ich zween salvos contactus, einen von dem Römischen Keyser, den andern aus Vngern vor mir gefunden, worinnen unter andern enthalten mich an allen orten, wo solches von nöthen sein möchte, mitt nothdürfftiger convoy zu begleiten, und mir unterwegs allen hülfflichen vorschub zu thun, Soll sonsten meine vorgenomene reise vermöge meiner gehorsamsten schuldigkeit ehistsens weiter fortsetzen. Ew. Kön. Maytt. aber dieser meiner bisshero gehalten reise aller unterthänigste rechenschafft zu geben, berge deroselben nicht, das bey meiner ankunft in Berlin bey dem Resident Wolffsbergen ich mich angeben, von demselben aber nichts, was die Siebenbürgische Sache belanget, vernehmen können, aus ursach, das keine correspondentz zwischen Brandenburg und Siebenbürgen vorlauffen soll, Berichte ferner Ew. Kön. Maytt. in aller unterthänigkeit, das unter wegens unfern von Berlin Graff Brassewitz, welcher vor diesen dem Fürsten in Siebenbürgen, wie Ew. Kön. Maytt. allergnädigst wissend, die ver-rätherey und unruhe, so die Pohlen in Lieflland anzurichten sich unternomen haben, entdecket, mir begegnet, zu Brandenburgischen landen wird zwar geworben, haben aber schlechten zulauff, gestalt mir den einige newgeworbene Reuter begegnet, welche dem ansehen nach ziemlich schlecht montirt waren, unndt ist in gedachten landen wegen der

schweren contribution bey der gemeine viel querulirens, bevoraus weil auch das land an manschafft zimlich erschöpffet, so das Knächte mitt aller mühe zu bekommen. In denen Schlesischen landen, so wol in Städten alss dörrfern sindt die Ewangelischen Priester verjaget, und papistische an ihre stelle verordnet, haben aber keine zuhörer, gehen also die armen leute auff dem lande nicht anders, alss schafe ohne hirtten, die einfältigen gemeinen leute, wie ich selber von ihnen gehöret, machen ihnen die einbildung, die Schwedische Armatur sey vornehmlich dahin angesehen, sie bey der religion zu erhalten, haben also zu ihrer Maytt. ihre einige Zuflucht; die werbungen belangendt sindt solche, so wol heimliche, alss öffentliche in Schlesien gäntzlich verboten, so das auch von allen Keyserlichen werbungen anjetzo dieser orten ganz stille, Gross-Glogaw aber soll mitt denen vor diesen geworbenen Völkern zimlich stark besetzt sein. Es haben sich gleichfals einige Cavallier und Officiers, die vor diesen der Cron Schweden gedienet, in geheim gegen mir vernehmen lassen, das sie begierig vnndt geneigt waren, wiederum dienste bey Ew. Kön. Maytt. zu nehmen, und Völker zu verschaffen, welche ich in diesen ihren vorhaben gestärcket, und mitt guter vertröstung an Ihre Maytt. gewiesen, Man siehet auch nunmehr, das, nachdem Ew. Maytt. Armatur erschollen, mit der Reformation alhie etwas gelinder verfahren worden. Die Cron Schweden und Chur Brandenburg werden alhie insgemein vor eins gehalten. Vnnd hab gewisse nachricht, das dem Römischen Keyser befremt vorkomen soll, das der König in Pohlen seines abgelebten bruders gewesenen Bischoffs zur Neuse nachgelassenen schatz und Mobilien, welches sich auff etzliche tonnen goldes belauffen soll, in gröster eile und stille wegführen lassen, und meinet man, das bey abstattung des Pfandschillings der Fürstenthümer Oppeln und Ratibor eine abkürzung und compensation möchte vorgenommen werden. Es will gleichfals verlauten, ob solte dieser verstorbene Bischoff die pretension, so der König in Pohlen auff ietztbetagte beide Fürstenthümer hatt, dem Keyser in seinem testament legirt haben, alldieweil die gelder, so auff diese Fürstenthümer gezahlet worden, nicht des Königes, sondern des Bischoffs gewesen sein sollen, demnach auch die hochgespanneten und weitaussehenden gravamina der Reformirten und Ewangelischen in Vngern so leichtlich beiseits gelegt worden, alss muhtmasset man, das des Fürsten in Siebenbürgen intention auff Pohlen gerichtet sey. Welches Ew. Kön. Maytt. in schuldigster gehorsamster unterthänigkeit ich vor diessmal ge-

bührend hinterbringen sollen, Ew. Königl. Maytt. der kräftigen obwaltung des Allerhöchsten zu allem königlichen wolergehen allerunterthänigst empfehlendt, Presslaw am 7. Julii St. Vet. 1655.

Ew. Kön. Maytt.

unterthänigster, gehorsamster
treuschuldigster Knecht
Gotthard Velling.

Durchlauchtigster, grossmächtigster König, allergnädigster Herr,

Ew. Kön. Maytt. vermöge meiner gehorsamsten, vnterthänigsten schuldigkeit habe ich keinen andern bericht meiner gethanen reise wegen geben können, alss von Bresslaw, aldieweil die correspondentz alda sich endiget, und keine mittel vorhanden brieffe fortzuschicken, Bin sonsten vermittelst des geleides Gottes alhie zu EppeRIES glücklich angelanget, und übermorgen nach Saros Patack, da die Fürstliche Fraw Mutter residiret, zu verreisen gesinnet. Vnter wegens ist mir von allen Keyserl. Officiers, hauptleuten und Beamp-ten inhalts Keyserl. ertheilten Ordre mitt aller höfflichkeit begegnet worden, welches ich, so viel müglich, gemieden aus ursache, niemanden einige ungelegenheit, es sey dan das es die noth erfordert, zu verursachen. Mitt der Reformation wird in Ober-Schlesien starck fortgefahren, gestalt dan einige durch gefängnis, einige durch andern mittel und list zu der Bäpstischen Religion mitt allem ernst getrieben werden, welches bisshero noch wenig gefrüchtet; zu etzlichen arten ist allen handwercksleuten zu arbeiten verboten der intention und meinung, das volck durch armut, und entziehung der lebensmittel von der Religion abzubringen, das Volck so wol in Städten alss dörffern hatt sehr abgenommen, und fleugt mitt hinterlassung aller haab und güter aus dem lande, wiewol an etzlichen orten den armen leuten auch das jus migrandi nicht zugestattet werden will, der albereits aus gewichenen stelle besitzen meisten theilss die wegen des Krieges flüchtige Pohlen. Oppeln und Ratibor habe ich mitt allem fleis gemeidet, und vernehme das der Pohlen gewalt an besagten orten gering, massen dan beide orte mit Keyserl. garnison starck besetzt, so wol alss andere gräntzvestungen und plätze gegen Pohlen, zwischen dem Keyser und Fürsten Ragotzi werden continui cursores und bottschaften hin und her gesendet, wie den vor drey tagen ein Keyserl. General Wachtmeister durch hiesige Stadt zum ermeltem Fürsten gangen, dessen pass unter andern gelautet, theils das Landt

zu besehen, theils auch einige ihm anvertraute geschäfte zu verrichten. Verspüre und befinde allhie in diesen Ungarischen Freystädten, das man zu Ew. Kön. Maytt. grosse affection und hoffnung träget, angesehen das sie, alss Lutheraner keiner aus beiden partheien sich recht vertrauen können. Das die hochgespannete Gravamina der Evangelischen in Ungarn, ehe alss man vermeinet, beigeleget, ist dieses die vornembste ursach, das der Fürst Ragotzi plötzlich und unverhofft in dem Moldawischen Krieg eingewickelt worden, in welchen dem Fürsten das gñuck so gunstig gewesen, das er eine grosse victoriam wieder seine feinde erhalten, massen den vor gewis berichtet wirdt, das der Moldawer bey 24000 auff der wahlstadt, da hingegen der Fürst von den Seinigen nicht vber 2000 missen soll, vñndt ist victoriana (*sic!*) wieder zurücke kommen, den General Cheminianusch, vñnb den feindt weiter zu verfolgen, bei der Armée hinterlassendt, gleichfalss höret man im geringsten nicht, das mehrermelter Fürst sich der Polnische Sache annehmen oder theilhaftig machen soll, Bakas Gabor, welchem ich im Vorbeyreiten Ew. Maytt. geneigten willen andeuten werde, hatt das Gouvernement in Ungarn, und zugleich ein wachendes auge auff alle begebende fälle. Die particularia den Ungarischen landtag belangendt, werde ich verhoffentliche solche zu Patack von denen Fürstl. Ministris zur satsamen genuge vernehmen. Bisterfeld ist vor etzlichen monaten gestorben, welchen ich sehr beklage, in erwegung das er nicht allein ein sonderlich trew gemüt gegen die Cron Schweden jederzeit hatt blicken lassen, sondern auch durch Ihn alle des Fürsten Consilia, die aussländische Potentaten betreffend, gerichtet worden, Welches Ew. Kön. Maytt. ich hiemit gehorsamst in höchster unterthänigkeit berichten sollen, dieselbe der hohen auffsieht Gottes zu allem Königlichen wolergehen allerunterthänigst empfehlendt, Epperies am 23. Jul. St. V. anno 1655.

Ew. Kön. Maytt.

allerunterthänigster, trewgehorsamster Knecht
Gotthard Velling.

Durchlauchtigster, grossmächtigster König, allergnädigster Herr,

Ew. Kön. Maytt. soll ich auff befehl meiner unterthänigsten schuldigkeit hiemit gehorsamsten bericht thun, das ich nunmehrro vermittelst Göttlicher Verleihung in der Fürstl. Residentz Weissenburg angelanget habe, darauff den nechstfolgenden tag bey Ihr. Fürstl. Durchl. Audientz gehabt, von welcher mir alle hohe gnade erwiesen worden; also hatt sich

dieselbe gemindert, in dem ich nicht, wie man vermeinet, ihrer hoffnung ein Vergnügung gebracht habe, massen sich den Ihr. Fürstl. Durchl. eingebildet haben, das deroselben eine vertrewlichere freundschaft solte angetragen werden, diesem aber vorkomend hab ich eingewendet, das Ihre Kön. Maytt. durch dero waffen nichts anders fruchten alss einen bestendigen frieden und ihre eigene Conservation, vnnndt keine frembde potentaten mitt einzuwischen gedächten, vornemlich weil Ihr. Maytt. unwissend gewesen, in was gestalt Ihr. F. Durchl. sich in diese kriegsbewegung einlassen würde, in erwegung das Ihr. Durchl. so woll in dem Wallachischen krieg, alss Ungarischen landtag implicirt gewesen. Womit Ihr. F. Durchl. nicht allein zufrieden gewesen, sondern Ihr. Kön. Maytt. geneigten willen gar hoch achtendt haben mir durch Herrn Keminijanusch andeuten lassen, das Ihr. F. Durchl. nicht allein gesinnet weren (*üres hely az érszámnak*) jahrenhero gepflegene freundschaft weiter fortzupflanzen, sondern auch Ihr. Maytt. nur ertheilene ordre nach, bey sich beschlossen einen von Ihren Ministris an Ihr. Kön. Maytt. abzuschenden, nicht allein Ihr. Maytt. willen weitleufftiger zu vernehmen, sondern auch Ihr. Maytt. deroselbst eigenen willen dieses Kriegswesen belangend eröffnen und andeuten zu lassen. Die Zeitung Ihr. Kön. Maytt. glücklichen kriegsprogressen giebt ein gross auffsehen, undt verursacht anlas des interesse wegen mitt Ihr. Maytt. einen gewissern grund zulegen. Die Armée, so uns der Wallachey zurück komen, stehet in solcher postur, das sie in 3 wochen zum marchiren fertig sein kan. Verhoffen sonsten die gemüter alhie also incliniret zu lassen, das wir uns von dieser seiten auff eine Zeitlang nichts böses zu versehen haben werden, es were den das die begierde zu herrschen eine verenderung bringen möchte, aldiweil ein jeder im trüben wasser gern mittfischen will. Welches Ew. Kön. Maytt. ich hiemit unterthänigst hinterbringen sollen, dieselbe dem die schutz des Allerhöchsten zu allem Königlichem wolergehen allerunterthänigst empfehendt. Weissenburg am 27/17. Aug. Anno 1655.

Ew. Kön. Maytt.

unterthänigst trewschuldigster Knecht
Gotthard Welling.

(A svéd királyi levéltárban levő eredetiekről.)

d)

1655 aug. 23.

Welling előterjesztése Rákóczyhoz.

Celsme Princeps, dñe elementissime,

Sicuti in omnibus V. C. voluntati obsequi et gratificari propositum mihi est, ita nec in hoc deesse volui, quin satisfacerem V. C. mandato ac desiderio, ut quæ a S. R. M. Suec. mihi commissa, et V. C. jam oretenus exposita, chartæ quam brevissime committerem. Nimirum a S. R. M. ad V. C. ablegatus sum, ut non solum V. C. de felici omnium rerum statu congratularer, et antiquam illam ac sancte cultam amicitiam, quæ hactenus inter reges Sueciæ et principes Transylvaniæ, eorumque antecessores intercessit et floruit, renovarem et confirmarem, sed etiam ut V. C., S. R. M. carissimo et certissimo amico scopum et causam nostrarum actionum bellicarum significatum irem, minime dubitans, quin C. V. juris et æqui amantissima, pro illustrissimi iudicii sui candore sine ullo affectu sit iudicatura; ut simul etiam cognoscerem, an aliqua in re rex meus elementissimus V. C. ejusque commodis ac utilitati studia sua ac propensam benevolentiam accommodare possit.

Non diffitendum est, quod ipsa necessitas nobis arma induerit, vidimus enim vicinos nostros armatos et finibus nostris jam imminentes, qui facile inter se convenire, atque adeo de tertii corio ludere possent. Imo ab ipsis Polonis aliquoties ita lacessiti sumus, ut facile ipsorum machinationibus et technis caperemur, nisi juri et rebus nostris invigilarem. Initia belli referre superfluum esset, illa enim V. C. plus quam nota esse confido. Ex quo enim ultimas pacti sumus inducias, religiose a parte Sueciæ cautum fuit, ne aliqua ratione temeraretur fides publica; sersma et potentissima Sueciæ regina Christina, ut tanto magis devinceret sibi modernum Poloniæ regem Johannem Casimirum, eumque ad æquam pacem flecteret, quantum in ipsa fuit, pro electione ejus apud proceres Poloniæ intercessit. Casimirus vero accepto sceptro, non tam pacem cum Suecia, quam ejus detrimentum quæsivit, qui partim secretis molitionibus et societatibus in præjudicium Sueciæ directis, partim apertis actionibus tam in iterato tractatu Lubecensi, quam multis aliis in locis ostendit multis modis obstitisse hostili intentioni solam occasionem rumpendi, non vero pactorum religionem. Et ut

S. R. M. adnota sceptris regni Sueciæ non statuit pati ejusmodi ludibria: ita Polonico ministro Canazilio, qui circa coronationis tempus in Suecia fuit, per regni cancellarium rotunde significari fecit, si regi et reipublicæ Poloniæ posthac placeret transigere, id ipsis adhuc integrum esse; sed illi scopo obtinendo non convenire, ut iterum prolixi tractatus sub aliorum interventione, et in alieno territorio instituantur. Satisfactum pactis a parte Sueciæ, quod semel iterumque cum Poloniæ commissariis frustra non sine ludibrio aliquoties congressi sunt. Si hoc tempore regi et reipublicæ Poloniæ curæ cordique esset seria negociatio, tum omissis ociosis hac in re internunciis, et non necessariis præliminarium ambagibus prætensionibusque regiæ suæ dignitati præjudiciosus, suos in Sueciam mittant, ut ita utrique parti consulatur. Voluit nempe S. R. M. mentem suam clare aperire, et relinquere regis Poloniæ arbitrio, quid sibi faciendum judicaret. Supradicta non solum regi Poloniæ sunt exposita, sed etiam ab ipso approbata. Tantum vero abest, ut destiterit priore suo processu, ut postea ministrum suum in commissione præliminarium lucrando tempori denuo miserit, sed tamen cum ejusmodi fidei literis, quæ R. S. M. (juri et dignitati) derogatum ibant, adeo quidem, ut nihil vel magis intempestive vel inconsideratius fieri posset. Quæ res ita commovit R. S. M., ut non modo illico permiserit ilmo Sueciæ regni senatui Poloniæ senatores per literas monere talia incepta nec contestationi regiæ, nec pactis, multo minus vero tempori convenire, sed etiam securitati regnorum et provinciarum, ut et conservationi jurium suorum convenienti modo prospectum iret. Ut autem quæ hactenus generaliter dicta fuere, in specie et apertius declarentur, nemini ignotum est, quod Poloni hactenus Suecis damna inferre summo conatu ausi fuerint, id quod vel ex sequentibus luce meridiana clarius apparebit.

Etenim negari non potest, quod Poloni cuidam militum tribuno cæsareo, dicto Both, una cum militibus suis transitum per ipsorum ditiones in Livoniam connivendo permiserint ad diversionem excitandam, ejus tamen conatus, divino numine favente, irriti evasere.

Nec hoc contenti, sed generali vigiliarum præfecto cæsareo, nominato Cracow, per Poloniam in Pomeraniam transire concesserunt, ut non solum ditiones Suecis subjectas infestaret, sed et nostrates, qui tum in obsidione fortalitii Dömitz occupati erant, ab ista obsidione averteret. Nec id quisquam negabit, quod ex conniventia regis Poloniæ aliquoties nonnulla Cosaccorum millia imperatori contra Sue-

cos subsidio venerint. Hoc uti rex bene impedire potuisset, ne fieret ita in nupera pacificatione, dum Suecis Dani insula Óselia eedebant, Poloni hoc modis omnibus evertere conati sunt, de nullitate hujus transactionis protestando, quasi de ipsorum jure actum fuerit, cum tamen Daniæ regi antea nullam unquam hac de re controversiam moverint. Exinde sane videre est lividum et malevolum Polonorum erga nostrates animum. Imo usque adeo proceessit eorum temeritas, ut Cosaccis prætensionem et jus, quod Poloni in Livoniam habere se putant, cedere voluerint, ut nimirum hanc regionem armis sibi acquirerent, atque sic de alienis rebus largiendo, aliis satisfactionem præstarent. Quid quod cum Batavis et aliis, ut nostratibus incommodarent, fœdus inire tentaverunt, id quod suo tempore manifestius evadet, et Cels. Vram nequaquam latere arbitror. Quemadmodum et illud C. V. nondum ex animo effluxit, quod Poloni in Livonia dissidia et seditiones in regni Sueciæ maximum detrimentum excitare allaborarunt, id quod Cels. Vrae Brassewitz, comes quidam Bohemiæ, et rursus Cels. Vra ex singulari quodam amore et amicitia S. R. M. detexit, et ea ratione regem meum elementsmum indissolubili amicitia nexu æternum sibi devinxit. Quin et toti orbi constat, quod Poloni in Lubeeensibus tractatibus nihil nisi frustratorias dilationes quæsierint, nec ullum unquam indicium dederint se esse serio et ex animo pacis cupidos, quod Cels. Vrae vel me tacente notissimum est.

Quæ omnia licet tanti sint, ut vel firmissimam pacem tollere et frangere satis virium habeant: tamen et in minimis etiam nobis illudere aut, obesse voluerunt, etenim novissimus regni Poloniæ internunciatus Morstenius contra S. R. M. voluntatem et luculentam in contrarium declarationem in Sueciam adventavit eum in finem solum, ut tempus inutiliter teratur et consumatur, siquidem ejus literæ credentiales dignitati regiæ non solum detrahebant, sed et minutiis nullius momenti refertissimæ sub regnorum pluralitate intolerandæ regis Poloniæ prætensioni adversus Sueciæ regnum favebant. Sed ut ob brevitatem temporis in pauca me conferam, spero brevi S. R. M. manifesto scripto publicæ declarationis) causas universi orbi propositura Rex inductus justissima sua arma Polonis opposuerit, ut damna, quæ hostes machinabantur, a se et finibus propulsaret, et in ipsos hostes derivaret, cum jure naturæ et gentium edocti sciamus vim vi, et fraudem fraude repellere licere.

Cæterum si in hoc rerum statu aliquid fortasse esset, quod V. C. sive publicæ sive privatæ alicujus rei causa cum

S. R. M. communicandum censuerit, parata est S. R. M. æquis V. C. postulatis et desideriis omni meliori modo deferre et satisfacere, præsertim cum S. R. M. conscia sit optimæ suæ intentionis et benevolentiae in V. C., illustrissimamque ejus domum; et propterea nullam causam sibi persuadendi habeat, quod V. C. ægre ferat arma Sueciæ in Poloniam moveri, tum quod V. Cels. statum non attingant, tum quod S. R. M. nihil præter honestam, justam et securam pacem quærat, idque evidenti necessitate coactus, ut nisi S. R. M. juribus et status sui conservationi prospiceret, facile rex Poloniæ tendiculis irretiretur. Quin potius rex meus clementinus persuasum sibi habet magnas utilitates ex sua hac expeditione ad V. Cels. redundaturas esse, ut non solum C. V. sinistre suspicandi nullam causam habeat, sed potius de felici successu S. R. M. gaudendi. Præter hæc si propter rationem status aliquid V. C. desideret, pro certo affirmo, quod V. Cels. publico bono et conservationi pristinae illius correspondentiae optime sit consultura, si aliquem ministrorum suorum ad regem meum clementinum mittat, qui ipsi Cels. V. desideria exponat; cum certus sim, quod rex meus clementinus omnibus V. C. æquis postulatis libentissime locum sit daturus. Insuper cum rex meus clementinus equitum vestrorum fortitudinem et generositatem in nupera illa armorum nostrorum cum vestris in Moravia facta conjunctione satis expertus fuerit, nihil magis in optatis habet, quam ut V. Cels. facultatem permittat in hisce partibus aliquot equitum turmas conscribendi, id quod S. R. M. in pari officiorum genere animo grato agnoscet, et in cæteris omnem amicitiam et conatus sui approbationem promittit.

Albæ Juliæ die 23/13. Aug. anno 1655.

Celsitud. Vrae

humillimus servus
Gotthard. Velling mp.

e)

1655 augusztus vége.

A Welling által előterjesztett pontok.

Puncta ad sersum principem Transylvaniae.

1. Quamvis Ser. Cel. Vra copiarum auxilio præsto nobis abfuerit, ex amore tamen et favore candido certiores nos semper de omnibus hostium machinationibus reddendo, apprime nos juvare dignatur, tum petitioni Polonorum opem

contra nos postulantium non deferendo, tum militem colligendum in partibus domini sui pro nobis expugnandis non permittendo, tum etiam legationem hostibus nostris per partes terrarum suarum prohibendo, ex quo suspicione magna apud Polonos et cæsarem christianorum Ser. Celdo Vra non caret, hæc autem Serma Celsdo Vra cum propter nos faciat, gratissimum nobis, auxilioque maximo esse, siquidem Ser. Celsdo Vestra ob vinculum amicitiae nostrae tuendum, omnem suspicionem minus perpendat, et hoc ad obsequia sua eo magis nos obligat.

2. De consensu a porta et assecuratione apud chan illustrissimum atque reclusu passuum nobis magis incumbit cura, minime dubitando etiam Ser. Cel. Vram habituram de hoc necessum, omnesque modos et occasiones non intermissuram; nos quamprimum efficiemus apud chan illustrissimum, quem post hebdomadam cum exercitu affuturum speramus et expectamus. Ad portam quoque misimus, propter nos id facturos confidentes, eodem momento die noctuque Ser. Celsni Vrae delaturi sumus, jam vero passuum reclusus res nobis facillima.

3. Denunciat nobis Ser. Cel. Vra sine hisce rebus tanquam fundamentalibus postulatis nostris minime responderi posse, unde compertum habemus Ser. Cels. Vram hasce res sine fundamento certo incipere nolle, ne damnum aliquod sequatur aut ignominia; hoc autem nos ipsi non optamus, scimus enim Ser. Cel. Vram liberi domini esse heredem, certum non amissuram pro incerto, et rectissimo id iudicio facere. Verum spes in deo has res lento quidem gradu procedere, sed bonum finem sortituras, solummodo Ser. Cel. Vra, eodem in proposito persistat, nec a nobis declinet, nos totis incumbemus viribus, ut servitia nostra clementiae Ser. Celsnis Vrae correspondeant, ne studia Ser. Cel. Vrae in vanum abeant.

4. Declarat quoque Ser. Cel. Vra clementiam suam, quod etiamsi consensus et assecuratio non poterit efflagitari precio, promittit se tamen ad limites partem copiarum transmissurum, nec ullas copias Polonis colligendas permissurum, neque viam transeundi his, qui opitulaturi essent, eisdem concessurum. Quæ nobis gratissima sunt, summasque referimus grates Ser. Cel. Vrae, spes tamen in deo, facillime consensum et assecurationem obtinenda esse. Quo effecto sine mora Ser. Cel. Vrae nuncium deferemus certum, ipsique exercitum nostrum propius admovebimus, ut facilius cum Ser. Cel. Vra conferre possimus.

5. Sersma Cel. Vra jam nihil dubitet de studiis nostris

et sinceritate candida, ut declaravimus toties obsequia nostra Ser. Cel. Vrae, certa fore et indubia, ita eadem praestituri sumus, et nunquam mutaturi. Literas Ser. Cel. Vrae ilmo dno Radiulo remisimus, interim ingremium serenissimum studia nostra promptissima recommendamus.

Kivül: Puncta ad sersmum principem Transylvaniæ.

Jegyzet. V. ö. Pufendorf: De rebus a Carolo Gustavo gestis I. 127. 1.

f)

1655 szept. 18.

Rákóczy válasza a Welling által előterjesztett pontokra.

Ad puncta nomine serenissimæ regię Majestatis Sueciæ per gener. Gothardum Welling, ablegatum suum proposita et in scriptis etiam nobis id cupientibus exhibita resolutio.

1. Ante omnia: salutationem et de prospero hactenus per Dei favorem rerum nostrarum successu congratulationem Suae Mattis factam nomine, ea, qua par est gratitudine et observantia agnoscimus, reciprocoque de felici rerum Suae Mattis progressu debito congratulandi officio læti defungimur: ut vota sua deinceps quoque fortuna indefesso et immutabili comitetur passu, sincere cupiendo.

2. Quod de præsentis belli expeditione, et motiivis eiusdem causis Sua Mtas nos quoque certiores reddere non dedignata sit, non ultimum sin in Nos affectus propensi experimur argumentum. Et quemadmodum antehac etiam, sed præcipue ex moderna dn. ablegati informatione nobis persuasimus gravibus et forsitan nonnisi armorum subsidio remediabilibus de causis coactam esse Suam Mattem ad stringendum ferrum: ita credimus justum et potentem belli arbitrum Deum in æquioris lancem causæ unacum fortuna, quæ ipsius ancillatur decreto, propensurum.

3. Quod vero antiquam prædecessorum utriusque nostrum amicum necessitudinem, non modo non antiquandam, sed novis confidentiæ symbolis ex parte sua spondet, ex nostra cupit renovandam, id tam gratum nobis est, ut ad eam confirmandam augendamque quantum debemus, tantum pollicemur, debemus autem tantum quantum possumus.

4. Nec minus obstrictos nos vel inde sentimus, quod præsentium occasione armorum in compendium nostrum

uti paratam se Sua Mtas offerat, modo mentem superinde nostram detegamus; de quo ut nulli dubitamus, ita in tam celebri tanti regis expeditione oblatum favoris pignus non acceptare indignum arbitramur. Verum et insperatus tam velocis suæ expeditionis nuncius et latens nos prætensionis ejus finis in extasim quodammodo nos rapit. Et tantum abest, ut tam subita nostra petitione graves Matti ejus simus, quin potius verba quoque ipsa nos deficere fatemur, quibus oblatam eiusdem nobis gratificandi promittitudinem agnoscere nos testemur. Enim vero cum Matti ejus pateat, magis, in quo velit possitque, gratificandi exerere propositum; quibus illum oneremus postulatis, et iis quidem idoneis non satis dispicimus. Dum itaque in tanta rerum vicissitudine scopique suæ Majestatis nobis incogniti incertitudine lumen ulterius ab Eadem expectamus, intentione suæ Mattis nos conformare cupidi, speramus oblatae suæ in nos propensæ voluntatis fructum nos indubie decerpturos.

Quoniam autem antiqua recensque necessitudo suo jure postulat, ut candide confidenterque intima animi sensa invicem deinceps communicemus, a Sua Matte speramus, ex parte autem nostra promittimus, omnemque nostram intentionem et æqua desideria illibata eidem sinceritate detegere non differemus.

Postremo: quod ad auctorandos in ditionibus nostris milites attinet, quam ingrata nobis obstacula id impedian (intricata nimirum Valachicis motibus nondum bene sedatis arma nostra, ibidemque defacto adhuc occupata numerosæ nostræ legiones) ipse dominus ablegatus sufficienter informare poterit Mattem ejus, nec id sequiori voluntati nostræ imputatum iri confidimus, quod impossibilitas nullis obligationum obnoxia vinculis detractat, contentamque Mattem suam regiam fore speramus sincera nostri in se candoris declaratione, quam ut effectus propere sequatur, singularem dabimus operam. Datum in civitate nostra Alba Julia 18. Septembris anno 1655.

Suæ Cels. seretario absente
extradata per me
Petrum Samarjai m. p.
conservatorem ejusd. suæ celsitudinis.

Oldalt. Præsentatum Casimirii ad Cracoviam die 2. Octobris 1655 (r. sz.).

(Eredetije a svéd királyi levéltárban.)

1655 aug. 23.

Potoczki levele Rákóczyhoz Kozakowszki küldetése ügyében.

Ilme ac celsissime princeps, dne et amice mihi observandissime.

Tardiorem votorum nostrorum successum, et tabellarium ad Ilmam Celdnem Vram missum cur tanto tempore nectat moras, non modo admiror, sed etiam exinde debeo augi, cum in negotio et desiderio reipublicæ ac sersmi regis per literas explicato a nobis, non tam nostro affectui placere volumus, quam totius christianitatis commonstrare necessitatem, atque huius perfidi hostis tanta in universos studia et versutias fore, quod nullas regulas veræ cum quopiam sinceritatis gerat, nec posse cum vicinis ita manere perseveranter in concordia animorum, quin omnibus apertum discrimen non minentur illius technæ. Nactus igitur occasionem per magnum Kosakowski redeuntem Varsavia, testor nostræ observantiæ in Il. Cels. V. propensionem et longævam toto pectore incolunitatem. Flagitabat ore nostro idem m. Kosakovius subsidia nobis benevolo animo designata ab Ilma Cel. Vra, qui credo in remunerationem semper notabilis affectus regiæ Mtis et reipublicæ, brevi subveniet illis, et destinato promisso, augustam opinionem nominis sui incliti in perpetuum reddet. Felicitati Ilmæ Cel. Vræ et virtuti exercitus missi subijcietur totus noster cum hoste successus, cui, confidimus numini divino, adventasse aliquando interitus horam. Quæ gerantur apud nos, et quod in castris, jam in hoc pelago belli, remum teneamus, exponet fideliter exhibitor præsentium Ilmæ Cel. Vræ. Quem ut dignetur solita prosequi clementia ac favere calamitati eius in Moldavia passæ, quaeso, et devota officia mea Ilmæ Cel. Vræ defero. Datum in castris ad oppidum Gliniany sitis die 23. Augusti 1655.

Ilmæ Celdnis Vræ

intimus amicus
et ad officia paratus
Stanislaus Potocki mp.
pal. Kiov. supremus dux exercituum.

Jegyzet. E küldetésre vonatkozólag szept. 22-éről érdekes levelét Potoczkinak Rákóczyhoz l. Okmánytár 248—50. ll.

1655 aug. 27.

*Lorántfi Susánna S. Patak, 1655. aug. 27. Klobusiczky András*hoz írt leveléből:

. Az lengyelországi állapotok miben legyenek, értjük; nem árt azért, hogy újokban is beküldött Klmé vigyázás felől, szükséges is provideálni mindenfelé, az úr Isten oltalmazzon mindnyájunkat az veszedelemtől, kiválképen a tatár ha győzödelmet venne, félő, hogy másoknak is ne jutna

1655 aug. 27.

Susánna Lorántfi stb. Generose nobis honorande stb.

Lubeniczky uram levelét hozák ismét, melyet imé oda-küldettünk Kglmednek; felszakasztattuk az levelet, mivel meg akartuk látni, mit írjon az oda való hírek felől, ugyan bement-e derakason az tatár Lengyelországban, méltó vigyázni. Kglmed azért meghagyja, ott is vigyázzanak, meg-lássuk, az kit beküldnek, hogy hírt hozzon, ne csak úgy küld-jék az mint szokták, hogy egy szabadost beküldnek, az osztán valahol csak valamit hall, csak kijün ayyal, hanem bizonyos hírt hozzon. Innét az két bialpásztor elszökött, *stb. a többi gazdasági dolgokról*. Datum in arce nostra S. Patak die 27. Augusti, 1655.

Susanna Lorántfi mp. *stb.*

Kírl: Generoso Andreae Klobusiczki universorum bonorum nostrorum in Hungaria existentium praefecto etc. nobis honorando.

1655 szept. 1.

Lubieniczki értesíti Rákóczyt a hadi eseményekről.

Sersme celsissimeque princeps, dne dne clementissime.

Literas meas, quas die 25. Augusti Celd. Vrae inscripsi, recte fideliterque Cels. Vrae traditas nihil dubito. Quibus quod fusius omnia fuerim persequutus, existimabam me aliquo saltem temporis spatio, (dum videlicet omnia curiosius fideliusque perquiro) a scribendo otium habiturum. Sed ecce novum subito obtulit sese scribendi Cel. Vrae argumentum, quod nunc exequi muneris mei esse duxi. Post aliquot

militum nostrorum in Litvania prosperas cum hoste velitationes, Moschus ingenti exercitu succinctus nihil ultra cunctandum ratus, promotis versus Vilnam castris, exercitui nostro totis viribus incumbere, eumque si possit, interneccione delere constituit. Quo ilmus princeps ex hostium indicibus cognito, virium suarum conscius gnarusque, exploratores suos (qui de copiarum nostrarum paucitate, [nam 3000 militum Polonorum, quos respublica anno præterito in subsidium Litvaniæ submiserat, nuper rex e castris Lityanicis revocavit] hostem informare poterant) ab hostibus interceptos, statuit sensim copias ad Vilnam reducere, ut, quia campestri prælio aleam experiri intutum erat, urbis saltem munimento tutus, utenque hosti resistere posset. Sed divina voluntate aliter res cessit. Namque postquam campestris dux militum Gasievius cum aliqua exercitus parte pontem, qui in itinere occurrerat, trajecisset, pons subito fractus, illum principem, qui ultimo in agmine hostium insultus excipiebat, cum reliqua exercitus parte versus Samogitiam abire cœgit; quo successu, quave securitate, nondum scitur. At hostis Gasievii vestigiis inhærens, eum quidem, cum ea, quam ducebat, militum parte, elabi passus, Vilnam occupavit diripuitque die 8. Augusti, prædasque jam promiscue per intima Litvaniæ ad Polessiam, Podlachiam, Prussiamque ducalem porrectæ agere dicitur. Parte ab altera rex Sveciæ, actis, ut fama est, statim in Pomerania comitiis, iis, quas jam in Majori Polonia habuit, majores copias, ipse in persona præsens, conjunxit, ad Gueznamque, sedem archiepiscopalem triginta sex militum millia recensuit, cum iis versus Lenciam, Prussie et Masoviae interjectam sersmo regi obviam iturus. Qui ad se evocatis ex Russia (quos respublica ad excipiendos Chmielnicii impetus in ea provincia collocaverat) quator militum millibus, eosque unacum nobilibus publicæ expeditionis nomine excitis, in itinere excepturus, 14. Augusti Varsovia Lovicium, archiepiscopale oppidum profectus est, aliquot militum Germanorum turmis comitatus. Nam Tartaricorum subsidiorum metus (quorum constans imo pertinax fama universam longe lateque Poloniam magis, quam hostium undiquaque nos circumstantium ferocia exterruerat) paululum nunc resedit; non aliam credo ob causam, quam ob preces, expostulationesque cum sersmo rege acerrimas nobilium, nisi Tartari continuo revocentur, eos contra hostem cum regē non ituros, denuntiantium; quamvis certissimum sit, eos magno precio ad eos per certum hominem misso, amplissimisque oblationibus ab aula accersitos esse. Ab Ukraina sola, unde nobis maxima semper hætenus immine-

bat tempestas, quaque parte vel maxime sumus nunc impetui hostium opportuni, exiguo ibi vel prope nullo praesidio excubante, per dei gratiam hucusque securi quietique sumus; non aliam creditur ob causam, quam quod Chmielnicius Russiae Interiori, cujus caput est Leopoldis, occupandae intentus, metu Tartarorum, quos in ipsius ditiones trans Boristhem subito irrupisse fama est, ad tuendas sedes suas cum exercitu revocatus dicatur. Plura nunc Cel. Vrae perscribenda non suppetunt; brevi forte alias ante iter meum in Transylvaniam, nam indies, imo in horas aliquid novi undiquaque metuimus. Quod restat, deus optimus maximus Cel. Vram incolumem florentemque, quam diutissime servet, quod Cel. Vrae intime apprecor, qui jam pridem titulum gero

Sermæ Celdnis Vrae

humillimi servitoris mp.

W. L(ubieniecki) mp.

Dabantur die 1. Septembris 1655.

Quamvis non sim nescius Cel. Vram rerum exoticarum gnaram esse, tamen mearum partium duxi, quæ nuper didici, Cel. Vrae denarrare; nimirum Angliæ protectorem, indicto bello Hispaniarum regi, insulam Hispaniolam, aliaque in Indiis loca Hispaniæ ditionis occupasse, Gallos vero capto opportune tempore, Mediolanum arcta obsidione cinxisse.

Külczim: Sersmo celsmoque principi dno Georgio Rakóczy.

Samowszki követsége Rákóczyhoz.

a)

1655 szept. 1. (r. sz. 10.).

János Kázmér megbízó levele.

Joannes Casimirus dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, Smolensciae, Czernihoviæque, nec non Svecorum, Gotthorum Vandalorumque hæreditarius rex.

Ilme princeps dne amice et vicine noster charissime.

Non latet Iltem Vram, in quibus periculis versatur regnum nostrum, conspirantibus inimicis nostris in nostram perniciem, sed spe auxilii divini freti, speramus nos conatus hostium nostrorum compressuros. Intelliget Iltas Vra statum

rerum nostrarum ex internuntio nostro genso Joanne Szamovski camerae nostrae familiari, quem ad Iltem Vestram mittimus, ut eam, tanquam vicinum et amicum nostrum, de rebus nostris edoceat, caeteraque exponat, quae sibi a nobis commissa habet. Quare rogamus Iltem Vram, ut ei in omnibus fidem adhibere velit. Quod reliquum est, diuturnam incolomitatem et omnia fausta Ilti Vrae a deo precamur. Datum in castris ad oppidum Piatek die 1-ma mensis Septembris anno dni MDCLV. regnorum nostrorum Poloniae VII-mo, Sveciae vero VIII-vo anno.

Joannes Casimirus rex m. p.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino dno Georgio Rakóczi, Dei gratia principi Trnae, stb.

b)

1655 okt. 4.

Rákóczy válasza a királynak.

Serenissima regia Matas, dne benegnissime.

Recrudescit sane ægri mei vulnus animi multiplicium repetitione casuum, quibus Serenissimum Mattem Vestram et christiani oculum orbis, rempublicam Polonam identidem exerceri ex litteris et internuncio Mattis Vestrae mageo dno Joanne Samowsky intelligo; per quem animi candorem mei syncere Matti Vestrae expectoravi, assecurando eandem, quod meae erga se, et rempublicam synceritatis constantiam nulla convellet fortuna, inconcussusque sequioris quantumlibet sortis procella meus erit affectus. Caeterum, ut post tam diuturnam fatalis manus virgam tandem ejusdem baculo Matas Vestra unacum incluta republica erigatur, sustentetur, et quam diutissime floreat, animitus voveo.

Datum in castro meo Radnothiensi die 4. Octobris anno 1655.

Serenissimae Mattis Vestrae Regiae

addictissimus servitor

G. Rakoczy.

(A szentpétervári államlevéltárban levő eredetiről.)

c)

1655 okt. 4.

Rákóczy válasza egy lengyel főúrnak.

Illustrissime dne, amice observanme.

Literas Illssmæ Dnis Vestræ a magco dno Joanne Samowsky solito, idest amico accepimus animo, quibus et privati sui erga nos studii testatur constantiam, et publicum commendat amoris et boni vicini officium. Nos utrique quam prona candidaque respondeamus voluntate, ut primum comoda agendi affulserit occasio, effectu testabimur. Nec vero rumoribus incertis quiequam præstare fidei solemus, obturare illis promiscue volitantibus aures non possumus, eosdem tamen a Vestris Illssmis Dnationibus audire, ut certos ita aliquando lætiores desideramus. Nostram ad puncta per magcum dnum Samowski exhibita resolutionem ut serma regia Matas et respub. boni consulat, amice Vram Illss. Dnem requirimus, dare operam velit; injuria siquidem nostræ fieret synceritati, si impossibilitate effectus affectus nostri apud eosdem argueretur defectus. Interim Illssmæ Dni Vestræ bonam a Deo valetudinem, et prospera quæque ex animo preeamur.

Datum in castro nostro Radnothiensi die 4. Octobris anno dni 1655.

Illssmæ Dnationis Vestræ

amicus benevolus
ad officia paratus
G. Rakoczy.

(A szentpétervári államlevéltárban levő eredetiről.)

1655 szept. 11.

Rákóczy Györgynek Albae, 11. Septembris 1655-ben az érsekhez írt leveléből:

. Az sveciai követ mivel jött, az lengyel királynak ő felségének értésére adtuk; szánakozásra méltó dolog nyavalyások állapotja, Isten bocsátotta reájok, könyörüljön is Isten rajtok; mi magunk sorsával contentusok vagyunk. Istenes utakon, ha mikor Isten azt megmutatja, magunk előmenetelének meggátlóit nem kívánunk lenni.

Az kozák Kamenyeczet meg nem vehette, elszállott alóla; már beljebb ment-e Lengyelországra, vagy pedig hátra Czeherin felé szállott, még nem hozák meg. Volt nálok sveciai király követe, az mi követünket is látták nagy böcsülettel, ajánlásokkal bocsátották vissza, meg is esküdtek Steffán vajdának az jó akaratra tekintetünkért; aligha az kozákság is Muszkva mellől nem kezd elállani, mivel az sveciai szél érte, azon kívül is az egyetlenség már közjök esúszott. Úgy látjuk, Petraskó vajda fia, Mihály el lesz az havasali vagy moldvai vajdaság nélkül, visszaszorúl jószágában, ki, mint halljuk most is számára tartatik ő felsége birodalmában

1655 szept. 19.

L'Isola jelentése.

Csak ennyi Rákóczyról:

«Novissimæ principis Ragocy ad regem Sveciæ legationis scopum necdum certo penetrare licuit, exploratum tamen mihi est, Svecos nullatenus ipsi fidere.»

(Bécsi áll. ltár. Polonica.)

1653 okt. 3. (r. sz.)

Wielopolszki levele Rákóczyhoz a lengyel hadak újabb szervezkedéséről.

Sersme ac celsme princeps, dne et vicine observandissime.

Cum præsentium temporum difficultates, et diversa rei publicæ negotia variis me in locis distinerent, solitæ quoque in obsequia Sertis Vrä propensionis testimonium exhibere volentem retardarunt. Nunc sacre regiæ Mtis Sandeciam adventu submontana invisendi occasionem nactus, pristini cultus et observantiæ debitum Ser. Celsni Vrä defero, simulque de statu rerum nostrarum et adverso fatorum impulsu, quo respublica nostra exagitur, non tam significare, quam conqueri cogor. Idque eo magis, quod non hostili potentia opprimimur, sed propria dilaceramur discordia. Exercitus ordinarius regni, robur militiæ nostræ inaudito exemplo, non solutorum stipendiorum ante quartualis finem captata occasione, secessionem fecit, marischalcumque, sive seditio-

nis ducem, levem quendam, nec satis militiæ versatum hominem, Pyrawski sibi delegit, illis forsitan tacite incendium fomentantibus, qui quam maxime restinguere debuerant. Nobilitas ad arma evocata, valde infrequens, comitiorum magis, quam castrorum more subsistit, atque utinam subsistat saltem. Cracovia sola (ubi cum valido præsidio d. Czarnecki castellanus Kiioviensis imperium obtinet) egregie et cum notabili hostium clade resistendo edocuit vinci illum facili negotio posse, dummodo adsit, qui vincere audeat. Alter exercitus noster proximo Mercurii die parum prospere cum integris Moscorum Cosaccorumque viribus pugnavit, et quamvis exigua clade accepta, in diversa sparsus, sub Jaroslavia a generalissimo Potocki recolligitur, qui iam quatuor circiter millibus coactis, cum regio exercitu vires consociare properat, quo celerius sublato Sueco, barbaris quoque victoriæ fructum corrumpere possit. Quod quidem a divina clementia, si domesticæ concordiae ratio ineatur, expectamus. Sin secus sors tulerit, ego, quæcunque me fortuna manet, et ubicunque locorum me collocabit (in libero enim natus et educatus regno, mori præfero, quam sub eo principe vivere, sub quo liber nollem vivere) nunquam mutabo nomen

Datum in curia Kobylanensi die 3. Octobris anno 1655.
Sersmæ Cels. Vrae

paratissimi servi
Joannes Wil(clopolski)
castellanus Wo(yniciensis)
manu propria.

Jegyzet. Eredetije félíven, melynek a cím gyanánt szolgáló második levele le van tépve s ezért a név is félíg olvasható.

1655 okt. 5.

X. Károly alkudozása a lengyel főúrakkal.

Serenissimæ regiæ Mtis declaratio data deputatis palatinatum super iis, quæcunque eorum nomine sacra regiamtas a dictis deputatis proposita sunt palatinatibus Cracoviensi, Sandomiriensi, Kiioviensi, Russiæ, Volhinæ, Belzensi.

Quandoquidem antememorati palatinatus imperio ac protectioni ser. reg. Mtis se se subdiderunt, quocirca ac ut eisdem constet hanc eorum venerationem ac obsequium sern. regiæ Mti gratum esse, clementiæ affectu promittit, spondetque S. R. Mattas dictis palatinatibus.

1. Libertatem conseientiarum ac exercitium religionis sartum, tectum et inviolatum fore.

2. Sacra regia Mtas sub imperium, protectionem et tutelam recipit eodem palatinatus cum omnibus suis officialibus ac incolis, eorundemque bona mobilia ac immobilia, quæ ibi habent, quæque a Moschis et Cossacis nondum occupata sunt, pro posse proteget et defendet, denique eorum, quibus bona oblata sunt, condignam rationem habebit.

3. Promittit S. regia Mtas se milites suos ab omni procerum et nobilium, civitatum, castrorum et subditorum in supradictis palatinatibus violenta invasione et depopulatione ac direptione inhibituram, atque commercia cum finitimis, quantum ob injurias temporum fieri poterit, tuta et secura præstituram.

4. Bona nobilium hereditaria penes possessores suos manebunt, nec stativis militum contra morem legemque patriæ onerabuntur; si necessitas et ratio belli suaserit, ut militibus per eadem bona sit transeundum, tum disciplina exacte erit observanda.

Hæc tamen omnia ea lege promittit sacra regia Mtas:

1. Ut superius nominati palatinatus abdicent regem Joannem Casimirum omnique cum eodem vel eius adhærentibus, iisque, qui suæ regię Mti quodammodo nocere student commercio renuntient.

2. Ut omnes et singuli eorum palatinatum incolæ sacræ regię Mti Sveciæ ut vero regi suo fidos et obsequentes se præstent in omnibus et contra omnes.

3. Ut principales supernominatorum deputatorum literis reversalibus se quamprimum obstringant, quo de eorum obsequio fideque certa esse possit s. regia Mtas.

4. Ut in potestate s. regię Mtis sit loca ad securitatem suam Poloniæque faventia, ubicunque eidem Mti visum fuerit muniendi ac præsiidiis firmandi, usque dum hoc incendium belli sedatum fuerit.

5. Ut urbes arcesque regię in iis palatinatibus sacræ regię Mti tradant, præfectique et præsidia inibi existentia, si mutare noluerit S. R. M., sacramento suæ regię Mti obligentur.

6. Ut subsidia tam ratione peditatus in singulis palatinatibus, quam ratione contributionum in usum belli præteritis comitiis decreta continuentur, usque dum hisce malis, quæ Poloniam exercent, finis impositus fuerit, eaque adhuc residua nec ex decreto præstita sunt, rite sacræ regię Mti præstent.

7. Ut nobilitas palatinatum, quæ stipendia non meret,

ad sua recedant intra 14 dierum spatium, ibidemque quiete degat, nisi bona et possessiones suas fisco sacrae regiae Mtis secundum tenorem universalis (*így*) subiici velit. Actum Cracoviae die Octobris, 1655.

Gustavus Carolus rex (locus sigilli). Postea hic sequuntur subscriptiones nuntiorum equestrium.

(Lengyel kéztől eredő másolat.)

1655 okt. 17.

Lorántfi Susánnának Helmeecz, 1655. októb. 17. Klobusiczky Andrásához írt leveléből:

..... Az német secretariust értjük, hogy érkezett, elhittük, bizonyost mondott Kldnek; mi is, ha Isten engedi, holnap ebédre Borsiban megyünk. Az lengyel levelit oda küldettük Kldnek, ha váloszt kell tenni nekie, tegyen Kld, mi oda menvén, subscribáljuk. Az makoviczai udvarbirónak iratunk felőle, mint hogy most is gyámság vagyon felőle, kikeresse, hogy jobban meg ne búsúljon miatta.

1655 okt. 16.

Bradshaw residens tudósítása.

Ha a svédek rövid idő alatt be nem veszik Krakkót, kivált ha nem boldogúlnak a lengyel királytól ígért segítség megérkezte előtt, (kihez állítólag az erdélyi fejedelem, az oláh nagy hoszpodár is csatlakoznak), kénytelenek lesznek visszavonulni az élelem hiánya miatt, mert annyira fogytán van a kenyér, hogy néhányan a svédek közül éhen haltak.

1655 okt. 20.

Lowienieczki Leőveynek a lengyelországi eseményekről.

Magnificentissime dne capitane, dne amice vicineque observandissime.

Servitiorum meorum stb.

In absentia magn. dni Ledochowzky capitanei Tucholiensis allatae sunt mihi literae ab ilma celsinaque principe dna mea clemma, in quibus praecipit sibi adferri certa qua-

dam ex ditionibus Tucholiensibus ad victum pertinentia legumina, præcipue vero boves, arietes et his similia. Et quoniam per ditiones ilmi celsmique principis Transylvaniæ hæc ducere contigit, Vram Mag. Dnem obnixè rogo, ut libere sine quavis exactione transire valeant. Et si necesse fuerit per alia loca a Magn. sua literas intercessionales, easdem hiscè tabellariis meis dare non gravetur Magn. Dtio Vra. Quam benevolentiam favoremque Magn. Dntionis Vrae hac in parte exhibitum ego quoque omni data occasione regratificari studebo Magn. D. Vrae. De rumoribus in regno nostro protunc existentibus multa equidem scribenda essent, verum tempori serviendo, ac paucis rem complectendo, id saltem significare statuo. Ac imprimis regem nostrum clemmum Casimirum intra urbes Tarnov et Rzeszow Lancutque constat esse unacum militibus amborum campiductorum. Kozaci et Moschovite simul cum suo Chmielnicio ad Leopolim uti accesserunt, hucusque non recedunt inde. Notum habemus nullam adhuc oppugnationem eorum fuisse ad hanc civitatem, sed magis eum curasse audimus sumptum pensionemque certam ab eis exigere. Verum illi confidentes primum deo omnipotenti, tum et fortitudini ac munitioni optimæ, id consentire nequaquam permittunt. Id etiam auditur eum ob hanc causam commorari ad Leopolim, quod ei adfuturus sit ipse cæsar Moschoviticus cum summa potentia sua, quem dicunt prope Luceoviam iam advenisse, sed hæc utrum certa sint, in dubio res versatur. Certo certius accepimus ante aliquod dies a quibusdam nunciis exercitum Tartarorum prope centum millia unacum rege suo Han in subsidium nostrum brevi venturos, quorum duces sunt dnus Mysliszewsky, alter d. Sacholskj. Quæ ulterius fient, ipse autor omnium nostrorum deus optimus clarius decernet brevi. De Suecis quoque talis rumor est, quod Cracoviæ certo residentiam suam interposuerit, utrum coronatus sit, adhuc incertum est. Siquidem inde transitus et reditus valde difficilis est, si quid post hæc certi habuero inde (uti brevi spero) de omnibus significare per literas Magn. D. Vram omnino contendam. Interim me promptissimæque obsequia mea in gratiam Magn. D. Vrae quam diligentissime commendo. Datum in villa Plawie die 20. Octobris anno 1655.

Magnificæ Dnis Vrae addictissimus semper amicus et vicinus ad servitia quæque paratissimus

Stanislaus Lowieniecky
notarius Tucholiensis nup.

Si quid petierit nomine meo tabellarius iste a Magn.

Dne Vra, præsertim vero uvas vini et alia eiusdem generis ex partibus Magn. Dnis Vrae, obnixe rogo, in gratiam mei faciat Magn. Dtio Vra, ego quoque data omni occasione id reservire Magn. Dni Vrae paratus remanebo.

Kírvl: Magnificentissimo dno dno Gregorio de Lewoy Lewai arcis et præsidii Mukaczoniensis supremo capitaneo dno amico et vicino observandissimo.

1655 nov. 24.

Rákóczy Györgynek Görgény, 1655. nov. 24. egy magyarországi főúrhoz, kétségtelenül Zrínyihez írt leveléből:

Lengyelországból mi is vetettünk levelet, ugyan az király táborárúl is értjük az dolgot; oly hír hatott az táborra, mi is kapdosunk az királyságon, az bolha pezsegni kezdett benne; mi tülünk az jó király, se svéd, se Kazimir ne féltse, magunk sorsával contentusok volnánk most, noha az szent atya más-képen ítél.

Spezy (*így!*) járja az békességet, valamit érez, levelet írt, kire választ sem tettünk; mert azon bakot nyúzza. Sok hamis hireket írtak oda fel az lator emberek, hadfogadásinkat másra magyarázván, egyebeket is hiutegetvén, már Kassát akarták muniáltatni, az mi s Kld jóakarója tartóztatta s informatiót, kívánván egy emberünk által tülünk, kit in rei veritate megcselekedtünk. Ugyan valóban orrokon vagyunk némely hamis embereknek, de ha Isten velünk, kiesoda ellenünk. Hallhatta Kld az régi időben, s mikor akkori világot jól tudta Kld is, egy nőstény személy felől mondják, volt semper parata, pro recreatione hozzuk elé Kldnek, egyébkint más proverbiummal is élhetnénk, de bizony minket suo tempore paratos találnek, Istent híván segítségül, ha mit kezdenek.

Az tatár is felment Lengyelországra, úgy hozták Stefán vajdátúl hírét, kozákkal csatájok levén, kozák győzedelmeskedett; igazán nagy labirintusban van Lengyelország, sokféle nemzetség rontja. Az tatár mit mivel tovább s ki pártját kezdi tartani, elválik; szerencse, ha az szerencsésebb félt fogja barátjának tartani, s az mint az macska, úgy ők is talpra esnek. . .

Jakabfalvy és Sebesi küldetése Lengyelországba s a svéd királyhoz.

a)

1655 okt. 17.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime ac potentissime rex domine colendissime.
Credimus magnificum dominum Gothardum Wellingh, Majestatis Vestrae internuncium fidum hactenus ad castra ejusdem pervenisse, sinceramque meam declarationem retulisse. Non dubitamus praesentium exhibito rem, fidelem meum, generosum Nicolaum Jakabffalvi Majestatem Vestram benigne excepturam, quem ut solito favore suo regio prosequatur, et verbis eius meo nomine proponendis fidem adhibere dignetur, a Majestate Vestra exposco, vitam longævam et felices rerum successus eidem cordicitus precans. Datum in arce mea Görgeniensi 17. Octobris 1655,

Serenissimæ Majestatis Vestrae Regiæ

servitor paratissimus

G. Rakoczy, m. p.

(Eredeti je a svéd kir. levéltárban.)

b)

1655 okt. 21.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime ac potentissime rex domine colendissime.
Ante aliquot dies ex fidelibus meis generosum Nicolaum Jakabfalvi expedivi ad Majestatem Vestram, ut declaret syncerum meum affectum in Majestatem Vestram, sed cum versus Cracoviam iter direxerit, dubito, an suo tempore possit adesse Majestati Vestrae, itinera enim impediuntur. Expedio itaque praesentium exhibito rem, fidelem meum sincere dilectum generosum Franciscum Sebessi, quem ut Majestas Vestra admittat, et ei creditis fidem adhibeat, expeto, sciat me Majestas Vestra sibi esse adictum et felicibus successibus gratulari. In reliquo Majestati Vestrae Regiæ vitam longævam

et prosperos rerum eventus cupio. Datum in arce mea Geör-geny 21. Octobris Anno 1655.

Serenissimæ Regiæ Majestatis Vestræ

servitor paratissimus

G. Rakoczy.

(Eredetije a svéd kir. levéltárban.)

c)

1655 okt. 22.

A Sebesinek adott utasítás.

Ad puncta illustmi regni Poloniae generalis proposita resolutio.

Quo ad 1. Oly tökéletes affectussal voltunk mindenkor az lengyel respublicához, hogy minden tőlünk lehető dolgokban szolgálni készek is voltunk volna s kívántuk volna pedig örvendetes occasiókban, nem ilyenben, mint mostan (. . .) állapotjok, de mivel annak idejében nem kívána az ki(rály ö) felsége s utánna levők közül is némelyek, mikor szolgálha(tunk) vala és ugyan offerálván magunkat in anno (*üres hely*) az akkori gneznensis archiepiscopus által mintegy illudáltatánk ezen szókkal: ha szükségünk leszen, ugymond, az fejedelem interpositiójára az kozákokkal, akkor talán meg fogjuk tanálni etc. Az akkori időben pedig még az muszkához nem adhaereálván az kozákság, oly igen függött akarattunktól, hogy minden jóra kész hajlandóságok volt volna, már mostan ennyében egyveledvén az dolgok, felette nehéz akárkinek is intricálódni.

Ad 2. Megsokasodván és erősödven pedig az király és respublica ellenségi, mi remotiusban lakván, magok ö klmek láthatták és érezhették azok ellen való erejeket, az királynak is fluctualódását*, mindazáltal mégis egyébiránt semmi oly megmaradások felől való tractatusokban nem ereszkedtenek velünk, hanem kívántak tőlünk segítséget, csak oly időben pedig, mikor mi is szomszédországi hadakozásban voltunk implicatusok; de semmi akaratjokat nem adaperiálták egész mostanáig. Mert ha mi ö kegmeknek hozzánk való affectiójokat értettük volna, bezzeg mi is külömb dispositiókat töttünk volna, kiben jó módunk is lehetett volna, mert

111. * *Más kézzel a lapszélen áll: háborodását.*

arról bizonyosok voltunk, hogy in * primordio rerum az svetiai király nem affectálta ** az lengyel királyságot. Az kozákokat pedig ha szép szerént ad partes nostras nem vonyhattuk volna, fegyverrel is compellálhattuk volna s az tatár kijüvetelit is accelerálhattuk volna már ez hadakozásban még pedig igen hatalmas erővel s szerencsésen. Interessatusok az svetiai király, muszka, kozák, tatár, s ki tudja, ha még többek is nem egyvelednek-e bele, melyekhez képest csak vakjában ő klmek között is felesb s elegendő számúakkal való correspondentia és adhæsio nélkül, szomszéd fejedelmekkel való correspondentia nélkül, az interessatus, respublica s király mostani ellenséginek elméjek scopusok expetálása nélkül magunkat bele egyvelitenünk, s velünk együtt ő klmeket is megorvosolhatatlan galibában hoznunk tanácsos dolog lehetne-e, megítélhetik ő klmek; nem tehetünk azért előbb való declaratiót, hanem

Ad 3. im az kozákokhoz elküldtünk, megpróbáljuk akarataikat.

Ad 4. Az svetiai királyhoz is el és meglátjuk azt is, mi legyen eltökélt akarata.

Ad 5. Interim az király Casomirus mihez alkalmaztatta legyen magát, succursusa római császártól vagy honnan lehet, ő klmek is pedig, úgy mint az respublicának senatori és nevezetes rendei, magokat mint és hova akarják applicálni, meglátjuk, és minden jó alkalmatosságokban magunkat készen tartjuk az ő klmek szolgálatjára; egyéberánt sem legitima vocatióunk sem okunk az lengyel király és respublica invasiójára nem lévén, magunkat arra adnunk keresztényi jó szomszédsággal ellenkezőnek esmértük. Ellenben úgy lévén informatusok, hogy már néhány palatinatusok adhæreáltak svetiai királyhoz, szaporodik számok naponként, azok ellen is, és mostan jóakarónk, úgymint az svetiai király ellen fegyverben egyvelednünk (kikhez hogy az kozákok is inclinálnak, hallatik) gondolkodásra való dolog.

6. Ha pedig Isten az ő titkos ítéletiben úgy rendelte, hogy ez változás alá bocsássa ő klmeket s nekünk ő klmek későn suppeditálták az alkalmatosságot, talán alkalmatosb lenne az svetiai királylyal is magok és az respublica dolgát az mi mediatióunk által tractálniok, kibe is mi, ha mit szolgálhatunk, szívesen cselekeszszük.

* Más kézzel lapszálon: első kezdetén az dolognak.

** Más kézzel lapszálon: nem javallatta.

Instructio ad serenissimum ac potentissimum Svetiae regem etc.

Noha mind maga ő felsége (ab)legatusa, mind magam emberem és levelem által ha békével elmehetnenek, az én ő felségéhez való sincera affectióm felől elégségesen assecuráltam, kiben mostan is állhatatosan perseverálok, mindazáltal az újabb újabb alkalmatosságok azt mutatják, hogy az szokott confidentia szerént az ingruáló dolgok felől ő felségét újabban is tudósítsuk.

Mintfogya azért az lengyel király felől hallatik, mintha az országból kiment volna, az urak közül is sokan ki egy s ki más fele, némely palatinatusok pedig ő felségéhez az királyhoz adhæreáltak volna; ellenben vadnak némely urak, kik én hozzám is akarnák magokat applicálni és protectiómat kívánni; az kozákság is pedig ő felségével ért-e egyet, avagy mások hűségében van; s tartárhoz is ő felsége mint affectus; és ha az-e feltött célja, hogy ugyan az lengyelországi királyságot apprehendálja: ezekről ő felségétől kívánnánk informáltatni, hogy én is tudhassam magamat accomodálni; egyzersmind declarálván ezt is és assecurálván ő felségét, hogy az ő felsége dolgainak nem hogy akadékoztatója akarnék lenni, de sőt minden tölem lehető utakon és módokon előbbmozdítója jó módok alatt, csak érthessem és experiálhassam én is ő felsége jóakarattját. Ellenben csak kozák és muszka szomszédságát és potentiájának nevedekését ő felségén kívül hivalkodva alig fogjuk nézhetni.

Ha pedig némely senatorok s urak, várasok avagy ugyan palatinatusok is ő felségével való tractájokat általunk kívánják lenni, mint leszen acceptáltatva ő felségénél (kívá)nom érteni.

Az egyéb dolgokból relegálván ő felsége maga hozzánk ezelőtt expediált ablegatusára és az mi szolgánkra is, kik eddig minden bizonynyal ő felségéhez érkeztenek.

Az királytól ő felségétől ilyen kérdést is tegyen: hogyha római császár ő felsége mostani occasióban Magyar országban kezdene valami hadakat collocálni, avagy csak azért is, hogy az ő felségével való nemhogy conjunctiót, de sőt csak correspondentiát is impediálhassa, melyet ha nem kezdenénk hivalkodva szenyvedhetni, in tali casu az ő felsége jóakarattjához mint való bizodalmunk lehessen?

Más kézzel. Memoriale. Ha az svéd az lengyel királyságot keresi, az ellen fegyvert nem fog, mert vele való confederatiója vagon.

Ha pedig is azt nem keresi, és az kozákság nem az ő akaratjából vagyon muszkával együtt, hivalkodva nem nézi.

(Kemény János fogalmazványa, melybe más valaki javított.)

d)

1655 okt. 22.

Sebesi megbízó levelei a respublicához és Svédországhoz.

(Közölve Okmánytár 257—58. II. U. ott vannak közölve első követségének aktái is.)

e)

1655 decz.

Jakabfalvy előterjesztése a svéd királyhoz.

Serenissime ac potentissime rex, domine naturaliter clementissime.

Occasione nuper ablegati generosi domini Gottofridi Vellingk ad celmum principem Transylvaniæ dnum dnum meum clementissimum promiserat celmus princeps se brevi medio certarum literarum et internuncii Mattem Vram Sacram et Regiam invisurum ac de nonnullis punctis eandem Mattem Vram Sacram et Regiam sicut submissee, ita vel maxime confidenter requisiturum esse. Cui quidem promissioni suæ celmus princeps, ut par erat, satisfacere volens ac ut etiam suam, tanquam vicini et confederati principis erga Mattem Vram Sacram et Regiam contestaretur affectionem: nomine eo me ad Mattem Vram Sacram et Regiam expedit: singularia christiano et confederato principe digna officia Matti Vrä Sacræ et Regiæ offerendo, necnon summis apud Deum precibus contendendo, quatenus omnia cæpta Mttis Vrä Sacræ et Regiæ secundet conatus sanctos ad gloriam nominis sui divini et ecclesiæ orthodoxæ propagationem, ejusdemque a cruce et persecutione liberationem dirigat, regna sibi divinitus concredita in perpetuum stabiliat, populosque sibi subiectos fideles reddat cum consolatione reliquorum christianorum regnorum et principum vicinorum, maxime vero suæ celsitudinis, qui Mattis Vrä Sacræ et Regiæ incrementa et prosperos rerum successus suos esse reputat, et tanquam Princeps confederatus realiter et vere esse affirmat.

Habeo quædam in commissis nomine suæ celsitudinis principalis Matti Vrä Sacræ et Regiæ humillime proponenda, quæ Mtti Vrä Sacræ et Regiæ debita cum reverentiâ scripto-tenus exhibeo.

1. Promittebat nuper dnus Gottofridus Vellingkius Mttis Vrä Sacræ et Regiæ ablegatus, nomine Mttis Vrä Sacræ et Regiæ singularem et regiam benignitatem ad quemvis gratificandi affectum, expiscabaturque ex celmo principe dno meo clementissimo, in quibus posset esse grata atque necessaria Matti Vrä Sacræ et Regiæ Suæ Celsitudinis gratificatio? Quia vero præjudiciosum esset potentissimis regibus in studiis gratificandi ordinem præscribere, ac ex eo potissimum adhuc tum temporis non plenarie constabat celmo principi scopus intentionis Mattis Vrä Sacræ et Regiæ, sicut necdum etiam constat: propterea at tunc se ad benignam Mattis Vrä Sacræ et Regiæ oblationem celmus princeps resolvere non poterat; verum mediante me a Matthe Vra Sacra et Regia scire desiderat, in quibus rebus suam regiam gratiam et fauorem gratificandique tesseram erga suam celsitudinem Vra Mttas Sacra et Regia declarare vellet? Celmus princeps dnus meus clementissimus talem Mattis Vrä Sacræ et Regiæ gratiam nequaquam aspernari vel rejicere, quinpotius cum maxima gratiarum actione et officiorum suorum reciproca devotione acceptare paratus est.

Ut testatum redderet realiter celmus princeps erga Mattem Vram Sacram et Regiam oblatum candorem, dignum putabat hoc ipsum Mattem Vram Sacram et Regiam minime celare, quod nuper legatus regis Casimiri nomine ejusdem domini sui tria a sua celsitudine sollicitabat cum oblatione alicujus provinciæ optimi capitaneatus filio charissimo suæ celsitudinis in regno Poloniæ deferendæ.

1. Auxilium contra Mttem Vram Sacram et Regiam.

2. Conscriptionem militis Hungarici in provinciis suæ celsitudinis.

3. Reconciliationem ejusdem regis Casimiri cum Matthe Vra Sacra et Regia.

Ad quæ quidem puncta et postulata ejusdem legati sua celsitudo principalis resolvit se hoc modo: ad primum et secundum omnino negative, nullum penitus succursum, vel conscriptionem militis contra Mattem Vram Sacram et Regiam promittendo; nec enim hoc dexteritati convenisset arma et hostilitatem contra eundem polliceri, cui potius ex confœderatione, ex nexu religionis christianæ, necnon ex respectibus aliis publicum bonum tangentibus mutua opera et quævis sinceritas præstanda esset.

Ad tertium quandoquidem principum christianorum et præsertim vicinorum proprium esset in quibusvis honestis operam suam non denegare, et ut præsertim averteretur christiani sanguinis exfusio necnon regnorum vastitas, quæ Transylvania etiam et regno Hungariæ ob vicinitatem et commerciorum corruptionem notabiliter nociva et perniciosa esset: simpliciter studium reconciliationis non respuit sua celsitudo, cum ea tamen cautela, si id ipsum Matti Vrä Sacræ et Regiæ placeret ac gratum esset. Hac occasione itaque a Matte Vra Sacra et Regia impense [scire] desiderat celmus princeps, an negotio in eodem dnus meus clementissimus desudare debeat, laborque præstandus Matti Vrä Sacræ et Regiæ gratus foret, qui modi adhibendi, quæ conditiones proscribendæ? nullatenus enim hac in parte dnus meus clementissimus auctoritati et voluntati Matti Vrä Sacræ et Regiæ tanquam regi christiano et boni publici augmentationem molienti præjudicare vellet.

Celmus princeps omnino ex mutua confœderatione potentissimæ coronæ Sueciæ cum regno Transylvaniae intercedente, æquum judicasset, si de hoc et aliis suis piis atque sanctis conatibus Mattas Vra Sacra et Regia suam celsitudinem tempestive docuisset, ut hoc pacto respectu etiam suo apud vicinos principes bonum publicum promovere ac singulis [etiam] quorum interesset rationes justas et æquas suscepti belli Mattis Vrä Sacræ et Regiæ declarare potuisset, quod quia hæcenus neglectum esset, celmus princeps obnixæ a Matte Vra Sacra et Regia postulat, dignabitur elementer ac confidenter de reliquis futuris conatibus suis et ulteriori voluntate suam celsitudinem informare ac quæ quantaque Matti Vrä Sacræ et Regiæ cum Moscho et Cosaccis intercederet confœderatio vel correspondentia, de eo suam celsitudinem edocere, quo per hoc Matti Vrä Sacræ et Regiæ et ejus conatibus publicum bonum spectantibus omni forma et modo melioribus servire, regnoque suo ac amicis suis commodius consulere seu prospicere possit.

Idem dnus Gottoffridus Vellingk nomine Mattis Vrä Sacræ et Regiæ proposuerat quæstionem illam, an-ne Mattis Vrä Sacræ et Regiæ legatus, si expediretur ad portam Ottomanicam, ibidem acceptus foret? Imo postulabat etiam, ut celmus princeps portæ Ottomanicæ favorem et affectum erga Mattem Vram Sacram et Regiam conciliare studeret; quod celmus princeps fecit, portam Ottomanicam Turcarumque imperatorem de affectu Mattis Vrä Sacræ et Regiæ sincero asscuravit. Suaderet itaque celmus princeps legationem illam nequaquam esse negligendam ex ratione duplici: 1. ut

hoc pacto legatione Mattis Vræ Sacræ et Regiæ porta præventa imposterum conatibus et aliis dissvasionibus inimicorum sive hostium Mattis Vræ Sacræ et Regiæ, iisdem magis, quam Matti Vræ Sacræ et Regiæ, non faveret; 2. ut si celmo principi Matti Vræ Sacræ et Regiæ rebus ejusdem ac communi bono paribus consiliis et viribus serviendum esset, in eo porta Ottomanica obicem non poneret. Hæc erat causa maxima tempore conjunctionis armorum etiam antehac cum armis Svecicis factæ, quod princeps [piæ memoriæ] sub maxima comminatione ad instantiam hostium revocaretur et arma disjungerentur, quia generalis ejusdem temporis, spreitis validis et prægnantibus piæ memoriæ celmi principis intimationibus portam Ottomanicam requirere neglexerat; ne itaque exemplo et experientia bono communi quicquam desit, summopere in hoc etiam prævidendum erit.

Inter moniales Torunii degentes existit quædam consanguinea celmæ principissæ, eandem sicut et alios certos suos benevolos et affines, quorum statum celmus princeps imposterum declaraturus esset, protectioni Mattis Vræ Sacræ et Regiæ recommendat, utque salvi tam ratione personarum, quam bonorum suorum conserventur, a Matte Vra Sacra et Regia enixe desiderat.

Hæc erant mihi Matti Vræ Sacræ et Regiæ nomine dni mei clementissimi proponenda, atque ut se pro tam sincere oblato affectu Mattas Vestra Sacra et Regia dexterrime resolvat, apud eandem humillime iterum atque iterum insto.

In reliquo eandem divinæ protectioni commendans, ut diutissime bene valere, rerum feliciter potiri et prosperis conatuum et incrementorum successibus Mattem Vram Sacram et Regiam frui animitus desidero.

Mattis Vræ Sacræ et Regiæ

humillimus atque fidelis servus

Nicolaus Jakobffalui de Varad
ad Mattem Vram Sacram et
Regiam ablegatus mp.

(Eredetiye Stockholmban a svéd kir. államlevéltárban. Egy másik példánya megvan következő kelettel: Torunii 6 Decembris exhibitæ 1656: így 1655 helyett. Lásd Sebesi s Jakabfalvy jelentéseit s Romosz decz. 26-iki jelentését Okmánytár 278. l.)

Jegyzet. A [] között levő szavak az Orsz. Levéltár példányában vannak meg.

f)

1655 decz. 9.

Sebesi Ferencz jelentése a fejedelemhez.

Ilme princeps, dne dne mihi clementissime.

Kglmes uram az királyt Goliup nevű városhoz Prussciában értem egy mélyföldre egy faluban, onnat egy trombitást vélem küldvén Goliup nevű városban, maga is másnap bejön; de megváltozott, mivel igen siet előtte álló dolgainak végben vitelére, csak postaképen jár, onnat jött Toronjára, ötöd napig lévén alatta, tractálván vélek, megadták az várost. 5. Decembris jött be, utánom küldött két mélyfölddel előnkben szerkerét, mivel Jakobfalvi uram is Goliup nevű városban érkezvén hozzám. 6. Decembris mentünk Toronyára. Eadem die estve szemben volt velünk; köszentve, némely dolgokat proponáltunk, de megmondván, hogy magával csak vadnak oly punctumok, kiket kell mondani, akkor voltak ott ezek: az öcsese kivel egy testvér princeps Alhaltinus, az fő cancellarius princeps regni, az ország cancellarius, az angliai követ, s az franciai követ; ceremoniarum magister legatorum introductorum, ez jött utánunk szekérrel. Nagy becsülettel látott az király, assecurálván az Ngod sinceritása és barátsága felől, igen kedvesen vette, más nap reggel ismét privatim volt szemben velünk, 2 óráig volt velünk, az punctumokat írásban kívánta be, hogy jobb módjával tehessen választ mindenekre külön-külön, de azt monda, hogy ne nehezteljük itt lenni, miglen választ ad, mivel sok dolgai vadnak; ugyan 7-dik die Decembris ismét estve felé kiindulva innét Maliburk felé, a mely ide 16 mélyföld, mivel brandenburgi herceget a tájan hallja lenni, visszaszállott előtte, mihelt hallotta jövetelét a királynak. Innét az cancellarius is utána megyen, ma megindul, s az hadakat is parancsolta utána menni. Az fő cancellariussal is szemben voltunk, Raghioezkival is, mindenik becsülettel látott. Hovunsi Coronival is szemben voltam, ő is az király után ment hadaival. Az apáczák között is voltam az kalastromban. — Asszonyunk nénjével szemben voltam, s követvén és mentvén asszonyunkat, hogy levél által meglátogatta volna, ha ennyire való utunkat tudta volna: de reméntenek voltunk, magunk is, hogy ennyire kellett jönnünk; jó egészségben vagyon, levelet is küldött, azt is elküldtem. Itt most vadnak követek: angliai, franciai, kozák, muszka, brandenburgi hercege, danszkai, a török követ is Grosznáról útban vagyon, azt monda az cancellarius.

Elbunk is megadta magát, ma hozák meg az hírét, mindenütt hódolnak előtte; úgy gondolom Danszka is megadja magát; csak addig, míg oda megyen, azt reménlem, hogy választ nekünk nem ad, s az több követeknek is, míg meg nem hódoltatja épen Pruszcziát. Innét úgy reménlem, hogy mihelt Maliburggal véget ér, mindjárt Danszka alá megyen, oda 4 mélyföld, talán onnat fog expediálni; csak az költség igen elfogyott, nem tudom vissza is mint mehetek az becsület mellett, mind adni kell itt, úgy látom; mint Törökországban, szintén úgy kívánnak, az kik körülöttünk forognak és valamit szolgálnak. Isten tartsa Ngodot jó egészségben. Datum in Toronyá die 9. Decembris, 1655.

Ngodnak

alázatos hive
Sebesi Ferencz mp.

P. S. Ma érkezik olyan hír, hogy az maliburgiak oltalmaznák magokat, mivel az brandenburgi herczegnek 5 ezer embere volna benne, s azt is hozák, hogy az király előljáró csatát, kit bocsátott volt Ploszka nevű városból, az megcsapta volna igen az brandenburgi herczeg hadát; ez iránt érkezvén ilyen alkalmatlansági az királynak is, úgy reménlem, tovább való mulatásunk leszen, ha az király fog mulatozni azok alatt az városok alatt, az kikben praesidiumja leszen az brandiburgi herczegnek.

Itt is felírták az szentegyházakban, mennyi számu ezüst vagyon; az kiket én nem irtam, Ngod megláthatja Jakobfalvy uram leveléből.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo domino dno Georgio Rakoci, dei gratia principi Transylvaniæ, partium regni Hungariæ dno et Sicularum comiti, dno dno mihi elementissimo.

g)

1655 decz. 9.

Jakobfalvy Miklós levele Klobusiczkyhoz.

Alázatosan szolgállok mint uramnak Kglmednek.
Isten sok jókkal látogassa Kglmedet, szíből kívánom.

Alkalmatosságom adatván, nem akarám elmulatnom, hogy írjak mind ilyen messzéről is Kglmednek.

Midőn sok helyeken értvén az svéciai királyt lenni, igyekeztem, hogy hovahamarébb elérhessem, de semmi úttal

előbb nem lehettem szemben velle, hanem itt Prussiában Thoronya nevű városában. Tengerhez csak négy napi járó földnre lévén, midőn megértette az király jöveletemet, két vagy három mélföldnre is kiküldte hintóját s úgy vitetett be Toronyára, az hol midőn bementünk volna, kapuban szemközben találkozáván velünk paripán, ugyanazon napon estve mindjárt szemben lett velem, jelen lévén sok herczegek, fejedelmek és idegen követek. Más nap privata audientiam volt, két egész óráig tractálván velem fennállva, süvegét hóna alatt tartván, minden kevélység és pompa nélkül. Nagy becsőlettel látott ő fge. Ez 6. Decembris volt.

7-ma ejusdem cancellarius által declaráltatta magát ő fge, hogy ednéhány napig lennénk vesztegségbe, még occupálhatja az Prussiát, még az idő kedvez nekie. Mit parancsol tovább, csak időtől s ő fgétől köll várnom.

Karácsonnak az innenső felén nem reméllem, hogy Patakon lehessenek.

Az úr isten valóba szerencsés progressust adott ennek az királynak, mindenütt fejet hajtnak neki, minden felől sok szántalan követek győnnék s mennek hozzá, ő is valóban serényen lát minden dolgaihoz. Az brandeburgumi elector quoad Prussiam el akart szakadni az lengyel koronátul, nem akarván vasalusa lenni az lengyel királynak, de az nagy városok is inkább adhæreálnak az svéciai királynak; nem mehetett még ekkoráig sem dolgában elő az elector, mindenütt elmegyen az hada király népe előtt. Most Danczka felé siet, tengeren is lévén készen 12 ezer embere az királynak, azok is tractában eredtenek már az királylyal az danczkaiak.

Ha Prussiát occupálhatja, menten Varsavára megyen vissza s megkoronáztatja magát; azután hova fordul, csak isten tudja. De valóban serény király, s nagy értelmű, hadakozásban gyönyörködő etc.

Az egész lengyel hadak mind hűségében vadnak, az nagy urak is mind hajoltan hajolnak hozzá.

Kozákat magához hódította, muszkának barátságát meg kezdi unnya; nagy dolog, ha még e télen belé nem kap a muszkában, mert az szántalan hadat nem tudja hova fordítani, az Lengyelország annyira elpusztult, csak isten tudja, mivel élnek továbbá itt az emberek; ne bizzunk, hogy a boraink ez idén elkeljenek, csak sört ihatnának a jó lengyelek, békét hadnak a bornak, mert elszegényedtek teljességgel.

Az úr isten oltalmazza szegény hazánkot olyan ellenséges veszedelemtől, mint a ki Lengyelországban vagy, szántalan az ellenség benne s mindenik pusztítja, az magokféle az szerint, minden respectus nélkül. Varsavárul minden

kincseket, czeugházokbul sok szép munitiókat mind effottig (t. i. elfogytig) Skutakra hordották s idehozták Toronya alá, minthogy tovább nem vihetik, itt rakják le mindeneiket, az sok szépséget. Puszták mindenütt az városok, csak az sok szegény ember éheznek, s koplal már is.

Becsületben nagyban tartnak itt, csakhogy szántalan sok a pénzkérő. Külsőgem igen szép kevés vagyom már, mert drága s szűk minden, ha sokáig itt lesz maradásom, én nem tudok, mint mehetek haza, hanem ha mind eladom az lovai-mat etc.

Most többel nem terhelem Kglmedet, hanem kívánom, hogy az úr isten éltesse és tartsa Kglmedet szerencsés jó egészségben. Amen etc.

Datum Thorunii die 9. Decembris 1655.

Kglmednek

alázatos szolgálja
Jakabffalvi Miklós mp.

Az házom népét alázatosan recommendálom Kglmednek mint uramnak, legyen Kglmed jó akarattal, ha miben kívánatlik; elég nyomorúságot s alkalmatlanságot köll szenvednünk együtt is másutt is mind ilyen háborúságos országban etc.

Asszonyunk ő nga nem ártana ha Krakkóban küldené emberét, general Wirtemberknek irván az boradósság felől, mert félő, hogy oda ne vesszen az adósság. Mig volna valamie annak az embernek, addig kellene hozzá látni, mert én nekem nagy kerülő volna arra, 20 mélföldnre kellene kerülnöm, s igen pusztá a táján az ország.

Irtam egy kis levelkét az feleségemnek, kérem, küldje meg Kglmed nekie.

h)

1655 decz. 39.

Rainer János jelentése a fejedelemhez.

(Megjelent Okmánytár 277. s köv. 11.)

i)

1655 decz. 20.

L'Isola jelentése.

«Transilvaniae principis deputatus hic etiam nunc degit, mihi pridem in Polonia notus, illum de adventu meo quam-humanissime commonui, quasi tacite invitaturus, ut me accederet, quod ultro promiserat cum magnis submissionis ac erga sacratissimam Maiestatem Vestram observantiae indiciis; sed tamen hactenus non comparuit, quod suspicione non caret. Obtulit impense sui principis amicitiam regi Sveciae. Plura deo iuvante proxima posta perscribam, nihil enim temere ac leviter in tali materia exponere audeo»

(Bécsi áll. Itár Polonica.)

k)

1656 január.

A svéd királylyal Sebesi által közlött titkos pontok.

Puncta residua posterioris propositionis Sacrae Regiae Mtti Vrae proposita.

Siquidem constat toto fere orbi christiano serenissimum ac potentissimum regem Sueciae armis sibi subjectum regnum Poloniae, cui Deus et ultiores conatus prosperet et secundet, Amen. Post expeditionem prioris ablegati inter-venerunt et alia, quae necessario communicare debuit celmus princeps cum Matte Vestra Sacra et Regia.

Ut itaque idem dnus meus clementissimus Matti Vrae Sacrae et Regiae omni meliori modo in praestanda sinceritate suam declarare possit promptitudinem, obnixè desiderat hac in parte edoceri a Matte Vra Sacra et Regia, apprehenso jam absoluto dominio, ultiores suos conatus cum sua celsitudine communicare dignetur praecipue contra persecutores orthodoxae seu evangelicae religionis utrum molitura quid Vra Sacra Mattas?

Si Romanorum imperator non solum istam bonam correspondentiam seu confederationem Transylvaniae principum cum Matte Vra Sacra et Regia et corona Sueciae jam ab antiquo initam impedire vellet, exercitusque aliquos in partes

Hungariæ (qui opprobriosi forent suæ celtudinis) introduce-
ret sub quocunque prætextu, in tali casu necessitatis si oppo-
nendi se ferret occasio, celmus princeps qualem debeat habere
confidentiam?

In comitatu Scepusiensi tredecim civitates possidentur
jure pignoris a Polonis, alias ad coronam Hungariæ pertinen-
tes. Imperator quoad exemptionem illarum assecurationem
dedit alicui comiti Czakio, quas celmus princeps non sine
magno tædio apud alios existere videat; itaque ratione illa-
rum successu temporis expectaturus benignitatem Mattis Vrä
Sacrae et Regiæ.

Sunt quidam magnates et viri præcipui ex regno Polo-
niæ, qui implorant intercessionem celmi principis apud
Mattem Vram Sacram et Regiam, quæ si præjudiciosa non
foret Mtti Vrä Sacrae et Regiæ? Omnino tamen celmus prin-
ceps benignæ voluntati Sacrae et Regiæ Mttis accomodari pa-
ratus est.

Cum Tartaris, Moschis et Cosaccis an sit quæ et qualis
Mattis Vrä Sacrae et Regiæ correspondentia seu confœderatio,
omnino sciendum est celmo principi; alias præcipue Moscho-
rum et Cosacorum potentiæ augmentationem in vicino vix
toleraturus celmus princeps ulterius.

Itaque de his omnibus enixe et confidenter a Matte Vra
Sacra et Regia edoceri desiderat sua celsitudo principalis, ut
sic omnibus rebus suis accommodatis, Mttis Vrä Sacrae et
Regiæ amicis amicus, inimicis autem inimicus esse valeat.

Mattis Vrä Sacrae et Regiæ

humillimus et fidelis servus

Franciscus Sebessi de Bolgar-Falva ad Mattem
Vestram Sacram et Regiam ablegatus mp.

(Eredetiye a svéd kir. államlevéltárban.)

l)

1656 eleje.

*A svéd király adománylevele Jakabfalvynak borok vámmen-
tes bevitele ügyében.*

Oldalt: «Memoriale pro magnifico dno Biörnklou, dno
confidmo.»

Memoriale.

Ex benigna sacrae regiæ Mattis clementia concessum
celmi Transylvaniæ principis ablegato, generoso Nicolao
Jakobfalui de Warad et in Saros-Patak etc.

A data præsentium annuatim ducentena vasa vini Hungarici ex proprio promondthorio habita agenti suo in regno Poloniæ existenti Varssaviam usque, vel ubicunque locorum occasio postulaverit seu concesserit, sine omni pensione triessimæ vectigali vel quocunque tributo in regno Poloniæ solito præspecificata ducentena vasa vini unacum currubus, hominibus, equis et rebus secum habitis, tam vehendo quam et redeundo ubicunque locorum morari vel transire contigerit per regnum nostrum Poloniæ, ex speciali gratia nostra regia eidem libere concedimus et donamus, non obstante sub quovis prætextu cujuscunque contradictione. Imo damus, donamus, concedimus et hisce nostris firmamus ad vitam usque ipsius. Datum

Magnificentiæ Vræ
ad officia paratissimus et addictissimus
idem qui supra
Nicolaus Jakobffalui de Varad et in Saros-Patak,
celmi Transylvaniæ principis ad R. Mattem
ablegatus.

Lubienieczki jelentése.

a)

1655 nov. 17.

Rákóczynak. A lengyel főurak tárgyalásairól.

Sersme celsissimeque princeps dne dne clementissime. Quintas hasce literas Vræ Celdni dno meo clemensmo Makovica scribo (lubet enim subinde earum inire rationem, ne forte illarum aliquæ aliquomodo manus Celd. Vræ effugient, vel tardius, quam par est, perveniant) quibus, de omnibus patriæ nostræ perturbatissimæ rebus, Celd. Vram edocui. Postremis hisce rem novam, quamquam non insperatam nec inprævisam, Celd. Vræ affero. Proceres regni nostri, (clerus omnis, maximaque pars secularium senatorum, qui secessionem in Hungariam Silesiamque fecerunt) desperata (ob ejus incapacitatem) Casimiri in regnum restitutione, regi autem Svecorum dedere se se, pro regeque eum ac domino (ob sævas gravissimasque quæ passim a præsidiariis illius, a nobilibus juxta et plebejis extorquentur, exactiones, tum ob durissimas non ferendasque, quas non accepit, sed pro imperio regnicolis imposuit condiciones, absoluti domini

indices), agnoscere, mordicus ad extremum usque halitum recusantes, agitato secum semel bisve secretiori ea de re consilio, in Celd. Vram ad scepra regni nostri vocandam consenserunt unanimes, ei sese in tutelam et patrocinium tradere, eam pro domino suo et rege suscipere, et agnoscere parati. Delegeruntque e medio sui duos, alterum affinitate Cel. Vrae coniunctum regni mareschalcum, alterum familiariori notitia amicitiaque Celd. Vrae acceptum Voynicensem castellanum, qui eorum nomine literas ad Celd. Vram scribant, orentque maiorem in modum (nam et de bona generalis Potocii cum Celdne Vra correspondentia ab ipso generali edocti sciunt) ut Cel. Vra, pro insito sibi peculiari in regnum gentemque nostram affectu, quod nostratium nemini tanti momenti negotium credere visum illis fuit, res vero celeritate indigeat, moramque non patiatur, aliquem ex fidissimis prudentem virum ad eos quantocius mittat, quo cum, si non omnes, saltem aliqui procerum reliquorum nomine caute, si ita necessum sit, de eo agant, is vero haud mora rem omnem Celd. Vrae deferat. Nudius tertius itaque ilmus dnus Wielopolski Voynicensis castellanus in pagum suum Zdynia, Makovica uno duntaxat milliari distantem, Scepusio recta cum venisset (ubi et commoraturus est, ablegatumque Cel. Vrae expectaturus) per literas me ad se evocatum vehementer rogavit, ut literas istas extemplo ad Cel. Vram mitterem, measque illis adjungerem, quibus, pro ea, qua me Cel. Vrae devinctum probe norunt, confidentia, Cel. Vram impense rogem, inducamque ad mittendum ad eos sine mora ablegatum suum: poterit autem is Makovicam recta venire, meaque opera ad eos, ad quos ablegabitur, secure pervenire. Ut autem nullius jure vel præensione impeditum regnum nostrum Cel. Vrae contingat, id quoque mihi ilmus dnus Wielopolski Cel. Vrae intimandum indicavit, expedituisse nuper proceres istos consensu unanimi ad regem Casimirum legationem, qua exposcunt, ut regnum abdicet, omnique se ad illud jure sponte exuat, (quod scilicet et deseruerit illud, et ad recuperandum nulla jam fere spes supersit). Id si non fecerit, se manifestum edituros, quo toti orbi testatum faciant, quas ob causas eum pro rege suo agnoscere ultra non possint; ideoque quod coactus certo facturus sit, benevole et sponte ut faciat, orant, monentque. Persuadet præterea ilmus dnus Wielopolski, ut interea Cel. Vra correspondentiam cum Tartaris et Cosaccis, quo eos sibi utrosque addictos faciat, non negligat, eorum ope et opera in adeundo regno eiiciendisque Moschis commode usura. Non esse, quod in hoc proposito Cel. Vram turbet deditio nobilium non om-

nium, tum ducum cum exercitu; id enim eos maxime coactos fecisse, et si occasio vel levissima sese offerat, in partes Cel. Vrä transitorios. Si modo aliquot saltem bonorum militum millia a Cel. Vrä submittantur, jam nobiles, plebemque rusticam (qua Chmielnickius tantum perfecit) erectam esse, imo aliquibus jam in locis furere, paratamque, ut jugum tributorum, quæ tam exhaustis omnium omnino rebus, sine respiro (ita enim revera ubique fit) et discrimine, a nobilibus, oppidanis, rusticisque per Svecos severe exiguntur, excutiant, servitutemque a cervicibus suis depellant. Integram Prussiam in fide perstare: Zamoscium, Lancutum, Leopolim, Camenecum non deditas civitates et fortalitia magna, Majorem Poloniam pluribus in locis jugum Svecicum non ferentem rebellare; omnia denique infida, omnia intuta esse. Sandecium, ibique inclusum præsidium Svecicum, a magna vi plebis rusticæ in unum conglobatæ obsidetur cum ea animi obstinatione, ut mori parati sint potius, quam vel unum inde Svecum dimittere, quorum jam viginti equites, nuper e civitate pro advocandis supetiis emissos, trucidarunt.

Neque est, quod omnino Cel. Vrä erectos in se una Polonorum animos contemnat, vel frustretur: Dei hæc sunt consilia imperscrutabilia, quorum arcana vi factum credo et exterior, quod Cel. Vrä nuper apud permultos nostrates, sed falso, suspecta (postquam impar regno Casimirus regno pulsus, a subditisque desertus, postquam Svecus contra jus gentium et divinum vi et armis occupatum regnum deprædatus, ab omnibus fere invisus est), cognita Cel. Vrä quamquam toties tentata, intemerata tamen in rempublicam nostram fide, et amore ad sceptra regni Poloni efflictim expetitur: quod si Svecis nemine invitante, regeque Casimiro legitime imperante, per vim regno potitus, laudem plausumque adeptus est, quanto meliori jure, et digniore præconio obtinebit Cel. Vrä Poloniæ regnum, quæ vocata, imo unice jam expetita, legitimo imperante (qui, divina providentia disponente, ut Cel. Vrä liberum vacuumque regnum relinqueret, ab ejus gubernaculis prius excussus est) exulante, illud propicio numine occupabit. Hæc fides et affectus in Cel. Vram meus properante calamo effundere jussit: deus optimus maximus et consilia saluberrima pro commodo et gloria Cel. Vrä, necnon pro bono regni nostri virtutibus Cel. Vrä jam pridem destinati, et vitam longævam firmamque ad ea exequenda valetudinem Cel. Vrä dno meo largiatur. Dabantur Zboroviæ die 17. Novembris 1655. anno præpropere.

Sersmæ Celsdinis Vrä

humillimus cliens
W. Lubieniecky mp.

Ille quem Cel. Vra huc expeditura est, ut per loca a peste tuta ad nos pergere velit, oramus.

Külczim: Sersmo celsissimoque principi, domino Georgio Rakoczy.

b)

1655 decz. 3.

Rákóczynak. Ugyan ez ügyben.

Sersme celsissimeque princeps, dne dne clementissime. Post exaratas sextas ab adventu meo ex Transylvania, ad Celdnem Vram literas, iterum excurrere libuit ad brevissimum tempus in Poloniam, ut aliquid certi de rebus nostris Cel. Vraē referre possim; et quamvis intra tam breve tempus (quod datas literarum mearum interlabitur), vix exacte aliquid sciri potest Cel. Vraē nondum cognitum, ne tamen officio meo aliqua parte desim, prioribus meis hasce in præsencia adiicio, quo desiderio Cel. Vraē talium avidissimæ satisfiat. Ser. rex Sveciæ videns sibi multum deesse, defuturumque ad plenam Polonici regni possessionem, absentia multorum nobilium, ac imprimis procerum senatorumque extra Poloniam degentium, sine quibus legitime rex creari nequeat, dari mandavit ad singulos palatinatus districtusque literas (quarum exemplar Cel. Vraē mitto) quibus severe mandat, ut omnes ii, qui se adhuc ei non stiterunt, ad diem 30-mam præteriti mensis Varsoviā conveniant, ni fecerint, se eorum bona fisco suo addicturum comminatus. Quæ literæ, nescio quo animo, quinto demum vel sexto ante præfixum terminum die promulgatæ sunt, ita ut ad omnium notiā pervenire potuerint; sed quamvis etiam maturius editæ fuissent, nihilo plus in animis magnatum, imprimis extra regnum degentium profecissent, qui cum aliis omnibus s. regis Sveciæ cum nostratibus transactionibus, tum imprimis et unice gravissimis, ac intolerandis liberæ nuper genti exactionibus et tributis (quæ severissime et subito ab omnibus cuiuscunque status et conditionis hominibus, sine discrimine procerum, nobilium et miseræ plebis, dari imperantur) adeo irritati offensique sunt, ut extremam potius pauperiem, et durissima quæque pati, quam se tali domino tradere malint. Mittuntur quidem a nonnullis plenipotentarii et literæ ad regem, quo bonis suis, aliqua si fieri possit, ratione consultum eant, sed nemo est, qui ire in persona

audeat, quique se ei, tanquam regi suo, credere habeat in animo; omnes Cel. Vram respiciunt unice, præcipue adventu Tartarorum in spes novas erecti, ad quos cum palatino Bracaviensi Potocio (qui et Camenecensis gubernator est), nec non cum tormentariæ rei magistro Grodzickio, qui obsidionem Leopoliensem nuper strenue toleravit, Russiæ palatinatus nobiles passim congregari haud dubia fama est. Missi jam sunt ab invicem ultro citroque, a rege Casimiro ad hanum Tartarorum, et ab hoc ad illum, celeres nuncii novæ et atrocis in patria nostra tempestatis prodromi; missi et a duobus exercituque nuper ser. regi Sveco dedito ad proceres extra regnum, vicissimque ab his ad illos, utrisque brevi credo in novum fœdus coituris.

Id quoque tacendum Cel. Vrà non fuit, quod certissimis indicibus mihi compertum est, regem Casimirum abjecta jam pene omni spe regni, sed imprimis sersmam reginam ejus consortem in Cel. Vram prono ferri affectu, optareque Cel. Vram præ aliis omnibus in regnum Poloniæ successorem, scriptasque jam ab eo ad imperatorem eo nomine literas, quibus de eo judicium suæ Mtis exquirat, compertum habeo. Hæc, quoad publica, ad præsens scribenda Cel. Vrà habui; brevi forte plura, atque utinam lætiora.

Me quod attinet, ut sciam me quoque tanquam regni nostri incolam, literis istis ser. regis Sveciæ comprehendi, multum mecum, quid mihi jam sit faciendum, eundem-ne extemplo Varsoviæ, nec ne, cogitabam; sed cum me antiquiori sacramento Cel. Vrà dno meo clementissimo obligatum sentiam, suspendere tantisper resolutionem visum est, dum a Cel. Vrà super eo declaratio adveniat, quam anxius expectabo. Quod si, fatis ita volentibus, salutandus mihi ser. rex Sveciæ erit, aliquando malim id Cel. Vrà nomine (si ita visum Cel. Vrà fuerit, mandatis me suis ad aulam regis oneratum dimittere) quam meo privato facere, ut hac ratione in aula acceptior, tanto commodius utiliusque in patria mea Cel. Vrà dno meo servire queam. Deus interim optimus maximus Cel. Vram dnum meum clementissimum quam diutissime prospere valentem et florentem nobis conservet, consiliaque et proposita Cel. Vrà secundet, quod unice vovet,

Dab. die 3. Decembris 1655.

Serenissimæ Celdnis Vrà

servientium humillimus
(W. Lubieniecki) mp.

Külczim: Sersmo celsmoque principi ac dno dno Georgio Rakocy stb.

c)

1655 decz. 9.

Rákóczynak. A lengyelországi viszonyokról tudósítja.

Sersme celsissimeque princeps, dne dne clementissime.

Gravi certe afficior dolore, quod literæ meæ (quas jam octavas ab adventu huc e Transylvania meo, a tertia videlicet Novembris, ad Cel. Vram dnum meum clementissimum scribo), aliæ prorsus Cel. Vrä non reddantur (quod colligere luculenter licet ex datis mearum, quas se a me accepisse Cel. Vra scribit, literarum tertia scilicet et octava Novembris scriptarum, inter quas medias, quinta Novembris a me scriptas, Cel. Vra literis suis 21. Novembris ad me datis, quæ mihi ante triduum redditæ sunt, se non vidisse asserit), aliæ tardius, quam rei dignitas postulat, et quam par est, Cel. Vrä transmittantur. Tantoque magis mirari me necesse est, rem tam sollicitè, imo fere unice (si quam aliam) a Cel. Vra injunctam, et toties provisoribus, aliisque, qui transmitendarum literarum curam habere debent commendatam inculcatamque, adeo negligenter curari, cum vel maxime eam observari, Celdnemque Vram quid rerum apud nos imprimis geratur, tempestive scire plurimum hoc tempore intersit. Certe, quicquid id sit, infelicitatem meam satis accusare non possum, quod cum in investigandis rebus perscribendisque Cel. Vrä vix unquam fuerim diligentior, negligentia suspicionem culpa aliena incurrere, vel (si id clementia Cel. Vrä non fiat) saltem incommodum Cel. Vrä lugere mihi sit necesse. Sed jam rem aggredior. Elector Brandenburgicus, uti antea scripsi, cum copiis suis Borussiam ingressus, sive illius defendendæ, sive, quod probabilius, rebus turbatis tabulam aliquam e naufragio nostro ablaturus, aleam prælii cum Sveco tentasse jam dicitur, et quidem feliciter, cæsis sex septemve, ut fama est, cohortibus Svecorum; quo nuncio permotus Sveciæ rex, propere Varsovia movit in Borussiam. Sed aliam quoque, quod certe non abludit a vero, suscepti contra Svecum a Brandenburgo belli causam subesse, certum mihi est multis documentis, nimirum vicinas Borussiae provincias nostras a Sveco occupatas, Svecorum imperii absoluti, immodicarumque atque intolerabilium exactionum nimium quam pertæsas, eum sibi regem et dominum destinare; neque carere eum suis fautoribus etiam ex senatoribus illarum provinciarum mihi compertum est. Ideoque vel hac

occasione Cel. Vram sui ipsius oblivisci non decet, præsertim longe majoribus in rempublicam nostram meritis, meliorique, quam quisquam alius jure, ut pote a præcipua parte procerum regni nostri, penes quos sunt regni nostri insignia, vocatam, solenniusque vocandam, dum modo Cel. Vra occasione ultro sese in sinum ingerenti non desit, ad literas duorum senatorum (mareschalci regni et castellani Voynicensis), quas 17. Novembris per Eczedinum misi ad Cel. Vram, ad alterasque castellani Voynicensis posteriores (quas ille dno Szalajo serio commendavit Cel. Vra sine mora transmittendas) respondeat, hominemque (quod unice expectant, petuntque) fidum et prudentem quantocius mittat, qui eorum postulata et vota Cel. Vra deferat. Quia vero regni mareschallus, penes quem sunt insignia regni, in arce Lubownia degens, cum ob multas alias causas, tum quod recens imperatam tredecim civitatibus Scepusiensibus a Svecis contributionem exigi non permittat, Svecis est maxime invisus, certissimis indicibus mihi constari Cel. Vra sibi persuadeat, eum, si forte Sveci (quod etiam brevi in animo habent) Scepusium invadant, ille autem vim eorum sustinere non possit, tredecim civitates istas alicui potenti domino potius, quam Sveco, dediturum, qui eas fortius tueatur, ut vel hæc sola Scepusii adeundi nunc, si unquam alias, spes proxima, ad quam jam antea Cel. Vram aspirasse scio, ad tractandum propere cum mareschallo (eoque ultro invitante) aliisque proceribus nostris Cel. Vram non difficulter inducere possit. Quamquam et hami Tartarorum adventus excitare Cel. Vram potest, qui cum maximis Tartarorum ordis Russiam ingressus, ex improvisoque Cosacos adortus, Chmielnicium cum sex millibus militum ad Tarnopolim aretissima obsidione cinxit, ita ut præ fame equos jam aliaque jumenta omnia a se exegerit, Moschorum exercitum, qui cum Cosaccis fuit, prope ad interneccionem delevit, prædam ingentem in Polonia acquisitam eripuit, Balabanum et Potocium nostros apud Moschos captivos, aliosque permultos liberavit, Buturlinque Kiioviensis palatini filium Moschum cepit, ad duces exercitus nostri quartiani misit, ut se ei quantocius adjungant, ni velint, brevi se ad eos advolaturum denunciants, verum et si hoc absit, sua sponte eos libenter brevi ad partes accessuros cum exercitu nostro certo scimus; quod et duces parum honorifice a Svecis tractentur (nam palatinus Russiæ campiductor ob verbum aliquod incautius prolatum parum abfuit, quin custodia nuper attineretur) et milites licentiæ assveti, vigorem Svecicæ militiæ aversentur. Iamque nuperrime campiductoris legio in stativis ad Crosnam col-

locata turmæ quingentorum equitum Polonorum stipendiis regis Sveciæ nuper conscriptorum ivit obviam, parata precibus primum et persvasionibus post, si istæ non proficiant, vi et armis eam a partibus Sveciæ regis avellere, eventum eius rei brevi Cel. Vrä perscribam. Palatinus Braclaviensis, idemque gubernator Cameneci Potoekius sparsit nuper suo nomine universales per Poloniam literas, quibus non jam pro rege Casimiro in regnum restituendo, sed pro patria, libertate et religione a Svecis violata vindicanda omnes, excitat, obtestaturque per omnia sacra, ut ad castra hami Tartarorum, cui et ipse cum aliis multis se nuper adiunxit, conveniant, injurias prostratæ libertatis et religionis ulturi.

Sed neque hoc classico opus fuit pronis, imo erectis omnium quotquot sunt regnicolarum in rebellionem animis, qui atrocibus, inauditis, ac prorsus non ferendis per omnes regni partes tributis et exactionibus, nullo nobilium ac plebejorum discrimine, pressi, excutere jugum jam jamque sunt parati.

Palatinatus Mosoviæ nobiles nuper consurrexerant contra Svecos, ita ut ad prælium et sanguinem deventum fuerit, sed compressi dicuntur. At motus rusticæ submontanæ plebis, qui ad Sandecium nuper excitati fuerunt, jam majori molimine gliscunt, brevi in apertum bellum erupturi. Cracovia, civitas opulentissima ambusta et misere deformis, divexata, expilata et ad extremam egestatem redacta est a militibus prædiariis, qui et ipsi variorum vi morborum passim emoriuntur. Cives singulis mensibus centum imperialium summam pendere jubentur; jamque duorum mensium spacio 200,000 imperialium ab illis extorta sunt; qui se, quod det, habere negat, domus ipsius perlustratur, et excutitur curiose, si prorsus eum carere nummis ad contribuendum certum sit, in carcerem compingitur, inediaque maceratur, donec, si quid pro ultima necessitate reservatum habet, exactoribus Svecis tradat. Argentum et aurum in templis relictum totum ablatum est, aquam quoque haurire, nisi dato prius precio, non licet: id ab iis, qui recens Cracovia venerunt, pro certo accepi. Civitate egredi nemini liberum est, nisi habeat subscriptam manu generalis Wirtz schedulam, quam quisque duodecim grossorum Transylvanicorum precio redimere cogitur, currus vero onerarius civitate egressurus florenum hungaricum pendere tenetur. Ab omnibus omnino rebus vendibilibus, etiam levissimis, vel ad victum pertinentibus in omnibus civitatibus et oppidis certum pretium vel vectigal extorquetur, eadem et nobiles omnes servitus comprehendit; ex singulis prædiis, oppidis, pagisque nobilium (nam

de bonis regalibus et clericorum, de iis enim nullum est dubium, nihil loquor) certa et quidem non levis pecuniæ summa, certum carnis et cannabis pondus, certa et quidem magna tritici, frumenti, avenæ, hordei, lupuli, aliorumque victualium mensura exigitur intra quindecim dierum spatium sub amissione bonorum conferenda, Svecisque tradenda. Ut alia pene innumera onera et tributa ordinaria non referam, nam id nimis longum foret, nemini ad hæc permissum est conqueri, nemini scribere de sua servitute. Ex quibus omnibus facile Cel. Vra conicere potest, quantum Sveci apud omnes odium conflaverint.

Dnus Niemirycz Kiioviensis subcamerarius Cracoviæ non residet, sed regi semper adest, factus ab eo trium vel quatuor millium nobilium generalis.

De obitu ilmi principis Janussii multi nos adhuc dubitare iubent. Princeps Boguslaus quatuor vel quinque milia militum habet, diciturque adhuc esse neutrarum partium.

Scriptum mihi etiam est nuper, adfuisse recens Varsoviæ regi Sveciæ legatos imperatoris pro recuperando Scepusio, Celnis Vrä pro recuperando Halicio (verum id Cel. Vrä melius notum est) Cosaccorum pro confirmatione pactorum Zboroviensium. Hæc ad præsens Cel. Vrä scribere debui, expectans a Cel. Vra in horas, imo in momenta ad literas meas 17-ma Novembris scriptas benignum responsum, quod a me magnates isti subinde repetunt, illudque avidè præstolantur. Vale celsme princeps, et vive quam diutissime bono publico orbis christiani, tum et nostri Poloni. Dabantur Zboroviæ ad Makovicam die 9. Decembris 1655.

Sersmæ Celdnis Tuæ

servus humillimus
(W. Lubienicky mp.)

Külczim: Sersmo celsmo principi dno Georgio Rakoci stb.

d)

1655 decz. 10.

Rákóczynak, lengyel királylyá választása érdekében támadt mozgalmakról.

Sersme celsissimeque princeps, dnè dne clementissime.

Ante dimidiam horam acceptis a Cel. Vra literis, per eosdem, qui eas attulerunt, cursores Eczedienses, respondere Cel. Vrä dno meo celsmo opere precium duxi; non quòd

novam scribendi habeam materiam, ultra hæc, quæ heri fuse Cel. Vrä scripsi, sed ne quid intactum relinquam, quod et officio meo exequendo, et Celni Vrä de rebus nostris plenius informandæ faciat.

Literas ad dnum mareschallum et ad dnum castellanum Voynicensem nomine Cel. Vrä scriptas accepi, quas hodie per celerem cursorem in arcem Lubownia expediam. Sine dubio gratissimæ apud istos magnates sunt futuræ, utpote avidissime et cum tædio ab illis expectatæ. Hodie unus ex clericis, non postremæ notæ, conscius scilicet hujus dni mareschalci et dni castellani Voynicensis cum Cel. Vrä correspondentiæ, mihi in confidentia retulit, tediose ab illis responsum a Cel. Vrä expectari, non tantum secularium senatorum, sed et spiritualium omnium votis Cel. Vram ad sceptræ regni nostri capessenda designari et exoptari; non curari ab illis religionis in Cel. Vrä diversitatem, dum modo et illorum religio sarta, tecta maneat; non illos eo fine Svecorum imperium abominari, ut Casimirum in regnum restituant (nimirum non bene sibi successisse Austriacos dicunt, nunc etiam recens, loco protectionis et auxilii, quod ab Austria sperabant, cæsarem Romanorum in favorem Svecorum gravi edicto prohibuisse, ne in ditionibus ejus uspiam recipiatur capitaneus Babimoscensis Zegoeki profugus, cujus culpa landgravius Hessiæ, regis Sveciæ affinis, in Majori Polonia nuper fuit interfectus) qui se et regnum perdidit, tantarumque in patria nostra calamitatum extitit autor, sed ut talem dnum habeant, qualem Cel. Vram esse vident, qui prostratam patriam nostram, ejusque statum pene collapsum, salubri prudentique consilio, forti intrepidoque animo (quem in Cel. Vrä agnoscunt) parato exercitu, ac ante omnia, celeritate, quæ hic unice requiritur, postliminio restituat, quique mutuo obligata fide, non violenter et tyrannice, prout facit Svecus, sed placide et elementer, Polonis ultro et sponte sub imperium suum properantibus, imperet.

Comportari jam ocysus argentum et aurum a magnatibus et clero ad conflandum belli nervum adfuturos brevi cum hano in auxilium Tartaros (cui se jam Chmielnicium certis conditionibus dedidisse asserabat, quod tamen ego brevi Cel. Vrä fideliter percibam) concitatum jam esse concitarique sedulo plebem, brevi in apertum, majorique, quam ad Sandecium nuper fuit, mole et apparatu bellum et tumultum erupturam; hæc ille mihi serio confidenterque ingerebat, quæ Cel. Vrä significare visum fuit. Sed tributa et exactiones intolerabiles, quæ indies graviores indicuntur et promulgantur, aliter ominari non patiuntur, quam potius Turcam, vel (quod

dictu abominandum, Satanam ipsum, quam Svecum passuros Polonos.

Magcum dnum Mikes expectamus non sine tædio. Interim Cel. Vra sibi non desit, velim, qua potest, quaque datur, neque ullum vel levissimum momentum rei bene et ex voto gerendæ elabi sibi e manibus patiat. Dei enim solius hoc est opus, qui antea infensos, vel parum fidentes Cel. Vraë nostratum, sed imprimis spiritualium animos Svecorum tyrannide nimium quam exacerbatos, Cel. Vraë repente tam placatos pronosque reddidit. Neque contemnat Cel. Vraë Brandenburgi conatus, Borussiaeque in eum studia. Fortasse expediret, caute et prudenter, sagacem aliquem virum, qualem video dnum Dalmadi, celmaë principi matri continuum, Dantiscum mittere tempestive ad præparandos Dantiscanorum animos, Celdinique Vraë conciliandos, ne forte illi ob tantam locorum distantiam, de proposito Cel. Vraë, si ita deus voluerit, in Poloniam, ignari, desperato jam aliunde auxilio, cum Sveco vel Brandemburgo iniquioribus sibi et regno Poloniaë conditionibus paciscantur, quod postea revocare multo difficilius esset. Jam vero certo sciendum est, Dantiscanos (ad quos totius Prussiaë incolæ unice respiciunt) nihil magis exoptare, quam ut regno Poloniaë eo, quo antea, pacto subiceant.

Tartari etiam nunc maxime conciliandi, donisque demulcendi, qui, si bona fide Polonorum causam agere volent, uti speramus, magnum certe momentum ad impellendam Svecorum fortunam (quamquam non sine insigni Poloniaë damno et vastitate) conferre possunt. Puto etiam exercitus quartiani duces non spernendos, ad quos et hamum jam misisse certum est, et exercitum Svecis infensum esse imo jam frænos mordere, defectionemque a Sveco meditari. Accepimus certis authoribus Sveciæ regem, non sine gravi causa, (quam non aliam accepimus, quam cladem aliquam a Brandemburgo exercitui illius illatam), subito Varsovia versus Borussiam abiisse, vel hoc argumento est, quod contra suarum literarum universalium (quarum exemplar Cel. Vraë paulo ante misi) sensum, quibus Varsoviæ convenire omnibus mandat, iterum mandasse dicatur, ut qui nobiles Varsoviæ sunt viciniore, Varsoviæ, qui Cracoviæ, Cracoviam, qui Sandomiriæ, Sandomiriæ ad generales suos ibi manentes conveniant subjectionemque et fidelitatem Sveciæ regi iis coram testentur. Hæc pro fide in Cel. Vram mea scribere debui, quod ut Cel. Vra, tanquam a fido sibi, ut ut parum utili famulo æqui bonique consulat, humillime peto. Vale et vive quam diutissime bono regni nostro, brevi, si deus ve-

lit, sui, princeps celsissime. Cujus me profiteor profiteborque dum vivo

Dabantur Zboroviae die 10. Decembris 1655.

humillimum servitorem

W. Lubieniecky mp.

Ignoscat Cel. Vra tumultuariæ scriptioni, quam vel solum non negligendi officii studium apud Cel. Vram excusabit.

Külezim : Sersmo celsissimoque principi duo Georgio Rakoczy, stb.

e)

1655 decz. 21.

Rákóczynak. Ugyan ez ügyben.

Sersme celsissimeque princeps, dne dne clementissime.

Quid rerum apud nos agatur non opus esse puto mihi prolixè nunc Cel. Vraè denarrare, vel ipsa Celne Vra, arbitro, patet: nihil enim, non ex iis solum quæ geruntur, sed et, quid geri fierique expediat, magis dni Mikesz industriæ incompertum est, qui, uti vir eximius, et tractandis magnis rebus par, omnia excussit, omnia penetravit. Nihilominus quo fides in Cel. Vram mea (quam, conscientia urgente, Cel. Vraè non probare sacrilegium putarim) majori argumento notescat, quid de hocce, quod præ manibus jam est, negotio sentiam, uti fidelis, quamquam minimus Cel. Vraè famulus, brevibus aperiàm.

Magna sane et ardua deliberatio capessendi regni nostri sceptri Cel. Vraè oblata est, in qua et bis peccare non liceat, et quam sine mora expedire plurimum intersit. Perplexitas in eo summa videtur, quod ad sociandum cum rege Casimiro imperium Cel. Vra vocetur; et certe solum potius, quam cum alio regnare, optabilius esse quis non videt. Verum, si aliter fieri nequeat, et Cel. Vraè occasionem non negligendam, vocationemque tam solennem et sane miraculosam haud spernendam placeat, invocato divino numine, audendum est, præsertim si penes alium titulorum inania (quamquam et Cel. Vraè, electo et coronato titulorum usurpatio liberrima erit), penes Cel. Vram vero vis imperii sit; quod haud dubie futurum est, quia penes Cel. Vram arma, milites, nervus belli pecunia, tum quæ hæc consequuntur, omnium

vota, studia, operæ erunt, alter vero his omnibus destituitur. Primæ tantum imperii spes in arduo sunt, postquam adeptus fueris, adsunt studia, et ministri, maximus politicorum ait. Quod si regi Sveco, qui perfidia querit regnum, illudque malis artibus hucusque obtinet, non desunt clientes et asseclæ: quid de Cel. Vra cogitandum est, qui legitime solenniterque vocatus, imo unice ab omnibus expetitus, tanquam tutelare numen, quod tam durum servitutis jugum a cervicibus nostris depellat, regni nostri, tanquam jam sui, sceptrâ capesset. Concurrent alacriter omnes, orientemque solem adorabunt, et ubi victicia Cel. Vra fulserint signa, etiam ii, qui temporum iniquitate abrepti, vel extrema necessitate adacti, regi Sveco, tunc victori, potius quam nulli (qui noster e regno se proripuerat) adhæserint, adhærentque, redibunt ad obsequium, Celdnemque Vram, tanquam legitimum diuque jam expetiturum regem suum salutabunt. Rex Casimirus valetudine infirmus, invalidus, consilii inops, animi ægritudine brevi conficietur, neque diu luminibus Cel. Vra obstabit. Jam vero legitima vocatione Polonici regni sceptrâ sibi posterisque suis (quia apud nos regia proles nunquam præteritur) parare, quam id gloriosum Cel. Vra, celsmæque domui Rakoczianæ futurum sit apud seram posteritatem, facile Cel. Vra cogitare potest. Experiendum modo est quamprimum, nullumque momentum ad rem benegerendam omitendum; fortasse in hujus negotii, ejusque tractatuum progressu, conditiones istæ propositæ in partem Cel. Vra leviores efficientur, quam prima fronte videntur; et quis scit, an (si rebellionem apud nos gliscentem Svecus celeri accursu, de quo jam mussitatur, compescuerit), procures regni, imo et ipse rex Casimirus non efficiatur facilior ad æquiores conditiones Cel. Vra proponendas. Sumptibus belli tuto erogandis (quantum quanti illi Cel. Vra, pro patria nostra sibi acquirenda impendendi erunt) Camenecum tantæ importantiæ fortalicium et Leopoldis florentissima civitas, quæ in manibus nostris sunt, cum pertinentiis omnibus (vel si et insignia regni, clenodiaque regalis gazophilacii adjungere placebit) credo, Cel. Vra sufficient, non tantum pecuniæ creditæ, sed et possessionis regni eximia certissimaque pignora.

Post abitum magi dni Mikesz quæ mihi scripta sunt, hiscæ, quæ jam scripsi, adicio. Thorunium dicitur cum rege Sveco composuisse, sed quibus conditionibus, ignoratur. Generalis Duglas, qui Sandomiriæ gubernatur a Sveco constitutus est, habet mandatum a rege, ut Tartaros (quorum terror aures Svecorum non mediocriter everberavit) excipiat, qui bipartito, ut dicitur, exercitu progrediuntur. Ilmus princeps

Janussius, famam immaturi obitus sui ægre eluctatus est, vivereque et valere, et regi Sveco adesse, certo mihi scriptum est. Et hic ad partes accedet sine dubio, ubi Cel. Vram ad sceptrum nostra vocari præsenſerit, nam hoc ille nunquam speraverat. Princeps Boguslaus cum eo, quem egregium uti fama est habet, exercitu, cui se adjungat, adhuc incertus esse dicitur. Rex Svecus rebus hic suis firmandis, sive felicius cum Brandenburgis Borussiaeque decertaturus comitem De la Garde Livoniae generalem cum exercitu ad se evocavit, tum et Litvanica auxilia, sed et novum aliquot in locis per Poloniam conscribit militem. Plura nunc non adsunt, digna scitu Cel. Vrae. Jam itaque abrumpo, deum optimum maximum orans, ut cum omnes alios, tum hunc imprimis tanto principe dignum pro republica nostra conatum secundet, Celsdinique Vrae vitam longævam et firmam valetudinem indulgeat. Dabantur Zborovia die 21. Decembris 1655.

Sersmæ Celdnis Tuæ

humillimus cliens mp.
(W. Lubienieczky)

Ilmus dnus palatinus Lublinensis Tarlo, vir optimus Celdnique Vrae addictissimus, magnum dnem Mikesz et me oravit vehementer, ut apud Cel. Vram intercedamus, quo possit in hoc successu suo habere tria saltem conclavia pro se, conjugueque sua in castello Cel. Vrae Zboroviensi, et pro rebus preciosioribus peculioque suo, unum duntaxat fornicem in arce Makovicensi, nulla in re alia molestus Cel. Vrae futurus. Nullibi enim se tam tutum putat futurum, quam sub patrocinio Cel. Vrae, dum hæc belli procella desæviat. Quod si Cel. Vra ardenti petitioni ipsius annuere dignabitur, ut id serio per literas d. Szalaio mandare, meque de eo certiores reddere Cel. Vra velit, humillime meo et illustris hujus viri nomine peto.

Külczim : Sermo ac celsmo principi Georgio Rakocy, dei gratia Transylvaniae principi, partium regni Hungariae dno, Siculorum comiti etc. dno dno ctissimo.

f)

1655 decz. 25.

Rákóczynak. Hireket ír.

Sersme celsissimeque princeps, dne dne elementissime. Acceptis Ser. Cel. Vrae literis 13. praesentis ad me datis, jam secundum post abitum a nobis magci dni Mikes Cel. Vrae duo meo elementissimo scribo; scio equidem Cel. Vram aliquid singulare a me expectare, sed vix promittere possum ob impedita nimis, intutaque per Poloniam ac imprimis in submontana hacce nostra parte itinera ita, ut nec tabellarii secure transire cum literis possint, nec, ut ut possint, inveniri in domibus suis fidissimi amicorum valeant, a quibus antea semper rerum apud nos gestarum veritas mihi erat comperta. Verum et hoc ipsum, quod jam referam, feriet procul dubio Cel. Vrae, tanquam christiani placidique ingenii principis aures. Urgentibus ita fatiis, capta Cracovia, deditisque exercitibus ducibusque nostris, universi quoque penè nobiles, nullo religionum vel facultatum discrimine, se se jam regi Sveco dediderant, suum quisque commodum, uti fieri solet, apud novum principem procurantes, eique sese pro virili insinuant, cumque in rege Casimiro nihil ultra reliquum praesidii esset, etiam ipsi, qui secessionem extra patriam fecerant, procures idem cum aliis meditabantur. Factum postea, ut Svecus injuriis in templa catholicorum, ac imprimis intolerandis, inauditisque exactionibus, omnibus pariter invisus redderetur, cumque excutiendum jugum Svecicum omnes cogitarent, omnes loquerentur, procures et magnates, qui in submontana Poloniae ora ampla bona possident, plebe rustica ad arma excita, trucidato crudeliter nobili quodam unitario, qui nomine Svecorum stipendia et annonam (gravia quidem illa et nobilibus insveta) incautius, quam par erat, exigere caeperat Becii, Becioque occupato, tum Sandecio capto, mactatisque ibi ad centum Svecorum, mulierum promiscue virorumque, (nam reliqui, iique nobiliores fuga sibi tempestive consuluerant, erant autem ad ducenti), oppressisque hinc inde in pagis oppidisque triginta, non ultra, Svecis, totam illam rabiem rusticorum (quorum aliquot millia erant, jam autem multo plures indies concurrunt, convolantibus ad praedam nullo labore et sanguine capiendam, undiquaque, etiam e vicina Hungaria, et bonis Makovicensibus plurimis rusticis) non in communem hostem,

sed in communem sanguinem et viscera, nimirum in omnes nobiles, a catholica religione dissidentes, (cujus rei argumentum est, nullius hucusque catholici nobilis domum bonaque direpta), converterunt, tanta quidem immanitate et sævitia, ut nulla sexus vel ætatis habita ratione, nobiles viri, fæminæ, puellæ a rusticis de nocte in aulas nobilium irrumpentibus fuerint trucidatæ; bona omnia, pecudes et alia quæcunque usui esse possunt, diripiuntur et auferuntur, ac insuper ne quid intactum licentiæ maneat, omnia e fenestris aularum et foribus ferramenta evelluntur, fores, fenestræ, fornaces, et si quæ sunt alia, confringuntur ac dissecantur; qui manus crudeles effugerunt, per exploratores ad supplicium quæruntur; atque ita miseri, omnibus bonis spoliati, famelici, etiam propriorum colonorum famulorumque conscientiam mutata veste vitantes, hinc inde oberrant. De aliquibus propinquis meis, viris et fæminis prorsus innocentissimis, eos crudeliter esse mactatos, certo mihi constat; de aliis necdum scire possum ob infesta latrocinii istis itinera oberrantesque passim hinc inde rusticorum prædas agentium, vel consecrantium greges, sed vix credo aliquam domum nobilium dissidentium (erant autem plurimi) in submontana ora rabiem hanc evasisse; neque mea domuncula, me quidem absente (quod gratia Cel. Vrä cum meis Zboroviæ hic agam) ab hac rapacitate immunis relicta.

Sed magis me propinquorum amicorumque aliquorum cædes, omnium vero jacturæ et extrema nonnullorum pauperies, ad quam redacti sunt, affligit, quam proprium damnum. Prætenditur quidem huic facinori vindicta, quam ex uno alterove dissidentium nobilium Svecis magis, quam decere putabant, addictorum (quamquam tales innumeri nobiles jam sint) sumere animus illis fuit; sed neque hoc illorum officii tali imprimis reipublicæ tempore fuit; et si fuisset, innocentes plecti nequaquam debuerunt. Sed fortasse plus justo, privato dolori Cel. Vrä denarrando, indulgeo, si privatus dolor appellandum est, quod ad communem salutem et libertatem unice spectat; quodque nescio, an non magis horrendum sit, fallaci Svecorum opprimendorum prætextu concitare in innocentes plebem, quam quod Svecus falsis nominibus occupavit regnum. Rex Casimirus jam in Scepusium venisse dicitur, nam et omnia in adventum ejus parabantur, et heri amici mei famulus Lubowla redux referebat, duos senatores obviam ei fuisse progressus. Et adventus quidem Tartarorum regii adventus fidem facit, qui bipartito, uti certo jam scribitur, agmine, altero Lublinum, altero Cracoviam versus expedito, junctis cum quartianis ducibusque

exercitus viribus, in interiora Poloniæ magnis itineribus progrediuntur. Cujus rei documentum esse potest generalis Duglassii cum quinque millibus præsidiariorum Svecorum versus Varsoviam nuperus Sandomiria abitus, ne a celeritate Tartarici equitatus circumveniretur, metuentis. Et certe, si quando omnes in angustiis constitutos nos esse oportuit, nunc sumus; cum et a commota, indiesque magis ac magis tumultuante plebe, omnia sint intuta et atrocia, et Tartarorum auxilia multo magis noxia quam profutura extremam prostratæ jam patriæ vastitatem minitentur. Thorunium se regi Sveco dedisse, ibique generosos et mm. dd. Sebessium et Jakabfalvium adhuc hæerere, jam antea regi visos et auditos, certo scio. Rex Svecus Marienburgum, ingens ad Vistulam fortalitium ultra Thorunium in Borussia obsidere, tum a Brandeburgo vicissim obsessus dicitur. Videoque quantum judicare possum, si celeritas, paratusque exercitus non tantum hosti campo tollendo, sed etiam capiendo firmandoque regno idoneus adsit, facili negotio impelli ipsius fortunam, eumque e Polonia ejici posse. Consilium Cel. Vrä de compellendo hamo Tartarorum procerum nomine cum ilmo dno castellano Voyniciensis sine mora communicabo, quamquam non sum nescius illum mareschallum idem in animo habuisse, procul dubioque fecisse. Literas Cel. Vrä ad mag. dnum Mikes scriptas Cel. Vrä remitto. Illum principem Janussium Radzivillium certo vivere non vanis authoribus hinc inde accepimus. Sed utinam aliquando Cel. Vra Görgeino moveret, viciniorque nobis facta, breviori tempore et compendio a nobis literas subinde habere posset, quæ tanto locorum intervallo tardius, quam oporteat, quandoque Cel. Vrä perferuntur; quod si tractatus isti cum nostratibus Cel. Vrä ineundi erunt, tanto magis in utramque partem, propinquiore ab Hungaria loco Cel. Vram subsistere expediet. Verum id, ut et alia omnia, subsit judicio Cel. Vrä dni mei clementissimi, quem quam diutissime valere, florere, crescere exoptat

Sersmæ Cel. Tuæ

humillimus servus mp.
(W. Lubieniecky)

Dabantur die 25. Decembris, ipso die festo nativitatis Christi Domini et servatoris, exeunte anno 1655.

g)

1655 decz. 28.

Rákóczynak. Különböző ügyekben.

Sersme celsissimeque princeps, dne dne clementissime.

Quamvis nudius tertius scripserim Cel. Vrae dno meo clementissimo, perscripserimque ea omnia, quae scitu digna apud nos occurrebant, tamen occasione literarum ab illo dno castellano Voynicensi Cel. Vrae inscriptarum, mihique missarum (quas a dno Rayner acceptas, penesque se detentas mihi heri scripsit), facere non poteram, quin illis praesentes hasce meas adjungerem. Scribit ille mihi heri in hunc sensum: Accepto, inquit, hodie nuncio ser. regem nondum Lubowlam venisse, metuens ne tam longa mora Suam Celdnem offendam, literas, quae penes me erant, Suae Celdni celeriter transmittendas mitto; mitto et alteras, ex quibus Sua Celdo intelliget, quod aliquis aliquid in Hungaria moliat ete. Hæc sunt ilmi dni Wielopolski formalia. Reddit ille procul dubio Cel. Vrae rationes detentarum duorum dierum spacio apud se Cel. Vrae literarum, quae quo modo Cel. Vrae satisfacturae sunt, scire velim, apparet eum facti poenitentiam subiisse, quod eas diutius apud se non fuerit moratus. Ego nihil aliud Cel. Vrae dno meo adferre nunc possum, quam Svecos undiquaque e praesidiis militem versus Varsoviam reduxisse, Cracovia et Visnicia excepta, qui aagri manserant milites, post discessum Duglassii, omnes ubique trucidati sunt; imo, quia subito exercitus Sandomiria movit, etiam integri, hinc inde per oppida sparsi, oppressi sunt. Tartarorum adventus terror, quo propius adesse dicuntur, magis magisque omnes reddit anxios et sollicitos; nondum tamen advenerunt. Tumultuantium rusticorum (qui quantas clades et damna dissidentibus a Romana ecclesia nobilibus in submontana ora intulerunt, prohi dolor, malevolorum instinctu impulsuque, nuper Cel. Vrae fuse perscripseram), tantum abest, ut detumescat furor, ut potius pestis hæc, alibi etiam concursantibus passim ad arma colonis, ac pessimo quoque audente ulterius serpere incipiat; quo eventu, deus novit. Nunc sine rectore, sine consilio concussa jam reipublicæ navis fluctuat, et (quicquid de Casimiro rege, ejusque meliori [utinam] omine, ad nos adventu, dicatur, nisi Cel. Vra, in quem omnium ora, omnium studia conversa sunt, manum operi tempestive, ac nimis, quam opportune admoverit), de-

mergetur. Plura nunc non addo, brevi fortasse particularia quæque Cel. Vræ pescripturus. Interim avidissime a Cel. Vræ, quid animi habeat expectans, jam me favori et clementiæ Cel. Vræ innatæ commendo, deum optimum maximum orans, ut Cel. Vram bono christiani orbis, ac imprimis nostri incolumem et florentem quam diutissime præstet. Dabantur Zboroviæ die 28. Decembris exeunte anno 165quinto, cujus exitum, novique jam instantis felicissima auspicia Cel. Vræ intîme precatur

Sersmæ Celdnis Tuæ

humillimus cliens

V. L. mp.

(Wladislaus Lubienicky) m. p.

Nobilitas literis s. regis Casimiri ad capienda contra Svecos arma evocata confugit, primisque novi anni diebus coitura in unum est.

Külczim: Sersmo celsissimoque principi dno Georgio Rakoczy, stb.

Mikes Mihály követsége.

a)

1655 decz. 14—18.

Mikes Mihály jelentése lublini küldetéséről.

Relatio itineris ad Luboulam et resolutionis procerum Poloniæ.

14. Decembris estve Sboróra érkeztén csak másod gammal, éjjel mindjárt certificáltuk Velipoleczky uramot, melyen igen örvendezvén, szorgalmaztatott igen, hogy szolgálmat nem várván, mennék mindjára, mert az mareschal csak rá várakozik, az quarczányi hadhoz akar menni.

15. Sdinia nevő faluban voltam szemben Velipoleczky urammal.

16. maga szánkájában vitt Luboulára, előnkbe küldött az mareschal, de éjjel érkeztem be az városba, Velipoleczky uram csak paripán bement az várba; mert az mareschal kérette igen.

Szállásom igen böcsülletes volt. 24 nimet állotta az ajtót, ezest talakban fogták az étket. Az háló-házam selyem kárpittal volt bevonva, az ebédlő-ház skárlát szőnyegekkel.

17. Szávat küldött utánnam s az várbeli kapitányját, lovakon ifjú legény fő szolgáit, és 100 német gyalogot s az vár piaczára kijött előmbe mind az lublini palatinussal és Velipolezky urammal. Az házba bemenvén, köszöntöttem s condoleáltam, az mint illendő volt; leülvén, megmondottam, mért bocsáttattam oda és levelet is producáltam, az mareschalnak szólót. Az mareschal azt felelé, hogy több hazaszerető, böcséletes urak is vadnak, az kik az közönséges jóban egyet értenek, az kik másod napon jelen lennének s azokkal egyett lehetne az discursus. Mindazonáltal az időnek megnyeréséért, ha mi paroncsolatom volna, proponálnám, rontanók az jeget, a mint szokták mondani.

Én azt mondom, hogy énnekem egyéb paroncsolatom nem volna, hanem hogy az ő nagyságok általam Nagodnak communicálandó dolgokat szorgalmason meghallgatván, titokba tartanám és tökéletesen a Ngodnak referálnám, ő ngokot pedig mind az közönséges jónak előmozdítására s mind az ő ngok. kiváltképpen való szerencséjeknek megjobbítására való Ngd kész indulatjáról bizonyossá tegyem. Végtere meg kell vallani, (úgymond az mareschal) hogy ez respublicának szerencséje úgy meghanyotlott, hogy maga erejével helybe állani lehetetlen. Jóllehet pedig hogy vadnak sokak, az kik ambiálják az mi megsegetésönköt és köztünk is, az kiknek szemek-, s elméjékbe tüntek mások is: de mű, az kiknek ez megromlott hazának terhe vállunkon van és az méltóságos erdélyi fejedelemnek mind eleitől fogva ehez az respublicához való tökéletes barátsága s mind hadi ereje s szerencséje s értéke, mind privatim hozzánk való affectusa elménkben forog, ő ngát ítéljük érdemesnek, az kinek kötelesek legyünk, és az kitől beneficiumot vegyünk, és az kinek reciproca dignaque meritis gratitudo per nos rependatur. Egyéb pedig az nem lehet, hanem az korona. De mivel még az legitimus koronás királyunk még él, ő felségét életében priválunk regimenétől az mű hitünk kötele nem szenvedni, hanem Kgd (nekem mondván) tanálna oly módot fel, az melyben mind az király ő felsége regimenje fen maradna illibate, és mind az méltóságos fejedelem ő nsga contentálódhatnék.

Én azt felelém: Az én kgmes uram ő nsga méltóságosb-nak itili az koronát megérdemleni, mint sem elnyerni: mindazonáltal úgy követi az jót, hogy annak præmiumát is és jelét legitima via assequálni böcsületesnek tartja, de az regimentől üres titulustól az ő naga szíve oly idegen, hogy inkább akar egy ország fejedelemségi titulusa alatt hármát regálni, mintsem királyi titulus alatt váz lenni és minden fejedelmeknél nagyobb fejedelem lenni (az melyet mindenek

injuriája nélkül mondhatok) mint sem csak névvel valóság nélkül királykodni vagy bizonyos veszedelemre magát, népét jövait exponálni jövődö és bizontalan reménségért.

Arra azt mondá, hogy sok példák vadnak, az kik jövődö reménségért adoptáltattak: de ha Ngdot in consortium regiminis admittálná az király, Ngod acceptálná-e?

Én azt felelém, hogy Nsd ilyen dologról gondolkodni nem tudott és annál inkább én az Nsd elméjéről instructus nem lehetek; de úgy tetszik, hogy oly difficultások láttatnak ebben, hogy verisimilius hogy Ngd idegen attól, mintsem acceptálná. Kéré osztán az mareschal, hogy az oda jövődö urak előtt ezeket tettetném nem tudni s osztán ebédre ülven, Ngd és asszonyunk ő nga s ifjú urunk ő naga egészségeért fen állva ittunk és éjjel böcsülettel szállásomra késértek.

18. die ismét felvittenek és jelen voltanak az feljül nevezett három urakon kívül:

Johannes Gembiczky episcopus Plocensis.

Johannes Zamoysky pocillator regni.

Constantinus Lubumerski cap. Sandecentis.

Nicolaus Branicki subcamerarius Cracoviensis.

Petrus Branicki cap. Chenczinensis.

Stanislaus Osvenczim præfectus venatorum terræ Zamoscensis.

Johannes Donski canonicus Craccoviensis.

Kiket minekutánna köszöntöttem volna Ngd nevével, az püspök és Zamoyski maradván ben az három senatorral, megadám az közönségesen nekik szóló levelet, követvén öket, hogy Ngd peculiaribus singulos non compellet litteris, mivel mind nevek, érdemek s az haza szeretetében edgyezések tudva van Ngdnál, de melyik ő ngk közül fogna itt lenni, arról ilyen messze földön bizonyossá nem lehetett s elbiszi ő nga, hogy az kiknek szívököt az közönséges jónak előmozdítására való igyekezet egygyé tötte: nem idegen magyarázat tal veszik ő ngk azokat csak egy levéllel megtanálni.

Arra az püspök illendő böcsülettel megfelelvén, kívánta, hogy én adnék alkalmatosságot az királyságról való discursusra, végre az adoptiót forgatta és azt historiákból bizonyította, melyre én azt mondám, hogy névvel ugyan Ngtok adoptálná az én kegmés uramot ő ngát, de valósággal ugyan az fegyver, melyre az mareschal azt felelé, hogy nem vagyunk szintén oly elnyomattattak, hogy csak az ő nga fegyvere adoptálná, hanem az mienkkel együtt. Úgy (mondám én) az közfegyver ugyan, az melynek kimenetele bizontalan s bizonyos az fáratság és költés.

De minthogy ő egyházi személy, hivatalja szerint legel-

sőbben is azt kérdi az püspök: van-e reménység, hogy Ngd pápista vallásra térne? Én azt mondtam, hogy erre én mint privatus úgy felelek és mint catholicus: Minthogy fides est donum Dei, arról bizonyost ki mondhat? spiritus ubi vult, spirat. En elhiszem, hogy az mely Isten ő ngát annyi moralis virtusokkal felékesítette, talám ebben is nem vonja meg kegyelmét, főképpen az Ngtok kegyességben maga gyakorlását eszében vevén: quoniam exempla trahunt. De privato sentire suæ Celsitudinis illud dictum sit: közönséges állapotra néző indulatjáról ő ngnak Ngtokot így informálhatom, hogy ő nga oly országban nevededett és olynak ura, az melyben az catholica religiónak szabados exercitiuma van, és az fejedelmek kötelesek mind az nemesi és ecclesiái szabadságnak megtartására. Az ellen ő nga nem csak nem cselekedett, de másoknak irigységekre az catholica religión levő szolgálinak teljes hitelt adott és udvarában nagy tisztekre emelte. Egyéb ehhez hasonló és ezent bizonyító dolgokat is referáltam.

Megmondottam mindazáltal, hogy conscientiáját s jó hírét annyira colálja Ngd, hogy ez világi koronáért az örököszt el nem vetné és még nem ismert igazságra is nem térne; ha penig azt ismerné is Ngd jobbnak, de ez mostani állapotban meg nem jelentené; hogy ne láttatnék világi respectusért conscientiáján erőszakot tenni.

Arra az mareschal azt felelé: *Præstat constantem iustitiæ cultorem habere regem, quam devotulum aliquem et in iis, in quibus magis esse deberet, non satis pium.*

Kéré osztán, hogy ha mi difficultást látnék az sociale regimenében, proponálnám.

Én mind az keresztény világon bevett sententiákat:

Nec regna ferre socium, nec tædæ sciunt.

Multi imperantes perdidere curiam.

Unus in mundo Deus, unus in cælo sol; in regno rex unus. Mind az rómaiaknak — az kiktől minden politicusok regulákat vesznek — példájokat hoztam elő. Mikor az ő statusok külső vagy belső ellenség s fegyver miatt vertált, bizonyosb orvosságot aznak megjobbítására és ótalmazására nem tanáltanak, hanem sociale duorum consulum regimen in singularem dictatoris personam conferre. Ők penig ellenkező utat akarván követni, jó exitusát mint reménlhetik? Azt felelték, hogy az hadi állapotban az király nem egyvelítené magát, abban Ngd egyedül lenne.

Az dictatorság ellen azt mondák, hogy az miatt volt veszedelme az római birodalomnak Sylla idejében. De én meg mondtam, hogy az mennyiben az dictatura fuit illimitata

potestas, annyiban volt ártalmas, olyat pedig én nem kívánok Ngd részéről, hanem patriis solitisque circumscriptam legibus.

Azt is proponáltam, quis praesidebit comitiis? Quis externas legationes excipiet? Cuius nomine ad eosdem expedientur? quis bona regalia conferet?

Erre sokat feleltenek, végezetre arra jöttek, miért nem lehetne, mindketten obeálná Ngdok azokat az munusokat?

Én az szokatlanságot objiciáltam, de leginkább, hogy nehéz lenne Ngdnak, ha Ngdtől egy érdemes hazafia, az melynek Ngd testis et socius periculorum, Ngd fáratsága, fegyvere, költsége által és talám az sollicitansnak is vérével ellenségtől megszabadított helyeknek praefecturáját kérvén, más térdhajtással az királytól ő felségétől obtineálná. Abban azért módot nem látok, hogy legalább míg az kívánt békeség az országba megvastagodik, hogy ő nga in collationibus talium társot szenvedhessen.

Az mint vehettem eszembe, lengyelül mondták magok közt, hogy igaz az mit mondok. Mindazáltal objiciálták, hogy talám Ngd az hadakozásban véget nem vetne és az király teljes életében üres lenne az regimentől.

Én az ecclesiasticorum bonorum collationem insinualtam az királynak, az melyet nevetéssel hallottanak.

Sok controversiának az vége az volt, hogy csak Ngd az sociale regimenre consentiáljon, oly conditiokra is rá mennek, a melyeket alig remélhetnénk.*

Nekem is úgy tetszett, kgs uram, hogy nem igen kell disputálni, mit adnak Ngodnak, mert mikor Ngdat megkoronáznák (az melyet engedjen az szent Isten az egész kereszténységnek jóvára, az magyar régi jó hírnévnek megújítására) akkor Ngodnak mindent adnának, valamit per expressum nem excipiálnának. Ngd. kezében levén pedig az fegyver, élhetne legitima autoritásával. És plures adorant solem orientem, quam occidentem.

Objiciáltam azt is, hogy sokan az suecus pártján levén az urak közül, azoknak contradictiójok ellen mint lehetne Ngd legitimus királyok, holott uno contradicente comitia solvi consueverunt.

Azt felelték, hogy nolumus in posterum licentiam, sed libertatem, abolebimusque antiquam et perniciosam illam legem. Más az, hogy qui adhæserunt hostibus, non cives, nec

* Lapszálen : NB.

reipublicæ membra, sed hostes sunt, nec ad suffragia admittendi.

Kérének azért, hogy Ngodat ezekről edoceálnám mentől hamarébb és ha Ngd consentiálna az társas birodalomra, menne oly házához Ngd, az melyik közelebb volna, hogy tractálhatnának könnyebben.

Én mondtam, hogy Ngd úgy vigyáz méltóságára, hogy ha megindul, nem tér meg.

Mindeneket azért én is Ngdra, ők is az királyra halasztván, hogy minél hamarébb tudósítják Ngdat, fogadá az mareschal, és hogy Velipoleczki uramot is sufficienti munitum plenipotentia ad tractandum úgy küldik be póstán, hogy ő vele indulhassanak az hadak is; de még várnak az Ngd. consensusa felől hírt, melyet az király resolutiójáról való tudósítás után illik talám cselekedni. Ngd méltóságos itéleti, kgs uram.

18. Decembris. Szállásomra jöven az mareschal, sok szóval ajánlá Ngdhoz való tökéletességét és azt izené Ngdnak, hogy ha mindjárt végbe nem megyen is ez tracta, de könnyen másnak kezébe nem adja az koronát, jöllehet az királ is kívánná.

Proponáltam az ifjú urunk ő nga adoptatióját in privatas fortunas regis et reginæ.

Akarta igen és azt mondotta, hogy felelne is felölle, hogy ha maga szólhatna, az királynénál obtineálná; mert az uránál discretusabb, jöllehet nekik oly eszes királyné nem kellene.

Az tatár chánhoz is, fogadá, hogy postán elküld, requirálja Ngodat az segítség felől.

Pénzt kölcsön kérnének annyit, hogy az quarczyani hadnak két kántor pénzt adhatnának, és az tatárt is contentálhatnák.

Az had 14 ezer emberből álló. Egy kántoron személyre fl. 50. Ezt penig Ngd erogálná és zálagba Kameniczet, vagy más ország házáat adnak Ngd kezébe hármat vagy négyet is.

Az ők elméjek ott jár, hogy kellene hat vagy hét száz ezer tallérának lenni Ngodnak in omnem eventum.

Elbúcsúzáván töllem az mareschal, egy mozdó-korsót és medenczét küldö.

Onnét kiindulván egy mélyföldön tanálám az vice cancellariust és az præmislei püspököt. Köszöntvén őket, az vice cancellarius félen vín és az religio felől értekezék. Az jesuiták kiüzését objiciálá, melyet én megjelentém, hogy per suffragia comitiorum et non potestas principalis által lött, és hogy a catholicusok detractiója vezérli az más religión levőköt, hogy

idegenek legyenek attól az ordótól. Ajánlák azok is magokat és izenék alázatosan Ngk, hogy mind az ők Ngdhoz való sincera addictiójokat, mind az egész respublicának Ngdhoz való jóindulatjáról rövid időn bizonyossá teszik Ngdat.

Báná az vicecancellarius, hogy meg nem várták volt ötöt is, azelőtt elbocsátották, de az mint az mareschal instruált vala, megmondám, hogy csak discursus volt és én is Ngdra, ők is az királyra halasztottak mindeneket.

Az generálhoz, Potoczkihoz is elküldöttek volt, az ő censuráját is vötték Ngd felől, neki is az tetszik, Ngdhoz folyamodjanak.

Velipolezki elment vala az krakkai palatinatus nemesége közé, az kik mind parasztokkal együtt confluáltak akkor ad arma.

Ngd meltatlan szolgálja s alázatos hive, mig él :
Mikes Mihály m. p.

Hátlapján Mikes kezével : Lublovra való [menetele] Mikes Mihálynak anno 1655.

b)

1655 decz. 19.

Lubomirszki levele a fejedelemhez.

(Megjelent Okmánytár 276. 1.)

1655 decz. 16.

Oxenstierna levele Rákóczyhoz.

Celsissime princeps.

Celdnis Vræ literas, summa cum veneratione, duplici nomine mihi gratissimas, accepi, tum quod Celdo Vra veterem necessitudinem, quæ inter coronam Sveciæ et ipsam hactenus intercessit, inviolatam cum sacra regia Mte dno meo elementissimo servare se contestata sit, tum quod me iisdem singulari gratia et affectu compellere dignum iudicaverit; illud debito modo sac. suæ regiæ Mti insinuare mearum erit partium, quo arctiori dehinc amicitiae nexum inter se colligantur, hoc tanto prætio habeo, ut mihi nihil unquam antiquius vel prius sit, quam tantum favoris quovis officiorum genere demereri, omnibusque enitar viribus Celdni Vræ, in quibuscunque negotiis, quantum mei officii ratio postulat, inservire,

atque singulari eius in me affectui debitis obsequiis respondere. Hisce Celdnem Vram cum voto prosperi omnium rerum successus, divinæ protectioni et tutelæ commendatam habeo. Varsaviæ 6/16 Decembris 1655.

Celsitudinis Vrä

obsequentissimus servitor
Benedictus Oxenstierna mp.

Jegyzet. Wittemburg Arvédnek megelőzőleg decz. 2-áról Rákóczyhoz írt levele megjelent Okmánytár 275. l.

Kemény János votumai.

a)

Az 1655. decz. 22-iki votuma.

Kglmes uram fejedelmem, stb.

19. præsentis irott Ngod méltóságos levelét tegnap délbe hozták az vizek akadályi miatt hozzám, melyet alázatossággal vevén, az inclusumokból úgy látszik, az svédeknek is dolgok megnehezedik, de én féltem az brandeburgust is, mert noha az svecus is nem reménlett dolgokban egyveledett az szerencsének hirtelen futamodásával, de ily nagy dologhoz alig hiszem elég készületit az brandeburgusnak is, hanem ha dánus, hollandus, Prussia correspondeál, csak magánoson Fridericus példájától félhető; nagy kár, hogy az evangelicus fejedelmek így committáltatnak, örüli és foveálja ezt az catholicus ordo, isten tudós kimeneteliben, úgy is fordúlhat, ő rajtok békéllenek meg. Csak érhetné Ngod, mire czéloz az brandeburgus és az lengyelországi statusok is, abból sokat fog tanulhatni Ngod. Mikes uram is már nem késik. Az tatár ha most egyszer visszament, jó részént elválik az lengyel királyság állapotja, miglen másodszor kijű. Kasimir király ha maga restitutiójához nem bizik, bizonynyal hiszem, inkább kívánja Ngod előmenetelit, mintsem svecusét, sőt császár is inkább annuál annak, nem szeretetből, hanem hogy az svecusok potentiáját félvén, akarja, ha ez úton Ngod is öszvevesz svecussal; mindazáltal ha valami tertiumot tanálnak, elhiszem, azt választják. Az úr isten Ngodat vezérelje és tartsa kedves egészségben. 1655. 22, Decembris Bükösön.

Ngod

méltatlan szolgája
Kemény János mp.

Külczim : Az én kglmes uramnak, az erdélyi mlgos fejedelmnek adassék.

b)

Az 1655. decz. 26-iki votuma.

Kglmes uram fejedelmem.

Az úr isten Ngodnak stb.

Ngod mlgos levelét az inclusumokkal együtt mai napon szinte hat óra tájban vöttem alázasaton, mert az postát Csom-bord felé igazították, s onnan tért meg. Úgyis vagyon, az szer-telen árvizek miatt Vajdaszeznél csak csolnakon jöttem által pénteken estve, lovaim, szekereim túl rekedtenek ; innen hoz-tak lovat alá, kin haza jühettem. Már most kezdetek száll-lani az vizek.

Az tatárnak hitetlen kívánságít értem kglmes uram az írásokból, igazán szalmatűz az török és tatár barátság. Az kevélységgel Ngodat vádolják, de az kozák barátsággal ők valóban fellátnak. Nekem kglmes uram igen tetszik az Ngod kegyelmes választtétéle, s az is, hogy punctatim törökre for-dítva adassék kezéhez az követnek, szóval elsőbben rövide-den declarálván. Melyekhez képest concipiálván mind az leveleket, mind az resolutiót, alázasaton elküldöttem, most elsőbben azzal sietni akarván, az mennyiben az innepi alkal-matosság is engedte.

Az portára is írni az kapikihának, párt küldeni magya-rúl neki, az chán és vezér leveleit pedig mind in paribus, mind ha kívántatik, in specie, beküldeni nem árt, mindazál-tal abban igen caute kellene cselekedni, mert ha irritáltatik, Lupulnak nagy fautora kezd lenni, s Ngod előtt forgó dolgok-nak nagy akadály, ez mostani fenhéázása alább szállhat (nem)sokára. Ezekről való conceptust is elkészítvén ezen(nel), holnap napon Ngodnak alázasaton elküldem.

Javallanám azt, mivel az chán levele ad alkalmatosságot reá, ezen követ hadd menne Havasalföldre és ott az vajda és bojérok lennének az Ngod mentségei, s értetnék meg vele az dolgot. Ha volna oly levél portai, jó volna abból is meg-mutatni az tatárnak, nem hogy parancsolták volna Ngod had-küldését, de sőt inkább veszteg lételét. Az én csekély tetszé-sem ezekben kglmes uram ez, Ngod kegyelmes parancso-latjára alázasatos censurámat tökéletes igazsággal irom, de mivel ország s fejedelem java s gonosza forog benne, talám némelyeknek járhatna ott elméje, Ngod mingyárt embere s

adomja által nyomná ezt le, ahhoz képest én nem praëjudikállok senki tetszésének, s javallom, ha Ngod tanácsot convocál is reá, avagy speciatim veszi ő kglmeknek censuráját. — El-
láttam, Szefer Kazi is nem küld több lovat nékem, sőt talám azt az írást mások is más értelemben vehetik, kik nem tudják, mintha csak magamtól irtam volna valami illetlen és ártalmas dolgot. Ezek után az szent isten tartsa Ngodat kedves egészségben. 1655. 26. Decembris estve öt órákor Gerenden.

Ngod

méltatlan szolgálja
Kemény János mp.

Kírül: Az én kglmes uramnak erdélyi mlgos fejedelemnek adassék.

c)

Az 1655. decz. 27-iki votuma.

Kglmes uram fejedelmem. Az kapikiháknak való instructiót vékony itiletem szerént concipiáltam, muftinak, nakibnak, császárnak szöllót azon szerént; vezérnek csak credentia kell; az párokat az kapikiháknak mind meg kell küldeni, noha pedig javallom ugyan, az portán hogy vigyázzanak az dologra, és némely Ngod jóakaróival közöljék is, de vékony tetszésem szerént, ennek még igen nagy lármát nem kell csinálni, okok ezek: 1. Mert tudni való dolog, nagyobb s több fautori vadnak tatár chánnnak, mintsem valamely keresztény fejedelemnek. 2. Mert nagyobb hitele van neki, kapikiháinak és jó akaróinak, tekénteti az szerént, még pedig az kozákkal végben vitt dolga igen nevelte tekéntetét. 3. Mert nagy dolgok vadnak Ngod előtt, s nem jó vádlással ellenségévé tenni, mert büntetése nem lészen, Ngod csak az haragban marad. 4. Mert nem magának, hanem az portának láttatik hasznót keresni (írás)a és követsége által derekasban, s azért harag ő (reá) nem lehet. 5. Mert az mi módunk szerint conditionális az kívánság és mintegy informatio kívánás az havasali dologból, melyben való szorgalmatoskodása inkább hasznára, mintsem nehezítésére szolgál, az magának kívánt summán kívül. 6. Mert ezek másképpen is mind lenyomúlhatnak. És mind ezekből conclusióm ez. Az havasali vajda és bojérok informatiója által mind tolláltatik az ok, mely alatt kereskedni akar. Az segítség nemküldése felől is Ngod mentségét refutálják, vádlását is. Azonban isten Ngodnak oly alkalmatosságot mu-

tathat, az lengyelek csinálják meg az tatár chánnal való controversiáját, sőt oly is interveniálhat, vagy nekik akadályok, vagy Ngodnak előmeneteli, hogy magok kedveskednek Ngodnak ; vékony tetszésemből azért nem sietnének sem vezér, sem császár előtt való panasztétellel, ha más ok nem adatnék rá ott ben, lennének csak készen nállok, avagy tudósítván Ngodat, várnának egyéb tanúságtól is ; azonban Ngodnak érkezvén hirt az lengyelországi állapotokról, esmét tanulhatna tovább való dolgokra. Mindazáltal álljanak mind ezek az Ngod böles itéletiben. Az úr isten Ngodat tartsa kedves egészségben. 1655. 27. Decembris estve Gerenden.

Ngod

méltatlan szolgálja
Kemény János mp.

Járul ezekhez az is : Én attól félek kglmes uram, hogy az mit mostan az porta magától nem indított volna, az chán irásából alkalmatosságot vevén, az két Oláhországból való nagy haszonvételnek hamis hírére nézve vagy magok is kezdik valami nehéz kívánsággal Ngdat terhelni, vagy az chán által extorqueálnák : nekik sok mesterségek van.

Külczim : Az én kglmes uramnak az erdélyi mlgos fejedelemnek adassék.

Tárgyalások az oláh vajdákkal.

a)

1655 nov. 14.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Illustrissime ac celsissime princeps, domine domine nobis honoradissime.

Servitiorum vicinitatisque nostrae paratissima commendatione praemissa.

11. praesentis Galaczról Nsgod nekünk irott levelét Nsgod póstájától elvettük, könnyebbülését Nsgodnak örömmel értjük. Kíványunk Istentől ő felségétől, ezután is mind ilyen örvendetes jó híreket hallhassuk Nsgod felől s minden kedves jóakarói felől. Mi is Isten segítségével az klastromnak megszenteltetésére pénteken bégkével ide érkezünk és Isten egészségünket megtartván, holnap vagy holnapután ez dolgot vég-

hez vivén, innét Szuczvára akarunk menni. Az itt való hírek felől azt írhatunk Nsgodnak, mivel ma reggel vönk el az hotíni tiszttviselőnk levelét, melyben írja, hogy bizonyosan végére ment ennek, hogy a chám Kameniczát elhaladván, Zborovhoz közelget és az kamenicziai sztarosza is az chámmal megegyezni kiment, az kozákat mi is Ilvovánál* halljuk lenni. Az tatár előljáróban nyelvet fogni küldvén, úgy beszélük, hogy az hetmány strájára egy mezőségen rá találván, felverte volna és úgy hirdetik magak közt, hogy Jan Kazimir királ is hadal jű Magyarországból, az mely dolgot elhittük, Nsgod jobban tudhatja, értjük az Nsgod leveléből, hogy Slesiában ment. Az kozák, ha alább száll is és ha az tatárokkal ütközettek is találna lenni mezőségben is, nem sokat árt neki, az kozák is az tatárnak nem árthat, mivel mindenik fél erős. Az svetiai királyt értettük mi is Krakkóban ben lenni. De azt bizonyosan nem érthettük, hogy ha eddig megkoronázták-é, nem-e, úgy volt, hogy ez elmúlt hónap 30-dik napján koronázzák és csak hettmányokat várják volt, hogy érkezzenek Krakkóba. Mi úgy gondolnók, hogy az tatár is nem egyébert siet felmenni, hanem hogy valami módon az megbékéltetésnek útját keresné az kozákkal, mivel nem keveset félnek tőlök, de ha az hetman ereihez bízhatik, mi nem hinnők, hogy rávehessék ötet arra. Ezután ha mi híreink érkeznek, Nsgodat tudósítani el nem mulatjuk.

Az mi az Nsgod velünk tett ennyi jót és hogy haszantalanúl lenne annak oka mielelti, mi nem tudjuk arról mit szólni, mi azt jól tudjuk, de ha mi mindazokért az velünk tett jókért, ha mi teljes szívünkben s teljes lelkünkben Nsgodnak meghálálni s szolgálni nem igyekezzünk, Isten, az ki mindeneket lát, minket érdemünk szerint megbüntesse és ha Nsgodnak igaz szívvel nem vagyunk, bár Isten mind testünkben s mind lelkünkben megbüntessen mint gonosztevőt, és miképen kívánnók mi az Nsgod lelkének veszedelmét, Isten azt ne adja, hiszem mi sem vagyunk gyermekek és nem valami oktalan állat szülte, vagy nem eb, hogy avval játszódjunk; mert él az Isten, úgy kívánjuk az Nsgod jó egészségét, mint az lelkünknek üdvességét és úgy akarnók, hogy csak egy hajszála is se essék gonosz végre. Úgy vagyunk, megeskettük mind mi, mind boérink, hogy krácson napig minden adósságot megszerzük és Nsgodat mind egy pénzig contentáljuk, az mely dolog minden órában szívünkben forgatjuk és csak Isten tudja, micsoda szorgalmatos gondunk vagyunk arra, mert bizony mi is életünk elfogyását in-

* T: i. Lemberg.

kább akarnánk, hogysem mint szovunkat megmásoljuk vagy lelkünket elveszessük, mivel nekünk is Istentől adatott ajándék az, mert ha szerét tehattuk volna, vagy volna honnan megadnunk, ha mind egy pénzig ma ki nem küldeném Nsgodnak, bár keresztény életben meg ne haljak, hanem sidó és pogány hitben vessessen az Isten. Volt is reménységünk (vagy reménljük vala) az elmúlt tavasszal, hogy most az jövő krácsonra megszerzük éppen, melyet meg is szerzettük volna és Nsgodnak kevesebb szóval is megadhattuk volna, ha az elmúlt nyári hadakozás nem történik vala, mert arra nem kellett annyit költeni; más az, mert az adót, melyet az kurtánságra vetettük vala felszedettink vala, de hogy hadban kellett menniek, azért az adót sem szedhettük fel rajtok; hogy onnan haza jöttek, akkor sem volt mód benne, mindjárt más vettessünk, mivel csak kétszer szoktuk vetni esztendő által az kurtányságra, az parasztságra többszer is, de bizony úgy elfogyott az is, hogy mind az egész országban nyolcz ezer névnél többet nem találhatjuk egy névtől fl. 5, id est fl. 5. azt meg computálván, csak 2000 arany teszen, hanem az kurtányokon és kallarásokon mégis többet vehetni, hanem most vetettük az kalarásokra és kurtányságra, és rövid üdön fel is szedetjük és valahonnan, ha szintén mit kellessék-é eladnunk, ha szemünk fényéből is, annak az pénznek, az mennyit logofétunktól Nsgdnak megizentük hatvanhatezerét krácson napjára Nsgnak kiküldjük, de bizony többre nincs reménységünk. Hiszen az adósságból és egyéb ígíretből is nem sok marad hátra. Az harmincz százat nem sokkal superálja, arra is továbbra nem kérjük, hogy váraкоzzék Nsgod, hanem krácson után egy holnapig vagy kettőig, mert más adót is vettetjük az országra és csak meg kell adnijok akár az ördög vegye el az országot, melyet most is meg akartuk cselekedni, de bizony azt mondatták, hogy két adót egyszer is mind bizony nem adhatnak, úgy kellett továbbra hadnunk, mivel az mi nem képes és szokásokban nincsen, talán Isten sem vehetné arra ezt az nemzetet. Nyúgodjék meg Nsgd ebben, hogy bizony rövid nap contentálni fogjuk Nsgdat, csak lépésünkből ki ne vegyen, mert bizony immáron senkinek másnak egy pénzzel sem tartozunk, hanem csak Istennek hálaadással és Nsgodnak avval az pénzzel, de bizony ennél különben cselekedni nincs módunk benne. Nsgod jóakarátja, mit cseleke(szik) mi velünk és ez országgal, de kár a végre csak egy emberét se ültesse fel Nsgod, hanem írjon nekem egy küs levelet, hogy menjek ki Nagodhoz. Ha érdemes nem vagyok rá erre az állapatra, mást emelj Nsgod, az Istennek szénét bár örökké látnom adja, ha mindjárt ki

nem megyek akár hova tegye, hiszem jobb énnékem az Nsgod lábaihoz esnem, hogy nem mint az török avagy más pogányok ebei megegyenek. Arról ne gondolkozzék Nsgod, hogy úzve sem úzheti Nsgod szárnyai alól, nem hogy én másuva hajtson fejemet, holott isten után minden állapotom és minden jóm Nsgodtól vagyom, azért az gonoszt is méltán szenvedhetem Nsgdtól, ha Nsgd életemet is elfogyatja is, Nsgd szabad vele. Bizony istenre s lelkünkre esküszünk, hogy jó szűvel kimegyek, csak parancsoljon Nsgd, hiszem soha csak adóst is nem hallottuk, hogy felakasztattak volna, de ha Nsgd azt az dolgat magunkon kezdi el, Nsgd jóakarátja, mi ennél egyebet nem mondhatunk.

Az fekete paripa felől valamely jóakarónk informálta Nsgodat, hogy eldugtuk (vagy férre tettük) bizony nem igazán informálta, erről is megtetszik, hogy sokan vadnak, ki igyekezik Nsgdtól elidegeníteni, holott Isten bizonyságunk, hogy meg sem gondoltuk azt, hiszem ha nekünk hitelt nem ad Nsgd, adjon az Nsgd jámbor szolgája, Dési uram, tudakozzék Nsgd tőle, hon ült fel arra az paripára? Nemde nem-é Pudnára menő utunkban, mikor jüvünk vala pinteken, Botessenben is meg lehetett volna, de ő klme rá nem érkezhett rá, mivel viszontnikunkhoz ment vala az szekeres lovakat látni, onnan esmét más boérunkhoz is; mondja meg ő klme lélek szerint, mint esett az dolog; hiszen tudja ő klme is, mint verettünk az embert, a kié volt, mivel elé nem akarja vala hozni Botesényben. Pénteken rá ült az Nsgd szolgálái, de levelet Nsgdnak tegnap estve vettük, kiből értettük arról való panaszolkodását, melyen bizony nem keveset búsulunk, hogy az igaz dolgat is igaztalanak csinálják, minden lovaimat látta s szabadon próbálta, mi csak egyet is Nsgdtól nem tartjuk, ő klme azt az feketét megszerette s kezéhez adattuk volna eddig is, de azt gondolván, hogy több paripák vételének okáért továbbra is itt kell mulatni, azért nem adtuk kezében ő klmének, mivel Szuezvára akartuk menni és ott az bahmetokkal együtt akartuk kézben adni, az mely dolgat nem is mulatjuk, de igazán írjuk Nsgdnak, hogy istenség tudja, mint keseredett szűvünk, mi haszna, ha mi igyekezünk Nsgdnak kedvét keresni s mások azt is elrontják, így meddig érjük mi végét annak, ha annyi vádolóink vannak. Mi arra megeskettünk, hogy valami nálunk találkozik, Nsgdtól soha nem tartjuk. Az harangot ha elkészített Nsgd, az Nsgdnak örök emlékeztére leszen s nem haszantalan herre költi Nsgd. In reliquis eandem illustritatem stb.

Datum in klastrom Puttnænsi, die 14. Novembris, anno 1655.

Illustræ ac Celsitudinis Vestræ amicus et vicinus bene-
volus servitor paratus

Georgius Stephanus
princeps terrarum Moldaviæ.
(Oláh aláírás.)

b)

1655 nov. 16.

Budai Péter jelentése Rákóczyhoz.

Illustrissime ac celsissime princeps, domine dine mihi
elementissime.

Humillimorum servitiorum meornm in gratiam celtitu-
dinis vestræ oblationem.

Az úr isten sok esztendőig való békeséges regnálással
hogy megáldja Nsgodat, kívánom.

Keresztesi Ferencz uram adá kezemben az leveleket, ki-
ket ez alázatos levelemben includálván, dirigáltam az vajdá-
hoz ő nsgához. Elhiszem, hogy ő nsga elküldését el nem
múlatja; elliszem azt is, hogy ő kegmek az itt való állapotok-
ról tudósították Nsgdat. Hallottam én is azt az hírt, bizo-
nyosnak mondják lenni. Ásiában két pasák harczoltak meg,
nevezet szerint Szejdejan Amhat pasa, az másik Kurt nevű
pasa, és hogy Szejdejan triumphált volna, de mind az két
részről sok emberbeli kár lett. *Az vajda ő nsga az hatalmas
császártól új confirmatiót kívánt s meg is adták már.* De nem
eddig való *confirmation*nak gondolja Nsgd lenni, kit minden
esztendei szokás szerint *adtak*, hanem hogy *holtáig mind az
vajdaságot maga bírja* és ha valaki akarná is magát arra az
állapatra promoteálni, *meg ne* lehessen. Ugy vagyon, nem
kevés költségben ment végben ez klmes uram, azért *írá*m
Nsgdnak, *mivel tartozom is vele.* El is hiszem, Nsgd az *tudó-
sítást* nem jelenti, *hogy tülem* lett. Ez az *dolog sem nem árt,
sem nem használ* az *vajdának ő nsgának.* Mi sem késünk
már itt, az jövő vasárnap leszen Cselebinek lakadalma, jelen
kell akkor ott lennünk. Holnaphoz egy hétre, ha Isten engedi,
megindulunk innen. Posztelnék Kosztandin uram parancso-
latjából kerestünk Nsgdnak való lovat, de bizony még eddig
nem találhattunk. Mikes uramék is tehetnek bizonytságot,
hogy szük itt is az jó ló. Egynehány rendben is írt az posz-
telnik, mind Dragicsának s mind pedig énnekem az ló szerzé-
séről. In reliquo Celsitudinem Vestram feliciter valere et

gubernando florere desidero. Datum in Litrosz, die 16. Novembris, 1655.

Celsissimæ Dnis Vestræ

adictissimus servus
Petrus Buday m. pr.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

Kivül: In manibus illustrissimi ac celsissimi principis Trnac etc. Domini domini mihi clementissimi.

c)

1655 nov. 25.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Illustrissime ac celsissime princeps stb.

Tegnap, szeredán úgy mint 24. Novembris vőnk el kapi-kiháinknak leveleit, kiben, Istennek legyen hála, semmi oly pokol híreket nem írnak, hanem majd mind házi dolgáról írnak. Az nagy emberek között is ottben valami egyenetlenség volna, melyet, bár adna Isten, ő közülők az soha ki ne menjen, hanem szüntelenül csak ő magak közt legyen distractió-jok, mivel akkor ezek az szegény országok is inkább nyughatnának azalatt; most újalag vezért akarnak tenni, de meg nem egyezhetnek, mivel némelyek az nagy emberekben Deli Huszin pasát kívánják, mások temesvári Gyülczin Mechmet pasát, ki penig az budai Fazli pasát* és így forralják fel ez dolgot ő magok köz és választást nem tudnak tenni. Szijaus pasát is kapitán pasaságra híták, de ennek is sokan állanak ellene.

Az (mi) lengyelországi állapotját illeti, nekünk az czornanczi tisztviselőnk azt írja, hogy mind az két lengyel hetmany az svetiai királyhoz inclinálván, magakat meg is esket-tenek az ő hűségére, az poszpolíta is és az föld népe igen jól acceptálják ezt az új királyt; az chám Ternopolig érkezett, az lengyel hetmanyok azt írták neki, hogy ha akkor nem segített őket, mikor kellett, immáron üdő után őket ne segítse, hanem inkább visszatérjen és országokból kimenjen, mivel már nem kell segítsége. Ha külömben cselekeszik és mégis tuvább vesztegeti az országot, egyáltalán fogva ők is haddal mennek ellene. Az mely irásokra az chám micsoda választ adott legyen, nem érthettük, hanem azt is megértvén, Nsgodat tudósítani el nem mulatjuk, hihető, hogy bizony nem

* Más kéztől oldalt: NB. Kinan passát.

igen jó szível fogja az hánn is azt hallani, de mit tehet ő is, ténnek ideje lévén, vissza kell mennije; tudjuk, meg is bánja oda bevaló menetelit és hostilitásának progressusát.

Az kameniczi sztarosza felől esmét azt hozzák, hogy az chám mellett volna és nem szökött volna el ő maga, hanem csak az lengyelekben valami részét és azokra találkozáván az tatárok, levágták, és azok közül egy néhány sebesen elszaladván és Kameniczba bemenvén, azok mondották, hogy az sztaroszte is elszökött volna, de nem igaz fogatt lenni. Az mi atyánkfia Kosztandin vajda dolgán bizony nsgos uram mi nem keveset csudálkozunk, micsoda elmével bír, nem tudjuk, ugyan maga-é indítója ezeknek az dolgoknak, vagy mások veszik rá, de valakicsoda veszi, bizony elég rosszul hordozza, hogy eszében nem vesszi magát, félő, hogy azok az ő klmé tanácsosi valami búsulásban ne hozzák mind ő klmét s mind penig minket is. Mit cselekedtenek im most is, nem tudjuk, hírével vagyon-e vagy nincsen, hogy mazarurokat panaszköveleket irattanak az portára reánk és Pervul fő vizsternikját és Kosztandin posztelnik fiát küldte be az supplicatiójokkal, vádolván azzal, hogy minden út és mód nélkül országát nyumadtunk és rontattuk az elmúlt nyáron, mi arról mi szükség Nsgodnak írunk, mivel Nsgod nyilván tudja, mi sem örömet lettünk volna arra, hanem kérjük Nsgodat megexeminálni és inteni ne nehezteljen, mi okon kellett azt cselekedni, hiszem kötelessége mind Nsgodhoz s mind hozzánk nem azt tartja, hiszem ha mi errort tettünk ő klmének . . .

Eddiq, vége, a második íven lévén, hiányzik, de a cím a első ív utolsó lapján még megvan :

Külcím : Illustrissimo ac celsissimo principi domino domino Georgio Rakóczi, stb.

(Eredeti a moldvai vajda Georgius Stephan deákjának írása.)

d)

1655 decz. 2.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsissime princeps, dne dne nobis honorandissime.

Servitiorum stb.

Mostan esmét megújúlván az hirek, azért semmiképpen elmulatni nem akarók, hogy Ngodnak értésére ne adjuk. Im

az mely emberünket alkalmas üdötől fogva bocsátottuk volt el levelünkkel az kozák hetmanyhoz, az mely emberünknek elbocsátása felől Ngodnak is értésére adtuk volt, az az estve érkezék onnat, kinek ötödnapja vagyon, hogy az hetmany táboráról elindult, leveleket is hozott mind az hetmanytól s mind penig Vihovszkitól is, az mely leveleiket Nsgodhoz is ez levelünkben includálva in specie elküldettük, Ngod megolvastatván, mit írjanak, megértheti. Ezen emberünk is mind szemmel látott és füllel hallott dolgakat hozott, azért jól mondja az propheta (*mirabilis est deus in omnibus rebus suis*), imhol micsoda *disturbatio* vala az chánn között és Chmilniczki közt és micsoda fenyegetőzéssel és haraggal megyen vala az chám, ki hitte volna, hogy ilyen hamar megbékéljenek, de valami okból az chánn mihent az hettmany táborához közelgetett, mindjárást *pactumra* küldött hozzája. Ő maga is az hettmany ráhajlott és annyira mentenek az dologban, hogy még szembe is löttének egymással és kötettenek, ilyen formán volt az, chám Seffer Kazit és más nagy merzákat küldött zálogban az kozákoknak és így ment az hettmanny maga személye szerint az chánnhoz és mihelt az chánn elejében ment, mindjárást egymást megcsókoltanak és nagy örömmel látta az chánn az hettmant, egy jó lóval is megajándékozta és örökké való barátságot kötettenek és sok dolgokról végeztenek, tolmácsok egy görögös ember volt, az mely embert mi még eleint igyekeztünk vala magunkké tenni, azért nekünk ez az jó akarónk csak rövid szóval azt jelenti, hogy az chánn kívánsági ezek voltanak, hogy az hettmany az muszkától elszakadjon. 2. Kazimirt esmét acceptálja és vele együtt igyekezzék helyében visszahozni és az királyságban helyheztetni, az svetiai királyt kiűzetni. Az melyekre mindenikre megkötötte magát az hettmany, és hogy az muszkától való elszakadásra is assecurálta nagy titkon.

Az mely küvet ment volt Kazimirtól Chmielniczkihoz, azt is azon az napon, melyen emberünket elbocsátotta ilyen válaszzsal, hogy csak eljűjjen és készen találja helyét; azt is beszéli emberünk, hogy az hettmany is százötven kozák adott a chánn mellett mintegy kalauzul, mivel az kozákok jobban tudnak az helyeket és az országnak állapotját; és így váltának volna el az hettman az chámtól, az hettman Szbarasról az Okrainára bemenni lakó helyére, az chánn penig ő maga könnyebb hadaival felindúlt az svecusok tábora ellen és az tatárságnak rosszát és az kinek rossz lova volt, hátra hadta, kik elességnek okáért ide közel jöttenek Horodenkára, közel az mi biradalmunkhoz Csernauczhoz, és ott az havasaltjait prädálják. Az mi biradalmunkban úgy vagyon, hogy még

eddig kárt nem tettek, ezután mit fognak cselekedni, nem tudjuk, látjuk, az föld népe mind erdőkre havasokra futattnak, az egész felső része az országnak, csak hogy Jászvásár hogy nem, mivel emberink tartóztatják.

Itt megint Szuczva táján is nem, mivel hogy nem mernek tőllünk; bizony igazsággal írjuk Ngodnak, mi is nem kicsint tartunk, mivel ezt is így adja értésünkre ez az mi jó akarónk, ki felől feljebb íránk, hogy olyan végezések is legyen az hettmanynyal, hogy visszamenőben ezen menjen vissza az chám, nem az hon bement; még olyan szó is volt ott az végezésekben, hogy az chánn ebben az országban tel(el)-jen, az mely dolgot, hogy itt telelne, mi nem reméljenők, de mi haszna annak, ha nem telel is itt, ha ezen megyen által, mivel semmi sem marad, még talán mi magunk sem; egynehány napig itt kell lennünk, míg elválík egyfelé a dolog, ha látjuk, hogy nem bátorságos lakásunk itt, Kempul lungra (Hosszúmezőre) fogunk, alá fognók Bakó felé, de semmi olyan erős helyek nincsenek, az hon megmaradhatnók, de itt Hosszúmezőre igen erős hely vagyon, kétszáz ember egynehány embert szársálhat, az Ngod biradalmára is nyitott utunk van, ha arra kényszerülnek, melyet isten ne adja, élést mit mind hozhatni az besztercezi tartományból. Jászvásárt hagyott hadainkat és lövészerszáminkat ide hozatni elküldtük. Hogy az chám most télben az svecusokkal harezoljon, mi nem reméllyenők, hanem hamar üdön ezen fog menni. Ezt is jelentí ez az jóakarónk, hogy midőn Seffer Kazi Vihovszkival szembe lőtt volna, az több beszélgetés közben Ngodat s minket s mind penig Vaszil vajdát is elérhozták, de Ngod felől s mi felőlünk, azt mondja, hogy Vihovszky mind jót mondatt, csak hogy ez az jó akarónk bőven megjelenteni nem meri, hanem csak rövideden izente emberünk által, megizente, hogy Erdélyben bocsássuk emberünket, ide közellyebb és bővebben fog írni vagy izenni. De mi az mint eszünkben vesszük, semmi állandósága nem leszen az hettmany az chánnal való kötelességnek, mivel semmi fundamentoma nincsen, az hettmany is nem lett volna örömet annak, de mintegy kényszerítésből cselekedte és nem akarátja szerint assecurálta mindezekre az chánat, de mivel egy muszka nagy ember fiát Andrej Buturluj fiát expedialván vissza az muszkához, az tatárok kezében esett volt, és így egyikért azért cselekedte azt a kötést, hogy azt az muszka boért visszaadná, másikért azért, hogy az kozákság annyi szántalan sok jóval és gazdagsággal megrakadva lévén, mint mehesse nek könnyebben és háborgatás nélkül avval az sok kéncscsel hazájokban ezt az módat találtnak, az mely dolog bizony igen egészségekre is szolgált, mert máskép-

pen vagy mehettenek volna el, vagy nem; az kozákság azt beszéli volt, hogy csak evvel az úttal mehessenek ők békével, de tudnák ők azután, mint kell bánni az tatárokkal. Látszik is, hogy többire annak az muszka nagy fiú kedvéért cselekedte, mivel Potoczkit is odaadta az hettnan az chánnak* és Vozvodicz Breszlavkit is. Egyébaránt Chmielniczki meg szokta kaviálni az olyan kötéseket és csak elmegyen mellőle, evvel is nem különben cselekeszi, mivel ő megszokta azt. Kraczont az Ngod chámhoz expediált emberét mi is hétfőn expediálók innét, magunk emberünket adván melléje. Ezután ha mi hireink érkeznek Ngodat tudósítani el nem mulatjuk. In reliquis eandem Ilmam Princ. Dnem Vram quam diutissime feliciter valere desideramus. Datum in civitate nostra Szuczvaensi die 2. Decembris anno 1655.

Ilmae ac Cels. Vrae

amicus at vicinus benevolus
servitor paratissimus
Georgius Stephan
princeps terrarum Moldaviae mp.
(Oláh aláírás.)

e)

1655 decz. 15.

Georg Stefan oláh vajda levele a fejedelemhez.

Illustrissime ac celsissime princeps. Domine domine nobis honorandissime. Servitiorum sat.

8. Decembris Nsgd nekünk irott levelét tegnap estve udvarlójától elvettük. Miről tudósítsanak Nsgdat onnan belől az portáról, értjük, kedvesen is vesszük Nsgdtól, mint urunktól, megértettük volt mi is valami részint azoknak az gonosz ebeknek igyekezeteket, még Juszuff aga az belső Muszaip is az eb igen szíve Lupulnak és valóban igyekezett s most is mind azon igyekezik annak az dushmanynak megszabadításában, de akárminth erőlkedjenek az ebek, Isten nem segíti őket, csak az Nsgd méltóságos feje legyen jó egészségben; még ha Isten megsegíti, azon vagyunk, hogy nagyobbban is ejíthessük az ebet, ha semmiképen meg nem nyúghatik. Im igen assecurálnak bennünket onnan belől némely belső nagy emberek jóakaróink, hogy most találhatnának oly módat benne, hogy kevés költséggel eloltathatnék az a gonosz dushmanyunk;

* T. i. a marsal öcsését a ki a grodeki csatában elfogatott.

azért akárhonnán s mint tehetjük szerét egynehány erszény pénznek, ha rólunk is ruházatunkat is oda kelletik adnunk is, de mégis nem hadjuk továbbá gonosz akaróinkat abban az dushmanyunkban gyönyörkedni és árnyékokkal is megéjjeszteni. Találkozott is oly jó akarónk ottben az portán, a ki kölcsön is ad nekünk pénzt, elveszszük és az mostani úttal is rajta leszünk, ha külömben nem lehet is, vagy ha meg nem oltatnék is, de bár orrát metszettessék, jó reménységben is volnák ez felől, mivel valóban ígrik magokat némely jóakaróink, hogy véghez vihetik, még az egyszer rávetjük magunkat, talán Isten úgy adja, hogy megmenekedünk tőlle. Kosztandin vajda és Kosztandin posztelnik leveleit elolvastattuk. Értjük menekedéseket, úgy vagyon, mi is azt bizonyosan nem írhatjuk Nsgodnak, de gyanakodtuk többire az innen való szélybelijekre, mivel miket mondattanak csak fő ármásunknak is, kiket nekünk megírta vala, ha levele el nem tévelyedett volna, az Nsgd méltóságos kezéhez is elküldhettük volna, hiszem nekünk is boérink onnan belől semmit afféléket nem írnak, de vagy bizonyos, vagy nem bizonyos, az ő klme emberi forrolták fel azt, hiszem mi is az újjunkból nem szoptuk volna, vagy olyan hamis practicát nem szoktuk mi is költeni, és hogy olyan semmirekellő dolgokkal misem volnánk örömesek Nsgdat terhelni. De tudván Nsgdat kegyes atyánknak lenni, csak Nsgdhoz folyamodunk és mindenben csak Nsgdat kell megtalálnunk. Irja ő klme rólunk, hogy «conscius ipse sibi de se putet omnia dici», de csak találna, hová való vers ez, mert nem ide való, mert ha oly titok vagyon szűvünkben, kit Nsgdnak meg nem jelentenők, Isten ne legyen irgalmas s kegyelmes nekünk; ha mi gondunk vagy szándékunk volna ő klme ellen, melyet, Isten ne adja, vajjon s mi Nsgdtól eltitkolnók-e? Hiszem az mint ő klmének szabad Nsgdnak panaszolkodni, nekünk is szükséges dolgainkat szabad megjelenetnünk; hiszem, ha ő klme már azt az ellenünk való dolgot nem cselekedte, senki sem perli meg érte, ő klme hívei szerzették ennek is jobb részét s nekünk az olyan dologról ne legyen-e szabad Nsgdnak megjelenetnünk? Mi is igen könnyen nem hinnénk ha más alább volóktól értenők, most is ugyan nem hittük, mivel Nsgdnak sem írhattuk bizonyost ez dolog felől.

Az tatárok kozákokkal való megbékéltetések és egyéb kötések nincs különben, hanem csak az mint Nsgdnak ezelőtt való leveleinkben megírtuk,* hogy Kazimirt helybe állassák és az vízen kozákok ne járjanak, szárazon is ménesekhez és egyéb marhájukhoz se orozva, se más külömbé hozzá ne nyuljanak az

* L. a decz. 2-án kelt levelének végét.

kozások, de mihent az olyanokban találtnak, az frigy is elbomlik köztök. Az (*mi az*) lengyel urakat illeti,* kik az chánnál rabságban voltanak, elbocsátotta, hanem csak (*üres hely hagyva 2 szónak*) kit legiselőször fogatott volt meg, azt küldte el Kazimirhoz, de az többiket, nekünk úgy hozták, hogy elbocsátotta legyen. Az Nsgod böcsületes híve Sebesi Ferencz uram mit írjon Szandomirból, hogy az svédek generalissa az lengyel hadakat megmustrálta volna etc., megértettük, melyet kedvesen is vettük Nsgodtól, mint uramtól. Úgy vagyón, hogy már látván az svecusok is, hogy az lengyelnek semmi erejek nincsen, ő magának kell gondjokat viselni, és teljességesen magára vállalni, ha az lengyel nem arra való, és annyira nincs tehetségek, hogy mást válaszszzanak, mivel ők már magakkal is jó tehetetlenek, az svédek már victori és azt cselekesznek, az mit nekik tetszik. Az vezér változását értjük, reá is vigyázzunk, jó ideén jóakarónkká tesszük, némelyek kapitánt pasát mondják, de mufti felől is volt emlékezet. Az Nsgd Görgényről Gyaluban való menetelét is értjük, Isten Nsgdat jó egészséggel és szerencsésen hordozza. Mi is innét, Isten velünk levén, az chánnak indulását bizonyoson megértvén, Banya felé megyünk és onnan Jászvásár felé menedegélünk. Egy versen ma ugyan bizonyoson hozák meg az chotini tisztviselőinktől az chán indulását, azt írván, hogy ma indult Jazlovceztől és ezen az jövő étszakán egy Toporest nevű faluban száll. Innét az mi biradalmunkban mint assecurálja minket az chán, hogy kárt nem tesznek, de nekünk tisztviselőink azt írják, hogy hon mit kaphatnak barmat és egyéb élést, mind elprædálják, még az embereket is vágják s rabolják. Útját az chánn (*üres hely hagyva egy szónak*) felé disponálta, ha az Neszter befagy, de ha nem, Orhej felé mennek be az mi biradalmunkon Budsákba, de az ebnek mint hidgyen ember, mert ő pagány eb, nincs Istene s lelke. Az deres tatár paripa felől mit írjon Nsgd, értjük, de valami annak az oka, bizony mi itt semmi afféle rosz erkölcsét nem vettük eszünkben, hiszem mennyiszer próbáltuk mi is és vadászni is mentünk, rajta ültenek lovászmesterik szemünk láttára s bizonynyal mondjuk, hogy semmi affélét mi nem láttuk, hogy cselekedett volna, hiszen ha lovászmesterink olyan erkölcsét látták volna, nekünk értésünkre adták volna, és olyan lovat nem küldtünk volna Nsgdnak. Hiszen nem gyermekek volnánk mi is, de hogy Nsgdnak ki akartuk küldeni, abrakkal meghagytuk hogy jól tartsák s ki tudja, talán attól vagyón, hogy meg-

* V. ö. a vajdának decz. 2-áról Rákóczyhoz intézett levelével, hol az elfogott lengyel főuraknak nevei is fel vannak sorolva.

hízott az ebeknek való. De bizonynyal mondjuk, mi nem tudtuk, hogy olyan legyen, mert vettük volna eszünkben, hogy Nsgodnak való, az . . .

(*Folytatása nincs meg. A levél keletét a benne felsorolt tényeken kívül annak első szavaiból lehet megállapítani.*)

f)

1655 decz. 16.

A vajda levele Rákóczyhoz.

Illustrissime ac celsissime princeps, stb.

Servitiorum stb.

9. Decembris Nsgod nekünk irott levelét jámbor böcsületes szolgálja megadta, melyet nagy böcsülettel vettük; írását mi illeti Nsgodnak, hogy minden dologhoz akkor lássan ember, mikor ideje vagy, ne üdő után és igen caute cselekedje, az mit egy újjával befedheti, ne várja azt, hogy haladjon, nehogy azután egész tenerével is be ne érje, okoson mondja Nsgod, mivel ezeknek az ebeknek nem kell hinni, ők hátunkan lévén, szabadok, mit cselekedjenek velünk; azért noha elég nehezen, de kilencz vagy tízezer tallérra szállítattuk, kész pénzt annyit adunk mind az chánnak, s mind vezérnek a többinek, egyéb nusztl béléseken kívül és köntösöken kívül és valamint annak mind szerét tegyük, nem is küldjük töstént hozzá, az mint Nsgod is svadiálja, hanem Jászvásárra és ott leszen, míg mi is oda megyünk, de nem sietünk bemenni, valamig az tatárság mind el nem takarodik Budságba, és akkor mi is bemegyünk, de addig mind ide az havas aljakon járunk és így jó conditio alatt beküldjük az chaznaját az chánnak és a többinek. Helyesen írja Nsgod. ezt is, hogy ha módunk lesz benne az elhalogatásban, és ígérjük csak, de ne adjuk, jól is volna igen, de ők is szorgatják és azért szállították le, hogy hamarébb megadhassuk. Tudjuk mi azt is, hogy volna neki tehetsége arra, hogy ez után is megvegye rajtunk azt, de mi erre az Nsgod mondására nézünk, jobb most egy újjal befedezni, mintsem azután a tenerrel se fedezhessük be, noha elég nehezen tehetünk szerét, de mit tehetünk, gondolnók, hogy nem hagyja az chám igen nagy kárt tenni országunkban, mivel az portától is tartnak avagy ha nem tart is igen az chánn, de szégyenli az portátul; ami nézi, jó ember igen ez a chánn, nem olyan tökéletlen, mint az másik volt, látjuk, poronesolt minden rendbeli béjjé-

nek és merzákinak, hogy az kártételtől megoltalmazták magukat országunkban, nem tudjuk, mit fognak cselekedni, de ezt bizonyosan irhatjuk Nsgodnak, hogy visszamegyen. Ezen az elmúlt éjjel a mi biradalmunkban szállt egy Toporest nevű faluban, az chotini tartományban. Ezután mit fognak cselekedni, Nsgodat tudásítani fogjuk.

Az mi az Nsgod adósságát illeti, az mint ezelőtti leve-lünkben is megirtuk vala Nsgodnak, bizony nehezen vagyunk igen ezekkel az futott népekkel mind érdeken, havasokon bújdostanak, igazsággal mondjuk, nemhogy valamit szedethet-nénk rólok, de még tűzre való fát is nincsen kivel hozatnunk, olyan pusztá állapattal vagyon az tartomány s nem csak ez, hanem mind az mennyi vagyon erre fel; de ezt a pénzt vala-mint, de meg kell szerzenünk, az mennyit ez előtt való leve-leinkben írtuk vala és az pæfigált napra boerinkkal együtt kiküldjük Nsgodhoz, az mennyi héja lesz az adósságnak, azért Nsgod jó akaratja mit fog cselekedni, mi máshoz nem bizunk, hanem Istenhez s Nsgod kegyelmességéhez, nem is mondunk egyebet, hanem csak azt, hogy Nsgodat mind egy pénzíg contentáljuk erről az szegény országról mennél hama-rébb. In reliquis eandem Illustr. etc.

Datum in civitate nostra Szuczvaensi die 16. Decembris, anno 1655. Illustrissimæ ac Celsissimæ vestræ amicus et vici-nus benevolus servitor paratus

Georgius Stephan
princeps terrarum Moldaviæ
(az oláh vajda oláh aláírása.)

g)

1655 decz. 17.

Budai Péter levele a fejedelemhez.

Méltatlan szolgálatom ajánlása után Istentől békessé-ges országlást kívánok megadatni Nsgodnak.

Kglmes uram mi is tegnap az érkezénk portáról az vajda ő nga keserves confirmatiójával, mert mi sem érdemlénk ő ngától illendő kegyelmességet búsulása miatt, a mely nem egyébért lett, hanem Ngod nehezteléssel irott levél cselekedteté ő ngá-val. Én kglmes uram *három rendben is irtam Nagyságodnak*, nem tudom megirtéje levemet, avagy nem mert még eddig *Nagyságod* választ sem reá (*így!*). Az vajda ő nga igen búsul, könyörgök én is Ngodnak mint kglmes uramnak, írjon valami vigasztaló levelet az vajdának ő ngának. Bizony kglmes uram

igaz ember az tökéletességgel s az igazsággal superálja azt, ki ő ngát mindenkor s szüntelen *vádolja*. Csak ilyen legyen bár az is, Ngod megéri még azt, hogy azok vétenek többet mind szövetségek ellen, hogy sem mint ez az jámbor vajdánk, ki Ngodnak nem szives jóakaró fia, hanem valóságos tökéletes. Az vajda ő nga maga belső emberét nem sokára Ngodhoz bocsátja, s az által igazságát declarálja, judiciumot is hasanlót fog kívánni. Én is az Ngod több szolgálai között maradok egyik legkülsőbbik szolgálójának lenni. In reliquo Cel. Vram feliciter valere desidero. Datum in Tergovistya die 17. Decembris 1655.

Ngodnak

mig él, méltatlan szolgálja
Buday Péter mp.

Külczim: Sersmo ac celsissimo principi dno dno Georgio Rakoczi stb.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

h)

1655 decz.

A vajda levele Rákóczyhoz.

Illustrissime ac celsissime princeps. Domine dne nobis honorandissime.

Servitiorum stb.

Noha eddig is választat kellett volna írunk az Nsgd leveleire, de mivelhogy az chánn ő felsége küveti is hozzánk jövő útjában volt, azután várakoztunk, hogy tudhassuk Nsgdnak is megírni mivel jűjen. Annakokáért tegnapelőtt ide érkezék, tegnap szembe is lőn velünk, de mit írhatunk Nsgdnak, az ő küvetségek nem egyébert van, hanem csak hogy kérjenek; im most, hogy az kozákkal megbékélle, nagyobb bátorságot vött és igen felfuvalkodatt, tőlünk már harmincz ezért tallért kéret és nyúsztt-béléseket hogy adnók. Az mely dolog az több búsulásunk között ez is annyira lenyomja, hogy nem is tudjuk, hova kell lennünk, mivel bizony innét semmiképpen ki nem telik. Bizonynyal mondjuk, házunkban költő-pénzünk hat- vagy hétezer tallérnél nincsen, másunnan pénzre semmi reménységünk nin-

csen. Belívattam az boérokat s megmondattuk nekik, hogy lássanak már, akarmint cselekedjenek, ha nem adnak, bizony magak is bánják, mivel feleségek, gyermekek vagyon, ha üresen bocsátjuk az küvetet, bizony romlásunkra leszen. Ő klmek azt mondják, hogy elég romlások is vagyon, mivel pénzt honnan adjanak, nincs, legfeljebb, ha tíz vagy tizenkét ezerre tölthetjük azt az pénzt, de feljebb nem. De az micsoda az kívánt summához képest, mennyit ők kívánják, bizony semmi uton-módon ez nem lehet. Kosztandin vajda ő klmétől is azonképen kívánják, oda is ment embere az chánnak, Nsgdhoz is megyen egy. Hiszem Nsgd maga részéről az Nsgd böles elméjével tudhatja micsoda választat adni, hanem kérjük Nsgdat, minket is svadiálni ilyen szörnyű szorongatásunkban ne nehezteljen, mit kellessék cselekednünk, mert nem egyéb, hanem csak veszély minden állapotunk, látjuk, véghez nem vehetjük. Ez az tatár itt azért az pénzért várakozni fog, de bizony mi nem is tudjuk, mihez kell fognunk. Az kozákokkal így köttenek, hogy örökké az frigy közöttök meg ne bomolják, sőt az muszkától is elszakadjanak és az lengyel királytól hallgassanak, Kazimírt visszahozzák, az mely kötéseknek és frigynek semmiképen hogy az kozák megállója legyen, mi nem reménljük, az mint az maga az hettman és Vilhovszki levelekből is kitetszik, mivel az írnak, hogy küldjük eleikben emberünket és újabb válaszszaal bocsátják, mi azt gondoljuk, arra az kötésre csak az kételenség vitte az hettmányt, az mint postájától is megírtuk Nsgdnak, mivel most esmét az kameniczai sztarosza képe nekünk azt írja, hogy túl Human felől számtalan kazákok gyűltenek és az tatárok utját akarják fogni, nem tudjuk mi végre, avagy talán nincsen hírekkel ezeknek az megbékéltetés, vagy mi formán gyűltenek, nem tudhatjuk, Kameniczát erősen tartják, elhittük, Kazimir számára tartják.

Az svetiai király Varsova felé való indulását értettük volt mi is, de bizony nem reménlhetjük megmaradhatását, mivel mi ennek az tatárnak elméjét eléggé expiscáltuk, de ő azt mondja, hogy az chánn ilyen conditióval küldött az hettmanyokhoz, hogy megkérnék, kit akarnak királynak tenni, mivel ők Kazimírt akarják tenni és immár csak azt az választat várja az chánn. Mi azt is mondattuk, hátha a Kazimir vissza nem jühet? Ő arra azt mondá, ha Kazimir nem jühet, ezt az svetiai királyt teszik, mivel ez is jóakarójok.

Az mi az Nsgd egyéb irásit illeti, hogy Nsgd az lengyelországi hírekről tudósítja, Nsgdtól mint jóakaró urunktól hálaadással vesszük. Boerinknak hogy írt Nsgd az adósság-

ról, igen kedvesen vettük, mivel immár ők is talám arra az Nsgd írására való nézve szemeket felnyitják.

Mi azelőtt is nem azon sollicitáltunk Nsgdat, hogy főboérinktől eltitkolja, mivel azok minnyájan tudták, hanem az közönséges és alábbvaló boérinktől és hogy az föld népének is hírével ne legyen, mivel az annyi község az ilyen dolog miatt nagy dolgot inditanának, de fő boérinknak volt hírekkel, mivel azok nélkül mi sem vihetjük mindent véghez és inkább lenne hírekkel, ha értékes boérok volnának, mert bizony csak adniok kellene, de ezek is igen vékony értékkel bírnak, mi magunk tudjuk, bizonyt is mondhatunk, nincs országunkban ebben az időben, a ki csak három ezer tallérral is bírhasson. És szintén azért vagyunk ilyen nehezen, mert nincsen kitől valami kölcsönt venni, de legsúlyosabb ez nekünk, hogy az föld népe majd mindenünnét besenyékben szállattanak, csak ezt az egy Szuczva tartománya hogy nem szökött, mivel erővel tartjuk ezt is, hiszem az Nsgd pénzt már mind felvetettük vala az országra, de immár míg le nem csendesednek, fel nem gyűjthetni, azon nem búsulnók mi most, ha ennyi újabban új háborgatásink nem érkeznének és annyi keserűségünk minden felől, de akármennyit siránkozunk és valljuk nagy keservességünket az Nsgd méltóságos személye előtt, de látjuk, semmi hűtelünk nincsen, mert ha képes s lehetséges volna, szívünket kivinuók belőlünk és nagyobb hitelességnek okáért kiküldenők Nsgdnak, hanem kérjük Nsgdat, mint urunkat, vegye be hűtünket s mutasson kegyelmességet hozzánk, látván ennyi inségünket, legyen egy kevés engedelmességgel, mert csak egy pénz arra való kárban nem marad Nsgd. Im most krácesonra azt az summa pénzt, az mint logoffetünk által megizentük, kiküldjük, reménységünk az vala, hogy többet is küldjük; de látjuk most többnek szerit nem tehetni, de azt az summát kiküldjük, valahon tehetjük szerit, az mint ennek előtte is megírtuk Nsgdnak, ha szemünkből vagy szűvünkből is kell kivinnünk is, különben nem leszen. És avval az pénzzel két vagy három főboérinkat is kiküldjük és azokat, ha különben nem mutatja Nsgd hozzánk kegyelmességet, tartóztassa ott mindaddig, az míg minden adósságáról meg nem contentáljuk Nsgdat, mert mind az országra vagy on felvetve és annak mind egy pénzig be kell jünni (vagy gyűlni).

Kosztandin vajda boérit mi végre küldette az portára, ott ben való kapikiháink egyebet nem írnak, sem más eszekben nem vehetnenek, hanem csak azt, hogy ezt az dolgot tőlök eltitkolták és minden dolgakat alattomban cselekedtenek, de nekünk mások így adtanak értésünkre ezt az dolgot, nekünk is írja ő klme Kosztandin vajda, hogy jó korban állatta dolgát

ott az portán, és új vajdaságot adtanak volna és állandóvá töték volna, hogy élte fottáig birhassa, de bizony sok költségében tölt igen és semmi jóvára nem remélhetjük lenni, mivel evvel nyitotta fel az törököknek szemeket és nagyobbban tátják szájakat ezután, hogy nem mint eddig. Nem is kellett volna ő klmének az mostani üdőben annyi kéncsset osztogatni, mert az törököknek most elég ügyök vala és az magok veszedelmekre vigyáznak most, mivel túl az tengeren Kiur-kin Abaza Mahmet pasa Dralan Haszán agával együtt igen nagy hadakkal vadnak ellenek, ki miatt igen nagy conturbatio vagyon az portán. Vezérnek azt értettük, hogy egy Zurnazan pasa nevűt akarnak tenni, ki felől megírtuk boérinknak, hogy rá vigyázzanak és ha eszekben veszik az dolgat, ajándékkal is meglátogassák, mivel Lupul emberi-féle, Isten vesztette volna el az ebet; mindazonáltal Lupullal sem igen gondolkozunk már, mivel minden dolgai alább szállattanak, talán Isten meg is menti tőle, mivel mirigy halált is igen nagyot mondnak lenni, úgy annyira, hogy még az császár is kiment. Szijaus pasa Szilistráról, bizony dolog, akaratja szerint nem menne el, de immár ilyen mód nélkül felfuvalkodván, sok illetlen dolgait értették már az törökök és igen vigyáznak reá, az mint szokták mondani: az hamis madár nem lábbal akad az törben, hanem nyakkal, így ez is, kitelik ideje egyszer. Az mi az Nsgd irását illeti, hogy emez dologból az tatárok elméjeket expiscálnánk, bizony mi jó szűvel munkálkodjuk az dologban. Im most is csak az kedvéért fő sztolnikunkat Sztamati, az ki kapikihánk is lön, az chámhoz expediáljuk, mivel ott az portán meg is esmérkedett volt vele és ez hüteles emberünk levén, ezt kiveszi szivekből és az szerint Nsgdat tudósítani fogjunk.

Az mely tatár Nsgdhoz akart jünni, ma indúlt innét és Tatros felé disponiáltunk útját, hogy még is többet mulasson és későbbre járhasson; hanem kérjük Nsgodat, mint urunkat, ez dolog felől svadiálni ne nehezteljen, mit kellessék cselekednünk, mert bizony Istenség láthatja nyughatatlanságunkat, melyet ha akarnók is Nsodnak megírni, még sem lehetne; mert az mely pénzt Nsgdnak szántuk, bizony egy pénzt sem veszszük abból, akármit cselekedjék az chán.

Az Nsgd gyalui házához való menetelit értjük, Isten ő szent felsége minden útaiban szerencsés boldog előmenetellel áldja meg. Annak az böcsületes örög asszonyuk szolgájának halálát értjük, mit mondhatunk, Isten irgalmazzon szegénynek, mi nekünk is azt az utat kell küvetnünk. Elhitjük, búsul Nsgd, mert az jó szolgának halála megszorítja az urat, hanem Isten Nsgtokat éltesse, szolgák találkoznak.

In reliquis eandem Illustritatem Principalem Vestram quam diutissime feliciter valere desidero. Datum in civitate nostra Jász die . . . Decembris, anno 1655.

Illustritatis ac Celsitudinis vestrae amicus et vicinus

benevolus servitor paratus

Georgius Stephan

Princeps terrarum Moldaviae m. pr.

(oláh aláírás)

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi domino dno Georgio Rákoezi stb.

Portai tárgyalások.

Várady István kapitihásága.

a)

1655 jan. 4.

Harsányi Jakab török deák jelentése.

Celsissime princeps, domine domine mihi clementissime.

Az új esztendőnek minden részeit sok következőkkel boldogítsa Isten Nsgdnak.

Klmes uram, egyetértvén kapikihája urammal Nsgdnak noha bővön irtam az ittben forgó dolgokról az ő klme neve alatt, mindazáltal akarám Nsgdnak imez dolgokat alázatosan értésére adnom. Itt, klmes uram, az vezér divánjában minden levén a csauz pasa, Nsgd ott forgó minden dolgai-ban senki egyéb velünk együtt nem szolgált, valóban jól viseli magát, az pedig klmes (uram) Nsgd jól tudja, hogy mind a maga haszna felől való reménségért cselekeszi, nem is szégyenli megmondani, hogy mind velünk s mind hátunk megé Nsgdnak ő jó szolgálja. Bizonyos dolog is klmes uram, hogy az ő szolgálatja nélkül és az réz effendijé nélkül Nsgd el nem lehet. Az aga sem szolgálhat betegsége miatt, most is nekem kellett az Nsgd levelének némely részeit, a mennyiben a kajmekám, az dolognak mivolta kívánta, megforditanom törökre, egyéb dolgokban is mindenütt csak velem járt kapikihája uram. Én klmes uram, az mennyiben elégséges vagyok, ő klmével örömet szolgálok s Nsgd dolgaiban egyet értek, de már az mint sokszor irtam, tudja Isten, hogy csak egy pénz-

zel sem bírok, esztendeje elmúlt, hogy Nsgd nekem kétszáz tallérnál többet nem küldött, azzal mint érhettem asztalomat, ruházatomat, tanulásomat s egyéb Nsgd dolgaiban való költségemet be, akárki is az itt való állapotot tudván megítélheti, többet költettem pedig háromszáz tallérnál is.* Az hogsámra nem panaszkodhatom, mert emberséges igaz ember, sok dologban is szolgál, ő eljő mindennap, de én egyhétben is kétszer alig érkezem tanulni tőle, azonban az fizetést ugyan megkívánja méltán. Nsgd kegyelmességét alázatosan várván, könyörgök Nsgdnek, tegye alkalmatossá Nsgd, hogy élhessek, tanulhassak, ruházkodhassam és az Nsgd szolgáltatására jobban elérkezhessem. Tartsa meg Isten Nsgdát kívánása szerint boldog egészségben sok esztendőig. Datum Constantinopoli, die 4. Januarii, anno 1655.

Celsitudinis Vestrae

servus humillimus

Jacobus Harsányi m. p.

Külezím : Celsissimo principi dno dno Georgio Rakóczi stb.

b)

1655 márcz. 19.

Harsányi a fejedelemnek.

Celsissime princeps, domine dne mihi clementissime.

Klmes uram, az Nsgd klmes parancsolatja szerint im az öveket megvásárolván az gyöngyök formájával, Nsgd jámbor póstájátul kiküldöttük, még három öv maradott hátra, azt is mihelyt véghez viszik, kiküldjük. Az postának késni kellett, mivel afféle munka egy végben bajos igen. Istennek hála, semmi ártalmas hírek mostan nincsenek, az fővezér Ipsir pasa is harmadik hete már, hogy nagy pompával bejöve. Böcsülletes embernek látszik, már minden keresztyén követek meglátogatták, elhiszem Nsgd sem késik meglátogatásával ő nsgának, illendő is, mivel ez nem olyan, mint más egyéb vezérek kapuja az mi időnkben, pompa nagy s külömb-külféle főrendek. Az keresztyénségből semmi hír nem hallatik, mivel régen már hajók nem jöhetnek. Ez leveletem, klmes uram, *csak azért irtam, ha Sciaus pasával találkozáván az posta, ezt adja elő.* Tartsa meg Isten Nsgdát kívánatos jó

* R. kezével oldalt : Hazugság, czitromra, narancsra költi.

egészségben sok esztendőig boldogul. Datum Constantino-
poli, 19. Martii anno 1655.

Celsitudinis Vestrae

Servus humilimus
Jacobus Harsányi m. pr.

Külczim: Celsissimo principi dno dno Georgio Rakóczi stb.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

c)

1655 május.

Rákóczy levele a szilisztriai basához.

Ad passam Szilistrensem.

Tekintetes és mlgos vezér passa, nekünk jóakaró kedves apánk, az úr isten Ngodnak napjait sokasítván hatalmas császáruk hasznos szolgálatiban, szerencsáját nevelje.

Ngodhoz bocsátott hiteles emberünk megérkezvén, az havasali veszekedésnek megorvoslásában mi légyen tetszése és akarátja, mind írásából s mind penig izenetiből megértettük. Azon dologból az mint Ngodnak ezelőtt is megizentük, semmit egyebet mi cselekedni nem akartunk, ezután sem akarunk, hanem hlmas császáruk után az Ngod akarátjának akarunk lenni követői, és az Ngod jó tetszése szerént hlmas császáruk országát következhetendő nagyobb romlástól Ngoddal együtt készek leszünk oltalmazni. Hogyha annakokáért az Ngod írása és izeneti szerént az mostani havasali vajdátazeddig ártatlanul fel nem mészároltatott, szélyel imide amoda elbujdosott országi főrendekkel együtt következhetendő nagyobb veszedelem ellen hlmas császáruk után kegyes oltalma alá venni akarja, meg nem változtatván nekik tött igiretit, és az mi tudósíttatásunkat is, az Ngod javallása szerint mi is isten kegyelméből készek leszünk hadainkat megindítani az Ngod tanácsadásából, és hogy az hadak miatt hlmas császáruk országának pusztulása, az ártatlanoknak megkárosodások ne következék, minden pradalások eltávczassanak, az jobb móddal való fenytékben tartásért, ha illendőbbnek s szükségesbnek lenni úgy kívántatik, és ha isten valami reméntelen akadályt előnkbe nem bocsát, magunk személyünk szerint is készek leszünk hadaink előtt jelen lenni, császárukknak ezbeli szolgálatban Nsgoddal együtt fáradozni és az igaz hűséget hlmas császárukhoz, Ngodhoz pe-

dig az fiúi tökéletes szeretetet megbizonyítani. Mert ugyanis gyalázatos dolog volna minekünk, egyfelől Ngod, másfelől én hlmás császáruk ez tartománybeli dolgoknak vigyázására rendeltetett szolgálói lévén, kettőnk között lévő ő hlmassága országának főrendeit egynéhány tolvajból lött latrok ártatlanul felmészárolván, és egykorban hlmás császáruktól állított vajdájokkal is azont cselekedvén, az országot felprædálván, annak kincseivel megrakodván, felkelnének és oly helyre kapcsolnák magokat, az honnan hlmás császáruk is bosszúval illetetnék. Az mint pedig Ngod is írta, hogy ez dologhoz úgy kellene kezdeni, gyalázatunkkal markunkban ne szakadna: igen igen bölcsen elmélkedik Ngod, annak úgy is lehetik lenni, melyhez szükséges dolognak láttatik lenni, hogy annak idejében az végezendő napon Ngod is hadaival Gyirgyóhoz által szállván, harmad felől Stefan vajda hadai is Fok-sén felől közelítvén, Tömösvár felől is pedig Mehedincz tartománya szomszédságában valami fegyver mutatódván, bátor Havasalfölde határában be nem menvén is, ilyen módon isten kegyelméből olyat remélhetünk, hogy elrémülvén és elolvadván szívek azoknak az tolvajoknak, magok között is hasonlás leszzen, és nagyobb része az országbelieknek vajdájok és az elszéledett jámbor bojerok mellé ragaszkodván, az gonosztevők külön hagyattatnak, avvagy magoktól kézbe adattatnak, az dolog fegyverre, pusztulásra avvagy nem megyen, avvagy pedig csak az gonosztevőknek fordul fejekre, és ezképpen való szolgálatunk hlmás császáruk előtt kedveltetni és becsültetni fog.

Ngodnak mind levele s mind izenete által ajánlott atyai kedveskedő jó akaratját mind lovak dolgából s mind egyebekből igen nagy böcsülettel és fiúi szeretettel vettük. Úgy vagy, hlmás császáruk szolgálatjára jó lovak dolgából is magunkat megfogyatkoztatni nem szoktuk, mindazáltal az Ngod jó akaratja annál sokkal nagyobbra böcsültetvén. Szép egészségnak hirivel is hogy örvendeztetett bennünket, Ngodtól igen kedvesen vettük, kérvén azon, atyai szeretetiben megtartván, ezután is jó egészsége felől gyakor tudósításával részeltessen.

Ezen állapotokról szóval is izentünk Ngodnak levelünket megadó hiteles emberünktől, Ngod kívánsága szerint azon előbbi immár Ngodnál ismeretes emberünket bocsátván vissza Ngodhoz. Ezek után etc.

(Fogalmazvány Kemény javításaival,)

d)

1655 máj. 10.

Harsányi jelentése Rákóczynak.

Celsissime princeps, domine dne mihi clementissime.

Klmes uram, Nsgdnak bővön írtam ugyan moldovai kallarásoktól sok dolgok felől, ez alkalmatossággal is akarom tudósítani Nsgdat, sok egyéb dolgok occurralván: *Ipsir pasát megölik*, Murad pasa az fővezér, az muftit elűzték, más Huszam Zade nevűt tettenek, kapidan pasa Ali pasa vagy Telalak Musztafa leszen, Katorgsi Ogli is el fog velek menni. Az tumultus még szintén le nem csendesedett, mivel *sok embert kívánnak*, az többi között a *császár hogsáját, Rehan agát, kizlar agát, Ali agát* etc., mint leszen, még nem bizonyos, mindazáltal reménység vagyon, hogy Murad pasa megcsendesíti őket.

Klmes uram, Nsgdnak alázatosan jelentem, ezelőtt is írtam volt Váradí uram illetlen magaviseléséről Nsgdnak, mind Nsgd méltósága s tisztí s mind ellenem, de nem levén fenyítéke, elviselhetetlen az ő klmének sok izetlenkedése, szitka, az én gyalázatommal akarja maga semmire való voltát és a szolgálatra való alkolmatlanságát elfedezni s fösvenységét takargatni, hogy Nsgd szómnak hitelt ne adjon, az jobb rész ő klméjé legyen. Az Isten úgy áldjon meg, ha hamisságot írok, én az bokeséget szeretném, nem egyébért, hanem ha kívántatnék vele lételem valahol, nézhetnék mint emberséges, ura méltóságát előtte viselni tudó emberre. Az *veres házból kiűzték amaz híres lator aszszonyt és az hol tudhattak afféle lator személyeket*, az Nsgd udvara lett itt *bordély-házzá az körülöttünk való szomszédok láttára az kurvákat behordják szolgái*, nincsen büntetések, engemet *mind maga s mind szolgái szidnak, öléssel fenyegetnek*. Bizony bánnám, klmes uram, ha *Zöldfikárral* egyet értvén, mint régen is írtam vala, ha úgy bánnának velem, mint Borsos Tamás idejében az szegény István deákkal, jámbor szolgálatomnak az lenne jutalma. Ez *kapikihája* azért haragszik, hogy az *kapikihaságot* komplarságra fordítván, senkinek semmi emberséggel nem levén, csak itthon ül, mutogatom néha, mi volna tisztí; az szolgái, hogy az latorságról feddem, azért rútolnak, én bizonyára klmes uram egyiknek sem szenvedhetem el. Azzal ha vádol, hogy vendégfogadóban eszem s iszom, azt cselekszem, mert elkésem sokszor,

Nsgd dolgában levén, ha szintén az szállásra jövök is, énnekem egy pénz érő eleséget sem ád; nem tudom én soha, *ki* commendal Nsgdnak az portára ilyen embert, kinek minden szolgálai latrok, maga alkolmatlan heverő. Nsgd klmesen megbocsásson, hogy kételenségből effélét kell Nsgd méltóságos személye eleiben bocsátanom. Vonják praxisra akármi dolgát, kit maga eszével cselekeszik, megválík ott, meddig futhat. Nsgdnak, mint klmes uramnak, alázatosan könyörgek, fenyítse meg, viselje magát, az mint illik, hadd szolgálhassak Nsgdnak esendes szívvel Nsgd itt való dolgaiban, ki tudja, klmes uram, mivel én is ember vagyok, elunván az mód nélkül való dolgot, alkolmatosságot adván reá, megtalálván indulni, helytelenül cselekeszem, kit mindazáltal tehetségem szerént kerülök. — Tartsa meg Isten Nsgdat kívánsága szerént való jó egészségben. Datum 13. Maii, anno 1655, Constantinopoli.

Celsitudinis Vestrae

servus humilimus

Jacobus Harsányi m. pr.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

e)

1655 máj. 23.

Harsányi jelentése a fejedelemnek.

Celsissime princeps, domine dne mihi clementissime.

Az úr Isten stb.

Noha klmes uram ugyan feles leveleink vagynak oda, kik mint mentek Nsgd kezéhez, nem tudjuk, mindazáltal ez alkolmatossággal is akarám Nsgdat tudósítanom. Száva uram az mint ez előtt is írtam, 13. beérkezvén pæsentis mensis bekével, az Nsgd küldötte ajándékot kinek-kinek megadtuk az *Valide kiháján kívül*, mivel nem örömet akar lenni szemben, az szótúl tartván, kapikihája urammal, mivel az hol ő klme jelen van, nem lehet az titokban, akarmint rejtse magát, hozzá szólnak az sokaság közül, nem tud törökül, menten újjal mutatják, hogy gyaurok ezek. Az levelét Nsgdnak megadtam, kedvesen látta, az *ajándékot*, azt mondja, mindenkor megtalálja. Az több jóakarói is mind kedvesen vették; Ipsir tanácsos emberének nem adtunk, *Haszán* agának, mivel türkmén agaságra ment Ipsir halála után, sem *Katergsi Oglinak*.

Az lengyel internuncius Albertus Besnyincszi 15. érke-

zett 32 magával, 18. praesentis voltam szemben vele, beszélgetésünk között mutata egy levelet, kit útjában vett el, hogy az svéddelel újabb confederatiót tettek his conditionibus: 1. hogy az király tegye le az sveciai királyság titulusát, kire így annuált, hogy mikor Sveciában ír, akkor nem él vele, de ha másokhoz ír, él vele; 2. hogy Livóniát 4 esztendő mulva visszaadják az svédnek, de ily conditióval ez is: tartozzanak az svédnek minden ellenségek ellen hadakozni. *Sciaus pasa* tirannusságát beszélé, az német császár tartván az svédttől, kész hada gyalok 20 ezer volt, az király segítségére adta. Az Nsgod királyokkal való szép szövetségét magasztalá és hogy az kozákok Nsgdat kívánnák, lenne medium, hogy velek az lengyelek között s ő közöttök csinálna békességet, mivel megunták az muszkákat, holott már az kozákok non sunt sui iuris, Csernióban maga is az hatman Kemnilicski sub honesta custodia vagy, többire még az vezérrel sem volt szemben, pompát üzven, két lovat kívánt az vezértől, hogy küldjön, kire ilyen az válasz, várhatja az míg küld; az Murad vezér ajándéka két puskácska, noha semmit nem sollicitál, csak az jövőendő főkövetet előzte meg; az mint az vezér szavairól colligálhatom, nem igen leszen kedves követsége, ezek annyira elíjedtenek az kozáktól, hogy annak kedvéért sok illetlen dolgoknak cselekedetire is készek, várják az az kozák követet, kit az vezér útban lenni mond Sahin agával, az *Sciaus pasa* emberével. Más az, hogy midőn az lengyeleknek derék készületét emlegetnök az több hirekkel, kiket Nsgd írt, mi is 20. praesentis elvettünk, azt mondá, igaz, hogy régi nagy királyság s erős is volt régen, de nem áll soha helyére, lábat nem kaphat, mert az Isten elvette az szíveket, valamely hadnak ellene annyiszor előnte (így!) triumfálnak, nem remélhet ember ott semmi derék jót.

Az tengeri hadak még ki nem mehettek az egymás között való villongás miatt, valóban félnek ezek, noha nagy készülettel vagynak; már az velenczések, az mint kétszer is írtam, régen kin vannak, az bogazban vígan várják ezeket, noha ezek valóban szomorúvak.

Ha az kozákok félelmét szívekből ki nem vehetjük, aligha *Lupul* elszabadítására út nem leszen, mind nakibot, s mind ifiú *Juszuf* pasát reá kértem, hogy az vezért intsék meg, valamiképen meg ne csalják, el ne locsássa azt az latrot, mert roszaa megyen az vége, fegyverre kel az dolog, mert soha az három ország szomszédságát el nem szenvedik. Mindeniket bizonyosan elhiggye Nsgd, megcselekeszik, mivel reá ígérték magokat. Egynéhány embere *Lupulnak* étszaka szembe volt az vezérrel, egy ezüstmosdómedenczét, korsót, egy füstölőt vittek aján-

dékon, elvette s ígérte jóakarátját; az török az mivel nem bir is, igéri, magok véghez nem viszik, sem azt, sem mást, ha kozák, vagy mások segítsége nem accedál. Zöldfikár aga is valóban segítette együtt igen nagy ember előtt dolgát, házugsággal ki nem tudván, Radul vajdának Nsgdhoz való kötelességét neki beszéllette, hogy csak hozzák ki afelől Jedikulából s küldjék ki Moldovában, fejére köti, Nsgd ellene nem áll, sem segíti. mivel azt mondotta Zöldfikár aga, hogy igaz, azelőtt Nsgd ellensége volt, de Ragsivil herczeg Nsgdodnak fogadott atyjafia levén, az ő tekinteti s kérésére megengedett neki. Így zavarta meg az dolgot, de valóban meghamisította Raduli vajda, az is az nagy ember elállott mellőle Lupulnak.

Az szultán az két szekeres lovat igen várja, azt mondja az pasa, vagyon szekere, csak két jó lovat küldjön Nsgd, kik az szekeret vonják.

Nsgd, klmes uram, írta vala levelében, hogy Isten Nsgdat behozván Erdélyben, Radul vajdának más jó akaratallal is leszen, talám megfledkezett róla, igazsággal írom Nsgdnek, hogy akarmi jóakaratra az ember érdemes; minden dulgáiban, kiválképen Lupul ellen, valóban igaz szolgája Nsgdnek, ha Isten Nsgdat szomszédságával megáldaná, mikor Esderhántól fogva arra alá nyomúl az muszka ereje, akkor keresve kellene, s mind egyéb szoros alkolmatosságokban, olyan expertus ember ez, Nsgdnek mindenese lenne s birodalmának egyik fala, tudja ezt klmes uram, Nsgd ezennél (*sic!*) jobban, nem mindenkor s minden állapotokban kell minden szomszédnak hinni, mostani szomszédinak Nsgd baját, nem hasznát veszi. Holmi híreket Nsgd kapikihája uram leveléből érthet.

Tartsa meg Isten Nsgdat jó egészségben, sok esztendőkgig. Datum Constantinopoli, die 23. Maii, anno 1655.

Celsitudinis Vestrae

servus humilimus

Jacobus Harsányi m. pr.

Külczim: Celsissimo dno dno principi Georgio Rakóczy, stb.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

f)

1655 jun. 14.

Várady István jelentése a fejedelemnek.

Az úr Isten Nsgdat sat.

22. Maii Ragnóton írt Nsgd méltóságos levelét 13. Junii alázatosan elvöttem. Klmes uram Ipsir vezérnek kiválképen

való halálának oka, úgy értem, azért lőtt klmes uram, mivel négy vagy öt ezer szemént tartván Iskiderben, mind isphahiák, jancsárok házokra reá szállván, feleségikkel, lányokkal ondo-
kül fertelmeskedtek, az uton jöttökben is hasonlóképen csele-
kedtenek; Ásiából magával ide behozott isphahiáknak igéreti
szerént fizetéseket nem jobbította meg. Az egy ember halálá-
val s az muftinak számkivetésre üzése által nagy nehezen
most lecsendesedék minden dolgok. Ma harmadnapja klmes
uram, hogy Zurnazan Musztafa kapitán passa megindula
nagy erővel az olaszokra. 30 öreg gálya, 8 mahuna, 53 katerga
40 furkatakkal együtt, 6 ezer jancsár, 3 ezer isphahia, és ezer
gebegicziákkal együtt, az Bogasban is vagyon egynehány békek
hajói. Minden rendek azt mondják, hogy ilyen nagy erő nem
ment egyszer is az olaszok ellen, mint most. *Az vezér meg-
maradását reménlem, klmes uram, Nsgdnek mint azelőtt,
mostan is jó akarója, minden jóval igéri magát.*

Klmes uram, az Nsgd klmes parancsolatja szerint
*Kostandin vajda dolgaira vigyáztam, az Nsgd jóakarói előtt
segítettem minden dolgát, de bizonyos dolog, hogy az porta
megunakozott tőlle, az vezér sem jóakarója, sőt az nakib meg-
hagyá, hogy Ngodnak megírjam az havasalföldi latrok meg-
büntetését. Ám lássa Nsgd, kedves dolgot cselekeszik az portá-
nak, ha megbünteti, de bizonyos az, hogy az porta őt nem
szenvedi, csak az tengeri erőt indíthassák meg, más vajdát
küldenek ki.*

*Istephán vajda felől semmi ártalmas dolgok nem forga-
nak, sőt az vezér is Nsgd tekintetiért jóakarattal vagyon hozzá.
Siaus pasa megváltozása felül is nincsen mostan semmi hír.
Az lengyel, kozák követeknek eddig klmes uram, semmi
bizonyos válaszok nincsen. Tartsa meg Isten Nsgdat, klmes
uram, sok esztendőig. Datum Constantinápoly, die 14. Junii,
anno 1655.*

Nsgdnek

alázatos szolgálja
Várady István m. pr.

Száva uram 9. Junii indula meg, mint mehet el, Isten
tudja kegmes uram, Moszkva felé igyekezék menni.

Külczim: Celsissimo principi dno dno Georgio Rakóczi stb.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

9)

1655 jul. 22.

Várady és Harsányi közös jelentése.

(Eleje megjelent: «Okmánytár» 203—4. ll.)

ha akkor az szokott ajándékon kívül Nsgd küld valamit neki, az a Nsgd jótetszése. Az Andaházáról elhajtott lovak és barom felől hatalmas császár parancsolatját az budai vezérre kivévén, Szilágyi uram kivitte. Nsgd az *havasali állapotot mi karban hagyta, írjon jóakaróinak, tudjanak mi mellett szólni.*

Az *kozák követnek nem esett mindenekben kedve szerint az válasz, ki ez elmúlt hetfőn kiment, eléggé sollicitálta, Lupult hogy kiszabadíthassa, de nem tölt kedve benne.* Az lengyel követ tegnap kiindult, maga mondja, hogy kedvek szerint való válaszok lett mindenekben.

Hubijár aga bejött és egynehány agákra panaszolt, kik az pasa ellen támodtanak volt, kiválképpen Szefer agára; az fővezér kiküldött, hogy behozatván őket, megnyakaztassa.

Az *török nem vitézek az Fejértengeren megszegyenedvén az kapitán Zurnazan az lapátos hajókkal Midilljében tekereg, az kik nem akartak harczolni egynehány, annak már behozta az fejeket, az spahiják egynehány hajókkal és az furkaták mind haza jöttek, ki 16, ki 18 hajójokat mordja, hogy elveszett.*

Türkmen Haszán aga *Ásiában valóban gyűjti a hadat, innét az vezér eléggé parancsol, hogy eloszlassa hadait, ő túl az tengeren, ezek innét, nem sokat félnek egymástól.*

Katergsi Ogli is bejött, az császár megkaftányozta, az a hír, hogy kapidán pasává teszik.

Zöldfikár aga mostan az miben szolgálatja kívántatik, jól viseli magát, az Nsgd klmességét valóban várná, mivel igen megszűkült állapattal vagyon.

Itt klmes uram, az embereknek az nem igen eszesi azt hirdetik, hogy Nsgd ezen útjában *meg akarja szállani Temesvárát, valóban félelmes* szívűek. Tartsa meg Isten Nsgdat kedve szerint való jó egészségben sok esztendőig. Datum Constantinopoli, die 22. Julii, anno domini 1655.

Celsitudinis Vestrae

servitores humilimi

Stephanus Várady m. pr.

Jacobus Harsányi m. pr.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

h)

1655 jul. 27.

Harsányi jelentése a fejedelemnek.

Celsissime princeps, domine dne mihi elementissime.

Az úr isten sat.

Havasalföldéből ma érkezvén kallarások, kik bizonyosan meghozák az Nsgd kimenetelit, más rendbeliek által akarám Nsgdhoz alázatos rövid levelemet bocsátanom, adja Isten, boldog órában találja Nsgdat. Már az vezér, megvállik, ha ura leszen-e szavának s kiküldi-e az császár nevével az ajándékot, és mint fogja egyébkint is magát viselni; arra nem vethet, nem tudja, ha Nsgd kiment-é avagy nem, mert azt megértvén, császári ajándékkal akarják megköszönni Nsgd derék dologban való szolgálatját. Mi is nemcsak nem hagyjuk elfelejteni, hanem egyszersmind sollicitáljuk is, módunk levén immár benne. Én úgy gondolkodom, klmes uram, ha *ez tökéletlen s magával is jól tehetetlen nemzetség ha leszen is valami ajándékkal s kedveskedik is, feltében cselekeszi, nem szeretetből.* Mert ha szintén valami jóindulat volna is némelyik elméjében, *az sok hamis hír formáló emberek kiverik elméjéből, kiknek ki győzné szájokat bedugni. Azt is beszélük, kit még álmokban sem láttak.* Az janesár effendiszi, ki főtanácsa az vezérnek, *azt mondotta, minap Moldovánál sokkal nagyobb pusztulásra jutott Havasalfölde, mert Nsgd 60 ezer emberrel, Stéfán vajda 20 ezerrel bemenvén, annyi időnk alatt csak egy-egy juhót, ökröt ettek volna is meg, 80 ezer barom elfogyott volna, hát még hol, az kiket az országból kihajtottanak, hol az sok kincs, lovak, ökrök, kiket reá fogván, hogy szemének s darabantok marhája, szintén az Duna mellől Girgióból is elhajtottanak; ilyen tökéletlen hírekkel töltik be az hamis emberek az várást, kik arra igyekeznek, hogy nehézséget hozhassanak az portától Nsgdra, kit ezek, ha szívekben concipiálták is, nem rebesgetik, mert nincsen mostan, sok okokra nézve, módjok semmiben.* Ennyire mindazáltal egy nagy ember kiterjeszkedett Raduly vajda előtt: *Minket az fejedelem, még (. . .)* ben valami indul, félő, hogy nagyobb kárt ne valljanak, az hadakozásra pedig pénz kell. Most is az vezér az tárházból kért pénzt, hogy az vitézlő rendnek fizessen, nem levén magánál annyira való jövedelem, Havas-*

* A lap alján létező custos mutatja, hogy itt a következő belső ív, mely még szóval kezdődött, elveszett

alföldről s Moldovából sem jövéen be az adó, kivel egyébkor szoktak volt fizetni az bajramkor. Egyéb oly hírek, klmes uram, mostan nincsenek, kikre vigyázván, Nsgdat, ha mit érthetek, tudósítani kötelességem szerént el nem mulatom. Tartsa meg Isten Nsgdat kedves egészségben sok esztendőig. Datum Constantinopoli, die 27. Julii, anno Domini 1655.

Celsitudinis Vestrae

servus humilimus

Jacobus Harsányi m. pr.

Külczim: Celsissimo principi dno dno Georgio Rakóczi stb.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

i)

1655 jul. 28.

Várady jelentése a fejedelemnek.

Az úr isten Ngodat kglmes uram minden idvességes lelki és testi áldásával boldogítsa.

Mivel kglmes uram az vezér ő nga kételkedik még most is az Ngod Havasalföldéből való kimeneteli felől, annál inkább hadainak éppen való kivitele felől, választ az Ngod méltóságos levelére mind ez ideig is nem szerezhettem. Itt mostan az Ngod győzedelmeskedése vagyon emlékezetben minden rendek között: az kik tudják az Ngod Havasalföldében való jövetelének hatalmas császárra nézendő hasznos okait, magasztalják Ngod méltóságát, az kik pedig nem tudják, balúl magyarázzák. Az szokott terminusra mivel egyik Oláhországból is az mostani alkalmatlanság miatt az adót az vajdák ő ngok be nem szolgáltatathatják, majd visszásnak láttatik az fényes portának, sőt szivekben levő gyanúság öregbítettet láttatik benne.

Az kapitán pasa bizonyos számú katargákkal az Fejértengeren kün maradott kglmes uram, azért is utána küldte nek, hogy bejöjjön, tegnap jövének be *az megmaradott öreg harmincz gályákkal, tizenkettő seginkedve, az többi ajándékon oda maradott az olaszoknak, az éczaka lopva jövének meg egy héjával, az mahunak is egynehány katergákkal. Az oroszok is valóban emberkednek, álommal az alkalmatlanságot nem mulatják, harmincz számú miszri kereskedő hajókat fogtak el most is, az tenger két felét az hol lehet, valóban hódoltatja. Szent Demeter napig jobban is hozzá lát, mostan is valóban vítat*

egy várat, ezek pedig csak nignek (így! níznek h.). Tartsa meg isten Ngodat kglmes uram kívánatos jó egészségben sok esztendőig. Datum Constantinápoly, die 28. Julii anno 1655.

Ngodnak

alázatos szolgálja
Várady István mp.

Külczim: Celsissimo principi dno dno Georgio Rakoci stb.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesekek.

k)

1655 aug. 19.

Várady István jelentése a fejedelemnek.

Az úr isten Ngodat kglmes uram minden idvességes lelki és testi áldásával boldogítsa.

Ma kglmes uram Murát pasát mazullá tevék az vezér-ségből, sami pasaságot adván neki, fővezérré pedig Suliman pasát tevék, az ki felől irtam vala Ngodnak, hogy az követ ur szokott ajándékját meg nem adta volt. Bizonyos dolog kglmes uram, hogy sokat zúgolódott, sőt még mostan is magában fogja tartani. Zöldfíkar aga nem keveset búsul fővezér-ségén, mivel akkor is azt mondotta, hogy mind ő az oka annak, hogy az követ ur az ő ajándékját meg nem adta; hogy azért kglmes uram akkori fogyatkozás megorvosoltassék, ha Ngod kegyelmessége, az adót jó idején beküldvén az fővezér-nek szokott adandó ajándékkal, megenyhithetni haragját. Abrugy Pétert holnap után mind Hussain csauzzal együtt kibocsátom kglmes uram, eddég is nem késelettem volna, de az vezértől vártam választ, mára mondta vala, hogy választ ad, de az már nem leszen. Tartsa meg az úr isten Ngodat kglmes uram sok esztendőig kívánatos jó egészségben. Datum Constantinápoly die 19. Augusti, anno 1655.

Ngodnak

alázatos szolgálja
Várady István m. p.

Külczim: Celsissimo principi dno dno Georgio Rakoci, stb.

l)

1654 aug. 19.

Harsányi jelentése a fejedelemnek.

Celsissime princeps, domine domine mihi clementissime.

Az úr Isten Nsgdat, klmes uram, minden kívánsága szerint való áldásával boldogítsa.

Noha az Nsgd postája, Abrugi Péter uram itt vagyon még, kitől bővön írhatok Nsgdnak minden dolgak felől, mindazáltal az mit régen jövendöltem Nsgdnak való írásomban, mivel az vezér megváltozék, Nsgdnak rövideden írni szükségesnek ítélem. Murad pasa, hogy az *haláltól megszabadul*hasson, maga magának sami basaságot kívánta Ásiában, kit Damascusnak hivunk mi, de nem hiszik sokan, hogy azzal az *haláltól megmenekedjék*. Szuliman pasát tették vezérré, azt a kinek tavaly *nem juta ajándék, már annak is olyan híre van, nem leszen nyomós*, nem is érdemes, mert *nem sokkal eszesebb* Murad pasánál. Mivel klmes uram az dolog változék, *ezek alig adnak* egy néhány nap alatt választ, melyre nézve Nsgd postájának késni kellett; minden Nsgd jóakaróinak már hírére adtuk az Nsgd parancsolatja szerint az postától írt dolgokat; az vezér *nem igen (heheti?) titkosban*: lhlgstb) *vala, mivel szíve, lelke vala az kozákoknak, ama lator Lupulnak is alább esék talám dolga, noha az mint én még Ipsir pasa bejövetele előtt írtam vala Nsgdnak, sok ajándékot adott volt Lupul az Ipsir sultánniának, csak törekedjék szabadságában, most az Ipsir szultánniának az férje Szuliman pasa, Ipsir halála után azt vette volt el, ki tudja még mit forralnak, mert nyúghatatlan elméjű ember az a Lupul, kire reá vigyázok én is. Nehezen hiszem klmes uram, hogy az Nsgd írta dolgokra kívánsága szerint való választ adjanak mindekkben, mert azt mondja az nakib, kinek szavában én még nem igen találtam hibát, ha ő rajta állana, Nsgd csak menne reá az kozákokra az hánnal s az szomszédokkal, de hogy ők török segítséget adjanak, az nem leszen. Megvállik, mire mennek ez után, Nsgdnak tanács nem kell, Isten Nsgdat bölcseséggel megáldotta, tudja, mint alkalmaztassa magát akármi dologban is. Tartsa meg Isten Nsgdat jó egész-*

ségben. Datum raptissime Constantinopoli, die 19. Augusti, anno 1655.

Celsitudinis Vestrae

servus humilimus
Jacobus Harsányi m. pr.

Külczim: Celsissimo principi dno dno Georgio Rakóczi stb

A dült betűkkel szedettek rejtelmeseik.

m)

1655 aug. 21.

Konstandin Julián jelentése Moldvába.

Post salutem. Az mindenható istennek kegyelmes providenciájából die 19. praesentis kitudatták az vezérségből emez fene nevezett Murát pasát, kit mazulává tévén az császár az sami basaságot adta neki, megparancsolván neki valóban, hogy által menjen mentest Szkutárban. Az császár parancsolatja szerint mentest által is ment, nem tudjuk, hogy ha elmehet-e avagy nem Samig. Áldott legyen az mindenható szent istennek neve, hogy ez gonosz e mediis kitudódott s helyette Szulimán basát választották, ki azelőtt nem régen kezfogást is tött volt Ajsze szultanával, az császár nénjével, Ipsir feleségével. Az mostani vezér nem jeles ember, s nem is nevezetes, csak az ő szerencséje méltóztatta erre az hivatalra. Az fekete agák még eddig nem mentek Anadolra, csak Szkutarban lenni hallattatnak, kül az császár palotáin, mivel nem valami neheztelésből, hanem magok jó akaratjokból mentek ki. Tegnapelőtt érkezék egy magunk atyafia Krimből, 4 napok alatt jött az tengeren, mely beszéllette nekünk, hogy 34 sajkák indultak meg az donni kozákoktól, az kik megvettek egy török váracskát, nevezet szerint Tamánt, az melynek távolsága Azáktól 2 konak. Annak az várnak négy bástyái voltak, kettőt el is nyerték az kozákok, fákkal, szénával rakván meg kül, meggyújtatták s az tűznek erejével, egyszersmind az füst is megfúltotta az benne levőket, az két bástyáit penig meg nem vették; egyéb jovakon kül raboltak az két elnyert bástyákból férfiakot, asszonyembereket gyermekestől együtt nyolczvanig valót; az el nem nyert két bástyában levő embereknek adták el az rabokat, marhákra s egyéb jovakra, s kész pénzért is, mely tölt harmincezer tallerra; mely pénzt elvevén, az várat oda hatták s elmentek; be-

széllette azt is ugyan ezen ember, hogy az krimi tatárok tartottak attól is, hogy Chmelniczki kozáki Krimre ne menjenek és ellepjék őket. Minekutána megértette volna az khám, hogy az kozákok elnyerték Tamán várát, mingyarást arzárokat küldett ide az császárhoz, panaszolván, az kozákokkal való békességet jelentvén, hogy hamisak s ellenségi az császárságnak. Ezekkel együtt készül is volt az khám az ő hadaival, és 27. praentis meg akar indulni az kozákok ellen és az lengyelek segítségére. Ezeket beszélé az emberünk, nem is hazud, mert ott harminczados is volt, conversatiója volt az merzákokkal. Valeat.

P. S. Hirdetteték ez is, hogy az pecsét Sciaus pasára fog szállani, mert igen méltatlannak lenni ismertetik ez az mostani választott vezér. Az vezérek közül pedig derekasabb s méltóbb mint Sciaus nincsen. — Költ 21. Augusti 1655. ex Constantinopoli.

Ngod alázatos rabja

Cosztandin Julian.

n)

1655 szept. 8.

Balogh Máté jelentése a fejedelemnek.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Ngdnak mint kglmes uramnak, isten ő fge minden szent áldásit hogy Ngodra és kedvesire terjeszsze, szivből kívánom.

Kglmes uram, kevés írásom által kelle Ngd eleiben némely dolgokat terjesztenem, a mint irtam vala elébbi levelemben, az közhir még az nagy rendeknél is az, hogy fővezér lenne Szurnazán, a ki most kapitánybasa, voltunk két rendbe nála, igen jóval igíri magát, ajánlja jó akaratját; Keresztési uram bőven megmondhatja, az békkel voltunk s Harsáni urammal az nakibnál is, az is minden jót mond, az felső állapotról is jót beszil, istennek hála, a nagy rendek Ngodnak jóakarói. Az mostani csausz basárúl ne legyen Ngod feledékeny, mivel igen belső embere az vezérnek, a minap is megvívén Száva uram az 200 tallért, elsőben nem igen jó néven vevé, a mint irtam vala Ngodnak, de mast minden jóval igéri szolgálatját. Tegnap voltunk egy fübb kapucsi basánál Harsányi urammal, ismerkedtünk vele, ajánlottuk magunkat neki, mivel belső és kedves embere az császárnak, erős fogadásakkal ajánlá magát, kíválkipen Lupuly felől ha mit ért, értésünkre adja az Lupuly dolgát, mindenfelé nagyon fülük,

járták, de most letették magokat; mivel az nagy rendeket megtaláltuk Harsáni urammal, arrúl semmi nincsen. Ezen órában hozák az Ngod méltóságos levelit az másfélszáz arannyal együtt, de még az az basa be nem jött a portára, ma vön bulcsút a követ a vezértől, mindjárt muftihoz mene a vezér; a hír az, hogy maga járja, hogy szípen vennék le rúlla okvetetlen; vagy az bosznai vagy az kapitánybasa lisen helyette. Az aranyot kezemhez vettem, tudom Keresztesi uram mindenekről ír Ngodnak. Ezen is aláztoson könyörögök Ngodnak, méltóztassik megorvosolni, Harsáni uram azt ne kövesse a kit az elébbi kapitihákkal, hogy az visszavonás között az szolgálat meggátoltassik, mert életem fottával is nem gondolván, az hűsígés szolgálatnak meg akarok felelni; isten kivívén Keresztesi és Várnai uramékat, világosan informálhatják Ngodat. Én úgy tudom, hogy Harsáni uram mindenről bőven írt, Keresztesi uram is hasanlóképen; én is ezután el nem mulatom. Az tatár hám kapitihája tőlem kérdezteti, hol az ura, itt semmi hire nincsen, hol vagyon. Isten ő fge minden szent áldásiban tartsa meg Ngodat kedvesivel, szívből kívánom. Irtam Constantinápolyban, anno 1655. die 8. Septembris.

Ngod aláztos szolgája

Balogh Máté mp.

Külczim: Celsmo principi dno dno Georgio Rákóczi stb.

o)

1655 szept. 22.

Várady és Harsányi közös jelentése.

Celsissime princeps. domine, dne nobis clementissime. Az úr Isten Nsgdat sat.

23. viszont 25. két rendbeli írott levelét mensis Augusti, Fogarasi János által 9. Septembris, és ultima Augusti írott levelét 16. Septembris aláztosan elvevén, az Nsgd méltóságos parancsolatja szerént azokban eljárván, válasz ilyen. Az kazák s muszka állapotját s ártalmas igyekezetit, mivel az vezér szóval nem akar meghallgatni, írásban beadván és egyszersmind panaszolkodván, hogy az Nsgd hűségének mi volna jutalma, gyalázat némelyektől etc. Az vezér válasza ez: Az Nsgd hűségében az fényes porta megnyugodott, nincsen semmi kétsége benne, hogy Nsgd tudósítja afféle ártalmas igyekezetekről, kedves levén az porta előtt, ez után is azont csele-

kedje Nsgd. Négy száz esztendőnél több, hogy az Ali oszmán nemzetségnek *sok ellenségek romlására igyekeztenek*, Isten megtartotta, ez után is megtartja; az *kozák tökéletlenségét az porta megtapasztalta, nem hiszen már hamis barátságának; az muszka, kozák lássák, mit cselekesznek, de hatalmas császár karjai még meg nem rövidültenek*, messzen való ellenségre is kiérnek. *Erdély-országát s az két Oláhországot, mint tulajdon maga szeme fényét, úgy akarja hatalmas császár minden ellenségi ellen oltalmazni.* Az fényes porta *sem aluszik, kozák s muszka ártalmas igyekezeti ellen* dispositiója vagyon, Nsgd is s mind az két Oláhország *legyen vigyázásban mindenféle, ellenség ne találkozzék*, Nsgd *hadait maga mellől idestova el ne oszlassa.* Az *nakib szóval ezekre azt felelé, az hír is igaz, úgy volt, hogy az kán megindul az kozák ellen, remélik, hogy Nsgd is egyetért vele, de most ő nsga is s mind az Valide kihája azt mondja, ne induljon sehova is, tartsa készen Nsgd minden hadait maga mellett, vigyázzon mindenfelé; egyébiránt az felsővel egyez válaszok.* Az vezér az *szecciai királylyal* való barátkoztatás felől azt felelte, soha az *svéd az portának ellensége nem volt.* Szultán Murad idejében követét az *minemű böcsülettel látták, ha követet küld, most sem látják kisebb böcsülettel, az hatalmas császár kapuja nincsen betéve, barátságok kedves leszen.* Az *nakib* feleleti ez: Az mint Nsgd *akarja az svéd barátságát az porta előtt* declarálni és acceptáltatni, az Nsgd szavában megnyúgosznak, nem leszen Nsgd *abbeli szolgálatja káros; sok lengyellel való barátkoztatásnál kedvesebb leszen, ha Nsgd jó barátságot csinál köztök és az svéd között.*

Az vezér azt mondja *klmes* uram, hogy az budai pasa azt írta az portára: az *német, bizonyos, nagy hadi készüllettel vagyon, mit akar, nem tudatik.* Ez is bizonyos, hogy az *magyar urak szabad esatát engedvén, sok dolgokat cselekesznek; az budai alaj béget is feleségestül, midőn az pestis előtt futna Budáról, útjában elfogván, elvitték.* Nsgd arról az *részről is* szükség, vigyázzon országára.

Az végbeliek ellen az kabaiakon esett békesség ellen való romlás alkalmatosságával historice egynehány esztendőök alatt cselekedett *latorságokat elő-számlálván, az hol illett, szóval kemény panaszt és protestatiót tettünk az vezérnek, hogy mindenfelé parancsoltasson, írásban adtuk be, Nsgdnak párját kiküldöttük, kire az válasz ez.* Budai vezérre, tömösvári, egri pasákra erős parancsolatokat írtanak, ma meg is indul velek az budai vezér kapugsíaja, kitől az budai vezér az hírt írta; az parancsolatok tenora ilyen. Valamiesoda marhákat akárhonnét és embereket elvittenek, mindenünnen megadják,

az kabaiaikon, kik azt cselekedték, felkeressék az pasák, és érdemek szerint erős büntetéssel megbüntessék; mindenütt az végekben megkiáltassák, hogy hatalmas császár ahdnaméja ellen az békességet ne háborgassák, mert kétség nélkül minden bizonynyal elhídjék: valakik az szent békességet háborgatják, ezután rettenetesebb büntetéssel büntettetnek meg, mert afféle latorságot hatalmas császár és fényes porta akaratjából nem cselekednek.

Mivel penig, klmes uram, *amaz színes barátot, Murad pasát* Isten megszégyeníté, az emberek között is látjuk, hogy az sok *hamis hír-költés és tökéletlenkedés meg* kezdett szűnni, sőt az Nsgd jó *hire s méltósága nevezedik*. Az mely párt Nsgd beküldött volt, hogy törökül fordítván, Nsgd *jóakaróinak level-*formában megadjuk és hogy mivel az mi együgyű tetszésünkre bízta méltóságos levelében, az *nakibnak és az Valide kiha-*jának elégségesnek íltük, hogy megadjuk, kit meg is adtunk, választ is írtak Nsgdnak. Ez levelek megadása alkolmatossága által mely dolgokat Nsgd lelkünkre kötött, hogy megmondjuk, megmondottuk. Az két Oláhország *rajdája felől ez az nakib resolutiója: eleitől fogva Stefán rajdát az porta Nsgd* tekintetiért kedvellette s *nem akarta tisztiből kivetni, de bizo-*nyos, *Kostandi rajdát eleitől fogva nem szerettek*, mindazáltal, mivel Nsgd instál, hűséget deklarálja annak is, megnyugodjék Nsgd s mind *Kosztandi rajda nem leszen semmi bán-*tása, *az portától megmaradhat tisztiben, csak az portához legyen* hiv mindenik és Nsgddal egyetértvén, mindenfelé vigyázzanak, conclusum felellők, igaz, hogy az *vajda-fiak mesterkednek, de* dolgokat véghez nem viszik. Midőn Murad ellen *panaszol-*nánk, *mire ígykezett, hogy Lupult megszabadítsa, azt mondá,* igaz bizonyosan, *ha ő Nsga nem lett volna, régen megszaba-*dult volna, mert *Murad maga köntösiben öltöztetven,* valóban biztatta, de mit nyert? *Szégyen-vallást, talám eddig maga is* oda ragyon, *Lupul is rövid nap csak oda leszen.* Az *kozák* tökéletlenségét az *porta már megtapasztalta, nem hiszen neki,* de azt mondja, *nem árt Nsgdnak ideig (amugy török módon)* színnel jó szót nyújtani s *barátkozni velek.* Mostan *Lupul* keményebb fogságban tartatik, mint Murad idejében.

Az *kozák Archimandrita* nevű pap érezvén, hogy *nem igen* egészséges neki ide jönni, megtért Bukurestről. Boros uram indúlását megírván, megmondottuk volt az vezérnek, ha *be* talál jönni, *leszen reá vigyázás.*

Sciaus pasa és Kinan budai pasa felől semmi hír most nincsen, hogy megváltoztatnák, Katorgsi Oglit régen moreai pasaságra küldötték.

Temesvári pasaságra ez jövő holnapnak az elein meg-

indúl Muszli pasa, szemben voltunk vele, nagy kedvesen s böcsülettel látott, az szokás szerént török módon kávéval, sörbettel s jó szagú füsttel meg is vendégleg; klmes uram, az temesvári és több némely végbelieket ki is adván neki, nevezet szerént Szefer agát s többeket is, kik az jó szomszédságot meg nem böcsülván, sok azzal ellenkező dolgokat cselekednek, pasájokon semmit nem adnak, ne bocsássa szem (?) szájkra, midőn mondanók: az mint böcsületes emberhez illik, nagy böcsülettel emlékeztvén Nsgd felől, azt mondá ezután, afféle az ő részekről nem leszen, csak az mi részünkről ne legyen. Isten klméből csak egy tyúk kárt sem akar az szomszédságban engedni tétetni. Nsgdnak azt mondja, mihelyt Isten kiviszi, lovat szerszámostúl az szokás szerént emberével böcsülettel küldi.

Az fővezérnek, mivel Nsgd discretiónkra hagyta, *mi semmit nem adtunk, mert nem bizonyos megmaradása, az adó beküldés sem messze vagy, magát böcsülettel mutatja, noha tagadhatatlan, első szemben-lételünkben az agát Zöldfíkárt azzal köszönté: Tökéletlen öreg ember, nem holtál-é még meg.*

Az réz effendi klmes uram böcsületes, nagy tekintetű eszes ember, eleitől fogva az erdélyi méltóságos fejedelmeknek jóakarójok volt, idvezült klmes urunknak is sokat szolgált, *mikor Nsgdnak az zászlót etc. kivittek, akkor is ez volt az réz; Nsgdnak igaz jóakarója, valamiben Nsgd megtalálja, kész Nsgd szolgálatjára.* Az tavalyi csauz pasa is írt Nsgdnak, ki az lovat küldötte volt, csak nem régen jött meg, Nsgd ne feledkezzék róla.

Ali csauz, Hubiar aga Nsgdnak alázatos szolgálatjokat ajánlván, Istentől hosszú egészséges, jó szerencsés életet kívánnak Nsgdnak.

Constantin vajdához nagy klmességnek jele, hogy csak tíz erszény pénzben engedte el *az vezér az ajándékot, holott mind Ipsir s Murad 30 erszény pénzt kívántanak. Nakib* effendi megmondotta vala, hogy rövid nap megtapasztalja *az porta jóakaróját.*

Klmes uram, az Nsgd jóakarói azt mondják, *az ajándékot* hatalmas császár tárházában *az szokás szerént idején küldje be* Nsgd. Tartsa meg Isten Nsgdat kedves egészségben sok esztendőig. Datum Constantinopoli die 22. Septembris anno domini 1655.

Celsitudinis Vestrae

servitores humilimi
Stephanus Várady m. pr.
Jacobus Harsányi m. pr.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

p)

1655 szept. 25.

Rákóczy levele a nákip (naib = alkormányzó) basához.

Tettes ngos nákip, nekünk jóakaró apánk, isten Ngodat hlmas császáruunk hasznos szolgálatjára sokáig éltesse, szerencsését nevelje.

Megkeseredett szível értem hlmas császáruunk fényes portáján levő emberim leveléből havasalföldi hlmas császárom szerencséjére lett hadakozásomat, s az latroknak kiirtásában való fáradtságomat némely nem jóakaróim gyalázatomra fordítani akarják s az én igaz hűségemet hlmas császárom előtt kétségben hozni kívánják, vádolván azzal, én nem az latroknak kiirtására, hanem hlmas császárom országának romlására, pusztítására kötöttem volna szablyámat oldalomra, és hogy nagy része hadaimtól elégettetett volna. Az faluk, városok nekünk mit vétettek? miért kellett volna azt cselekednünk? ha némely latrok fészkes helyek magoktól az havasaliaktól elégettetett, abban mi s hadaink vétkesek nem lehetünk, ökörért, juhért, lóért békességes országunkat s életünket bizontalan hadakozásnak kimenetelire nem bocsátottuk volna. Istennek hálá, ez hatlmas császár országa ezekkel eléggé bővölködik, nyerességnak szomjuhozói soha nem voltunk, az jó hírt nevet keresni, azt oltalmazni szeretjük. Mindezek felett hlmas császáromhoz való hűségemnek megbizonyítása volt legnagyobb igyekezetem. Széllal hadunk nem élhetett, noha bizonságunk isten, inkábbára Erdélyből vitt éléssel éltek az mi hadaink. Ha országomban onnét hajtott marha mindenféle négyszáz találtatik, tizenkét százat adok érlette, ha tizenkét száz, három ezeret. Nagy igaztalanul hirdetik azt is, Tergovistiáról tizenötezer erszény aranyat hoztam volna el. Bizony császári nagykincs, s ha én hoztam volna, higgye el Ngod bizony soha féltemben meg nem tagadnám, nem is kimélleném, midőn kívántatnék hlmas császárom szolgálatja mellett való elköltéstől, jóakaróimnak is volna miből kedveskednem. Irom Ngodnak mint kedves apámnak, az nagy istenre, tizenöt pénzt sem hoztam, nem-hogy tizenötezer erszény aranyat hoztam volna; költöttem ez hadakozásomra, csak hlmas császáromhoz való hűségemet mutathassam, hatvanezer tallért, mégis az én hűségemnek jutalma kisebbség, az mint ezekről kik tehetnek igazabb bizonságot, mint az országnak jámbor lakosi. Tudjon engem

minden olynak, ki az böcsületet életemnél drágábbnak tartom, kétszáju ember is nem voltam, sem akarok lenni, s ez feljebb való írásimban ellenkezőt, Ngod tudja bizonynyal, nem tapasztal. Itilje meg Ngod, ez méltatlan kisebbség nem méltán fájlhat-é nekem, s micsoda reménség fejében szolgálhassak én, ha kívántatnék, hatalmas császáromnak, ha az én szolgálatom ezzel s nem egyébbel kezd jutalmaztatni? Én mindazáltal valamig hlmas császárom országgommal szabadságomban s császári kegyelmében megtart, az igaz hűségnek útját, az mint eddig, úgy ezután is nyomni fogom, lesz oly idő, az én szolgálatomra kezd tekintet lenni s akkor is megpecsétlem véremmel is, igaz voltam hlmas császáromhoz, s fényes portájához, az én gonosz akaróim orcája megfeketedik, én pediglen tiszta orcában ismértetem. Ngod engemet tartván jóakaró fiának, válaszát is ezen levelemre elvárom. Szóval is izentünk Ngodnak levelünket megadó emberünktől. Eltesse isten Ngodat sok esztendeig jó egészségben. Iratott székeshelyünkben Gyulafejérváratt, Kisasszony-havának huszonötödik napján, Ezerhatszázötvenöt esztendőben.

Ngodnak jó akarattal

szolgáló fia.

(Eredeti, de nem expedíált tisztázat a pasa számára.)

q)

1655 okt. 2.

Várady és Harsányi közös jelentése a fejedelemhez.

Celsissime princeps, domine dne nobis clementissime.
Az úr Isten sat.

Klmes urunk, az Nsgd 13. Septembris Fejérvárról írott méltóságos levelét 26. eiusdem alázatosan elvevén, parancsolatja szerint Jenő ellen való *ártalmas igykezeleteket az végbelieknek cum protestatione solenni az nakibnak* (kimaradt: jelentettük) nagy búsulással érté; arra az punctumra, hogy Nsgd tripláson *megtromfolja, azt felelé, az egyszer ne cselekedgye meg, szenvedgyen, bizonyára megbünteti* hatalmas császár, az végekre azután külömb gondviselés leszen; az mely pasát mostan Budára küldenek Kinan pasa helyében, az kinek neve ugyan Kinan, sokat beszéllett mind az *nakib*, s mind az vezér *vele*, s *megintették, hogy* Nsgddal szép *egyeségben, békességben lakjék*. Magunk is ma vagy holnap szemben leszünk vele; Budára való indulása 12 vagy 13 (kimaradt:

nap) mulva leszen. Az jenei dolog alkalmatosságával menvén *nakibhoz*, kérdezé maga, micsoda hírek vagynak? *Mi azt mon-*
dottuk, hogy Nsgd egyebet nekünk semmit nem írt. Azt mondá,
egy dolgot hallok én régen, hogy beszélnek, van-é abban va-
lami; kérdvén micsoda, az, *hogy azt hallok, az fejedelmet*
lengyel királyságra akarnák vinni. Mi azt feleltük, olyan
dolgot mi nem értettünk, mely ha úgy találna is lenni, ott is
hatalmas császár csirágja lenne. Az szavaiból az látszik, *hogy*
tetszenék nekik, mert azt mondja, ha úgy lenne, Erdély is
Nsgdé lenne, egyébként, ha jó volna is, de ki tudja az idő
mit hozhatna magával, sok nemzetségekkel csinálhatna szövet-
séget, az svéd penig barátja levén, ki igen practicus, ki tudja,
mit indíthatnának az ozman nemzetség ellen. Itt, klmes uram,
az vagyon két holnapja *hogy közönségesen beszélik, hogy volna*
az lengyeleknek olyan szándékuk.

Raduli rajda fia Nsgdnak alázatos szolgálatját ajánlja,
azt mondja, Nsgdon kívül *nincsen Isten után senkiben semmi*
bizodalma, noha mindazáltal itt nagy rend jóakarói vagynak.

Az tatár hán *kihája azt beszéli, az chán azt írta Sciaus*
pasa Sain agát követségre küldötte az kozák hatmánhoz, ki
félvén az tatártól, hazája felé hátrább szállott, az tatár is
hátrább szállott Sciaus pasa tetszéséből, míg tudniillik mig
Sahin aga visszatér az kozákoktól. Az lóra való szerszámok
két hét alatt elkészülnek; de klmes uram, az út félelmes
levén, nem tudom, miképen kelljen kallarásokra bízni, az tol-
vajok megfoszthatják őket, csak oda leszen. *Kosztandin vaj-*
dának semmi lovát, sem jót, sem rosszat nem vettek. Még
itt nincsen híre, *hogy Nsgd hadat fog adni. ha leszen, Nsgd*
parancsolatja szerint meg tudunk felelni. Itt most semmi
ártalmas hírek nincsenek. Tartsa meg Isten Nsgdat kedves
egészségben sok esztendőig. Datum Constantinopoli, die
2. Octobris anno domini 1655.

Celsitudinis Vestrae

servi humilimi

Stephanus Várady m. pr.

Jacobus Harsányi m. pr.

Külczim: Celsissimo principi dno dno Georgio Rakóczy stb.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

r)

1655 okt. 22.

Rákóczy levele Balogh Mátéhoz.

Kapikihának etc.

1. Minemű dolgokról írtunk légyen az fővezérnek, ez Hűségtek kezéhez küldött párból meglátván, szavaikat is conformálják ahoz, az választ pedig sollicitálják.

2. Mivel pedig azt írtuk, hogy általok szóval is izentünk, az levelen kívül való azért ezek: Ezelőtt is T. T. fővezérségében az svédek tudósítottak vala arról, hogy ha kedveltetnek és bizodalnok lehetne az fényes portának jó akaratjához, az barátságos szövetségnek megújítására követjeket küldenék, melyet mi az fővezérnek értésére adván, csak mint gyermeknek olyan választ tőn, ezt mondván: hatalmas császár kapuja nyitva, ha ki akar bemenni, előtte be nem tétetik; és így nem adhatván biztatást nekik onnan is, az részről az dolog csak elmulék, és így kedvetlenséget mutatván annyéval inkább, hogy mostan tatár is volt ellenek az harczon, többször kénálják-e még magokat, avagy nem, bizonytalan; ő nga azért bölcse itilete szerént alkalmaztassa úgy az dolgot, az mint hatalmas császárunknak és fényes birodalminak hasznosb, mert ez nagy indulatoknak kimeneteli isten titkában vadnak, mi velünk igen szomszédságosok ez állapotok.

3. Mint ezelőtt is parancsoltunk felölle, nekünk ennek megtudására volna legnagyobb szükségünk, hogy (kit noha mi soha nem horgásztunk, de) ha az lengyelek az mi patrocíniumunkat találják kívánni és promoteáltatásunkra utat, s alkalmatosságot nyitnának; avagy ha azok nem, az svecusok kezdenének kívánni valami coniunctiót tőlünk, mely által az isten dicsőségének, nemzetünknek, birodalminknak, és utóljára magunk méltóságának is használhatnánk, melyik részre való dolgok láttatnék inkább az portának kedvének lenni és ha nem kezdenénk-e tőlők impediáltatni?

Minden utakon és módokon annakokáért ennek igyekezzenek végére menni, de igen okoson és bennünket tudósítani is.

(Kemény János fogalmazványa.)

s)

1655 decz. 9.

Keresztessy Ferencz jelentése a fejedelemnek.

Életemig való alázatos szolgálatomat ajánlom Ngodnak mint kglmes uramnak, isten Ngodat jó egészséges hosszú élettel, és minden dolgaiban való boldog szerencsés előmenetellel áldja meg.

Kglmes uram, sok akadályok miatt való sollicitálásom után, 6. presentis volt utólszor audentiám az császárnál, az nap s más napon nem lehettem szemben, hanem 8. mentem fel az fővezérhez, s immár kglmes uram isten segítségéből én is maholnap meg akarok indulni. Istennek hála kglmes uram, itt az Ngod részéről minden állapotok jó karban vannak. Az lengyelországi hírek állapotját kglmes uram írásban nem akartam, hanem magam megmondottam s az más dologból is penig kglmes uram, az hol illet, annak módja szerint fülekben ejteni igyekeztem s állattam is, s úgy is veszem kglmes uram eszemben, hogy sziveket inkább Ngodhoz tartják, mint sem az más részhez. Az fővezér változása felől kglmes uram én Ngodnak ez ideig nem akartam írni, mint-hogy az bizonytalan volt, az előbbi most is tisztiben vagyon, hallatik ugyan, hogy meg fog változni, mert maga kívánsága, hogy levegyék róla az vezérséget; két vagy három ember forog nállok emlékezetben, hogy annak egyike lenne fővezér, leginkább mindazáltal kapitán pasát mondják. Azzal is kglmes uram szemben voltam két úttal is, Ngodnak jóakarója, igíri maga is Ngodnak jó akaratját, melyet, isten kivivén, Ngodnak magam megbeszélhetek, noha kglmes uram elsőben sok szóval próbált, megtetszik kglmes uram, hogy az végekben lakott tanult ember. Az több vezérek is kglmes uram ígírik Ngodhoz való jóakarataikat. Görginyben 19. Novembris Ngod nekem írt kglmes parancsolatját az estve hozá meg az vajda kalarása, melyben mit parancsoljon Ngod kglmes uram, alázatosan értem. Hogy penig Ngod kglmes uram csudálja, hogy bejövetelemről és itt való állapotokról Ngodat előbb nem én, hanem Péter deák uram tudósította, kglmes uram én akkor sem voltam vigyázatlanb ő kglménél, de annak az kalarásnak innét való megindulását, ki által Ngodat tudósította, nekem kglmes uram tudtomra nem adta, ez volt az oka, jóllehet azután kglmes uram Ngodnak hamar írtam. Az budai hazul Kenan pasa még be nem érkezett kglmes uram, két-három

nap alatt mindazáltal beérkezik, és ha szintén úgy történék is az dolog lenni, hogy fővezérre tennék, vadnak itt Ngodnak az nagy rendek között is sok jóakarói, az mint szókból veszem eszemben, szívek állását kglmes uram isten tudja, az kik az Ngod dolgaira vigyáznak, kiknek ő is Ngodhoz való jó indulatjokat látván, inkább kedveskedni mint idegenséggel fog lenni. Az mely másfél száz aranyat küldett Ngod kglmes uram, kapikiha uram és Harsáni uramnak kezébe adtam, ezután is kglmes uram, az alkalmazatosságot látván, az Ngod kglmes parancsolatja szerint cselekesznek ez aránt is. Az Megyaszai dologról is kglmes uram ezelőtt is írtam volt ugyan Ngodnak, el is hittem, hogy vagyon hírekkel, de mégis semmi emlékezetet nem tesznek felőle, gondolom kglmes uram, látják, hogy az ő részekről adtak okot reá. Az svétiai király követe portára való jövetelit akarják kglmes uram, megmondottam, hogy Ngod távul való nagy nemzetekből is azon igyekezik, hogy jóakarókat csináljon az hatalmas császárnak és fényes portának. Kérdezte kglmes uram az fővezér, mások is levén mellette nagy rendek, azt tudakozván, hogy mennyire való hada ereje lehet az svétiai királynak, azt én kglmes uram voltaképpen megmondattam, mivel hogy alkolmasint láttam, hallottam is felőle kiváltképpen. Az szokás szerint az velem eljövő csauz felől kglmes uram az fővezér azt mondá, hogy elbúcsúztam, hogy emberséges csauzt küld; ki legyen, kglmes uram, Ngodnak mostan meg nem írhatom bizonyoson, mivel három karban is állatt meg immár s meg megváltozott, az aga is Zöldfíkar úgy értem, azt sollicitálta, hogy az ő fia jójjön el velem, egy részént neki tulajdoníthatom ennyi ideig való késedelmemet, költségemet, mivel az mit rá bízam is s kértem is, könnyen hadta, szóval tartván, az mig eszembe nem vettem. Ezután is kglmes uram, ha mi oly dolog interveniál utamban is, Ngodat tudósítani el nem mulatom. Az úr isten Ngodat tartsa meg kglmes uram sok esztendeig jó egészségben és szerencsésen. Datum Constantinopoli die 9. Decembris anno 1655.

Ngodnak kglmes uram

alázatos legkissebb
méltatlan igaz szolgája
Keresztesi Ferencz mp.

Kegmes uram, itt 4. Decembris igen nagy égés volt, azt mondják, égett meg tizezer ház, ember is százig való.

Külczím: Illustrissimo ac celsissimo principi domino dno Georgio Rakóczi, stb.

t)

1655 decz. 17.

Harsányi jelentése a fejedelemnek.

Celsissime princeps, domine dne mihi clementissime.
Az úr Isten sat.

Klmes uram, noha az követ úr valóban feladta az leczkét Zöldfikar agának, hogy se az német részre, se Lupul részére ne sánikálna, hanem az kengyelt egyenesen nyomná az Nsgd szolgálatjában, ha az Nsgd kegyelmességét akarja venni, mind az által ő az tökéletlenséget megszokván, az követ elmenetele után mindjárt másnap szolgájától az német agenshez izent. hogy maga is szemben leszen vele, kit Balogh Máté uramnak is megmondott az szolgál. Ennekem azt monda az szolgálja titkon (mivel én hol 25 pénzt, hol fél tallért adok neki, csak vehessek valamit ki belőle), hogy az német császárnak írt levelet, azt maga meg akarván az agensnek adni, beszélgetése volna vele. Az császárnak is itt leszen postája, holmi onnat jött leveleket fordítanak Panajottal. Kettőt itílek, klmes uram; egyiket azt, hogy az mit az német részéről proponált az követ kapitán basánál, azt jelenti meg, avagy az mely dologról Nsgd ír, hogy Panajottal tractálnak valamit, affelől fogott írni az németnek. Nincsen oly dolog, valami előtte forog, hogy mindjárt ki ne nyilatkozzék; szántsándékkal akadályt keres mindenben, Váradi urammal valóban öszveezimboráltak volt, hogy Zöldfikár írjon Nsgdnak, hogy engemet itt ben ne tartson. Maga cselédi beszélnek, amaz az præbendát hogy jobban adhassa és minden dolgot maga szolgálái félelem s ítílet nélkül vihessen végben. Ez penig azt reménli s félti, hogy én helyette tolmács leszek, kit Isten nekem ne adjon. míg ittben tart Nsgd, azzal s mindegyébb szolgálattal tartozom s örömmel is híven cselekeszem. Mind kettőt az irigység és az gonosz szív viseli.

Zöldfikár agának megmondotta Száva, mint jártak az egriek az megvaszói rablás után, kiről írt Nsgd Balogh Máté uramnak, Romoz is megírta Váradi uramnak, nem ő dolga lévén, hány fejet, hány eleven törököt vittek Onadban, ő meg az agának megmondotta; ezt az aga Romoz szeretetiért tagadja, de megvallotta Balogh Máté uram előtt, hogy Száva mit és mi csoda circumstantiákkal beszélt meg neki. Nsgd titkolja, ők kijelentik az német agensnek. Klmes (uram) mi dolga van Szávának, ha mit hall, elhiheti-é valaki, hogy ki nem jelenti, jesuita lévén. Én, klmes uram, csak egy féreg vagyok, de azt

akarnám, hogy mind posták s mind *kapikihák igazak, hírek volnának, de egymás után két esztendőbeli kapikihákhoz is* szó férne; ha az igazságért az ember feje, az mint szokták mondani, be nem törnék, ha *valamelyikéről* hűségünkéből valamit *írunk, az kik* Nsgdnak *commendálták, pátronusok levén, ellenségünké lettek, lesznek is érettek,* Nsgd előtt az mi kicsiny böcsületünket *el akarják rontani amazok* kedvéjért; *és hogy ők commendálták, oltalmazták is.* De ezt abban hagyom.

Térek Száva uram vásárlására. Nsgd nekem parancsolván ugyan általa küldött levelében, hogy az vásárlásban segítséggel lennék, örömet szolgáltam volna, de semmit előttem nem vásárlott, akár vásárolna előttem s akár ne, csak úgy vásárolna, mint igaz szolgálóhoz illik, az dolog helyén volna, de klmes uram engemet is megcsalt, mert az mint nekem mondotta, hogy vásárlott s Nsgdnak megírom az ő szava szerint, azután az kiktől vásárlott, végére menvén, az dolgot különben találtam. Az sátor csinálóval ezer tallérban alkudott meg, de ily formán, hogy Nsgdtul az ezer tallért kivévén, magának kétszáz talléra maradjon, az sátor-csináló legyen 800 tallér-al contentus. Egy zöld, széles, köves, lóra való szerszámot azt mondotta, hogy százöt talléron vette, mivel Mikes uramék úgy vették, de bizonyos, hogy csak 90 talléron vette Száva uram. Annak felett az 24 szkófiumból vert mentére való gyöngyös gombokra előttem az sidókkal 14 tallért igérvén bokráért, mikor az árát megadta, nekem hírré nem tevén, 15 tallér héján adta meg, ha különben mondja Nsgd előtt, nem kell hinni Nsgdnak. Sulyok uramnak is micsoda bélést vett, hogy már nusst, az agátúl, csak mit sem ér. Nem tudom én, metszen (*sic!*) Nsgd afféle szolgálkkal, Isten országát megáldván igaz emberekkel is. Ha ember minden dolgát felcirkálatná, többet is találna efféle dolgot.

Nsgdnak azt is akarám értésére adnom, *Stefán vajda ő* nsga ittben levő Usar nevű kapikihája által, kit még tavasz félben én szemben juttattam volt vele, kíván *Raduli vajda fiától, hogy esküdjék meg, Stefán vajdának mindenekben igaz* leszen, az kapikihája is esküdjék meg *Raduli vajdának az ura* képében. Az a kapikiha az nyáron mind beteg levén, azonban az Nsgd követi is ittben levén, nem érkezhettem, hogy egy napom üres levén, újobban szemben juttassam; azért 3-mad napja vele hozzá menvén, ilyen választ tőn, örömet megcselekeszem, noha azon kívül is én az *fejedelemért igaz jóakarója* vagyok az vajdának, de míg az *fejedelem ő* nsga nem ír, hogy az ő Nsga *tetszéséből s engedelmeiből* vagyon, addig nem cselekeszem, ha megcselekeszem is, onnét levelem jövén, ilyen conditióval cselekeszem, valameddig tudniillik az

erdélyi méltóságos fejedelemtől hallgat, ő nsgával egyet ért, tőle el nem szakad, én is Stefan vajdának barátja leszek s mindekben szolgálók, csak rólam is ne legyenek feledékenységekben. Míg Nsgd nem ír, addig az dolog meg nem leszen. Nsgd, klmes uram, se az vajda ne mutassanak ahhoz idegenséget, mert derék ember, igaz s kész az Nsgdnak szolgálatjára.

Vagyon ily dolog is, klmes uram, Fethi Girai Rhodusban való tatár chán, kinek az fia itt vagyon hogsájával együtt Fazli pasa szarajában, hallván az Nsgd méltóságos hírét s igaz barátságát, az kinek barátja ahhoz való állhatatosságát, az mint az hogsája mondja, megparancsolta neki, hogy az chán nevével Nsgdnak böcsületes levelet írjon, kívánván az Nsgd barátságát; derék embernek mondják mindenek azt az Fethi Ghirait, az fiában megtetszik. *Vagyon, klmes uram, szándék, hogy azt küldjék chánságra, mindazáltal, az mint én az törököt ismerem, ez csak napraforgó fű, szerencse után jár, ha igaz, az mint Stephán vajda írta, maga is az chán, hogy az tatárság az kozákkal megbékéllettenek, ha volt volna is szándékokban, mazullá tegyék az chánt, még tartóz(kod)nak. Bár klmes uram Stephán vajda lóhalálában, míg Nsgdtúl consensust nem impetrál, mint nem régen is irám, holmi híreket nem írkalna, nem böcsületes dolog. Ma az nakibnál lévén, az vezérnek ez dolga felől mit írt, maga jelenté. Az nakib kérdvén, ha Nsgdtul van-e valami hír, örülnék valóban, ha az tatár kozák békessége való s állandó volna.*

Itt van ilyen szándék is, hogy Egre Beji Mehemet pasát Szeidi Ahmed pasa és Haszán aga ellen szerdárúrá tevén, Ásiában Halephez küldjék, mire mehetnek, elválík, százezer embereknél több lévén azoknak, úgy látom, ezektől nem sokat félnek. Balogh Máté uramnak is levele menvén Nsgdhoz, többet nem irok. Tartsa meg Isten Nsgdat kívánatos jó egészségben sok esztendőig. Datum Constantinopoli, die 17. Decembris, anno domini 1655.

Celsitudinis Vestrae

servus humilimus

Jacobus Harsányi m. pr.

P. S. Fazli pasa s Kinán csak díván ülő vezérek, még nincs semmi változás. *Az kapitány, ha az belsők akarnák, vezérségre verekednék, meghalljuk.*

Az követ úr 14. praesentis indult ki, két rendbeli levelem van, Nsgdnak szóló, ő klménél. Szuliman aga elkésék ittben, mivel az muharrernamét az fogja kivinni Constantinus vajdának s jövet Moldovában is leszen járása, nekünk azt

mondotta vala, hogy másnap az követ után megindúl. *Az törökben állhatatos szó igen ritka.*

Külczim: Celsissimo principi dno dno Georgio Rakóczi stb.

A dült betűkkel szedettek rejtelmesek.

v)

1655 decz. 22.

Harsányi jelentése a fejedelemnek.

Eleje hiányzik

Megjövén, klmes uram Karakás, ismét szokott mesterségéhez hozzá fogott, initt-amott azt hintegeti, *mihelt tél leszen, ottan reá támodnak Konstandin vajdára az magok felei, mert senki nem szereti, magok közötti vajdát emelnek, mind Nsgdnak, hogy ennyire pártját fogja s mind az moldovai vajdának jövendőben felő, kárára ne legyen.* Mint minap íram Nsgdnak, az *svéd dolgát*, minthogy elmém is csekély, én nem tudom mint van, *mint kell neki hinni.* Nsgd jobban tudja, az mint látom, nemcsak egy embernek, sem nemzetségnek, de ez egész világnak elméje változás alá van vettette, ha ma egy szint mutat, holnap mást tapasztal. Az *tatár ha Moldova felé talál menni, igen kell vigyázni,* noha azt mondja az *nakib, tudja ő,* arra nem megyen, annál inkább ott *telelni meg nem engedné az porta.* Klmes uram, alázatosan jelentem Nsgdnak és könyörgök, klmesen megbocsásson, *Váradi uram felől* hogy annyi panaszszal kell Nsgd füleit terhelnem, nem elég volt, hogy Balogh Máté uramat *felőlem álnokul* informálta, hanem mikor az váras kapuján kívül búcsúzott is az agátul és az fiaitól, azt mondotta, mind én vagyok az oka, hogy az aga öregbik fia ki nem mehetett, én bontottam el, sőt azt írtam Nsgdnak, hogy mind apjának s mind magának fizetését fogja el. Nsgd klmesen tudja érdemtelen voltomat erre az szenvedésre. Micsoda rút dolog *pogánnak keresztyént,* annál inkább szolgálta társát, ki terhét viselte, *álnokul elárulni.* Én, klmes uram, bizonyára szintén elkeseredtem, az emberek igen nagyra látók, *vakok, némák,* inexpertusok, az magok fogyatkozását az *én böcsületecském sértegetésével akarják* fedezni. Ez után sem remélhetek én semmi jót, mert ha azt ki tudják az emberek mondani, hogy *ők az kapikihák, én csak deák per contemptum s nincsen az Nsgd dolgaiban voxum s ítuletemmel s experientiámmal nem élhetek, én nem tudom, mint*

leszen az dolog. Én tudván az dolgot, szolgálnék életem elfogyatásával is, ha alkolmatlanná tétetem, oka ne legyek. Ezeket in suis causis régen általláttam, hogy így lesznek; Nsgd, klmes uram, az kegyelmes dispositio, enyém szenvedés, míg lehet. Tartsa meg Isten Ngdat kedves egészségben sok esztendőig. Datum Constantinopoli die 22. Decembris anno domini 1655.

Celsitudinis Vestrae

servus humilimus
Jacobus Harsányi m. pr.

A dült betűkkel szedettek rejtelmeseek.

w)

1655 decz. 30.

Harsányi és Balogh közös jelentése a fejedelemnek.

Celsissime princeps dne dne nobis clementissime! Az úr Isten Ngodat sat.

Kegyelmes urunk, 8. praesentis Görgényből írott Nsgod méltóságos levelét az Péter deák inclusájával alázatosan 27. eiusdem elvevén, kegyelmes parancsolatját alázatosan megértvén, kihez magunkat alkolmaztatván, az dologban így procedáltunk. Az mely Kojun Ogli Mehemed effendi felől és Ibrahim az vezér agája felől ír Ngod az Péter deák levelére nézve, *hogy ha derék emberek, adjunk az kettőnek háromszáz tallért, jóakaróivá* tevén Nsgodnak, kik, igaz dolog, hogy régen mesterkedtek *Lapul elszabadításában*, de mivel az dolog *nem áll ő rajtok, semmit sem adtunk nekik*, tudván, *hogy nem derék emberek levén, heában való helyre adnók* Nsgod pénzét, hanem tudván az esauz pasát derék embernek lenni és Nsgod régi jóakarójának, s kész szolgának és *Lapulnak ellenségének*, hozzá menvén az Nsgod nevével, *adtunk neki száz tallért*, mivel együtt az vezérrel szemben levén, *Lapul állapotjáról eleget beszéllettünk* magunk Zöldfikár nélkül, *eleitül* fogván való áruló tökéletlen hamis voltát *előbeszéllettük és szultán Ibrahim idejében is az muszkával praktikállván az porta ellen mint igyekezett*, megmutogattuk; az régi suplicatiót *ujjobban odaadtuk az vezérnek*, kit Nsgodnak régen kiküldtünk volt; *hogy soha szomszédságát s uralkodását egyik ország sem szenvedé el, eléggé megmondottuk*, kire az vezér feleleti ez lön: *Miért kérditek ti azt, ha van-e az én akaratomból, hogy némelyek igyekeznek Lapul szabadításában, Stefan vajda meg*

az erdélyi királynak atyjafia-é, rokona-é, hogy *nyire pártját fogja?* Mi azt feleltük, hogy nem az, de mind az *két Oláhország* hatalmas császár *országi levén, az erdélyi király is az országgal* együtt hívei igazsággal, közöttök az jó szomszéd-ság azt *kívánja, hogy minden alkolmatossággal egyik ország az másiknak szolgálatjában találkozzék;* az mi kegyelmes urunk, tudván igaz híveknek lenni hatalmas császárnak és jó szomszédoknak, azért törekedik mellettek. Mondá: igen jó. *Én nem mondom, hogy Stefán vajda* hatalmas császárnak árulója, *sem azt, hogy az mivel rendszerént tartozott, be nem szolgáltatta* volna, de az miolta *vajdává lett, csak az boldogság közepén ül,* hatalmas császárnak semmi szolgálattal *nem kedveskedett, az maga kapikiháji. ha mi kívánságok, miért* hogy az dologhoz nem látnak? Kire mi azt felelők: *talám annyi bátorságok nincsen. Az vezér erre azt mondá: hiszem ti nem féltek, az mi kapunk nyitva;* mi ismét mondók: csak Nsgod *parancsoljon, micsoda szolgálatot emleget, hogy az* hatalmas császárnak *tegyen, csak az mi kívánságunkat vigye végben* Lupulon, hogy lehessenek hatalmas császár *országi* securitásban, abban hiba nem leszen. Azután mondá: igen jó, *eredj, beszéljetek az vajda kapikihájival.* Mindezeknek, kegyelmes uram, csak az az értelme, hogy *adna az vajda, azután lenne az, hogy* vagy megölnék, *vagy elűznék* Rhodusban, hol az *tatár chánokat* tartják, vagy hogy Cyprusban. Ez dolog ebben marada, az mi eljövételünk után az moldovai kapikihák bizonyosan végére mentenek, hogy *török- s görögből álló kezesek* tizenheten mentenek volt *Lupulért az vezérhez, de az vezér azt felelte, két esztendejénél több, hatalmas császár fogságra vetette, az előtte levő vezérek s muftik s több nagy* rendek magokat abban nem avatták, ő is nem cselekeszi. nem acceptálta *kezességeket,* kegyelmes uram, valóban jókor esett volt odamenetelünk. Ezután is vigyázunk, reménségünk kegyelmes urunk, *az a lator meg nem szabadul.*

29. hozák Nsgod más rendbeli levelét, kit Görgényből 14. praesentis írt az *tatár hán kívánsága, fenyegetődése felől, az chán levele és az Szefer Kazi levele párjával, kiben* Nsgod azt is parancsolván, hogy Zurnazan Musztafa kapidán pasát, ki tömösvári pasa, itt kétszer defterdár, és nem régen egri pasa volt, az régi barátság szerint ismét Nsgod *jóakarójává tennők és az chán akaratját, fenyegetését* Nsgod jóakaróinak megjelentvén s mind az Nsgod resolútióját, *mennénk végére, ha* hatalmas császár akaratjából *vagyon-é, és hol jár az elméjek.* Minthogy kegyelmes urunk az idő rövid volt és Nsgodat tudósítani akartuk, többhez még nem mentünk az *nakib-nál,* annak az Nsgod méltóságos parancsolatja szerint az

dolgot jó móddal proponálván, azt mondá: *nem szükség másuvá, sem egyhez, sem máshoz mennetek, én ma az muffti-hoz elmegyek, vele is beszéllek, oda hivatom az tatár chán kapikiháját, az muffti és az én nevemmel postán megíratom az chánnak, nem úgy, mint ha töletek, avagy arról az részről értettük volna. ha az szándék az, hogy hatalmas császár akár-melyik országára is menjen, letegyen afféle igyekezetet, mert hatalmas császár arra soha, valameddig ezek megtartják hű-ségeket, sem az chánnak, sem senkinek meg nem engedi, sőt a ki az ellen cselekedni találtatik, az mit keres, megtalálja, in-nét is haragot s büntetést remélhet. Assecurál, kegyelmes urunk, azt meg sem kell gondolni, hogy meg merné csele-kedni. Mindazáltal kegyelmes uram, az vigyázás igen szükség, mivel az pogánnak nem kell hinni teljességesen, hogy vigyá-zatlanságban ember ne találtassék. Azt fogadá, hatalmas csá-szárnak is hírével adja. Vigyázunk kegyelmes uram mások elméjére is, Nsgodat éjjel-nappal, csak legyen ki által, tudósi-tani el nem mulatjuk. Továbbá kegyelmes urunk az kapidán Zurnazán Musztaffa pasához elmenvén s Nsgod nevével kö-szöntvén és Nsgod parancsolatja szerint két-száz tallért adván neki aranyul (minthogy, kegyelmes uram, az ittvaló pénz hánt, hejányos, rezes tallérból áll, szégyennek tartván olyan ember-nek, kit Nsgodnak igaz jóakarójává akarunk csinálni, olyan hánt tallért [kimaradt: adni]), igen kedvesen vette, nem csak barátjává lett Nsgodnak hanem barátjává és egyszersmind apjává, Nsgod azért annak tartsa, sőt azt mondá, hogy Nsgodnak öt-hat napok alatt levelet ír, és nem sok idő mul-ván emberi bejövén, egy jó lovat küld, csak hogy Nsgodat arra kéri, mint kedves barátját és ezután fiát, az régbeliekkel jól alkodjék, mert minap is voltak ellenséges szók, de ő azt elnyomta, az ő orczája se piruljon meg Nsgod miatt, ő nsga nem színnel s nem festett orcával, hanem szívvel s igazsággal leszén Nsgodnak barátja s apja. Az chán dolgáról semmit nem emlékeztünk neki, ne láttassék, hogy szüksége nagyon Nsgod-nak az jóakaró szerzésre, ha kívántatik, könnyű, de ha az szívek úgy jár, mint az nyelvek, el nem kell hinni, hogy ezek-nek hírek vagy akaratok volna abban az dologban. Minden dolgokban ígéré magát az Nsgod szolgálatjára, és ugyan meg-parancsolá, hogy ezután is csak magunk menjünk hozzá, és megjelentvén neki, kész leszén, derék emberes kegyelmes uram, az szava foganatos, sokaknak elméjek ott jár, fővezér leszén, de még az nem bizonyos. Lupul felől is emlékeztvén, mint igyekeznének némelyek, és ha ő nsga előtt találna lenni emlékezet, legyen ellene, azt mondá, hogy jut eszünkben, hogy többé az megszabaduljon, csak legyenek hírek az rajdák, affe-*

lől bátran elnyughatnak; mert nem oly conditíóval vetették azt *fogságra, hogy valaha kiszabadulna. Raduli vajda fiát, az Nsgod igaz jóakaróját, szolgáját, mert valóban annak írhatjuk, elküldtük volt Kojunogli Mehemed effendihez, mintegy magától, látná, mit vehetne ki Lupul dolgában, s kik volnának fautori, bizonyosan mondja, hogy eleitől fogva egyik Zöldfikár volt. Kojunogli nem tagadta, azt mondotta ő az vezérnek (nem az aga), hanem maga az a Kojunogli és az defterdárnak adja el mind az moldovai s mind az havasali vajdaságot, az két vajdaságért adván hatszáz erszény pénzt, jó szükségeket tehetik vele; kit az nakibnak megjelentvén, azt mondá Kojunogli felől: olyan bolond rossz emberen nem áll az, sem az vezéreken, mert az fővezér dolga is olyan, mint az megszáradtott karó, ha az földben verik is, de gyökeret nem verhet.*

Az csauz pasának életéig adták az csauz pasaságot, az Nsgodnak jó akarója, úgy látja ember hogy vár is, Nsgod néha-néhalátogassa, bizony meg is érdemli; az részről * se feledkeznék Nsgod s több jó akaróiról is, ki tudja, mire kívántatik, és mikor; jobb az boldog időben jóakarókat szerzeni. hogynem másszor, hogy ne mondhassák szükség volt reánk. De mindezek az Nsgod böles ítéletiben állanak. Tartsa meg Isten Nsgodat kedves egészségben sok esztendőig. Datum raptissime Constantinopoli die 31. Decembris sub auroram, anno domini 1655.

Celsitudinis Vestrae

Mateus Balogh mp.

servitores humillimi
Jacobus Harsányi m. pr.

A dült betűkkel szedettek rejtelmeselek.

* T. i. reiz efendi.

TARTALOM.

Lap

1648. I. A kozák lázadás kezdetei. IV. Ulászló halála. (3. l.) Chmielnicki Bogdán Erdélylvel szövetkezni akar. Felszólítása Rákóczyhoz. Rákóczy halála. Követségei. (4. l.) János Kázmér királylva választása. (5. l.)

[illegible]

1649. I. Chinielniecki előnyomulása Lemberg ellen. Alkudozása János Kázmérral. II. Rákóczy György magatartása e választással szemben, igyekezete a koronázást meg-hiusítani. A koronázási országgyűlés. (23. l.) A lengyelek merev magatartása a kozákokkal szemben, ezek tárgyalása Rákóczyval, Rácz és Mósa követsége. Gullányi követsége Lu-pulhoz, Lengyel követségek a csárhoz s Erdélybe. (24. l.) Dániel J. Lengyelországban, Wielopolszki Erdélyben, Göcs Pál a kozákoknál: ajánlatok Zsigmond herczegnek. (25. l.) A vinezi tanácskozmányok. A hetmán erőfeszítései, tatár segély. (26. l.) A zborowi döntő ütközet s béke. A november 22-iki lengyel országgyűlés. Tetera Pál erdélyi követsége. (27. l.) György és Zsigmond herczeg aspiratiói a lengyel trónra. Lubieniecki jelentései. Klobusiczky követsége. (28. l.)

II. A porta követelése az adó felemelésére. Wesselényi Ferencz ellenséges magatartása. A westphaleni béke. (29. l.)

Levelek és Akták

1650. Klobusiczky varsói követsége. Márvásy követsége a hetmánhoz. Zboró a makoviczai uradalom székhelye mint a lengyel-oláh-kozák tárgyalások központja, tisztikara mint diplomaciai testület. (78. l.) A moldvai viszonyok, Lupul vajda leányának eljegyeztetése Zsigmond herczeggel. (79. l.) Lupul szószegése. A zborowi béke következményei. Chmielnicki új seregbeosztása. Tatár és orosz követségek Varsóban. (80. l.) Gúnyirat a czár ellen. Rákóczynak magatartása a lengyel-kozák viszályban. (81. l.) Lupul leányának

eljegyzése Chmielniczki fiával, ki kirablotta Moldvát. (82. l.) Chmielniczki fegyverkezése, támadó fellépése. Moldvát újabban kirabolja, tatár hadak beütése Moldvába. (83. l.) Lupul lengyel indigenává lesz. Rákóczy követsége a lengyelekhez, tatárokhoz, a moldvai vajdához s a kozák hetmánhoz. (84. l.) A varsói viszonyok. Radzivil titkos összeköttetése Rákóczyval. (85. l.)

II. A portai viszonyok. Sulyok István követsége a portára. Jósika István kapitiliasága. Ebeni és Boros követségei. (86. l.)

77—86

Levelek és Akták

87—158

1651. I. Kozák-lengyel háború. A lengyel király törekvése, hogy Rákóczyt megnyerje. (159. l.) A hetmán erőfeszítése, hogy segínyt nyerhessen. Göcs Pál tárgyalásai a hetmánnal. A lengyelek gyanakodása. (160. l.) Rákóczy György töprengései, kozák követek Erdélyben. (161. l.) A hetmán felajánlja Rákóczynak a kozák királyságot. Boros a portán. (162. l.) Göcs Pál küldetése Kozákországba. A beresteshközi csata. (163. l.) Radzivil diadalai, bevonulása Kiewbe. A lengyelek diadalai, a bjela-zerkowi béke, különböző követségek Rákóczy udvarában. (164. l.) A lengyelek Rákóczy csatlakozását kívánják a kozákok ellen. Lupul megbízhatatlan magatartása. (165. l.)

II. Rákóczy György első összeköttetései a svédekkel. Skytte Benedek erdélyi küldetése. Találkozása Zsigmond herczeggel, György fejedelemmel. (166. l.)

III. Portai tárgyalások. Földváry Ferencz kapitiliasága. Boros főkövetsége. (167. l.)

159—167

Levelek és Akták

168—226

1652. I. Rákóczy és a kozákok közti viszony lazábbá lesz. János Kázmér a jezsuitákat pártfogásába veszi. (227. l.) Chmielniczki fia és Lupul leánya házassága. A lengyelek megveretése Batownál. (228. l.) Lupul készülete Máté ellen. A menyegző Timusz és Lupul leánya közt. Rákóczy követsége. (229. l.) Chmielniczki az oroszokkal akar szövetségre lépni. Alexei Michailovits tagadó válasza. Lengyel előkészületek a háborúra. (230. l.)

II. A portai viszonyok. Boldvai kapitiliasága. Boros főkövetsége. Skytte Konstantinápolyban. Sebessy kapitiliasága. Serédy főkövetsége. (230. l.)

227—230

Levelek és Akták

232—245

1653. I. Lupul törekvése Rákóczy megbuktatására. A portának tesz ajánlatokat, hogy Mihály birodalmát helyreállítsa. (246. l.) Rákóczy követsége Czeherinbe. Terve, hogy

a két oláh vajdasággal szorosabb összeköttetésbe lépjen. (247. l.) Az országgyűléssel megszavaztatja a moldvai háborút. Követsége Radzivilhez, a lengyel királyhoz. Wesselényi Ferencz és Lupul összeköttetése. (248. l.) Bojárók lázadása. Rákóczy hadat küld Moldvába. Stefán Girgicze az előzőtt Lupul helyett vajdává választatik. Rákóczy táborbaszállása. (249. l.) Diadal Teleschin folyó mellett. A tatárok beavatkozása. A hetmán követsége Rákóczyhoz. Morstyn követsége. Szaploneczay követsége. (250. l.) A gliiliáni lengyel tábor. Lupul további táborozása. Georgius Stephanus visszafoglalja székét, Lupul testvére elfogatik s Erdélybe küldetik. (251. l.) Lupul utolsó vergődései. Szucsava ostroma. Konrandszki és Dönhoff lengyel csapatokkal jönnek. Kemény hadakat vezet Moldvába. (252. l.) Timusz halála. Szucsava feladása. Tatár segélyhadak s a lengyelek békéje a tatárokkal. (253. l.) Bethlen János és Mikes Mihály követsége. (254. l.)

II. A portai viszonyok. Rarcsay főkövet. Torday Ferencz kapitiliasága. (254. l.)	246—254
Levelek és Akták	255—284

1654. Tatárok és lengyelek alkudozásai. Chmielniczky az orosz czárral alkudozik. Aláadja magát. (285. l.) Leteszi a hűségeskütt. A czár háborúra készül Lengyelország ellen. Rákóczy törekvése, hogy a békét helyreállítsa. (285. l.) Kozák követség Rákóczynál. Gilányi Gergely lengyelországi követsége, utasítása. Varsói viszonyok. (286. l.) Rákóczy szívélyes viszonya Radzivillel helyre áll. Radzivil emlékirata. A czár táborba szállása, sergét május 15-dikén megindítja. (287. l.) Trubeczki fővezér. Lengyelország előkészületei. Brehanowszki portai követsége. Máté vajda halála. Sorban Konstantin vajdává emeltetése. Chmielniczki óvatos magatartása. (288. l.) A tatár khán halála. Klobusiczki és Mikes küldetése Lengyelországba. Az indigenatus Rákóczy fiának s három erdélyi főurnak megadatik. (289. l.) Szmolenszk ostroma. Chmielniczki semleges magatartása. Követeket küld Erdélybe. (290. l.) Az új krimi khán. (291. l.)

II. A portai viszonyok. Thorday kapitiliasága. Várady kineveztetése helyére. (292. l.)

III. Krisztina lemondása Károly Gusztán javára. Alkudozások a lengyelekkel. (293. l.)	285—293
Levelek és Akták	294—358

1655. I. Oroszország viszonyai az év elején kedvezőtlenek. Svéd követ a czárnál. Lengyel király szövetsége a tatárral, hadaik egyesülése. A drysipoli csata. Lengyelország zilált viszonyai. (359. l.) Törekvései, hogy szövetséges tár-

sakat találjon. Alkudozásai Rákóczyval. Schaum Konstantin küldetése a protestans fejedelmekhez. A tatárok közvetítésére elhatározza, hogy segítyt ad a lengyeleknek. (360. l.) Székely és Rácz követsége a khánhoz, Luczé Chmielnieczkihez. (361. l.)

II. A személyiség lázadása Oláhországban. A márczius 12-iki vérengzés. Dikul szpotár menekülése. (361. l.) Konstantin vajda találkozása a szilisztriai pasával, együttesen sürgetik Rákóczy intervencióját, ki elrendeli a hadfelkelést s ápril 28-ára Fejérvárra országgyűlést hív össze. Rákóczy feszült viszonya Konstantinnal, de ennek daczára elhatározza a beavatkozást. (362. l.) A menekült bojárok sürgetik Rákóczy beavatkozását, azokat a bojárokat pedig, a kik a beavatkozást ellenezték, a vajda mint követeket küldi Erdélybe, hol ezek elfogatnak, s leteszik az esküt. (363. l.) A lázadó bojárok a kozák hetmantól kérnek segítyt. Rákóczy s a moldvai vajda ez alatt megállapítják a közös beavatkozás tervét s a vajda megindul Mikessel. Ez alatt Rákóczy is elindítja hadait, de a bojárok elfogatása elkészeríti a honmaradtakat s ezek Hericzát választják vajdává. Rákóczy beérkezése Oláhországba s alkudozása Hericzával. (364. l.) Hericza megveretése, menekülése. Rákóczy egyesül Konstantinnal, hazatérése, hova Hericzát behozzák. Boros mint helytartó Oláhországban marad. Az ország pacificálása. Boros halála. (365. l.)

III. Schaum küldetése. Fogadtatása X. Károly svéd király s Cromwell angol protector által. (366. l.) Kihallgatás Cromwellnél. Schaum hazatérése. (367. l.)

IV. Lengyelország csalódott a tatár szövetségben. Feszült viszonya a svéd királylyal, ki hadat izen neki. Károly készülődése. (368. l.) Tárgyalásai az érdekelt államokkal, de terveit mély titokban tartja. János Kázmér Varsóba május 15-ére országgyűlést hirdet. (369. l.) X. Károly Lengyelországba üt. Welling küldetése Rákóczyhoz. Abbas Dániel kozák követ. Svéd követ a kozákokhoz. Károly elfoglalja Nagy-Lengyelországot, az oroszok és kozákok Lemberg felé nyomulnak. A lengyel király és Potocki Erdély segítyét sürgetik. (370. l.) Welling Rákóczy udvarában. Kozakowski mint Potocki követe s Szumowszki a János Kázmér követe haza érkeznek. Károly diadalai. (371. l.) Potocki grodeki veresége. Lemberg ostroma. Potocki ismételve segítyért fordul Rákóczyhoz, ki Sebesi Ferenczet magához hivatja. (372. l.) Sebesi Kozakowszkival Potockihoz mennek, kiegészítés a segélyadásra nézve. Lengyelország haszontalan erő-

feszítései a három ellenséggel szemben függetlensége visszavívására. Kis-Oroszország meghódolása. Sebesi lazaérkezése, és újabb küldetése Lengyelországba s a svéd királyhoz Jakabfalvyval együtt. (373. l.) Rákóczy a közvetítő szerepre vágyott. A dán király és III. Ferdinánd császár tárgyalásai az orosz czárral. Chmielnieczki magatartása. Lemberget megsarcolja. A tatárok rablóbeütései. Lengyelország maga kezd megmentéséről gondoskodni. Lubienieczki küldetése Erdélybe. A Kis-Lengyelországban levő főurak Rákóczynak felajánlják a lengyel koronát, s ez Mikest küldi Varsóba hozzájuk, hová a lengyel főurakat meghívták bizalmas tanácskozássra. (374. l.) Mikes tárgyalásai Lublinban a lengyel főurakkal, Rákóczy fiának, Ferencznek, a lengyel király által örökbe fogadása felett s ezzel szemben követelései. Sebesi utazása a svéd királyhoz. A brandenburgi fejedelem szövetekezése Lengyel-Poroszországgal. X. Károly beveszi Thornt. Sebesi találkozása Reinerrel. (375. l.) Jakabfalvi csatlakozása. Deczember 6-iki kihallgatás Károly által. Sebesi előadása. A pontozatok írásban beadatnak. Hirtelen elindulás Thornból. Károly megérkezése Königsbergbe. A svédek előnyomulása Poroszországban. (376. l.) A königsbergi kiegészés a svéd király s brandenburgi fejedelem közt. Károly folytatja a tárgyalást az erdélyi követekkel. A választ Schifferleinban adja ki. Szóbeli izenete. (377. l.)

V. Portai tárgyalások. A moldvai vajda levelei. A kozák hetinán kétszínű magatartása. Várady István kapitihásága, kit ősszel Balogh Máté vált fel. Harsányi viszálya Váradyval. Harsányi jellemzése, levelei. (378. l.) Lupul intrikái a portán. A porta magatartása Rákóczy lengyel királysági aspirációival szemben. A portai jelentések ... 359—379

Levelek és Akták... 380—

HELY-, NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.*

A

Ab Hortis, orvosságokat ajánl R. Zsigmondnak 1648. 15.

Abrugy Péterrel csausz megy 1655. 551, 552.

Adó: Erdélyi a portára, utban 1648. 17, 19., a magyarországi vármegyékért járó 5000 arany 21. 1649. 40. 1650. 140—141., beküldi Rákóczy a 10,000 aranyat 156., nyugtát nem adtak róla 157., 1651. 202., 1655. 558., országos adó még több helyről nem fizettetett be 1650. 187.

— Havasalföldit a portára bevittek 1648. 16., Konstantin a vajdaságért s adóba 1000 erszény tallért adott 1654. 351., az adóba 160 erszény elment, még 80 megy s marad fenn 60 erszény 1655. 415., 30 erszény lián bement 429., még nem jött be 549, 550. — rajtok lévén az adó, sokallják Rákóczy hadai fizetését 1655. 417.

— Magyarországi adóról a portán semmi szó sincs 1648. 21., csendességben vagyon 1651. 150.

— Moldvára Lupul terhes adót

vetett 1650. 192., a török portára bevitték 1648. 16., Chmielewnicki Jassiban hatalmába ejti 1650. 109. — Stephán beküldte a portára 1653. 282. — 1655. 431., még nem ment be 549—550. — a kurtányokon az adót is felhajtani, hadba is küldeni nem lehet 1655. 399. — Rákóczynek a vajda minden évben 5000 frtot ó dutkában s egy fényes török lovat és egy heréltet ad 1651. 179., Stephan okvetlen elküldi a 66,000-et, marad még 30 száz 1655. 513, 534, 536, 537. — Moldva annyira megfogyott, hogy nincs több 8000 parasztnál, egy névtől öt frt, csak 2000 aranyat tesz ki 1655. 523.

— Oláhországi adók beérkeztek a portára 1650. 156.

— Ragusa beküldi a török császárnak 1650. 155.

Adóst még adósságért fel nem akasztottak 524.

Adriani Bapt. János, a lengyel király követe Ferdinándhoz 1651. 135.

Ajándék: Báthory Zsófia aranyport küld a lengyel királynénak 1651. 191.

* Az index kizárólag az Okmánytárból a bevezetések kizárásával készült. Ennek használatánál megjegyzendő, hogy az egyes személyeknél előforduló más személyeknek nevei szintén megnevezendők, a kölcsönös tárgyalások teljes képe végett. A tárgyak, mik előfordulnak, s melyekre a fontosabb személyeknél már utalás sem történik, a következők: adó, ajándék, betegség, borvásár, büntetés, erkölcstelenség, gyógyszerész, hadürcz, -szerszám, hajó, hódolt falvak, idegen szavak, irótoll, katonaság, -lábadása, -szoldja, kereskedelem lásd vásárlás, könyvkötészet, könyvtár, követek, láfajok, -ára, -vásárlása, -szerszámok, méreg, oláh könyvek, on, orvosi rendelvény, papok, parasztlázadás, pénz, éték, árú, fizetés, küldetés, fizetési módja, nemek stb., protestáns, rablás, régi kifejezések, példabeszédek, szecvak, török s tatár férfiak, hivatalok s méltóságok betűrendben, vásárlás.

Ajándék, Chmielnicki a tatár kánnak egy lovat 1655. 528.
 — Konstantin vajdának 10 erszény pénzben engedte el Szulimán, holott az előbbieket 30-at kaptak 1655. 558.
 — Lengyel király fizessen a tatár kánnak 200,000 tallért, mi kozeskinak, vagyis ajándéknak hivatik 53. — Murad fővezérnek két puskácskát 1655. 545.
 — Lubonirski György lengyel marschal Mikes Mihálynak egy mosdó korsót s medenczét 1655. 516.
 — Lupul sok adományyal megnyerte a vezért, hire 1652. 244. — embere a vezérnek egy ezüst mosdó medenczét, korsót, egy füstölőt ad 1655. 546.
 — Rákóczy Chmielnickinek, ez megkapta 1650. 119. — Ferdinándnak lovakat s a resolutio többet ér a lovak áránál 1650. 186. — a puttnai klostornak egy harangot 1655. 521. — Pegovskinak küldöttet nem adta meg a posta 1650. 104. — a portára 21. 1651. 202., nagy dolgokat vihet végbe 216., 1655. 544., a császár tárházába idején küldje 558., másfél száz aranyat küld elosztani 564. — a török császár a két szekeret lovat igen várja 1655. 546., veje nem kapott 139. — csasz pasának 100 tallért küldött 1655. 554, 569., az egri pasának szép katonajándékot 1650. 148., egy pasának másfél száz aranyat 1655. 555., vezérnek 500 arany helyett egy órácskát akar adni 1649. 75., a vén rosz vezér nem fogadja el 1649. 75., sebes iramú paripát akar adni 1650. 146., kapott 150., a szokott ajándékon kívül mást ne küldjön 1655. 548., az új fővezér Murát nem kapván, zúgolódik 551, 558. — Haszán agának kedveskedjék 1654. 348. Huszain budai főtölmácsnak 30 ezüst tallért 1654. 357. — Kezlar aga szintén kap 150. — Kojun Oglis a vezér agája, Ibrahim nem kapnak, mert nem érdemlik 1655. 569.

— Sciaus pasa kedvesen vette 1651. 221. — a hét vezérek szokott ajándékát nem küldé 1650. 157., Zurnazan Musztafa 200 tallért kap 1655. 571.
 Ajándék. Stephan a tatár kánnak 9—10,000 tallért ad s egyéb nusztbéllést 1655. 533., az 30,000-et követel s nusztbélléseket 535., de ennek nincs pénze u. o. 536.
 — Török császár Ferdinándnak 20 lovat küld, kettei szerszamos, 18-a szörpokróczos 1650. 152. — Rákóczynak császári ajándékot akar adni a havaselvi dologért 1655. 549. — tavalyi csasz pasa Rákóczynak egy lovat küldött, ő se feledkezzék meg 1655. 558. — Sciaus pasa egy jó szerecsen lovat, szép almás kéket, most festik 1651. 221. — temesvári új pasa szokás szerint lovat szerszamostól küldend 1655. 558. — vezér küld egy lovat, most festik 1650. 151, 152. — Zurnazan Musztafa egy jó lovat 1655. 571.
 — Török vezér a tatár kánnak kaftánt, kardot küldött 1652. 241.
 Aleppo(Haleph)hoz megy Szeidi pasa, az ellenségnek ott 100,000 embere van 1655. 567.
 Alexej Mihalkovics lásd muszka, czár.
 Alexeinovics, a muszka czár fia 1654. 338.
 Alikoi, oláh praefectus 1654. 345.
 Amsterdam 389.
 Anatolia 553.
 Andaházáról lovat és barnot hajtott el a török 1655. 548.
 Andonaki a portán, talán tolmács 1654. 356.
 Angol államtitkár lásd Thurloe. János.
 — hírek 62, 102, 113, 116, 128, 170, 171, 194, 195, 351, 385.
 — követek lásd követek.
 — protector lásd Cromwell.
 Anhalti hg., a svéd király testvére, vele 1655. 487.
 Anton, Chmielnicki követe a lengyel királyhoz, elzáratta a király 1653. 269.
 Askaninus meghívásáról 1651. 187.

Austriai háznak közös ügye a hispaniai állapot 53. — ne bizzék hozzá a Rákóczy-ház 88., a lengyel királylal egyes lévén, rögtön segiténé, 1651. 173., lásd még Ferdinánd.

Azák város 17, 18, 255, 312, 553.

Azsia 547. — harcza ott a töröknek 1655. 525, 538, 548, 567.

B

Babilonia 54, 147, 220, 224.

Baka, lengyel úr 338.

Bakesi Szaraj 242.

Bakó, Székely Mózes szolgája a portán 21.

Bako, helység 338, 401, 529., oda gyűl az egyesült moldvai had 1655. 409, 411.

Bakos Gábor 47., köszöntse Welling 1655. 450. — Rákóczy magyarországi birtokain gubernator 458.

Balaban, lengyel főúr muszka fog-ságban, kiszabadul 1655. 499.

Balázsfalva 16, 294.

Balogh Máté kapikiha 1655. 562, 564, 567.

Balták, helység 426.

Bánd 310.

Bánfi szívesen ad lovat a fejedelemnek 77.

Bánffy György 309.

Bánffy Zsigmond, a kopasz, igen nyelvez 1654. 309.

Banya, moldvai helység 532.

Bár mellett a kozák tábor 1655. 443.

Barcasai Akos, Rákóczy György követe a budai vezérhez 54. — tudakozzék a muszka ut felől 187.

— portai főkövet 1652. 236, 294., kiment vele a határigazításra Menihed aga, s majd az megy ki újra 1654. 347, 350. — Zülfikárnak igen bokros lovat adott 348, 352.

— szállítson a Silba a hegyekre vagy 1000 embert 1655. 417.

Barkóczy irt Székely Mózes dolgában a portára 34.

Bártfa 180, 181.

Basa Tamás 7, 410., Mikes után 200 kopjást s 100 lovas gyalog-

got küld 1655. 405. — a csapatokkal székes helyre szálljon u. o. 406. — a rukaji uton sietve jöjjön a hadakkal Havas-
elvébe 427, 430.

Basilus vajda lásd Lupul.

Bassaraba Máté, lásd Máté vajda.

Báthory István 6, 140.

Báthori Zsigmond hű alattvalója volt a portának, elfogott egy moldvai vajdát 151.

Báthori Zsófia 191. — Toronyában apáczá rokona 1655. 486.,
kivel szemben Sebesi 487.

Özv. Báthoriné elfoglalt javait visszaadtni kéri R. 1654. 299.

Batthyány igen jól van Rákóczyval 1654. 352.

Bay Sándornál hagyott több zsák pakkot a svéd követ, Skytte 1651. 194.

Bebiecki János ajánlja Mikesnek birtokát, hogy Rákóczy vegye meg 1654. 335.

Bécs 154, 205. — Skytte onnan jön Erdélybe 1651. 195, 196, 200, 211, 212, 222, 234.

Belsi várnagy lásd Firlej András.

Belzi palatinatus a svédhez csatlakozott 1655. 474.

Bereczk, helység 407.

Beresteck alól a kozákok sértetlenül megmenekültek 1651. 188.

Berlin 388., ott volt Welling 1655. 455.

Bernavskit Lupul átszolgáltatta a portának 255.

Bérszegen levő marháit Rákóczy török határban legeltetheti 1655. 357.

Besseniában vannak a havaselvei lázadók családai 1655. 417.

Besnyinceki Albert, lengyel követ a portára 1655. 544.

Besztercze 56, 529.

Betegség: arena 193., comitalis morbus 105, 109., forró hideg 187., mirigyhalál (pestis) dűl Konstantinápolyban 17., különösen keresztények hullanak 20. 1655. 538., Budán 556., a lengyel hadseregben 1651. 188., a muszka hadseregben 345., podagra 389.

Bethlen Ferencz I. R. György kö-

- vete Lengyelországban, tudósítani kell haláláról 8, 11, 36.
- Bethlen Gábor idejében becsapott a lengyel Magyarországba 120., korabeli athnamé a határok felől 142., korában behódolt falukra Rákóczy ír, hogy neki hódoljanak, törökök panasza 1654. 357., a svédek nagy barátságban voltak vele 449.
- Bethlen János R. követe a lengyel királyhoz 1653. 279—283., dolga ismeretes I. György idejéből, nem való hoptesternek 1654. 309.
- Bethlen Mihály 309.
- Bevestre megy az egyesült moldvai had 1655. 409.
- Biala Cerkiewben vannak a muszka csapatok elhelyezve 1655. 381.
- Biec 12, 63, 64, 105. — a parasztság elfoglalja s a svédet felkoncsozja 1655, 507., kapitánya lásd : Vielopolski.
- Björneklou svéd residens Bécsben 1651. 198, 199, 202. — ír Rákóczynak 1652. 235., kir. secretarius 1655. 454.
- Bisterfeld 22, 41, 235. — közvetíti Skytte levelezését 1651. 194, 195., német pfalzi grófságbeli, hűbérlevelet kapott Torstentontól egy nyugdíjra, a svéd királyné ruházza ezt fiára 1651. 210—213. — Drábicz ellensége, meghalt 393, 458.
- Blazowát R. meg akarja venni 1655. 382.
- Bodeck Ernő Dietrich Rákóczy udvarába jön 47.
- Bogazra jöttek a velenczések 1650. 151., 1655. 545., megverte a török, nem valószínű híre 1654. 349., — egy néhány bég hajói vannak ott 1655. 547.
- Boldvai Márton kapitánya 1652. 237—245., nagy beteg volt 241.
- Bolgárok 397., bejárta egy kozák pap, a kozák s muszka hűségére esketni 1655. 435.
- Bonyha 309.
- Bornemisza Ferencz 39. — fia 134.
- Boroszlóban Welling 1655. 457.
- Boros János 405, 429, 431, 436., lovakért Moldvába megy 90., Konstantinápolyban is kereset egy pejt 144, 147., főkövet a portára 1650. 156, 157., s beszélgetése a vezérrel s Bektás agával a kozák dologról 1651. 215, 216. — 1652. 217, 244. — Havasalföldén fővezér s tudósításai Rákóczyhoz 1655. 416, 418, 422, 427., jelen volt a fizetett rendek eskütvésénél Tergovistván 415. — visszaküld 400 székely gyalogot 417., esketi nagyban a bojárokat 418. — ha akasztatja is a katonát, szökik az éhség miatt 419. — latorságért három katonát felkötöttet 425. — a brassai főbírótól 6—700 puskás szásztt kér 430. — a kozák követről 1655. 436., el is fogatja titkon ha kell 436., nem akarja Rákóczy hűségére esketni, mert a kozák haragszik Rákóczyra 440., tudósítja a kapitánit, hogy ez Konstantinápolyba megy talán 557., a rosnyai bíró kezébe 35 tábla őnt küldött 436., haza szeretne már menni 441.
- Borsi 476.
- Borsos Tamás idejében István deákkal rosszúl bántak 543.
- Borvásárlás Erdélyben 96, 97., illatos bort vesznek Lengyelországba 346, 347., nem fogja a lengyel a bort Erdélyből megvenni, csak sört ihatnék, békét hagy a bornak, mert elszegényedett 1655. 489. — Bor-adósság miatt Wittembergnek irni kell 490. — Jakabfalvi 200 akó bort vámmentesen vihet Varsóba, a svéd király adománylevele 1655. 492—493.
- Borysthenes (Dnieper) 104, 112, 273, 345.
- Boszniában járt egy kozák pap, a kozák s muszka hűségére esketni 435.
- Both, császári kapitány Livonián átnegy csapataival 1655. 461.
- Botessen, oláh falu 524.
- Bott István esketni megy Havas-
elvét 1655. 424, 440.
- Bozor kapitánya bejött a vajdához s Boroshoz békülni 1655. 425.
- Brabantia 102.

- Braclavia 382, 383., palatinusa 1650. lásd Lanckoroneki, 1654. lásd Potocki Péter.
- Bradshauw, angol residens Hamburgban 1655. 386. — tudósítása a svéd hadseregről 476.
- Brailai kapitány bejött a vajdához s Boroshoz békélni 1655. 425.
- Brandenburgiában szednek ugyan katonát, de rosszúl montirozák 1655. 455., nyomja az adó a népet 456.
- követei lásd követek.
- Brandenburgus 54., a lengyel király választásra haddal akar jönni 11., a lengyel királylyal Litvániába ment 110., nem enged neki hadat szedni Poroszországban 1651. 175., szövetséget köt vele a svéd ellen 204. — Rákóczy már egyezsége lépett a lengyel koronát illetőleg 1651. 208., semmi összeköttetés sincs közöttök 1655. 455. — a svéd-del Pomeraniában a határt illetőleg megegyezésre jutott 1651. 194., hadserege kiméli őt 1655. 391. — tárgyal vele a szabad átmenetelről Prussián át Nagy-Lengyelországba 1655. 444. — elment a svéd király elől s hadait is visszaparancsolta 1655. 487. — megverte a svéd előcsapat a seregét 488. — el akart szakadni a lengyeltől 489. — Poroszországba ment azt elfoglalni, megütközvén a svéd-del, megverte, hire 498. — a svéd ellene megy 506. — ő kerítette be a svédet 509., baja ne legyen, ezen dologba fogván, s eléggé el nem lévén készülve, hanemha holland, dán, porosz vele tart 518.
- Branicki Miklós, krakkai alkamarrás, Rákóczyt királynak akarja 1655. 513.
- Branicki Péter, Chenczini kapitány, Rákóczyt királynak akarja 1655. 513.
- Braslavig jött a kozák 1655. 423.
- Brassó 101, 187, 407, 417. — 400 frt restál még ott 1651. 187. — -ból hozzanak kenyeret pénzre 1655. 417, 419., jőjön vagy 6—700 puskás szász 430.
- Breslavski (Vosdoviez), lengyel főúr, a tatár kapja Chmielnickitől 1655. 530.
- Breganowski Miklós, a lengyel király portai követe 1654. 307, 318.
- Brest, Lithvániában 259., palatinusának levele említve Rákóczyhoz 72.
- Brezany 15.
- Brodi 15.
- Brussa 19.
- Buda 38, 39, 154, 358. — a könyvtárból a török adna a svéd királynénak könyveket 1651. 212. — pestis 1655. 556.
- pasa lásd török.
- Budai Péter, a moldvai vajda deákja 427., Rákóczyhoz megy 1654. 295., ír Rákóczynak 1655. 394, 534, 535., lovak felől ír 526., szintén az erd. követekkel Konstantinápolyban 563., rosszúl informálja Rákóczyt 569.
- Budzistewski, Rákóczy Zsigmond levelet ír neki 1651. 189.
- Budsákba hazatér a tatár 1655. 532., tatárok lásd tatárok.
- Buhrmeister István, császári kapitány, Chmielnickihez küldetik 1652. 236.
- Bukurest 395., táján nem veszett több másfélezer lázadónál 1655. 416. — táján 300 lázadó, a vajda embere is annyival, mégis elszaladt utóbbi 427. — kozák követ ott 557. — kapitánya lázadó 1655., 416., megeskette Boros 418.
- Burgundia 102.
- Buturlui (Buturlin) Andrej fia, muszka követ a kozákhhoz, elfogja a tatár 1655. 499, 529.
- Buza, folyó 399.
- Bükös 518.
- Büntetés: orrmetszés 531.

C

- Cæsariában 40 békség volt, mely a tengeren harczolt, újra visszaállították 1650. 157.
- Cataloniában, Valenciában megtiltják, hogy a jezsuita tanítson 1654. 341.
- Czaplinius, kinek feleségét elvette

- Chmielnicki, adassék neki foglyul 107.
- Cerkassia, (cserkesz) 107.
- Chanut úr, lübecki követ (a francia?) 199.
- Chenczini kapitány lásd Branicki Péter.
- Chersonesus Taurisban 345.
- Chmielnicki János, Bogdán 35., képét elfogta Radzivil 1649. 36., tervei veszélyesek 1650. 102., pohár közt megmondta, hogy egyik lábával Konstantinápolyban, másikkal Lengyelországban áll 107., mikor ittas, mindent kibeszél 131., nem kell neki hinni, a muszka is megvetette barátságát 1653. 283.
- Ferdinánd működik ellene a portán 1650. 135, 137.
- Konstantint üdvözli, hogy a lázadás leveretett 1655. 443.
- követei lásd követek alatt.
- Lengyelektől kívánsága 1649. 36., a királyhoz levele 52., segélyt kér a parasztlázadás elnyomására 1650. 99., követelése a békét illetőleg 107., a békéről tanácskozendó, a főbekkel összeült, de a fővezér tette miatt újra fegyvert fog 107., felkeresi Orlikovban a király küldöttjét, Potockit 108., a zborovi béke megállásául hét főúr túszságát követeli 116., Litvániába készül, híre 1651. 170., fia megveretését megboszulandó, a tatár kánt sok ajándékkal rá akarta venni segélyadásra, de Lupul elfogta az ajándékot 171., ő is, fia is Radzivil hatalmába esett, híre u. o., a kalmuki tatárok fogták el 172., vegye be Krakót 173., Sokalhoz közel van 180., első neje halálával újra megnősülvén, fegyverkezik 188., megmarad tisztiben, megbékélvén a kozák lengyel 192., a nagy lakomán térdén állva kért bocsánatot s Rákóczyra ingerelte őket, boszúból 193., a lengyelrel megint szakított, nagy zavú ember, Rákóczy nehezten reá 211., leveleit elfogták 1653. 262., valamit akar a tatárral a lengyel ellen 266., könyörög a királynak 1653. 269., Ceherinben várja, hogy támadja-e a lengyel 1654. 333., Torzika mellett szekérvárban 1655. 381., kiszáll, a havaseli latránság is hozzá akar 397. — az ellene küldött csapatokat a király visszahívja 469., táboráról elindult 528.
- Chmieln. Moldvába ütött 1650. 106, 109., kivonult onnan 112., vádolja a portán Lupult, hogy a lengyelrel barátkozik 109., fegyverrel kényszeríti, hogy leányát fiához adja 115., mindez Rákóczyval előre ki volt csinálva 133, 136., Lupultól kétezer németet kért 115. jön Moldva ellen 1655. 433., Stephantól eleséget kér 438.
- ajánlja barátságát Máténak, sok havaseli rabot is bocsátván el 1653. 278.
- muszka ellen nem akar menni 1650. 108., azonnal szakadjon el tőle, menjen a lengyel mellé, kívánja a kán 1654. 320, 321., Csernióban őrizet alatt van nálok 1655. 545., sok muszka mellette 381.
- Rákóczy Györgyhöz a kozák szövetkezés ügyében 1649. 41, 54, 55., további barátságát ajánlja 1650. 100., szoros szövetséget kötött vele a lengyel koronát a Rákóczyak részére megszerezni, híre 115., Radzivil tudakozza, hogy hogy vannak együtt 130., dicsekszik Rákóczy barátságával 135. 136., Rákóczynek a tőle kért 100 kozákot (121. l.) nem bocsátja, holott Lupulnak néhány százat adott 185., minden ellensége ellen segélyt ígér 1653. 257., visszabocsátja Ráczt és Luczt 258., levelet ír neki 1654. 316., válaszol Lucz követségére 1655. 384. — Zsigmond támogatását kéri 1651. 168.
- tatár kánnak ír 1654. 318., nem akar vele menni, s Rákóczytól, Konstantintól kér segélyt híre 320, 321., meg akar esküdni neki 345. — visszatér azon híre, hogy a tatárok becsaptak birtokába 1655. 470., a ta-

- tár ostrom alá fogja Tarnopolisban, serege éhezik 499., békét köt, leírása e békekötésnek 528., csak azért békélt meg, hogy nyugodtan hazamehessen, 529., félvén tőle, hazája felé visszament 561.
- Chmieln. Török császár a moldvai vajdaságot felajánljának 1650. 112., a kisoroszországi palatinatusokból évi adót ígért a császárnak 116., a porta oltalmába fogadta 133., a töröknek hűséget esküdvén, a lengyel ellen áruol 1653. 267.
- Timust, fiát Rákóczy udvarába akarja küldeni 1649. 54, 61., Rákóczy szívesen látandja 1650. 121, 122., a bécsi udvar is megadja e hírt 133., Radzivil ellen ment, de megsebesült 1651. 171., moldvai vajdának akarta 1653. 273. — havasalföldinek Lupul akarja 1652. 241., ő akarta 273, 299., Lupulét meg erdélyi vajdának u. o. megverte fiát Máté 1653. 266., halálának nem oka 279.
- Chotin lásd Hotin.
- Christina lásd svéd királyné.
- Comenius Lengyelországba visszatértenek örülnek ott 1651. 193. — tudósítása Schaumhoz 1654. 341. — Klobusiczkyhez 1655. 385, 388—394., nagy öröme Drábicz jóslatainak teljesedésén 393., nyomatja őket 394.
- Corsum, kozák város 168., ott Chmielnicki pár legiója 1655. 581.
- Cromwell, Anglia, Scotia és Hibernia protectora 387. — válasza Rákóczyhoz 1655. 388. — nagy öröme Schaum jöttén 392.
- Crusviczi kapitány lásd Lubstowski Miklós.
- Csáki őr Székely Mózes dolgában a portára 39, 187., — Ferdinánd neki akarja adni a 13 szepesi várost 1655. 492. — a lengyelek pedig nem 1655. 446.
- Csanád alatt több törököt levágtak 1652. 237.
- Cselebi lakodalmán Konstantin is jelen lesz 1655. 525.
- Cserlesi úton segesvári embereket raboltak ki, Konstantin intézkedik 1655. 416.
- Csernis 545.
- Csernoviczhoz szállt a tatár 1655. 528.
- Csikből még nem jött be az adó 1651. 187.
- Csombord 519.
- Csongorádi, Rákóczy postája 1655. 441.
- Cyprus, szárnüzetési hely 570.
- Cyropædia 64.
- Czarnecki, kiói várnagy, Krakkót vitézül védi 1655. 474.
- Czeklinski à Czeklin, Boleslav Kristóf, czechlini kapitány 123.
- Czernichovot, kozák előkelő várost elpusztítá Radzivil 1653. 268.
- Czestochovi klastromot 15 mélyföldre Krakkóhoz, elfoglalta a svéd 1655. 445.
- Czuczorára (Szuczava?) szállítja hadait a moldvai vajda 1655. 396.

D

- Dabiza könyörög, hogy Stephán vesse magát közbe Rákóczynál 411.
- Dállya táján nem vezett több lázadó másfélezerrel 1655. 416. — kapitánya lázadó u. o.
- Dalmadi, Rákóczy követé Felső-Németországba 13.
- Dambrova, helység 383.
- Damaskus lásd törökül Sámí.
- Danczka 190, 191, 199, 201, 204, 212., a semlegesség feltétele alatt békét nyert a svédttől 1655. 391. — a lengyel átengedi a svédnek a békeért 438., meghódol a svédnek 488., ellene megy a svéd 489.
- követei lásd követek alatt.
- kapitánya talán alkanczellár lesz 1650. 104.
- Dancsul havasalföldi főposztelnik, követ Rákóczyhoz 1655. 395.
- Dánia 518., az alkirály s neje Hollandiából Holmiába jöttek, utóbbi férfi ruhában járkált az utcákon 1651. 194., királylally a lengyel király szövetséget köt a svéd ellen 1651. 204. — testvére a dán alkirály neje 194.

Demeter, Székely Mózes szolgálja a portán 21.
 Dési, Rákóczi postája megvette a hetman lovát 1655. 405. — lovakért Moldvában járt 524.
 Dimko Mihály, a hadaknak jaszánlja Chmieln. követe Stephanhoz 1654. 337.
 Djikul szpotár (ki a Máté halála halála után vajdának volt kiszemelve), kifutott Szebenbe 1655. 384., kezeslevele nem tetszik Rákóczynak 415., végbe viszi dolgát Boros 419.
 Dnieszter 265, 434, 532. lásd még Tyras.
 Domaradzkit, ki Wisniowecki követe volt Rákóczinál, megölte a parasztság 113. — jobb hírek jönnek róla 117.
 Dominik herczeg 13.
 Domitz, ostromolja a svéd 1655. 461.
 Dönhoff, a moldvai lengyel segédcsoportok vezére 1655. 277.
 Drábicz jövődöléseiben nem hisz Rákóczy, nem teljesülnek 1654. 334., megküldi Comen Schaumnak, az Rákóczynak 1654. 342. — teljesednek be, helyek könyvéből 1655. 393, 394.
 Dragicsán (Dragicza), Máté követe 1653. 295. — moldvai követ Sciausnál 1655. 396. — levelét Kosztandin Posztelnikhez, elküldi Stephan Rákóczinak u. o. 525.
 Dragoj felől írt Konstantin Pávainak 1655. 416.
 Dragoszlaviakhoz kegyelmes lesz Konstantin 1655. 416.
 Drahemet elfoglalta a svéd 1655. 391.
 Dubai palatinus lásd Koniepolszki Kristóf.
 Dubracki Dubravsko Ferencz premisli alkinestartó 93.
 Douglass, svéd tábornok s Sandomir kormányzója 1655. 505., Varsó felé ment 509. — elme netele után a hátramaradt svédet felkoncizolták 510. — a lengyel hadakat megmustrálta 532.
 Duna 77, 138, 158, 424, 437, 549., szigeteire menekül a havaselyi lakosság 1655. 409., mellé s túl

szaladt lázadók újra összegyűltek, mert nem tudják, hogy Heriza, a vajdájuk fogva 416.
 Dumitrasko kozák moldvai vajda, Báthori Zsigmond elfogatta s a portára küldte 151.
 Dunkerke 195.
 Düneburg (Dinemburg) ellen tízezer muszka megy 1655. 389. — a svédek elfoglalták 444.
 Dwina folyót átlépte a svéd hadsereg 1655. 390.

E

Ébeni 77., főkövet a portán 1650. 150., beszélgetése a vezérrel 150, 151. — arestálta a temesvári pasa 157. — követ a moldvai vajdához 1653. 274.
 Ecsed 170, 344, 380, 499.
 Eger 148, 149, 154. lásd még török alatt.
 Egyedhalm, a Szereten túl 405., ott egyesül minden had 1655. 409.
 Egyiptom lásd Miszri.
 Elling megadta magát a svédnek 1655. 488.
 Eperjes 393. — Pálffy ott 1650. 133. — oda írt a bécsi svéd residens Skyttének 1651. 194. — Velling ott 1655. 457, 458.
 Erdély: árvizek ott 1655. 511, 519., Chmielniczki Lupul fiát akarta fejedelmévé 299., régebbi csatái 120., a török mint szemefényét óvja 1655. 556.
 — fejedelmeiről a Ferdinánd és török közti újabb békében a 9-ik art.-ban van szó 1650. 153., evangelicus és abszolút hatalmú, a török kedvez neki, a svédnek legjobb szövetségese volna 1651. 201.
 — főemberekről Rákóczy véleménye 1654. 309.
 — házak Konstantinápolyban rongált állapotban, 5000 oszporába kerül megépítésök 22, 39. — 8 tallért költött rá Jósika 1651. 142, 146.
 — rendek s Rákóczi kéri Ferdinándot, hogy a megyék visszabocsátását halaszssa kevés ideig 1649. 31.

Erdély: vármegyékre menjen parancs, hogy üljenek fel s a második parancsra gyűljenek össze 1655. 428.

— követek lásd követek.

Erkölcstelenség: az erdélyi-ház közeléből a bordélyt űzesse el Rákóczy, a bejövendő főkövet szavára elűzik 1652. 239. — Konstantinápolyban a veres házból amaz híres lator aszszonyt kiűzték s most az erdélyi udvar lett bordélyházzá, s Várad szolgái hordják be a háza a kurvákat 1655. 543., a török katonaság a szemének családjaival ondokul fertelmeskedvén, ez okozta Ipsir halálát 1655. 547.

Esderhan, helység 546.

Esk, a svéd haditanács elnöke, követ Lübeckbe 1651. 180.

F

Farkas János ír Petkinek Moldvából híreket 1654. 333.

Farkasán Raduly elküldött a lovakért, Boros megpróbálja s vett Rákóczynak egyet 1655. 426., a követekkel küldi ki 438.

Farkasdi levelét nem kapta Rákóczy 1654. 334.

Fejér tenger 20., az török nem vitézek megszégyenedvén, most Midilljében vannak 1655. 548., ott maradt Zurnazán 550.

Fekete tengerről még 11 török hajó nem jött vissza 1652. 241.

— nem járhat a kozák rajta 1653. 273, 310.

Fenes, helység 55.

III. Ferdinánd ellen a főbbek el vannak magyarországiak s örökös tartománybeliek keseredve 1651. 197, 201.

— fiát hiába akarta római császárnak választatni, a választófejedelmek a birodalmai gyűlésre halasztották 1651. 197, 200.

— kormányának tárgyalása a Rákóczy és Chmielnicki közt tervezett szövetség ügyében 1650. 132.

— a lengyel királynak nem adhat segílyt, mielőtt a választó-

fejedelmeket meg nem kérdi 1650. 135. — nem ad, mert nincs 1651. 175., neheztel rá, hogy az meghalt testvére, a neusei püspök pár tonna nehéz aranyát elvitette 1655. 456. — a határt megerősítette 457.

III. Ferdinánd: a magyar végvárakban vannak hadai elosztva 1651. 185., 1652. 243., nem védelmezi Magyarországot eléggé a török ellen s azért ezek a fejedelmet akarják királynak 1651. 201, 207., a békét nem tartja meg, a protestánsokat nyomja 203., ha Magyarországon hadakat helyeztet el, a svéd segíti-e majd Rákóczyt 1655. 482, 491, 492.

— nagy hadi készülettel van 1655. 556.

— Rákóczy I. György haláláról értesítendő s hogy a végezesek megtartatnak 1648. 8. — II. György törekvéseiről a lengyel és magyar korona megszerzésére ír Törösnek 1649. 43, 44., Pálffy által figyelmezteti, hogy Chmielnickivel ne barátkozzék 1651. 136, 137., resolútiója 1651. 186., a békét vele sokszor megsértette 211., s a portán 1650-ben bevádolta, hogy a török ellen vele szövetséget akart u. o. Zrinyit s Forgáchot ellene hadjáratra buzdította 211., nem megy Erdély ellen, mert a törökkel békéje van 218., gondoskodjék, hogy Rákóczyt gonoszakarói ne rágalmaazzák 1655. 421, 422., lengyel királyságának annuálni fog, mert a svédnél inkább fél 518.

— a svédet inkább becsülné, ha ez a törökkel tárgyalna 1651. 197, 202., alkalomadtán Németországból kikergeti 208., hadai ellene Lengyelországon át mentek 1655. 461., 20,000 emberét adta a lengyelnek ellene 545.

— a török és közte a béke huszonharmadfél esztendőre kötött 1650. 153., okai, hogy miért támadhat a törökre 1651. 203, 204., megijesztette, hogy a svéd ellene akar háborut

- 205., a 4000 falut követeli vissza, mit ez Magyar- és Sclavonországban elfoglalt 205., a hódoltság eligazítására bizottságot kíván 221, 222.
- III. Ferdinánd intézkedik, hogy Wesselényi s társai Lupullal ne tractáljanak 1650. 135.
- követei lásd követek alatt.
- Figulus Péter, Comen veje levelet ír apósának, örül, hogy Lengyelországba visszatér 1651. 193.
- Fiota, oláh posta 191.
- Firlej András, belzi várnagy Visnoveczki helyettese 1649. 37. — sendomiriai palatinus, generalis a hadban, meghalt 1650. 62.
- Fogaras 41, 169, 187., küldjön onnan kanótot Rákóczy Havas- elvére 1655. 427., meg muskétályhoz való puskaport is 428.
- Fogarasi János, Rákóczy portai postája 1655. 555.
- Fogarasi, Rákóczy postája 1654. 349.
- Forgách, a magyar seregek generalisa, levelet ír Rákóczynak 1651. 211.
- Foxennál (Foksán) lesz minden moldvai had 1655. 401., Stephan is ott lesz 407., a tatár is 407, 417., kapitánya bejött a vajdához s Boroshoz békélni 1655. 424.
- Földvár 274.
- Földvály Ferencz, erdélyi kaptikiha 1651. 213.
- Francia hírek 143, 201, 204, 206. — király 32, 102, 342. Rákóczyt meg akarja nevezni a westphaleni békében 1649. 46.
- követek lásd követ.
- Fráter Pál, Rákóczy követé a lengyelekhez 1652. 236.
- Frigyes schleswig-holsteini hg. követe lásd követek alatt.

G

- Gál István, Skytte kísérfője Magyarországon 1651. 194.
- Galacz 521.
- Galata 22, 239., nagy része, vagy másfélezer ház leégett, és sok jancsár, bosztandzi odaégett 1650. 150, 151.
- Ganekowski (Ganekoffius) Radzivil hadnagya, a Szmolenszk alatt táborozó muszkákat iszonyúan megverte 1654. 330, 331.
- Garde (de La) gróf Livonia svéd tábornoka 1655. 506.
- Gavievski, lengyel vezért, Lithvaniában a muszka megveri. 1655. 469.
- Gaudi András, Rákóczy régi ezredese Erdélybe akar települni 1654. 299., tíz tábla ónat küld Brassóba Havaselvéből 1655. 436.
- Gedan lásd Danczka.
- Geer, Comen patronusa, örül, hogy Lengyelországba visszatér 1651. 193.
- Gembicki, kulmi és pomeraniai püspök, IV. Ulászló kancelláriáján működött, most senator 1654. 305., plocki püspök, Rákóczyt királynak akarja 1655. 513.
- Georgius Stephanus lásd Stephan vajda.
- Gerend 187, 520, 521.
- Ghillányi Gergely asztalnok, Rákóczy követé Chmielnickihez 1649. 43. — főkonnyamester, Rákóczy követé a lengyel országgyűlésre 1650. 122, 132. — ugyancsak 1654. 296, 310.
- Giazer (Cyprus?) szigetből is ment török hajóraj 1651. 219.
- Girgicze 101. — kezéhez akarta adni Lupul feles marháit 1651. 192. — több mint 2000 tallér adót fizetett 192.
- Gliniani 268., Potocki ott tartja a hadsereget 1653. 269., 2000 emberrel 1655. 438, 467., a lengyel király is ott van 1653. 271.
- Gnezna, érseki székhely, 36,000 katonát küld oda a svéd király 1655. 469., érseke 123., Rákóczy ajánlkozását a kozákokat illetőleg nem fogadta el 480., várnagya a lengyel király követé a svéd királynéhoz 1651. 175.
- Golimat lengyel úr 338.
- Goliup (Gollud?), Poroszországban 1655. 487.
- Gonzaga Ludovica Maria lásd lengyel királyné.
- Gorayski Zbygneus kiói várnagy.

khelmi kapitány ír Rákóczynak 1654. 327, 328.
 Gücs Pál, Rákóczy követé a lengyel országgyűlésre 1650. 122, 128, 130., a kozák hetmánhoz 1651. 173, 182, 186.
 Görgény 41, 278, 316, 479, 480, 509, 532, 563, 569, 570.
 Görögökre vigyázni kell, nehogy czimboráljanak Chmielnickivel 1653. 274.
 Grade moldvai posta 1654. 321.
 Gratian, volt moldvai vajda a török ellen ligába lépését Lupul ellenezte 255.
 Gró Rákóczy Zsigmond postája 12.
 Grodeknél a kozák tábor 1648. 15.
 Grodzicki főagyúmester, ki Lemberget is védte 1655. 497.
 Grozincki 1654. 337.
 Grygoras, az oláh hadak nagyarmása Potocki mellett 1654. 319.
 Gyárfás Ferencz portai kapitánya Rákóczynak 1648. 16—22., 1649. 37, 41, 75.
 Gyalu 532, 538.
 Gyógyszerész Gyulafehérvárt 15.
 Győr 236.
 Gyulafehérvár 15, 39, 49, 181, 186, 194, 203, 217, 220, 236, 282, 294, 300, 304, 305, 334, 380, 456, 466, 560. — bora savanyú 55. — két polgár Wressowetzczel Velenczébe megy 1651. 205. — megérkezett Welling 458, 459.
 Gyura hadából három lovas, egyik a logofet, megy esketni Havas-
 elvét 1655. 424.
 Gyurgyevo (Gyirgyo, Girgieze) 542.
 — -ra mennek esketni a lázadókat 1655. 424., kapitánya lator volt 415., lázadó 416., bejött a vajdához s Boroshoz békélni 425., sok marhát elhajtott Rákóczy hada, hazug híre a portán 1655. 549.

H

Hadi sarcz: Krakkón a svéd havonta 100,000 imp.-t szed s minden képzelhető tárgyra adót vet 1655. 500.
 Hadi szerszám: koszperddel által verte 441.

Hagens Henrik, Skytte Benedek árneve 1653. 202.
 Hajdúk dolga 218., kijött velük Kemény 1653. 279.
 Hajó, olasz formára csinált 214, 219., öreg mohona, egyen-egyen 80 ágyú u. o., frenk formára csinált u. o., lapátos u. o., török hajónemek: öreg gálya, mahuna, katera, furkatak 547.
 Halics 15. — Rákóczy kéri a svédtől, hire 1655. 501.
 Haller Gáborban az akarat nagy, de Jenőt építvén, nem akarja Rákóczy hopmesterének 1654. 309.
 Halmas 142.
 Haman lásd Human.
 Hamburgban angol residens lásd Bradshaw, Ferdinándé l. l'Isola.
 Hankisle oláh falu 145.
 Harsányi, Rákóczy török deákja a portán 1654. 349, 350, 539, 554, 564. — beteg volt 354. — az előbbi kapitihákkal szemben is rosszul viselte magát 1655. 555.
 Hatzfeldt, Ferdinánd követé a választó-fejedelmekhez, hogy azok szavazatait fiára összegyűjtse 1651. 197, 200.
 Havas 426.
 Havasalfölde, a főbbek: adó lásd adó alatt.
 — állapotokról vélemény 100, 101, 191., fogadják fejekre, hogy nem lázonganak többé 1655. 400., az esküt semminek tartják 440., nagy szükség a buzában, Brásóból kérnek 417, 419., sok barnot hajtott el Rákóczy, hazug híre 549.
 — bojárok hűséget esküsznek Rákóczynak 1655. 418., a lázadók esketését kegyetlenül végezték 425., a portára mennek merzárrel, Rákóczy hadainak szükségét kifejteni 429., legyenek Rákóczynak mentségei a tatár kívánsága ellen 519, 520.
 — jobbagyság kezd hazaszállani 1655. 418., fut a lázadók elől 428.
 — hivatalok s méltóságok 1655-ben: főarmás lásd Ivasko, főlogofét lásd Præda, főposztelnik lásd Dancsul, fővládika, fővornik lásd Veráncz György, szpa-

- tár esketi a kalarásságot Borossal együtt a vajda s Rákóczy hűségére 415, 424, 440.
- Havasalföldi, szélbeli kalarássát elébb a moldvai vajdához ígérte magát, de azután visszament 1655. 398, 399, 406., hűségesség esküszik Konstantinnak 415.
- lázadó kapitányok újra összegyültek s Herizát akarják vajdának 1655. 416., bejöttek Konstantinhoz esküdni 425.
- lázadók küldjenek Foxénba bojérokat s a moldvai is küld 1655. 403., vissza fognak szállni, ha a moldvai had Egyedhalma táján lesz, az erdélyi pedig nagy lármával jön 405., visszaszállottak 409. — 300 lovas Bukurestnél van 427.
- montának könyörögnek a moldvai vajdának, hogy Rákóczynál vesse magát közbe 1655. 411.
- szemének Moldván át a kozákokhoz akarnak menni 1655. 397., Foxénhoz szálltak, híre 1655. 409.
- a török segíthetné onnan a svédet 1651. 205, 209.
- a tatár prédálja 1655. 528., a török ellen még vele is akartak szövetkezni 1650. 101.
- Sciaus fenekedik reájuk 1655. 384., nagyobb pusztulásra jutott Moldvánál, hazug híre a portán 1655. 549.
- vajda l. Konstantin, l. Máté.
- vajdaságot Lupul testvérének vagy vejének kéri a portán 1653. 257., fiának keresi 1651. 146., Chmieln. fiának akarja adatni 1652. 241.
- követek lásd követek alatt.
- Helmece 476.
- Heriza (Hriza, Hrizika) szpatár, a havaselvi lázadók feje 1655. 402, 403., szemének is vannak vele 410., elfogva 416, 417., akár beküldi Rákóczy, akár kin tartja, a vajda nem bánja 415., szolgáját nem találja a vajda 416., emberei újra összegyültek u. o., kiküldi őt Boros Kövér Gáborral s 400 székelly gyaloggal, mert azok nem kellenek 1655. 417., paripáit a vajda a törökök kezéből nem veheti ki 439.
- Hermann Mihály brassai főbíró 1655. 430.
- Hódolt falvak dolgát Rákóczyval a Konstantinápolyban őrzött registrum szerint igazítják el 1651. 218. — Ferdinánd bizottságot kíván 221, 222. — Rákóczy írja meg, hogy elérhessék-e az új vezérnek 1652. 238. — a párt még nem vette ki Boldvai 242, 243. — eligazítására kimegy Memhed aga, ki azelőtt is volt 1654. 347, 350. — s határeligazításra Erdély felé Hubiar aga ment ki 1654. 356. — törökök panasza, hogy Rákóczy parancsokat ír ezen falukra 357.
- Hollandia 194, 518. — a lengyelek 30,000 embert fogadnának, híre 1649. 36.
- Holmia város 194.
- Holsteini hg. lásd Frigyes schlesvig-holsteini hg.
- Horn, az ifjabb, svéd követ a lübecki tárgyalásra 1651. 180.
- Horodenkára ment a tatár 1655. 528.
- Horvát bán lásd Zrinyi.
- Hosszúmező (Kempulung) 529.
- Hotinnál kelnek át a lengyel csapatok 1655. 438, 532, 534. — tartománybeli moldvai had otthon marad 1655. 401.
- Hriza, Hrizika lásd Heriza alatt.
- Hubaldus lengyel férfi 1651. 175.
- Human (Haman) kozák város 383. — oda gyűljenek a kozákok 1650. 108., Potocki addig pusztította a kozák birtokát 1654. 319., elfoglalta a lengyel 1655. 281., felől a kozák igen gyűl 536.
- Huszt 65.
- Hyppanis (Bug) vidékén lesznek tavaszig a lengyelek 1655. 381.

I J

Idegen szavak: lengyel: kozacki = ajándék 53., podvoda 97., oláh: bahmet 524., chaznaja 533., dusnány = ellenség 433, 434., marzár 414., merzár 429., mazarur 527. = panaszlevél,

zapisz = kötéslevél 400., *török*: arzár 554., cseflik 424., nolla = meglegyen 76.
 Illó, Illvó lásd: Lemberg.
 Illói (de Illo) Ulászló, lengyelországi zászlótartó 1654. 304, 305., — rokona Wisnioveckinek (?) 1649. 51.
 Ilona, a moldvai vajda felesége 53.
 Indiai császár Kazul pasa ellen megy 1649. 39.
 Irótolakat kér Rákóczy Zsigmond Mierzenskitől 127.
 Iskidár 225., 547.
 l'Isola, Ferdinánd követe Hamburgban, jelentése hozzá 1655. 473, 491.
 Ivaskó, havaselvi főarmás, követ Rákóczyhoz 1655. 395.
 Jagielnica 383.
 Jakab lásd Kurlandus alatt.
 Jakabfalvi (de Várad) Miklós, Rákóczy követe a svéd királyhoz 1655. 479—493. — találkozott vele 509. — a svéd király 200 akó bor vámmentes kivitelét évente adja neki 492—493. — mivel jó véggel járt, megjutalmazandó 385.
 János deák, moldvai vajdáé 1655. 407.
 János György szász választó csődöröket kér Rákóczytól 1654. 339.
 János Kázmér lásd lengyel király alatt.
 Jármí Ferencz, Rákóczy követe Lengyelországba 1649. 35. — tulajdonkép Felső-Németországba 37.
 Jármí új legényeinek nem jár ki a zsold 1655. 429.
 Jarnaszri tartománybeli moldvai had van még csak Stephan mellett 1655. 409.
 Jaroslaw alatt gyűjtji össze Potocki a megvert lengyel sereget 1655. 474.
 Jaskolski Márius Szaniszló, lengyel ezredes s kremenci kapitány, ír Rákóczynek 1653. 257, 275. — követ volt Rákóczyhoz 1654. 299. — követ a tatár kánhoz 346.
 Jászvásár 7, 9, 109, 303, 346, 397, 399, 402, 403, 405, 407, 410, 411, 434, 447, 529, 532, 538.

Jazloveczről megindult a tatár haza 1655. 532.
 Jedikula 242, 354. — -ból hozzák ki Lupult, Rákóczy nem fog ellent állni, Zülfikár hazudja 1655. 546.
 Jeneiek öt török falut prédáltak fel, panasza portán 1654. 347. — állapotja a portán 355. — Budán 357.
 Jenő 143., Haller Gábor ügyel építésére 1654. 309., ellene akar menni a temesvári pasa 1651. 214. — ellene igyekezik a török végbeliség, Rákóczy jelenti a portának 1655. 560.
 Jezsuiták érdekében ír a lengyel király Erdélybe 1652. 238, 239., Valenciában eltiltották őket a tanítástól 1654. 341. — kiűzése Erdélyből 516.
 Jorga posztelnik, moldvai követ a portára 1648. 17.
 Jorga Katekoz, oláh a portán 1654. 356.
 József, ötvös, zsidó Konstantinápolyban 145, 147.
 Jósika Farkas Rákóczy kapitálhája a portán 1650. 138—158., lovakra pénzt kér 146.
 Jülichbe (Jwlæ) bort visznek Erdélyből 1654. 346, 347.

K

Kabaiakon esett romlás s annak megtorlása 1655. 556, 557.
 Kalinovski, lengyel hadvezér, ki Niveczajót megverte 1651. 169., megölték a kiói csatában, híre 189., fia lengyel túsza a tatár kánnál, megszökött 1652. 242.
 Kaliszt árulással elfoglalta a svéd 1655. 445.
 — palatinatus nemessége felkel a svéd ellen 390.
 Kalugeren mellett a havaselvi tábor 1655. 430.
 Kálló (Calovia) 101, 194.
 Kamenicz 111, 303, 423., a táborban éhség s gabona hiány 1650. 109. — alatt tárgyalt a kozák s lengyel 1654. 319. — körülveszi a kozák 1655. 433, 434., vívja 438., meg nem vehette 473., még nem hódolt meg 495., zálogba

- ajánlják Rákócynak a lengyelek 505, 510., elhaladta a tatár 522., talán Kazimir számára tartja a kozák 536. — kapitánya lásd Kondracky, kormányzója lásd Potocki, sztarosztája kiment a tatárhoz megegyezni 1655. 522., a kán mellett van 527.
- Kamutiné 142.
- Kanazill, a svéd koronázásnál a lengyel király követe, előadta királyának a svéd király akaratát 450, 460, 461.
- Kandia 17, 19, 22, 62, 140, 148, 157.
- Kanizsa 154.
- Karácson, Rákóczy embere a tatár kánhoz 1655. 530.
- Karakás, ellene marzárt iratott Konstantin vajda az országgal 1655. 413., életét szeretné megoltatni 429., a portán ujra hazudozik Konstantin ellen 567.
- Karánsebes 143.
- Károly Gusztáv, lásd svéd király.
- Károly-Lajos, pfalzi örgróf 47.
- Kaskj, a lázongó lengyel katonák feje 1650. 98.
- Kassa elpártolása 1649. 76., zendülése elnyomására az öreg Rákóczy Györgynek még 300 lovas sem adott a svéd, holott egy pár ezret kellett volna adnia, Rákóczy Zsigmond bebizonyítja, 1651. 198. — felzendült a német őrség ellen 1651. 203, 240., erősítik Rákóczy hadfogadása hírére 1655. 478., kapitánya lásd Vesselényi.
- Kassel 47.
- Kátai, az aga szolgálja 140.
- Katalonia lásd Catalonia.
- Katonaság: a lengyel idegen szívesebben vágta volna a lengyelt, mint a kozákat 1651. 209., a lengyel igen fogadja a hadakat, a moldvai vajdák nagy részben átszökött 1654. 333., a Szmolenszkben levők a muszka czárnak majd mind felesküdték 338., igen szökök 1655. 389., a quartiani had 14,000 ember 516.
- Lupul szaporítja katonaságát 1651. 192.
- moldvai kurtánság 399.
- Rákóczy havasalföldi németjeinek nincs kanójtok, puskapor, ön az van 1655. 425, 427., az ágyúporból törtek musquetához valót, panaszkodnak a hópénz messzeléte miatt, lovaik nyomorékok, félti őket Kemény szekeret s munitió fogyatkozásától 406., egy németje egy lovászt megölt, s a magyar lázong 441, 442., még fegyverben s mehet a svéd mellé 459.
- Katonaság, svéd éhség folytán hull 1655. 477.
- a török szpahi a fővezér nélkül nem tartozik hadba menni 217. — gebegiczia 547. — mahunak 550.
- lázadása:
- Lengyelországban 1650. 98., lecsendesül 99., a zsold meg nem kapása miatt 1655. 473, 474.
- Lithvániában 1650. 102.
- Törökországban Konstantinápolyban a hajóhad indulásakor a szpahiák felzendültek, a jancsárok szintén, úgy hogy csak levent ment el 1651. 217., a jancsár, szpahi igen egyenetlenkedik 221., a szpahik a defterdárt meg akarták ölni, mert rossz pénzzel fizetett 1654. 355., még nem csendesedett le 1655. 543., lecsendesült nagy nehezen 547., a bosztandzsik fellázadnak 1651. 140.
- zsoldja:
- a kozák katonának Rákóczy négy, ötödfél, öt magyar forint zsoldot ígér, a főhadnagynak két annyit, az alhadnagynak másfél annyit, de hosszú puszkák legyenek 121., nem kap 185.
- a lengyel quartiani hadnak egy kántoron egy személyre 50 frt 1655. 516.
- Rákóczy németjei fizetésében 800 frtot restál, a pattantyusok és portai németekében 50, posztót sem kaptak 1651. 187., Havaselvében felment 14,000 talérra s ezt sokalják 1655. 417., Jármí új legényeinek nem jut ki 429.
- Tatár, a bucsaki, bég 1000 hotát(?) kíván a moldvai vajdától 1655.

Katonaság, Török vezér a tárház-ból kért pénzt, nem lévén annyi jövedelme 1655. 549.

Kayszin kapitány de Lapusnya, moldvai 1654. 322.

Kazul 39., nem nyerhetvén meg Vant, hazatért 1651. 220.

Kázmér lásd lengyel király.

Kelligaturabeli moldvai had van még csak Stephan mellett 419.

Kemeniczki 338.

Kemény János 316, 459., rosszúl tud deákul 186., I. Rákóczy György követe Moldvába, s fogadtatása 1648. 7, 11, 13. — tanácsai s votunai 1648. 8., az oláhországi dologról 1650. 100., 1651. 186, 119., 1654. 294. — a havaselvi dologban 1655. 405, 428, 518—521. — a svédhez bebizonyítván jóindulatát, levéllel kellene meglátogatni 1651. 410., köszöntse Welling 1655. 450., ez jelenti, hogy üldözi a lázadó oláhokat 458. — a hajdukkal kijött 1653. 279. — Rákóczy az ő részére lengyel indigenatust kér 1654. 298. — sátort vesznek neki Konstantinápolyban 1651. 142.

Kempulung lásd Hosszúmező.

Kende Gábor 187.

Kereskedelem lásd Vásárlás.

Keresztesi Ferencz 55, 525., Rákóczy főkövete a portára 1655. 554, 555., értesíti Rákóczyt 563.

Keresztesi János 55.

Kerkkilisz, török város 138.

Kerztin kapitány, havasalföldi kapikiha a portán 1648. 17.

Kézdivásárhelyi polgár Moldvában letartóztatván, Rákóczy megtiltotta az ezüst edények kivitelét Moldvába 90.

Khelmi (Chelmi) kapitány lásd Gorayski Zbygneus.

Kió (Kiev), sok nemest megölt a parasztság 1650. 112., a klasztromban 400 papot vágtak le a lengyelek, a mit a kozákok megfosztultak 1651. 189. — méltóságok: alkamarás lásd Niemirzyez György, metropolitája a senatorok közt üljön s a palatinus görög hitű legyen, kozákok kívánsága 1649. 77., de

egyik sem történik meg 1650. 128., palatinusa lásd Potocki, várnagyai 1654. lásd Goraiski Zbygneus 1655. Czarnecki alatt.

Kiói palatinatus a svédhez csatlakozott 1655. 474.

Kis István, kállai ember 101.

Kis-Lengyelország ellen megy a svéd 1655. 455.

Kis-Oroszország (Russia) 62. — határában sok a rabló 1650. 92., nagy az inség 99, 109. — ott a lengyel sereg 109, 111, 112, 128., parasztlázadás 115., készülődik 1651, 175. — a lengyel csapatokat visszahívja a király 1655. 469., palatinusa 1650-ben lásd Visnoveczki hg. 1655. lásd Lanckoroncki.

— (Podolia) vagy Alsó Kis-Oroszország 15, 36, 104, 172., étekkfogója lásd Naraiovski István, -ba menvén a lengyel sereg, a kozák újra megindult 1650. 107.

Klobusiczki 134, 186, 195, 200. 380, 385. — Rákóczy követe Lengyelországba 1649. 11., 1650. 54, 57, 60, 63, 64, 65, 68, 72., mivel járt 87., a neki átadott levelek 66—68., legyen követ majd a varsói gyűlésre 1654. 315., az lesz 326, 332. — a pozsonyi országgyűlésre 1655. 384., halála 538.

Kobyła, helység 474.

Kobilanez, helység 106.

Kodak, a Borysthenes mellett erősség, hogy a kozák ne járjon a Feketetengeren 1653. 273.

Koeniezky, (Konyussice?) 194.

Kolozsvár 210, 213.

Komarniski György 14.

Komárom alatt sok kárt tett a németnek Kinán 1654. 355.

Kondracki, kamenici kapitány 1653. 262., a moldvai lengyel segédhadak vezére 277.

Konieczpolski meghalván, Chmielnicki fenyegetőzik, hogy ő is Koniec polskit csinál (végét t. i. Lengyelországnak) 1650. 108. — fiát megölték a kiói csatában, híre 1651. 189.

Konieczpolski de Konieypolt Kristóf dubai, stryi stb. palatinus ír Rákóczynak 1653. 281.

- Konieczpolski Sándor 10., ír Rákóczynak 1653. 280.
- Konstantin havaselvi vajda dolga végebe ment, 400 tallért fizetett 1654. 348., megerősítette a porta 351. 353., mazullá akarja tenni 1655. 429, 431, 432., más vajdát akar küldeni 547., nem szerezte, de megmaradhat tisztiben 557., élethoszigliani vajdaságát kieszközli a portán 525., megérkezett a megerősítés 534., elég rossz időben kereste 537, 538., ha a szilisztriai pasa segíti, Rákóczy is előviszi dolgát 541.
- a kozák követeknek nem akar megesküdni, míg Rákóczy nem ír 1655. 435., jelenti a portának Konstantinápolyba szándékozásukat 436. — hogy a lengyelnek nem adott segílyt, megköszönik 440.
- a lázadók elől Erdélybe akar szökni 1655. 395., akarátja megváltozott s a moldvai had viszszaement 396., esketi a rendeket s katonákat a maga s Rákóczy hűségére 415., megrémülése tőlök 427. — Rákóczyt felindította, a portán meg azt mondja, hogy lecsendesítette a lázadást 441.
- minden fizetett hadát megeskette Boros Tergovistván az öreg templomban 1655. 424.
- Rákóczy Havaselvén 50,000 tallért követel, 30,000-ét megküldeti a vajda 423, 426, 440., hűsz tábla önt ad Borosnak 436., írja Rákóczynak, hogy a portán a rossz híreket Rákóczy hadjáratairól már meghamisította 442.
- jelenti a Lupul kiszabadításán való törekvéseket 1654. 322.
- panaszkodik Rákóczynak, hogy Stephan igaztalanul vádolja 1655. 531.
- Tergovistvára kellett mennie 1655. 399.
- követei lásd Követek alatt.
- Konstantin (Kosztandi Posztelnik) Czufud Dumutrán fia (ki Lupul embere volt, de ő Konstantin híve) 322.
- könyörög Rákóczynak, hogy Stephánnal pártolja őt 1654., 349., Stephán nem bízik benne 401., menti magát, hogy ő Stephánt nem vádolta a portán 1655. 531.
- Konstantin néjje Sztratin felesége 349, 415.
- Rákóczynál kezesek érte s a bojérokért 1655. 400. — lovat kerestet neki Havaselvén 436, 437., rábeszéli a vajdát, hogy legalább 30,000 tallért küldjön Rákóczynak 1655. 423.
- Konstantin (Kostandin) Julián török dolgokat jelent Stephánnak 1655. 553.
- Konstantinápoly 74, 77, 109, 146, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 208, 210, 212, 317, 318, 323 stb. — az Ortha mecsetbe gyűlt a jancsár 1651. 223., pestis dúl 1649. 17., a császár is kiment 1655. 538., tűz lásd Galata. — a patriarchát az oláh kapitihák ölették meg, de egy gazdag göögöt akasztottak fel érte 1651. 219., hozzá igyekezik a kozák követ Szinill pap 1655. 435.
- Koriczinski (de Pilka) István, lengyel főkanzellár 1653. 275, 277, 280, 307.
- Kosakowski követ Rákóczyhoz segélyadás végett 1655. 467.
- Kozákok:
- Báthory István alatti kiváltságai 6.
- Ferdinánd mellett segítségök a svéd ellen 461, 462.
- hírek 14. — 40,000 tartozik mindig harezkészen lenni 53., lengyelektől kívánságaik 1649. 36., előzőnik 45., saját hercegük lesz stb. 53., megvervén a lengyeleket, békét nyertek 56, 60., nem hisz se a királynak, se a republicának s a töröknek adja az országot, ha Rákóczy nem akarja 68., a béke a parasztlázadás miatt bizonytalan 1650. 99., készüldésükről hír 103., a háború újra kitör 108., vereségök Szarogrodnál 169, 170, 171., a kiói klastromban elkövetett kegyetlenségért sok lengyelt levágnak 189. — nem akarják a békét 176., újra

készülnek 188, 189., megbékélt, Radzivil közbenjártára, a király híre nélkül, nem lesz tartós 197, 200., 20,000 lesz az iratos kozák 192., csak azért köttetett, hogy a lengyel a svéd ellen mehesen 201., újra megtámadták a lengyelt s 300-at megöltek 208., könnyen vehetők újra fegyverfogásra 209., 30,000 van a tatártól két mélyföldre, a lengyelre nem mer menni 1652. 236., megverte a lengyelt, portai híre 237, 238. — várja, hogy támadja-e a lengyel 1654. 333., békülni szeretne vele a lengyel Radzivil s Rákóczy útján 331., rengeteg sokat rabolt 1655. 529. 530.

Kozákok:

- Litvaniában Radzivil megverte 1649. 36.
- muszkához hajlása nem tesszik a töröknek 1654. 318., a tatár akaratjából lett 320., bontsa fel azonnal, parancsolja a tatár 321., a lengyel király feljeli a portának s tatárnak 325. — kozák-muszka hadat megveri a lengyel 1655. 381., ők verték szét a lengyelt 474, 477.
- a muszkától el akar szakadni s a svédhez pártolni, tárgyalások 1655. 438, 439., megunták a muszkát, de non sunt sui juris 545., a portának megjelentik a kozák s muszka ártalmas igyekezetét 555.
- Moldvába ütöttek 1650. 106., 40,000 válogatott emberrel s ugyanannyi tatárral 109., azonban a tatárt Lupul lekenyerezte 115., kozák s az új moldvai vajda (Mihály) ellen megy Rákóczy és a lengyel 1653. 276., Stephán vajdával barátságot köt 1654. 337., jön Moldva felé 1655. 423, 431, 433, 434.
- állhatatlanok, Radzivil is megkínálták a fejedelemséggel 1650. 87.
- I. Rák. Györgynek felajánlják a koronát 1648. 6., nem remélhetnek Erdélyből segílyt 34., ajánlatot tesznek, hogy II. György-

gyel szövetségben megtámadják a lengyelt 36., nemcsak a lengyel, de Ferdinánd ellen is tractál vele 43., kívánságukat miért nem kell megvetni, Rákóczy Zsigmond véleménye 1650. 87., támadásoktól Erdély is félhet 111., királyságra hívják Zsigmondot 139., tárgyalásuk 122., 1651. 182, 184., leveleznek nagyon 196., nem fogja őt praeternittálni egy új háború esetén 1652. 233., Rákóczyt közbenjárónak kívánják 1655. 545.

Kozákok:

- szucsvai kozák 396.
- a svéd-lengyel békébe foglaltassék, kívánja a tatár 1655. 393., végezések van a svédde 435.
- tatárokkal együtt Lengyelországban 1648. 19., újra feltámadnak 34., a közös hadak egybehívása 52., erős szövetségek 62, 64., engedélyt kérnek közösen a portától, hogy Rákóczy megtámadhassák a lengyel segítség miatt 65., tatár-segítséget kívánnak 1650. 107., teljes meg egyezésre jutottak a lengyel elleni háborút illetőleg 118. — 40,000 kozák s 150,000 tatár a moldvai határban, hogy Lengyelországba vonuljanak 133., Potockit a sánczba szorították 1652. 235., tatár is vele 1653. 279., megújítják hitöket 1654. 319., e barátság Lupul jó barátainak reménység, hogy kimmenthetik 323., Krimben a kozák, egy napi földre a portához 334., a doni nem fogja a tatárt bántani, ha ez a lengyelt nem segíti 1654. 345., megrémült a novai tatár kiszállásától 1655. 420., a tatár lengyel segítségét megverte 478., barátságával fellát a tatár 519., nem lesz állandó 529., Human felől a tatárnak útját akarja állani 536.
- a portával való conjunctio veszedelmesebb neki mint a lengyelnek 1650. 88. — ott is kell securitást szereznie 121., per-

petuum foedusuk van 1651. 184., Rákóczy dolgukat tudni kívánja 1652. 245., doni megvett egy török várat, Tamánt 1655. 553., tökéletlenségét megtapasztalta a porta 556, 557.
 Kozanovski, lengyel hofmester 68.
 Königsmark (Kinismarchius) 175.
 Könyvkötészet: Kalendáriumot két forintért csináltak 177.
 Könyvtár: a török Konstantinápolyból s Budáról adna szép írott könyveket a svéd királynénak 1651. 212.
 Körösd (Keresd tán) 315.
 Kőrösi uramat a tömösvári, lip-pai, gyulai törökök böcstelen-séggel látták 1652. 236.
 Kővér Gábor viszi ki Heriza vaj-dát 1655. 417.

Követek :

Angol hamburgi residens 1655.
 Bradshauw — a király követe által segélyt kér a lengyeltől, de ez nem adhat 1650. 116, 128. — a svéd királynál 1655. 487. — állandó a török portán 1650. 143.
 Brandenburgi választó állandó követe Lengyelországban 1648. 13. — követei a svédnél 1655. 487.
 Chmielnicki követe Konstantin-hoz 1655. Pokovnik Mátyás kapitány — a lengyel sereghez s Potockihoz, fenyegetőzik, hogy Kameniczhoz szállottak 1650. 111, 112., a lengyel királyhoz küldött követeket s az ország-gyűlésre is küldend 116., a len-gyel király Antont elzáratta 1653. 269. — moldvai vajdá-hoz Stephánhoz 1654. 1. Dimko Mihály 1655. 1. Vihovski — Rákóczyhoz követséget küld, hogy lépjen vele szövetségre a lengyel ellen s kéri, hogy ő is küldjön 1650. 118., meg-y ve-lők Rákóczy követe Ujlaki is u. o., gyakran küld Rákóczy-hoz 129., a portán tudva van 139., mikor a követ Rákóczy-hoz ment, Máté jóakaratot mu-tatott hozzá 1653. 278. — a tatár kánhoz követet küldött,

nem akarván a muszka ellen menni 1650. 108., utasítása 1654. 345., elfogták 345, 346. 1. Szemen Szavicz — a török kö-vetet fényesen látta s két fő-emberét küldi a portára 1650. 107., sőt állandó követe van Konstantinápolyban 115.
 Danczka követei a svédnél 1655. 487.
 Ferdinánd követe Chmielnickihez 1652. 1. Buhrmeister István kapi-tány. — Hamburgban residense 1655. 1. Isola, — a lengyel ki-rályhoz küldjön, hogy ez bé-küldjön ki az előkelőkkel 1650. 134. — a svédhez követeket küldött a 13 szepesi város visz-szavételéért 1655. 501. — a tö-rök portára főkövetséget küld 1648. 19., szemben volt a csá-szárral 1649. 73., újra küld 1650. 154., agense a portán 1648. 19., még nem érkezett be 39., híre, hogy a két várme-gyét kéri a töröktől 1651. 140, 142., utasítja ezt, hogy Chmielnicki terveit a portán hiusítsa meg s a tatár barátságtól tartsa vissza 1650. 136, 137., igen jó-akaratú az erdélyihez 1651. 147., a vezérnél volt 1652. 239., meg-kaftányozták 240., Rákóczy ka-pitánya után köszöni Rákóczy-nak a postája elküldését 1654. 351., Zülfkár nagyban tractál vele 1655. 567. — a választó-fejedelmekhez 1651. 1. Hatzfeldt.
 Fethi Ghirai Rhodusba száműzött tatár kán követe a portán sa-ját fia, Rákóczynak ajánlja ba-rátságát 1655. 567.
 Francia követe Londonban, a béke-pontokat aláírni 1654. 340. — Münsterben teljhatalmú: Grou-lart de la Court 46. — a svéd királynál 1655. 487. — állandó a török portán 1651. 143, 199, 202., 1652. 241.
 Frigyes schlesvig-holsteini herczeg követe Erdélyben salvus con-ductussal járt 1650. 117, 118., Persiába ment 1651. 198.
 Havasalföldi követe Chmielnicki-nél 1650. 107. — Rákóczyhoz 1653. Dragicsán 1655., Gergi

Veráncz, Dancsul, Præda, Ivasko. Konstantin hozzá s bojéraihoz követeket küld 400. — Stephanhoz 7 drabantot küld 1655. 404., Sztrojkát 423. — török portára Buday Péter és Dragicsán megindulnak 1654. 295, Konstantin bojérokát küld Rákóczy hadainak hasznos szolgálatát megmutatni 1655. 429., panaszlóleveleket visznek Pervul főviszternik és Kosztandin posztelnik fia Stephan ellen 527., titkolóztak Stephan kapitihái előtt 537, 538., kapitihák 38, 39, 73., fogva volt a tilaja bégnél ölés gyanuja miatt, de szabadon eresztették 1651. 219., Konstantin változtatván őket, mind Lupul emberét tette meg 1654. 348., Stoja hamis szolga 1655. 429. — Sciaus pasához, ki azt mondta, hogy a kozák papot be kell a portára békével bocsátani 1655, 440.

Havasalföldi latránság követet küld Chmielnickihez, hogy szövetekezzenek, az ágyukat is magukkal vivén 1655. 396, 397., a lázadók a vereség után is küldtek hozzá 420.

Kállaiak összeháborodván, Rákóczyhoz követet küldtek, egy hadnagyra van panaszok 1650. 101.

Kozák követ megy Mátéhoz, onnan Rákóczyhoz 1653. 274., Konstantinhoz, talán csak kémiség 1655. 429, 430., szemben velők a vajda s Boros, megakarták esketni kozák s muszka hűségére, onnan Konstantinápolyba 435, 436., archimandrita 557., Boros nem akarja megesketni őket Rákóczy hűségére 440., I. Szmil pap — a lengyel várta követjüket 1649. 60., a varsói országgyűlésen bocsánatot kérvén, megnyerik 1650. 128. — Radzivilnél 1649. 69. — Rákóczynál 1649. 33, 54, 57., 1651. 182., Tetera, a hadak notariusza a főkövet 55, 56., nem kell választ adni nekik, míg Lengyelországból biztos hír nincs 59., választ kapnak 60.,

Rákóczynál kozák s tatár követség fenyegetőző volt 65., menjen Rákóczy embere is velők 88., a katonák kíséret vagy követség színe alatt jöjjenek Rákóczyhoz 1650. 122., a svédhez menő utakat tudakozták 1651. 209., jó Rákóczyhoz 1654. 343. — Svédnél a görög apát volt 1655. 453., követek a királynál 487. — török portán, még nem volt szemben a vezérrel, 12-ed magával van 1651. 220., főkövetjük beteg, magok titkon vannak a fővezérrel szemben 1654. 352, 353., még nincs válasza 547., nem kapott kedvé szerinti választ, Lupul sem szabadíthatta ki 548., jön a portára Sahin agával 545., az archimandrita nem megy be 557., tolnács a portán 1652. 237., ha jön követségek, megjelenti Rákóczynak 238., jelenti, hogy Lupul vejét havasalvi vajdának akarja 241, 352.

Kurlandiai herceg residence Varsoóban 1648. 13.

Lengyel király követe Chmielnickihez 1650., I. Potocki Miklós 107, 108., nagy fénynyel mennek Chmielnicki és a kozákhoz a béke végett 131., két vajda, két püspök, két senator megy 132., követe Chmielnickinél 1655. 528. — dán királyhoz küldötte a sendomiri várnagyot, hogy szövetséget köszenek 1651. 175. — Ferdinándot követe által értesíti Rákóczy terveiről 1649. 43., 1650. Adriani János 135., menend 116, 132., Trzebienski András 1653. 275. — Lórántfy Zsuzsánnának orvoslást ígér, hogy embereit nem fogják kivégezni 1649. 70., a sandeci várnagyot küldi hozzá a határszéli rablások ügyében 91. — muszka császárhoz menend 116, 132. — Rákóczyaknál 1649. 43., követeket küldenek a kiválóbb fejedelmekhez s hozzá 116, 132. — Wressowecz és Vielopolski titkos követek 1650. 116., 1651. 176., segélyt kérni 1651. 183., a moldvai kö-

- zós actiót illetőleg 1653. 263., Morstyn András 259, 260, 271., Jaskolski jelentette Lupul s Chmielnicki terveit 1654. 299., a követsége három pontból áll 315., nehezen tud rájuk válaszolni Rákóczy 316., Szumoroski viszi az indigenatusi diplomát 338., Rákóczy fiának három kapitányságot ígért, Rákóczy megtagadta 1655. 484. lásd Kozakovski, Samovski 470—474. — svéd királynéhez a gneznai várnagyot küldte szövetség végett 1650. 175., 1654. lásd Morstyn András, 451., a béke végett 1655. 438., lancici palatinus, Lescinski 391, 444., a koronázásra, lásd Kanazil. — a tatár kánhoz 1649. lásd Osolinsky György, 1650. 105, 116, 132. lásd Potocki Miklós, 1654., Jaskolszki Marius Szaniszló 344, 346., 1655. 497. — török portán 1648. 17., 1650. 116, 128, 132, 139., nagy pompával várják ott 1654. 318., Breganovszki Miklós 317., igen szépen bocsátották haza 327., megerősítették vele az eddigi végzést 350, 352, 353., Besnyineki Albert 12-ed magával ment 1655. 544, 545., a főkövetet előzte meg, de azt sem várják szívesen u. o. két lovat kívánt hogy küldjön a vezér, de az megtagadta 545., még nincs válasza 547., kedve szerinti választ kapott 548.
- Lengyel főurak követei voltak a Rákóczyaknál, a korona felajánlása végett 1650. 133., a marsal s Wielopolski 1655. 494, 499. — palatinatusok követei a svéd királynál csatlakozás végett 1655. 474, 481, 483.
- Lithvaniai katonák lázonganak s a királyhoz követet küldtek 1649. 102.
- Lubomirski György Lubowieckit küldi Lórántfyhoz 1651. 176, 177.
- Moldvai vajda Stephan követe Chmielnickihez, Nekifor Iván 1654. 337., az erdélyivel ment oda 1655. 433., megindult Lutssal 1655. 438., visszajött 528. — a muszkához küldjön követet a barátság megkötése végett 1654. 337. — tatár bégnél Ellis agánál 1655. 406., megjött 404., a kán fogságba veti a megszökött túszt, Potocki fia miatt 1654. 333., Sztamatit küldi oda, Sciaus dolgát megtudni 1655. 538. — török kapitálisa Usar 1655. 566., vigyék végbe Lupul dolgát 570. — Sciaustól megjött 431.
- Oláh követ jön Rákóczyhoz 1654. 343.
- Potocki testvérét küldi Chmielnickihez, hogy ez valahogy a törökkel ne szövetezzék 1649. 107. — Rákóczyhoz, hogy megtámadtatása esetén segitendi 1653. 264.
- Radzivil követséggel látogatja Lórántfit 1653. 259. — Rákóczyhoz Lubieniecki 44. 1651-ben lásd Sienicius Pál 1654., Lubieniecki, utasítása 310—315. — követeit az ellenség elfogja 1655. 469.
- Ragusai követek a portán, egyik meghal pestisben 1648. 20., az adót viszik a császárnak 1650. 155.
- Rákóczy követe az angol protectorhoz 1655. Schaum 386—392. Ferdinándnál balul magyarázzák ezt 422. — belgiumi szövetséges rendekhez 1655., Schaum 386. — Felső-Németországban dán királyhoz 1648. lásd Dalmadi 1649. Jármí — Ferdinándhoz Klobusiczki 31., Daniel János megviszi I. György halálát 32., főkövetet küldhetne 54., küldvén 1650-ben, ez a portán azzal vádolta, hogy a török ellen vele szövetséget akar 1651. 211., tudta nélkül nem küldött sehova követet 1655. 422. — Havaselvére 1650-ben lásd Pávai Tamás 1655. lásd Mikes Kelemen — a kozákoknál 33, 34., hazatérnek 39, 40., Ghilányi volt 43., főkövetet fog küldeni tárgyalás végett 61., nem azt, csak közkatonát küldött 65. 1649., I. Ujlaki László 1650-ben lásd Máriássy István, már azelőtt is küldött hozzá s

a tatárhoz, de azok visszaszaladtak 119., követével s levelével látogatja Chmielnickit 1651. 168., ez nagy hangon beszélt hozzájuk 211. lásd Göcs Pál. 1653-ban Rác és Lucz 258. 1655., Lucz 383, 433, 447., Moldvába jött 396., nagy becsülettel látták 473., elküldött kozákhoz, svédhez, a lengyel érdekében intermedálni 481. — lengyel király IV. Ulászló temetésére főkövetet kellett volna küldeni 36., Bethlen és Klobusiczki Varsóba érkeznek 1648. 11.. Jármí Ferencz 35, 37., a lengyel királynál 45., 1649-ben Ujlaki 118., nyakra-főre adták át Rákóczy leveleit még gyanúsaknak is 109., Ghillányi, Göcs 1650. 122, 132. 1650. lásd Mikes Mihály, az országgyűlési követek majd beszélhetnek a svédekkel 1651. 201., 1652-ben Mikes Mihály s Fráter Pál 236., 1653-ban Szaploneczay 256., Szalánczi 261., visszabocsátja a király 275., Bethlen János, a segély hadat megígéri, s ez el is megy 279., hazaküldik a csapatokat 283., 1654-ben a gyűlésre Ghillányi 296—310., ünnepestes követség ment volna, de Mikes Mihály hazatértét várta 297., ugyancsak s a szövetségi tárgyalásokra Klobusiczki s Mikes Mihály 326—332., küldött a királyhoz, hogy mellé áll, ha a havaseli dolog engedi 1655. 384. — lengyel főurakhoz küldjön követet 1655. 499., követje Mikes Mihály 511—517. — I. György követe Moldvába Kemény János 7, 8, 9., II-é Boros János, Mikes Kelemen 90. 1651. lásd Mikes Pál, 1653-ban Ebeni 274. — Pozsonyi gyűlésre 1655., Klobusiczki 384, 422. — Potockival tárgyalni 1653. lásd Szalánczy Gábor, Sebesi hozzá is megy, utasítása 1655. 480—481. — Radzivilhez ha követeket küld, Prussia és Kurlandia felől küldje 131., 1652-ben Lubieniecki, instrucciója 238., 1653-ban lásd u. őt

svéd királynál Schaum 385, 386., balul magyaráztatik Ferdinándnál 422., küldjön követet tárgyalások végett 452., ott van, de nem bizik a svéd Rákóczyhoz 473., Jakabfalvi és Sebesi 479—493., süvegét hóna alatt tartva fogadja Jakabfalvit 489., Halics birtokáért küldött hozzá, híre 501. — tatár kánhoz s szultánokhoz küldött, de azok visszaszaladtak 1650. 119., kántúl, portárul, lengyel táborul egyszerre jöttek vissza emberei hírekkel 1652. 236., követét visszajövő utjában Neszterfejérvárt harmadfél hétig tartóztatták 1653. 282., 1655-ben Karácson 530. — török portára I. György halálát tudtul kell adni 1648. 8., főkövetsége megy 18, 19., nem késlekedik bemenni 38., várják erősen a királyság dolgában 1651. 141., jelentse, hogy hívják királynak 1654. 313., 1648-ban Sebesi Miklós, 1649-ben Serédy István 1650. 1652-ben Boros János, 1650-ben Ebeni, Sulyok, 1652. 1654-ben Barcsay, 1655-ben Keresztessy, búcsút vesz a vezértől 555., elindult a portára 567., Várnai 555., Kapitálai: 1648—49, Gyárfás, 1650. Jósika, 1651. Földváry, 1652. Boldvai, 1654. Thorday, 1655. Várady, Balogh, török deákja 1654—55., Harsányi — budai pasához lásd Barcsay, — az egri pasához küld 1651. 148. — Sciaustól visszajött 1655. 395., Havaselnén át ment 399., újra küld 542. — végbeli dolog eligazítására 1652. lásd Körösi. Spanyol követnek Angliából távoznia kellett 1654. 340. — Lengyelországban mindent felforgatott a lübecki tárgyalásokat illetőleg 1651. 201, 204., Lübeckbe utaztak a tárgyalások meghiusítására 198. — török portára jövetelének híre, de nem valósult 1651. 143. Svéd residens Bécsben 1651. lásd Björneklou — Berlinben 1655., Wolfisbergen 455. — követ a

kozákhoz Moldván át ment 1655. 438., Luczeal megy, magát Frangepánnak adja ki, majd Rákóczyhoz is jő 447., volt ott 473. 489. — Lübeckben 1651. ifj. Horn, Esk, Oxenstierna, követeléseik a lengyelektől 180., majd megszakadtak a tárgyalások 194, 198. — muszkálhoz járnak 1655. 453. — Rákóczyaknál 1651. 194—213. Skytte Benedek, 1655. 448—466. Welling Gotthárd. — valamelyik miniszterét küldje a királyné a törökhöz tárgyalások véget 1651. 198, 201, 202., okok 209, 212., 1655. 485, 486., tartson residenst is s kereskedelmi s barátsági tárgyalást indítson 1651. 196, 197, 202, 205, 208., teljhatalmú legyen s tatár kánnal stb. tárgyalhasson 208, 209., adjon a porta utlevelet 244., 1652-ben, lásd Skytte, ott ép úgy látandják, mint Murat idejében 1655. 556., akarják is 564.

Tatár kán követe Havaselvén 113. — a kozákhoz, hogy Kázmért fogadják királyuknak 1655. 536. — Lengyelországban Varsovában, várja a lengyel követ visszatértét 105., Szulimán aga 1654. 327., Dedes aga, megtudni, hogy mennyi ott a had 1655. 439., igen sietve megy haza 420, 497. — Moldvában Stephánnál, követel 1655. 535. — Rákóczyhoz egynehányszor küldött 129., fenyegetni, hogy a lengyelrel ne szövetezzék, de Moldvában elfogták 1654. 298., nála 323., jő 343., 1655. 380., hogy a lengyel mellé adjon segílyt 384., hitetlen dolgokat kíván 519., hadd menjen Havaselvére u. o., nála 538. — Svédországba követeket küld Chmielnicki ösztökélésére 115., régebben jártak ott 208., az új svéd királynál gratulálni, s hogy a békébe ők s a kozákok befoglaltassanak 1655. 393. — török portán az oláh vajdák dolgát igen jártatja 1651. 149., arzárokat küldött, panaszolván a kozákra. 1655. 534., kapitihája

nem tudja, hol az ura, az erdélyitől kérdi 555, 561.

Török követ Chmielnickit ajándékokkal Lengyelország ellen ösztökélte 107. — Havasalföldébe harácsért 1655. 418., Szuliman aga 567. — Moldvába Stephanhoz az adót szorgalmazni, az be is küldte 431. — Rákóczyhoz főkövet jön, ki azelőtt Bécsbe is ment, s Rákóczytól Bécsbe megy 1651. 206., a végvárak vizsgálatára megy 211., fenyegeti Rákóczyt, hogy a lengyelrel ne szövetezzék 1654. 298., Huszain csász 1655. 551., a ki a főkövetet kikíséri, becsületes csász lesz 564. — Sciaushoz biztos hírt tudandó a kozák követ jöveteléről, de az visszaküldi 1655. 431, 432. — svédhez utban 1655. 487. — tatár kán nem szívesen látta 1650. 140.

— budai vezér követének lovát megveszi Rákóczy 54., Pápára követet küld 1652. 240. — fővezér embere Konstantinnál 1655. 429. — Sciaus pasa követe a kozákhoz Sain aga 1655. 561., moldvai vajda Stephan minden órában várja 401., tilhaja ajánlja Rákóczyznak szolgálatát 1651. 220, 221., kapitihájával még nem beszélt az erdélyi 1652. 241. (lásd még török s tatár férfiak alatt).

Tohai bég embere Rákóczy nál a kozák követekkel 118.

Üzbeg khán követet küld a portára 39.

Velencei követ a lengyel királynál 1651. 175. — a tatár kánt ajándékkal ösztökéli a porta ellen 1651. 175.

Visnoviecki követe a Rákóczyaknál Domaradzki volt 113.

Krákó 112, 177., szállja meg Rákóczy 1650. 131., Chmielnicki 173., nincs benne őrség 176, 180., Chmielnicki boszút akar Rákóczy n állani, hogy nem segítette ebben 1651. 192, 193. — felé vonuljon Rákóczy serege 1654. 314., -t fenyegeti a svéd 1655. 445., bátran ellentáll a

svédnek 474., ott a svéd király 476, 477, 479, 490., nyomorú állapotja a svédek nyomása folytán 500., megadta magát a svédnek 507., a tatár egy része arra felé megy 508., csak onnan nem jött ki a svéd őrseg 510., ott a svéd király 522.

Krakkóban csinálják I. Rákóczy György sírmlékét 1651. 177., Zsigmondét 1654. 336., a tanulók a protestánsokat ölik, nincs őrsege 180., hogy országgyűlés hirdettessék, nem valószínű 1651. 188.

— palatinatus konventje 1655. 446.

— alkamarása lásd Branicki Miklós a., palatinusa lásd Lubomirsky Szaniszló, püspöke a papságával elhatározza Ferdinánd segélyét kérni a svéd ellen, de már késő 1655. 445., várnagya lásd Potocki Miklós vajda 94., a Szepességből sok kárt tehet Rákóczynak 173.

Krakow (Cracow) csász. ezredes Pomeraniába megy csapataival a svédet háborgatni 461.

Kralova (Krajova) táján nagy lármát kell csapni, hogy a havas-elveiek megijedjenek 1655. 405., az alóla elszaladt lázadók ismét összegyűltek 416., esketni mennek oda 440.

Kremenci kapitány (1654) lásd Jaskolski.

Krim 242, 282, 334, 349., tatárok lásd tatárok alatt.

Kroszna 487, 499.

Krulovski 338.

Kulmi és pomeraniai érsek lásd Gembicki.

Kurlandia 131., hercege Jakab 48., inconstanter viseli magát 1648. 13, 54. — 4—5 hajót eladott Konstantinápolyban a Rákóczynak közvetítésével 1651. 197, 202., semleges akar lenni, svédvel vagy muszkával-e, nincs tudva 1655. 390.

Kutnarski, ki a moldvai vajda resideense Varsóban, bal híreket terjeszt Rákóczyról 109, 116., a lengyel király nem is fogadja 1651. 192.

L

XIV. Lajos lásd francia király.

Lakatos Ferencz 140. — az esköz Székely megmérgeztetésére, 10 aranyat kap érte 144., hazudik 147., csak kém volt 150.

Lanckoronski Szaniszló, Visnovieczki hg. helyettese 37., ír Rákóczynak 1655. 306, 308, 329., a lengyel-muszka háborúról 1655. 380., Rákóczy birtokain 200 katonát szeretne szedetni 383., Kis-Oroszország palatinusa, a svéd majdnem fogságba vetette 499.

Lanckoronski Zsigmond de Brezic, maskoviai kapitány 14. — braclaviai palatinus, ideigl. fővezér lesz Visnovieczkivel együtt 1650. 128.

Lancut 177., mellett a lengyel király, híre 1655. 477., még nem hódolt meg a svédnek 495.

Landsberg 390.

Laticbow 15.

Lednicze 195, 200, 202.

Lemberg (Leopolis, Ilyvó) 11, 14., ott a lengyel király 1653. 267, 275, 276., a kozák oda akar jönni 1655. 397., ellene készül Chmielnicki 470., ott is van kozák muszka haddal 477, 522., még nem hódolt meg 495., Grodzki főagyútmester védte 497., zálogba ajánlják Rákóczynak 505.

— ott szoktak évente az adósságok kifizettetni vizkeresztkor 1654. 335.

— bírása Moravicz Marcianus 93., érseke 123., pohárnoka Stano András, jegyzője Orga Rethw Péter 93.

Lencicia (Lencye) ellen megy a svéd király 1655. 469., palatinusa lásd Lescinski.

Lengyel:

— a két királyfi közül egyiket sem akarja 1648. 11., királylány pomeraniai vagy porosz herceg lett, híre 19.. királyválasztás Varsóban 25, 34., a koronázás gyalázatosan ment végbe 35. — megsemmisítetik, mert nem egyeztek meg 14., nem

sokára meghal s interregnum lesz 36., vagy degradáltatik 37, 69., gyanus és gyűlölt 62, 68., mert esze nincs 88., haragszik többekre a Rákóczyaknak tett szolgálat miatt lásd Niemirzicz, Wressowetz, ő reá gyanakosznak, mert nincs serege 1651. 180., mindenki haragszik 200., elhagyja 1655. 393. — kincseit Marienburgba vitette, ő maga igen beteg 1651. 197, 200., leköszönésre akarják bírni s Rákóczyt választani meg 1655. 494—497., csak társkirálynak, mert le nem tehetik 512., adományozza csak az egyházi javakat, Rákóczy kívánsága 515. — ő s neje Poroszországba mentek 1651. 189., Ilvón van 1653. 267., a gliniani táborban 271., Varsóból Marienburgba szökött nejével 1655. 445., a Szepességre jó, híre 508., nem jött még Lubowlára 510.

Lengyel :

- nővére, Neuburg neje meghalt 1651. 194., testvére a neusei püspök meghalt, kincsét kivitette 1655. 456., királyné halálának híre terjedt, de nem igaz 1649. 36. — a trónörökös Varsóban meghalt 1651. 189.
- királyné, Gonzaga Ludovica Maria ír Báthory Zsófiának 1651. 191., kincsét a francia királynéhez küldte 176.
- polgárháború esetén idegen országbeli lenne a király 1649. 37., parasztlázadás lásd Parasztlázadás alatt.
- ország veszélyes állapota 1650. 133., 1651. 197., birtokot akar ott venni Rákóczy 1654. 304., 1655. 332., hadat akar szedetni u. o., egészen háborúban ég 1655. 390., nagy éhség ott s puszták a városok 490., rajta megy át Welling. Rákóczyhoz 1655. 448.
- országgyűlésnek esze kezd veszni 1648. 7., hirtetve Varsóba 1650. nov. 22-re 51, 63, 64, 68, 70, 71, 111, 113, 114, 122—132., annihilálhatják a kozák békét 58, 69., jó végét reménylik 62.,

nem nagyon látogatott 64., ha újabb adót vet ki, a nemesség teljesen kimerül 116., határozatai 128., erős kifakadások Rákóczy ellen, követeit a piaczon akarják levagdalni, hamis ebeknek szidták őket 132., Krakóba hirtetése nem valószínű 1651. 188., Varsóba hirtetve 1652., január 188., 1654. 294—309., eredmény nélkül oszlott szét, új hirtetve 310., összeült 326., 1655. 389.

Lengyel :

- részleges országgyűlések (conventusok) Krakóban 1648. 11., 1655. 446., Prossoviczen 1649. 61., minden palatinatusba hirtetve 1650. 111, 112.
- a dissidendek a kozákkal s Radzivilal feltámadnának a király ellen 1649. 34, 35., az evangélikusok Beszterczén kötelezték magukat az országgyűlésre fegyveresen jelenni meg 1651. 207, 208.
- Erdélybe s Rákóczy birtokaira települők 1649. 15, 45., 1654. 299.
- Ferdinándnak a király segítséget adott a svéd ellen 461. 462.
- hadak: gyűlevész hadat szednek, Hollandiában 30,000 embert 1649. 36., nincs hadok 1650. 87., előbb annihilálhatnák a gyűlésen a pactumokat s csak azután gyűjtenének hadat 89., láznak lásd Katonalázadás a., Podoliába ment 104., Satanovumban 105., Kamenicz mellett éhezik, nincs gabona 109., 12,000 zsoldos megy Kis-Oroszországba 128., a republica fizetett hada 30,000, a papoké 10,000, Litvániai 15,000, azonfelül az egész nemesség felül s táborba száll 132., nemesi felkelés hirtetve a királytól 1651. 172., országgyűlésből 172, 173., inkább az éhség s pestissel küzd, mint az ellenséggel, sok német elpusztult 188., újra felült a nemesség 1652. 242., 50,000 a száma 1653. 267., 60,000 272., egy része a Tyrashoz megy, Rákóczy hadaival egyesülni 270., Szokálhoz igen gyűlekezik,

fogadják a hadakat 1654. 333., nemesi felkelők Pomeraniában gyűlnek 1655. 389., a kozák ellen 7000-nél nem lesz több 438., a király visszahívta Litvániából a hadakat, valamint a Kis-Orszországban lévőket is 469., nemesi felkelés lassan halad 474., Potocki hirdeti maga, nem a király, hanem a haza s vallás védelmére 500., erősen gyűl a király szavára 511., a quartian sereg a vezérekkel a tatárhoz csatlakozott 508, 509., hozzájuk akar a marsall menni 511., lásd még Katonaság alatt.

Lengyel:

— kozákkal békéjük (a zborovi) 1649. 50. és a tatárral 51., a békepontozatok 52., vélemény róla 62., bocsásson meg a király nekik a tatár kedvéért 53., el akarja fogadtatni s a török ellen viselni háborút 64., lengyel vágja a kozákokat s nem megfordítva 54., a király ír Rákóczyinak a kozák mozgalmakról 70, 71., csak ha a pactumokat megszegi, lehet Rákóczy a kozákhoz jóindulattal 1650. 88., király békét akar kötni, de mi sem lett belőle 107., nem kell az erős békében bizni 109., a békének örül Rákóczy 119., a respublica nem confirmálta 139., a háborúról tudósítás, szerencsés a lengyelre 1651. 169—171, 188, 189., a zaporozsiakkal a király újra békét akar, mert nincs embere 175., Kionál 400 ó-hitű papot vágtak le a lengyelek, de a kozák visszafordulván, sokat levágott közülök 189., meg-békéltek, híre 192., az udvari tanács a háború mellett van 216., a király Chmielnickivel csak háború útján békülhet meg 1653. 267., lengyel fél, mert tatár is van a kozák mellett 279., a király a követet, Antont, bezáratta 269., nem akar velők se békét, se fegyverszünetet 272., közvetlenül tárgyaljanak együtt s ne a tatár útján, okai 1654. 301, 302., nem tartja meg a békét, sőt Potocki alatt pusztítja

a kozák városokat 319., szeretne vele Radziwill s Rákóczy útján békülni 331., Ochmatow mellett a kozákokat s muszkát megverte 1655. 381., igen fél tőle, a legtöbb katona az ország belsejébe luzódott 389., Ó-Kosztantina felé mentek a kozák ellen, híre 420., mit sem csinálnak, hetmánjaik csak esznek-isznak 434., a háború 438., készülnek ellene 545.

Lengyel:

— Litvániába ment a király a Brandenburgussal gyűlést végezt, de a kozák-tatár veszély miatt visszatérend 1650. 110.
— Lupulon megboszulhatná magát 1653. 260.
— Lorántfy Zsuzsánnának a király orvoslást ígér, hogy embereit nem fogják kivégezni 1649. 70.
— Magyarországból haddal jő, híre 1655. 522.
— muszka háborúról tudósítás 1654. 330., a czár azért jött, mert a királyok a kozákkal nem jól bántak 1655. 337., Lithvániában előbb a lengyelek verik, de azután a muszka győz 469, 474.
— német-lengyel határ igen meg van erősítve 1655. 457.
— Rákóczy Györgyhez a király levele 1651. 190., 1652. 238., közös háborújuk Moldva ellen a török s tatár ellen irányzott-nak látszik 1653. 263., a király Ferdinándot is felszólítja, hogy ő Rákóczyt védje 270, 275., a török császárt is Rákóczy és Stephan érdekében 273., a lengyel segéd-csapatok vezérei Kondraczki és Dönhoff, mennek Moldvába 277., elhamarkodott dolog volt kérésök 279., a kozák s Mihály új moldvai vajda ellen megy ezekkel Rákóczy 276., megérkeztek Szucsava alá 277., igen hamar legyen Rákóczy segélyére védelem esetlen 1654. 300., szívesen szöveteznek vele 328., a király igen örül a havas-elvi expedíciónak s kész örömmel küld segélyt 1655. 413.,

várakoztassa a segítséget Rákóczy 428. — a király inkább akarja Rákóczy, mint a svéd előmenetelét 518., hiában kértek segílyt tőle a kozák ellen, ez nem adott, sőt hadat sem engedett fogadni 1651. 183., a király hadat fogad Magyarországon Rákóczynál 1652. 237. viszsza küldi a Rákóczy küldte segédesapatokat 283., a nélkül, hogy szorosabb szövetsége lenne, segítséget kíván Rákóczytól 1654. 316., ír neki Chmielnicki bujtozásairól 325., 1655. 484., mikor az ellensége megszorodott, keresi csak Rákóczy barátságát 480, 481., ne adjon Rákóczy a lengyelnek segítséget, kívánja a svéd 1655. 463, 464., Rákóczy válasza erre 465, 466., a királyné írt Ferdinándnak, hogy mit szól ez Rákóczy királyla választásához 497., adoptálják együtt, kívánja Rákóczy György 516.

Lengyel:

- Rigaiakkal levelezésben állott a király, azok árulást szövének 196., lásd még Riga és Wreszovecz alatt.
- svédet jobban tisztelné, ha tudná, hogy ez a portával jól van 1651. 202., háborút akar ellene minden áron a király, azért szövetekezett a dánnal, brandenburgussal 204., Lengyelország egy részét megkaphatná a svéd, ha Rákóczyyal szövetekeznek 208., bujtogatott ellenök Livlandban s Ösel szigetén a lengyel király 211., a nagyobb sereg a svéd tábornoktól Wittenbergtől fegyverszünetet kérde az a svéd királyhoz utasítja 1655. 391., a király békülni akar velök, még a svéd királyi czímet is leteszi 438., a háborúról tudósítás 444., a király ellenök nemesi felkelést kiáltatott, de későn 445., Svédországban tárgyaljanak együtt s ne idegen helyen, kívánta a svéd király 450, 460, 461., Kázmér, habár Christina királyné megválasztására befolyt mindig,

ellenök practicált 450, 460, 461., Lengyelországban a svéd hadat szedet 506., a svédhez pártolt lengyelek nem szólhatnak ellene Rákóczy királyságának 515, 516., a két hetnán a svédhez hajolt, a poszpólita s a föld népe jól acceptálják az új királyt 526., lengyel-svéd egyezés pontjai 545.

Lengyel:

- tatár zsákmányol Lengyelországban 1648. 11, 17., tatár s kozák 19., a kánnak válaszol a király 52., mind átadja neki a kozákokat, ha szükségére lesz rá 53., fizessen neki 200,000 tallért, mi kozockinak, vagyis ajándéknak neveztetik 53., el akarják vonni a kozák mellől 1650. 88., felszólítja a kán a királyt, hogy menjen vele a muszka ellen 108., megverte a tatárt, híre 1651. 221., a lengyel tábornok Rákóczy embere vissza jött 1652. 236., ott vannak Rákóczy magyarjai is, kiktől fél a tatár u. o., megverte a tatár őket s 100,000 rabot hozott el, portai hír 237, 238., a túszok, kik 100,000 tallérnál többig voltak a kánnál, megszöktek 1652. 242, 333., a béke pontjait óhajtja Rákóczy, de nincs bele foglalva se ő, se az oláh vajdák 1654. 297., szövetségek 323., főbb embereket a kán szabadon bocsát 346., a lengyel győzni fog, ha a muszka a tatárt el nem vonja mellőle 1655. 384.
- törökkel (s kozákkal) nagy háborúja leend 1650. 115., szövetsége van vele 121., a végezést párban küldte ki Thordai Rákóczynak 1654. 350.
- Ukrainába mentek s ott sok várat elfoglaltak.
- főemberek: neveiket megküldi Ramoti Rákóczynak 1650. 98, 99., s püspökök leveleznek Rákóczyyal 1651. 196, 200., új királyválasztásról gondolkoznak, írja Radzivil 1654. 311., a kik Magyarországhoz s Sziléziához akartak szakadni, a svédnek

- megadván magukat, most Rákóczyt akarják királynak 1655. 494, 496, 499., társkirálynak akarják 504., tárgyalásuk Mikessel 511—517.
- Lengyel:
- a két hoptester egyike 1649-ben lásd Kozanovski.
 - főkanzellár 1648—50-ben lásd Ossolinski, 1650-ben lásd Leszczinski, 1653-ban lásd Korieczinski, 1654-ben lásd Wyzga, alkanzellár 1650-ben lásd Leszczinsky, kik lehetnek azzá, neveik 104, 123., szökevény alkanzellár 1655-ben lásd Radziejowski, vicekanzellár akarja Rákóczy királyságát 1655. 516, 517.
 - marsall, l. Lubomirski György.
 - Notarius campestris 1654-ben lásd Sapieha.
 - papoknál sok kincs van, nem szánják a Rákóczyak ellen 1650. 88., a tatár fogságba esett vezérek kiváltására pénzt ajánlanak 128.
 - főpohárnok 1649. lásd Osteroch Miklós, lásd Zamoiski.
 - rotmester (rochmester) 1654. lásd Sulowski 1655. Sztakevicz.
 - secretarius lásd Pegowski András.
 - zászlótartója, rokona Visnovieckinek 1649. 51., 1654. lásd Illó Ulászló.
- Leővei Gergely Rákóczy Zsigmondot a lengyel-kozák háborúról tudósítja 1651. 189., lengyel híreket kap 1655. 477, 478.
- Lesna 385.
- Leszczinski alkanzellár főkanzellárá lett 104, 110., sajnálta, hogy a gyanusak is kaptak levelet Rákóczytól, a követek ügyetlensége folytán 109., köszönettel fogadja Rákóczy levelet s követét becsülettel 128, 129. — lancici palatinus, a lengyel király követe a svédhez 1655. 444.
- Leszno gróf, a lovas hirnökök igazgatója, Nagy-Lengyelország generalisa lett 1649. 64., podagrában szenvedvén, Schlichting a helyettese 1655. 389.
- Lipót magyar királylyá választásáról tudakozódik a svéd király 1655. 453.
- Lippai magyar érsek igyekszik Rákóczy megrontásán 1652. 235.
- Lissa 193.
- Litowieiski eladja birtokát Rákóczynak 1655. 382.
- Litrosz, havaselvi helység 526.
- Lithvania 34, 35., verik a kozákokot 1649. 36., ott legyen Rákóczy hada 1650. 131., Chmielnicki készül ellene, híre 1651. 170., határában a lázadó parasztokat megverte Radzivil 188., Rákóczy a svédnek ígéri 208., becsapott a muszka 1654. 330., pusztítja 331., rossz hírek jönnek 1655., 389., semleges akar lenni, a svédvel vagy muszkával, nincs tudva 1655. 390., városai a muszka kezébe kerülnek 445., a muszka győzelmei 479., a sereg vezére lásd Radzivil Janusius.
- Livlandot Rákóczy a svédnek ígéri 1651. 208. — a lengyel király a svéd ellen bujtogatja 1651. 211., a lengyel átengedi a svédnek 1655. 438.
- Livonia 102, 444. — kimozdult a svéd hadsereg 1655. 390., Both császári kapitány átnegy csapataival 461., a lengyel a kozáknak engedi át 462. — svéd tábornoka de la Garde gróf 506., a lengyel a svédnek mily feltétellel adja vissza 545.
- Ló: szerezsen 54, 221., szép almás kék 221., fejér-kék 151., fekete paripa 524., kese 54., pej 144., bokros 348., jó iramú paripácska 146, 348., gömbelyeg nyakú 144., liha: nyaka széli kicsi, de mintha borsóval hintették volna stb., 142., konyafülű szabású 144.
- ára: 350 tallér 54. — 300 tallér 151. — a hetmany lovát a fakót 180 talléron vette meg Rákóczy embere 1655. 405.
- vásárlás: nem kapni Konstantinápolyban, csak kettőt vehettek Rákóczynak is 1649. 54., a portai utban erősen hullottak 73., szűken találhatnak 77, 142,

- 144., kettőt vettek, nem igen kapni, rosszak s drágák 151., most nem vehetni, mert fűvön vannak 1654. 353.
- Ló: Konstantinnak nem kapnak Konstantinápolyban 1655. 561.
- Lengyelországban nem kapni 1649. 62.
- Moldvába küldött Rákóczy lovakért 1650. 90., a havaselyi vajda évente tartozik két lovat adni 1651. 179., búsul Konstantin ezen 1655. 424. — Mikes Moldvában 192., nem talált semmirevalót 193., Lupul lovait, lóra való szerszámainak és sátraikat Rákóczy magának tartotta 1653. 281., Boros jelenti, hogy a harácsér török lovai mit sem érnek 1655. 418., egy tatár balunat s egy más lovat vesznek Havaselyében 1655. 425, 426., nincs Havaselyében 426., Konstantin posztelnik Rákóczynak két lovat visz ki 437., a szpotár egy lovat küld, valamint Farkasán Radul is 440., Boros selogy sem talál 441., szűk a jó ló 525., Moldvában kerestet 524., Stephán ír Rákóczynak a deres tatár paripa felől, hogy nála nem volt rossz erkölcsű 532.
- Rákóczy istállójából csődöröket kér János György szász választó-fejedelem 1654. 339.
- szerszám: ára 1450 orosz-lános tallér 54. — 4200 tallér Konstantinápolyban, arany rubintos, királyi marha 77. — I. Györgytől nem hozatott ki öt lóorrara való, egy ezüst kengyel, két lószerszám, értéke 1700 tallér 1654. 353. — fejedelmi nyereg, aranynyal borított, arany boglárók, 21 igen szép rubintokkal rakva, kormánykengyelhez való, hátra még áraban 1101 tallér, 1654 353. — zöld széles kövesre 105 tallért mondott Száva, holott csak 90-en vette 1655. 566., jaspis ar 100 tallér 145—146. nyereg: kormány 73., Murat-forma 77.
- aranynyal vert, ezüstös, nyeregében bot tisztességes öltőzettel 54., vesznek Konstantinápolyban 73., csáprág s szerszám apró rubintos, de a nyereg jaspis, rubintos 73., csáprág 73, 77. 146., janesik 73., smaragdos és rubintos, arany, egyik ezüst, annak is nieze (?) vagyon stb. 145., zabola 148., készül nagyban 152., smaragdos csáprágot, türkeses nyeret, skófiomos ezüst kainit küld ki Földváry 1651. 229.
- Ló: kész lesz, de kalarásoktól nem merik kiküldeni 1655. 561.
- Loiova felé közelget Radzivil hadastól 1654. 319.
- London 340, 341, 392.
- Lónyabidja 401., odaérkezett Stephan 1655. 407.
- Lónyai Lippaival, Puchaminal tractál Rákóczy ellen 1652. 234, 235.
- Lorántfy Zsuzsánna betegeskedése 1648. 16., bort küld Györgynek 54., neheztel rá a papi dolog miatt 1651. 186., beszélgetése Skyttével 198., vigyázzon váraira 1652. 234., ír Klobusieczkynek 1653. 260., készítetteti Zsigmond síremlékét 1654. 336.
- Lowicz, érseki székhelybe megy a lengyel király 1655. 469., ott van 455.
- Lowieniecki Szaniszló, tucholi notarius, lengyel híreket ír 1655. 477.
- Lubieniec felé közelget Radzivil hadastól 1654. 319.
- Lubieniecki Gábor levele említve Rákóczyhoz 72.
- Lubieniecki Vladislav, a Rákóczyak lengyelországi tudósítója 41, 51, 63, 69, 102, 105, 169, 173, 188., a svéd hadak elnyomulásáról 1655. 444., a lengyel háborúkról 468, 493—511., ajánlja Zsigmondnak Potockit 1650. 89., hírét hozza, hogy Lengyelországban van eladó birtok 1654. 304. — Rákóczy követete Radzivilhez 1652. 238., 1653. 261., Radzivil követe Rákóczyhoz 1654. 310., Zborón van családjával letelepülve 1655. 508., nem megy Varsóba, mert Rákóczy híve 497.

- Lublin, Lengyelországban 98, 99, 328., felé megy a tatár egy része 1655. 508., palatinusa 1655. lásd Tarlo.
- Lubomirski György, lengyel marsal 131, 176., követ Rákóczyhoz a főurak részéről 1655. 494. — nála az ország jelvényei 499., nem adja ki senki másnak, csak Rákóczynak 516.
- Lubomirski Konstantin, sandeci kapitány, Rákóczyt királynak akarja 1655. 513. — levele Rákóczyhoz 517.
- Lubomirski Sándor ír Rákóczynak az indigenatus dolgában 1654. 306. — a szövetség ügyében 328.
- Lubomirski Szaniszló, krakói palatinus, Vesselenyinek megküldi a lengyel király levelét a császárhoz 42, 43.
- Lubowiecki, Lubovlia parancsnoka s szepesi alkapitány, Lubomirszki követe Lorántfilhoz 1651. 176.
- Lubovlán a lengyel király 1651. 175., ott tárgyalnak a lengyel főurak Mikessel 1655. 511—517., alparancsnoka lásd Luboviecki.
- Lubow 499, 502.
- Lubowla, a Szepességben, a lengyel királyt fogadni készül 1655. 508., nem jött még oda 510.
- Lubstowski Miklós, krusviczi kapitány, elvette özy. Báthoriné javait 1654. 299.
- Lukowa mellett a muszka czár 1655. 477.
- Lucz István János, Rákóczy követe a kozákokhoz 1653. 258., 1655., a moldvai vajdánál 396., elhallgatta a kozákoknál tapasztalt dolgokat 397., Lanconckit is felkeresi 383, 428, 433., — tudósítja urát Moldvából 447., megindult a kozákhöz 438.
- Lugos 143.
- Lupul, moldvai vajda 49, 101.
- Chmielnickit bevádolja a portán, hogy a lengyelrel barátkozik 1650. 109., tőle Chmielniczki 2000 németet kért, de ő csak 400-at adott 116., fegyverrel kényszeríti, hogy leányát fiához adja 115., elfogta Chmielnicki ajándékát a tatár kánhoz, híre 1651. 171., fiát, az ő vejét akarja havaseltvi vajdának 1652. 241., ő nélküle semmi 1653. 268.
- Lupul Havasalföldére szökött 1650. 109., veresége Mátétól 1653. 266. 267.
- kozákhöz mily szándékkal van, nem tudja Rákóczy 1651. 173., a kozákok is, tatárt is complacálni akarja 192., nem szabadíthatta ki fogságából a kozák követ 1655. 548.
- lengyelindigenatust keresi 1650. 116., a királylyal nagy levelezésben áll 1651. 175., haragusznak reá a lengyelek is, a király követével szemben sem lett 1651. 192.
- a muszkával is practicált a porta ellen 1655. 569.
- Radzivil Janusius felesége az ő leánya 1651. 208., kéri Rákóczyt, hogy labár apósa litvány ember, maradhasson meg vajdaságában 1650. 131.
- Rákóczy tárgyalása vele egy elfogott erdélyi úr kiszolgáltatása ügyében 1649. 49., lator szomszéd 58., Rákóczynak semmit sem kell hozzá bízni 88., Rákóczy azért ösztökéli Chmielnickit ellene, mert a lengyel királynak a háborúra 100,000 frtot adott 1650. 133., leányát, ki Chmielnicki Timus neje lett, előbb Zsigmond akarta elvenni, de nem hitt neki, mert Konstantinápolyban nőtt fel 133., megértvén Zsigmond özvegységét, újra kedvét fogja Rákóczynak keresni 1651. 193., ha kell, Rákóczy elfogatja s beszállítja a portára 1652. 244, 245., ábrándos terve a portán, hogy Rákóczyt megbuktatja, a lengyelt megveri, Mátét elűzi stb. 1653. 254., tönkremenésén örül Lorántfy 260., a moldvai expeditiót az ő elűzése végett kezdte Rákóczy 262., elfogatása esetén Rákóczy szépen bánjon vele 265., megszabadulása ellen működik Rákóczy 1655. 545.

Lupul Stephán vajda hátrahagyott javaiból 100,000 aranyat és 25,000 tallért pénzül s ezüst marhául ad Rákóczynak 1653. 281., meg akarja öletni minden áron, vagy orrát metszetni 1655. 531.

— tatár (budzsáki) jövetelének hírére szökni akart nejével s Rákóczytól segílyt kérni 1651. 192., katonáit többíti u. o., fejét vétette a kán, hamis híre 1653. 282., igyekszik nagyban kiszabadításán 1654. 348., írta L. egy görögnek, hogy nagy sereggel, tatárral stb. rendelkez 349. 351., ő szabadította ki a kántól a lengyel túszoikat, türes köles hajót küldvén be 1652. 242., fautóra lesz a tatár, ha Rákóczy irritálja 519.

— török portára sok pénzt küldött, hogy fia havaselyi vajda lehessen 1650. 146, 147., haragszik rá a fővezér, mert a tatárhoz folyamodott 150., Sciaus pasa el akarja üzni 1651. 225., emléke sines a portán 1652. 236., a portán fogságban 1653. 283., a császár a jediculába vitette 1654. 354., szolgálai igen igyekeznek kiszabadítani 322., embere a vezérrel éjjel szemben volt 1655. 545., jó emberei a portán felsorolva 530., Zulficár is dolgozik megszabadításában 546., a kozák és a tatár megbízott is 529., dolga alább esett habár Ipsir feleségének, később Szulimán fővezér nejének sok ajándékot adott 552.

— nejemindenhova követni akarja 1654. 301., testvére Rákóczynál fogságban, Radzivil kéri elbocsátását 1654. 315.

Lütbeki tárgyalások a svéd-lengyel között 1651. 180., megszakadtak, 9 évi fegyverszünet 194., misem lesz belőle 198. 201. — dugába dült 1651. 209, 233, 450, 460, 461, 462.

M

Magyarország: országgyűlés 1649. 42.

Magyarország: Lengyelországba, különösen Makoviczáról sokan mennek a parasztlázadáshoz 1655. 507, 508.

— az evangelicus várakba s városokba erős őrségeket rakat Ferdinánd 1651. 203., 1652. 243. — úgy leigázhatja őket, mint Csehországot egy sikeres török háború esetén 1651. 204. — a Dunán túl német hadat nem fogadnak be 211., végvárakba németeket visznek 1650. 154., 1652. 243.

— a hét vármegye dolga a portán 1649. 76., a két vármegyében vagyon konkoly 1650. 88., örökösen adta Ferdinánd Rákóczynak; mondja a német residens 1650. 147., a mit Magyarországon elfoglal majd Rákóczy, az övé lesz 1651. 207., valaki (talán Veselényi?) valamit akar ellene, értesítés 1655. 510.

— a török a mi falukat elfoglalt, a szerződések ellenére, Ferdinánd követeli vissza 1651. 205.

— magyarországiakhoz semmit sem kell bízni a Rákóczynak 1650. 88., evangelicusok, katolikusok el vannak keseredve Ferdinánd ellen s hozzájok húznak 1651. 197, 201, 203., miért kedvelik őket 207., Rákóczyval csak a békét confirmálták Ferdinánd s Rákóczy között 1654. 351., a püspökökkel jól van Rákóczy 352., az urak szabad rablást engedvén, sok rablás történik 1655. 556. — kancellár lásd Szelepcsényi, palatinus lásd Pálffy, primás lásd Lippai.

Makovicza 45, 61, 63, 64, 89, 112, 493, 506. — a várnagyok a rablást megengedik 1650. 91. Malom-Órin a budai pasa várat akar építeni 1651. 219.

Mansfeld Fülöp Lorántfitól menedéklevelet kér követe számára 1652. 235.

Máramaros megye 33, 54., a havasok ügyében határszéli versengés 1654. 94., a passus 184. Marchegg 138.

Máriássy István Rákóczy követe

- a kozákhoz, hogy ez a tatár kánnal szövetséget szerezzen neki 1650. 121.
- Marienburgha (Malinburg) vitette a lengyel király kincseit 1651. 197., oda szökött a királyi pár 1655. 445., felé megy a svéd király 487, 509., védi magát 488.
- Maros-Vásárhely 9.
- Masoviai palatinatus fellázadt a svéd ellen, de elnyomatott 1655. 500.
- Máté (Bassaraba) havaselsi vajda 9, 19, 61, 399., az öreg Rákóczy György tartotta meg vajdaságában 206., vélemény róla 100., tudósítja II. Györgyöt a kozák viszonyokról 1650. 113., Lupul ki akarja buktatni a vajdaságból 146., a fővezér haragszik reá 150., jó sarkon forog állapotja 158., szövetséget köt Rákóczival 178., 1651. 179., még a török ellen is segített 179., nehezen fog a lakodalomra jönni 191., Rákóczyt egy török főkövet jöttéről értesíti 206., a porta parancsoljon reá Lupult elfogni 1652. 245., ha megtámadná őt Lupul, Potocki segíteni 1653. 264., megverte Lupult s Chmielnicki fiát Timotheust 266—267., kozák követ megy hozzá 274., írja, hogy szálljon hozzá közelebb Rákóczy 278., hogy Lupul meg nem szabadul 1654. 295., leszállott a portán még híre is Máténak 1654. 351., nem küldte Stéphánnak idején a segélyt 396.
- Mednyánszky Jonás levelei Rákóczychoz 1651. 187., 1652. 234., 1654. 334.
- Megyasói rablást, mit az egri török vitt végbe, a porta elhallgatja 1655. 564, 565.
- Megyes 122.
- Mehádia (Melodia) 142.
- Mehedincez táján nagy lármát kell csapni, hogy a havaselsiek megijedjenek 1655. 405, 542.
- Méregfaj: mercurium (kénese) 147.
- Mérték: justa Budensis 15.
- Miaskowkánál egyesült a tatár s lengyel sereg 1654. 345.
- Mienenski János levele említve Rákóczychoz 72.
- Midilljében tekereg a hajókkal Zurnazan pasa 1655. 548.
- Mierzenski a Mierzen, polioviai alasztalnok, wasilkovi kapitány, Rákóczy Zsigmondnak szerzend tollakat 127.
- Mihály vajda, Petrasko fia kozákokkal Stéphán vajdára megy 1655. 423., Stratin practicál vele 424., nem lesz már vajda s a Ferdinánd által fentartott birtokra megy 473.
- Mikes Kelemen Rákóczy követe Moldvába 1650., visszatér s jelentése 1651. 191., nem hitte Lupul, hogy ló végett járt 192., Stéphán mellé megy sereggel, tudatja a vajda útját 1655. 401, 404., költséget kér 402., 200 kopjás, 100 lovas gyalog megy melléje 405, 406., Havasalföldén lovakat keres 525.
- Mihály de Zabola Rákóczy követe a lengyel királyhoz s Ossolinskihez 103., Ossolinski a király által igen fényesen fogadtatta 109. 1652. 236., a lengyelek mellé ment segédesapatok parancsnoka 1653. 280—283, 297., követe Rákóczynak a lengyel országyűlésre s tárgyalásokra 332., Bebiecki kéri, hogy birtokát ajánlja Rákóczynak megvételeire 334. — a lengyel főurakhoz, a királyságról tárgyalni 1655. 504, 507, 509., jelentése 522—517.
- Pál, Moldvába megy követnek, de kémlelés végett 1651. 153.
- uramék is vásároltak Konstantinápolyban lószerszámot 1655. 366.
- Miklósvár 41.
- Miláno 470.
- Minsk, Litvániában, a muszka kezébe került 1655. 445.
- Mirinski 13, 35, 36.
- Miriszló 384.
- Misliszewski vezeti a tatár segítséget 1655. 477.
- Miszri (egyiptomi) kereskedő hajót 30-at fogott el az olasz 1655. 550.
- Mniszek de Magna Konczie Fe-

- rencz, sandeci várnagy, sanoci kapitány 91, 95, 96.
- Mniszek de Magna Konczic György, a wisnei gyűlés elnöke, lengyel kamarás 93.
- Moyszin Comis, a havaselti vajda hivatalnok, a segesvári lopott marhákat megkerítette 1655. 426.
- Moises vajda 257.
- Moldva 41, 90, 111, 129, 172., nagy inség 1651. 192., eseményekről jelentések 1652. 235., hadfolytatásokról 1653. 259., viszonyokról 274.
- az egyesült had menetele, még csak 3000 1655. 409., 12,000 megy Havasalfölde ellen 401.
 - a kozák beütött 1650. 106, 109.
 - a svédet segítené a török 1651. 205., tárgyaljon vele 209.
 - a tatár és lengyel sereg átvonul rajta 1654. 345., moldvai több lesz 15,000-nél, tatár ezernél 1655. 404., futnak a tatár elől 529.
 - a török nagyvezérhez folyamodnak a bojárok, hogy Lupult ne küldje hozzájuk 1653. 283.
 - a vajdaságot a szultán Chmielnickinek felajánlja 1650. 107., adta, híre 112., az új vajda ellen megy Rákóczy 1653. 276., vajdáit lásd Dumitasko, Gratian, Lupul és Stephan alatt.
- Moravicz Marcianus, a lembergi föld bírása 93.
- Moritzburg 340.
- Morstin András, sendomiri étekfogó, a lengyel király követe Rákóczynál 1653. 260, 271., előterjesztése 272, 274., megkötötte vele Rákóczy a szövetséget, hogy a tatárral kötendő béke alkalmával őt ki ne hagyják 1654. 297., a lengyel király küldöttje a svédhez, tárgyalások végett 1654. 451., csak halogatásból ment a svédhez 462.
- Morozovius, a muszka herceg tanítója, gyűlött a nép előtt s majdnem lázadás lett miatta; ezért Svédországba ment; de kincseit nem kapván meg, parasztlázadást kezdett 60,000 emberrel, sok nemest megölt 110, 111.
- Morvából I. Rákóczy Györgynek vissza kellett jönnie, mert nem volt meg a porta beleegyezése 184., -át megy Welling Rákóczyhoz 1655. 448. 463.
- Mosciska lengyel város 15.
- Munkács 33, 177, 207.
- Musna 406.
- Muszkaország 187., majdnem parasztlázadás ütött ki Morozovius miatt 110.
- a kozák vele a tatár akaratából egyezett meg 1654. 319., szövetségnek 321, 325., el akar tőle szakadni 1655. 438, 439.
 - dühe a lengyel ellen nemskára háborúba tör ki 1652. 102., a háborúról tudósítás 1654. 330, 331., 1655. 381., a czár tudatja Stephánnal, hogy ő személy szerint jött a lengyel ellen, veri őket s Szmolenszket elfoglalta 1654. 336—338., pestis dül seregében 345., habár sok várost elfoglaltak, de mihelyest a tatár jön, hozzá állanak u. o., török vezér tudakozza, hogy Szmolenszknél a czár maga van-e 351., lengyel-tatártól veresége a muszka-kozáknak 1655. 381., a haderő leírása, melylyel a lengyel ellen megy 389., ő is támadja a lengyelt 444., muszka-kozák a lengyel sereget szétverte 469, 474., Lemberg mellett 477.
 - moldvai vajdára Stephánra ráparancsol, hogy mellé álljon 1654. 325.
 - Radulnak jó lenne, ha alányomulna 1655. 546.
 - a tatárt le akarja beszélni, hogy a lengyelnek ne adjon segílyt 1654. 345., megverte őt a tatár s a foglyokat kiszabadította 1655. 499.
 - török jó szemmel nem nézheti gyarapodását 1654. 312., a török ellen készül, nagy híre 355., a portának jelentik a muszka-kozák ártalmas igyekezetét 1655. 556., a portának elene van dispositiója 556.
- Münster. Westphalenben 46.

N

Nagy-Glogau 456.
 Nagy-Lengyelországot a svéd el-
 özönlí 1655. 445., ott levő ha-
 dait egyesíti a svéd király 469.,
 fellázad a svéd ellen 495.
 — generalisa lásd Leszno gróf.
 Narajavi Narajovski István Podo-
 lia étekfogója 93.
 Nedelko, havaselvi kapitány 1654.
 321.
 Nekifor Iván, Stephán követe
 Chmielnickihez 1654. 337.
 Nemcz tartománybeli moldvai had
 otthon marad 1655. 401.
 Német katonaság quartélyoz Krak-
 kó táján 36.
 Németországon nagyobb lenne a
 svéd tekintélye, ha a törökkel
 is tárgyalna 1651. 197., a tör-
 rök adóval Ferdinánd az evan-
 gelicusokat gyengíthetné 204.
 Neomarchián (Neumark) csak át-
 men ta svéd, hogy ne ártson a
 brandenburginak 1655. 391.
 Neszter-Fejérvár 114, 282.
 Neuburg neje, a lengyel király
 nővére, meghalt 1651. 194., bé-
 kéje van a svéddel u. o.
 Neusei püspök, lásd lengyel király
 testvére.
 Niweczajo (Nieczája) a parasztlá-
 zadás feje Lengyelországban
 1650. 99., 5000 kozákkal ügyel
 a lengyelek törekvésére 109.,
 híre, hogy Potocki szétverte
 őket 169, 170., megöletett 171.
 Niemirycz György, kiói alkama-
 rás, a király haragszik reá, s
 ezért a Rákóczyak birtokára
 akar telepedni 1649. 44, 45., s
 ezredes 1654. 306., levele Rá-
 kóczyhoz 332., a király mellett
 van s 3—4000 nemes katona
 vezére lett 1655. 501.
 Nogaj, tatár tartomány 208.
 Normandia 102.
 Notetz folyó mellett két táborba
 szállt a lengyel nemesség 1655.
 390., túl rajta a lengyel váro-
 sokat elfoglalta Wittemberg 391.
 Nyaláb, erős várba, nem is vég-
 helybe német őrséget visznek
 1652. 243.

O

Obuhovicz, lengyel hadnagy 1654.
 338.
 Ochmatow mellett a lengyelek a
 kozákokat, muszkát erősen meg-
 verték 1655. 381.
 Oczakow felé ment a tatár sereg
 1654. 345.
 Ojtoz 9., -on belül jöven Rákóczy
 egy rész hada s Stephán egye-
 sülvén vele, a havaselveiek el-
 szaladnak 1655. 406.
 Ó-Kosztantina felé ment a len-
 gyelek hada a kozák ellen, de
 azt már elfoglalta a kozák 1655.
 420.
 Oláh könyvek 7.
 Oláhország pusztulása 111, 136.,
 a nagy hospodár a lengyelhez
 csatlakozik állítólag 1655. 476.,
 a vajdák jöjjenek be a portára.
 az új császár köntösét megcsó-
 kolni 1650. 145, 150., dolgukat
 a tatár kán jártatja 149., ha-
 ragszik ezért a fővezér 150., pa-
 rancsot fognak kapni, hogy Er-
 délyt védelmezzék, ha Rákóczy
 a kozák mellé megy 1651. 215.,
 a vajdaság dolga nem áll a ve-
 zéreken 572., a porta ez orszá-
 gokat, mint szemefényét őrzi
 1655. 556.
 Olasz szobrász Krakóban csinálta
 Rákóczy Zsigmond síremlékét,
 de meghalt 1654. 336.
 Ón: küldjön Rákóczy, mert Kon-
 stantin nem ad, templom szá-
 mára vévén, a mi van 1655.
 424., Havaselvéből küldenek Er-
 délybe 436., 20 tábla ón 12 má-
 zását nyom u. o.
 Ónod 565., oda tartozik Bérszeg,
 Rákóczyé 357.
 Opalinski de Buin Kristóf, pos-
 naniai palatinus, a posnaniai
 nemesek vezére 1655. 390.
 Oppeln hercegség a néhai neusei
 püspöké volt s az Ferdinándra
 hagyta 1655. 456., a lengyelnek
 ott semmi hatalma, de Ferdi-
 nánd nagy haderőt tart ott 457.
 Orhej felé megy a tatár haza 1655.
 532.
 Orlikow, helység 108.

Oroszesik (Ruszesuk) 415, 424.
 Orsetti Vilmos krakkai kereskedő, a Rákóczy-ház ügynöke 47, 177, 336., ehhez küldjön váltót a lengyel királyné, ha valamit kíván venni Konstantinápolyban 1651. 199, 201.
 Orynin mezeje 104.
 Orvosi rendelvény 15.
 Orzechowski, lengyel borkereskedő 1654. 346.
 Ossolinski György, lengyel főkan-
 cellár 64., a királynak minden esze, elméje 1649. 37., menjen a tatár kánhoz 51., a király elfogadja ez ajánlatot 52., a kutyánál s kigyónál jobban gyűlölte már a király 109., ha élt volna még, valamint elkövetett volna király ellen u. o. — levele Rákóczyhoz 1649. 72., Mikses követtségéről 103., meghalt, ép Rómába készülvén, morbus comitialisban 104, 105, 109., egészen a Rákóczy-ház híve lett 106, 109.
 Ossowski, wschowi kapitány, evangelicus 1655. 390.
 Ostrorogh Miklós, lengyel főpohárnok, Visnioveczki helyettese 37. — alkanczellár lesz tán 104.
 Osveneczim Szaniszló, zamoiski vadászok praefectusa. Rákóczyt királynak akarja 1655. 513.
 Oxenstierna Axel, svéd kanczellár a lübecki tárgyalásokban részt vesz 1651. 202., a svéd királlyal 1655. 487., ő általa izen a király Jakabfalvinak 489., ír Rákóczynek 517, 518.
 Örmény kereskedőktől a szerszámot 1450 oroszlanjos tallérért vette meg Rákóczy György 54.
 Ösel szigetét a lengyel király a svéd ellen bujtogatja 1651. 121. 213., a svéd a dánnak átengedte 1655. 462.
 Ötvössel (a zsidó Józseffel) számadás, Konstantinápolyban 1650. 145, 216. — nem akar pénz nélkül dolgozni 1650. 220.
 Ötvös, örmény készíti a szerszámokat Rákóczynek Konstantinápolyban 1650. 152.

P

Pálffy Pál nádor, találkozása Rákóczy Zsigmonddal 1649. 41, 54., tanácsa, hogy Ferdinánd küldjön követet a lengyel királyhoz 1650. 134., a császár meghagyásából figyelmezteti Rákóczyt, hogy Chmielnickit ne segítse 137., tehetsége s tekintete vékony, habár az akarat megvan 1651. 117., leveleket hoznak neki a portáról 193., Rákóczyt felhívja Ferdinánd ellen 203., ír neki a lengyel-kozák békéről 204., figyelmezteti, hogy vigyázzon Lónyaira és Veselényire 1652. 234., meghalt 1654. 352., békekészítető volta mily hasznos volt Ferdinándnak 422.
 Panajott 349, 565., leveleket írt Konstantinnak, hogy a kozákhhoz írt leveleit küldje el, Konstantin tagadja e hírt 1655. 442.
 Panna (Pana) Szpatár, moldvai ember, kiment Rákóczyhoz, háza népével 1655. 407., elment Dabizához a békekészítéssel 411., egy tatár bakmat fakó lovat szerzett Rákóczynek 425.
 Pápa városi embereket a törökök elfogtak 1662. 240.
 Papok (presbiterianusok) követi Rákóczyt, Kemény is beszélt velük 1651. 186.
 Parasztlázadás: Havasalföldében a föld népe Rákóczy hadaira akar támadni 1655. 430.
 — Kis-Oroszországban sok nemest megöltek 1650. 115., újra lázong 1654. 330.
 — Lengyelországban 1650. 99, 105., feje lásd Niweczajo, sok nemest megöltek a Borysthenesen túl 112., leverik s Radzivil is Lithvania s Severia határában veri őket 1651. 188., Chmielnicki újra fellázította 1655. 495.
 — általánosan fellázad úgy a svéd, mint a protestánsok ellen 507, 508, 510.
 — Muszkaországban 110, 111., feje Morozovius.
 Páris 341.

- Pavlaki, moldvai kapikiha 17., az oláh kapitihák ölették meg pénzért 1651. 219.
- Pávai Tamás 416, 426, 430., Rákóczy követé Havasalföldre 100, 101.
- Pavolocz (Pawlosk) alatt meghal Visnioveczki fővezér 1651. 189.
- Pegovski András strizovi prépost, levele említve Rákóczyhoz 72. — a lengyel király secretariusza Rákóczy Zsigmondhoz megy 94. — ír a kozákok készülődéséről 103, 111, 112, 123.
- Pénz: Érték és áru: 24 skófiumból vert, mentére való gyöngyös gombok bokra 14 tallér 366., egy nuszta bellido ára 1000 tallér, de a portán 1200-ért se lehetne olyat kapni 433., lásd még Ló és Vásárlás alatt.
- fizetés: török deák egy évre 200 tallért kapott, kevesli 1655. 540., lásd még Katonaszold alatt.
- küldési módja Svédországból Konstantinápolyba váltóval 199, 201, 202., hosszú utazásra váltót kell vinni 389.
- fizetési módja Lengyelországban, Lembergben szoktak vízkeresztkor az adósságok fizetnetni s új szerződések köttetni 335.
- nemek: hota (?) 404., ó dutka, régi magyar pénz 179., usualis moneta 1651. 187., ötpénzes garas 142., 1000 imperialis = 6000 lengyel forint 47., 40,000 frt = 2000 arany 523.
- a Rákóczyak kincse 10 milliónál többre rúg 1651. 207.
- régi pénzeket küld Skytte a svéd királynénak, 15 darab arany s 276 ezüst darabot, Rákóczy Zsigmond is küldend 1651. 213.
- Perecopia tatár tartomány 345.
- Persia víjja Babiloniát, híre 1651. 147., dolgát a törökkel tudni kívánja Rákóczy 1652. 245. — oda ment Frigyes holsteini herceg embere 1651. 198.
- királya gonosz ember, 17 éves 1649. 54.
- Pervul, havasalföldi főviszternik, követ a portára 1655. 527.
- Péter, Rákóczy portai postája 1654. 350, 352, 423.
- Péter deák lásd Budai Péter.
- Petky István, Rákóczy hadvezére a moldvai expedícióban 1653. 277. — lengyel indigenatust kér részére Rákóczy 1654. 298. — a moldvai vajda jól emlékezik róla 333.
- Petrasko vajda fia lásd Mihály vajda.
- Pfalzi Frigyes sorsára ne jusson a brandenburgus, féll 1655. 518.
- Pfalzi örgróf lásd Károly Lajos.
- Pfalzi gróf Károly Gusztáv, választott svéd király 1652. 244. lásd svéd király alatt.
- Pfalzi örgróflányának Maria Henrietta házassága Rákóczy Zsigmonddal 131, 169, 171., halála 1651. 193, 196. — temetése decz. 12-én lesz 198.
- Piatek melletti táborban a lengyel király 1655. 471.
- Pilka lásd Koriczinski.
- Plawia 477.
- Plocki püspök, lásd Gembicki.
- Plojestre mennek esketni a lázadókat 1655. 424., kapitánya lázadó 415, 416., bejött a vajdához s Boroshoz békülni 425.
- Ploesti kapitányt megeskette Boros 1655. 418.
- Ploszka 488.
- Pocsaj 260.
- Podlachiát, Lithvánia tartományát dúlja a muszka 1655. 469.
- Pokovnik Mátývase kapitány, Chmielnicki követé Konstantinhoz 1655. 443.
- Polessiát (Pliusa) Lithvániában dúlja a muszka 1655. 469.
- Polna hetmánya a lengyel királyhoz ment 1655. 438.
- Polociai (Plock) palatinatust a király késlekedett átadni Radzivill Boguslawnak s a muszka elfoglalta 1654. 331.
- Pomeraniai vagy porosz herceget hoztak lengyel királyságra 1648. 19., a határt illetőleg a svéd a brandenburgussal megegyezett 1651. 194., felé gyűl a lengyel nemesi felkelés 1655. 389., megmozdult a svéd hadsereg belőle 390., Nagy-Lengyelországot fe-

- nyeleti onnan Wittenberg 445.,
oda ment Cracow, Ferdinánd
ezredese a svédet háborgatni
461., országgyűlést hívott össze
a svéd király 469. — püspöke
lásd Gembicki.
- Poroszország (Prussia, Borussia)
98, 131, 444, 445. — a svéd
szemét bántja 1651. 175., ha-
dat szedet onnan 175, 176.,
legyen szeme reá 197., a Rák-
óczyak neki ígérk, ha szövét-
kezik velök 201, 208., odament
a lengyel király s neje 189.,
átengedi a békeért neki 1655.
438., dúl benne a muszka 469.,
a svéd egészen meg akarja hó-
doltatni 488, 489., még nem
hódolt meg egészen 495. — a
brandenburgus ment oda elfog-
lalni s királyává lenni 498.
- Posnaniát, Nagy-Lengyelország fe-
jét, áruállással elfoglalta a svéd
1655. 445. — palatinatus ne-
messége kel fel a svéd ellen
1655. 390., palatinusa lásd Opa-
linski de Bruin Kristóf.
- Postaszolgálat Berlinben 1655. 388.
- Potocki Miklós krakkói várnagy,
fővezér 1650. 126.
- Péter, bracлавiai palatinus
1654. 326., ír Mikes Mihály-
nak 327.
- a Szaniszló testvére, cercassii
kapitány 1650. 107.
- Szaniszló, kiói palatinus s fő-
hadvezére a lengyel seregnek,
Lubieniecki rokona 89., vissza-
tért a tatároktól 1650. 98., le-
velet ír a kisoroszországi pala-
tinusoknak a tatárok készülö-
déseiről 104., felszólítja Chmi-
elnickit, hogy ez ne tractáljon
idegen királyokkal stb. 108.,
szétverte Niweczajo seregét, híre
109., 1651. 169., a kozák-tatár
veszélyről mindenkit értesít
1650. 110., nem szereti a ki-
rály 1651. 170., serege mind-
inkább szétzúll, kevés német
gyalogja s lovasa van 173., ál-
lítólag megölték a kiói csatá-
ban 189., Alsó-Kis-Oroszországba
tévén seregét, a kozák újra meg-
indult 1650. 107., a tatár s ko-
zák sánczba szorította 1652. 235.,
tárgyalása Szalánczival a mold-
vai hadjáratot illetőleg 1653.
262—271., ha Lupul s a ko-
zák megtámadja Rákóczyt, ad
segélyt 264., a lengyel haddal
s 5000 magyarral és oláhval
Hamanig pusztította a kozák
birtokát 1654. 319., ír Rákóczy-
nak a szövetség ügyében 328.,
izent Rákóczyznak 1655. 380.,
ír Rákóczyznak, hogy a mold-
vai segély ügyében hova küldje
a hadakat s mikép? 413., vagy
2000 lovassal, gyaloggal Glinia-
ninál van s Szorokára 300 gya-
log németet küldött, hogy a
kozákat megakadályozza, de
későn volt 438. ír Rákóczyznak
Kozakovszky küldetése ügyében
467., összegyűjtven a vert se-
reget, siet, hogy a királylyal
egyesülhessen 474., a tatárral
egyesül 497., maga hirdeti a ne-
mesi felkelést s összegyűlést a
tatár táborhoz 500., kéri vé-
leményét Rákóczy királyválasz-
tásához 517.
- Potocki Szaniszló fia, túsza a tatár
kánál, megszökött 1652. 242.,
a tatár Stephan vajdát gyanu-
sítja ezzel 1654. 333.
- legiója, mely a svéd mellé
állt, vissza akar jönni a len-
gyelhez 1655. 499, 500.
- testvére, lengyel fogoly a musz-
kánál, megszabadul 1655. 499.,
Chmielnicki elbocsátja s a ta-
tár kánnak adja 530.
- Pottkovinai lengyel úr 338.
- Pozsonyban Lipót megválasztásá-
ról bővebb értesülést óhajt a
svéd király 1655. 453.
- Præda, havasalföldi főlofogfet Kon-
stantin követe Rákóczyhoz 1655.
395., dolgát végbeviszi Boros
419., a fogságból küldje ki Rák-
óczy, semmi bántódása nem
lesz 441.
- Prága 205.
- Przemisli püspök Rákóczy király-
ságát akarja 1655. 516.
- Przitzkovski 13., igen suspectus 68.,
ír Rákóczyznak 1654. 307.
- Prognosticon, alighanem Drábiczé,
Rákóczyhoz küldve 1654. 342.
- Prossoviczei convent 61, 113.

Protestánsokölése Krakkóban 1651.

180., Magyarországon panaszaikat Ferdinánd figyelembe sem veszi mert Rákóczy a havaselvi csatába volt keveredve 1655. 456., Silesiából a papokat elfűzték 456, 457.

Prút 119.

Przyiemski Kristóf, lengyel ezredes 64.

Puchaim János Kristóf igyekszik Rákóczy megrontásán 1652. 235. — a portai német agens ajánlja, hogy megszerzi Rákóczy jóakarójául Pálffy helyett 1654. 352.

Puttna 410., klastromot szentel fel ott Stephan vajda 1655. 521, 524., Rákóczy harangot ajánldékoz oda 522., a sztarosztik jó lovakat tartanak a posták miatt 407.

Pyrawski, a lázadó lengyel sereg feje 1655. 474.

R

Rablás: lengyel udvarházat ver-tek fel magyar-lengyel rablók, törvényt láttak fölöttük, nyársra ítélték 177.

Ráczok 397., bejárta egy kozák pap, a kozák s muszka hűségére megesketni 1655. 435.

Rácz György, Rákóczy postája Chmielnickinek, hírül viendő, hogy előbbi követei viasszaszadtak 119., követe a kozákokhoz 1653. 258., 1655. 396., levelet küld Rákóczynek 406.

Radnót 54, 218, 350, 352, 395, 471, 472, 546.

Radul kapitányt Rákóczy megfogatta 1655. 406.

Raduly logofet vezér, megy esketni az országot 1655. 424., a havas-elvi lázadók elől elszaladt 427.

Radul vajda meghamisította Lupul kihozatalát 1655. 546, 549.

— fia igen szolgál Rákóczynek a portán 1654. 355., ajánlja magát Rákóczynek 1655. 561., ő is szolgál Lupul ellen 572.

Radvanban a lengyel király 1654. 339.

Radzejowski (Raghioczi) Jeronimus szökevény lengyel alkan-

cellár, levelet küld a svéd táborból a palatinusokhoz 1655. 391., (két évvel ezelőtt infámiával sújtott) a svéd királylyal Varsóba törekszik 445., a svéd király táborában 487.

Radziekonski, zontyni kapitány lesz talán alkanczellár 104.

Radzivill Boguslaus herczeg 64, 123., levelei elvesztek 1649. 71., készülődik 1651. 176., ír Rákóczynek 1654. 329., meg kellett volna kapnia a polociai palatinatust, de a király késlelvén, a muszka elfoglalta 1654. 331., 4—5000 katonája van, még semleges 1655. 501, 506.

Radzivill Janusius római bir. herczeg, Vilna palatinusa stb. stb. 13, 34, 35, 48, 49, 64, 123, 127, 465.

— a kozákat megverte 1649. 36., megkínálta őt is a fejedelemséggel 87., ő tudja csak, hogy Rákóczyt is 88., megverte Timust s elfogta Chmielnickivel együtt, híre 1651. 171., a kal-muki tatárok adták oda 172., főauthora a lengyel-kozák békének 192, 208., reá ütött a kozákra és sokat kardra hányatott 1652. 241, 242., Chmielnicki seregeit megtámadta 1653. 268., közölgét a kozák felé 1654. 319.

— a muszkát megverte Szmolenszknél 1654. 330, 331., őt verte meg a muszka czár 337, 338., ő is verte a muszkát 345.

— a parasztlázadókkal szerencsésen harczol 1651. 188., nem képes féken tartani őket 1654. 330, 331.

— Varsóba érkezik a gyűlésre, igen suspectus 1649. 68., levele Rákóczyhoz említve 72., bort vásároltat Erdélyben 1650. 96, 97., az országgyűlés befejezte után csak egy hét mulva lehettek vele Rákóczy emberei szemben, kiket igen int 130, 132., a király ellen el van kedvetlenedve 1651. 175. — nem is válaszolt Rákóczynek sok levélre 1652. 238, 239., ír, sajnálván Zsigmond halálát 233,

- 234., mit tárgyaljon vele Ghillányi 1654. 300., 301., Rákóczyt nagyban beszéli rá a lengyel trónkövetelésre 310—315., pénzt kér tőle, hogy királyiá választását előmozdítsa 314., megengedett tekintetért R. Lupulnak, Zulfikár mondja 1655. 546.
- Radz. legnagyobb a tekintélye Lengyelországban, mert a kozákok is ő békéltette meg, nem igen állana ellent a svédnek háború esetén 1651. 208., elveszte nem bizonyos 1655. 501., nem halt meg, a svédnél van 506.
- Raguza 196, 201, 204. lásd még adó s követek alatt.
- Rákó helység 9.
- Rákóczy I. György, megmérgezésének híre 1648. 16., halála 12. 33., Ferdinánddal tudatják 32., síremléke Krakóban készül 1000 tallér = 6000 lengyel forintért 1649. 47., a harminczadja 700 lengyel forint 1651. 177. — csatái 120, a svédvel serege Morvában egyesült 463. — ajánlatai a lengyel respublikától visszautasítottak 66., terve a lengyel korona elnyerésére, 300,000 frtot küldött be stb., de halála közbejött 133., a svédek nagy barátságban voltak vele 449.
- ak kincse 10 milliónál többre rúg 1651. 207.
- II. György azon tiszteknek, kik uraatyját is szolgálták, pénzt ad s nagy haderőt gyűjthet össze hirtelen 1651. 217., évente félmilliót gyűjt s elnyerheti ezzel akár a lengyel, akár a magyar koronát 207., jól állna neki 208., vigyázzon életére s Lónyaira, valamint Vesselényire, mert azok forralnak valamit 1652. 234, 235., udvarmester nélkül van 1654. 309., nem kapdos semmiféle koronán 1655. 478.
- Ferdinándot ő s a rendek kéri, hogy az öt vármegye viszsza bocsátását halasztza el kevés időre 1649. 31., magyarországi birtokaira a török császárnak athnaméja van, nem meri azt a német bántani 1650. 154., részhadait kiszállítja, hogy Ferdinánd segélyt ne adhasson a lengyelnek, sőt a lengyel is vigyázzon reá 1651. 185., sokat szenvedett Ferdinándtól, de ha megtorlásra jön a dolog, nem éri be két vagy hét megyével 211., ne féljen tőle hogy megtámadja, mert a lengyel király barátja 1653. 268., hadfogadásait Ferdinánd félremagyarázza 1655. 478., vigyázzon a németre 556.
- Rákóczy franczia királylyal tudatja atyja halálát 1648. 32.
- Havasalföld vajdájával, Mátéval szövetsége 1651. 178, 179., véd- és dacz-szövetsége Konstantinnal 1655. 394., az egyenetlen állapot lecsillapítására beküldi Borost 1654. 309., megindítja ellene hadait 1655. 395., egy része hadát az Ojtozon eressze be 406., megindul ellene 406., megszállja 414—443., vezére Boros 415., írjon a lázadókra egy erős levelet 417., gyalogja s a brassai s a német kitesz 1000 gyalogot, 417., küldjön Brassából élelmet, mert ott nincs 407, 419., erősen gondoskodjék csapatairól ágyú-munió, lőpor dolgában 428, 429., írt Konstantin posztelniknek, hogy csendesítsék le a lázadókat már 437., szerencsésen küzdött, jelenti Welling 458., személyesen is részt vesz a hadjáratban, ha kell 541., a porta nemhogy odamenetelét, de ép veszteglését parancsolta 519., kedves dolgot cselekszik a portának, ha megbünteti a lázadókat 547., írjon az állapotokról a portának 548., dolgairól huzog híreket terjesztenek a portán 549., panaszkodik a nakibnak, hogy hadjáratát roszindulatulag magyarázza a porta 558., a hadakozásra a magáéból 60 ezer tallért költött 559.
- jezsuiták dolgában ír a lengyel királynak 1652. 238.
- kozákokkal tractál 1649. 43., szívesen látandja Chmielnicki fiát 61., szoros szövetséget kö-

tött velök a lengyel korona elnyerésére s e célból 30,000 emberök van 1650. 115., erős hittal esküdött össze velük s hadat is küldött nekik, híre 128., velök, tatár kánnal, török császárral, két Oláhországgal oly szövetséget kötött, hogy Krakót minden pillanatban megszállja 132., tanácsai s miért nem adhat segélyt 1651. 173., a barátság miatt nemcsak a lengyelnél, de más fejedelmeknél is gyanúba jött 183. 185., akadályai a segélyadásnak 183., ha el nem háríthatók, mégis mit teend 185., szívesen lesz a lengyelnél közbenjáró 186., ne küldjön még se a tatárhoz, Kemény véleménye 187., jó segítséggel menjen melléjük 216., előbb Chmielnickit, azután Lupult törje meg 1653. 268., a kozákkal a lengyel tudta nélkül nem tractál 279., csendesítse meg őket 1654. 313., vigyáztasson a szélben, hogy a kozák Moldvát ne bántsa 1655. 434., nem tűri a kozák s muszka hatalom növekedését, ha az a svéd tudtával nincs 482, 483, 492., kozákok s tatárt jó barátokul szerezze meg, ha lengyel király akar lenni s a muszkat kiűzni 494., török segítséget nem kaphat a kozák ellen, de a tatárral s szomszédokkal reá mehet 552., úgy törökösen, színre barátkozhat velök 557.

Rák. lengyel dologra tartson készen hadakat 1648. 11., gyalogokat gyűjtsön 13., vádolták a portán, hogy a lengyelt segíti 1649. 65., nem adott neki segélyt a kozák ellen, sőt katonát sem engedett szedni 1651. 183, 185., lengyel elleni háborúra még nem határozták magukat 197., a legelső alkalommal benyomulnak 200. — szerencsésen harczolván Lupul s szövetségesei ellen, a lengyel is egyesülni akar vele 1653. 269., segélycsapatokat kap 276. 277., vezére Petki u. o., Segesvárhoz megy 278., segélycsapatokat küldött nekik 279., ka-

tonát akar szedetni ott, salvi passust kér a királytól 1654. 299., indigenatust kér családjá s három főúr részére az országgyűléstől 298, 303., de ez nem tárgyalja, hanem a jövőre marad 306., megkapta 329., a diplomát is megkapja 339., azt véli, hogy a lengyel a kozákkal közvetlenül s ne a tatár útján tárgyaljon 301., tárgyaljon a királylyal s a muszka ellen mily feltételek alatt igérjen segélyt 314, 315., igen várják nyilatkozatát a segélyadásban 1655. 446., még nem nyilatkozott se a lengyel mellett, se ellene 458., Potockinak adjon segítséget 467., tudatta a királylyal, hogy a svéd követ mivel jött 472., állítólag a lengyelhez csatlakozik 476., mikor ajánlotta magát, elutasították 480., a parasztlázadás elnyomására küldjön hadsereget 495., tárgyaljon a maisallal a 13 szepesi város dolgában 499., segítse a lengyelt, mert elvész 510., pusztá királyi czímmel nem akar királyok lenni 512. stb., adjon pénzt s legyen vagy 6—700 ezer tallérja 516., válásának kérdése 514, 516., királyságának híre a portán 561. — birtokot nézet fiának 1654. 304, 335, 382.

Rákóczy Magyarországot meghódítának, ha a töröktől engedélyök volna 1651. 202., megkérdi a portát, mit cselekedjék, ha segélyt kérnek tőle 1652. 243., magyarországi urak voltak nála 1654. 351.

— Máramarosi havasok ügyében ír a krakkói vajdának 1650. 94.
— Moldvába az ezüst edények kivitelét megtiltja egy kézdivásárhelyi polgár letartóztatása miatt 1650. 90., ír a vajdának, Lupulnak, hogy követét a kozákokhoz bocsássa át 1651. 182., oda menendő tábornoka Petki, mikről tartozik a lengyelt biztosítani 1653. 262., Stephán vajda részére hadat 1654. 294., parancsoljon a szélbeli

- tiszteteknek, hogy ha kell, azonnal siessenek Stephán mellé 1655. 404., küldött vitézlő rendet 410., megengedett Lupulnak s miatta kihozhatják, hazzudja Zülficár 546.
- Rákóczy Oláhországban tartja Ghillányit lázadásszítás végett, hogy mind a magyar s mind a lengyel koronát elnyerje 1649. 44., a vajdáknak nem hasznát, hanem baját látja 1655. 546.
- Pálffynak lovat akar küldeni 1649. 54., tudósítja a moldvai eseményekről 1653. 259.
 - Radulról ne feledkezze meg, mert híven szolgál 1655. 546.
 - Stratin kézrekerítése dolgában írjon Sciausnak, pénzt is ad a vajda, csak megkaphassa 1655. 424.
 - svédvel nemcsak a német béke fenntartása végett lépne szövetségre, de a lengyel ellen is 1651. 205., a korona elnyerésére 208., igen szeretne szövetséget kötni 212., könnyen megnyerheti a svédet lengyel királylányá választása esetén 1654. 313., üdvözlí a svéd királyt X. Károlyt 344., a svéd király hadjáratát, hogy fogadja s a lengyelt pártolja-e, valamint a muszka dolgát a lengyellel stb. tudja ki Velling 1655. 451., azt is, hogy mily lábon áll a törökkel stb. 452., segítse a svédet 463., válasza Rákóczynak 5 pontban 465, 466., kérdi a svéd-től, hogy mi az a különös barátság? 484., a török hogy fogadja ha követet küld? Rákóczy értesítette a portát 485., a portának kedvesebb lesz a svédvel való barátsága, mint a lengyellel 556.
 - Szelepesényi jóakarátját conserválja 1651. 187., tudósítja a havaselsvi hadjáratról s panaszkodik roszakaróira 1655. 421.
 - tatárral szövetkezze s tartson sereget készen Lengyelországba vonulni 1654. 314., szívesen ad segélyt a lengyel mellé, ha a porta engedélyt ad 1655. 380., kívánságai ellen ír a portára 520, 521.
- Rák. török portai tárgyalásai 1649. 73—77., 1651. 212—226., 1652. 237—245. 1654. 347—358., 1655. 539—572. — küldje a portára a 10,000 aranyat s akkor meg lehet az athnamét szerezni 1649. 74., kivitetvén a havaselvek ágyúit, neheztel a porta reá 1655. 432., a szilisztriai pasához ír az oláh hadviselés dolgában 541. — nem hadat kér a portától kozák expeditiójára, hanem hogy akadályt ne csináljon 1651. 185., ne hallgasson a törökre, írja Stephan 1655. 412., jóhíre nevekszik a portán 557., neheztel, hogy a porta a svéd közeledését, oly könnyen veszi 562., Temesvárt akarja megszállni, hír a portán 548.
- a végbeliek kicsapongásairól jelentést tesz a portának, de azok is panaszkodnak 1651. 216—218., 1652. 238., a budai pasának panaszkodik 1654. 357., az egri törökök meggyászói megrablásáról tudósítja a kapitihát, de a porta hallgat 1655. 564, 566.
 - velencei dogénak ír, hogy ott vett dolgaitól ne vegyen harminczadot, hasonlóképe a ragusai herczegnek 1651. 181.
 - Zsigmond 34., lovainak baja van 54., választ adott ő is a kozák követnek 1649. 61., votuma a hetman ajánlataira a fővédnökséget illetőleg 57., a háborúba való interventiót illetőleg 1650. 87. — ajánlotta magát nagyon a lengyel követnek 1649. 43., el kellett volna vennie a mostani lengyel királynét s katolikussá lennie 133. — fogadja Skyttét, a svéd követet, ennek véleménye róla, valamint beszélgetésük 1651. 195—201., elküldi neki az atyja s a svéd és francia közti frigykötéseket, a svédek állhatatlanságát bebizonyítandó 197. — házassága Pfalzi Henriettával 134, 169, 171., meghalt 1652. 233., anyja készítteti síremlékét Krakóban 1654. 336.

Ramoty Ákos 98, 99.

Raskovánál 10,000 kozák van táborban 1655. 423.

Ratibor hercegség a meghalt newsei püspöké volt, ez Ferdinándra hagyta 1655. 456., semmi hatalma ott a lengyelnek, de Ferdinánd nagy haderőt tart ott 457. Rhédei Ferencznek lengyel indigenatust kér Rákóczy 1654. 298.

Régi kifejezések, példabeszédek, szavak:

Az alkalmatosságnak sok társai volnának, mihelyt módjokat látnák az emberek (occasio facit fu-rem) 54.

Az hamis madár nem lábbal akad az törben, hanem nyakkal 538.

A mitegy újjával befedheti ember, ne várja, hogy haladjon, nehogy azután tenerével is be ne érje 533.

Az mostani világ igen jár az adom után 88.

Az bolha pezsegni kezdett bennek 478.

Azon bakot nyúzni 478.

Csata = előcsapat 488.

Időelőtt való czégére ne legyen az dolognak 120.

Együld = egyedül 238.

Elégségünk nincs arra 120.

Elszaladott lovat üres tarisznyával csalogatják 141.

Érni és tudósítani valakit 408.

Futja a dolgát 59.

Hasonló szél éri meg a fülét 101.

Valami dolgot valaki fülébe ejteni 101.

Háborodás = fluctuálás 480.

Hivatal = meghívás 58.

Iratos kozák = registrumba írt 192.

Kétségben lenni = gyanúsítva 120.

Kárpálni = korholni 142.

Kiigazítani 130, el tudni 130 = elutasítani.

Komplárság = kolompárság, kucpezkedés 543.

Feladta az leczkét, hogy ne sántikálna egy részre sem, hanem az kengyelt egyenesen nyomná Nagd szolgálatában 567.

Lengyeket is odaadni 323.

Márnust béléss 566.

Gyalázatunkkal markunkban ne szakadjon ez dolog 542.

Valakiket mint maczukát alkalmazni valaki ellen = ijesztőnek 412.

Meg-megfutamtatják őket 131.

Megegyezni = egyesülni (a hadakról) 408, 409. stb.

Nyelvet küldeni = előljáróba csapatokat kémlelni 522.

Óka nélkül = ok nélkül 128.

Orrokon vagyunk némelyeknek (orrokban) 478.

Odábbot = nem rég 13.

Az én gonosz akaróimnak orczája megfeketedik, én pedig len tiszta orczában ismertetem 560.

Rontanók a jeget 512.

Szavát küldeni valakiért = salvát, dísz-csapatot 512.

Nincsen semmi szaporája a dolognak 75.

Szekszásas ló 224.

Tökéletlen = ravasz 192. s még sok helytt.

Tökéletlenség = ravaszság 192, 436. s még sok helytt.

Tekergés = csavargás 130.

Tekintetes = tekintélyes 12.

Utad adni valakire = ráfogni 219.

Az igaz hűség útját nyomni 560.

Vékony = csekély 59.

Visszaoklani = visszatérni 319.

Visszavonyódnak = visszavonulnak 405.

Erejek vonyódik = distrahálódik 120.

Rekecsény 403, 406., Stephan klastromot épített 1655. 401., -hez szállt az egyesült moldvai had 409, 411., Stephan is 410, 412. Remetemező 51.

Revnyikra mennek esketni a lázadókat 1655. 424., kapitánya bejött békélni a vajdával s Borossal 425.

Rhodusba szökták a tatár kánokat száműzni 567. 570.

Rigaiak a lengyel királylyal összeesküvést szöttek 196, 199, 201, 204, 209, 213.

Rochatin 75.

Románvására 401., a mezőn a moldvai hadak 1655. 411.

Romoz János 100 tallért követel 1654. 352. — közbíró a vásárlásoknál Konstantinápolyban 53., megírta Váradinak a megyaszói rablást 1655. 565.
 Ronk Bertalan, olasz főszobrász mester meghalt Krakkóban 1654. 336.
 Rosnyai bíróhoz ónt küldenek Havaselvéből 1655. 436.
 Rukaiakhoz kegyelmes lesz Konstantin 1655. 416.
 Rukaji uton jöjjön Basa Tamás az erdélyi haddal 1655. 427., a puskás századok is 430.
 Russ, kapitánya lator volt 1655. 415.
 Rzeszow mellett a lengyel király, híre 1655. 477.

S

Sabófalvi mezőn a moldvai had 1655. 409.
 Sacholski vezeti a tatár segítséget 1655. 477.
 Samogitiát átengedi a lengyel a svédnek a békéért 1655. 438., arra vonul a vert lengyel sereg 469.
 Samowski János, lengyel kamarai hivatalnok, a király követe Rákóczyhoz 1655. 470—474.
 Sandecbe ment a lengyel király 1655. 473. — a svéd őrséget benne ostrom alá fogták 495., a parasztság erősen lázong 500., a parasztság elfoglalja s a svéd őrséget megöli 507., várnagya lásd Mniszek de Magna Konczic Ferencz, kapitánya lásd Lubomirski Konstantin alatt.
 Sandomiri palatinatus a svédhez csatlakozott 1655. 474, 476., étékfogója lásd Morstyn András, palatinusa 1650. lásd Firley, várnagya a lengyel király követe a dán királyhoz 1651. 175., svéd kormányzója lásd Douglass, hátrahagyott őrségeit elnyomták 510.
 Sanok földén sok rablás történik 91., kapitánya a sandeci várnagy, Lorántfy alattvalóit megölette 77.
 Sapiehat lengyel notarius cam-

pestrist s testvérét a tatár kán szabadon bocsátotta 1654. 346.
 Sárga folyó (Flava aqua) Tehin mellett 345.
 Sárospatak 195, 199, 203, 207, 457, 458, 489.
 Sas István agarat ad Rákóczynek 1655. 436.
 Satanovum, helység 105.
 Schaum Konstantin külföldi híreket ír Rákóczynek 1654. 340., jelentése a svéd királylyal s korlátnokával folytatott tárgyalásairól 1655. 385., meg van pénz dolgában szorulva 389., beadja Thurloenak, mit szóval is elmondott Cromwellnek 387, 388., tudósítja Londonból Coment 392., még nem tért haza 393.
 Schej város Moldvában 7, 10, 401.
 Schein lásd bresti palatinus.
 Schlichting János, a kalissi nemesi fölkelés vezére, evangelicus 1655. 389. 390.
 Schmidt levelét Kemény nem érti meg 186.
 Schöellen Henrik, boragens 1654. 346, 347.
 Slavoniában a mi falukat a török a szerződés ellenére adófizetőjévé tett, visszaköveteli Ferdinánd 1651. 205.
 Scutari 553.
 Sdinia falu 551.
 Sebenicot víjja Zrínyi, hamis hír 147.
 Sebesi Ferencz, Rákóczy követe a svéd királyhoz 1655. 479—493., a királylyal már szemben volt 509., ír Douglassról 532.
 Sebesi Miklós Rákóczy követe a portára 18, 20, 22. — haza indulása 21. — az általa vitt ajándékokat nem vették be 74, 145.
 Segesvárhoz száll Rákóczy s a megyéket is oda rendeli 1653. 280., -i embereket a cserlesi uton kiraboltak 1655. 416., Konstantin intézkedett már ez ügyben 426.
 Serédy István, Rákóczy főkövetje a portára 1649. 39, 40., megérkezik 73., audientiája a császárnál 76., már I. Györgynek

is követje volt a portára 76., 1650. 145., 153., kéri tőle Mehemed aga a kölcsönadott pisztolyait s paripáit vissza 1651. 226. Severia határában Radzivil a lázadó parasztokat megveri 1651. 188.

Sezki Szarajba küldték a legtöbb emberét a Validának, a kit tengerbe nem hánytak 1651. 224.

Sienicius Pál, Radzivil követe Rákóczyhoz 1650. 117.

Silesia 448., 454., 457., -ból egy néhány kompanya német szállangozott, Krakó táján tanyáz 1649. 36., senki sem szedhet katonát, de a régi tisztek azért Wellinget felkeresték szolgálatauk ajánlása végett 1655. 456., protestáns üldözés 456.

Skytte Benedek svéd követ Rákóczynál, ír Klobusieczkynak elveszett pakkja ügyében 1651. 194., jelentései 195—212., a portán a francia oratorral beszélt 1652. 241., írt neki 244.

Sokalban a lengyel király, honnan hat mélyföldre áll Chmielnicky 1651. 180.

Sófálváról nem jött még az adó 1651. 187.

Solinka István, rabló a határszélen, elfogatott 91, 92, 93. — 45 éves 95.

Somlyó 380.

Sopronnal akarja Ferdinánd az evangelicusok nyomását megkezdeni 1651. 211.

Spanyol állapot közös ügye az austriai háznak 1649. 53., Vioesbergát elfoglalta 1651. 195., támogatja a lengyel királyt a svéd ellen 204.

Stano András, leMBERGI pohárnok. 93.

Stawiszczánál van Chmielnicki pár legiója 1655. 381.

Stephán Lupul után moldvai vajda 1653. 269, 271, 274., kötelezvénye, hogy Lupul javaiból mit tartozik Rákóczynak adni 281., botot, zászlót megkapta a portáról, adóját befizette 282., dolga rosszul áll, mert Lupul írta, hogy nagy sereggel jő, portai híre 1654. 349, 352, 356.

Stephán Lupul lakodalomra készül 1654. 333.

— feleségét Erdélybe akarja küldeni 1655. 423., házanépe bátorságos kimenetelét kéri Rákóczytól 434., igen kesereg neki, s családját Tatros felé akarja küldeni, maga csak lóháton, hogy elszaladhasson 439.

— hadat szednek számára Erdélyben 1654. 294., menetele a hadakkal 1655. 409., semmi kész hada sincs 427.

— Havasalföldi hadjáratra menetele 1655. 406., azok visszaszállása nagy bátorságot önt belé 409., haragja a vajdára, Konstantinra 423., panaszkodik reá, hogy az őt a portán a hadjáratért bevádolta 527., igaztalanul gyanakodott rá s Konstantin Posztelnikre 531., Foxén felől megy Havaselvére 542.

— kozák jöttéről értesíti Sciaust 1655. 431., embere kíséri a kozák követet Szmillt 435., megesküdtek neki a kozákok 473, 478.

— muszka czár ráparancsol, hogy mellé álljon 1654. 325., ha a kozákkal barátságot kötött, muszkával is kössön 337.

— Rákóczy vezérét, Mikes Kelemen fogadja 1655. 402., félti őt Kemény 405., megköszöni Rákóczy segélyküldését 410., tudósítja, hogy a porta Konstantint mazullá akarja tenni 1655. 429.

— tatár kán a megszökött Potocki fiáért 200,000 aranyat követel rajta, pedig azt Lupul szöktette el 1654. 333.

— török portán dolgára ügyel a kapitliha 1654. 353., feljeleni a havasalföldi személyek elpartoló szándékát 1655. 397., mazarokat akar iratni, hogy más vajdát, mint Konstantint, nem szenved 432., semmi rossz hír felőle 547., kedvelik Rákóczy kedvéért 557., ne írjon oda Rákóczy tudta nélkül híreket 567.

Stephaneski, Stephan vajda vezére 1655. 409.

Stettin 389., megérkezett oda a svéd király 1655. 391.

Stoja kapikihát hamis szolgálatáért (t. i. Rákóczy hadait gyalázza a portán) visszahívja Konstantin 1655. 429.

Stockholm 200, 344, 454., Schaumot igen szívesen látják ott 1655. 385.

Stratin köszöni Rákóczy jóakarátját Konstantinhoz 1654. 348., az ő felesége Konstantin Posztelnik testvére 349, 415, 416., lázadó havaselvi, forral valamit 1655. 415, 416., megszökött Oroszcsíkba, Haszon aga fárad mellette, ha haza nem csallhatják, jele, hogy Mihálylyal s a kozákkal van dolga 424., a Dunán átszállott, s Haszon csefíkjében van, a vajda el akarja ott fogatni 425.

Stritia 99.

Strykovi præpost Pegowski 104. Subotov helység 100, 257.

Sulowskit, a lengyel király rotmesterét szabadon bocsátja a tatár kán 1654. 346.

Sulyok 140., három lovát komendálja Rákóczynak 54. — visszatér Erdélybe 138. — gyermekrablással vádolják a portán 138, 139., márnust bélést vesznek neki Konstantinápolyban 1651. 266.

Svéd: a királyné, ha ritkaságokat akarna Konstantinápolyban vettetni, legegyszerűbb módja 1651. 199, 201., könyveket is kapna a töröktől 212., a trónról leköszönését az erdélyi kapitliha jelenti a vezérnek 1654. 351., János Kázmér lengyel királylyá választásán nagyban közreműködött 450, 460, 461.

— a királyról a svédek véleménye 1655. 391, 392.

— a brandenburgussal s poroszokkal küzdendő, de la Garde grófot visszahívja 1655. 505.

— Ferdinánd nem fél tőle, mert az a lengyelre haragszik 1651. 204.

— hadvezér lásd Wittenberg.

— helvétekkel is szövetséget keres 1655. 385.

Svéd: kozákokkal azoknak egy követségén kívül semmi dolga sincs, jelenti Rákóczynak 1655. 453.

— lengyel ellen akarják a királynét hangolni 1651. 175., talán megboszulja a lengyel király sok árulását 209., a békét igen ajánlja a lengyeleknek, talán máshova akarnak menni 1655. 391., sok lengyel várost elfoglalt u. o., nagy hadi készülete ellenők 392., nagy szerencsével harczol ellenők 393., előnyomulásáról hír 444., békével hitegették őket s most megtámadták u. o., a király kancellárja útján trónra léptekor Kanazilnak kinyilatkoztatta, hogy ő hiú tanácsokat nem akar 450, 460, 461., lengyelvel, muszkával semmi dolga s igyekezete a török porta ellen 452, 460, 461., háborújának okait Welling előterjeszti Rákóczynak 460, 461., az köszönettel fogadja 465, 466., hadiszerencséje ott nagy csudálkozást kelt 459., a hozzácsatlakozó lengyel palatinatusokat biztosítja, a feltételek 474—476., ha Krakkót be nem veszi, vissza kell vonulnia élelem-hiány miatt 476., ha a koronát keresi, Rákóczy nem segíti 482., a lengyel katonasággal nagy szigorral bánik 499., ellenők Lengyelországban általános lázadás 507., ők mindenünnen Varsó fele gyülekeznek, a hátramaradt betegeket felkoncizolta a lengyel 510., megnehézedett dolgok 518., a király Varsóba ment 536., az egyezség pontjai 545.

— Livoniában terveik 1650. 102., hadsergük megmozdult, Pomeraniából is 1655. 390.

— muszkával egészen jó lábon áll 1655. 453., hogy áll vele s a kozákkal, kérdi Rákóczy 485.

— Németországban táboroztat-e, kérdi Rákóczy 1651. 208.

— Neuburggal s a brandenburgussal a béke meg van, Pomeraniában a határokat illetőleg megegyeztek 1651. 194.

Svéd: országgyűlést hívott Pomerniába 1655. 469., minden palatinatust szigorú parancssal Varsóba 496.

— Poroszország ellen valamit készülnék tenni 1650. 98.

— Rákóczy I. Györggyel hogyan bántak 197, 198., miért volna Erdély legjobb szövetségesük, az okok 1651. 197, 201, 206, 209., a király igen óhajtja Rákóczy II. György barátságát 1655. 449, 454, 455, 461., ez kérdi, hogy mi legyen az 484, 485., nem bízik Rákóczyhoz 473., Jakabfalvit a király hóna alatt tartott süveggel fogadja 489.

— tatárral hogy áll, kérdezi Rákóczy 1655. 493.

— török portával nem levelezvén, ezen mulasztást az ellenségek sokszor felhasználják 1651. 202, 205., nem volt ellensége a portának 556., mivel tatár is volt ellene a harczon, nehezen ajánlandja magát újra a portának 562.

— westpháliai békében minden szövetségest meg akarnak nevezni 1648. 46.

Szalai Pál 177, 499, 506.

Szaláncz, helység 390.

Szalánczi Gábor de Szenttamás, táblai ülnök, Rákóczy követe Lengyelországban. Potockival tárgyalni. 1653. 261—271.

Szaláncziné leánya Szpotár Dikul fiának a felesége 1655. 384.

Szalánczy szolgálja eszköz Székely megmérgezésére 1651. 144., csak kém volt 150.

Szamalodrucki 338.

Szaplonczai, Rákóczy követe a lengyel királyhoz, a moldvai expedíció ügyében 1653. 256.

Szarogrod, a kozákok téli tanyája, hol megverték őket 1651. 169, 171.

Szaroka tartománybeli moldvai had otthon marad 1655. 401.

Szász választó lásd János György.

Szatzmár dolgában Ferdinánd resolútiója homályos 1651. 186.

Száva Mihály, Rákóczy postája 18, 19, 20, 21, 74, 76, 77, 144, 146, 154, 155, 157, 440, 544,

554., Moszkva felé ment 1655. 547., jezsuita lévén, kifecsegte a meggyaszói rablást 565., csalásai a vásárlásoknál 566.

Száva logofet, moldvai vajda követe 53.

Szeben 384.

Székely Mózes (id.) Báthory Zsigmond parancsából elfogta Dumitasko, moldvai vajdát 151.

— ifj., a görögök által sollicitálja a fejedelemséget a portán 21, 38, 59., mi sem lesz belőle 1649. 76., magyar főurak Budára vitelét kívánják 39., szolgálja Miklós Erdélybe akar menni 1651. 140., emlegetik, hogy 35,000 tallér adót is fizetne a portának 141., Rákóczy meg akarja mérgeztetni 143, 144, 150.

Székelységről hamar segíteni kell az erdélyi havaselsi hadakat 1655. 428.

Szekér Rákóczy veres szekere, portára járó 73.

Szelepcsényinek küldje meg a levelet Mednyánszky, írja Rákóczy 1654. 334., volt Rákóczy-nál 421.

Szemen Szavicz, Chmielnicki követe a tatár kánhoz 1654. 320.

Szent-Márton 41.

Szepesség 173., a 13 város felől, Ferdinánd kezébe kerül 1655. 446., követek által akarja a svédőtől megkapni 501., Rákóczy is kéri a svéd barátságát e dologban 492., inkább ő bírja Csáky helyett, lengyelek óhaja 446., a marsal nem adja a svédeknek 499., oda jön a lengyel király, híre 508., alkaptánya 1651-ben lásd Lubowiecki.

Szépvásár 401.

Szeret, folyó 405., átment rajta Stephán vajda 410., a kozák át nem költözik 433.

Szibériai bojerok a muszka cázár 1654. 337.

Szilágyi János, Rákóczy postája 7, 154, 155, 218, 548.

Szmil, helység 114.

Szmil pap, kozák követ Havasalföldébe s a törökökhöz 1655. 435., Boros leírja s nagy latornak mondja, de a kisérő gö-

rügjét 7 akkorának 436., fenyegetőzik azok ellen, kik a lengyelnek segélyt adtak 440.
 Szmolenszki várát nem vette meg be a muszka 1654. 320., erősen megverte Ganczkoffius, Radzivill hadnagya iszonyú vérengzést vívén végbe köztük 1654. 330, 331., elfoglalta a muszka 336, 337, 338, 345, 351.
 Szmolenszki Fülöp Kázmér vajda 1654. 338.
 Szokolinski 338.
 Szokolytól lehetne a muszkaországi utat megtudni 187.
 Szoroka, helység a Dnieszter mellett, ott lesz Potocki hada, ha a kozák Lupullal Erdélyt megtámadná 1653. 264, 265., 300 gyalog németet küldött oda, hogy a kozákokat megakadályozza 1655. 438.
 Sztakevicz rochmiszter 338.
 Sztamati moldvai fősztolnik, kapikilha lesz 1655. 538.
 Sztroeszkul Lupul, Stephan levélvivője 1654. 337.
 Sztrojka, Konstantin követe Stephánhoz 1655. 423.
 Szucsava 522, 524, 529, 534., alá mennek a lengyel segédhadak 1653. 277., tartománybeli moldvai had otthon marad 1655. 401.
 Szuhai 187.
 Szumorowski, a lengyel király követe, megviszi Rákócynak az indigenatusi diplomát 1654. 338.

T

Tamán, török vár, Azáktól 2 kónak távolságra, megvette a doni kozák 1655. 553, 571.
 Tarlo, lublini palatinus, Rákóczyt kéri, hogy házanépe Zboróra mehessen 1655. 506., beszél Mikessel 512.
 Tarnopolisban Chmielniczkit a tatár ostrom alá fogta 1655. 499.
 — a tatár kán oda érkezett 526.
 Tarnov mellett a lengyel király, híre 1655. 477.
 Tarsok Péter agarat ad Rákócynak 1655. 436.
 Tasnád 195, 203.

Tatár: hitilhez keveset lehet bízhatni 59., a kán nagyot tulajdonít magának 1650. 140., ajándék nélkül hozzá küldeni haszontalan, ajándékkal szokatlan 187.
 — bucsaki még nem ült fel, de minden órában várja az indulást 1654. 321.
 — Chmielnickivel a szultánok tárgyalásai 1649. 65., a kán nagy merzákat küld hozzá zálogba 1655. 528., kívánságai tőle, szakadjon el a muszkától s ismerje el Kasimirt 528., krimi fél, hogy Chmielnicki Krimre ne menjen 554.
 — kánhoz portáról parancs ment, hogy másfélszázezeren készen legyenek, hova mennek, nem tudni 1651. 148.
 — kalmuki tatárok, muszka hatalma alatt, elfogták Chmielnickit, híre 1651. 172., kolmaschi tatár a krimi tatárt meglepte 10,000 és Nogajban dül s a krimi császár mit sem tett, mert fél tőlök 208.
 — Havasalföld szélébe gyűlelszik 1650. 113., vajdájával, Mátéval jól van 1653. 280.
 — kozákkal a zaporoviakkal egy hadat képeznek 1649. 33., együtt a lengyel hetmant a sánczokba szorították 1652. 235., rossz haddal indult meg a kán 1653. 282., készül a kozák ellen 1654. 318., az az ő akaratából egyezett a muszkával 320., de ő azt akarja, hogy szakadjon el tőle 321., Vozivná van u. o., lengyel mellett, megverte a kozákokat, muszkát 1655. 381., a hadak a kozák városokon vannak 384., a novaiak kiszállása rémületet okoz a kozáknak 420., személyesen ül fel a kán 433. 439., tekintélye a kozák barátság folytán megnövekedett a portán 520., keresi a kozák barátságát 522., összebarátkoztak 528., a békeség pontjai 531, 532, 536., kozák ellen ment 554., ha meg is indul ellene, Rákóczy ne induljon meg 556., Sciaus pasa kedvéért szállt hát-

rább 561., a kozák békéért a porta mazullá akarta tenni, de még vár 567.

Tatár: Lengyelországban zsákmányolása 40,000 embert vitt el 1648. 11., oda mentek 17, 19., 1649. 51, 65., a kán, Islan Giraj levele a lengyel királyhoz 51., elküldi majd kancellárját a béke végett 51, 52, 62., tartozik segíteni a királyt seregével 53., krimiaiak és budzsákiak gyülekeznek, nem tudni, a lengyel, vagy muszka ellen-e 104., miután lengyel-kozák megbékélt, hazament 1651. 192., 40,000 van a kozák mellett, lova hal, maga éhezik, vágja a kozákot s nem mer a lengyel ellen menni 1652. 236., megverte a lengyelt s 100,000 rabot hozott el, portai híre 237, 238., hazatakarodott, de Ramazan után újra felül 242., közte s a lengyel között a béke megkötetett 1654. 297., ne pusztítsa a lengyelt, parancs ment a császártól 317., szövetséget köt vele 323., a muszka s kozák ellen 327., hadait is megindította 345., több lengyel főurat szabadon bocsát 346., krimi, nogai, budzsáki tatárok mennek a lengyel mellé 345., értsen a lengyelrel egyet, parancsolja a porta 351., a kán meghalt 354., Menli Girei szultán a meghalt kán fia, a tatár sereg vezére 345., egyesül a lengyelrel u. o., (felsorolva, hogy mely tatárok) 300 murza, sok aga alatt megérkeztek a lengyel mellé 1655. 381., prédával megrakodva hazatakarodtak 389., a segítségre Erdélynek is vigyázni kell 468., nem kell a lengyeleknek 469., maga a kán jön, két lengyel vezérelvén őket 100,000 emberrel 477., megverte a kozák 478., nagy reményt költ a lengyelekben 497., Kis-Oroszországba törvén, Chmielnickit ostrom alá fogta, a muszkát igen megverte 499. — a svéddekét megijeszti jövetelének híre 505., jön két csapatban

508, 509., ki kell üzni, Rákóczy tanácsa 509., jövetele nagy rémületet okoz, de még nem jött 510., visszament, mire visszajő, elválík Lengyelország sorsa 518., Tarnopolisba ment, de a lengyel hetnannak nem kell már 526., kameniczi lengyel haddal megütközik 527.

Tatár: a fogságbaesett lengyel vezérékért a papok pénzt ajánlanak fel 1650. 128., a kán jelenti a török vezérnek, hogy a lengyel kezesek megszöktek 1652. 242., Stephántól 200,000 aranyat követel ezért 1654. 333., lengyel főurakat kap Chmielnickitől 1655. 530., elbocsátja őket 532. — Lupul ellen működik 1654. 323., nagyon törekszik megsza badításán 348. 351. — Moldvába tit 1650. 109., Lupul lekenyerezi s hazatérnek 115., 150,000 tatár s 40,000 kozák van a határon, hogy Lengyelországba csapjanak 1651. 183., Stephán vajdát segítik 1653. 269., 1000 lesz a moldvai hadban 1655. 404., fizetett nincsen Stephán mellett, legfeljebb 600-at fog Budzsákból kérni 406, 407., Elli budzsáki aga személy szerint is megy, ha kell 406, 407., a kán igéri, hogy Moldvát nem bántja 532., a porta miatt sem bántja 533., ha Moldva felé megy, vigyázzon Rákóczy 568. — muszka elleni hadjárata miatt a lengyel királyhoz küldött a kán 1650. 107., Chmielnickinek is jelenti a krimi kán, hogy a muszka ellen megy s hogy olyan haddal jöjjön minő Zbaras alatt volt 108. — Rákóczynak szüksége a tatár assecuratójára, ha a kozákot akarja segíteni 1651. 183, 184., a tatár őt nem fogja praetermittálni s megkérdezi egy új háború esetén 1652. 233., segítséget kíván tőle a kozák ellen a lengyel mellé 1655. 380., a kán biztosítását nyerje ki Rákóczy 464., győzelmétől Erdély félhet 468., kán fenyegeti őt s ez feljelenti a portának 570, 571.

Tatár: Tatárországból a svédet se-
gíthetné a török egy lengyel há-
ború esetén 1651. 205., a kánt
szolgálatában tarthatná a svéd
206., tárgyaljon vele 209., a
svéd-lengyel békébe be akarja
a kán magát foglaltatni, így a
lengyel király liába bízik hoz-
zájuk 1655. 393., a svéd mellé
megy 464., ellene megy váloga-
tott sereggel a kán 528., a svéd
ellen tatár is volt harczen 562.
— török portán a tatár dolgát
tudni kívánja Rákóczy 1652. 245.
Tatros 7, 439, 538.
Tehin, város 345.
Teliss (Telieia), helység 176.
Temesvár 38, 39, 214, 542., Rá-
kóczy meg akarja szállni, hír
a portán 1655. 548.
Tergovistya 295, 400, 417, 419,
426, 428, 436, 437, 535., a sán-
czokat erősítik 1655. 399., Rá-
kóczy egy rész hada ott van
417., hogy onnan 15,000 erszény
pénzt hozott volna el, hazugság
559.
Tergsor, kapitánya lator volt 1655.
415.
Ternopol lásd Tarnopolis.
Tetera Pál, a zaporoviai kozák
hadak notariusza, főkövet Rá-
kóczy Györgyhez 54, 55. — kéri
Rákóczy Zsigmondot, hol ke-
reshetné fel 56., Rákóczyhoz
levelet ír 1651. 178.
Thoma, Lupul tanácsosa 192.
Thomaso (de) Ferencz, Rákóczy
megbízottja Velenczében bevá-
sárolni 1651. 181.
Thordai Ferencz, portai kapitánya
1654-ben 347—358.
Thökölitől Rákóczy megvette Bla-
zowát fia részére 1655. 382.
Tigine vára 321.
Tihit, moldvai posta 1654. 321.
Tikucznál gyűlnek a moldvai tar-
tománybeli hadak 1655. 408.
Timus lásd Chmielnicki alatt.
Tisza mellett sok falut megrabolt
a török 1652. 240.
Tokaj 53.
Toprestben a tatár kán hazafelé
útjában 1655. 532, 534.
Torezyka mellett szekérvárat emel
Chmielnicki 1655. 381.

Toronyában (Thorn) a svéd király
1655. 486, 487, 489. — felírták
a szentegyházakban, mennyi
ezüst van 1655. 488. — oda-
horlított Varsóból a sok kineset,
490., megadta magát 505.
Towarnicki András, Radzivil küld-
öttje a Rákóczyakhoz Magyar-
országba, borvétel végett 96.
Török János, Rákóczy portai pos-
tája 1654. 357, 358.

Török: a fontosabbak.

— hírek 17—22, 37—40, 62, 73—
77. stb., a portán az ajándék
igen nagy dolgokra utat nyit
1651. 216., a defterekből csak
a mufti s rezefendi vehet má-
solatot 1655. 352., töröknek pénze
nem lévén, nagy romlása kö-
vetkezhetik 549., a határokon
latorkodnak 556.
— angoltól segélyt kap Velence
ellen, 28 hajót 1649. 62.
— Ferdinánd ellen szándéka van
1651. 197, 200., bizalmatlan el-
lene 203., könnyen elhatározná
magát a háborúra, ha a svéd-
del szöveteznék 206., Rákóczyt
értesíti, hogy Ferdinánd mivel
vádolta őt nála s hogy ez az
evangelicusokat elakarja nyomni
211.
— havaselveket, mint az erős ma-
czukát akarják alkalmazni a
moldvai ellen 1655. 412.
— katonasága, szpahiák, janesá-
rok veszekedése 1648. 48., a
bosztandzsik lázadása a császár
udvarában 1651. 141., nagy ké-
szülődésükről hír 195.
— Konstantint mazullá akarja
tenni 1655. 429., elkergeti, nagy
híre 432., élethossziglani vajda-
ságot ad neki 525.
— kozák excursiója miatt nagy
félelemben 1654. 334., kozák
sok égetését meg akarván bo-
szulni, 40 könnyű hajót küld-
nek 354., egy kozák pap, Szmill
bejárta egész Törökországot a
kozák s muszka hűségére es-
ketni 1655. 435., megjélt a
török a kozáktól, még Lupult
is el akarja eresztetni 545.
— Lupulról szó sincs a portán

1652. 236., dolga lehanyaglott 1655. 554., 555., rövid nap elpusztul, keményebb fogságban van, mint Murat idejében 557., elszabadításán kik működtek régen, nem rajtok állt az 569, 570., 12 görög s török kezességét akart vállalni, de a vezér nem fogadta el 570., áruló voltát az erdélyi kapikiha a vezérnek s Zurnazánnak elmondja 569, 570, 571, 572.
- Magyar- és Selavonorságokban 4000 falut tévén adófizetővé a szerződés ellenére, Ferdinánd visszaköveteli 1651. 205.
 - Mihályt is elfogadná pénzért moldvai vajdának 1655. 423.
 - muszka, másrészt Ferdinánd rabolja Lengyelországot, ezt nem nézheti nyugodtan a porta, írja Radzivil 1654. 311.
 - oláh kapitihákra nagyon haragusznak, a kik pénzzel ölették meg a patriarkát 1651. 219.
 - nagy palotalázadás 1651. 222—225., még a legöregebb törökök sem emlékeznek, hogy ily sok embert öletett volna egy vezér is 224.
 - Rákóczy I. György haláláról tudósítani kell 1648. 8., keveset bizzék hozzá a Rákóczy-ház 88., azt akarja, hogy Rákóczy a lengyel s ne a kozák mellé menjen 1650. 139, 140., nem bánja, akár György, akár Zsigmond lesz lengyel király, csak hírével legyen 141. — az athnamét akkor kapja meg Rákóczy, ha a 10,000 aranyat beküldi 1649. 74., beküldte, de ajándékot nem küldvén, az athnamét nem adták ki 1651. 157., beleegyezése szükséges, hogy a kozákokat Rákóczy segíthesse, mert I. Györgynek is vissza kellett Morvából jönnie 183, 184., megtámadhatná Rákóczyt, ha ez a kozákokat segítené 173., úgy kedvez a porta a Rákóczyaknak, mint még egy erdélyi fejedelemnek se 197, 201., örül havaseli diadalának 1655. 417., a svéd szövetségbe beleegyezését kérje ki Rákóczy 464., félelmeben ajándékozza meg Rákóczyt, nem igaz szívből 549., szerencsését az oláh dolgokban különféleképp magyarázzák 550., a főrendek most Rákóczy jóakarói 554., kedveli a porta, ha minden ártalmas igyekezetet ellene megjelent 555.
 - Stephannak meghozták a portáról a botots a zászlót 1653. 282.
 - svédnek, ha ez a lengyel ellen menne, tisztességes segítséggel lenne Tatár-, Moldva- és Oláhországból 1651. 205., tudakoznak a svéd hadereje felől 1655. 564.
 - Székely Mózes fejedelemségéről gondolkodott, de immár semmi sem lesz belőle 1649. 76.
 - tatár ezeltt sem ment, most sem megy a kozák mellé török akaratából 1650. 139., parancsolt a kánnak, hogy a lengyelrel értesen egyet 1654. 351., inkább hisz neki, mint Rákóczynak 1655. 520.
 - tengeri hadai egymás között villonganak s félnek 1655. 545., ereje, melylyel a velenczésekre ment, 30 öreg gálya, 8 mahuna, 53 katerga, 40 furkatak, 6000 jancsár, 3000 szpahia és 1000 gebegiczia, ilyen erő még nem ment 547., hazamentek 548., a lapátosok Midilljeben 548., csúfos hazatérésök, csak 30 gálya jött haza, a többi a velenczéseké lett 549.
 - Velenczével meg akar békélni 1649. 73., ellene indul vizen, szárazon 39., míg nem végez vele, nem nyilatkozik a lengyel ellen 88., a tengeren van dolga 1650. 139., a török gályák pusztulása 140., nagyban készül mind vizen, mind szárazon 148., Zadra és Kandia ellen 148, 157., a hajók készülnek, de lapátosokat nem kapni, tavaly (1649) 75 gálya ment el, most 40-et is alig készíthetnek 1650. 151., a lapátosok számára zsidókon, görögökön, örményeken 10—10 ezer tallért szednek 151., békét köt vele, habár győzött is; mert Ferdinándot akarja támadni

1651. 200, 201., a hajóhadon kész akarattal körülvezetik a lengyel követet 1654. 317., hajóhad Bogazban megverte az olaszt, híre, de nem valószínű, mert a vezér a hírnököket megfogatta 345., öt gálya ment utánok, mindenféle hajószükségletet vive, mert a vihar erősen megrongálta 353. — vezérekben nagy változás 1649. 75., vezér változás miatt nagy tumultus, de Murat, az új fővezér lecsendesítette 1655. 398., nagy egyenetlenség a vezérek közt a fővezérséget illetőleg 526. (lásd még alább fővezér alatt). — Zadra készül a török 1648. 38, 1650. 148.

Török s tatár férfiak, hivatalok s méltóságok betűrendben:

Agák (feketék) még nem mentek Anadolra, csak Szkutariiban vannak 1655. 553.

Ali, tatár murza 345.

Ahmed aga, temesvári alajbég 48., kezességen ment ki s az bujtogatott a jeneiek ellen 1654. 345, 355.

Ahmet, egri pasa 1650. 148. — igéri Rákóczynek, hogy anyja jószágait az athnamé szerint nem engedi hódíttatni 1650. 148.

Ahmet (Ahamet) pasa, fővezér lett köszönti az erdélyi kapitália 1652. 237., Budán Musza kihája volt azelőtt három ízben 242.

Ajsze szultániát, a császár nővérét, Ipsri feleségét, Szulimán basa vette nőül 1655. 553.

Ali aga 18, 19, 38, 40. — egy magyar gyermek rabja szökött meg 138., fővezértől parancsot kért, kerestetése végett 139., a katonák meg akarják ölni 1655. 543.

Ali császár 558., Zülfikár szolgája, jelenti a jeneiek veszedelmét, megnyerte a kapikiha ajándékkal 1651. 214.

Ali effendi, az egri pasa vezér tanácsosa 1654. 357.

Ali pasa lesz a kapidán pasa 1655. 543.

Alisra, tatár murza 345.

Amurat szultán tette Lupult vajdává 257.

Bektas aga 38, 145, 152., jóindulatu Rákóczyhoz 1651. 214., Rákóczynek a kozák mellé segítségét pártolja 215., kiment lakni a vidékre, megunván a sok hozzájárót 217., a janesárokkal az új fővezért meg akarta ölni 222., az Ortha mecsetbe ment, azután elbujt 223., brussai tisztet kapta, életéért 200 ezer tallért ígért a császárnak 223., megölték, tihájával 224. Besli Agasz, mind a lovakat, mind a pénzt Sciaus pasa vette tőle 1655. 416.

Boznamedzi effendi 157.

Budai alajbégét feleségestől elfogták 1655. 556.

Budai pasa 39., lovat küld Rákóczy Györgynek 54., nagy ember lesz, ha meg nem ölik u. o., a német ellen oltalmazza Rákóczyt, ha ez a kozák mellé menne 1651. 185, 215., a portát a német készülődéséről értesíti 1655. 556., Kinán a pasa 557., Kinán helyett egy másik Kinán 560., a végekben építeni akarván, Rákóczy panaszt tesz a portán 1651. 218, 219., igazítsa el a végbeli falvak dolgát, parancs ment hozzá 222., szintén az Andaházáról elhajtott lovak és barom felől 1655. 548., szintén a kabaiak romlását illetőleg 556, 557.

Bujukli Mamhud aga 19.

Csagányok vajdáját darabra vagdalták 1651. 224.

Császár: kiskorúságát s miniszterei gyűlöletét Ferdinánd fel akarja használni 1651. 204. — Chmieln.-nek, mivel Kis-Oroszországot adófizetőjévé ajánlotta, kardot s zászlót küldött 116., segíteni fogja a kozákat 1651. 215. — beszél a lengyel követtel Breganowskival 1654. 317. — Rákóczy és Erdély követje a köntöse újját csókolja meg 76., megmondta neki, hogy Rákóczy lesz a generalissimus a Ferdinánd elleni háborúban s minden pasa tőle fog függni

1651. 207. — ő s az új fővezér 70 belső embert ölettek meg, palotaforradalom részeseit 1651. 222., kitűzte Mohamed zászlóját 223. — Velence ellen hogy a szerencse kedvezzen, 220 rabot bocsátott el 1651. 215. — hogsáját, Rehan agát, meg akarják a katonák ölni 1655. 543.

Csasz pasa fejét kötötte, hogy Lupul ki nem megy többet 1654. 355., jól forgolódik Rákóczy dolgaiban 1655. 539., ne feledkezzék meg róla Rákóczy, a 200 tallért nem szívesen vette 554., élte fogytáig kapta hivatalát, várja Rákóczytól, hogy látogassa 572.

Csorbadzsia, török tisztség 152.

Dedes aga, a tatár kán követe (Moldván megy át) megtudni, hogy mennyi a lengyel haderő 1655. 439.

Deli Huszain pasát megkaftányozták 22. 147., segítségére mennek 1650. 157., fővezérnek öhajtják 1655. 526.

Dralan Haszan aga a török ellen harczol túl a tengeren 1655. 538.

Egri Beji Mehmet pasát szerdárú tették s 100,000 ember ellen Aleppóba ment 1655. 567.

Egri pasa parancsot küld, hogy Rákóczy marháit legelhetnek török határban 1654. 358. — parancs ment reá, hogy a kabaiaik romlását vizsgálja meg 1655. 556. 557.

Egri törökök a Tisza mellett sok falut raboltak meg 1652. 240. — a meggyaszói rablás után rosszul jártak 1655. 565.

Elczi Hazon aga, Zülfikár aga veje, követ a német császárhoz 1650. 152., főkövetségkép megy 154.

Fazli kapitány pasából harmadik vezér lett, fővezérré leend 1648. 17. — a támasztott zendülés miatt tömösvári pasa lett 18., fővezérnek akarják 1655. 526., csak divánülő vezér 567.

Fethi Ghiraj, Rhodusba üzött tatár kán 1655. 567.

Fővezér 38. 39., elcsapják a vén orosz vezért 1649. 75., megfoj-

tották a jancsárok 102., nem sokára meg fog öletni 1651. 140., újra talpra állt 145., változás lesz 1651. 217., nem sokáig fog maradni 1652. 236., az új fővezér Ahamet pasa 237., Murat megváltozott, szereti ezt Sciaus 1655. 441., változás lesz, vagy a kapidán pasa, vagy a mufti lesz 532., megmarad Murad 547., a mazul Murad helyett Szulimán pasa 551., a boszniai vagy a kapidán pasa lesz 555., alighanem a kapidán 563. — nem jóakarója Konstantinnak 1655. 547., megajándékozta a havaselvi postát, ki Rákóczy szerencsését hozta 548. — a lengyel dolgát kívánja érteni kozákkal, tatárral 1650. 140. 141., az országgyűlés conclusióját 145. — Lupult ki ne bocsássa s Moldvába vissza ne helyezze, kéri a bojérok 1653. 283., megöletné vagy Rhodusba küldené, csak lásson pénzt 1655. 569. 570., nehezteli, hogy az oláh vajdák a tatár kán által végeztetik dolgokat 1650. 110., azt kívánja, hogy jöjjenek be a császár köntösét megcsókolni 145., Stephanra haragszik 1654. 323. — Rákóczy I. Györgyről igen rosszul beszélt 1649. 74., az új fővezér katonamódon látja Serédit 1649. 75., jóindulatu Rákóczyhoz 1651. 214., Rákóczynak a kozák mellé segítségét pártolja 215., válasza Rákóczynak a határszéli rablásról 1654. 350. 351. neheztel Rákóczyra, hogy a havasalföldi ágyúkat kivittette 1655. 432., kételkedik, hogy Rákóczy kinnent Havaselvéről 550. — Sciausra ír, hogy miért nem visel gondot az alatta levő országokra 1655. 432. — Velence ellen nagyban csináltatja a hajókat, a kapidán pasa nem soká elmegy 1652. 240., olasz hajó a toroklatba 20 ment 241. — Zülfikárt a fővezér Szuliman nem sokra becsüli, ravasznak tartja 1655. 558.

Galga Szultán minden tatár had-

- dal (krimi, nogáji, pere kopi, petyhori, szemeni, kipczavi) 300 murza alatt s 100,000 seythával megérkezett a lengyel mellé 1655. 381.
- Gurgsi vezér a Jediculában van 1652. 242.
- Gyulai alajbégek előtt Budán felolvassák Rákóczy panaszait 1654. 357. — a bég helyett másikat akarnak kiküldeni 1651. 214.
- Gyulai, lippai, tömösvári törökök a portán a Körösivel elköveztet böcselenség miatt 1652. 236.
- Haszún (Haszon) aga erősen vágja a jancsárt mindenütt 1651. 221., hadat is gyűjtött a lázadás elnyomására 224., tisztet kapott, de még többet kíván 225., hadat talán eloszlatja 226., Magyarországon van a lódolt falvak dolgában 1652. 238., dolgát érteni kívánja Rákóczy 245., habár nem belső ember, de igen szolgálhat Rákóczynak 1654. 348, 355., az ő cseflikében van Stratin, s igen fárad azon, hogy ennek orra ne metszessék 1655. 424., Ipsir halála után türkmén agaságra ment, nem kapott ajándékot 544., mellőzték 567.
- Hubiar aga 558., a végbeli dolgot eligazítani ment ki, fenyegetik 1654. 356., panaszol több ágára 1655. 548.
- Huszain, budai csauz vezér magyar-német deákja, jelentése Rákóczyhoz 1654. 357.
- Huszain Zade lett a mufti 1655. 543.
- Ibraim csauz hogy hűségesen szolgálja Rákóczyt, utasítsa a főkövetet Rákóczy 1652. 242.
- Ibrahim, a vezér agája működött ugyan régen a Lupul mellett, de most már Rákóczy híve 1655. 569.
- Ipsir pasa hadat is gyűjtött a lázadás elnyomására 1651. 224., tisztet kapott, de még többet kíván 225., dolgát érteni kívánja Rákóczy 1652. 245., fővezér nagy pompával ment be Konstantinápolyba 1655. 540., megölik 543., halálának oka 546, 547., feleségét Szuliman pasa fővezér vette nőül 552.
- Ipsir pasa tanácsos emberének nem adtak ajándékot Rákóczytól 1655. 544.
- Islan Giraj tatár kán 51.
- Jancsár aga 38, 39, 147, 152., tömösvári pasának küldték a lázadás után, de alighanem megölik 1651. 223.
- Jancsár effendiszi, a vezér főtanácsa, hazug híreket terjeszt Rákóczy havaselvi dolgairól 1655. 549.
- Jancsárok főkihajáját jó lesz Rákóczynak megnyerni 1650. 156.
- Juszuf, agens a vásárlásoknál 148.
- Juszuf aga, Lupul embere 1655. 530.
- Juszuf pasa s a többi pasák, kik a toroklatot őrizni mentek, visszajöttek 1652. 241., szorgoskodik Rákóczy végbeli dolgában 1654. 347., Lupul ellenében is 355.
- Juszuf pasa, ifjú 545.
- Kadiát njat állattak 1651. 223.
- Kajmekám 539.
- Kammambet, tatár murza 345.
- Kapidán pasa 39., készül az olasz ellen, leszen másfélszáz hajóval stb. 1651. 214., mikor indulni akart, zendülés ütött ki 217., leírása, hány hajó ment s hogy három kapidán pasa 219., Ali vagy Tellák Musztafa lesz azzá 1655. 543., Katergsi Ogli lesz, híre 548., alighanem vezérré lesz a kapidán pasa 567.
- Kapucsi pasa, fő- által küldjön a császár athnamét, lovat 1649. 76., a ki harácsot szed, elment Moldvából 1654. 333., kimegy 356., majd hírt ad Lupulról 1655. 554.
- Katergsi Ogli (Katercsoldi) hadat is gyűjtött a lázadás elnyomására 1651. 224., ő is tengerre megy 1655. 543., nem kapott ajándékot 544., a császár megkafányozta, kapidán pasa lesz 548., rég moreai pasa lett 557.
- Kihaja 38.
- Kinán budai pasa Komárom alá ment s most a német készül a török ellen 355., fővezérnek

- akarják 1655. 526., semmi hír felőle 557., budai mazul pasa még nem jött be a portára 563., ha fővezér lesz is, ne féljen Rákóczy 564., csak divánuló vezér 567.
- Kinrkin Abaza Mahmet pasa harczol túl a tengeren a török ellen 1655. 538.
- Kizlár aga 150., tihajával együtt a Validával való egyetértés miatt megölték 1651. 222., a katonának meg akarják ölni 1655. 543.
- Kojun Ogli Mehemed effendi, működött ugyan régen Lupul mellett, de most már Rákóczy híve 1655. 569., bolond, rossz ember, Nakib véleménye 572.
- Kurt pasa Azsiában, leveri Szejdeján 1655. 525.
- Lippai alajbékek ellen panaszkodik Rákóczy Budán 1654. 357.
- Mehemet (Memhed) aga mutfetrika 1651. 226., ki egyszer már a végbeli dolgot eligazította, megy ki majd újra 1654. 345., Hubiar ment ki 356.
- Meleti Ahmed (Meleg Amhed) basa visszaült a divánban régi helyére, Rákóczy jóakarója 1650. 153., a szilisztriai pasaságot kapta, de utána küldték, hogy megöljék 1651. 224.
- Memhet jancsár lopta el a lengyel túszoikat a tatár kántól 1652. 242.
- Menli Girei, tatár szultán volt a lengyelek mellett 1655. 381.
- Moreai pasa Katorgsi Ogli 1655. 557.
- Muftit ujat állattak 1651. 223., szorgoskodik Rákóczy dolgában a véghelyeket illetőleg 1654. 347., elűzték 1655. 543., számkivetésével lecsendesedett a katonalázadás 547., ő s a Nakib megintik a tatár kapitányt, hogy ura ne fenyegetse Rákóczyt 571.
- Muharin nevű törököt vágta le a jeneiek 1651. 214.
- Murad (Murat) budai pasa kaftánt kapott 1651. 226., igen vádolta a temesvári pasát 1654. 345., híre, hogy vezér lesz a bájrám után 1655. 556., a hajók után ment s egy szigeten javíttatja őket 353., új fővezér a lázadást lecsendesítette, legjobb akarója Erdélynek s Moldvának 398., fővezér 543., el ne bocsássa azt a lator Lupult, mert fegyverre kerül a dolog 545., mazul lett, sami pasaságot kapta 551., hogy a haláltól szabaduljon, azért kívánta 552., azonnal Skutari-ba kell mennie 553., ő s a többi hazug hírterjesztők megbűnhődtek 557.
- Murád szultán a svéd követet becsülettel látta 576.
- Murtazan, Amurat korában fővezér 257.
- Musza budai pasa kihája volt azelőtt Ahmet fővezér 1652. 242.
- Muszaip, belső portái ember, igen szüve Lupulnak 1655. 530.
- Muszladin (Mozlodin) aga 38. 152.
- Muszli pasa, temesvári pasa lett 1655. 557.
- Nakib effendi, a mufti után való nagy ember, zöld patyolatot visel 355, 545, 554, 557, 567., azt kívánja, büntessen meg Rákóczy a havaselvi latrokat 1655. 547., tanácsai 556., ajánlja az új budai basának a Rákóczyval való barátságot 566., magára vállalja a tatár kán megfenyítettését 570, 571.
- Odapasát 15-öt öltek meg 1651. 224.
- Osman szultán idejébeli harcziól vegyen példát a lengyel a kozákkal való harcra 1654. 303.
- Revan (Rehan) aga 356., a császár hogsája 1655. 543.
- Rezeffendi fejét kötötte, hogy Lupul ki nem megy többet 1654. 355., jól forgolódik Rákóczy dolgaiban 1655. 539., kész Rákóczy szolgálatára 557., várja, hogy Rákóczy látogassa 572.
- Sahin aga, Sciaus pasa embere 545., ennek követe a kozákhhoz 1655. 561.
- Sami pasa Murad mazul vezér lett 1655. 551, 552.
- Sciaus (Szyaus) pasa 404, 415, 416, 423, 424, 431, 432, 438, 540., budai vezér 1650. 152., divánuló vezér 1651. 220, 221., mint új fővezért, meg akarták

- ölni 222., kegyetlenül nyomta el a lázadást 224., köszönti az erdélyi kapitányt u. o., tirannuskodik 1655. 545., sok illetlen dolgát kezdi a török is eszébe venni 538., megváltozása felől nincs hír 547., talán fővezér lesz 554., semmi hír felőle 557. — havaselvi vajdára, Mátéra akar menni 1653. 278., fenekedik reájok, mert törököt is vágta le a latrok 1655. 384., Konstantint rút szidalmakkal illette 431., a kozák követek (Szmill) békén a portára eresztését parancsolja neki 440. — moldvai vajdára, Lupula haragszik s más vajdát akar küldeni 1651. 225., sürgeti Stephánt, hogy szálljon ki 1655. 396., legjobb akarója Erdélynek s Moldvának 398., igen barátságos volt Stephán emberéhez 431. — ha ő segíti az oláh vajdákat, Rákóczy is 541., sürgeti Rákóczyt, hogy a havaselvi dolgot abba ne hagyja 395.
- Seffer (Szefer) aga a basa ellen támadt 1655. 548., temesvári aga nem böcsüli a jó szomszéd-ságot 557.
- Seffer (Szefer) Kazi, tatár vezér 317, 345, 529., nem küld több lovat Keménynek, véli ő 1655. 520., a tatár kán zálogja a kozáknál 528., fenyegeti Rákóczyt, ez feljeleníti a portának 570, 571.
- Sok-Öri bég, ki hamis leveleket irogatott, megöletett 1652. 236.
- Szejdejan, Amhet (Szeidé Ahmet) pasa, Azsiában Kurt pasa ellen harczol s leverte 1655. 525., nem tették szerdárá 567.
- Szerin, tatár murza 345.
- Szilisztriai pasa lásd Scians.
- Szuliman aga, tatár követ 1654. 327.
- Szuliman aga viszi Konstantinnak a muharernamét, elkésett, Moldvába is megy 1655. 567.
- Szulimán pasa lett fővezér, ki zúgolódik, hogy az erdélyi követ meg nem adta ajándékját 1655. 551., nem eszesebb Muratnál, nem lesz állandó 552., csak szerencséje tette fővezérré 553., felesége Ajsze szultánia 552, 553., szíve-lelke a kozákoknak 552., maga kéri, hogy ne legyen vezér, helyette vagy a boszniai vagy a kapidán pasa lesz 555, 563.
- Szun-Ali bej fogadja életére, hogy Lupul meg nem szabadul 1654. 295.
- A szupasákat darabokra vagdalták 1651. 223—224.
- Talpicsin, egy hivatalnok, ki a czédulákat hordozza a vezértől a császárhoz s megfordítva 432.
- Tellak Musztafa lesz a kapidán pasa 1655. 543.
- Temesvári alaj-bék lásd Ahmed és Sefier agák alatt.
- pasa a jeneiek ellen készül 1651. 214., mást akarnak helyébe küldeni u. o., rest ember 216., összeveszett az erdélyiekkel 1654. 355., Gulcsin Mehemet 1655-ben fővezérnek akarják 526., parancs ment reá, hogy a kabaiak romlását vizsgálja meg 556. 557., Muszli lett azzá 557.
- törökök a portán Rákóczy ellen beszélnek 1649. 38.
- Tököly Musztafa temesvári pasa lett, de talán megöleti a vezér 1650. 152., rosszul viseli magát ott is, gabonatilalmat adott ki s Ebenit arestálta 1650. 157.
- Türkmen Haszán aga fellázadt Azsiában 1655. 548.
- Uzunal bej Lupul kihozatala ellen működik 1654. 323.
- Valida a császárt meg akarta fojtatni, megölték 1651. 222., annyi pénze maradt, hogy a császár esztendeig fizetheti a katonáját 224.
- Valide kihája 556. 557., nem örömet van szembe az erdélyi kapitánnyal 1655. 544., még az ajándékot nem kapta meg, csak a levelet u. o.
- Végbeliek is panaszkodván Rákóczyra, a portán levő regis-trum szerint kell a dolgot eligazítani 1651. 218., 1652. 238., a jeneiek ellen jönnek panaszra 1655. 347.
- Zurnazán Musztapha kapidán pasa

lesz a vezér, Stephán ajándékal is akarja látogatni, Lupul embere-féle 1655. 538, 554., nagy erővel indul az olaszokra 547., Midilljében tekereg, a harczolni nem akarók fejeit behozta 548., a Fejér tengeren kün maradt 550., azelőtt temesvári pasa, kétszer defterdár s nemrég egri pasa volt 570., Rákóczy ajándékkal megnyeri u. o.

Zülfikár aga 18, 19, 20, 21, 22, 39, 73, 76, 101, 138, 139, 145, 146, 147, 156, 157, 221, 238., szolgálja Kátai 140., megaggott divánba járó paripája a Rákóczyak szolgálatában 1650. 149, 150, 154., igen kér ujat, mert a Barcsai adta bokros 1654. 348. — értesíti Rákóczyt a Ferdinánd és a török közt kötött újabb s huszonharmadfélévre szóló békéről 1650. 153., írja hogy a summát küldje be s a koma felől nyugodtan alhatik 155., jól viselte magát 1651. 221., két kulacsoskodik, a német agenst is segítvén 1652. 240., beteg 1654. 355., 1655. 539., most jól szolgál 548., búsul, hogy a követ Muratnak nem adta meg az ajándékot 551., újra tökéletlenkedik, pedig megintette a főkövet s a német császárhoz levelet írt 565., nagyban járta Lupul dolgát 546., áruló, tökéletlen 569., fia, hogy nem mehetett be, Harsányi az oka 568.

Törös János 43.

Trembasta 15.

Trzebienszky András, a lengyel királykövete Ferdinándhoz 1653. 275.

Tuchol (Tuchel?) tartományból Lorántfy Zsuzsánna élelmi czikkeket, különösen barmokat, hozzat 1655. 477.

Tucznót elfoglalta a svéd 1655. 391.

Tungel, svéd titkár, Erdélybe jön 1651. 195.

Tuniban 40 békség volt azelőtt, mely a tengeren harczolt, újra visszaállították 1650. 157. — oda ment a török hajóhad 1651. 219.

Twardowski Sámuel munkáját a muszka fejedelem ellen, nyilvánosan megégették 104—105. Tyras folyó mellett lesznek tava-szig a lengyelek 1655. 381., megy a lengyel sereg egy része, hogy az erdélyi tábornokkal egyesüljön 1653. 270., lásd Dniesztert is.

U

Ujlaki László, Rákóczy követe a lengyelekhez 118.

Ukraina 15., az ott levő muszka bojérokat küldje be Chmielniczki a tatár kánhoz 1654. 321., a tatár kán el akarja foglalni 345., a lengyelek sok várat elfoglaltak ott 1655. 381., semleges akar lenni svéddele, muszkával-e, nincs tudva 390., szabad még az ellenségtől 470., oda ment a kozák, haza 528.

Usar a moldvai kapikiha, Raduli fiát meg akarja esketni ura szolgálatjára 1655. 566.

Uscie város mellett a nagyobb lengyel tábor, mely Posnaniához 11 mélyföld 1655. 390., megérkezett oda a svéd 351.

Utazás: Krimből 4 napon jött egy oláh a tengeren Koustantinápolyba 1655. 553.

V W

Vajdaszeg 519.

Walczot elfoglalta a svéd 1655. 391.

Valenciában a jezsuitákat eltiltották a tanítástól 1654. 341.

Vant az ottani pasa a kazulnak meg akarta adni, de elébb megfogták 1651. 220.

Várad 196, 202, 335, 343.

Várad István kapitila 1655. 539., Boros rögtön tudósítandja, ha Szmill a portára indul 441., panaszkodik rá Harsányi 543., összeczeimbórált Zülfikárral, hogy Rákóczy vitesse ki Harsányit 565., elmenetele után is panaszkodik Harsányi reá 568.

Várnai, erdélyi követ a portán 1655. 555.

- Varsó 11, 36, 99, 103, 105, 106, 109, 189, 234, 260, 335, 413, 467., királyválasztás 1648. 15. lásd lengyel országgyűlés alatt, készülnek ellene a szövetséges katonák 1650. 98. — 80,000 muszka megy ellene 1655. 389., arra felé törekszik a svéd király, elfogni a lengyel királyt 445., kinegy belőle a lengyel király 469., oda megy a svéd király megkoronáztatni magát 489.; ott van 536. — a svéd onnan minden kincset, munitiót, Skutakra s onnan Toronyára vitt 489, 490., oda hívja a svéd király az összes palatinatusokat 496, 497., oda gyűlekezik a svéd mindenünnen 509, 510. — 200 akó bort vámmentesen szállíthat oda Jakabfalvi 492—493.
- Vásárlás (kereskedelem) 47, 197.
- Konstantinápolyban Rákóczy részére bélés ára 22., smaragdos csáprágot, két paltost kiktűl Földváry, marad még egy paltos és egy jancsik 1651. 229., Rákóczy Zsigmondnak pedig egy türkeses nyeret s egy skófumus ezüst kaini (?) u. o., leírása a kivitt s még bent maradt arany stb. marhának 1654. 353., öveket vétet az gyöngyök formájával, még három öv maradt 1655. 540., Száva csalásai a vásárlások körül 566. — Kemény részére sátort vesznek 1650. 142. — a svéd királyné hogyan vehetne ott, módja 1651. 199, 201.
 - Krakkóban két edény 47., 22 sing fehér bársony 177.
 - Kiviteli tilalom: az ezüst edénynek Moldvába vitele 90., a temesvári pasa gabonatilalma 1650. 157.
 - Moldvában nusbélléseket vetet Rákóczy 1655. 432, 433.
 - svéd a törökkel indítson kereskedelmi tárgyalásokat, a kurlandusnak is van 1651. 197, 202., az egyedárú kereskedés nagy hasznot hajtand neki 206, 212.
 - Varsóban muskatélyt vesz Rákóczy 1650. 131—132., újra akar 1654. 299, 304.
- Vásárlás Velencében 25 vég (petia) gyapjúkelmet s más selyem holmit vetet Rákóczy 1651. 181. lásd még ló alatt.
- Vasilkoi kapitány lásd Mierzenski.
- Vasiz aga, lázadó havaselyi, orra elmetsetvén, a vajdához vitétt 1655. 415.
- Vaszilie vajda lásd Lupul.
- Velencések Bogazra mentek 1650. 151., békét kötendnek a törökekkel 1651. 201., nagy diadalait Ferdinánd fel akarja használni a török ellen 204., indul a török ellen 214., 40 öreg hajójuk van, egyen-egyen másfél száz, kétszáz ágyú 219., igen verik a török hajóhadat 221., csendességben vannak 224., semmi hír róluk 1652. 238., várják készen a török hajóhadat a toroklatban 240., 20 hajójuk ment újra oda 241., dolgukat érteni kívánja Rákóczy 245., megverte a török Bogazban őket, nem valószínű híre 1654. 349., elsülyedt pár hajójuk a csatakor 353., Bogazban vígan várják a törököket 1655. 545., győzelmeik a tengeren 550. — a legelőkelőbbek protestánsok titokban s egy klastromban mind evangélicusok vannak, kik csak névleg katolikusok 1651. 201, 204, 205.
- Welling Gotthárd, a svéd király követe Rákóczyhoz 1655. 448—466., kéréseit Rákóczy tudatta a lengyel királylyal 472., általa assecurálta a svédet jó barátságáról 482, 483.
- Vellisznius, havasalföldi emberhez Rákóczy kegyelmességét mutatta 1655. 415.
- Veloczi, kozák főember 183.
- Vencsellő 343.
- Veráncz György, havasalföldi fővornik, Konstantin vajda követe Rákóczyhoz 1655. 395.
- Vernikul Toma, Stratin sógora, ez könyörög Rákóczynak, hogy Stephán ne háborgassa 1654. 349.

- Vesselényi Ferencz, kassai főkapitány segélyt ajánl a lengyeleknek 11. 42., ügyeljen Rákóczyra 1649. 43., ő és társai Lupullal tárgyalnak 1650. 135., sajnálja Kemény, hogy vádolták 1651. 186, 187., azt hirdeti, hogy Skytte Rákóczyt a lengyel elleni háborúra beszéli 210., tractál érsekkel, Puchammal Rákóczy ellen, ki latornak tartja őt 1652. 234, 235., forralnak megint valamit 1654. 294., panaszkodik reá igen Rákóczy 1655. 421, 422.
- Westphaleni béke 114., a békepontozat (a francziák által készítve) 11-dik pontjában meg lesz nevezve Rákóczy 46.
- Wielin mellett a kaliszi lengyel nemesség 1655. 390.
- Vielopolski bieci kapitány 11. 45, 61, 69, 94, 106, 109, 113, 500, 511., neje meghal 63, 69, 94., Varsóból hazament s Rómába készül 1650. 105, 106, 107., levele említve Rákóczyhoz 72., a lengyel király követe R.-hoz 116., rá kell hallgatni, hogy kik kapjanak levelet, mert gyűlölt az aulában 119., meghíva Rák. Zs. lakodalmára 1651. 171., tudósítja Rákóczyt a lengyelek újabb szervezkedéséről 1655. 473., voiniczai várnagy, a lengyel főurak követe Rákóczyhoz a királyság felajánlása végett 494., újabb tárgyalás végett majd bemegy 516., a krakkói palatinatus nemességéhez ment 517.
- Vihovski, a kozák hetman főtítkárja, ajánlja magát Rákóczyknak 1654. 295., 1655. 397, 529, 536., követ Stephanhoz eleségkérés végett 438., a muszka vajdákat zsidóknak nevezte 439., levelet ír Rákóczyknak 447., Stephanának 528.
- Vilna, a hozzá közel eső helyeket pusztítja a muszka 1654. 331. — 70,000 muszka megy ellene 1655. 389., Lithvánia fővárosa kezébe került 445., arra megy 469., s elfoglalja u. o., palatiunsa lásd Radzivil Janusius.
- Vinoesbergát a spanyol elfoglalta 1651. 195.
- Wirtz, krakkói svéd parancsnok, igen erősen zsarol 1655. 500.
- Wisnei tartománygyűlés átír Rákóczy Zsigmondhoz s Lorántfihoz a határszéli rablások ügyében 1649. 92, 93.
- Visnicz, helység 43., nem ment onnan ki a svéd őrség 1655. 510.
- Visnicz András 14.
- Wisniewcki hg., Kis-Oroszország palatinusa, a hadak maradékjával generálissá választotta magát Lembergben 1648. 11., a királyválasztásnál Rákóczy Zsigmond mellett nyilatkozik 13., degradáltatott, az ország botja tőle elvételét 1649. 37., megszabadult a körülvetéstől 51., segélyt kér 62., Varsóban van 68., megnyerte a király újra 88., belegegyezett a katonák összeküvésébe 1650. 98., ideiglenes vezér lesz 128., Pavolocz alatt táborban harmadnapos hideglelésben, vagy méreg által meghal 1651. 188, 189., a kiói csatában halt meg, híre 189, 208., Demeter, az unokaöccse halt meg, híre 189.
- Visztula folyó 130, 509.
- Wittenberg Arvéd svéd főhadvezér 390., levelet küld a nagyobb lengyel sereg palatinusaihoz 1655. 391., felszólítja Nagy-Lengyelországot megadásra 444, 445., Krakkóban 490., ír Rákóczyknak 518.
- Vizter Jordaki, Stratin sógora, ez könyörög Rákóczyknak, hogy Stephán ne háborgassa 1654. 349.
- Wyzga István, lengyel kanczellár ír Rákóczyknak 1654. 329.
- Woiniczi várnagy 1655-ben lásd Wielopolski.
- Wolfsbergen, svéd residens Berlinben 1655. 455.
- Volhyniai palatinatus a svédhez csatlakozott 1655. 474.
- Voronecz 338.
- Vozdovicz lásd Breszlavski.
- Vozivnál van a tatár kán 1654. 321.
- Wressowetz (Weichosdne a Wressovecz birodalmi gróf) János, a

lengyel király titkos követe Rákóczyhoz Wielopolskival együtt 1650. 116., 1651. 176., tudósítja Rákóczy Zsigmondot a lengyel viszonyokról s Erdélybe készül 180., Brassóban van s ha Ragusa felé nem mehetne a svédhez, Muszkaország felé akar menni 187., Ragusán át akar menni Svédországba, a rigaiak árulását felfedezendő 196, 201., gyanuba jött a királynál s mindent elvesztette n. o. s 202., kérdés, hogy Velenczébe jutott-e már, vagy a császárral akar kibékülni, nagybátyja meghalván 205, 211., Berlinben Wellinget felkeresi 1655. 455, 462. — egy társa is gyanuba jött a királynál 1651. 174.
 Wronow, harminczad hely Lengyelországban 346.
 Wschowi kapitány lásd Ossowskj.

Z

Zabludov, helység 72, 97, 98.
 Zad 38.
 Zadránál 50,000 jancsár veszett, híre 1651. 147., ellen készül a török 148.
 Zákány 187.
 Zakucsához megy a moldvai had 1655. 401, 404.
 Zamoyscia, kozák helység 6.
 Zamosc még nem hódolt meg a svédnek 1655. 495.

Zamoiski vadászok praefectura lásd Osvenczim Szaniszló.
 Zamoiski János, lengyel főpolárnok, Rákóczyt királynak akarja 1655. 513.
 Zbaraz (Szbaraz) helység 62, 108., a kozák haza Ukraínába ment 1655. 528.
 Zboró (magyarországi) 495, 501, 504, 506, 508, 510, 511.
 Zborov 177., alatt tábor, kozáké 1651. 178., Potocki Péter táboroz ott 1654. 327., közelget oda a tatár kán 1655. 522. — -i béke (lengyel-tatár-kozák közt) 50, 51, 52, 62, 116., még ma sem kapta meg a kozák privilegiumjait 1654. 319.
 Zdynia, egy mélyföldre Makoviczához 494.
 Zegine, helység 420.
 Zelesen át jöjjön be Rákóczy, ajánlják a havaselveiek 1655. 409.
 Zilistrén, a portához egy napi földre, rabolt a kozák 1654. 334.
 Zimmerman Zsigmond 194.
 Zontyi kapitány Radzieconski 104.
 Zrinyi Sebenicot víjja, hamis híre 1651. 147. — levelet ír, hogy Ferdinánd rá akarta bírni, támadja meg R.-t 1651. 211. — megnyugodott benne Rákóczy 1654. 334. igen jól van vele 352.
 Zronarecznél a lengyel tábor 1653. 283.
 Zuaniec, helység 326.
 Zsil (Síl) a hegyekre szállítson vagy 1000 embert Barcsai 1655. 417.

JAVÍTANDÓK.

49. l. felül 11. sor	Seyvensi	h. olv. Seyvensi
49. l. „ 12. „	Retonensi	„ Retoviensi
51. l. alul 2. „	hac	„ has
61. l. felül 18. „	hirünket	„ hívünket
62. l. „ 25. „	magnaties	„ magnates
63. l. alul 12. „	exeptum	„ exceptum
64. l. „ 14. „	pædia	„ pædia
72. l. felül a jegyzetben	ossolmi h. ossolini, Lubieniczka h. Lubieniczki, Mieninski h. Mienenski, brescensi h. bresti, Pegonski h. Pegowski olvasandó. A bresti palatinus Schayn János volt.	
77. l. felül 12. sor	czáprágat	h. olv. czáprágát
95. l. alul 8. „	Solinna	„ Solinka
96. l. felül 6. „	prærum	„ procerum
99. l. „ 14. „	Dominationes	„ Denominationes
104. l. alul 2. „	quændam	„ quendam
107. l. „ 14. „	obvierat	„ obviaret
109. l. „ 13. „	comtiati	„ comitiali
109. l. „ 2. „	quos	„ quod
111. l. „ 19. „	quoe	„ quod
115. l. „ 9. „	muturis	„ maturis
122. l. „ 19. „	meghivó	„ megbízó
127. l. „ 6. „	Poiooviensis	„ Kuliomensis (Kulmi)
139. l. „ 14. „	mint	„ ment
144. l. felül 20. „	érjek	„ érék
147. l. alul 1. „	Sidó	„ zsidó
150. l. „ 8. „	Lu-	„ Lupul
171. l. felül 17. „	ad nostris	„ a nostris
178. l. „ 7. 11. 13. sorban	1650.	„ 1651.
209. l. alul 20. sor	hisz	„ hiszi
212. l. „ 7. „	megteritének	„ megtéritének
218. l. felül 7. „	megirtam	„ megírtém
278. l. alul 13. „	moldvai	„ havasalföldi
326. l. „ 8. „	Szansizló	„ Péter
401. l. felül 17. „	Hutjn	„ Hutjn
421. l. felül 3. „	az esztergomi érsekhez	„ a cancellárhoz
505. l. alul 4. „	gubernatur	„ gubernator

DB
738
.5
S8
v.1

Szilágyi, Sándor
Erdély és az északkeleti
háború

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
